הַבֹּקֶר אוֹר !

הַבֹּקֶר אוֹר , וְאַנְשֵׁי חָכְמָה וָדַעַת
שִׁלְחוּ מֵאֵת יוֹצֵר הָאוֹר , לָטַעַת
חָכְמָה וּמוּסָר בְּכָל אַפְסֵי הָאָרֶץ
וּכְמַלְאֲכֵי אֵל מִתְהַלְּכִים הִנָּמוֹ
בְּאַרְצוֹת תֵּבֵל , וּמַטָּרַת כֻּלָּמוֹ
לִבְנוֹת הַנֶּהֱרָסוֹת וְלַעֲמוֹד בַּפֶּרֶץ
לִקְרוֹא לִשְׁבוּיֵי הָאִוֶּלֶת דְּרוֹר
וְלַאֲסִירֵי הַסִּכְלוּת , „הַ בֹּ קֶ ר א וֹ ר !"

עָבְרוּ יְמֵי חשֶׁךְ שְׁנוֹת אֹפֶל וָאָמֶשׁ
גַּם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל זָרְחָה הַשָּׁמֶשׁ
שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ
מוּעָקָה בְּמָתְנֵיהֶם לֹא עוֹד יָשִׂימוּ
וּבַאֲרָצוֹת רַבּוֹת רֹאשָׁם יָרִימוּ
וְאִם בְּאַחַת 1) עוֹד אוֹר חָשַׁךְ בַּעֲרִיפֶיהָ
עוֹד מְעַט וְיִשָּׁמַע גַּם שָׁם קוֹל הַתּוֹר 2)
„שְׂאוּ נַעֲנִים רָאשֵׁיכֶם—הַבֹּקֶר אוֹר !"

וּבְאוֹר הַבֹּקֶר , אַחַי , כִּי תִשְׂמְחוּ ,
אֶת שְׂפַת אֲבוֹתֵיכֶם אַל נָא תִשְׁכָּחוּ
אִתְּכֶם הָיְתָה בַּצָּרָה קָרְאָה אֶל אֵבֶל
עַתָּה בַּעֲבוֹר חשֶׁךְ וְאֵין כָּל פַּחַד
תָּשִׂישׂ נָא מָשׂוֹשׂ גַּם הִיא אִתְּכֶם יַחַד
תֵּיטִיב רֹאשָׁהּ , תָּעִיר כִּנּוֹר וָנֵבֶל —
יֵדְעוּ כִּי אוֹר זָרוּעַ לָעָם לְדוֹר דּוֹר
רַק אָז—אִם גַּם לִשְׂפָתוֹ הַבֹּקֶר אוֹר·

הַמּוֹ״ל

1) רומעניען
2) קול הזמן כמו „ובהגיע תור אסתר״ .

עת לעקור נטוע

הֲרֹב דְּבָרִים לֹא יֵעָנֶה וְאִם אִישׁ שְׂפָתַיִם יִצְדָּק.

(איוב י"א, ב')

הַאַף שׂוֹנֵא מִשְׁפָּט יַחֲבוֹשׁ וְאִם צַדִּיק כַּבִּיר תַּרְשִׁיעַ.

(שם ל"ד, י"ז)

אני בטרם אענה דבר להחכם הנכבד ר' פרץ סמאלענסקי, אשר דִבֵּר סרה במאמרו „עת לטעת" *) על מורנו והרמבמ"ן ויתנהו לגדופים, אודיע נאמנה בקרב קהל הקוראים כי לא לריב ומצה יצאתי ולא להקל בכבוד החכם הזה היקר בעיני בעבור עשותו גדולות ונצורות במאמריו הרבים הנפוצים על פני „השחר" וגם במאמרו „עת לטעת" הגדיל לעשות, כאשר עיני כל קורא תחזינה מישרים, כי בהשכל דבריו והאמת נר לרגליו ברוב דבריו, לולא שגה באחת מראות תהפוכות בקצת הכמי ישראל אשר היו למופת בקרבם ואשר עשו להם שם גדול לתפארת עולם בדעותיהם הבנויות על אדני אמת ושכל ישר, והרפ"ס בהשליכו מעליו עול הדעות העמוסות על רב בני עמנו מני בטן והמוטלות על התלמידים בחזק יד מפי מוריהם, בצאתו מעבדות ישיבות ליטא להרות אשכנז, שגה בעצמו וחשב שכל מה שלקחה אזנו בילדותו הכל כאשר לכל תולדות העול הקשה ההוא ויאמר להשליך את כל אלה מעליו כנצר נתעב ולברוא חדשות אשר לא שערו הוריו ומוריו, ועם הקוצים והברקנים אשר העמיסו על שכמו השליך גם נזמי הזהב וכל הלי כתם אל האש על האח לפניו מבוערת ויצא העגל הזה, כי לולא הסבה הזאת מאד יכבד לנו להבין איך ראה זה החכם, אשר עיני שכל לו, תהפוכות כאלה וחשב למצוא בדברי הרמבמ"ן דברים אשר לא עלו על לבו והאשימהו והעמידהו למשפט הקהל, על דבר אשר לא הוציא מפיו ולא חשב בלבו, וכל הקורא בצדק את דברי הרמבמ"ן יראה ממש ההפך ממה שבקש הרפ"ס למצוא? לברר וללבן את הדברים האלה ולהראות להרפ"ס שגיאותו אשר שגה הכנותי את המאמר הזה, ואם הרפ"ס יקשה ערפו ויעמוד על דעתו לבלתי הודות לִדְבָרֵי הנאמרים באמת, הנה המשפט מסור לקוראים משכילים אשר לפניהם הנף לא יבוא.

בשימנו עין על רוב הבקורת שיצאו מתחת ידי הה' רפ"ס, הנאים אנחנו בו נטיה יתרה אל הזרות (Paradoxie) עד שהיה לאחד „מבעלי הלהפך". אם כה יאמר העם (אשר בעד לאמותו נלחם נלהם הרפ"ס מלחמה שאינה צריכה כ לא שלל ממנו איש את לאמתו זאת, ונדמה בזה לדון קישאט שנלחם את ... ייל רוחו) כי ר' עקיבה רם ונשא וגדול מאד וממנו יצאה תורה לכל

ישראל, יאמר הרפ"ס כי לא כן הוא. ואת קרן אלישע הוא אחר ירים בכבוד; את הרמב"ם אשר נתקבל בכל תפוצות ישראל מכל הכתות, ואפילו מן הקראים שנבדלו מאתנו לגמרי, לגאון הגאונים ולאיש הרוח שאין כמוהו, השפיל ועשהו לאיש חכם בדורו לבד ולא לחכם הרואה את הנולד; אחרי אשר בזה ושקץ את הקבלה והמקבלים ויכנם בשם שקצים ורמשים, הרים עד שמי השמים את ר' מנשה בן ישראל עד אשר אין על עפר משלו, *) ואת השרץ (הקבלה)

---

*) ואלה הדברים אשר כתב הרב החכם הגביר הנכבד הר"י א. ה"ש להחכם רפ"ס בדבר הזה.

„כבוד ידידי היקר וכו' מ' פרץ סמאלענסקין נ"י.

„מה מאד יקרו לי הליכותיך בקדש, להפך דעת אמת ומשרים במחנה העברים וכו' וכו'.

„אמנם לא הכלל והסבה תכלית מכתבי זה רק מלאתי חובה להעירך יקירי כי במאמרך „עת לטעת" הפרזת על המדה הדרושה ומלבד כי לא יאות להשפיל ולבזות איש מורם מעם דגול מרבבה העומד לנס עמו ושמו וזכרו יעריצו וירוממו גם כל חכמי העמים ללשונותם בארצותם, גם הגיוני משפטיך בלתי מתאימים בכל פרטיהם ואם אמת יהגה חכך זעיר שם זעיר שם, לא קלעת אל המטרה בעיקר הענין וכו' וכו'.

„וביותר אתמה כי לקחת מאזני משפט לפלס בהם את מנשה ומשה, להשפיל האחד ולהגביה השני אשר אמנם שניהם מתאימים ויעלו בד בבד, אבל לא ראי' זו כראי' זו, והכלל השוה שבהם, כי גדולים ונעלים המה גם יחד, ר' מנשה אמיץ לבו בגבורים להושיע את עמו בארצות המדינית, ור' משה ענו ורך הלבב המאיר נתיב בחכמתו הרבה וירם קרן ישראל אחוכי.

„ולתכלית זה באתי אליך לתשובה ורשמתי החרוזים המעטים אשר אסגור לך בזה, ואבקשך לפנות להם מקום בהשחר, ולבי אומר לי כי ואהבתך האמת, ובשמו תדגול תמיד, כי לא ירע עינך במו כי כאח[illegible] פלאי אוהב וכו' וכו'.

דבר אל הרב המוציא לאור „ה[illegible]

בן ישראל מנשה איש בו רא[illegible]

וכמהו בן מנח[illegible]

בין גדולי[illegible]

אשר בידו הוא מטהר בק"ן טעמים ומראה בחריפות ופלפול של הישיבות, אשר קצה נפשו בהנה, שלא תעה לבבו של רמב"י אחרי הקבלה כלל רק בערמה עשה לתפוס לב הבריטאנים וקראמוועל בראשם אשר האמינו בה ותהי הקבלה בידו לכלי חפץ להרים קרן עמו ; ובהשערתו זאת, אשר כל השומע יצחק לה, דמה כי גבר ידו על החכם גרעטץ אשר הוא שונא לו מתמול שלשום מבלי אשר ידע איש על מה ולמה .

וכאשר נחקור ונתבונן על סבת התהפוכות האלה אשר בחר בהן הרפ"ס , נשפוט בצדק כי רק התהפוכות אשר קרו לו בקורות ימי חייו גרמו לו את כל אלה . אחרי כי נהפך גם הוא והיה לאיש אחר מאשר היה בתחלה בארץ מולדתו, נהפכו בקרבו כל סדרי מחשבותיו והיה הקודש לחול והחול לקדש והחשב לטהר עי"ז את נפשו ממשפטים קדומים ומהבלי השוא הנקנים באמונה, ושכח כי לא כל הדברים שבאו לו מזמן הקודם הבלי שוא הם— ובכן שפך, כאשר יאמר המשל האשכנזי, „את הילד עם האמבטי". רק מדה אחת אנחנו דואים כי נשארה בו מזמן העבר, היא מדת ה ע ז ו ת היתרה (יסלח לי הה' רפ"ס על דברי אלה אשר לא בהפץ לבי הוצאתי מפי ואנוס אנכי על פי ה ד ב ו ר אשר במאמרו להגיד האמת לעיני כל הקוראים למען לא יאמרו כי חלקות בפי ומחניף אנכי את האיש אשר אהבתי אליו גלויה וידועה בקהל רב) . ה ע ז ו ת הזאת ירושת נחלה היא לו מבתי מדרשיהם של חסידי ארצו שיצא משם והיא הטתה את לבו לבוא במשפט את גדולי חכמי ישראל לא כתלמיד הדן לפני רבו כי אם כחסיד הדובר הוות והמוציא עתק מפיו על הרבי של כת הסידים אחרים אשר לא נשבע הוא לדגלם ולא יצא בצבאותם .

כאשר התקוממו קצת מחכמי העמים בדורו של הרמבמ"ן לערות את שיטתו הצודקת בדת היהודים השתדלו להוכיח בראיות שפנה הרב עורף לדתו ואמונתו, ענה אותם ז"ל בטוב טעם ודעת („ירושלים פרק ב') , לא ברעש ולא ברעם, לא המר רוחם ולא השפיל כבודם כי אם בנחת השמיע דבריו והוצב הן ושכל טוב בשפתיו, ... בעבור היותו ירא ורך לבב כאשר יאשמהו הרפ"ס, כי האיש הדובר אמת בקהל ...ייטה שלמה באמונה ודת אשר לא שערוה חכמי דורו והיתה בעיניהם ...איש אשר דבר נכוחות נגד מלך גדול ורם כפרידריך הגדול ...פרי... ולא זע ולא הרד בעמדו לפניו למשפט ויענהו ...ל לכנות בשם ירא ורך ...י מפני חמת המציק ...יימים ,

הרים וטוחנם זה בזה בהלכות הפלוסופיה — הודה בפה מלא שגדולות ונפלאות עשה הרמבמ"ן ועתידים כל חכמי העמים להחזיק במעוז שטתו ולעשות כמעשהו (אגרת החכם קאנט, בהקדמתי לס' ירושלים צד 21).

והנה בנוהג שבעולם אין מתקוטטין במי שאין דרכו להיחר ריב ולענות עזות, כי אין דעתו של המתקוטט מתפַּיֶסֶת בשתיקת חברו או במענה רך. כי לריב ומצה יצא המתקוטט, ומה בצע בריבו עם חבירו אשר לא על פניו יחרפהו ובענות צדקו יקים סערה לדממה ? לכן בצדק נתפלא ונשתומם על זה האיש הח' רפ"ס אשר התגרה מלחמה באף ותוכחות חמה באיש שלום אשר בעודו בחיים חיתו לא קצף על מתקוטטיו ולא בקש לעשות נקמה במתקוממיו, ואף כי אחרי מותו, ומה כל הרעש הגדול הזה, אם גם נניח שהפיל הרפ"ס אשיות שטתו של הרמבמ"ן והניחן לארץ ביד ולא השאיר מתום בכל הקירותיו, הלא היה יכול לעשות את כל זאת בכבוד ודרך ארץ, כדרך כל החכמים המבטלים דעת מי שקדם בנפש שקטה וברוח דעת צלולה ומיושבת, ואיזה רוח ריב ומדון עברה את הרפ"ס לשפוך חמה עזה על הרמבמ"ן בעבור כי לא ישרה שיטתו בעיניו ויאמר להסירה מגבירה ? ומה בכך אם שגה הרמבמ"ן הן לא במרד ובמעל שגה, וכמה חכמים לפניו מאז מעולם בנו שיטות בפלוסופיה ואח"כ נתבטלו שטותיהם ע"י חכמים שבאו אחריהם, הבעבור זה שמום החכמים ההם לבוז ולקלון ולדראון לכל בשר ? ואיה פיתגרוס ואפלטון אריסטו וכל חכמי יון ורומא ועוד ועוד שנתבטלו דעותיהם ושטותיהם ברב ימים ועכ"ז כבודם במקומם מונח ואין איש אשר יעיז פניו לחרפם ולגדפם, אם לא איש נבער מדעת ולא בינת אדם לו ? ומה א"כ ראה על ככה הח' הרפ"ס לבזות את הרמבמ"ן ולשוד ממנו את כל תפארת חכמתו ולשיתהו מרמס כטיט חוצות ?

אולם על השאלה הזאת כבר השיב הרפ"ס בעצמו בהערתו האחרונה למאמרו „עת לטעת" („השחר" ש"ו ה' י"ב) אשר נעתיקה פה ונעיר עליה בשולי הגליון בקצת מקומות ונראה היעמדו דבריו ואם תשובתו מספקת. ואלה דברי ההערה :

„אף כי כבר השמעתי אשר באמרי בן־מנחם אשים דברתי רק על שטתו ולא אליו ואחת היא לנו אם הוא אהב את ישראל ואם הוא באמת הפיץ ביקרו ורק שגה ברואה או במזיד ומתכון (?) עשה לנו, אחת היא לנו כי לא אותו נביא במשפט כי אם את השטה ולוא גם להטה נפשו גחלים מאש אהבת עמו אשר באמת לא כן היה, כאשר הוכחתי כבר (sic!) ולוא גם חרף נפשו למות למען עמו גם אז לא לנו לשאת פנים להדעה אשר היתה בעוכרנו (!?) לוא גם לא ראינו בעינינו כי בניו ובני ביתו ואוהביו ומשפחתו ורוב תלמידיו והנוהים אחרים (צ"ל אחריהם) נתנו כתף סוררת לעמם לעין השמש 1) לוא גם

1) הפריז מאד על המדה (ובחוברת ז' צד 346 הפריז עוד יותר לאמר :

לא קמו מפלגות בישראל לרגלו אשר לרגלם גלה כבוד מישראל ובני הנעורים

„כ ל ב י ת ב ן מ נ ח ם ב נ י ו ו ב נ י ב נ י ו ו ב א י ־ ב י ת ו
ות ל מ י ד י ה ם ו ת ל מ י ד י ת ל מ י ד י ה ם ה מ י ר ו א ת
ד ת ם " ולא נוכל להבין איך ידבר איש שקרים כאלה לעיני כל הקהל
ולא יבוש ופניו לא יחורו !) הן גם לא כל בני הרמבמ"ן יצאו והיו לעם
אחר , ואף כי אוהביו ותלמידיו והנוהים אחריו . ואלה אשר עזבו את
עמם ודתם לא מאתו היתה נסבה חללה , כי אם סבות אחרות היו
בעוכרם , כאשר נודע למדי בקורות הדורות וכאשר הביא גם הרפ"ס
בהמשך דבריו , רק שהיא משתדל בכל תוקף ועז להשים האשמה הזאת
על הרמבמ"ן , אשר באמת לא אשם מאומה . ומודעת זאת כי הנוחים
אחרי הרמבמ"ן הם גדולי חכמי ישראל בדור שלפנינו ועוד היום בדורנו,
אשר ת"ל נשארו לנו לפלטה גדולה ולכבוד ולתפארת לכל בית ישראל ,
כמו החכמים המפורסמים יש"ר, שד"ל, רש"ל, רפאפארט ר' נהמןקראכמאל
ר' יוסף פערל , רי"ב לעווענזאן , ד"ר יאסט , ר"א גייגער , זאקס ,
לעף ועוד הרבה אשר כבר עזבו את הארץ , ועוד חכמים הרבה החיים
עוד היום (ויחיו עוד לנצח !) ומה חטא הרמבמ"ן אם קצת מבניו
ומיודעיו לא אבו בדרכיו הלוך , הטוב טוב הוא מרבנו גרשום מ א ו ר
ה ג ו ל ה , שעזב בנו את דתו , והרמב"ן ז"ל היה לו תלמיד מובהק
(ר' אבנר) שהמיר דתו , וגם רב גדול מכת החסידים , ר' שניאור זלמן
מלאדי קרה לו מקרה כזה שבנו הבכור משה , שכבר נהג רבנות , עזב
את דתו ויהי נוצרי , הנוכל להאשים את כל הגדולים האלה בעבור בניהם
ותלמידיהם ? או הנאשים גם בזה את בן מנחם (הן לא יבצר מהרפ"ס
מזמה לעשות גם כדבר הזה , וברוב חריפותו יראה ברור , שרק בן מנחם
אשם אשם גם בהמורת דת בנו של רבנו גרשום ותלמידו של הרמב"ן
שכבר היו לעולמים ימים רבים קודם בן מנחם, וגם בהמרתו של בן הרב
מלאדי , אשר אולי לא ידע גם את שם הרמבמ"ן . כי מי יאמר לרפ"ס
מה תעשה ? הלא בידו להפיק משפט בפלפולא חריפתא ולחבר דברים
אשר לא חברו , להרכיב חיגר ע"ג סומא ולעור את עיני הקורא עד
שבעל כרחו יענה אמן לכל דבריו , בעבור היות קצתם אמת וצדק .
כי כה ידע הרפ"ס לערבב הדברים ולבלבלם , לאסוף יחד כעמיר גורנה
דברי אמת ושקר חונים זה על יד זה , עד שיכבד על הקורא לתומו
לתת להם חק וגבול ולשפוט עליהם לאמור : זה אמת וזה שקר ! ואני
אחשוב זאת לעול גדול , למי שמתכוון לתפוש לב הקורא באמצעים
כאלה , אבל אין זה המקום להאריך בזה , ואולי אעשה זאת אי"ה
במקום אחר) ואנחנו לא שמענו מעולם שאיש מבני ישראל החרדים
באמת על דבר ה' יאשים בדברי רוח כאלה את אחד הגדולים האלה
שפרחה צרעת הכפירה בבנם או בתלמידם , ורק הרפ"ס לבש קנאה
כמדו , ק נ א ת ה' צ ב א ו ת ו ק נ א ת ע מ ו , ויחרף את הרמבמ"ן ויתן
את שמו לגדופים , בעבור קצת בניו ומיודעיו שסרו מאחרי תורתו
ודרכיו הטובים , כאילו הוא היה הסבה לזה . ומי יאמין לשמועתו כי רק
אהבתו את עמו הטה את לבבו לדבר סרה על הרמבמ"ן . וכי המטיל
ספק באהבת הרמבמ"ן את עמו , הרמבמ"ן אשר ידענוהו עד היום לאוהב
עמו בכל לבו ונפשו , כאשר הראה בספריו , כי נלחם להם ויוכל ,

התרחקו מעל נחלת אבותיהם 2) גם אז חלילה לנו משאת פנים לדעה אשר משחתה בה, ואף כי עתה אשר עינינו תחזינה כי לא אחת מאלה נמצאו בו, עתה עלינו לקרוא בגרון בלי חשך להזהיר את כל אשר לא יראה לבל יִלָּכֵד בשחיתות השטה הנפתלה ההיא 3) אמנם לוא היו בני ישראל ככל העמים אשר יביטו אל השטה ולא אל משמיעה 4) כי אז די היה גם לנו להוריד הדעה משאתה מבלי נשוא שם ממציאה על דל שפתנו אבל אחרי אשר לדאבון לבנו בישראל לא כן הוא, בני ישראל הסכינו מאד להוקיר את הדבר לפי חין ערך המדבר ואת הדעה יכבדו בכבוד משמיעה 5) ורבים אומרים בפה מלא: לוא גם

האיש כזה ינקה מחשד שגם אהבתו העזה לעמו מוטלת בספק, וסבות אחרות לו אשר בעבורן יצא לגדף מערכות הרמבמ"ן ?—

2)לוא אמר כזאת איש שזקנו מגודל ומניח תפילין בכל יום, אינו הולך ד"א בלי נט"י ואינו מזלזל בנט"י לסעודה וכדומה החרשנו. אבל מה נאמר לקנאי זה שאין בו דבר מכל אלה המעלות הטובות, היש לו צדקה לזעוק ולהתאונן שלרגלי שיטת בן מנחם (שלא היתה לעולמים!) רחקו בני ישראל מנחלת אביהם ? ומה איפוא יעשו בני הנעורים אשר ילכו אחרי הרפ"ס ושטתו (אשר לא ידענו מה היא) ? הישובו אלה תלמידי הרפ"ס (אשר עזב את החקים והמשפטים האלה) על עקב החקים והמשפטים ויחניפו את הארץ כבן מנחם ההוא אשר שמר גם הוא את החקים האלה והיה לדראון בפי מחדפי הרפ"ס ? — ראו נא הקוראים את ההפכה הזאת והתבוננו ותמהו תמוה להכמת הרפ"ס ולדרכו החדשה בבקרת אשר אין לה שחר.

3)אין בה כל נפת ועקש, ואף לא שטתו היא, ורק עלילת דברים שישם עליו הרפ"ס.

4)לא ב"י לבד כי גם כל העמים יכבדו את חכמיהם אם טובו דבריהם בעיניהם, והיה הוא וספרו לכבוד ולתפארת לדור אחרון, וכן יעשו גם בני ישראל ולא נבדלו בזה מכל יתר העמים, כי רק מהחכמים אנו מדברים ולא מן השוטים.

5)לא היו דדברים מעולם! לא כבדו מעולם את הדעה בשביל שאמרה גברא רבא, ודוגמא אחת מהרבה הוא שלא כבד בעל העקרים את הדעה מי"ג עקרים בעבור שהרמב"ם היה המיסד אותה. הן אמנם לא חרף ולא גדף אותו ולא אמר עליו שהיה עוכר ישראל בעבור זה, וכן לא שפך האברבנאל חמה עזה על בעל העקרים כאשר השיג עליו, ובדרך זה הלכו כל גדולי ישראל מאז ומקדם, לא נשאו פנים לדעה מן הדעות בעבור שמיסדה היה אדם גדול אבל לא בזו ולא חרפו את בעל הדעה בבטלם אותה. וז"ל הרמבמ"ן ז"ל (ירושלים צד 77 בהעתקתי העברית) בדברו מן העקרים שיסד הרמב"ם: „הרב חסדאי נלחם נגדם ונותן טעם לשנויים, אלבו ממעט במספרם ומעמידם רק על שלשה עקרים כו', עוד אחרים כו' לא יחפצו בשום מספר מוגבל כו' בכל זאת נשארה המלחמה הזאת כמו שמהראוי שתעשינה כל המלחמות ממין זה בתום לב ובקנאת האמת אבל בלא איבה ודבר מר ואם אמנם נתקבלו י"ג עקרי הרמב"ם אצל רוב העם, כל זאת אין גם אחד כפי שידעתי, אשר יאמר חלילה על הרב אלבו שהיה מין

שגה בן מנחם חלילה לנו לגלות חרפתו בקהל, הן בן מנחם הוא ועלינו לכבד גם את שגעונותיו כי שגעונותיו המה 6) עתה החובה על כל איש ישר אשר לא יפנה לדעת הקהל למען יכבדוהו ולא יחת מגערת כסיל אשר יזעמהו להוריד גם את ממציא הדעה מכסאו למען תפול עמו בנפלו . החובה הזאת מוטלת על כל איש ישר כי עוד לא תמו חנפים אשר למען עשות חניפה להקוראים ידברו דברים כאשר יבקשו מהם ולא כאשר יהגה לבם ועוד נמצאים רבים אשר בלבם לא יכבדו לא את בן מנחם ולא את ספריו ובכל זאת יפהדו וירהו מהשמיע דעתם בקהל מיראה ואף גם ינסו להרימו על ולהראות מה פעל לישראל, בתלותם את כל הטוב אשר הביא הזמן לנו אך בו ובהסירם עין מכל הרעות אשר באו לבית ישראל לרגלו 7) ורוב הכותבים המחנפים האלה המה בארצות אשר שם עוד לא האירה הדעת לכל ישראל, בהארצות אשר רוב הגיונם בתלמוד, ואשר הסכינו לקדש כל דבר היוצא מפי כל תלמודי בשבתם בבית המדרש כן יקדישו דברי כל משכיל בזנותם (?) אחרי ההשכלה מבלי שפוט ובחון . ועיני ראו זאת בשנה הזאת בעת אשר רבים מגדולי ישראל באשכנז הרבו להלל במו פיהם ובכתב ידם את משפטי על בן מנחם ולהם הלא המשפט להלהם בעדו והמה לא כן עשו כי אם הודו ולא כחדו 8) בעת ההיא העתירו עלי דבריהם רבים מיושבי ארץ רוסיא ויקיפוני בשאלותיהם למה זה אני מתנפל על בן מנחם ואין גם אחד אשר נסה להוכח עמי בדעת ובמשפט כי אם קצפו עלי קצף גדול על כי אהלל את כבוד משה רבם השני וידעתי כי יקומו גם שופטים כאלה לְדַבֵּר דָּבָר בשער 9)

ואפיקורס על שרצה למעט מספרים ולהגבילם בעקרים שכלים יותר כוללים , ובדבר הזה עוד לא סר מנגד עיניו מאמר חכמינו ז״ל היקר מאד „ הללו מתירין והללו אוסרין אלו ואלו דברי אלהים חיים" . ע״כ דברי הרב ז״ל . ומה מאד שונים דרכיו ומחשבותיו מדרכי הרפ״ס הבוכה ומתאבל על מה שעכר הרמבמ״ן את ישראל ! כל מי שיש לו חיך לטעום ואוזן לבחון מלים , יכיר בסקירה ראשונה מי הוא החפץ שלום עמו ומי הוא המביא קטטה וריב בשערי בת עמו , ולשוא יעמול הרפ״ס בכל כח לשונו החדה כהרב פיפיות להכות עיני הקוראים בסנורים , האוזן שומעת והלב בוחן . —

6) שטות כזו לא עלתה עוד על לב שום משכיל מעולם . אבל זאת יאמרו המשכילים פה אחד : לוא גם שגה הרמבמ״ן , עלינו להפוך בזכותו , כי גם החכם היותר גדול לא ימלט משגיאה , אבל חלילה לנו לחרפו ולהוריד לעפר כבודו .

7) אין בכל הדברים האלה קורטוב של אמת והרפ״ס בחריפותו הלך עקלקלות ובקש להולך שולל את הקוראים ותלה מסובבים בסבות אשר לא להם הנה ולא נולדו על ברכיהן , כאשר עוד נראה במה שיבוא .

8) הרחיק עדותו ומי יאמין לו , ואם גם אמת הדבר הן לא מפידם אנו חיים, המבלי אין שוגים באשכנז אשר יאמינו לדברי איש היודע לעות משפט בפלפולי שוא ? —

9) נבא וידע מה נבא ! אל תבוז לשכל מליהם של השופטים האלה , כי

אשר לא יפנו למשפטי כי אם בעד כבוד בן מנחם ילחמו ויתעו את הקוראים (10
אי לזאת השבתי לי להובה לדבר דבר ברור כי אדע נאמנה אשר דברי לא
יפלו ארצה (11 כי אם יזרעו זרע משפט ויוציאו פרי למינהו . ורא אהשוב זאת
לנפשי לגאון (12 אם אומר כי דברי בעם עולם אשר בעת צאתו הרעיש לב רבים
ויתעוררו עליו יען הדשה שמעה אזניהם ועתה היה לקו המדה לכותבי דברי
ימי ישראל (13 אשר רבים ממשפטיו היה להם לאבן הפנה וכן יהיה גם להספר
הזה והמש שנים תעבורנה (14 וכותבי דברי ישראל בהשכל ומשפט ישפטו על
פיו את בן מנחם ועתו" (15 . — עד כאן דברי ההערה להח' רפ"פ אשר לא נפריז
על המדה אם נאמר שהחטיא בה את המטרה , כי תחת אשר חשב להשפיל
על ידה את כבוד הרמבמ"ן השפיל במחילת כבודו את כבוד עצמו לפי שכל
עין רואה ששנאה כבושה מדברת מתוך גרונו , אם אמנם לא נוכל לתת סבה
להשנאה הזאת — אולי הוא יתר הפלטה מימי ילדותו שנתגדל בין בוזי הרמבמ"ן .
ועתה נשיב לדברי טענותיו ונראה מה יהיה חלמותיו .

השאלה הראשונה אשר שאל רפ"ס : „מי שָׂם את הרמבמ"ן למורנו
ורבנו ובמה זכה לכך, אם בספריו (אשר לפי דברי רפ"ס איש לא קרא אותם)
או בתלמידיו (אשר לפי דבריו כלם פנו עֹרף לדת אבותם) ? והתנפל על הח'
גרעטץ שהרים את הרמבמ"ן בחור מעם — הנה כל עין תחזה שהיא שאלת
הבל ואין בה ממש, כי מי ישאל על דבר ברור כשמש בקורות העתים
אשר כבר היה לעולמים : „למה קרה כך ולא באופן אחר ? הן המעשה אשר
נעשה בפועל מעיד על עצמו ואינו צריך לעדות אחרת, דבר ברור הוא בדברי
ימינו שהרמבמ"ן נתקבל מכל משכילי היהודים בכל מקומות מושבותם לראש ומורה
צדק אשר ממנו תוצאות להשכלת היהודים ; לא הכריח אותם על זה שום
דבר וכלם פה אחד עונים ואומרים ממשה בן מנחם יצא אור לכל ישראל ומידו
קינים לנו וזה אחת מאמתות קורות הדורות אשר לא יכחיש אפילו מתעקש אם

משפטים ידברו אתך והוכח יוכיחו בדברי אמת וצדק , ואם אתה לא
תודה , כי תקשה לבבך במריבה בהיותך עומד על דעתך , ה.ה הקוראים
ישפטו .

10) איכה ידע זאת ? אולי יוכיחו בראיות ברורות ?

11) תהלת עצמו כזאת אין האזן סובלתה ונפש היפה תקוץ בה .

12) אבל אחרים יחשבו זאת לגאוה שאין כמוה ! ואין זה דרך הכמים להעיד
על עצמם , אם גם כדבריהם כן הוא, ויהלך זר ולא פיך כתיב . האיש
אשר יוציא משפט כזה על עצמו ועל ספריו ומאמריו בטרם שפטה אותם
דעת הקהל והבקרת אומר לכל מתגאה אני !

13) הדברים האלה לא שמענו מפי איש זולתך .

14) הציץ ברוח הקודש וכבר נודע לו גם מספר השנים !

15) פריץ ! יעלו עשבים בלחייך ובן-מנחם לא יהיה להרפה ולדראון כאשר
חלמת ! — הלומותיך השוא ידברו , הוכחותיך לא הוכחות וראיותיך לא
ראיות, ובכל התקף דבריך אשר העתרת מלים עד בלי די לא תהדוף את

לא משגע הוא, ובלי ספק נעשה זאת על ידי ספריו שנקראו בכל העולם מכל משכילי ישראל ונתפרסמו עד מאד 16) ועל ידי תלמידיו הרבים והעצומים ותלמידי תלמידיו מאז ועד עתה 17) כי כבר הראינו לדעת ששקר ענה בהם הרפ״ס שפנו ערף לדת אבותם, יען שאחדים מההולכים בנתיבות ההשכלה (אשר בלי ספק לא באה תורת רבנו הרמבמ״ן כשמן בעצמותם ולא הרוו נפשם מדשן

רבנו משה ממקומו אשר העמידתהו שם דעת הקהל חקה אחת ופה אחד. הן אמנם ידעת לתפוש לבב איזה קוראים אשר אין בשכלם מאזני משפט, ובהרבה דברי אמת ומשפטים ישרים על שאר ענינים שבאו במאמרך בדרך אגב, בלבלת את מוח קוראים קצרי יד להאמין בכל דבריך, מבלי אין בידם קנה המדה, אבל לא אלמן ישראל מקוראים משכילים היודעים להבחין בין אמת ושקר הבאים בערבוביא למען תפוש לבם, לבור האכל מתוך הפסולת, לאכול התוך ולזרוק הקלפה, שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר!

16) ידוע שס׳ פהעדאן הובא לדפוס שליש פעמים בשתי שנים הראשונות אחר שנתחבר ונעתק לכל לשונות איירופא וגם לללשון עברית בחיי המחבר (עיין תולדות הרמבמ״ן לר״א איכל צד ל״ג שכתב „והספר הזה עשה לו שם בארץ עד כי נדפס משנת תקכ״ז עד תקכ״ט משך שתי שנים שלשה פעמים זא״ז״ ודברי ימי היהודים להחכם גרעטץ חלק יא צד 20) כן כל שאר ספריו יקראו ברוב עונג מכל החכמים בדורו של הרמבמ״ן שמו היה גדול מאוד בעודו בחיים, מה שלא יקרה להרבה חכמים. אמת שרפ״ס מצא גם בזה ערות דבר ודרש לגנאי, שהרמבמ״ן היה רק חכם בדורו, לפי שלא היה איש הרוח, כי לדעתו איש הרוח הוא רק האיש אשר בחייו אין דורש לו ואין מבקש חכמתו, ודור אחרון על עפר יקום אשר יבינהו ואל על יקראהו. אבל אין הלכה כרפ״ס בדבר הזה, כי ישנם אנשים גדולי הערך די רוח יתירא בם, אשר לא לבד בדורות הבאים שמם גדול בארץ, כי אם שאר רוח להם לקחת גם לבות אנשי דורם בענות צדקם ונעימות נצח החופפת על כל מעשיהם ודבריהם, וכאחד מאלה היה האיש הרוח ההוא.

17) כי מלבד אלה הנודעים לנו בשם ואשר יתהללו תמיד כי תלמידיו המה, מלבד כל אלה אשר לרגלו ולרגלי תלמידיו התנערו מעפר האנטיזמוס ויהי לאנשים נכבדים בעיני ה׳ ובעיני הממשלות ויתנו את שם ישראל לתהלה · אף כי לא היו מחברים או מפורסמים וע״כ אי אפשר לפורטם: מלבד כל אלה הנודעים לנו הנה נאמנים עד מאד דברי בן דורו ותלמידו ר׳א איכל בכתבו: „אחר חצות היום אז נתועדו בביתו חברים ותלמידים המקשיבים לקולו ובתוכם חכמים תורנים פלוסופים סוחרים וש״ים ויועצים זקנים גברים ונערים תושבים ואורחים אשר באו לשאול לשלום לו כו׳ ונתן לאיש איש מהם די הקו לרות בו נפשו״ (תולדות הרמבמ״ן צד קכ״ה), „וביתר מכתביו הרבים פעל רבנו ז״ל פועל רב בין עמו כי הורם דרך להנך את בניהם איש איש לפי מדרגתו״ כו׳ וכו׳ (שם צד קל״ד) הרי שתלמידיו ופעולותיו על השכלת בנ״י רבים ועצומים המה וכן העיד בעל ספר „פני תבל״ (צד 230) „הוא משה אשר העלנו מהשכת הרוחני והוא במענה רך ובמתון פתח לנו שערי החכמה אשר היו סגורים בימיו לעיני כל ישראל״.

הכמתו ואמונתו הטהורה) עזבו את דת היהודים ;— המעטים הם המומרים אשר לא טעמו טעם ההשכלה ואשר לא ידעו את הרמבמ"ן ? ואיה המומרים הרבים מכתות הלומדים והחסידים, הגב בפנותם אלה ערף לדת אבותם אָשֵׁם אָשַׁם הרמבמ"ן ? או הנאשים בזה את מוריהם גאוני ישראל וקדושיהם החרדים לדבר ה׳ ? אכן רוח ורצון ובחירה חפשית היא באדם, יש תאות רבות בקשת השררה והגדולה והכבוד והעושר וכו׳ המטים את האדם מדרך הישר, ואיש כזה לא ישמע לקול הורים ומורים ולא יחוס גם על אשתו וצאצאיו המתאבלים עליו ונמקים באבלם ויגונם .

וביחוד אשאל את פי הרפ"ס במה האשים את הה׳ גרעטץ הכותב קורות הדורות ומספר מה שהיה וקרה בפועל ? ההוא עשה את הרמבמ"ן לנשיא וראש בישראל ? האך רק מאז החלו בנ"י לקרוא קורות הדורות להה׳ גרעטץ נתפרסם הרמבמ"ן למורה צדק ולראש המשכילים ? הלא גרעטץ רק את אשר מצא לפניו ואשר היה גלוי ומפורסם בכל העולם כתב בספר ולא הוציא דבר מלבו וכבר מצאנו כי הכם אחד הקים מצבה לזכרונו — תיכף אחר פטירתו ז"ל— בחדרי משכיתו וכתב עליה : „יקר בדורו יחיד בעמו" (תוהרמבמ"ן צד קכ"ז) וכן כתבו עליו כל תלמידיו והבריו בני דורו אז (ראה תוהרמבמ"ן צד י"ז „עד כי נעשה ראשון בעמו ויחיד בדורו לשם ולתפארת" ועוד במקומות הרבה) וכל הערעור שערער עליו הרפ"ס איננו כ"א עקשות פה ולזות שפתים, ולכן נחשוב את שאלת רפ"ס זאת לשאלת הבל ותהו שאינה ראויה לשום לב עליה, לפי שתשובתה בצדה : כל המשכילים בישראל פה אחד ובהסכמה אחת מבלי כל מכריה קבלו את הרמבמ"ן למורם ורבם זה יותר ממאה שנה ולא היה פוצה פה ומצפצף, על כן הוא מודנו ורבנו, ספריו נקראים מכל תלמידיו, ותלמידיו אנחנו כלנו מאז היותו על פני האדמה עד היום הזה .

אמנם לבלי הכחד האמת תחת לשוננו נאמר כי שאלה יותר גדולה יש לנו לשאול שאלה שיש בה ממש ודורשת תשובה נכונה, והיא : הן גלוי וידוע שהרמבמ"ן הלך בדרכי התורה והמצוה ולא סר ימין ושמאל מכל החקים והמשפטים שנצטוו ישראל עליהם בכתב ובמסורה ואיך אם כן יתיחסו לתלמידיו כל אלה המשכילים הרבים והעצומים אשר מהם יש מקילים בדברי הז"ל ומהם משנים מנהגי ישראל שנתקדשו מרוב ימים ויש גם בלתי נזהרים בקצת מצות התורה ? במה זכו אלה להיות תלמידי הרמבמ"ן ואיך נקרא שמו עליהם ובכבודו יתימרו ? האם יוכלו להאשים את הרמבמ"ן אלה ההרדים על דברי התורה, או היוכלו להתהלל בשמו אלה הסרים מדרכי התורה ומדרכיו של הרמבמ"ן עצמו ? — זאת היא שאלה שצריכה התרה, ואנכי מדי אנסה להתיר השאלה הזאת ע"פ יסודות נאמנים ומיוסדים בקורות הדורות, תבטלנה מאליהן גם יתר טענותיו על הרמבמ"ן .

השאלה העצומה הזאת לא הדשה היא בדברי ימי עולם וכבר יש דוגמתה בעולם ביתר שאת ויתר עז ורבים מיודעי העתים מתמיהים ומתפלאים

ומשימים יד לפה ומחשים כי אין מענה בפיהם. ויש אשר בלבם יתנו דפי בכל המעשה הגדול שנעשה תחת השמש והרעיש את כל העולם, רק בעבור השאלה הזאת שלא ידעו להתירה ולהתאימה עם המציאות. ולכן מהראוי לשום לב עליה ובהתרתה תֻתַּר גם שאלתנו אחר שנרד לעומקה של הלכה זו.

הכל יודעים שמחוקק הנוצרים מלא בעצמו את חקות התורה הכתובה והמסורה ובפיו אמר שלא בא לבטל אפילו קוצי של יו״ד, אלא לקיים את כל דברי התורה ולהחזיק במעוזה, והנה אנחנו רואים את תלמידיו שהם ר ב ב ו ת א ל פ י נ ו צ ר י ם בכל קצות הארץ כלם סרו מדרך התורה ובטלו אותה לגמרי ולא השאירו ממנה כ״א האמונה בה׳ לבדה ואיך א״כ יתיחסו אלה לתלמידיו והולכים בדרכיו? האם יוכלו מתנגדי הנוצרים להאשים את מחוקקם במה שהם סרו מדרך התורה, או היוכלו הנוצרים האלה להתהלל בשמו ולכנות את עצמם תלמידיו והולכים בדרכיו?

והנה על השאלה הזאת עצמה עמד גם הרמבמ״ן, אשר עליו אנו דנים, (בסוף ספר ירושלים) וחתך את הדין לחיב את כל הנוצרים אשר ממעי יהודה יצאו בכל מצות התורה, ואלה המה דבריו: „ובאמת אין אני רואה איך אפשר להנולדים בבית יעקב להפטר מחקיו ומשפטיו ולבם תמים עם ה׳. הן הרשות לנו להגות ולחשוב על דברי החקים לבוא עד חקר המצות, ובמקום שלא נתן המחוקק טעם לדבריו נוכל לשער טעם וסברה, ואפשר שנתלה במקום ובזמן ובסבות צדדיות ואולי סובל השנוי בהשתנות המקום והזמן והסבות הצדדיות וכו׳ אבל הדבר ברור וגלוי לעינים שמה שאסר הקב״ה אי אפשר לבן אדם להתיר ואם יקרה שאחד מאתנו יקבל עליו אמונת הנוצרים, דעת לא אוכל איך ימלט נפשו על ידי זה ויחשוב מחשבות להשליך מעליו עול התורה והמצות? ישוע הנוצרי לא השמיע דבר מעולם שבא לפטור את בית יעקב מדיני התורה ואדרבה בפה מלא אמר ההפך מזה, ועוד יותר מזה: הוא בעצמו עשה ההפך מזה. ישוע הנוצרי לא לבד ששמר המצות הכתובות בתורה כי אם גם את מצות דרבנן שמר, ומה שנראה לכאורה מדבריו ומפעולותיו מתנגד להם באמת נראה כך רק בסקירה ראשונה, ואחרי הדרישה והחקירה היטב כל דבריו מתאימים ומסכימים בשלמות לא לבד עם תורה שבכתב אלא אף עם תורה שבע״פ, יען כשבא להתקומם נגד החניפה וקדושת שוא של המתקדשים והמטהרים בלי ספק לא יתן פתחון פה לקדושת שוא של אלו ע״י עשותו בעצמו דברי החקים והמשפטים שמהראוי שיתבטלו. מכל מנהגיו ומנהגי תלמידיו בזמן הראשון נראה בעליל את היסוד שיסדו הרבנים חכמי התלמוד: ש כ ל מי ש ל א נ ו ל ד ב ד ת י ה ו ד י ת א י נ ו צ ר י ך ש י ת ח ב ר א ל י ה; א ב ל מי ש נ ו ל ד ב ה מ ו כ ר ח ל ה י ו ת ו ל מ ו ת ב ה. ואם הבאים אחריו לא כן חשבו וסברו שיכולים לפטור גם יהודים מלדה הבאים בבריתם מדיני התורה אין אחריותם עליו ולא בכחו עשו מה שעשו״ ע״כ לשון הרמבמ״ן („ירושלים״ צד 116—117 בהעתקה עברית) ולפי דבריו אלה במה איפוא נצדיק את המון ת ל מ י ד י ו אשר מבלתי היותם לעם אחד סרו

מאחרי כמה מנהגי המון ישראל והקותיהם ובכל זאת הם נשבעים לרגלו ומכנים את עצמם בשם תלמידיו ?

להתרת זאת השאלה יש לנו להעיר על דבר חדש אשר כפי ידיעתי לא שערו הראשונים, והוא שאין לנו לשום לב על מ ע ש י האיש העומד לנס עמים או קהל גדול ושטה חרשה משתלשלת ממנו ברוב ימים כי אם על יסוד הקירתו ודרישתו כי אך היסוד ההוא הוא ה מ ק ו ר ו ה מ ע י ן ה ח ד ש אשר כרה זה האיש במחקק במשענתיו והוא ככל מקור ומעין, קטן וצר בראשיתו והולך ומתפשט לאט לאט עד שנעשה ברבות הימים לים גדול ורחב ידים, אבל מעשיו והנהגותיו עפ"י הרוב הם מפכים ויוצאים עוד מ מ ק ו ם א ח ר—ה מ ק ו ר א ש ר ה י ה כ ב ר ל נ ה ר ש ו ט ף ב ט ר ם ע מ ד ה א י ש ה ד ג ו ל מ ר ב ב ה ה ה ו א ל פ ת ו ח מ ק ו ר א ח ר, והרי הוא עצמו שותה עוד מבאר כרוה נדיבים אחרים לפניו בעת שהוא מתעתד, בלתי ידיעתו, להשקות המון אדם רב מים חיים ממקור חדש. הבאים אחריו יקלעו אל המטרה עפ"י ההרגשה שנתנה לכל אדם משכיל מיד הטבע שאין להם להקות את מעשיו כקוץ בפני אדם ובטוב טעם ודעת ישרה ילכו אחרי ה י ס ו ד אשר ממנו תוצאות הקירותיו ולמודיו ומבלי חפש אחריו הרבה ימצאוהו בעזר השכל הישר, והיה בנטותם מדרכיו ומעלליו לא יחטיאו את המטרה ולא יטו מתורת מורם זה אשר לא דרכיהם דרכיו, אבל מחשבותיהם מחשבותיו וממנו פרים נמצא.

והנה מחוקק הנוצרים כל מגמתו היתה לפרסם בעולם אמונת אל אחד תחת רבוי אלהות שהאמינו אז כל האומות, היסוד הזה מלא את לבו ואת נפשו ובו כל מעינו, ובדברו מה' ארון כל הארץ דבר ממנו כבן המדבר מאביו אשר ידעהו פנים בפנים ולא זזה ידו מתוך ידו כל ימי חייו, והרעיש את כל העולם ומסר נפשו על הרעיון הנשגב הזה שממלא כל לבו. הן אמת שבפעולותיו והנהגותיו לא סר מאחרי העם אשר ממנו יצא אשר מצותיו והקותיו היו כבר לנהר גדול השוטף ועובר למרחקים, ואחרי כל אדם מישראל נמשך גם הוא, ובאמת ובתמים דבר שלא בא לשנות דבר מעתה, כי לא השנוי והחלוף היתה כונתו ולא בזה תלוי עיקר יסודו אע"פ שאי אפשר ג"כ להקים ומשפטים אלה שיתקימו אחר שיבשלו אשכלות היסוד הזה, ואמונת אל אחד תכה שרש בלב עמים רבים אשר לא ממעי יהודה וישראל יצאו כי מה לעמים ההם ולתורת משה אשר נתנה רק לישראל גוי אחד ורבה נוסדה על קורותיהם כיציאת מצרים וכדומה ? הדבר הזה לא עלה על לב המחקק וגם לא שם לבו עליו כי אחת מחשבתו ואחד יסודו וההקים יתקימו או לא יתקימו — אם אי אפשר להם להתקים— די לו שהוא לא בא לבטלם ואם רק יסוד ושרש האמונה שהוא רוצה בה יציץ ציץ ויפרה וירבה בעולם הנה התורה לא הופרה כי היסוד הוא עקר התורה והשאר תלוי בזמן ובמקום ובאומה ועל החקים והמצוות מצד טבעם לסבול השנוים אשר הם עלולים להם ע"פ התנאים האלה 17).

17) כל דברי הרב „בירושלים" (צד 116) מבלתי אפשרות שנוי חקי התורה

והנה בדבר הזה אין דעתי נוטה לדעת הרמבמ״ן ז״ל במה שהחמיר על הנוצרים מילדי בני ישראל לקיים את כל דברי התורה והמצות בעבור שהמחקק עצמו אמר בפה מלא שלא בא לבטלם, ודעתו של הרב בזה מעידה על אמתת דברי החכם גרעטץ שהרב ז״ל לא ידע שממנו תצא אורה ושטה חדשה ולא הרגיש בזה כלל 18), כי אם היה יודע ומרגיש את זאת היה עולה על לבו שגם תלמידיו לא ימלאו אחריו במעשה ובפועל ויטו מדרכי חייו במה שנוגע לחקים ומשפטים; כי אין הטענה הזאת (שמחוקק דת הנוצרים לא בא לבטל כי אם לקיים) מברחת את הבאים במסורת הדת החדשה לאחר זמן רב לשוב אל המקור הישן שממנו שתה המחוקק ככל המון היהודים בעת שבנפשו וברוחו כבר נמצא מקור חדש להשקות לבאים אחריו מכל עמי הארץ. האיש היהודי שנכנס בדת הנוצרים יצא מכלל עם מיוחד ונכנס בכלל עם עצום ורב הכולל עמים רבים, וע״פ דרכו ואמונתו החדשה השליך מעליו עול המצות והחקים של העם המיוחד ההוא שנפטר ממנו, ורק חֻקי העמים שיכנס לדתם ובבריתם הם חקיו ומשפטיו, ורק לשחוק ולקלס יהיה אם יהיה נוצרי באמונתו ויהודי בכל דרכיו, וכל כך למה? בשביל שכך עשה מחוקק דתו אשר בימיו לא היתה עוד פלג מלא מים חדשים קרים נוזלים והוא ככל עדתו היהודים שתה ורוה ממי הנהר היוצא מעדן תורת משה שהיתה אז היחידה מעולפת בספירי אמונה טהורה

אם לא שישנה אותם ה׳ בעצמו, הוא רק על שנוי כללי ולא על שנוי קצת פרטים שאין להכחיש שכבר נשתנה הרבה ע״פ החכמים בעלי התלמוד עצמם.

18) „הרוח החדשה אשר לבשה את היהדות בעת ההיא ואשר בצדק ובמשפט נוכל לאמר כי מאת בן מנחם יצאה, מצטינת בזה שהאיש אשר ממנה יתד ופנה לכל המפעל הגדול הזה לא הכין לבו לעשותו אף לא עלה על דעתו וכמעט אמר נואש להתחדשות הרוח בקרב עמו, כאשר כבר העירונו על זה, גם לא שלח ידו במפעל הזה בכח המשרה אשר על שכמו. הן לא היה מטיף לעם הזה ולא קרא במדבר לאסוף אליו את הצאן הנדחות שה פזורה ישראל! ואדרבה השתדל כל ימי חייו לבלתי קחת על שכמו כל משרה גם כאשר בקשו זאת ממנו באמרו כי לא יצליח לזה. ובכן עמד בן מנחם לנס עמו ויהי להם לראש ומנהל מבלי אשר ידע את זאת ומבלי אשר הפץ בזה״ וכו׳ (גרעטין, „דברי ימי היהודים״ חלק י״א צד 3) וכדברים האלה כתבו לנו כל כותבי קרות ימי חייו פה אחד. וזאת היא באמת מעלה יתרה שנודעת לנו בהרב הרמבמ״ן מכל אנשי הרוח שהיו לפניו שלא התנשא לכל לראש לאמר: ממני תצא תורה ואני אורה לעם את הדרך ילכו בה וכי דבריו וספריו יהיו „ל ק ו ה מ ד ה ו ל א ב ן ה פ נ ה״ וכדומה מדברי גאון וגבה לב. האף אמנם ראה ראינו שבאמת היה לקו המדה ולאבן פנה מבלי אשר הפץ בזה כי הרוח אשר נתן ה׳ בקרבו הוא קראהו אל על וישימהו לראש עמו כי רק רוח נכון וטהור כזה הוא מרים בכבוד קרן האיש אשר הוא שוכן בקרבו ולא רוח עועים המדבר מתוך גרונו של איזה מתגאה לאמר: „אני ואפסי עוד״ כי לאפס ותהו יהיה אם לא רוח ה׳ דובר בו ומלתו על לשונו. —

מאל אחד ארון כל היצורים ? — הן אמת הוא עשה יפה בעתו, אבל איננו מוכרח מזה שכן יעשו גם תלמידיו שלהם יחד ופנה רק יסודו לבד ולא מעשיו והנהגותיו . —

למותר אחשוב לבקש את הקורא המשכיל שלא יתלה בי בוקי סרוקי שבאתי הלילה להורות לבני ישראל דרכי הדת החדשה, הן עברי אנכי ככל אבותי ואין דברי פה רק חקירה ודרישה בדבר הנוגע לקורא הדורות ודברי הימים לכל באי עולם, ולא לאיש הישראלי מצד שהוא יהודי בעל תורת משה, כי עליו החובה מוטלת למלאות את כל דברי התורה הזאת שקימו וקבלו עליהם אבותינו מעולם חק ולא יעבור כי לא למענו נפתח המקור חחדש כ״א לגויי הארץ אשר לא ידעו את ה׳, אבל ליהודי הנשאר בדתו רק מקור קדוש אחד אשר מימיו לא יכזבו לעולם, ורק האיש שיצא מכלל ישראל ונכנס לכלל נוצרים לפי שיטתו אין טענת הרמבמ״ן צודקת עליו לחיבו במצות התורה, ואם יש לנו טענה עליו הלא היא רק הטענה הזאת : איך היה אפשר לו לעזוב דתו אחרי שהוא יהודי מבטן ולא מילדי אומות העולם .

ועתה נשיב אל הרמבמ״ן עצמו לבקש את יסוד דעתו והקירותיו אשר בעבורו נמנעו תלמידיו ללכת בדרכיו ולשמור החקים והמשפטים אשר מלא הוא לכל פרטיהם .

(ההמשך יבוא)

אורות מאֹפל

א׳

עֶצְיוֹן־חֶבֶר

הסער התחולל והשלג התגולל כגלגל לפני סופה, ברפות היום לערוב, באחד הימים לחדש טבת בשנת השמונים ותשע למאה הששית אשר לאלף הששי. חשכת עב הענן כסתה את עין הארץ עוד בטרם בא השמש, כל בית סגור מצאת ומבוא, כי גדל הקור על פני החוצות וסערת תימן הלכה וסערה ותשמיע קולה כקול זאבי ערב משהרי לטרף, קול איום לעוברי דרך ונורא לנשים שאננות ולפתיי הגברים המאמינים לכל דבר, אשר עוד שמור על לוח לבם לזכרון ספורי מיניקותיהם אשר בקול הסערה הזאת תאנק דום נפש ההוטאת אשר עוד בלכתה בארצות החיים הפירה חוק והמירה כבוד דתה ואמונתה לבית ישראל

ויצאה והיתה לעם אחר, וה׳ החפץ דכאה צוד צדה למדחפות וישימיה במקום אשר אסירי עולם אסורים שם, ואתו היא ערוכה ושמורה ליום עברה וזעם, ובהרות אפו בארץ ולהחריד בלבבו תבל ויושבי בה ישלח בם את הנפש החוטאת הזאת. ובסופה וסערה דרכה ובערפלי חשך היא באה לשוט על פני הארץ, ובקולה קול יללה ובכי תמרורים תפיל אימתה ופחד על אדם ובהמה יחד, ובאו כלם במערות צורים ובנקיקי הסלעים והארץ תשאה שממה.

השמש עזבה אהל השמים בלאט ותלך הלוך ובא תחת זרועות עולם ואיש לא ידע בלכתה ובבואה, כי לא נראתה כל היום על פני חוג השמים אשר כסו בענן, והלילה גם הוא יורש עצר השמש המושל בכל אשר לה בישנה את שנתה במטת הבדלה במצולת ים, הלך ערירי לרשת את הארץ, הירח שר צבאו וכל הילו הכוכבים יראו מהביט אל הקרח הנורא המושלך ארצה כפתים, ואל השלג המטאטא במטאטא השמד את כל חי מעל פני האדמה.

דממת קבר שררה בחוצות העיר הקטנה ע צ י ו ן - ח ב ר העזובה והנאלמה גם בצהרים ובימי האביב והקיץ בזרוח אור השמש ובהלה נרה על ראשה ובהיר היא בשחקים, ואף כי ביום סגריר וחרף ובעת לילה, כי מצער היא העיר הזאת ואנשיה רובם אבוני אדם ודבר אין להם ברחובותיה, אלה ישבו בבתיהם לעבוד עבודתם המחיה חצי בשרם: זה תופר טלאים על בלוי סחבות לעניים כמוהו, וזה רוצע במרצע נעל ישן נושן לחרש נעוריו ולמכרו בעד פתותי לחם, ומרביתם כל הימים מקרא קדש להם כל מלאכת עבודה לא יעשו ולחמם לחם עוני מאשר יבקשו נדבת כסף מאת כל עובר אורח דרך עירם, כי דרך המלך היא, והיה בשמעם קול מרכבה מרקדה וסוס דוהר וקמו והלכו איש ממקומו לראות את פני האורח ובקשו את פניו ופשטו ידיהם ולקחו את אשר לקחי ושבו לבתיהם אל תחת תנור וכרים, ואשר אין להם נחלת לחמם יאספו יחד בבית המדרש לפלות שם כליהם וידברו וישיחו מעוצר רעב ויגון, יגידו האותות והמופתים אשר עשו צדיקי דור ודור בשמים ובארץ לעיני כל ישראל, ויספרו נפלאותיהם לעם נולד אשר לא ראו ולא יראו עוד את המראה הזה. כי הקדושים האלה כבר היו לעולמים אשר זקנים הגידו ואבותיהם ספרו להם ומאתם אין איש אשר חזה הנפלאות האלה בלתי אם לשמע אזנם שמעום מפי מאמינים בני מאמינים שכל דבריהם אמת וצדק.

„אם הראשונים כמלאכי עליון אנו כחמורים, יאמר אחד המספרים אשר כבלוב מלא עוף כן ראשו מלא ספורים מבהילים ונפלאים אשר כל השומע אותם תצלנה שתי אזניו ושערות ראשו תסמרנה מפחד: — „לפנים בישראל גם שמש בבית המדרש נפקחו עיניו כאתון בלעם לראות מתי עולם ורפאים כי קמו מקבריהם ויבואו ביתה המדרש כחצות הלילה להגות בתורה ולהתפלל אל ה׳. הבקר אור והמתים שבו אל קבריהם לנוח בשלום על משכבותם כל היום הבא עד בוא עתם עת דודים תור חצי הלילה ואל בית אלהים יהלכו ברגש, והשמש אשר ישן בבהמ״ד כל הלילה הסכן הסכין לארח לחברה עם

המתים המהללים יה ועם יורדי דומה העולים הם למעלה בכל לילה ולילה עד כי היו בעיניו כצאן מרעיתו העוברים תחת שבטו ומדי האספם בהמון חוגג אל הרנה ואל התפלה ישן הוא שנתו וערבה לו וגם שלח הזמורה אל אפם לריח ניחות".

„אמת, ענהו רעהו הקרוב אליו בחכמתו ובידיעתו הרחבה בכל הנעשה בשמים ומתחת לארץ — רק מאשר על הארץ לא ידע מאומה — „אמת! שמש בבהמ"ד בימים הראשונים היה איש גדול וקדוש נורא מאד, עשוי לבלי חת ומתים משחק לו, הלא ידעתם את אבי זקני, זכרו לברכה, איש ירא וחרד על דבר ה', אשר כל ימי היותו על הארץ לא שלח ידו לנגוע בשערות זקנו לא כחל ולא פרכס ומסרק לא עלה על ראשו ורבצה שם כל המכה השלישית הכתובה בספר התורה אשר הביא ה' על מצרים ומי זה חלילה יחשד בכשר כזה כי ידבר שקר חלילה. ואני הנה שמעתי מפיו הקדוש כי בעודו נער על ברכי אביו שמע מפי אבי זקנו אשר זקניו הגידו ולא כחדו כי בימיהם היה בעיר, אשר שבת שמה, שמש בביהמ"ד שהמתים יראו מפניו יותר מיראתם את המלאך דומה, ובהגיע תור האספם אל בית המדרש ויבואו וימצאו אותו נעול וידעו כי ישן השמש ויעמדו כלם מבחוץ ויראו מגשת אל הדלת ואל המזוזה עד כי הקיץ השמש משנתו ותחס עינו עליהם ויפתח להם את הדלת. ואם חטא אחד המתים בזדון או בשגגה ועשה אח מאחת מאלה אשר לא ישר בעיני השמש, אז בהרות אפו היה כורך מת ומת יחדו ונשאם על כתפיו וזורקם ביחד שנים שנים החוצה והדלת סגר אח־יהם. פעם אחת הלך השמש בלילה אל העיר ההדשה אשר מעבר הנהר להשיב שם את נפשו בכוס יין־שרף אשר נמכר שם בזול וגם חזק היה מאד עד כי כל שותיו משנה שכרון שכרו; ויהי בשובו משם שמח וטוב לב ונפשו רוממה ומאד נעלה, ויפגשהו בדרך אחד המתים אשר הלך לעולמו זה שבועתים והיה איש חסיד בחייו ודרכו בקדש היה לשמה צדיקים באמרי פיו ולפעמים השקה נפשו להחיות נפשות הצדיקים במילי דברוהתא; ויגש המת אל השמש להפחידהו ויאמר: הידוע ידעת אותי? הלא אנכי פלוני בן פלוני אשר מֵתִי זה כארבעת עשר יום והנני היום מת, האינך ירא מפני? — למה אירא ענהו השמש, ומה מפניך אֶבְהָל! הלא אתה האיש אשר ידעתיך מאז, אויל היית בחייך וסכל לאחר מותך! ויפן השמש וילך לדרכו ויעזוב את המת בפחי נפש כי לא עלתה בידו להפיל עליו אימתה ופחד.

בשיחות כאלה יבלו זמנם יושבי ביהמ"ד בעיר עציון־חבר הרעבים והערומים וגדולה אמונה המכלכלת את בעליה בלחם שמים אין זרע ואין חריש וקציר, אין מלאכה ואין סחורה, אין דגן ואין חטה ואין כל מאכל אשר יאכל, כי לחמם לנפשם האמונה וספורי נפלאות נפש רעבים ישביעו. ואם המצא ימצא ביניהם איש צעיר לימים אשר לא עלה עוד עול אשה ובנים על צוארו ושלהנו ערוך בבית חותנו העשיר, אשר לקחו לו לבן ואת בתו נתן

לו לאשה, וישלחהו לבית המדרש לקחת מוסר השכל מפי סופרים ומלמדים ושותטים וחזנים העצורים שמה תמיד לפני ה׳ וכלי מקטרתם בפיהם ומפי ספרים קדושים המספרים כבוד אל ומעשי ידיו בגן עדן ובשבעה מדורי גיהנם אשר מדדו אותם בקו המדה; הנה הצעיר ההוא למחיה שלחו ה׳ לפניהם כי ימלא גרונם של תלמידי חכמים אלה יין־שרף בבקר ובערב אחרי התפלה, כי התן העשיר הוא בעל מכס היין־שרף ובידו להשקותם כיד חתנו הטובה עליו לבעבור תהיה תהלתו בקהל חסידים, אשר זה כל ישעו וכל חפצו של הותנו אשר לא קרא ולא שנה מימיו ובאמונתו יהיה כי אלהים בשמים ויד צדיקים בכל הארץ משלה.

ב׳

התם והפרוש.

בלילה ההוא כתם היום, יום הולדת את ברכיה התן נחמן העשיר מחזיק מכס היין־שרף אחר תפלת המעריב בשוב איש איש לביתו לעשות מלאכתו או לשבת בטל בצל קורתו, השובו׳ החסידים נשארו עוד בבית המדרש אשר ההם היום יותר מימים אחרים במצות ובהוצאות התן העשיר; והנער משרתו מהר להביא בקבוק יין־שרף ויציגהו על הבמה מלמעלה למען יחזוהו נכחות כל איש רעב וצמא ומר נפש והביט עליו וחי, ומימינו ומשמאלו עוטרות אותו עוגות מצות משוחות בשמן מזה, וחלות דבש ורקיקים מעשה אופה מזה ויין־שרף רב כיד המוכסן וחזק מאד בוער כאש כיין המשלש, אשר על כן קרא לו שם חדש „שליש״; הוא עומד על הבמה וכלם מיהלים עליו להשיב נפשם השוקקה. אך איש לא יהין לשלוח בו יד בטרם כלו תפלותיהם שני אנשי השם יעקב איש תם ונחום הפרוש. תומת הראשון וישרו—שבתו בבית המדרש לאורך ימים, התעסקו עד חצי היום בנקיון גופו ושאריתו בתפלה, לכתו בתום לב מדי יום ביומו אחר התפלה לביתו לאכול להם אשר לא עמל בו ולא ידע מן הוא, כי על אשתו השליך יהבו והיא תכלכלהו על מחצית שכר לעולם הבא. ומערבה ועזבונה היו ראשונה מעשי תפונים מאפה תנור, אשר נשאה בבקר בבקר להצר שר העיר ופקידיו וכל עבדי החצר ומשרתי השר באו אליה הביתה לקחת ממנה מעשה אופה כי היתה ביתה סמוך להצר השר הבנוי, לתלפיות מעבר להנהר. גם יין שרף מכרה להם אשר לא כדת, כי לא היה ביתה בית ממכר ומשתה יי״ש וגם לא מאת הוכר היי״ש לקחה את יינה כי אם אשר הביא לה אחד עבדי החצר מחוצה לעיר, ואף כי ידע מזה נחמן המוכסן לא יכול לעשות לה מאומה יען כי היתה לחן ולחסד בעיני השר ובעיני כל שריו ועבדיו בעבור יפיה וזה שמה אשר קראו לה „רחל היפה״ (רחל דיא פיענקע) ואשר על כן גם בעלה נקרא בפי ההמון העם על שמה ״יעקב בעל היפה (יאנקעל דער פיענקעס) והחסידים קראו לו התם, ויהי כאשר הרחיב ה׳ את גבולה ותעש לה

שם גם בית מלון אורחים ויסורו אליה כל עוברי הדרך אשר דבר להם בחצר. לא היתה כרחל אשה מצלחת בעציון חבר. כל נשי העיר התקנאו בה כי לא היה דבר אשר יחסר בביתה, יהי מה ונפשה אותה והנה הוא מובא לה מחצר השר, כי כל עבדי החצר כל היוצא מפיה יעשו. העבדים האלה מדי בואם אל ביתה פעם בפעם ראו גם את בעלה איש ארוך ודק ועיניו יורדות תמיד מים ראשו מגלח ופאות ראשו משתי קצות רקותיו יורדות עד החגורה אשר על מתניו, בזקנו אין שער צומח בלתי אם ביבלת אשר בקצהו. „מה לך רחל"— הגידו לה עבדי החצר פעם בפעם— „מה לך כי היית לאשה אל המתועב הזה אשר לא תאר ולא הדר לו? הן לא נוכל לאכול לחם בפני המגועל הזה ואיך תתני לו לקרוב אליך?"— ויאמרו עליה כי „נזם זהב באף חזיר" היא. אף לא שגו במשפטם ודברם אמת כי כן קראה אותה גם שלמה בחכמתו, כי „אשה יפה וסרת טעם" היתה. אנשי החצר הטו את לבבה וכאשר מצאה היא חן בעיני כלם כן מצאו כלם חן בעיניה, ובאהבתה שר ועבד נפגשו ובכל זאת לא יצא עליה שם רע בעיר בעבור צדקת בעלה ותם דרכו אשר לחם סתרים זה נעם לו מאד, והחסידים הללו בשערים מעשיה ויאמרו תמיד כי הגדילה לעשות בתתה לחם לשובע לאיש קדוש וטהור וחסיד בכל מעשיו, ונפשם כלתה וגם נכספה להיות כסאותיהם קרוב אל כסא רחל בגן עדן, זה הוא תומת יעקב איש תם ומשפטו.

ופרושת נחום זה פרישת דרך ארץ, כי לא דרך כל הארץ דרכו, וארחותיו לא ארחות כל בני איש ובני אדם יחד. עליו השתוממו חסידים וצדיקים. התפלאו ורבים הודו ולא בושו כי לא ידעו ולא יבינו הליכותיו בקדש. מדי יום ביומו ירחץ במים את בשרו בקיץ ובחרף, וברחצו את בשרו אין איש אתו כי ישב דומם בבית המרחץ עד לא נשאר שם איש ואחר ירחץ. ככלות העם חצי תפלתם הנה הוא שב מבית הרחצה ויחל להתפלל, בעמדם ישב ובשבתם יעמוד, לקול זעקתם ידום וכדומם ישאג כארי; וככלות העם כל התפלה תתלהב נפשו כלהבה תלהט הרים, וקול תפלתו הולך וחזק מאד. והיה הנותר במתפללים והנשאר בבית המדרש קדוש יאמר לו. בית המדרש הוא ביתו לעולם. שם יתפלל, שם יאכל, שם ישתה, שם יעלה עשן הטאבאק, שם יישן בצהרים ובלילה, כי אל ביתו לא יבוא ואל אשתו לא יקרב מערב שבת לערב שבת, ואם אמנם עודנו צעיר לימים ולא הגיע לשלשים כבר הוא מלומד בנסים, ומופתיו ואותותיו יודיע אב לבנים.

בחרות אף שמש בית המדרש, היושב חוא וביתו בלשכה אשר בבית ההוא, על נחום הפרוש כי לא הניח לו לישן כל הלילה, בלכתו הנה והנה פעמים הרבה ובא אל חדרו לצקת מים על ידיו פעם בפעם, אף גם אחר כי כבה נרו ויהר להשמש מאד וינער בו ויקללהו נחום קללה נמרצת — ותהר בתו הבתולה בשנה ההיא ותקש בלדתה ותצא נפשה ולא יכלה להתודות על הטאתה, ותקרא „נחום! נחום!" ותמות, וידע כל העם כי בשלו הרעה הזאת זה' הפגיע בה עון אביה כי גער באיש קדוש ופרוש, ויהי לנס. רבים אומרים כי

זה האיש הקדוש נחום עובד כעת עבודה רבה לתקן את נפש הנערה החוטאת, אשר על כן יתמיד עוד יותר לשבת בביהמ"ד ולפעמים ישוב שמה גם בלילי שבתות וימים טובים, וכמה פעמים ראוהו מדבר עם אחותה הצעירה ממנה, וזה גלוי לכל באי שער עירו כי אין נחום מדבר דבר עם כל אשה מאשת איש ועד נערה בתולה, אין זה כי אם לתקנת אחותה המתה יש לו דבר אליה ועמה הוא נועץ, ומי יבוא עד חקר איש קדוש כמוהו.

שני אנשי שם אלה, התם והפרוש, עוד לא כלו תפלת המערב בלילה ההוא, ליל סער ושלג ליל יום הולדת את ברכיה ליל שמורים לו מימים ימימה, זה חמש שנים מאז בואו הנה מבית אביהו לבית חותנו, להנהיל אוהביו י"ש וגרונם ימלא. ויהי הם רצים ושבים בבית המדרש הנה והנה כאשר ירוץ הקורא בהרים וקולם כדוב יהמה וכארי ישאג שאג ובמרוצתם כסוס שוטף במלחמה ואיש את רעהו יפגשו ויעברו, זה עולה וזה יורד זה רץ למזרח וזה למערב, יעקב צועק בקול „שמע ישראל ה' אלהינו!" ונחום יעננו בקול רעש גדול לעומתו צועק ואומר: „אני ה' אלהיכם!"

יתר החסידים אשר כבר כלו תפלתם יושבים איש במקומו. זה מעלה עשן הטאבאק וזה מתחכך בכותל התנור, וזה ספר פתוח לפניו ועיניו פונות הדך הבמה צופות אל הבקבוק העומד שמה הכן ומצפה לברכה.

בקרן מערבית צפונית, בזוית אשר בין הכותל הצפוני ובין קיר התנור, שם חסידים יקננו אשר בגדיהם קרועים ובלוים ובביתם אין לחם ואין שלמה ואין גחלת לחמם, מרי נפש מענים ומרודים נסים מבתיהם לקול נשותיהם המריבות ומתקוטטות עמהם ומבקשות לחם לאכול ופורש אין להם, מרוב צרה ויגון יבקשו מפלט למו בבית המדרש אשר הוא בית מקלטם שם ישבו בזוית זו וכלי מקטרתם בפיהם וישיבו את נפשם בספורי נפלאות בנסים ומופתים אשר לא היו ולא נבראו רק משל המה בפי כסילים. נלכה נא שמה ונטה אזן ונשמעה מה ידברו הפעם הזאת כטוב לבם למראה יין-השרף העומד על הבמה ובצפיתם יצפו לגוהו אל פיהם.

ג.

שִׂיחַת חֲסִידִים.

ישְׂרָאֵליק בַּעַל תּוֹקֵעַ (כבן שלשים שנה, כחוש מאד, עורו צפוד על עצמותיו, על לחיו חימנית כויה והוטמו בוער ונראה כעמוד אש הולך לפניו, איש אשר שמו הטוב הולך מקצה העיר עציון-חבר ועד קציה - מהלך מאתים פסיעות בינונות—יען כי מיום היותו בן י"ג שנה—יום חתונתו—לא עשה שום דבר זולת שלשה דברים אלו, התפלל, למד ספרי צדיקים ופרה ורבה, וכבר הוא מטופל בשלש בנות ושני בנים, מלבד שלשה ילדים שמתו ושנים שהפילה אשתו. המשרה אשר על שכמו לתקוע בשופר בראש השנה ולהחריד כל יושבי עציון-חבר בזעקתו ובתנועותיו המשונות, ירושת נחלה היא לו מאביו, ולאביו

מאביו , מי יודע מכמה דורות . ובהיות המשרה הזאת חובתה רק יומים , ולפעמים, אם חל יום אחד של ר״ה בשבת, רק יום אחד בשנה , הנה הוא כמלאך הממונה על התקיעות (עיין הצופה לבית ישראל פרק המישי תלונות סני וסנסני וסמנגלוף) הולך בטל כל השנה וכל מלאכת עבודה לא יעשה, ועוסק רק בשלשה דברים הנזכרים שעליהם עולמו עומד , ואין בינו ובין מלאך התקיעות רק מה שהמלאך אינו צריך לאכילה ושתיה ובנים ובנות לא יוליד , וזה האיש הבורא מלאכים רבים בתקיעותיו , הוא ג״כ בורא נפשות רבות והסרונן ועול כבד מנשוא הוטל על צוארו , והוא „גונן בהשובבה אשה וגם בבנים המשה״ כהאיש-חסיד של מוצאי שבת , וכלם צועקים ללחם , והוא גם הוא רעב וצמא וערום וחסר כל , ולולא מצא לו מפלט ומנוס בהאחזו בקרנות בית המדרש כי עתה כבר היה לשלל לפגעים רעים אשר סביב שתו עליו, אפס בבואו אל הבית הזה , ושם ישב מן הבקר עד הערב , אזניו לא תשמענה קול צעקת אשתו האומללה וילדיה הרעבים , והיה בשתותו כוס יין-שרף או שנים ויותר—דבר אשר לא יהדל מקרב ביהמ״ד—תבוא שמחה בלבו ושכח כל אשר בארץ ונפשו תעלה מעלה מעלה. ישראליק זה הוא ראש המדברים בקרן מערבית צפונית תחת הכירים , ולדבריו יהלו זקן ונער, כי קבל מאבותיו ומרבותיו ספורי נפלאות הרבה, ומלבד הספורים המקובלים האלה עוד לספורים רבים מקור נאמן בו בעצמו, כי הוא עושה חדשות ובורא נפלאות , כי למד ק״ו בעצמו אם נתן לו רשות לברוא מלאכים, ספורי נפלאות לא כש״כ . על כן גם הפעם הזאת , מדי ירוצו התם והפרוש הנה והנה , ואלה שכבר כלו תפלתם לא יוכלו עשות דבר בלעדם והנה סביב לישראליק נאספו, ואליו כלם ישברון לתת להם אכלם לחם שמים והשיב נפשם בשיחותיו , וזה החלו) .

—הייתי אצל כל צדיקי זמננו ובפרט זה כמה שנים אשר אני נוסע מדי שנה בשנה אל רבינו הקדוש הצדיק מרוזין , שתי פעמים ישבתי אצלו כמעט כל השנה , ולא זכיתי לשתות אצל שום צדיק כוס של יום הולדת אותו , שמע מניה לאו מנהג ישראל הוא ושייך רק לפרעה ולכל עבדיו , כדכתיב „יום הולדת את פרעה״. אצלינו החסידים מנהג כשר וישר לשתות „לחיים !״ ביום המיתה (יאהרצייט) שהמיתה היא ההיים האמיתים החיים הרוהנים וצדיקים דוקא במיתתם קרוים חיים , ולפיכך ממיתים את עצמם לפעמים בחייהם, היינו ששותים לשכרון עד דלא ידעו מחייהם , כדי שיהיו בבחינת מתים ואז יהיו חיים באמת , ולכן טוב יום המיתה של צדיקים מיום הלדה (געבורטסטאג) של רשעים שבחייהם קרוים מתים . ובאמת לא ידעתי מי התיר ל א ו ת ו ה א י ש לתקן מנהגים חדשים בבית מדרשנו ההוסה בצל הצדיק מרוזען ? מנהגים אשר לא שערום צדיקינו ? —

א ל י ע ז ר י ע ב ץ : חלא ידעת ישראליק, כי זה האיש לאו קטלא קניא באגמא הוא , וליכא מאן דפליג כי בר אורין ובר אבוהן הוא , אולי קבל המנהג הזה מאביו ז״ל ?

ישראליק: ואני אומר לך שאפשר מן הסתם בודאי גם אביו לא היה טוב ממנו.

אליעזר: שוטה! אביו היה מוסכם מכל הצדיקים וביחוד משני המאורות הגדולים הצדיק מברדיטשוב ואחריו הצדיק מאפטא זצ"ל.

זנוויל שוחט (בן עשרים וחמש שנים, ארוך ודק ומצוארו יוצא כפתור, גרונו נחר תמיד ובדבריו הוא מתנועע מאד כמו בתפלתו). פשיטא, ראינו גדולים וטובים מאביו שבניהם יצאו לתרבות רעה וכפרו בעיקר. הלא הרב החסיד והצדיק המפורסם ר' זלמן מלאדיע היה לו בן שהמיר דתו.

ישראליק: הרב החסיד והצדיק המפורסם! רחמנא ליצלן מהאי דעתא! זלמן קאזאק חסיד וצדיק מפורסם? הלא הרבי הקדוש והטהור ר' ברוך נכד הבעש"ט זצ"ל קלל אותו קללה נמרצת ואמר עליו כי נכרתה האמונה מפיו, והצדיק מאפטא ז"ל לא הוציא שמו מפיו בלי קללה.

זנוויל: מה לי ולצדיקים שכבר היו לעולמים שלא ראיתים ולא הבינותים ואין כח השגתי לדעת מה עשו ומה היתה כוונתם. הלא טוב לי להאמין באמונה שלמה בהצדיק מרוזין ודי לי, וכה אראה בנחמה שבעיני ראיתי ס' עטרת ראש של ר' זלמן על שלחנו של רבינו הקדוש מרוזין.

ישראליק (בשחוק גדול): שוטה! קסבור אתה שרבינו הקדוש שיהיה יודע לקרות בו ח"ו אפילו שני מלים? ומה לו ולספרי פסולים של זלמן קאזאק; אבל אם היה לך מוח בקדקדך כתינוק בן יומא היית צריך לנגה את עצמך שמסתמא אפשר בודאי הספר מונח אצלו בשביל שזלמן בא אליו בכל לילה ולילה ובוכה ומתחנן אליו שיתקן אותו ויעלהו משאול תחתיה, והביא לו את ספרו בכדי שע"י מה שיביט בו בראיה הקדושה שלו יתקן את בעל המחבר.
וזה כל הסוד אשר לא הבינות. וגדולה מזה שמעתי מחסיד אחד ירא שמים גדול שפעם אחת נמצא אצל צדיק גדול בקארדאן (גאליציען) ספר פסול בלע"ז דיטשערש„ והיה לתמיה גדולה בעיני העולם, אע"פ שלא ידעו מה ענין הספר ומי מחברו. והיה שם חסיד אחד איש נלבב ובריה נפלאה ובעל שכל גדול ושם נפשו בכפו ושאל את הצדיק על זה. והשיב אותו הצדיק שזה הספר חבר המין משה פרעסער (ר"ל החכם הרמב"ן ז"ל) ושזה האיש משה הולך אל הצדיק ואינו נותן לו מנוחה ומבקש ממנו תקון, ועל כן לקח הצדיק את הספר הזה ממנו שהביא לו בעצמו כדי שיתן עיניו בו ויתקן את המחבר, ושם הס' הוא שם קדוש „ירושלים" שכן דרכם של הרשעים לקרוא לספריהם בשמות קדושים „ירושלים, ציון, ישורון, שולמית, ידידיה, כרמל, שרון", וכדומה כדי שיהיה להם אחיזה כל שהוא בקדושה ויהיה אפשר לתקנם„ כי הרשעים הם בעו"ה חכמים גדולים להרע ויודעים היטב שסוף כל סוף יהיו צריכים לתקון. ובעבור זה מונח הספר הפסול אצלו כדי שעל ידו יתקן את בעהמ"ח. ובודאי מסתמא אפשר הוא הדין הכי נמי במה שראית ספרו של זלמן קאזאק אצל רבינו הקדוש. ועוד שאם אני רוצה אין אני מאמין לך שראית הספר

הפסול הזה על שלחן רבינו ויכול להיות שזה בודאי שקר וכזב וא״כ אתה טוען שמא, ואני אומר לך בבירור שבשום אופן לא היה על שלחן רבינו מעולם ספר כזה ואני טוען ברי וברי ושמא ברי עדיף, ובזה אני רוצה להראות לך שאני למדן גדול ממך בנגלה ג״כ ואתה אין לך שכל בפני התול ומה אני חייב לך.

אליעזר: אבל אני שמעתי מפי מגידי אמת י״ה בעצמם בטולטשין בעת המחלוקת וידעו בבירור שקרה שאיש אחד מחסידי ר׳ ברוך פגע באיש אחד אשר לא היה מחסידיו ויאמר אליו: הראית את זלמן קאזאק?״ ויחר בו אף האיש ההוא ויקנא לכבוד ר׳ זלמן שכבר היה מפורסם לגאון עולם בנגלה ובנסתר ויכה את החסיד על הלחי הכה ופצוע עד שפוך דם. וירץ החסיד ויספר הדבר לר׳ ברוך, כי אמר יִסר ייסרנו הצדיק ר׳ ברוך לאיש המכה אותו ויעשה ממנו גל של עצמות. אולם ר׳ ברוך — כאיש אשר כליותיו ייסרוהו ונפשו יודעת מאד כי הפריז על המדה נגד גאון וחסיד כר׳ זלמן — ענהו לאמר: „הטיב אשר עשה המכה אותך בעברתו! למה פערת פיך לבלי חוק ואנכי לא צויתיך.״ מוכח מזה שלא ניחא ליה לר׳ ברוך גם בגן העדן בעולם האמת שיבזו את הצדיק ר׳ זלמן ויסמכו עליו.

ישראליק: ואני אומר שכל הספור הזה כלו שקר וכזב שבדה מלבו איזה תַבְּנִיק (מחסידי ר׳ זלמן ובניו אחריו), והראיה שאני לא שמעתי מזה דבר.

אליעזר: התנח בספור הנ״ל מר׳ זלמן ומה תעשה לספור שספרת בעצמך אודות ר׳ משה מדעסנא שכפי הנשמע מהספור הנ״ל כבר נתקן על ידי הצדיק מקארדאן שקרא או הביט בספרו „ירושלים״ ולמה החסידים מקללים ומבזים אותו עד היום הזה? א״כ מה הועיל הצדיק בתקנתו?

ישראליק: יכול אני להשיב לך שהקללות והבזיונות הם לטובתו ולתקנתו, ושכך נגזר עליו מן השמים שיקללוהו החסידים לעולם, אבל מה לך לייזריל לשאלות כאלה? וכי לא נעקר עוד מלבך הטינא שהיתה בלבך? המערכה שלך שעני גדול אתה ואין לך פת לחם, לולא זה היית צריך לקנות משקה הרבה כדי לתקן אותך בשביל שאלותך אלה, כבר שמעת מכל הצדיקים והחסידים ששאלה היא ראשית מחקר וראשית מחקר היא אפיקורסות ר״ל. נשליך הדברים האלה ונשוב לענין ראשון. מנהג שתיית יי״ש ביום הלידה הוא מנהג של גוים; ואין דעתי נוחה מזה שנתגרר לבית מדרשנו.

אליעזר: איעצך ישראליק! ראשית דבר לא תשתה היום מיינו של מנהג זה, ובלא זה כלל גדול כי „השתיה כדת אין אונס.״

ישראליק (בשחוק): שוטה! זה הוא כללו של אחשורוש מלך טיפש ואצלינו החסידים הכלל בהיפך שאונסים כל אדם כשר על השתיה, כי אם אין שתיה התהלבות מנין? הלא ידעת הפי׳ הקדוש והמתוק מדבש של הבעש״ט זצ״ל על מאמרם „אע״פ שאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט״ שהכונה בזה שאע״פ שמלמעלה בא תמיד אתרעותא דלעילא בבחי׳ מיין דכרין, אעפ״כ

מצוה להביא מן ההרוט את־עותא דלתתא בבחי׳ מיין נקבין ע״י שתית יין שרף ולהתעורר ע״ז לעבודה בדחילו ורחימו.

אליעזר: לפי הפשט או הסוד הזה היה מהראוי לשתות י״ש קודם התפלה ולא אחר התפלה, כי מה תועיל ההתעוררות אחר התפלה?

ישראליק: אמת הדבר, מי שיודע כונת השתיה באמת, מותר לו ועוד חובה עליו לשתות קודם התפלה אבל אין מגלין סוד זה אלא לצנועין.

אליעזר: אשרני, מה טוב חלקי שזכיתי להיות מן הצנועין.

ישראליק: שוטה! קסבר אתה שבאמת אני כועס עליך, חס ושלום! ידוע לכל שבמקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. אבל נחזור לענינינו. שמעתי מפי צדיק אחד מילא טבא יקר מפז ע״פ „והשתיה כדת אין אונס״ ר״ל שהשתיה שהיא כדת, היינו כדרך הנהוג אצל חסדים ואנשי מעשה, אין אונס, פי׳ אין לה דין אונס כמו שאמרו חז״ל אין בנין וסתירה בכלים ופירש רש״י אין תורת בנין וסתירה בכלים, וה״ה גם כאן אין אונס אין דין אונס נוהג בשתיה, כי ידוע הוא בכל מקום שאונס רחמנא פטריה, אבל לענין שתיה כדת אינו שייך דין אונס ואין אדם גדול וירא שמים פטור משתיה אפילו כשהוא אונס, כי מחויב הוא לצדד בכל מה דאפשר לגרוע מבני ביתו עיניה, ואפילו לכת מבית לבית לאסוף נדבות ויאמר שהוא בשביל עניים, ויקח במהירם יין שרף לשתות בכל עת ובכל שעה ובכל רגע, וכל המרבה לשתות הרי זה משובח. והראיה שבפורים ימי הנס הנעלה שאז כל ישראל נעלים מאד והם בבחי׳ חסידים לכן כלם חייבים לבסומי בפוריא והולכים לאסוף נדבות לקנות י״ש.

אליעזר: לדעתי די לו לאדם לשתות י״ש בבקר ובערב להשיב נפשו כשאין לו מה לאכול. והש״י יודע שאם היה לי תמיד מה לאכול בעתו כמעט לא שתיתי ולא כלום, כי אין אני יודע ומשיג שום תועלת משתית י״ש לא לגוף ולא לנפש, רק לחולשת הלב, וגם זה הבל ודבר מדומה, כי האיש שהורגל לשתות מים קרים להשיב נפשו הנה היא מועיל לו יותר, ומקרא מלא דבר הכתוב „מים קרים לנפש עיפה״ ואילו יין שרף לנפש עיפה לא נאמר. אבל נאמר: „תנו שכר לאובד ויין למרי נפש״ ואובד ומר נפש הוא מתיאש ואינו יודע מה שהוא עושה רחמנא יצילנו מתכונת נפש כזה.

ישראליק: מה אומר ומה אדבר ומה אתוכח עם איש חכם בעיניו שאינו מבין כלל ענין השתיה וסודה. באמת אדם פשוט ומוח משוקע (פלאטשיקער מוח) כמוך אינו כדאי שיפסיד ויקלקל אפילו כוס אחד של יין שרף.

זנוויל: אין אני יכול להבין כלל איך איש כליזריל, שהיה חותנו חובב הי״ש ‎[illegible]‎ הרבה וכמעט הורתו ולידתו בי״ש, איך השגתו נמוכה כל כך? שוטה, אטו שתית י״ש מלתא זוטרתא בעיניך, קסבר אתה שהחסידים שותים

כמו שהערלים שותים ? — השתא כיון דאתינא להכי אף אני אימא בה מילתא מקובלני מפי צדיקים וחסידים שכל מי שאינו מבין לשתות יי״ש כראוי סימן רע הוא לו שנתן עיניו בנעוריו בספרי מינים ר״ל, ואין לו תקנה אלא שתיה באונס היינו שיכריח את עצמו לשתות . ועל זה רומז הכתוב „והשתיה כדת אין אונס" כי החסיד האמתי אינו צריך שיאנסוהו לשתות, כי שתיתו כדת, אבל זה ששתיתו אינו כדת מפני שהביט בספרי מינים, הציץ ונפגע, הרי תקנתו שישתה באונס . ואתה אליעזר ראה לאנוס את עצמך לשתות כדי שיצא מלבך ניצוץ האפיקורסות שנשאר בך .

אליעזר (כועס) : יהי׳ איך שיהי׳, אבל לשוחט בודאי אסור לשתות ולשכור מרינא דש״ע, ואתה תחזה שהשכרות היתרה תביאך לידי שעמום, ואז יקח הרב דקהלתנו ממך עמדתך, כי כבר התחילו ידיך לרעוד .

כמעט הוציא אליעזר הדברים האלה מפיו, והשוחט נמלא כעס וחימה, ועוד מעט ואש המריבה היה הולך הלוך וגדול מאד. אבל ברגע זה כלו התם והפרוש תפלתם ושמו אל היין שרף עינם והקול נשמע „לחיים !" ופתאום שבתו המריבות והגיחו ממקומם לקחת איש חלקו ביין המשולש, והשלום קם על תלו . —

נפן נא הפעם אל זוית אחרת בבית המדרש ההוא, בטרם נרוה דודים ועינינו תשבענה עונג לראות בשתות ידידינו החסידים, אשר כבר זכינו לדעת את הגדולים שבהם, את היין־שרף הנצב עמנו בזה . —

ד׳.

הַנִגְלוֹת וְהַנִסְתָּרוֹת .

בירכתי כותל המזרח , שם עומד נצב , לאור נר דולק , עלם רך וצעיר לימים , עיניו שחורות כעורב ושערותיו סדורות לו תלתלים , עוטה אדרת שער ומגבעת שער יקרה חבושה לראשו , והוא נשען על שלחנו , שמאלו תומכת את ראשו וימינו אוחזת ספר העיקרים , אחד מן הספרים היקרים הנמצאים לרוב בבתי המדרש בערים האלה מאז ומקדם , ואיש לא ישים לבו עליהם . ואם שאל תשאל איש מיושבי ביהמ״ד לאמר : „מי הביאם הנה ?" לא ידע להשיבך דבר , כי אם : „מאז המה , מימי קדם . " — בפתחך אותם תעמוד . מרעיד ומשתומם לראות כי הספרים האלה אשר אין איש שולח ידו לנגוע בהם ואין קורא בם מראשית השנה עד אחרית השנה , המה קרועים ובלויים ומשוחים בשעוה ובחלב הנרות ! אות הוא כי ראו ימי טובה , אשר לא קצו בם בני ישראל ולא היו לזרא באפם . כי אם היה דבים קודש להם , כי אז הובא בית ה׳ , וקראו בם כל יודע ספר והגו בם יומם וגם לילה לאור הנר . כאלה הם ס׳ העקרים , ס׳ חובת הלבבות , ס׳ עקדת יצחק , ס׳ מורה נבוכים , ועוד רבים כיוצא בהם . כה כל דברי תבל ארצנו חולפים ועוברים , ועל כן חלדנו זה נקרא עולם עובר , כי דבר קים ונאמן אין בו . הספרים האלה כבר

עבר וחלף עת דודיהם, וכבודם לאחרים הנחילו. המה כלואים באוצר הספרים, כיושבי חשך וצלמות לא יראו אור, ואין משים לב עליהם, ויציצו כעשב ספרים חדשים לבקרים, ספרים אשר אבן פנתם לא תורה ולא חכמה ולא כל מלאכת מחשבת או מלאכת עבודה, ספרים אשר לא על אדני ההגיון הטבעו, בכור השכל לא צרפו ומשדי הבינה לא ינקו, כי אם הבל המה מעשה תעתועים, ספרים אשר כל ישעם וכל חפצם להפשיט המחלצות מעל תורת ה׳ המשיבת נפש ולהלבישה בגדים צואים, להפוך דברי אלהים חיים אשר בה במהפכת סדום ועמורה, לשרש בכל תבואותיה, לכרסם כל נצניה ופרחיה ולזרוע אותה מלח, הלא המה הספרים הנודעים בשמותם לכל כסיל מתעבר ומתחסד, אשר אם אמנם תמול הם עלי ארץ ולפני מאה שנה ישראל לא ידעם ולא עלה על לבו כי יפרה רוש כזה על תלמי שדה התורה, בכל זאת פרו וישרצו בזמן קצר ותמלא ארצנו אותם, ויקראו בשמותם עלי אדמות „ספרי יראים״. ומי המה היראים אשר מבטנם יצאו? יראי ה׳? — אם את ה׳ אלהיכם תיראו למה שמתם לתועבה את תורתו ותחפאו עליה דברים אשר לא כן? — והיה האיש אשר גרסה נפשו לתאבה ופקח עיניו על הספרים הישנים אשר דעת שפתם ברור מללו וחכמתם בחוץ תרנה, יאספו עליו מלא הרועים רועי רוח, יריעו תרועה גדולה, כי נבלה עשה בישראל, כאלו מן העץ אשר צוה אלהים לבלתי אכל ממנו אכל. ואלה אשר הדשים מקרוב באו לקחו את נפש העם מקצה וכל איש בחיקו ישאם כאלו דבש והלב תחת לשונם, ולשונם עמל ואון. — אולם לא לעולם חוסן! גם הספרים האלה לא לעד ירשו ארץ, גם עליהם יעבור הכוס ובא יומם ונספו. כי יפקחו בני ישראל את עיניהם וידעו ויבינו כי הבקי חיק נכריה, כי לא מפי הכמת ה׳ יצאו הספרים האלה ויוצריהם בשר ולא רוח, ורוחם רוח עועים ולא רוח ה׳ סמכתם, אז יעזבו ישראל את הספרים האלה אשר יסודם אפס ותהו, וישובו אל החכמה ובקשו פני הספרים הישנים והחדשים אשר יסודתם בהררי קודש התורה וההכמה ומוסר השכל, ביום ההוא לא יקרא עוד לנבל חסיד ולנוכל לא יאמר צדיק, כי כל נבל ימלא יין-שרף והיה דראון לכל בשר, והנוכל מן גו יגרש ויספו ענוים בה׳ שמחה ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים.

ה ע ל ם ההוא העומד שמה ומביט בס׳ העקרים, עיניו לנכח יביטו וקולו לא ישמע רק שפתיו נעות, הוא העלם אשר ליינו תצפה היום כל עין וליום הולדתו כלם ישברון, הוא ב ר כ י ה התן נה מ ן העשיר מחזיק מכס היין-שרף. הוא ב ר כ י ה אשר בידו נפש כל החסידים ורוח כל בשרם, בידו הפקד רוחם! כי רוח החסידים ביין-שרף, ואל כל אשר יהיה שמה רוח היין-שרף ללכת ילכו גם המה, בלכתו ילכו ובעמדו נבחם תרפינה כנפיהם ולא יוסיפו להגביה עוף השמימה בלהבת שלהבת חסידותם! כי לא בשמים הוא ולא מעבר לנהרי נחלי אש שלהבת יה אשר בעדן, כי קרוב הוא אליהם בפיהם ובשפתם לשתותו, על כן קימו וקבלו עליהם החסידים חוק ולא יעבור, לאהוב עכ״פ אהבה גלויה, ולכבד בפיהם ובשפתם, אף כי לבם בל עמם את כל איש אשר בכחו ועוצם

ידו לתת להם יין-שרף. והיה כי יחטא האיש ההוא לאלהים וכסו על חטאו. גם כי יגנוב או ינאף את אשת רעהו בסתר, אם לא עשה ביד רמה, יעלימו את חטאתו. והקריב את עולתו ואת אשמו יין כנסכו, ונסכו רביעית ההין להסיד האחד, יוסר עונו וחטאתו תכפר. אחת היא החטאת אשר לא יאבו סלוח, וגם היין-שרף לא יכפר בעדה: עון הדעת הוא, חטאת מרי ומרד ומעל בצדיקיהם. מי הוא אשר פקח עיניו לחזות בנעם החכמה חטאתו לא תמה, והוא יד ע ואשם. אף אם עודנו יקפוץ פיהו ובצדיקי החסידים לא ישים תהלה ולא יתן תפלה לאולתם, וגם ספר יספר אותותם וידם החזקה בפיהו, רק לבו רחק מהם, לשוא גפתה לבו להונות את החסידים. הלא ידעו ויבינו כל מחשבותיו ובקרבם ישימו ארבם, ערום יערימו לו, יינו ישתו ועוגותיו יאכלו והם לדמו יארבו יצפנו לנפשו. כי כל אשר היה באמנה אתם ובא בסודם קודש הוא להם ונפשו קשורה בנפשם בקשר אמיץ, ואוי לו בסורו מהם, כי בנפשו הוא, כל חשך טמון לצפוניו, צנים פחים יטמנו לו בכל דרכיו, ועברתם שמורה נצח, אש תמיד תוקד על לבם לא תכבה.

כמעט נדעך שביב אור הנר אשר לפני ברכיה ויקח את מורה השעות אשר לו וירא והנה עברה השעה השמינית; ויפן כה וכה ויקרא אל יעקב ונחום הרצים רצוא ושוב, לאמר: כלו תפלתכם! כי אף אני לביתי, הגיע העת ללמוד. ויפן אליו יעקב התם ויאמר: כליתי. ונחום הקריב אל הבמה ויקח הגביע וימלאהו ויקרא אל ברכיה: כה לחי! וכמעט רגע קמו כלם איש ממקומו ויסבו את הבמה, וישתו איש אשישה אחת, ויסב הכוס על פני כלם פעמים ושלש. ויעקב אחר כי הרוה את לשונו שלש פעמים, פנה אל ברכיה (כי שמר את דבריו) ויאמר: תם אני לא ארע מה תאיץ בנו לכלות תפלתנו, הלא זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד, כאשר ידעת, והלואי שיתפלל אדם כל היום. וברכיה ענהו בקול דממה דקה: אמת כן הוא, אבל כבר עבר זמן תפלה והגיע זמן תורה, והמתפלל כל היום ילמוד עכ"פ בלילה, כי לא איברי לילא אלא לגירסי. ונחום העביר מטפחתו על שפתיו אחרי שתו ואחרי אכלו, ויאמר: „הן אמת התורה הקדושה היא עמוד מן העמודים אשר העולם עומד עליהם, ובכל זאת עלינו לשום לב לדעת, מה היא התורה? כי יש תורה שבכתב ושבעל פה „ וגם אלה נחלקו לנגלה ולנסתר, ואמרו הז"ל „דבר קטן הויות דאביי ורבא ודבר גדול מעשה בראשית ומעשה מרכבה". ואנו אין לנו אלא דברי צדיקים שדבריהם עומדים ברומו של עולם ולהם נגלה שרש כל דבר למעלה בשמים ואין לנו להרהר אחריהם. והצדיק מאפטא זכרו לברכה כבר אמר שהעוסק בספורי נפלאות הצדיקים ועלילותיהם כאילו עוסק במעשה מרכבה.*) לזאת אתה

---

*) לקוח מדברי הבעש"ט וז"ל ספר שבחי הבעש"ט (דף כ"ה ע"א): ושמעתי מהרב דק"ק פולנאי ומהרב דקהלתינו שהבעש"ט אמר כל מי שיספר בשבחי הצדיקים כאילו עוסק במעשה המרכבה". עכ"ל.

ברכיה, הבוחר בתורה הנגלויה לנו ולבנינו. לך לביתך ויהי נעם ה' עליך; כי הלומד ח"ו שלא לשמה אלא להתיהר ולהתפאר בחכמתו גרוע הוא מהבלתי לומד כלל, ובורא מזיקין ושדין רחמנא ליצלן. ואנחנו נברך יה אשר נתן לנו לב לדעת הנסתרות לה' אלהינו, ואשר שם חלקנו בין יושבי בית המדרש פה נשב כי אוננו לדבר ממעשה תקפם וגבורתם של הצדיקים ונפלאותיהם אין ערוך אליהם עצמו מספר, ומהם נקח לעבוד את אלהינו בדחילו ורחימו." וידפוק נהום את עינין וישאם השמימה כרואה מראות אלהים, ויאנח בשברון מתנים! אחרי כן שלח ידו אל החור אשר במכנסי בד שעל בשרו, הממלא לו מקום כיס, ויוציא משם תבה קטנה מלאה אבק הטאבאק, וימלא ממנה את שתי נחיריו היטב היטב לריח ניחוח לאפו. וברכיה קם ממקומו ויאמר לו: „יפה אמרת! הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו. יבא יום אשר יהל נר ה' עלי ראשי, כי אזקן אבא בימים וגלה לי ה' את סודו, אז גם אני אעשה כמעשיכם. היום הזה הנני צעיר לימים, ומה כחי כי איחל לדעת את הנשגב משכלי והכמוס ממני? אלכה ואהגה בתורה צוה לנו משה, מפורשה באר היטב ע"פ הכמינו הגדולים אנשי השם אשר מפיהם אנו חיים ומבאר הכמתם אנו שותים, ואלהים יפקח עיני ויאיר נתיבתם, ואם ח"ו בשגגה ולא בזדון נתערב בתורתי דבר זר וכונה זרה, אשר לא ידעתי ולא עלתה על לבי, הנה אל טוב וסלח ה' וישא לחטאתי, ולבי סמוך ובטוח בדברי חכמינו האמתים אשר היו לנו לעינים ולאורם נלך אור ולא חשך, והם אמרו „לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה." ויברך ברכיה את העומדים סביב הבמה ויפן וילך. — ובלכתו נתן עיניו באליעזר יעבץ, אשר מדי דבר ברכיה את הדברים האלה אותות ענג ונחת נראו על פניו, ושחוק נעים היה מרחף על שפתיו, ואליעזר גם הוא הביט בפני ברכיה ועיניהם נפגשו כשני קרני ברק ואיש לא ראה ולא ידע, וברכיה חלף הלך לו.

כמעט עבר ברכיה את מפתן בית המדרש החוצה והדלת סגר אחריו והנה שפטיה הסופר הגיח ממקומו מירכתי ביהמ"ד מקצוע מערבית צפונית מקום הכירים ויקרב אל יעקב ונהום העומדים על משמרתם על יד הבקבוק אשר עוד לא הורק עד תומו. ושפטיה עלג לשון וערל שפתים ובדברו הוא קורץ בעיניו ומולל ברגליו ויוריד רירו על זקנו, על כן דבריו מעטים ורעים. ויהי כאשר נדברו יהדו ישראליק בעל תוקע ווינוויל שוחט עם אליעזר יעבץ ישב גם הוא וישמע ויקשב והיטב חרה לו על אליעזר כי שונא הוא לו מתמול שלשום והוא עוין אותו תמיד. אבל החריש התאפק כי אין מלה בלשונו והדבור אין בו וקשה לו להוציא מפיו מלים כקריעת ים סוף. ויקרב שפטיה אל הבמה ויאמר: ג-גם לי ה—הבו!" ויפן אליו יעקב וישאלהו ויאמר: „איפה היית בחלקי הכוסות?" ויען שפטיה: „א—אסור להסת-תכל..." ושחוק נראה על פני יעקב ונחום, כאלו נשא דבר שפטיה חן בעיניהם, ואליעזר יעבץ אמר כמדבר בינו לבין עצמו: אבל לשתות יינו מותר. וישמע שפטיה ויקללהו ויאמר: „ג- גם אתה כ—כמוהו." ויחר אף אליעזר ויענהו קשות ויהי ריב בין אליעזר

ובין שפטיה, והתם והפרוש לא ענו דבר ולא התערבו בריבם. ויהי כי לא יכל שפטיה להוציא מלים מפיו ויזעק זעקה גדולה מבלי אומר ודברים וינס אל תחת התנור לשבת שם משמים כפעם בפעם, ויהי כי תם היין מן הבקבוק וילכו איש לביתו, רק נחום הפרוש נשאר בבית המדרש כאשר הסכין לעשות.

(המשך יבוא)

נַגְנִיאֵל *)

א.

. . .„וּלְמִי אֲנִי עָמֵל ? לָמָּה־זֶּה נוֹאַלְתִּי
לִמְשׁוֹךְ עֵט־סוֹפְרִים אוֹ לְהָעִיר נֵבֶל ?
לָמָּה־זֶּה אֲבַלֶּה אֶת־כָּל יָמַי בַּהֶבֶל ?"
לֹא אַחַת וּשְׁתַּיִם אֶת־נַפְשִׁי שָׁאַלְתִּי.

„עַמִּי לֹא יִשְׁמַע, הַשָּׂפָה לוֹ זָרָה,
„„לָמָּה לָנוּ סוֹפְרִים ?" יִקְרְאוּ מֵעֲבָרִים —
„מִשֶּׁמֶשׁ מְלֹא־תֵבֵל לְמַשְׂכִּילִים נְהָרָה
„וְאַחֵינוּ בְּמַחֲשַׁכִּים לֹא יִקְרְאוּ סְפָרִים"

„וְעַל־מִי אֶשְׂמַח אוֹ אָעִיר קִינָה ?
„וּבְצָרַת־מִי אֲנִי אֶשָּׁבֵעַ כָּעַס ?
שִׁירַי יִבְּלוּ בְּבָל עֵבֶר וּפִנָּה
וְקוֹרְאֵיהֶם : עָשׁ, סָס גַּם תּוֹלַעַת. . ."

וְאָז כְּאֵב־אָנוּשׁ יְוֹלֵד בְּחֻבִּי
אַשְׁלִיךְ הָלְאָה שִׁירַי. . .
פַּעַם נִרְדַּמְתִּי
עֵת כֹּה הִרְעַמְתִּי אֶת־נַפְשִׁי וְלִבִּי,
לָכֶם אַגִּיד חֶזְיוֹנִי וַחֲלוֹם חָלַמְתִּי.

---

*) הוא מלאך השיר והזמרה, כמבואר בספרי המקובלים.

ב.

לִבִּי רָחַף מִפַּחַד... פָּקַחְתִּי עֵינַיִם
(בְּנַפְשִׁי כֹּה דִמִּיתִי) וְהִנֵּה, אֵימָה!
הַקּוֹרָה נָגוֹזָה... אֶחֱזֶה שָׁמַיִם...
אַךְ נִבְקְעוּ גַּם הֵמָּה.

עָצַמְתִּי אֶת־עֵינַי לָשִׁית קֵץ לַפְּלִיאָה,
אֲנִי רֹאֶה—בַּטָּמוּן שָׁוְא אַחְבּוֹשׁ פָּנָי—
מֵעַל יוֹרֵד נַגְנִיאֵל, וְעֵינִי צֹפִיָּה
הוּא עוֹמֵד לְפָנָי...

נַגְנִיאֵל שַׂר הַשִּׁיר בָּא בְצֵל קוֹרָתִי
מִי עוֹד כָּמוֹנִי מְאֻשָּׁר עַל אֲדָמָה?
„נַגְנִיאֵל, אִם בְּעֵינֶיךָ אֲנִי חֵן מָצָאתִי..."
אַךְ לְאוֹת דְמָמָה
מַלְאָךְ הָרָקִיעַ
בְּאֶצְבַּע הֵנִיעַ
וְאָדוֹם...

רַעַשׁ אֶשְׁמָע! הֲהֶמְיַת מַיִם
אֶל אָזְנִי תֶּחְדּוֹר? הֲיִרְעַשׁ הַיַּעַר?
קִירוֹת בֵּיתִי נָעִים, רַעַד בְּכָל אֲפָסַיִם...
וּכְמוֹ נָגַע בָּהּ סַעַר
הַדֶּלֶת לְפֶתַע בְּרַעַשׁ נִפְתָּחָה
וְהַחֲדָרָה פָּרַץ חֶבֶר אֲנָשִׁים
רָעֲשׁוּ—וְאָזְנִי מְאוּם לֹא לָקָחָה,
וְאִישׁ בְּאִישׁ נִגָּשִׁים...

—מִי אַתֶּם? מָה מַעֲשֵׂיכֶם? הַמַּלְאָךְ שָׁאַל,
„מְשׁוֹרְרֵי יִשְׂרָאֵל הִנֶּנּוּ יַחַד,
בָּרוּךְ שַׂר הַשִּׁיר, צִיר שְׁלוּחַ מִמַּעַל!"
קָרְאוּ כֻלָּם בְּחִיל וָפַחַד,

בָּאתָ, הַגֵּד לָנוּ, וְלִרְאוֹת פָּנֶיךָ
לְנַשֵּׁק עֲפַר רַגְלֶיךָ עֲבָדֶיךָ פֹּה בָּאוּ;
הֵם תְּפִלָּה: כִּי תַּאֲצִל עֲלֵיהֶם מֵרוּחֲךָ!״
(פֹּה שִׁירִים נִשְׁמָעוּ):

תפלת המשוררים

„נַגְנִיאֵל לְךָ נֵזֶר הַשִּׁיר וְהָעֲטָרָה,
אַתָּה אַפָּאלֵל בְּפִי יוֹדְעֵי נִסְתָּרוֹת,
אֲצוֹל מֵרוּחֲךָ וְתוֹפַע נְהָרָה
וְנֵיטִיב מַנְגִּינָה מִשָּׁרִים וְשָׁרוֹת!
עִבְרִים אֲנַחְנוּ, לֹא נֵלֵךְ הָהָרָה
לְבַקֵּשׁ מִשְׁעָן מִשֶּׁבַע הַנְּעָרוֹת
אוֹתְךָ לֹא נָמִיר בֶּאֱלִיל הַיְּוָנִים!
אֶת־עַמֵּנוּ וּשְׂרָפָיו אֲנַחְנוּ נֶאֱמָנִים!

„נְעִימַת הַקַּלִּיר מִמִּי הָיְתָה שׁוּמָה
עֵת „עֲנֵק, פַּנֵּק״ שְׂפָתָיו נָאֲמוּ?
וְהִנּוּ עֵת „שׁוֹשַׁן עֵמֶק אֲיֻמָּה״
כְּמוֹ הֵלֶךְ הַבַּשׁ שִׂפְתוֹתָיו זָרְמוּ?
אָז לֹא אַפָּאלֵל עֲזָרוֹ בִּמְאוּמָה
וְשֶׁבַע הַנְּעָרוֹת לְעֶזְרָה לֹא קָמוּ!—
אַתָּה תִּקַּח נַעַר וּתְשַׁנֵּן לְשׁוֹנוֹ
מֵאֲחוֹרֵי הַיְשִׁיבָה — וְרוֹמְמוֹת בִּגְרוֹנוֹ!

„בִּנְטָעִים יָדְךָ נִפְלָאוֹת עָשְׂתָה
אֶל „רְסִיסֵי מְלִיצָה״ תַּתָּ רֵיחַ נִחוֹחַ
וּלְכָל אֶבֶן דּוֹמֵם „הַקִּיצָה״ קָרָאתָ
וַיָּרֹן גַּם אָטָד וַיָּשַׁר גַּם חוֹחַ...
גַּם לָנוּ הֱיֵה עֵזֶר בַּצָּרָתָה
עֵת נָבוֹא עַד מַשְׁבֵּר וְלָלֶדֶת אֵין כֹּחַ!״
—הַס! קָרָא נַגְנִיאֵל, אַל תַּרְבּוּ אֲמָרִים,

בְּלִי דַעַת כָּל־פֶּשֶׁר אֶשְׁמַע קוֹל דְּבָרִים:
אִישׁ אִישׁ יְדַבֵּר וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה פְּלִילָה
יַגֵּד כָּל אֶחָד: מַה מַּטָּרָתוֹ,
וּמַה יִשְׁעוֹ? אֵיכָה סָלַל לוֹ מְסִלָּה
וּמֶה חֶפְצוֹ בְּשִׁירָתוֹ?

ג.

כֹּה קָרָא נַגְנִיאֵל. הָרַעַשׁ קָם לִדְמָמָה,
וּמְשׁוֹרֵר לָבוּשׁ קְרָעִים וְנַפְשׁוֹ גְרוּסָה
נָפַל אַרְצָה עַל פָּנָיו וְתַחֲנוּנִים הָמָה:
„בֶּן אֵלִים חוּסָה!

„עוֹל אִשָּׁה וּבָנִים לִי עָמוּס עַל שֶׁכֶם
מִקּוֹל נַפְשׁוֹת בֵּיתִי קָרוּעַ לְבָבִי:
„אֹכֶל" יִזְעָקוּ, יִצְעֲקוּ לַלָּחֶם.
וּמֵאַיִן לַחְמָם אָבִיא?

„מִפִּי יְלָדִים בָּכִי, מִפִּי אִשָּׁה נְאָצָה
יוֹמָם וָלַיִל אֲנִי אֻמְלָל שׁוֹמֵעַ
עֲבוֹדָה לִי זָרָה נַפְשִׁי בָהּ קָצָה
וַאֲנִי בְּרָעָב גּוֹעַ . . .

„אַךְ הַשִּׁיר לִי מִשְׁעָן לֶחֶם וּמַיִם
כִּי גַם חָכְמָה לֹא אֵדַע מִנְּעוּרָי . . .
אַךְ עַל דַּלְתוֹת עֲשִׁירִים בְּכִלְיוֹן עֵינַיִם
אָסוֹב עִם שִׁירָי.

„זֶה יִתֵּן לִי גֵרָה וְזֶה שֶׁקֶל זָהָב
כִּי הִנֵּה בְּשִׁירַי לַעֲשִׁירֵי־עָם . . .
עָלַי הָאֲצִל מֵהוֹדְךָ בַּל אָמוּת בְּרָעָב,
צִיר נִשָּׂא, וָרָם!

„כִּי לֹא עַל נְקֻדָּה עוֹד חֲרוּזַי נִמְצָאִים
מִזֹּקֶן מֵעֲבוֹדָה כְּבַר כֹּחִי כָלָה
זְמוֹתַי נִתָּקוּ, שִׁירַי דַּלִּים וְרָעִים
וַעֲמָלִי לָרִיק וְלַבֶּהָלָה!

„שָׁוְא שִׁבְמִי לִסְבּוֹל אֶתֵּן כַּחֲמוֹר
שָׁוְא זַעַת אַפִּי, הָהּ, מַלְאַךְ שָׁמַיִם!
טֶרֶם שִׁיר אֶחָד יֵצֵא לָאוֹר
בְּרָעָב אֶגְוַע שִׁבְעָתַיִם...
„עֵט סוֹפֵר מָהִיר אַחְלַי לִי תְּנָה
בְּהִנָּךְ לָעֲשִׁירִים אַל יְהִי לָרִיק כֹּחִי
אֲנִי אָסוֹב עִם שִׁירַי כַּאֲשֶׁר עַד־הֵנָּה
כִּי רָעֵב אָנֹכִי!“.

כֹּה הִתְחַנֵּן הַזָּקֵן וּדְמָעוֹת נִגָּרוּ
וְלִבִּי מִקּוֹלוֹ נָמַס כַּמָּיִם
וְגַם נַגְנִיאֵל נִחוּמָיו נִכְמָרוּ,
רָאִיתִי דִּמְעוֹת עֵינָיִם . . .

אַךְ הִתְאַפֵּק וַיַּעַן מַלְאַךְ הָרָקִיעַ:
„אַתָּה אֻמְלָל הוֹלֵךְ בְּקֶרֶב צָרָה
צַר לִי עָלֶיךָ, אַךְ לְךָ הוֹשִׁיעַ
יָדִי קָצְרָה.

„אַתָּה אֻמְלָל—זֹאת אֵדַע נֶאֱמָנָה
אַךְ רוּחַ הַשִּׁיר בְּךָ לֹא אָעִירָה,
כִּי תִזַּל תִּשָּׁפֵל, אִם תִּהְיֶה לְךָ לְמָנָה,
תִּשַּׁח בַּת הַשִּׁירָה!
„לֹא לְחִנָּךְ אָנֹכִי אֶתֵּן אִמְרֵי שָׁפֶר,
אִם מֵרָעָב בְּנֵי בֵיתְךָ יֶהֱמוּ כַּחֲלִילִים
אֶל יְרוּשָׁלַיִם נְסַע אַמְתְּחוֹתֶיךָ עָפָר
תְּמַלֵּא וְתִמְכּוֹר לַכְּסִילִים...

„לְקָדוֹשׁ הָיָה, הָיָה לְמִתְעַתֵּעַ,
שֶׁמֶן וּקְמֵעוֹת בְּכֶסֶף מְכוֹר...
אֵל יִסְלַח לְדַל מֵרָעָב גּוֵֹעַ —
אַךְ מַשִּׁירִים שְׁטֵה וַעֲבוֹר!"

ה.

הַזָּקֵן יָצָא בְּנֶפֶשׁ נֶעְכֶּרֶת
בַּחֶדֶר הַשָּׁלָךְ הָס וּדְמָמָה שׁוֹרֶרֶת
וְעֵינֵי נַגְנִיאֵל נְשׂוּאוֹת שָׁמַיִם...
— אָנֹכִי, הֵחֵל אַחַר וַיִּכְרַע אַפַּיִם,
„לִי יֵשׁ מוֹצָא לַכֶּסֶף גַּם עֹשֶׁר רָאִיתִי
עַל שֻׁלְחָן זַר אָכַלְתִּי — מוֹרֶה הָיִיתִי,
וְאֶת כַּסְפִּי כַּנֶּשֶׁךְ בְּמַרְבִּית תַּתִּי,
אַךְ גַּם אֶת שִׁיר בְּרִית כָּרַתִּי,
לֹא לְמַעַן גֵּרָה יִתְּנוּ עֲשִׁירִים —
אַךְ לְמַעַן מְצֹא חֵן בְּעֵינֵי הָאַדִּירִים

„שֵׁגָל בְּאַרְמוֹן לָלֶת כִּי תַהַר
אֲנִי תְפִלָּה.
וְעוֹד מֵרֶחֶם אִמּוֹ טֶרֶם יֵצֵא הַנַּעַר
אֲעַנְדֶנּוּ תְהִלָּה.
לְכָל יוֹם הֻלֶּדֶת בָּחוּר מֵעָם
שְׂפָתַי שִׁיר תַּבַּעְנָה,
וּמִפִּי כָּל גְּבִיר נִשָּׂא וָרָם
אָזְנַי תּוֹדוֹת תִּשְׁמַעְנָה.
וְעַל כָּל חַג זְמִירוֹת אַנְעִים,
אֲהַלֵּל אֶנַשֵּׂא עַד שָׁמַיִם,
וּלְכָל אֵבֶל וְיָגוֹן „אֲנִי תַנִּים",
וּלְכָל חָגָא יֵלֵךְ רֹאשִׁי מָיִם.

„וּבְשִׁירַי אֵלֶּה נוֹדַעְתִּי בַּשָּׁעַר.
מְבַקְרִים יְהַלְלוּנִי מִזָּקֵן עַד נַעַר,

וּבְעֵינֵי שָׂרִים וְגִבּוֹרִים חֵן מָצָאתִי ,
קְטֹרֶת אֶל אַפָּם — הֱנֶף מְלָאָה שִׁירָתִי . . .
אַךְ אַחַת אֲבַקֵּשׁ , צִיר שְׁלַח מִמַּעַל !
בִּשְׁמוֹנָה־עָשָׂר תְּנוּעוֹת״ . . .
נַגְנִיאֵל קָמַט מֶצַח
לֹא יָכֹל הִתְאַפֵּק „דוֹם בְּלִיַּעַל !״
קָרָא וַיִּקְרַע בְּרַגְלָיו בְּרֶצַח :—
„לֵךְ , אֶת שִׁירֶיךָ שָׂרִים לֹא יִקְרָאוּ
אַךְ שָׁמְעָה אָזְנָם כִּי חֲנֵף מְלָאוּ
וַיּוֹדוּ . . . אַךְ חָנֵף לֹא יִתְיַצֵּב לְפָנַי ,
גֶּשׁ־הָלְאָה, אַל תּוֹסֶף רְאוֹת פָּנַי !״
(סוֹף יָבֹא)

„בְּנִי ! . . . בְּנִי !״ . . .

(מחזה על מסלת הברזל)

באחד מימי הקיץ לשנת 1870 בבקר השכם עמדה מְכֹנַת־הקטור על אחת מהתחנות התכוניות אשר למסלת־הברזל שבין פעטערבורג להווארשא. עמוד עשן נודף מארֻבָּתהּ והיא פעם כמו תאנה בשפל קולה ופעם תוציא אד־מימי בקול שאון נורא. אחריה משֻׁלָּבות מרכבות רבות מלאות אדם רב , רֻבָּם נטו ראשם מבעד להחלונות להביט על האנשים אשר באו עמם לשלחם. הפעמון התדוי על הקיר הוצה השמיע : אחת, שנים ושלש. המְכֹנה פתחה את פי האד וקול חליל־דק וחזק מאד נשמע : היא עם כל המרכבות האסורות על ידה החלו לנוד ולנוע. קולות שונים נשמעו מתוך חלוני המרכבות :
—עמדי בשלום ! כתבי לי מכתבים בכל עת .
—-היה בטוב ובנעימים !
—אל נא תשכח לשלוח מחר דעפעשא לעיר נ. !
—אל תדאגי בזה מאומה ואך את בריאתך שמרי !
—את בית המרזח אל נא תעזוב, פן יקדמנו אחר !
—פרוש בשלום כל מכירי !
ועוד קולות רבים, בלתי מובנים מהמהמה הרבה, נשמעו שם. ובין כה והמרכבות נסעו הלאה, עוד מעט ובעד החלונות לא ראו עוד את העיר, ועל כן גם האנשים השיבו את ראשם מהחלונות וישבו איש איש על מקומו.
באחת המרכבות האלה אשר ישבו יהודים על פני כֻלָּה דברו עברית.

אשכנזית זה את זה בענינים מענינים שונים: זה כפר לרעהו כתהלוכות מסחרו וזה משדוכי בניו ובנותיו ; פה תשבנה נשים רבות זקנות עם נערות בפיות פתוחות ובאזנים קשובות לשמוע את „המופתים" והנפלאות אשר יספר איש אחד מצדיקי פולין, רב כחם לדעת את כל ולהועיל לכל ; ושם הטו אנשים רבים את אזניהם וידחקו איש את רעהו וישמעו באהבה רבה את דברי האיש המספר חדשות הנעשות בעולם הַפָּלִיטִיק ממלחמות האשכנזים, ממלך היספאניא, מהקיסר נפליון וכו' וכו' וכו'.

במקצוע המרכבה הזאת ישבו שלשה אנשים צעירים לימים אשר לא התערבו בין ההמון הזה, לא הטו אזניהם לשמוע לא מופתי הצדיקים ולא מלחמות וחכמות הגוים, גם לא הטו בראשונה את ראשיהם מבעד להחלונות לתת או לקחת ברכת-הפרידה מאת כל איש, יען כי המה נוסעים מעיר רחוקה הרך העיר הזאת. המון העברים לא שמו לב למו — כי חשבום לנוצרים, ואמנם, האם אנשים עלי-ימים מלֻבָּשים בגדים קצרים מְגֻלחי זקן ומדברים שפת רוסיא — האם לא כנוצרים המה בעיני העם?

—יַאקוב, אמר אחד מהם לרעהו בתלונה דקה: — האם לא תחשוך את שפתיך היום מִדַּבֵּר לצון?

—אך גם אתה, מארקוס, הנך היום „עֲצוּב-רוח מאד, העיר השלישי:— הן לא תמול אנחנו יחד ועוד לא ראיתיך נעצב וְכֵבֶה ביגון כהיום הזה? . . . אזכור כי גם עת רעב לַלֶּחם היית בפטרבורג, גם עת מחסוריך העיקו לך עד מְאד, גם אז לא שכנה תוגה על פניך כיום הזה?

— יען כי אז הייתי אך חסר כסף ולא חסר התקוה, ענהו מארקוס באנחה! — אז הייתי אך תלמיד ותקותי שחקה לפני כי עת אגמור חק למודי בהאוניווערזיטעט אבוא על שכרי; התקוה שֶׁיָּתְה לפני עתיד כלול בהדרו, והיא המתיקה לי כל מרורות ההוה. אולם עתה נוכחתי לדעת כי גם אותה עבדתי, עתה כי כליתי הק-הלמודים אשר בעדם סבלתי רעב קר מחסור וכל תלאה — ובכל זאת לא יתנוני לבוא על שכרי, בכל זאת הנני אובד עצות, יען כי יהודי אנכי, עתה אעצב עד מאד ועתה תוגה נוראה תבלבל את מוחי ודברי גם יחד.

—הבל ורעות רוח! אמר יאקוב בצחוק :— לא נמות ברעב! ואם נמות — אז נקבר! . . .

—דבריך אלה לא בצדק יסודם, בלצון אשר חמדת לא תטיב מצבו, העיר השלישי.

—נקל לו ללוץ ולדבר התולים אחרי כי מטוב לבב ומרוב-כל בא אל בית הספר ולאביו העשיר יסע גם עתה לבלה את ימיו בעשר ותפנוקי בשרים, אמר מארקוס וינד בראשו: — אולם אנכי, אמלל הייתי עד שלא באתי בבית הספר ואמלל-משנה הנני עתה... הנני נוסע גם אני — אך אָנָה אלך? מדוע? ואיה מגמת פני? על השאלות האלה אין בפי מענה: הנני נוסע אך מן . . . ולא אֶל . . . , הנני נוסע אך לצאת מן העיר אשר שמה אין כל תקוה נשקפת לי באין כל ספק, אך גם נפשי בקרבי לא תדע אנה פני

מועדות כעת. . . הנה אסע לעיר מולדתי, אך מי יודע את אשר נעשתה בה מאז יצאתי ממנה זה כשתים עשרה שנה ? העוד אמצא שם את אבותי בחיים חיתם ? או אולי תחת אבותי אראה את קבריהם ? . . . את קברי אבותי אשר אולי הסבותי אנכי לקצר את שנותם עלי אדמות. . .

מארקוס נאנח בשברון מתנים, השען את ראשו על שתי ידיו אשר נתנן על ברכיו עיניו השפיל לארץ, קיר מצחו נקמט, ותמונתו היתה נוראה מאד.

יאקוב כמו לא הרהיב בנפשו עז לדבר התולים גם עתה ונאנק דמיה, אך רעם השלישי אמר ברגש.

—אם כי צדקת בדבריך, אולם מעשיך לא יצדקו: העצב והתוגה לא יתנו את אשר יחסר לך; במקרים כאלה אין אנו רשאים לאבד את רוחנו בקרבנו. הנה את העצבון והבכיה לילדים קטנים.

—רב תודות לך, ניקאלאי, על הנחומים האלה, אמר מארקוס בהחזיקו בידו בחוקה: — אולם לו ידעת את לבבי, לו יכלת גם לצייר בנפשך מה נוראה היתה המעברה אשר דרכה הלכתי לרשתלם בלמודי כי אז לא יעצתני לעזוב את העצבון לילדים קטנים . . . אשרך, כי נולדת על ברכי אבות נוצרים ולא תוכל להרגיש את אשר ארגיש כעת אנכי, אנכי אשר בעודי נער בן חמש עשרה שנה ברחתי מבית הורי, אשר יחיד הייתי למו ואשר בטח עוד היום יבכו —אם אך יחיו— את בנם האובד, למען אוכל ואבוא לבית הספר; אנכי אשר סבלתי רעב וקר בלמדי בבית מדרש הרבנים בזשאמיר, הלכתי ערום ויחף, לנתי במרפת הבקר ושם לאור נר כהה מאד למדתי את השעורים אשר נתנו לי מורי: אנכי אשר גם בפטרבורג לא הטבתי להיות, הלא תדעו ידידי את מצבי עד הנה . . . ומדוע סבלתי ענויים כאלה? מדוע נשאתי את שכמי לסבול צרות ורעות כאלה? יען נחמתי היתה העתיד, יען כי נואלתי לחשוב כי כאשר אגמור את חוק למודי אהיה לאיש, אהיה יאהיה גם את בית אבי, וכל אלה נאבדו לי ברגע אחד יען כי הנני יהודי, יען כי נולדתי מהם יהודיה ולא ממשפחה כרוחה של נוצרי. . . הן בחרתי לי את מחלקת המאטאמאטיק בהאוניווערזיטעט יען לא ידעתי אז לחשוב את הרכי ולדאוג בעד החיים;— אנכי מצאתי בנפשי נטיה רבה ללמודי החשבון ואעסוק בם, ואתם הלא ידעתם כי לא מן המבטלים והאחרונים הייתי שם, ובכל זאת הנני רואה כי לאחרים אשר פגרו תמיד ללכת בלמודם נתנו משרות, ואך אנכי באשר כי יהודי אני אך אנכי. . .

מארקוס עמד מדבר כי עיני שלשתם ולבם נמשכו לראות מחזה אשר עורר צחוק גדול בתוך המרכבה מעבר מזה.

שם עמד ויקר אציל-פולין אחד כבן חמשים בריא הבשר וקצר הקומה, פניו אדומים ומתולעים, ואשר כפי הנראה לא נשארו לו מימי אצילותו כי אם הזבלת הגדולה והאדומה אשר על קצה חוטמו ימינה ואת אשר יתן בכים עיניו.

האציל״ הזה החזיק בידו גליון כתוב באותיות פולניות ומתוכו קרא בנגון:

„מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ בְּתַעֲנוּגִים
אַתְּ שַׁבָּת — מְשׂוֹשׂ נוּגִים
לָךְ בָּשָׂר וְגַם דָּגִים—
נְבוֹנִים מִבְּעוֹד־יוֹם"

אף יקד ויניע בראשו לתקות מעשי היהודים. רבים מאלה אשר ישבו במרכבה התאספו סביבו התבוננו במעשיו ויצחקו בקול גדול מאד עד אשר הפריע גם את מארקוס להמשיך את דבריו, ויסבו גם הם את עיניהם למקום המחזה:

—טוב מאד!

—צורר היהודים!

—בראווא! בראווא!

—חא—חא—חא!

—המן!

—הניגון כמו-שהוא!

ובדומה נשמע מפי היהודים — אלה בקול רם ואלה בדממה, בספוק ידים או בתלונה רקה.

—מה זה? שאל ניקולאי את רעיו.

—הוא הכנור אשר תלו היהודים על ערבי הפולנים, ענה יאקוב בשחוק-קל: — וזה הוא השלל אשר לקחו המה משבי ישראל אשר במדינתם. — „שירה לנו: „מה יפית" יצוה הפולני את היהודי אחרי אשר נתן לו להשתכר מאומה, ואם אמנם ישיר, וישתכר בכפלים, כי שכרו בעד „מה יפית", והיה היהודי הזה מראי פניו עד עולם, ותמיד יפחדו בינידם: זה יתן לו ענינים וסרסרות להשתכר במו במחיר „מה יפית" אשר יתן לו היהודי!

—הלא תלוין בדבריך אלה, אמר אליו מארקוס בחצי-רוגז: — אילם עם אחד מחכמי ישראל אומר עתה, כי „דברים כאלה ראוים לשחוק בהם קודם ההתבוננות, ולבכות עליהם אחרי ההתבוננות" *) הידוע תדע כי הדברים האלה יעצרו בעד חרות נפשנו, והם המה הסבה הראשית לאשר לא תתן לנו הממשלה אף היום משרות או גם חקי האזרחים בארץ.

—האציל הזה היהו סבה לאי-שווי-זכיותנו בארץ? אמר יאקוב בתמהון והתול גם יחד: — תן תודה, ידידי, כי מקצפך על הגבלת חוקי היהודים—אשר נגעה כעת עד נפשך, תתן הדפי באיש מוזר לך, בלתי אשם במאומה:

—אנכי מעולם לא אמרתי להאשים את „האציל" הזה, ענה מארקוס כמתנצל: — אך הדבר הזה בכללו, מנהג אצילי פולין את היהודים בדרכיהם אשר בחרו, הוא באין ספק סבה-ראשית לאי-שווי זכיותנו. הן אתה לצחק באמרך כי תחת מעט הכסף אשר נתנו האצילים להשתכר לישראל נתן האחרון למו

*) מליצת הרמב"ם.

„מה יפית" בשברים; אולם לו הבנת לדעת מה רב מחיר „מה יפית" הזה, לו נתת לב להבין כי גם רוח ונפש היהודים לקחו בקחתם מאתם את הזמר הלזה — כי אז לא צחקת גם להשלל אשר בזו הפולנים מאשר ליהודים, אז נוכחת לדעת כי בבזה רב שלחו את ידיהם בשללם „מה יפית".

—ואנכי בלב תמים נתתי להם עוד „זמירות" כאלה אם אך רצו לקבל, אמר יאקיב בשחוק: — האמנם תחשוב כי לב ונפש היהודים הנהו „מה יפית"?

—לא כי הנהו לב ונפש היהודים, אמרתי, אך כי מדי לקחו את זאת לקחו עמו גם לבם ונפשם — ואמנם כן הוא. איש אשר יאלצוהו כי בעד כבר לחם ואגורות כסף ישיר לפני בעלי דת אחרת את השירים הקדושים בעיניו למען יתעוללו במו, איש אשר אין לו בעולמו כי אם ארבע האמות של דתו, איש אשר הנהו לבוז ולחרפה לקלס ומשסה בעברו על פני החוץ ואך בבית מדרשו במנהגי דתו ובמשפטי תורתו יחיה, אך שם ימצא מנוח ונוחם על כל התלאות אשר מצאוהו בדרך החיים, ואם אותו יאלצו — בבואו להשתכר פת להם צר — למכור את קדושתו בעד גזיר העדשים, אם לו יאמרו: הננו נותנים לך להם—אך שירה לנו שירי קדשך, שירה לנו „מה יפית; והאומלל הזה, אשר רעבונו והעבון ביתו ידפוהו מנוחה, יזמע לקולם, ישתגע לפניהם וישיר את אלה שירי הקדושים למען ילעגו עליו לב אלה עליו על עמו ועל תורתו ומצותיו גם יחד — האם לא לקחו אז גם לבו ונפשו? האם לא שללו אז ממנו את כל החזה לו? כי מה לב ונפש העם? מה המה גידיו ועורקיו אשר במו יזל דם אבריו וחייהם? מה הוא מוח עצמו אשר יקשר ויאחד את כל אישיו הפרטים? — אם לא רוחו בקרבו, רוח עצמותו ורוח הלאמית; ואם את אלה לקחו ממנו הפולנים מה השאירו לנו? העמים בימיהבינים, אשר שמם נשאר לחרפה ולדראון, לקחו אך חיי הגשמיים, את גויתנו ובשרנו, אך הרוח התחזק אז עוד יותר להחיותנו בהיום הזה, והמה הרעו לעשות, המה בנתנם מעט חיים לגויתנו לקחו במחירם את כל חיי נפשותנו, המיתו אותנו מות החנף, המיתו את לבבנו בקרבנו, המיתו את רגש הלאמית רוח עצמותנו, ועל כן הננו גם היום ללעג ולקלס בגוים, על כן לא זכינו עוד עד היום את זכות האדם והאזרח, ועל כן יחקו עד היום חקים להגביל את חרותנו וזכותנו . . .

—סלח נא, ידיד נכבד, אם לא אודה על דבריך האחרונים, אמר ניקולאי, אשר כפי הנראה נגעו הדברים אל לבו: — הן החשיתי עד כה, יען כי לא הבנתי את ראשית דבריך באשר לא ארע את הדבר הראשי אשר בו; אולם באחרית דבריך שגית מאד ותטפל עלינו שקר: אנחנו הרוסים, ומה גם הממשלה, לא נאבה לתתכם לבוז ולקלס להמית את לבבכם בקרבכם . . .

—יען כי כבר מת הנהו, הפריעו מאריקים ולא נתנו לכלות דבריו: — לכם אין עוד מה להמית אך להם היה להחיות את אשר המיתו הפולנים או, לכם היה להטיף נטפי מור, לטלל טל של תחיה על הנפשות אשר המיתו מרזן

ותתעועי לב אלה אשר לפניכם. הן תאמרו כי תחפצו לעשות אותנו ליהודים-רוססים או גם לרוססים שומרי דת משה, כמבטא אחדים, אך מה הדרך אשר בחרתם לכם? מה המה האמצעים אשר יובילו אתכם למטרה זו? — הגבלת חקי זכיותינו ודחיה אחר דחיה.

—אך הן לא נוכל לתת לכם שווי-הזכיות כל עוד לא נטהרו מעשיכם, אמר ניקולאי, כל עוד כתבי העתים מעבירים שמועות נוראות ומעשים נוראים אשר יעשו היהודים בכל ערי מושבותיכם, איך תקבלו זכיות—עת אינכם עוד רוססים נאמנים?

—רצונך לאמר: עת כי לא יֵרָאוּ עוד בחוצות העיר יהודים לובשים בגדי-עם אשר לרוססים ומדברים שפתם—הלא?... אולם רבים אומרים כי בבגדים ההם ובלשונם תֵעָשֶׂנה תועבות כפלי כפלים מאשר תֵּעָשֶׂנה בבגדי היהודים ובלשונם. העיר יאקוב בהתול-רעל,

ניקולאי רצה לענות דבר, אך מארקוס הפריעו.

—הוא אמנם ללצים ילוץ, אך דבריו הנם אמתים: ידעתי כי אין עם בלא חוטאים, כאשר אין כרם בלא באושים, אולם שאל נא את פי הסטטיסטיקא ותוכח לדעת כי בקרבנו היהודים ערך מספר החוטאים מעטים לפי ערך מספרם בין הרוססים. ואם אמנם כי ירבו היהודים להיות ערומים במסחרם ומעלים לפעמים עין מאיזה חקי-הארץ — הן את החטאים האלה הולידה ההיסטאריא בקרבנו והגבלת חקי זכיותנו תביאנו לעתים רחוקות לעבור על הגבול שגבלו המשפטים בארץ. אך רעה אחת חולה היא לנו בני ישראל: אם יחטא איש מעם הארץ אז יאמרו אף יכתבו פלוני בן פלוני חטא, ולא יעלה על לב להאשים את כל העם בגללו; לא כן יעשו מכתבי עתים עמנו, בנו לא יחטא לא ראובן ולא שמעון אך „י ה ו ד י" יחטא, או גם כל היהודים יחטאו באשמת איש אחד, לו ימצא חטא כל מאום על אחד מאחינו כי אז ירומו כל מכתבי העתים את קולם לאמר: „ראו הן העם הזה עם חוטא ופושע מבטן הוא, עם כבד עון!" ומדוע יעשו כדבר הרע הזה אך לנו העברים ולא לעם אחר? — יען כי עוד לפנים המיתו הפולנים את רוחנו בקרבנו, ואף עד היום יודעים המה כי על ראש עם בלי רגשות לאמיות בלי דם חי ונפש מרגשת ישפכו את הגרף הזה... ובין כה וכה יחקו גם חקים מגבילים את זכיותינו לרוב.

—אהבת עצמך, מארקוס, הגזימה מעט את הדבר הזה, ענהו ניקולאי כמתנצל: --אם אמנם כמוני הייתם כי אז נתנו לכם שווי הזכיות באין גורע דבר.

—לא יבצר ממני להביא לך ראיות רבות על אי-גזום דברי, אך מה לי להרחיק עדותי: הן סטודענטים היינו גם שנינו, ואתה יודע ועד כי אין בינינו המסך המבדיל בין עם הארץ, כמוני כמוך הננו רוססים נאמנים — ומדוע זה יגרע גם זכותי היהודים גומרי חק למודיהם בהאוניווערזיטעט? מדוע לא נהנה גם אנחנו מטוב הארץ אשר למענה נעמול? — הן שנינו נסע כעת במרכבה אחת אך מה רב הדרך בינינו? אתה תסע למקום אשר כסא מורה עומד ומחכה

עליך תשב עליו בשלום ומשכרתך תהיה שלמה מאת הממשלה! ואנכי הנני נוסע למקום . . . אך הלא גם נפשי לא תדע אנה, לא אדע מאין יבוא לחמי ולא אדע אם גם אמצא מנוחתי.

—דמך בראשך! ענהו יאקוב בהתול: — מדוע זה הרגשת בנפשך נטיה ללמודי המאטימאטיק? מדוע הפצת להיות מועיל ללמודים?

בעוד אשר המה דברו את דבריהם האחרונים יצאה השמש על הארץ ותעל מעלות אחדות במרום השמים. רבים מיושבי המרכבה העטיפו את טליתיהם עליהם, שמו את טוטפותיהם על ראשיהם וזרועיהם, כי הגיע זמן תפלת שחרית. גם הזקן אשר ישב על יד שלשת בני הנעורים האלה . . .

אכן, סלה נא קורא, כי אחרתי עד הנה לספר באזניך כי להברת האנשים הצעירים האלה ארח עוד איש, אשר אף כי לא דבר אתם דבר והם לא שמו גם לב ועין לו — בכל זאת בצדק אמרתי כי הוא ארח לחברתם, האיש איש כבן ששים; ראשו הכפוף, זקנו המסבך המעיד כי לא ראה מסרק מימיו, פאותיו הארוכות מאד, ערך בגדיו וכל מהלכו העידו עליו כי הוא מיושבי עיר קטנה המתפרנס שמה בצמצום רב. האיש הזה ישב בראשונה בקצה העגלה מעבר מזה, ויהיה אך ראה ראה מרחוק את חבר העלמים האלה, התקרב למו ולא גרע עין מן מארקוס בכל עת, ואף כי גם הוא חשבם שלשתם לנוצרים, ולא הבין אף דבור-קל מכל אשר דברו, כי לא שמע שפת רוסית — בכל זאת לא מש ממקומו, כמו כה נסתר יאסרוהו למקום הזה ובכל עת אשר מארקוס החל לדבר פתח את פיו הטה אזנו וילטוש גם את עיניו — כמו רצה לדעת ולהבין אף מלה אחת אך גם היא לא עלתה בידו — אך בכל אלה לא התבונן עליו כל איש לא מהיושבים בהמרכבה, וגם לא אגדת בני הנעורים, וגם מארקוס לא שם לו לב יען מרוב שיחו וכעסו לא הביט סביבו לא נשא עין ולא ידע גם מה־אתו כי נעצב מאד ותפוש בשרעפיו היה מארקוס גם בעת אשר לא דבר דבר! ובכן היה הזקן כמבקש לארח עמהם ובוא בהברתם — אך הם לא שעו לו ולא התבוננו להפצו.

בעת אשר יתר היהודים הנוסעים פה במרכבה החלו להתפלל לקח לו גם הזקן הזה את שק טליתו ותפלין, ויתעטף גם הוא בהם. אך פתאם נשמע קול: „הוי קנדוקטר!“ וכל הנוסעים נחרדו ופלצות אחזה את בשרם בידעם עד מאד כי נאסר מטעם „חברת בוני מסלת הברזל“ להתפלל בתוך המרכבות, ויחלו להסתר מפני חמת המציק הלזה: זה לבש את אדרתו על טליתו הלבן וזה חבש את מגבעתו על הטוטפות אשר שם בין עיניו! אלה מהרו להסיר מעליהם את המעטפות האסורות האלה ואחרים הסתתרו מאחורי רעיהם לבלתי יראם הקנדוקטר — ועל פני כלם שרדה אי-מנוחה בהלה ותמהון גם יחד. אך הזקן באשר כי כבר נאבדה ממנו מהירת העלומים לא הספיק לעשות גם הוא את אשר עשו יתר הנוסעים ובכל תקף השתדלותו לא מצא את ידיו בלתי להסיר את תפלין של ראש מעליו.

הקנדוקטר הבא הביט באף והמה שפוכה על האנשים אשר הכית פניהם

עִנתה במו כי התפללו עתה בתוך המרכבה, אך לא מצא לו תואנה להוכיחם בחמת אפו, על דבר אשר לא יראה בעיניו אך לבבו יבן לו—וירב קצפו על אחת שבע... והנה פגשו עיניו את הזקן הזה ויתנפל עליו כארי על טרפו.

—איך הועזת, יהודי ארור! להתפלל בתוך המרכבה? צעק בשצף קצף וינענע את הזקן בידיו: — השלך כרגע את הבגדים הצואים האלה מעליך, יהודי נבזה!...

הדברים האלה אשר יצאו מפיו בקול גדול וחמת רעל הפריעו את שיחת מארקוס ורעיו, ויסבו את עיניהם על המחזה אשר לפניהם: על הזקן העומד והללה ופרצות אחוז את בשרו וכשה נאלמה הטה ראשו לפני הקנדוקטר הצועק מרה.

—ואתה מאין לקחת קנינים לך להפריע את איש נוסע מעבודת אלהיו? שאלהו מארקוס בשפת רוסית צחה ובקול נגיד.

—הלא ידע כבוד מעלתו כי חק הושם לנו לבלתי יתפללו היהודים הנבזים פה במרכבה לבלתי יפריעו את מנוחת הנוסעים אחינו הרוסים, ענה הקנדוקטר בהשבו כי נוצרי הוא המדבר אליו.

שקר אתה דובר! ענהו מארקוס נגידים: — שקר בפיך! הממשלה לא תחוק חקי און כאלה... אך חברת בוני המסלה בדו להם דברים כאלה... בפטרבורג לא שמענו מזה דבר... ועתה הרף מהזקן כרגע ואם אין אשלח טֶלֶגְרָמָה להמיניסטריום וענש תענש.

הקנדוקטר בשמעו את השמות „פטרבורג" „מיניסטריום" נפלו פניו וכמעט הרפה מהזקן אשר חשבו לטרפו.

—ד א ו ו ע נ ט א י ד ע ן! הוסיף מארקוס בקול עז יהודית.

—בני!... הוי, מאיר בני!... צעק הזקן בהשתוממות ויפול על צוארי מארקוס, ונפשו כמעט יצאה גם מרים נעתקו מפיו.

—גם אתה הנך יהודי! העיר הקנדוקטר כמו כן בהשתוממות, כמו נחם על אשר השליך טרף מפיו.

—הוי אבי!

—הוי בני... בני!... מאיר בני!

הקורא ישוה נגד עיניו את המבוכה ואת הרעש אשר היתה שם במרכבה לקולי החבות הזאת; אך בעוד לא הספיקו האב ובנו לדבר דבר, ובעוד לא מצא הקנדוקטר את ידיו לשוב להזקן אשר לבוש ,ודנו טליתו וטוטפת אחת על ראשו—השמיעה המכונה קול חליל והעמוד לפני תחנת אחת אשר האב ובנו מהרו לצאת שמה.

ראובן אבי"ב איש ווילנא.

יְצוּרֵי הַכּוֹכָבִים

הכוכבים הסובבים במעגלם את השמש - אשר גם כדור הארץ בינותם יתחשב — הנקראים בשם „כוכבי לכת" כבר הראו החוקרים לדעת כי גם הם ארצות כאדמתנו זאת וגם עליהם ימצאון יצורים שונים, — אך לפתור השאלה הדומים יצוריהם בתכונתם אל אלה היצורים השוכנים על פני כדור ארצנו? וגם הדומים יצורי יתר הכוכבים זה לזה? — נשיב אחרי ההתבוננות: לא, יצורי אחד הכוכבים שונים מיצורי הכוכב השני ונבדלים זה מזה בתכונתם ובמבנה גויהם הבדל רב.

את דברי העד המוכיח בצדק כי נכונה היא זאת התשובה, נשים בזה לפני הקוראים:

חכמת הטבע תורנו דעת כי אור השמש דומה בכל משפטיו והליכותיו אל האור היוצא משלהבת נר-דולק, וזיו קרנו יקטן ויחלש בהתרחקות מצבו מן השמש, כאשר יחשבו קרני האור היוצא משלהבת נר-הדולק בהתרחקם הרבה ממנו; וע"כ יקבלו הכוכבים, אשר מסלולי תקופתם קרובים אל השמש, שפעת אורו במדה נפרזה, ועל הכוכבים הרחוקים ממנו, יהל השמש במדה מצומצמת; וכבר מצאו החוקרים, כי ערך יתרון האור אשר על הכוכב הקרוב אל השמש אל האור אשר על הכוכב הרחוק, הוא כערך מרובעי מרחק המקום. —

מעיקור הוא הכוכב היותר קרוב אל השמש, ומרחקו קטון ממרחק הארץ בערך שתי פעמים ומחצה, וע"כ יהיה האור השולט עליו יותר חזק ובהיר מהאור השולט על כדור הארץ בערך $6\ ^1/_{25}$ פעמים, אור חזק כזה לא נוכל לצייר בדמיוננו, רק נוכל לגזור אומר, כי לו היינו במקום בהיר כזה לא יכולנו לסבול את האור אף אם היו שמורות עינינו סגורות יומם וליל, יען האור הזה לרוב דקותו יחדור גם אז אל העפעף, זולתי אם נעצם עינינו בחזקה עד כי נגששה כעור קיר! היצורים השוכנים עליו לא יוכלו היות דומים אלינו בתכונתם, להיותם מוכשרים לקבל שפע אור דק ובהיר כזה, אשר לו הביט אליו אחד מאתנו, לא יסף עוד להביט אף אל אור חליש, והחושך ישופנו תמיד!.

וויענוס הוא הכוכב השני הרחוק מעט מהשמש, אבל כדור הארץ רחוק יותר ממנו בערך פעם אחת ושליש, האור השולט עליו חזק יותר בערך שתי פעמים מהאור השולט על כדור הארץ, וגם האור הזה יכה בסנורים את עיני יצורי האדמה בהבישם אליו, וע"כ גם היצורים השוכנים עליו לא יוכלו היות שוים אלינו בתכונתם.

הכוכב השלישי הוא כדור הארץ אשר עליו יעמדו רגלינו! בלי כל מגור ופחד נביט אל האור השולט עליו אף ביום בהיר בשחקים! לשער ולהעריך חזק זה האור ודקותו יבצר ממנו, ובימים האחרונים מצא הפראפעססאר Bunsen בהיידעלבערג עם אהוזת מרעיו, תחבולה נפלאה למצוא שעור מדת האור הזה ע"פ אומדנא, אבל אין פה המקום להרחיב דברים אודותה.

מארס הוא הכוכב הרביעי הסובב את השמש במרחק פעם וחצי יותר ממרחק כדור הארץ, וע"כ אור השמש השולט עליו הוא הלש מאד, בערך החצי ממדת האור השולט על הארץ, — והנה אם כי יקרו גם אצלנו ימי סגריר אשר השמים יתקדרו בעבים והאור יחלש בערך החצי מהאור השולט ביום בה"ר, בכל זאת יוטל שפק בעינינו אם יכולנו לחיות כל הימים בהשפעת אור חלש כזה, כי קרני האור יפעלו על כל הגוף יתר הרבה מאשר יפעלו על העינים · הכוכבים הקטנים אשר נתגלו זה מקרוב, יקרה למו לעתים כי האור השולט עליהם יהיה כהה מאד, לערך $^{1}/_{6}$ ממדת האור השולט אצלנו, החכם בערנשטיין יאמר, כי נוכל לציר אותו בדמיוננו להיותו שוה אל האור אשר שלט בעת לקוי החמה אשר היתה ביום 28 יולי 1851.

האור השולט על הכוכב יופיטער הוא חלש בערך 30 פעמים מהאור השולט על כדור הארץ, על הכוכב זאטורין – בערך 80 פעמים, על הכוכב אוראנוס—בערך 300 פעמים, ועל האחרון מכוכבי-לכת שנתגלה בשנת 1845 היודע בשם נעפטין תקטן מדת האור בערך 900 פעמים ממדת האור אשר על כדור הארץ—את האפלה הזאת לא נוכל לציר בדמיוננו, כי לו היו תשע מאות שמשות ברקיע השמים, היה האור שולט על זה הכוכב נעפטון במדה המצמצמת שהוא שולט עתה אצלנו! — וכאשר לא נוכל לציר בדמיוננו מהות האור החלש הזה, כן לא נוכל להקור תכונת היצורים השוכנים עליו, החיים וקימים בהשפעת אור חלש כזה!

שוניב המה יצוריך הסרים לפקודתך, יוצר תבל ומלאה! אף קצר דמיוננו מהגביה עוף בשמי מרום ולהתבונן על כל הכוכבים ויצוריהם אשר אין חקר למו!!

דוד סידערסקי.

האי „איסלאנד" והריו.

„מקום נורא אף נשגב כהאי איסלאנד אין כמעט בכל הארץ משלו" אמר הטבעי הנודע ה' צימטערמאנן, שלשה חלקי השנה הנהו מכוסה בשלג רב, ובימות הקיץ שטף מים רבים אליו יגיע, נשגב מאד מראהו הכללי, ועין משורר יחזה בו כר נרחב מלא זמרה (פאעזיע) נפלאה. אין גן, אין כרם גם אין יער צומח עצים בכל האי, ואך אבנים גדולות בעלות ראשים רבים הנן מפוזרות כה וכה באין משטר וסדר להנה. אזני איש תהימינה תמיד מקול הטבע אשר ישמע מתוך פיות מפל השלג ומשק הגבים וזרם המים הרבים אשר ישתפכו בקול שאון נורא מראשי ההרים הגבוהים אשר שם, ההרים האלה יפתחו לפעמים את לועם

הנורא, ובהמולה רבה ונוראה יקיאו מתוכם אש מתלקחת, תמרות עשן, ואבנים גדולות בתוך האש הנן משלכות בחמה שפוכה על פני כל הככר, כמו ירצו לחוכיח ולהראות גלוי לעין-כל כי שאול מתחת תרגז שם, וכי על אדני אש ונחלי זפת וגפרית נוסדו אגדתם. בין כל ההרים הרבים הכי נכבד הר הענק מוריק-האש העקלא „Hekla“. הוא קנה לו מקומו לא הרחק מחף הים ועל כן נדעהו ונכירהו ביותר. גבהו כחמישים אלף רגל, ולו שלשה ראשים אשר הראש התיכון הוא הגדול מאחיו אשר לא יגביהו שיאם כמוהו. חקרי הטבע יוכיחו כי מתחת לתהומו הנהו מחבר עם מי הים, ועל כן—יוסיפו לאמר—נראה כי בכל עת אשר יפתח את פיהו וריר-אש יקיא ממנו נראה סביבו מלח, גפרית, סיד וגם חמר (לעהם) ממינים שונים. מלבד פיהו הגדול עוד לו חורים וסדקים רבים אשר רחבם שש רגל ויותר אך לעתים המה נעתמים ומכוסים בהחמר והאבנים אשר יריק מקרבו ההר. לעלות על שיא גבהו אין לאל איש מפני השלג הרב אשר יישכון שם לעולמים ומפני האבנים החדות אשר יתיצבו לשטן לכל הלך, אך אם בכל אונו יהין איש להשליך את נפשו מנגד ולטפס על ידיו ורגליו עד כי ברב עמל ותלאה יגיע אל ראשו, או אז תרעד נפשו ויהום לבבו למחזה נפלאה ונוראה אשר יחזה שם. בלב שומם יביט מכל סביביו ונפשו תסער לראות את שממות האי הזה—כהאדמה אשר ארה ד׳ לנצח: פרסאות אחדות סביבו יראה אך ארץ גפרית ומלה, אין אף עשב אחד, אף ירק דשא כמעט אין שושן אין פרח, אין עץ אין עלה, ואך אבנים מנפצות, והמר-להבה (לאווא) שחורה מתחת והרים גבוהים מכוסים בשלג עולמים מלמעלה! כמו לא לארץ הזאת הגיע דבר ה׳ בששת ימי הבריאה: „תדשא הארץ״! כמו אך היא נשארה ערומה כיום הולדה ואביה ירק ירק בפניה ולא הסה עינו לחמלה עליה ולכסות מערומתה!... כדברים האלה יהגה לב חוקר אשר יעמוד על שיאו, ויפן לראות את הפה הנורא אשר אש ריר לו וסיד זפת ואבנים קיאו והנה גם שם נוראות לפניו: חוט המקיף את הפה יחזיק לערך שני אלפים רגל! ואף כי אש תלך ממנו בכל עת בכל זאת לא ימים את השלג השוכן סביבו שלו ובוטח שנים רבות... נפלאים מעשי הטבע במקום הזה!

בטרם יפתח ההר את פיהו הנורא ישלח את מלאכו המשחית לפניו, והוא הזועה. הארץ מתחת תרעד אף תרגז ממקומה, ואחרי הזועה יוציא ההר מבין כפל שפתיו המפיקות אימה, שטף שביבים כמו חול שחור מרבה להכיל, ואחרי השביבים אש מתלקחת ואבני אלגביש עד לב השמים. ככר הארץ כשלשים פרסאות סביבו הנם משלכים בהאבנים וההול האלה, אשר מרם מפלתם, ומהכה הנפלא אשר יזרקם יטבעו בארץ עמוק עמוק עד אשר אם יבוא איש לקחתם יצטרך להפר בדקר ברזל את העפר סביבו ורק אחרי כן יש לאל ידי אנשים רבים להוציאם ממקום שקועם. אחדות מהאבנים האלה אחרי מעופן הגבה למעלה בהאור תפלנה לתוך מי הים אף תסתמנה מעינות מים חיים אשר בהאי ההוא, ומהחול השחור והחמר אשר יריק תמיד ההר ואשר ישתפכו על

פני כל הארץ, לא תזרע האדמה ההיא שנים רבות. הרים נוראים כאלה יראו אך על האי איסלאנד הזה, אין שם אף הר אחד אשר לא יקיא אש וגפרית מעת לעת, כמו האי הזה הנהו ארבה לכבשן נורא אשר אש תמיד תקד בו מתחת לארץ ההיא.

לבד ההרים האלה אשר שם יקננו, עוד ימצאון על האי הזה שני מעינות מים חמים נפלאים כמו כן עד להפליא. שם האחד „גייזער" ושם השני „שטראק". בעתים רבות יוצא מקרבו המעין „גייזער" עמוד מימי עגול אשר עביו עד כדי עשרים רגל, וגם העמוד הזה יוציא עמו בצאתו אבנים גדולות אשר תתנשאנה עמו למעלה לראש, ויחד עם העמוד והמים יתנפלו שנית כלם לתוך פי המעין הזה בעצמו בקול רעש גדול והמולה רבה עד כי עת יגעו המים הנופלים עד המים אשר בתוך המעין פנימה ישמע כמו רעש גדול ועשן נורא יוצא משם העשן ילך הלך וחזק והמים יגביהו שיאם הלך והגבה. ואוי לו להאיש אשר יעמוד אז ולא ינוס במטחוי קשת, כי המים שבים לעלות בכח יותר חזק ומשליכים אבנים רבות וגדולות—אשר יותר ממאה ליטראות האבן האחת—עד לב השמים. האדמה מסביב תרעד אז, רוח זלעפות וסער וכמו כל התולדה שם תקרא למהומה ומבכה!

המעין השני „שטראק" לא נוכל גם הוא מכל מעשי אחיו הגדול ממנו, ואך ברב וצעיר יפרדו, כי עבי עמודו המימי הוא רק כדי 10 רגל וגבהו אך—130 רגל.

הר אחד גדול המרוכב מהרים וגבנונים קטנים ושונים יסוב את האי הזה ואך בגובה אלף רגל יתהילו הרי השלג, ועל כן לא דרכה עוד שם רגל כל איש ולא הגיעה להם עין כל חוקר, ולא נודע מה יעשה שמה ומה הארץ ההיא?—אחרים יחליטו אמר כי בגבוה מעל גבוהים הארץ היא דשנה רעננה וגם פוריה, שם יצמחו דשאים אף ירק כל עשב, הדודאים והפרחים יתנו ריח, ועצים שונים יתנו פרים—פרי טוב ונחמד מהחם הרב אשר שם בארץ מתחת, אך רבים מחוקרי הטבע יגזרו כי אך שמה ושאיה יכתו ראשי הרריה, ואך צלמות ושממון עולם ישכנו שם—אנחנו איני-אונים אנו לדעת את מי הצדק ומי להרשיע.

אנשים אך מעט יגורו שם ומקום מושבם הקטן הוא לרגלי ההר הימה, בתיהם המה בתי עץ לבל יכו לרסיסים כרגע בעת זועת הארץ ורעדה. מחיתם היא צידת דגים ועופות אשר יעופו שם, והקורא יכול לשוה נגד עיניו את מחית אנהשים המתגוררים במקום ציה הלזו קללת התולדה וזלעפתה.

R. B.

הָדָת וְהַחַיִּים

רֹמַן בחמשה חלקים מאת ראובן אשר בן־יוסף בְּרוֹדֶס (אב"ב) איש ווילנא.

אל כבוד

בני הנעורים, „הבחורים העניים", הפרושים , ולכל מאן דעסקין באורייתא בבתי־המדרש אשר בכל ארץ ליטא

מֻקְדָּשׁ מֻגָּשׁ זה הספר

מאת **המחבר.**

לכם אחי , יושבי בית המדרש , לכם המקדשים עתותיכם ללמוד התלמוד והפוסקים, לכם המעתדים עתידותכם להיות רבנים בישראל — לכם הקדשתי את ספרי זה , למענכם כתבתיו , למענכם חברתיו ואך למענכם הנני מוציאו עתה לאור.

ישוטטו חוקרי קדמוניות בין המון עלים בלים בבתי עקד הספרים , יהינו לעלות על גלי שממות הזמן ובפיהם ובידם ידשנו את האבק הרובץ על פני גליונות קרועים ובלים , יקראו אף יעתיקו רסיסי מגלות וספרים אחרי אשר העש שלח בם את שניו לראשונה , ידבקו אמר אל אמר והצי דבר עם שלישו ויבנו למו היכלות במרום האויר בלא אבני פנה , בלא יסוד מוסד וגם במעט טיט וחומר להבר את האהל הזה — וילכו וישתבחו בעיר כי הגדילו לעשות כי חכמתם עמדה להם לבנות כמו רמים בית ההסתריה וכי בריוח מבינתם השיבו נדחי דברי־הימים לארצם ולזמנם . אכן לבבנו יסיתנו תמיד בשפק לאשר כי עינינו הרואות כי אך השערה דבקו ודמיון בדמיון פגשו , ואם רוח הבקרת נשב בם — ואינם .

ימים יבואו וחוקרי קדמוניות ישראל יעמלו וישתדלו כמו כן לדעת את אשר עבר בארץ ליטא בשנות תרכ"ט — תרל"א . הם יראו במכתבי־העת מזמן ההוא כי מ ח ל ו ק ת גדולה פרצה אז בין אחדים מכם , לומדי בתי המדרש , ובין הרבנים ; יראו כי דברי הריבות האלה היו בדבר „שלחן הערוך" (ה ד ת בלשון הרבנים) ותקונו לפי צרכי ה ח י י ם בעת הזאת ; יראו כי רבים מכם דברו , דרשו , אף כתבו להוכיח כי צרים דרכי „שלחן ערוך" ללכת במו בעת החיה הזאת וכי יעמדו לשטן לפני העם , ואשר על כן צריכים הלכות ודינים רבים להבטל או , על כל פנים, תקון רב למען יוכלו עמוד לפי דרכי החיים החדשים , אך גם הרבנים מצדם לא התרפו ביום קרב וישיבו גם המה בדברים רבים ; יראו עוד כי סופרים רבים יעידו כי האחרונים הקימו חברות : „אור תורה" „מצדיקי הרבים" „מחזיקי הדת" לרדוף באף וחמה שפוכה את בני הנעורים האלה , לרדת לחיי האנשים אשר יעיזו לגעת עד מה בכבודם , בהלכותיהם ,

בהומרותיהם, במנהגיהם ובכל אשר יאמרו כי קדוש הוא,—אך סופרים אחדים יכחישום על פניהם לאמר: „אין דובים ואין יער", החברות כאלה לא היו ולא נבראו; יראו את כל אלה ויגששו כעור קיר, יפוצו לקושש קש במכתבי העת ההיא ובמעט החומר והלבנים אשר יעלו בידם יאמרו לבנות מגדל גדול אחוז בהשערות אין קץ ומיוסד על מעט דברי אמת בלתי מבוארים בלולים ובטלים בששים דברי השערות שדופות קדים.

אך אתם, יושבי בתי המדרש, אתם הלא ידעתם את הנעשה אז! הן שנות תרכ"ט—תרל"א לא זכו עוד להסכך בערפלי קדמוניות, ואם כן הלא נדע עוד את כל מעשיהם, נדע כי הזינאדא בלפסיא בשנת 1868 מצד אחד, ומאמרים אחדים במכ"ע „המליץ" מצד אחר, אמנם פעלו אז על אחרים מכם לפתוח את פיכם או גם את עטכם לדון בדבר הזה; נדע כי הרבנים אמנם הקימו את החברות ההן, והנה עשו באמת דברים אשר גם לשמעם יהמה לב איש ויסמר בשרו; נדע כמו כן כי דברי הריבות האלה כן החלו וכן התמו בלא כל תוצאה ובלא נס־נצוח ביד אחד הלוחמים האלה, ונפשנו תתאוה עד מאד לדעת מושג כללי וציור מקיף את כל הקורות בימים ההם, לשות לנגדנו את כל אשר עבר אז ואת אשר נעשה במלחמת שלש השנים אשר הקיפה את כל ארץ ליטא ואגפיה.

ואת אלה נתתי לפניכם בספרי זה בתור רמן.

שלש השנים ההן ראויות להשאיר זכרון מעשיהן בדברי ימי היהודים, והרמן הוא אמנם אמצעי היותר נכון לכלול בו זכרונותיהן, מעשיהן ודברי ריבותן. הוא ישוה לנגדנו אנשים חיים אשר יקומו ויצחקו לפנינו ויערה לנו גם את תבונות נפשם גם את סתרי מזמותם וגם את אשר „לבם לפיהם לא יגלה" יגלה הוא לנו; הם יחשבו, ידברו אף יעשו את אשר להם מבלי לדעת כי אנחנו מביטים אחרי כל צעדיהם בשבעה עינים, וע"כ אך אותו מצאתי נאמן לפני גם עתה בקומי לתת לפניכם את ציור הזמן ההוא, שלבתי בו גם מעשים ומקרים (פאקטען) רבים, והצגתי את שני הלוחמים האלה המשים ומזינים: בני הנעורים כדבריהם וכמעשיהם והזקנים כדבריהם ומעשיהם, זה לעומת זה ואלה מול אלה.

וזאת לכם לדעת כי בשם „ה ד ת" לא כונתי למושג האמונה והריליגיה, אך כאשר יבנוהו וישתמשו בו העברים בליטא לאמר „שלחן הערוך".

אוהבכם וידידכם

המחבר.

חלק ראשון

ראשית מדון.

והבנים קשי פנים וחזקי־לב...

(יחזקאל ב׳, ד׳)

א.

כְּשֵׁרָה אוֹ טְרֵפָה ?

חרף. השמש אך יצאה על הארץ ורחוב־הדגים בעיר פלגות נמלא מאנשים רבים, קוי השמש לא עצרו כח להחם את הקור החזק אשר שם משטרו בארץ, אך האנשים לא ישעו לזה וילכו בחפזה אנה ואנה ומרגע לרגע ירב מספרם, פה תלך אשה נושאת בצקלונה דגים, לפת, בצלים וכהנה; ושם תסחב נערה אוז שחוט אשר עוד יזובו דמי צוארו ויהיו לקו אדום על פני כל שלג הרחוב. נער אחד ישא מעט דבש בכדו אשר עוד ימעיטנו בהטבילו בו את אצבעו וילקקנו למו פיו כפעם בפעם.

—מה תעשה, גרשון? תגער בו אשה זקנה ההולכת על ידו: —אנכי אספר לאמך כי תאכל את כל דבשה!

—איפה אכלתי? יעננה גרשון עזות במחאו פיו ובהאריכו לשון אחריה.

איש אחד ישא זאב־מים (העכט) מעטף במטפחתו.

—מה מחירו? ישאלהו הבא לקראתו.

—הרף משאול, יענהו הראשון: — יקרים מאד הדגים היום; ומדוע לא יעלו המחיר, הן בשר אין, ומה נקח לכבוד השבת?

—אבל הדג הנהו גדול גם טוב.

—אבל גם מחירו גדול גם טוב, יענה באנחה וילך.

היום יום ו׳ לפרשה ויקרא שנת תרכ״ט.

נשים אחדות מההולכות ברחוב עמדו על פתח בית אחד הבנוי שם לתלפיות ובקול המולה באין סדרים, כדרכן, צעקו כלן פה אחד:

—האין עוד בשר? הגם לא יהיה בשר לאכול ביום השבת הזה? ואיך נ כ ב ד ו באין בשר בעיר?

—אין עוד, ענן קול אשה מבית.

אחדות הלכו להן, אך העזות שבעיר הכו באגרופן בדלת.

—תנו לנו בשר! צעקו בקול גדול: —„אין ע ו ד״, ועד מתי נחכה? הלא כלנו משלמות לכם המכס, ומדוע לא תתנו בשר? לא, לא נדום! בשר תנו לנו!

דלת הבית נפתחה ואשה בחצי ימיה יצאה ותדבר אליהן רכות:

—ומה נעשה? גם תמול גם שלשום שהטנו שורים, אך נטרפו! והלא ידעתן כי הנוצרים יצומו כעת מבשר, והטרפה תשלך החוצה באין קונה,

והשורים כעת ביוקר , ומה כל משכרתנו אם נפסיד בשבת אחד כסף רב כזה ?— אולם בכל זאת קנה אישי בלילה עוד פרה אחת ויצוה לשוחטה כעת , אולי יתן ה׳ ותכשר... חי נפשי , כי אנחנו נהפוך בכל לבנו בכשרונה כי הלא מסחר ידינו הוא ואך ממנו להמנו ולחם טפינו נמצא... יתן ה׳ ותכשר ואז יהיה לכן בשר , אף כי אנחנו לא נשיב אף שלישית ההפסד אשר הביאו לנו שני השורים אשר נטרפו...

חמת הנשים שככה. הדברים אשר יצאו מעומק לב האשה עשו פרי , והמתאוננות שבו לדרכן.

העיר פלגות היא אחת מערי ליטא הקטנות וכמנהג כל הערים שמה השכירה גם היא את מכס־הבשר לאחד האנשים בשכר איזה מאות רו״כ אשר יתן להוצאות העיר , והמוכס הזה התחיב על פי שטר־אמנה להספיק בשר ליושביה על כל שבת ושבת לכל־הפחות. ובאשר כי גם הנשים הנן כמו כן מהות־דעות בעניני הקהלה בעיר קטנה כפלגות. על־כן לקחו להן קרנים לתבוע את התחיבותו זאת ביד רמה , מבלי שים לב גם למצב המוכס כי אין בידו להושיע. אשתו ידעה את אשר לפניה ולא דברה אתן קשות על כי הרהיבו לעבור על חקי דרך הארץ ולהכות באגרופן בדלת , בדעתה כי עם הנשים העזות שבעיר תדבר , ואך בשפת הלקות דברה ותוכל להן.

אחרי אשר הלכו הנשים אשר צבאו פתח הבית הזה , לטשה מרים (כן שם האשה , אשת המוכס , אשר יצאה) את עיניה לקצה הרחוב צפונה ותתבונן שמה רגעים אחדים. — „איננו נראה עוד״ התמלט מפיה , ותשב להבית בלוית אנחות אחדות אשר יצאו מעומק לבה.

—העוד לא יראה ? שאלוה אנשי הבית.

—לא , איננו נראה עוד.

—ומדוע יתמהמה עד כה ?

—לבי ישיתני בשפק (לו אשקר בדברי!) כי קרה „ש א ל ה״ גם על הפרה הזאת ועל־כן יתמהמה ד נ י א ל טרם יחרוץ הרב את דינה. הה , אם אמת יהגה לבי כעת אם אמנם הביאה הבהמה הזאת את השוחט לידי ספק: כשרה או טרפה ? או , הה , בטח תטרף בידי הרב הזה המחמיר מאד , מעטות הנה ה ש א ל ו ת אשר יכשיר הוא , מחמיר נורא הנהו הרב הזה...

—אך הפרה הזאת היתה בריאה ושלמה כראי מוצק.

—היפלא זאת בעיניכם ובעיני לא יפלא : עד כה למדתי לשמוע אך „טרפה״ על כל אשר ישאלו לו , עד כי לא אאמין אם הכשיר מעודו...

—ובשר עוד אין ? נשמע שנית קול אשה שואלת מאחורי הדלת.

—אין עוד ; ואסתפק אם גם יהיה , ענתה מרים כמיאשת.

—העוד לא תמו השואלות ? העיר אחד מאנשי הבית.

—חי נפשי , ענתה מרים ותאנח :—כי עוד לא יצר לי הנזק הרב אשר תסבב לנו הפרה הזאת , אם תטרף חלילה , כאשר לא אוכל לשאת את קול הנשים הצועקות האלה... כמו לנו להיות עבד עבדים לכל אשת סנדלר

וחיש, כמו לנו לשמוע חרפות כל היום ? הה, קצה נפשי בעסק הנבזה הזה...

מרים נטתה ראשה ותשקף בעד החלון אולי ישוב דניאל אישה, אך תחת דניאל ראתה כי נשים רבות תסובבנה עוד הפעם את ביתה! אך בהכירה את נשי אביוני־עם, הסבה את ראשה בקצף.

—עוד לא נמלאה הסאה, אמרה, עוד לא די הזעקות אשר שמענו עד כה, והנה פנים חדשות באו, גם נשי העניים מבקשות בשר... לא אענה להן! תדפקנה על הדלת עד כי תקצר נפשן ותלכנה.

—האמנם בשר אין ? נשמע קול נשים אחדות אומרות פה־אחד, מרים לא ענתה דבר.

—הלא תענה, ר׳ דניאל, היהיה לנו בשר לאכול ביום השבת הזה ? הוסיפו אחרי רגעים מעטים.

—מדוע עוד תשאלנה ? אמרה אשה אחת בקול גדול: —הטרם תדענה כי לא לנו לאכול בשר גם ביום השבת... אך להעשירים לאכול בכל פה כשור על בלילו, ואנחנו הלא גם הלחם אשר נקח למו פינו למותר הוא— ועוד בשר תבקשנה... לנשי העשירים הכינו בשר שמן וטוב, ולנו אף העצמות, אשר יתנו לנו בכל ערב שבת בכסף מלא, לא יאבו לתת היום... מדוע נחשה ? האם לא נשלם גם אנחנו את המכס כאשר תשלמנה הן ? הכחרסי אדמה נחשב כספנו ? הבו, נכה בדלת ובחלון עד אשר יתנו גם לנו...

—מדוע זה נאספתן פה ? הפריעה קול לא מן הבית אך קול דניאל בבואו: —מדוע באתן הנה ? אין בשר היום, לכנה אל בית הרב וזעקנה שמה— אשה לאהליה, ישראלות!

דניאל היה רם הקומה, תאר פניו וזקנו האדום והרחב, גבות עיניו הגדולות, כרסו הנשא וכל מהלכו נתנו מורא בלב הנשים, אשר עמדו הכן להכות בדלת, ותרפינה ידיהן. בפניו לא העזה גם האשה הצועקת לענות עזות.

—גם לשאול לא הישה לנו, אמרו כל אחת בפני עצמה ותלכנה.

—מדוע הרשית את הנשים האביוניות האלה לצעוק בקול גדול ? אמר דניאל בחצי גערה בבואו הביתה: — הלא עוד מעט וישברו גם את חלונ ביתנו ?

—התדמה בנפשך כי אלה היו הראשונות אשר דפקו על דלתותנו ? ענתה מרים כמו כן בתלונה: — כבר קצה נפשי לענות את כל אשה ואשה, כבר דבק לשוני לחכי לצעוק ולהתחנן אל האספסוף הזה, והן כאשר תלכנה בן תשובנה; הנה הכיתי עליך „כאשר יהכו שלומי אמוני ישראל על ביאת המשיח״— נתן בשר להשואלות והקץ לכל דברי רוח!

—נתן ? ומאין נקח ? האלך ואקנה עוד שורים ופרות למען ישריפם הרב ?

—הגם הפרה הזאת נטרפה ?

—העוד תשאלי ? השמעת כי יכשיר הרב הזה ? בדמות דברימה נראה להשתחט בהריאה וישאנה אל הרב—„תכשר" אמר אלי בדרך ; אך הרב הביט והתבונן „טרפה" חרץ משפטה. —הלא ערב שבת היום, אמרתי אליו, ובלתה ישארו כל בני העיר בלא בשר . . . אך הרב גער בי „האכשיר את הטרפה ? מוטב שלא יאכלו מאומה מאשר ימלאו כרסם במאכלות אסורות".

—אבל לבי נבא לי כי כן יהיה . . . ובכל זאת לא חשבתי כי בהמה בריאה וחזקה כזו תטרף.

—גם אנכי לא האמנתי למראות עיני . . . הנה הקצב נושא את הריאה הביתה, כי כן צויתיו למען אוכל ואראיה לשמואל, נשמע מה יענה הוא ! הלא גם לו סמכו רבנים רבים את ידיהם להורות ולדון וא"כ הלא ידע גם הוא דת ודין . . .

הדלת נפתחה ואיש קטן־הקומה ובריא אולם, כתפיו רחבים ולחייו עבו מבלי שים לב כי שערותיו כבר הלבינו מזקן—בא הביתה. על כתפיו תלויה ריאה אשר יאחזנה בגרגרתה בידו, ואחריו נטתה ראשה אשה צעירה לימים.

—אנא ר' אברמיל, אמרה האשה בחפזה : —הרם נא מנה שמנה ושים אותה עמך למעני, הלא תדע את אישי . . . ותוציא את ראשה ותלך.

—בשר שמן לאשה השכור ? הניע אחריה ראש „ר' אברמיל" :— ובשר כחוש לא יטעם לחכו אחרי שתותו כוס מלא . . . ומה היה לו ידעה כי נטרפה הבהמה ? . . .

הקצב הזקן הזה הניח את הריאה העמוסה על שכמו על קצה השולחן העומד אצל הדלת, ויתבונן בה רגעים אחדים.

—לא דמיתי כי הבהמה הזאת תטרף, אמר בקול עָב כמדבר מתוך טבורו : —תהלה לאל זה כארבעים שנה אמכור בשר בהעיר הזאת גם שלי גם של אחרים ; עתים שונות עברו עלי, טובות גם רעות, ואני אך בעסק הקצבות עסקתי, עוד מכרתי בשר בחיי אבי, עליו השלום ! אשר אנכי הייתי „כל־וכל" בעסקיו, ומעודי לא ראיתי בהמה בריאה וריאה נקיה (בדברו העביר ידו עליה) כזו כי תטרף . . . הה, עוד שניםרבות נזכור את הרב ר' ברוך לברכה, לא במהרה יזכנו ה' ברב כמוהו, אין בכל הארץ משלו : „בטח עני הוא האיש, אמר על כל שאלה, גם התורה תחוס על כסף ישראל—כשר" כה דבר בכל עת. אנכי באתי לפניו פעם ובידי שאלה על שור פר, שאלה „כ ב ד ה" 1), ערב שבת כהיום היה אז, עוד אזכור זאת כמו קרה יום אתמול : הראיתיה להרב, הוא חשב מחשבות, פתח ספרים שונים, „ההפסד הנהו רב ? שאלני באנחה—כן רבי, עניתיו, ההפסד רב מאד ואבי עני. הרב משך את כתפיו קמט את מצחו הביט בהספרים : „מה נעשה ? אמר אל עצמו, כלם מטריפים, אבל הפסד מרובה, איש עני ולכבוד השבת" . . . פתאם הוציא מארגזו עוד ספר אחד, וכרגע ראיתי כי נאורו פניו ובאזני שמעתי אומר „הוא יכשיר, בשעת הדחק בהפסד גדול ולכבוד השבת אסמוך עליו—כשר" אמר אלי בקול גדול.

1) כן יאמרו דלת־העם במקום „חמורה".

הה, הה, לו באה שאלה כזו לפני הרב הזה, גם לא חשב גם לא פתח ספרים גם לא קמט מצחו – והטריף! באין כל ספק הטריף. . .

אברהם, או כפי אשר קראוהו אנשי העיר אברמיל, הקצב הזקן הזה, דבר בטח עוד דברים רבים, לו לא הפריעו ר' נחום השוחט בבואו. ר' נחום היה בתארו וצביונו ההפך ממש מהקצב הזקן אשר ישב בבית: הוא היה רם הקומה ודל בשר מאד חוטמו הדק והארוך התראה מאד מבין לחייו הדלות אשר מעט השערות אשר צמחו עליהם היו לזקן קטן בעל ראשים רבים; מצחו הגדול היה קמוט תמיד כמו מחשבות רבות יקננו שמה, אף כי היה נודע לכל כי לא איש מחשבות הנהו ר' נחום הזה — ארובות ידיו, אשר מדרכו היה לגלותן בכל עת היו רזות ומגדלות שער, וצפרני יד ימינו היו מקצעות וכעין ראש־חד להם מלמעלה, לאות כי לא רק שוחט ובודק–אך גם מוהל ופורע הוא, האמנם כי המשרה האחרונה, מוהל ופורע, רב מאד ערכה בעיניו, אף אם כסף לא תתן לו, כי בלתה לא התראה את איש מעודו ולא בא בכל חברת האדם, כי מלבד אשר כל עניני תבל ומסבותיה היו מוזרים לו, כאשר המה מוזרים לכל איש „מבלי־הקדש" בישראל — עוד היו גם שערי התלמוד והפוסקים סגורים לפניו מבלי דעת גם בם עד מה, אביו היה רב בעיר קטנה הסמוכה לפלגות ועל־כן חנך גם את בנו זה את נחום אך על ברכי התלמוד והפוסקים, כל מלמדיו יחד העידו כי לא חנן ה' את הנער הזה בכשרונות ולב להבין דבר לאשורו, אולם הם לא הניעו את לב אביו למנוע ממנו את הלמוד הנשגב מאתו ואך הוסיף לתת עליו עול כבד בחשבו כי ברוב ימים ובשקידה רבה יעשה פרי. עברו ימים, שנים חלפו, נחום נהיה בעל לאשה ואב לילדים קטנים אך לא לרב, אביו ראה ונוכח כי לשוא כל עמלו, נחום לא יגיע להמעלה אשר הוא חפץ ביקרה — הוא לא יירש כסא כבודו אחריו ועל כ לא מצא טוב לפניו בלתי כי אם יאמן את ידיו לשחיטה ובדיקה. אולם גם הדבר הזה, אשר אולי נקל מאד היה לו בימי ילדותו, כבד עתה ממנו: אצבעותיו עבו ויאבדו את הסגולה להשחיז את „החליף" ולהרגיש בו פגימה דקה, כה זכרונו אשר עבד בו בפרך עד הנה בש"ס ופוסקים לא אבה לזכור עתה גם מעט ההלכות והדינים אשר בהלכות שחיטה ובדיקה, אך בעזר והשתדלות אביו השיג תעודותיו ויהי לשוחט בעירו. אחרי שנים אחדות מת השוחט בעיר פלגות ויבוא אביו הרב בכבודו ובעצמו הנה לבקש משרת השוחט בעד בנו זה; ראשי העיר לא השיבו את פניו ור' נחום בא הנה עם אשתו ובניו ועודנו יושב בזה עד היום.

דיני שחיטה ובדיקה לא ידע כי אם מה שלמד בספר זבח שמואל אך בטוב לבו יביט גם בספר „יורה דעה" עם כל המפרשים אשר אביו נתנו במתנה ואשר הבין שם אך מעט. יראת השגגה היתה על פניו תמיד. ויהי ביראו לַחֲוֹת דעתו פן יחטא, נענע בראשו וענה „הן" על דברת כל איש. בבקר השכם ירוץ לבית־המדרש, והנה איש לקראתו: — „הידעת, ר' נחום, כי יש לקרוע גם שארית הערוב ברחוב הנוצרים, כי מה לנו ולערוב ברחוב ההוא הנערים יתקלסו בו

ויקרעוהו כפעם בפעם" — „כן דברת", ענהו השוחט וילך ויבוא בבית המדרש, ואיש אחד קדם שם פניו לאמר: „הלא אך עליך היתה המצוה להשתדל בעד תקון הערוב ברחוב הגוצרים, הוא נקרע ומדוע לא יתקנוהו?" — „אמנם כן", יענה גם להאיש הזה, „אך לא לי הדבר, צוה על השמש ויתקנהו". או כי איש אחד ישאלהו: „ר' נחום, התרנגולים ההולאנדים מותר לאכול?" — „מותר, ומדוע לא?" — „והלא הרב אסרם?" — „ההולאנדים. ישנה השוחט כמו מאהרת דַבֵּר עד כה, ההולאנדים אסורים הם" — „והלא אמרת כי הנם מותרים?" — „לא עלתה על דעתי כי בהולאנדים תדבר" ויפן וילך לו בהפזה. המבטאות: „לא עלתה על לבי" „שכחתי" „לא שמתי לב" וכדומה עמדו לו בכל עת בואו במצור ולא ידע מה לענות. ועל הרוב יצאו מפיו תחת „לא ידעתי" אשר להרפה היה לו לישאתם על דל שפתיו. בני העיר, אף כי ידעו כי לא רב ידיעתו בתלמוד, בכל זאת לא מנעו ממנו את כבודו הראוי לו לפי משמרתו וזכרו לו גם כבוד אביו אשר פעמים בחודש הזכירם השמש בעלות ר' נחום לתורה והוא עטרהו תמיד בתאר „ב ה ר ב"; רב העיר עזר כמו כן לדבר הזה כי לא אחת אמר כי השוחט הזה מצא חן בעיניו יותר מכל השוחטים אשר ראה בימי רבנותו. הרבנים בכלל, וביחוד בעיר קטנה לא יאהבו את השוחט הלמדן אשר פעמים לא מעטות יעוז לפלפל עמהם ולהעמידם על דעתם; „להשוחט לדעת אך לשחוט לא ללמוד" מרגלא בפי רבני ליטא, ולזאת מצא גם השוחט הזה מצא חן מאד בעיני הרב, ועל פיו בעיני כל הקהלה. אולם לא כן הבחורים ובני הנעורים אשר ישבו בבית־המדרש וילמדו, המה ידעו עד מאד את מעט ידיעתו בתלמוד, ועל כן בזו לעגו לו בכל עת מצוא, הקיפוהו תמיד בשאלות למען יכלימוהו, ר' נחום ידע עד מאד כי אין לאל ידו להשיב חרפה אל חיק העלמים האלה ודברים אין בפיו להוכיח מעלתו עליהם על כן התרחק מאד מהם ובכל אשר מצא תואנה דחם בשתי ידיו.

ר' נחום השתתף מאד בצרת דניאל ההוכר בהטרף לו גם „השחיטה השלישית" בשבוע זה ועל כן בא כעת לביתו, אם לנחמו על הפסדו הרב הזה או להתנצל ולהצטדק כי לא באשמתו הדבר--את זאת לא נדע, כאשר גם ר' נחום בעצמו לא נתן לו דין והשבון על מטרתו בזה. הוא בא הביתה ישב על יד השלחן, גלה את ארובות ידיו, הרים את מגבעתו עד הצי ראשו ולא דבר דבר. גם אברהם הקצב נאלם דמיה בראותו את ר' נחום בא בפתח הבית, ובכן שררה דומיה בלתי-מבוארת בבית רגעים אחדים.

—הלא אמרת כי תכשר, הפריע דניאל ראשונה את הדממה בפנותו אל השוחט.

—אמרתי... ענה נחום בשפה רפה:—האם דקדקתי אחר הדין? אם הרב אמר „טרפה" בטח הדין כן; ה' ישלם לכם נזק השחיטה הזאת בשבוע הבא.

—נקל לו לנחם, אמרה מרים כמתאוננת:—הוא לא הפסיד מאומה, שכרו ינתן לו, ומדוע לא ידבר נחומים?... לו נִתַּן שכרו אך מכשרה ולא

מאשר תטרף, כי אז השתדל גם הוא לבלי הטרף...

—צדקת, חי נפשי כי צדקת! הוסיף הקצב.

—מה לטרפה ולך כי גם אתה תחוה פה דע? אמר השוחט בקצף:

—הן אם מרים תדבר הלא אך אשה היא, וגם לבה דוי על הפסד כספה, אולם אתה מדוע תאריך פה ולשון? ר' דניאל גם אם הפסיד כסף בכל־זאת יחשה בידעו נאמנה כי לא בי האשם. הן לא נטרפה מיזהה דריסה או פגימת הסכין חלילה... ר' דניאל לא יעשר גם אם יחסיר הק פרנסתי, לה' יש רב והוא ימלא את מחסוריו... האם מידי השאלה נהיתה?...

מדברי ר' נחום האלה אשר דברם בלא סדרים ובקול גדול נראה כי דברי מרים נגעו עד לבו וביותר נראה זאת מתנועותיו אשר עשה לתומו: נשך את פאת זקנו, גלה את ארובות ידיו, חכך את ראשו במגבעתו. אך אברמיל הקצב לא שם לב לזה ויאמר:

—„האם מידי השאלה נהיתה?"—תודה רבה לו כי לא הטריפה בידיו! שוחט הגון יפסוק בעצמו שאלות קטנות כאלה, לא כי יצוה לשאתן אל הרב אי כי לא יתן גם להרב להטריפה „בין הן ולא", יפלפל עמו, יראה לו בספרים שונים...

—כן אברמיל דובר, אמרה מרים, „כאשר ישאלו כן יענו" יאמרו האנשים; לו פלפלת את הרב, לו הוכח תכיחנו כי אז אולי הכשיר גם הוא.

חמת ר' נחום בערה בו מאד. האיש השומע חרפתו יוצא מפי איש, אף אם ידע נאמנה כי המדבר לא ידע את חסרונו ואמר דבריו רק כמסיח לפי תומו, בכל זאת לא יוכל נשוא בקר רוח עד כי לא יפעלו עליו כל מאום. ר' נחום ידע עד מאד את חסרון הלמוד אשר הנהו למגרעת במשמרתו אשר הוא נושא, ואף כי ידע גם את זאת כי הקצב הזקן ואשת המוכס לא יבינוהו בכל זאת נבהל מאד, בפניו נראו חליפות אדם הבשת וחורת הבהלה, לא ידע משול ברוחו ובקצפו אמר:

—רק שוחט ולא מורה-הוראה הנני בעיר הזאת. אנכי לא אוכל לסמוך על עצמי להתיר או להטריף... ומה זה תבקשו ממני? האפתיר את השאלה ואאכיל את בני ישראל את בשרה?... לא אמכור את נשמתי בעד בצע כסף.

—אך מי יבקש זאת מידך, ענתה מרים, גם אנכי בת ישראל, גם לי נפש יהודי...

דניאל לא התערב בריבם כי שם עינו ולבו בעד החלון לראות את שמואל שב מבית המדרש, אשר יעבור דרך ביתו ולקרוא לו החדרה. ובראותו אותו מרחוק החל לתופף באצבעותיו על החלון ויקרא בקול-גדול: „שמואל! שמואל!"—מרים הפסיקה את דבריה, ור' נחום לא ענה גם הוא דבר בידעו את שמואל ואת פלפולו. הוא לא רצה לדבר את שמואל בדין הפרה הזאת, יען כי ידע מראש כי לא ידע מה לענות גם אם יכשירה ויגלה קלונו בפני הקצב והאשה אשר יבקש עתה מהם את כבודו, ועל כן בקש לו תואנה לצאת מן הבית; אולם

הבין גם את זאת כי כאשר רע לו לשבת פה כן רע ומר לו לצאת מזה כי אז הלא יאמרו כי מפני שמואל הוא בורח ; הוא נשאר על מקומו כנציב מלחו מבלי־דעת מה לעשות .

שמואל בא אל הבית . הוא היה איש צעיר לימים קומתו ממצעה , שערותיו השחורות והמסלאות-מעט תסובנה את ראשו ואת לחיו , קמטי פניו וכל מהלכו יעידו עליו כי אף אם לא הלקתה לו התולדה יפי פנים במדה גדושה , נתנה לו תחת זה עינים מפיצות נגה אשר תעדנה על חכמת האדם אשר תאיר את פניו .

ה׳ עמכם ! אמר בבואו , מה זה כי קראתם לי בבקר השכם ?

—הלא לא זר אתה בתוכנו , אמרה מרים בחניפה קלה אשר תתראה לעתים על שפתי אשה :—הא לך כסא , שב נא .

—מה לנו לדברי הבל , אמר דניאל , אנכי קראתיך הנה לפסוק לי דין שאלה . . . הבט נא : הריאה הזאת כשרה היא או טרפה ? אברמיל , פנה אל הקצב , נפוח נא אותה .

בזריזות קם הקצב ממקומו ויקח את הגרגרת למו פיו ויפח בכל כחו הריאה התנפחה והתרחבו כנפיה , והנה באחת מאונותיה נראה חסרון קצת , שמואל משמש את המקום הזה באצבעותיו .

—העור שלם , אמר כמדבר אל עצמו :—וחסרון דבפנים לא שמיה חסרון—כ ש ר , אמר בקול רם .

—והרב הטריף , אמרה מרים בתלונה :--ומה לו ולזה ? האם במיטב כספו ישלם בעד הבהמה הזאת ? . . . לו מצא את פרנסתו בזעת אפים כאשר נשתבר אנחנו פת לחם , כי אז לא היה אץ להטריף .

—מה יתנו ומה יוסיפו דברים כאלה ? אמר דניאל ויעמיק במחשבותיו :—ידעתי מדוע הטריף לי את כל השלשה שחיטות בשבוע זה , יען כי לא מלאתי אחרי דברי גבריאל להוסיף לו על שכרו שלשה רובל-כסף לשבוע מכסף-המכס . . . לתת ? אך מאין ? האמנם אתן כסף לכל אשר יאמר הקהל כסף , „גם לי להצטיד ולהיות על פני האדמה , אמרתי למו בבית הקהל , לא מעין נובע ולא פיה הולבת הוא המכס , לא אוכל לתת עוד״ , ועל כן יבעוס הרב , על-כן ידמה להטריף . . .

דממה קצרה .

—שמואל , החל עוד הפעם דניאל , אך פתאם פרצו אל הבית שתי נשים ועלמה אחת אשר על פי מהלכן וערך בגדיהן נקל להכיר כי אמות עבריות הנה .

—ר׳ אברמיל , אמרה האחת , תנה על ידי את מנת הבשר אשר גבירתי צותה להשאיר למענה .

—גם לנו הרם נא , ר׳ אברהם , מנה אחת טובה .

הקצב לטש את עיניו על דניאל ושמואל .

—האתן בשר להשואלות ? אמר בדממה .

—מה זה תדבר ? גער בו דניאל , הלא שמעת גם אתה כי הבר הטריפה ?

שמואל נשקע ברעיוני לבבו.

—אבל הבהמה הזאת היא כשרה ? אמר תפוש במזמותיו.

—לא , את בשרה לא אוכל למכור , אחרי כי הרב הטריפה בפרוש

—טרפה ? אמרו גם השפחות : —אם כן איפוא מדוע זה צוו עלינו. גבירתינו לכתת את רגלינו עד הנה ? כמו גידי נחושת ומנעלי ברזל לנו ? ובתלונה יצאו מאת פני הבית .

—שמואל , אמר דניאל בקול תחנונים : —האמנם כשרה הבהמה ? הידעת באר היטיב על פי הדין כי כשרה היא ?

—כשרה ! אנכי לא הגדתי לו לא ידעתי , תנו לי מבשרה ואוכל לעיניכם .

—גם אנכי הנני יודע כי כשרה היא , אמר הקצב , אשר עוד לא הניח הגרגרת מידו : —אנכי אף כי אינני מלומד , לא ארע מאומה „ב ה נ ק ו ד ו ת ה ש ח ו ר ו ת" 1) אולם בנוגע לשאלות הריאה , לא אומר על שאלות אחרות הנני בקי ויודע עד מאד . . . המעטות הנה השאלות והריאות אשר עברו על ידי ? המעט ראיתי ושמעתי ? חי נפשי , כי ר' ברוך עליו-השלום—גבדלו כלנו לחיים—הכשירם בודאי , באין כל ספק הכשירה . . .

—גם לך עוד לדבר , אמר ר' נחום מבלי עצר עוד כח להתאפק : —הגם אתה בור ועם הארץ תרחיב פה ותאריך לשון ?

—מדוע יחרה כה אפך , ר' נחום ? ענהו אברמיל בשפת לצון : — מדוע תקצוף על אמרי דבר אמת ? אנכי אשבע בטלית ותפלין כי הבהמה הזאת כשרה היא . . .

—דום טבח ! אמר השוחט בחמת אפו :— דום , פן . . .

—פן מה ? הפריעו אברמיל להרעימו :—פן תשים יד למו פי ? לא , אנכי אגיד בכל אשר אהיה כי הרב הטריף בהמה כ ש ר ה א ך ב א ש ר ר י ב ר י ב ו א ת ה מ ו כ ס .

את דבריו האחרונים אמר במתינות , למען הדאיב יותר את לב ר' נחום השוחט .

—דום טבח הנני אומר לך שנית ! ואם אין יאסור הרב עליך למכור בשר בהעיר ! — דניאל , מרים וגם שמואל ישבו כל העת הזאת , אשר הקצב עם השוחט רבו ריבם , תפושים ברוב שרעפיהם בקרבם , אך דברי נחום האחרונים העירו את שמואל .

—הרב יאסור עליו למכור בשר ? אמר ויקם ממקום שבתו :—ולו הצדקה לאסור ? האמנם תדמה כי כעיני עבדים אל ארוניהם כן עינינו נשואות תמיד אל הרב ? האמנם תחשוב כי אך על פי מוצא שפתיו נחיה ?—לא ככל העמים

1) בשם הזה יכנו האנשים את הספרים באותיות קטנות בלתי מנקדות .

בית ישראל , ולא כּכהן קטולי הנהו הרב בקרבנו ! קדושים אין בישראל , מחתכי דינים על פי ה' אין בקרבנו , התורה מונחת בקרן זוית וכל הרוצה בה יזבה לה , כל הרוצה ילך וילמוד אף ידע את חקיה , משפטיה ודיניה ! כלנו הננו רבנים , כלנו נוכל לגזור דין שאלה , כלנו נדע כשרה או טרפה . לא נאבה ולא נשמע להרב החפץ להטריף ולאסור אך מפאת כי עברו דברי ריב ומדון בינו ובין המוכס . . . הבהמה היא כשרה על פי דין התלמוד וכל הראשונים ומדוע הטריפה ? מדוע הפסיד כסף רב כזה ? הבהמה הזאת כשרה היא , לך אברהם ומכור בשרה באטלז !

ר' נחום נפל בהפח אשר נזהר עד מאד לבלתי הלכד בו , הביא עליו דברי שמואל אשר ירא מפניהם . הדברים אשר אמרם בפה הוצב להבות אש אלצו את ר' נחום לענות מה עליהם לבלי תגלה אי-ידיעתו בפני דניאל , ואשתו , ובפני הקצב , ועל-כן התאזר חיל למצוא לו דברים וישמח כעל כל הון בהמצאם .

—הלא מפורש אמור בספר „חכמת אדם" כי אם רב אחד אסר אין חברו רשאי להתיר ?

—מפורש בחכמת אדם ? שנה שמואל את דבריו בשחוק-קל : —ויותר ממנו לא תדע , הלא הוא תלמוד ערוך : „חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר

—שכחתי , ענה השוחט כדרכו : —אך , אדרבה , עוד קשה : איך התרת הבהמה הזו אם הרב אסרה ?

— אבל מי הוא החכם האוסר אשר אחרי דבריו אין להתיר ? האמנם נקרא חכם לכל אשר יקח לו השם הזה ? הגם אם אברמיל , למשל , יאסור גם אז לא הרשה לנו להתיר עוד ? או האמנם נקרא חכם להאיש אשר על פי כעסו וקצפו יטריף ? היום הכעיסוהו המוכס ויטריף את שחיטותיו , מחר יכעיסהו ר' יעקב ויאסור עלינו את דגיו , ועוד מעט יקצוף גם על ר' חיים ויאסור גם את לחמו , ואנחנו אך נראה ונחשה ? אנחנו נשוך את בשרנו בשנינו מבלי דַבֵּר דבר , מבלי הרשה לנו לקחת פת לחם במו פינו , יען מה ? יען כי הרב שפך את חמתו על איש ריבו ? יען כי לקח לו את משמרתו לקרנים לנגח במו את כל , יען כי ידמה בנפשו כי כל עניני הכשרות והטרפות הנם בידו כחומר ביד היוצר או כחצים שנונים ביד הגבור יקלע במו אל כל לב בלתי שומע לאמרי פיו ? — לא לזה נקרא איש חכם אשר אחרי דבריו אין לבקר ! . . . התורה הסה על ממונם של ישראל אמרו לנו בעלי התלמוד בחכמתם , „וזה כלל גדול בטרפות" אמר לי מורי הרב מפליפאווע , זכרו לברכה , אך למרות הכלל היקר הזה ישתדלו הרבנים האחרונים אך להחמיר ולהפסיד כסף ישראל , בדו להם מנהגים וחומרות , עד אשר ילא כח הסבל . . . התלמוד התיר בפרוש כל הסרון בפנים , והרמ"א מצא תואנה להלק בין חסרון בכף פשוטה לכף כפופה ויטריף . . .

— עקר שכחתי ! הפריעו ר' נחום מדבריו : — הלא החסרון הנהו בכף

כפופה ובפרוש אמור „זבח שמואל" שהוא טרפה ?

— ואנכי הן אוסיף כי כן מפרש גם ברמ"א, אולם מי המה גם בעל „זבח שמואל" והרמ"א כי נכוף כאגמון ראשנו לשמוע את כל הומרותיהם ? מי הרשה גם להם לאסור את אשר התלמוד וכל גדולי הראשונים מכשירים — מי התיר את ממונם של ישראל, אשר התורה חסה עליהם, לעשותם מדרס תחת כפות חומרותיהם ? מאין לקחו להם הרשות להפסיד כסף רב אשר ישתכרו עניי ישראל בזעת אפים ? האם מרוה התורה והתלמוד הוסיפו אסר על אסר וחומרא על חומרא ? . . .

— הגם על הרמ"א „וזבח שמואל" תלין ? אמר השוחט במצאו תואנה להשיבו מלים : — הגם להם לא תשמע ? הה, אם כן מינות נזרקה בך, אסור להתוכח אתך, אסור גם לשמוע את דבריך . . .

ר' נחום שמח עד מאד במצאו דברים כאלה, אשר אין טוב לו מהם לעת כזאת, ויאמרם בחפזה ויפן וילך מיראתו פן ישוב עוד שמואל לענות לו.

— אך פה בבית ידבר, אמרה מרים אחרי צאת השוחט : — אולם בבואו לפני הרב אז יאנק דמיה כאיש אשר אין מענה בפיו.

— ומדוע לא אומר זאת בפני הרב ? האין בפי צדק ואם לא דבר אמת תבענה שפתי ?

— ובכל זאת לא תאמרם בפני הרב . . . .

— מאין תדעי זאת, אמר גם דניאל : — במה יאמרם לפניו כאשר אמרם גם לפני השוחט .

—השכחת כי זה ימים לא כבידים אמר כמו כן ללכת אל הרב להתוכח עמו על דבר שאלה אחת . . . גם אז אמר כי ילך, ידבר ויתוכח; ומה היה ? אמנם הלך אך לא דבר מאומה .

שמואל נאנח בשברון מתנים .

—אך עתה אלך גם אדבר, אמר אחרי דממת-מחשבות מעטה : — אלך ואדבר ויהי מה . . .

שמואל נשקע מאד ברעיוני לבבו עת מעטה.

—אלך, אמר שנית כגבר מתרונן מיין : —לא אשוב מפני כל ואדבר אתו קשות . . .

—לא תדבר אתו מטוב ועד רע , אמרה מרים וצחוק-קל עבר על שפתותיה .

—אדבר , אדבר , אמר שמואל בהעמיקו במחשבותיו , ויקח את מקלו ויצא .

ב.

„הָעֶלוּי הַפִּלְגוּתִי" .

שמואל יהיה לאבן-פנה בספורנו זה ; דבריו , ריבותיו , מעשיו

והשקפותיו על הדת ביחוסה להחיים, חדשים ונפלאים הם בין בני הנעורים אשר קדשו כל ימיהם ללמוד התלמוד והפוסקים ; —ועל כן אחשוב כי לא למותרי יהיה אם אתן בזה תולדות חייו , דרך חנוכו ודרך התפתחות דעתו , תקות תבטיחני כי הקוראים ימצאו גם בזה דברי חפץ ויסלחו לי על אשר הספקתי את ספורי כמעט קט .

אבי שמואל היה נודע בעיר פלגות בשם „ר׳ ליב המלמד״ .

והנה אחרי אשר נדע כי מלמד היה האיש , הלא כבר נדע גם את חזות פניו , גם את דרכי חייו ומצב עשרו , וגם את דעותיו ומנהגיו . קסם על שפתי המלה הקטנה הזאת להגיד לנו באר היטיב את כל אשר לנו לדעת . לשמע שם „מלמד״ (ועוד בעיר קטנה בארץ ליטא) נציר בנפשנו איש עני ונדכה , איש כופף כאגמון ראשו , רובץ תחת סבל פרנסת ביתו המתנהלת בכבדות , איש זר ומוזר לכל דרכי תבל , אשר תחת התנור בבית-המדרש יחשב לו לבית-אספה , לבית משחק ולמקום שעשועים גם יחד , כי רק שמה ימצא לו מנוח מעט מכל עמלו שיעמול בישבו בינות הבטלנים אשר בפיהם יעברו כבני מרון כל שוכני ארץ ויושבי תבל מן נפליון „המושל האדיר אשר אליו מלכים יכרעו ואשר שרש נשמתו היא ניצוץ מנשמת שלמה המלך עליו-השלום״ עד השפחה אשר בין הכרים ליעקב חרש-ברזל אשר הקדיחה את תבשילו ועל כן „כבד את זוגתו ממתנת ידו״ . איש כזה נישוה לנגדנו תמיד לשמע שם מלמד, ואיש מלמד כזה היה גם אבי שמואל—ר׳ ליב . כל תענוגות חייו , אשר לפי דבריו : „אך זאת נחמתו בעניו״ היה בנו יחידו (הנשאר לו מששה בנים שמתו מלפניו ומלאחריו) ש מ ו א ל . הבן הזה הצטין אמנם בכשרונות מאד נעלות „ובראש-חדוד״ עד להפליא , ובמעלליו התנכר כי לגדולות הוא נוצר . אך מה הנה הגדולות אשר להם ישים מלמד כר׳ ליב תקות בנו ?— נפשו ידעה מאד כי מצבו ברע הוא , אך לא ידעה להביט מתוך דרכי חייו החוצה ועל-כן בקש בעד בנו אך המעלה היותר גדולה אשר בעולם-הקטן אשר הוא חי בו ושבע ביום התפלל כי יהיה ל ר ב . ביום אשר הכניסו בבריתו של אברהם אבינו ברכוהו כל האנשים כי יזכה לגדלו „לתורה לחופה ולמעשים טובים״ ואך לשלש אלה קותה נפשו . ומה מאד שמח לבו ויגל כבודו בראותו כי תקותו בוא תבוא. הבן גדל ועמו גדלה גם תהלתו . מלמדיו הללוהו שבע , הנשים אמרו לא-אחת כי ברכה בבטן אשה אשר תהרה ותוליד בן כזה , וכל איש ואיש אשר דבר אתו דברים אחדים התפלא מאד מאד על חדוד שכלו ועז זכרונו . אביו נתנו למלמד (כי הוא למד עם נערים גדולים) ללמדו „חומש״ וכשרונותיו עמדו לו ויתנו אותות „עלוי״ עד להפליא. מדי ערב ספר לאביו את כל אשר למד בההדר בשפה ברורה וכלשון למודים אשר התפלא כל שומע ! לא אחת ושתים שאל שאלות וקושיות בהדברים אשר למד ואביו השתדל לענות לו עליהן .

רגשותיו היו עזים עד מאד , ומאז החל להבין עד מה החל גם לחשוב מחשבות ; עת שמע ספור או שיחה אשר לקחה את לבבו , חשב אדותה בכל

פרטיה לדעת ולהבין את כל אשר דברו, עד כי לעתים עמד בתוך הבית וילטש עיניו נכחו מבלי דעת את אשר לפניו ומבלי שמוע גם את אשר ידברו! לרגלי הדבר הזה כנוהו עודו בילדותו „ילד בעל מחשבה" אשר אוהביו דרשוהו לשבח, ואויבי אביו או המקנאים בו דרשוהו לגנאי, לאמר: אויל הנער משגע ילד המחשבה.

במצב כזה מצאוהו אביו פעם בערב בבואו מבית המדרש אחרי תפלת מעריב.

—מה זה תחשוב, בני? שאלהו.

—אבי, האמנם אמת בפי רבי כל אשר יספר לי וכל אשר ילמד עמדי בחומש?

—אמנם כן, בני! כל אשר כתוב בחומש הוא תורת אמת אשר נתן ה' לנו על-ידי משה רבנו בהר סיני! ואסור לנו, בני, לבלתי האמין בכל הכתוב שם.

—מה טוב לו לאדם על הארץ—החכם או הסכל? שאלהו פתאם הנער כמו מצא לו דברים להוכיח במו.

—ומה בדעתך לבחור לטוב ולהזיר לרע?

—לא אדע, אמור אתה.

—בטח החכמה מהללה מהסכלות, ענהו אביו ויעמד את פניו כמורה ומדריך: - הלא שמעת איך יגנו כל האנשים את הנער גדליה על כי סכל הוא; הטוב היות כמוהו?

—ומדוע זה צוה ה' על האדם וחוה אשתו לבלתי אכול מעץ הדעת למען לא ידעו להבחין בין טוב ורע? האמנם, אבי, כי סכלים היו אדם וחוה בטרם אכלו מפרי העץ, הלכו עירומים...

—הס, מה זה בפיך? גער בו אביו כמו נכוה מדבריו אלה: —אסור לדבר דברים כאלה!

הנער הביט בפני אביו כמו רצה לדעת פשר הדברים.

—גם את רבך שאלת זאת? הוסיף ר' ליב אחרי רגעים מעטים כשוב רגשת אהבת אב-לבנים ובחפצו בכל-זאת כי תתפרסם חכמתו זאת.

—לא, לא שאלתיו, אמר הנער כנכלם.

—שאל נא בני מחר את רבך...

—אך מדוע לא תגיד א ת ה לי את התירוץ?

אביו בא במבכה: הוא אמנם לא ידע מה לענות לו! ועל כן העמיד את פניו שנית ובקול מלמד להועיל אמר:

—הלא תדע בני כי האלהים הוא גדול ונורא, ואנו אין לנו לשאול על מעשיו, אסור לנו להקשות קושיות כאלה... מסתמא ידע ה' מה שעשה... קושיות אסור לשאול.

הדברים: „האלהים הוא גדול ונורא", „אסור לנו", „אין לנו" פעלו על לב הילד הרך הזה מאד, ורגעים אחדים עמד כמשומם ומבוהל. על דעתו עלה

זכר השדים, המחבלים, הרוחות הרעות והמזיקים אשר שמע שמעם מפי אמו, מינקתו, וגם מפי אביו ורבו, כי ישוטו בארץ לצודד נפשות ילדים רכים למכרם לבכור צלמות, להשך ולאבדון; זכר גם את האל הגדול הגבור והנורא אשר יאסור להשוב מחשבות און, אשר לפי דברי אביו גם קושותיו אלה ביניהן תתחשבנה,—את „שבטי הברזל" אשר ייסר במו עושי רשעה; כל אלה עברו כבני מרון לפני עיני הילד וחיל אחז את בשרו עד כי גם אגלי דמע נראו על עיניו עת יגע לגרש כלה את קושיותיו אלה מקרב לבו ולא יכל! למרות חפצו עלו בראשו שאלות וקושיות בכל אשר למד, אך לא העיז עוד לשאלן ובכל עז חתר להשבית זכרן גם מקרב לבו.

הנה זאת תורת החנוך בבני ישראל וזאת תוצאיה: תחת אשר להם היה לפתח את רגשותיו, להרחיב את כשרונותיו, לתת מקום לשכלו לעבוד את עבודתו, הנה תחת כל אלה עמלו לעצם את עיניו עודו באבו, להכות שרש בלב הנער בעל כרחו שביתת המחשבה, בטול ההרגשה, הכנעה נוראה להאמין לכל אשר ישמע מפי רבו ומפי כל איש עד אשר הי בעולם שאינו שלו: כח הדמיון גבר עליו *, השאלות אשר עלו בדעתו שלא ברצונו חשבן למלאכי חבלה אשר יבואו לקנות את נשמתו, למעשי שדים אשר יאמרו למשול על נפשו בבואו בימים—כי כן גזרו אמר מלמדו וגם אביו.

כשנה תמימה עברה לו בהמצב הזה. תמיד השב מחשבות רבות אשר העמיק, כדרכו, בהן מאד, תמיד לחם את שכלו לעממו, לישנו ולהסירו מקרב לבו לבל יוסיף להביא רעה רבה לנשמתו! אך שכלו כמו להרעימו הוסיף תמיד קושיא על קושיא ושאלה על שאלה. לאשרו הודיעו אביו, כי יתנהו „בהזמן" הבא לידי מלמד אחר למען יתחיל ללמוד גמרא אשר בהלמוד החדש הזה כל אשר יוסיף להקשות ולשאול יוסיף להללו ולשבחו. כגשם נדבות על רגבי עפר יבש היו דברי הבשורה הזאת לשמואל. יום לשנה ושעה לחדש היו לו הימים המצערים עד בוא היום אשר בו יחל ללמוד את הגמרא.

והיום הזה אמנם בא. דברי הגמרא ודרכי למודיה פעלו עליו עד מאד, פתחו לפניו שערי למוד ברוב קושיות ותרוצים—ותחי רוחו. בראשונה היה כנדהם כמו עברו יין, דמיונו כאיש הבא בפעם הראשונה בעיר גדולה, אשר רחובותיה רבים שוקיה גדולים ועצומים והוא בטרם עוד ידע את מוצאיה ומבואיה;— אך לאט לאט הרגל שמואל לדברי הגמרא, ועמה גם לצעקור ....עות רבו (אשר מדי למד צעק בקול גדול, מלל ברגליו, פרש בידיו ויכה נערים לחי בדרך אגב „וכל עצמותיו תאמרנה" אמרו תמיד עליו אנשי העיר, אשר גם כל אלה פעלו בראשונה על לב שמואל מאד להוסיף השתוממות על שממת נפשו) ורוח מבינתו החל לשאול ולהקשות גם בזה ותחת אשר עד כה הרפוהו אביו בעד קושיותיו ויאים את לבו, תחת זאת שמע עתה תהלות ותשבחות בעד אלה וישמח לבו. פעמים לא מעטות לא יכל גם רבו להתאפק ויהללו בפני כל התלמידים חבריו כי כון להקשות קושית התוס' או גם המרש"א.

(ההמשך יבוא)

יגר־שהדותא.

חלילה לי, אם אהבתי הנאמנה להחכם החוקר אב"ן רש"ף תכסה על כל הפשעים אשר תגלינה בנאים. הבקרת החדה והדרישה העמוקה בספי בתי־נכאת, הלא הם ספי בתי האוצר המלאים כ"י בשפת עבר וערב והמתנוססים לכבוד בקלע־היהודים ובעיר המלוכה; הן האמת יקרה מפז לכל איש ישר ונבון־דבר, אולם טרם יגישו לפנינו החוקרים המציגים את עלמותיהם וטרם יעידו לנו הדורשים הנאמנים את דעותיהם, — מלאתי לחובה להמליץ על המנוח הנכבד כפי היכלת ולהוציא אור לדקתו עד שידי מגעת, כי היא היא אחת המצוות שהזמן גרמא, ואותך ידידי הנעלה, מהגלאל, אבקש לקיים: מגלגלין זכות ע"י זכאין! —

הן כבר שמעו הקוראים המעיכים את דברי הר"א הרכבי בלפירה (שנה א', אות 15) כי אחת המגילות היותר יקרות שמלה באוצר כ"י אשר הניח אחריו אב"ן רש"ף הוא המאמר העברי, הכמלא בכ"י ערבי, ע"ד דיני שוא נע ושוא נח, והמכנה בשמותם בעלי מקורה הרבה אשר לא שמענו את זכרם וגם לא שערנו עד היום הזה, כמו: ר' פנחס ראש הישיבה, אברהם ריקאט וריקט אביו, למח בן אבי שיבה ולמח בן אבי שיבה, אברהם בן פראט, חביב בן פנחס פיפים, אחיהו הכהן החבר ממדינת מעזיה וכו' וכו' עיי"ש. וגם חברו המלומד ד"ר שטארק הודיע שמותם בהחוברת האחרונה למכ"ע: "עהעאלאגישע שטודיען אונד קריטיקען„ — כפי שמלאם נזכרים בעלה אחד ערך באוצר הנ"ל, כולל דיני הטעמים בשפת עבר כתובים ערבית, ועפ"י שנים עדים נאמנים הוקם הדבר ואין בו שום חשש.

אבל מה השתוממתי על היראה בקראי היום במכ"ע להחכם גרעטץ: "מאנאטסשריפט„ (416, 9) את הדברים המבהילים (?) האלה: „דיעזע נאמען, זא וויא דיא אנדערן, וועלכע אין דער לפירה מיט־געטהיילט זינד, קלינגען זא אונגעוועהנליך אונד פרעמד, דאס מאן בערעכטיגט איזט, אן דער עכטהייט דער האנדשריפט צו צווייפלען... וויר האלטען דיא נאמען זא לאנגע פיר פינגירט, ביס איהר פאר־קאממען אנדערווייטיג בעלעגט איזט".

לקול מרעים זה אמרתי הנני, רוח והצלה יעמוד לבעלי מקורה אלה ממקום אחר, מתמש רשימות נושנות, הכמלאות בכתבי־קדש קדמונים והנעתקות אות באות ע"י אב"ן רש"ף בספרו "כחל קדומים„ אשר עוד לא יצא לאור העולם ומתגולל עד היום הזה בבית הדפוס בעיר אודעססא, *) וז"ל:

*) תודתי וברכתי אגיש בזה להרב של עדת הקראים בעיר הזאת המשכיל ר' יצחק בייס, בגללל החסד שעשה עמדי בתתו לי למתנה

I

(N 6) זה ספר תורת יי' תמימה קודש ליי' תרומה על שם בעלי מקרא אשר במלודת ליון שוכנים השומרים מועדי יי' בריאת הירח ומליאת האביב , להיות תמיד קדש ליי' תחת ידי פנחס ראש הישיבה במושב מר' ור' אשר הסופר בן מר' משה בן מר' נחמיה בן מר' ור' אשר הזקן הגדול סוף הסופרים אשר היו תלמידי עזרא הסופר נ"ע וראש הסופרים ההולכים בדרכיו יחי' לעולם , הקדיש אות כג"ק השר האליל מ"ר חקדאל גדול שמו בישראל בן השר האליל שלמה שהיה דורש טוב לעמו נ"ע ביום ג' כ"ג אדר שנת אלף ואלה ושמונים ואחת למספר יונים (870 למ"ה) ברוך שומרו ומלילו ואדור מוליאו מקדושתו וברוך מקדישו עם כל בני ביתו לעולם אמן :

II

(N 5) תורה לוה לנו משה מורשה קהלת יעקב . וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל . זה ספר התורה התמימה קדש ליי' אלהי ישראל לבני מקרא אשר בחברון הקדושה , הקדיש מר' ורב' למה הסופר בן אבו שיבה השר הפליל הסופר נ"ע בשנת אלף וחמשים לשטרות (739 למ"ה) , גם ברוך יהיה והוא קדש ליי' לא ימכר ולא יגאל לעולם .

III

(N 5) ימלא רחמים כג"ק מר' ורב' אליעזר המקדים הפתרון הלז שהוסיף חסדו והקדים את ספר תקון הסופרים המלמדים המשכילים מלמדינו ומזהירנו כג"ק מר' ורב' אבו שיבה עם בנו חמודו כג"ק למח הסופר וחבריהם ורבותיהם שעשו סיג לתורה מסורת המסורה יר"א והקדים אותו ביום ב' ע' תשרי ערב יוה"כפ שנת ד"א תשע"ו פה מושבנו מלודת ליון הובב"א (1016 למ"ה) .

IV

(N 7) זה כפר ההורה התמימה על עורות הלבאים כתיבת ידו

קונטרס אחד מספר כ"ק, אשר לדאבון לבנו עמד מלאת לאור ומחסרון כיס לו מטעמים אחרים ; והרשימות האלה יקרות הנה בפני עצמן וראויות להגלות ברבים כמובן . — ח"י .

של יקר הסופר הנקרא גם נקלע חד מן הסופרים הקדמונים אשר ראה
את הספר ת א ג י דאסיק עלי הכהן מי״ג האבנים שהקים יהושע ע״ה
בגלגל והעתיק ממנו התגין הנפלאים אשר בתורה הזאת . ואני משה
הסופר בן מארי דוד הנקדן ב״ר מר׳ נפתלי בן מר׳ יוסף כ״כ מלאתי
אותה במערה מתחת לארון הק״ש בבית הכנסת לבני מקרא בכפר לופר
הנקרא ג׳ופר אשר מק״ם לדמשק אשר בה ספרים קדמונים כתובי יד
ותקנתיה ובדקתיה וברוך יי׳ הגומר ב״די היום יום חמשי ב׳ תשרי מחרת
יום התרועה שנת אלף ומאתים ועשרים ליונים (909) די רגילנא פה
ארס לוצא היא ד״א תרס״ע לבירה יזכנו בעל הרחמים ביום הכפורים הבא
לסליחה וכפרה בחברה עם כל ישראל לחיים ולשלום לכתיבה וחתימה טובה.
ברוך יי׳ לאו״א .

V

(N 9) זה ספר התורה הקדמון אשר כתב אחיהו הכהן החבר
הרביעי בחבורת מסורת ס״יג לתורה בן חלקיה הכהן
ממדינת מעזיה כ״כ מלא אותו כנ״ק עזרקים הסופר המהיר בתורת
יי׳ ובמסורת בן ישועה כ״כ בבית הכנסת של שואל הנביא ע״ה אשר ביד
אחינו בני מקרא והחליף יריעה הראשונה אשר בה רשימת הסופר ויעש
לו תיק עץ ארז יפה והקדיש אותו לקהל רמלא בני מקרא ביום שני לשבוע
ראשון לראש חדשים שנת ד״א תמע״ג לבריאה (1013) ת״ג לקרן
זעירא להיותו תחת כנ״ק מבשר בן יצחק כ״כ והוא קדש ליי׳ אלהי ישראל
לא ימכר ולא יגאל וכו׳ .

הרשימות האלה °) , יאמר לבי לי, דין בשעתן , להוציא מלב
החכם הנעלה ד״ר גרעטץ (ומלב הכופעים הידועים עאכו״כ) את
ספק קפיקא שהטיל בשמות בעלי המסורה הנ״ל , ואם לא שמענו משמם עד
עתה אין להתפלא, כי מי מחכמי ה״ור העבר האמין כי יספר לו שמץ
דבר מכל החדשות והנגלירות ששמענו מפי הרש״ף בעל "לקוטי הקדמוניות„
כ״ע ? ומי יגלה לנו את המסך מפני העתיד לדעת את כל החדשות אשר
עוד ילדו בכנפיו ? הלא ימים ידברו ; וכבוד אב״ן רש״ף על מקומו ינוח ! . . .

ח״י גורלאנד בזיטאמיר.

הערת המו״ל. חלקנו כבוד לידידנו הרה״ח היקר ה״ר חיו״ג כי׳
וקבענו מקום למאמרו , ומהיום הזה יהיה מסור בידי המתקרים לחות עליו

°) יש להוסיף כי הרשימה שהביא הרא״ה בלפירה (שנה ג׳ ,6)
נמצאת ג״כ בקונטרס נחל קדומים שבידי , אות 11 ; ור׳ אברהם
מלאה בירושלים כ״ג תמוז תרכ״ד עיי״ש .—

דעתם ונקבל גם דבריהם , כראוי למו"ל אשר לא ישא פנים . ולא ככתר כי בעיניני יפלא איך לא הרגיש החכם הזה כי עוד יש מקום לבע"ד לחלוק , כי הראיות שהביא להגן על דברי אבן רש"ף הם גם כן דברי אבן רשף עצמו , ומה זה יעזור בעד החולקים לאמר שגם דברי הרשימות האלה, שלא נודעו לנו ממקום אחר (כטענתו הלודקת של החכם גרעטץ) כי אם מפי אבן רש"ף מזויפות הכן גם הנה ? וכי פירקאוויץ יוכל להיות בעצמו בעל הדין והעד והדיין ? וכל עוד שלא נתבררו ונתלבנו הדברים ממקום אחר עוד טענות החולקים במקומן עומדות . ואת ידידי החכם הזו"ג נבקש לבלתי יעלים עין מדברי המבקרים המטילים חשד בכתבי יד של אבן רש"ף כי אמנם יש רגלים לדבר , ולא ברח פה לגבי יקוציו כמן מגורן , כל דברי הנוסע הר"י עשארכי במכ"ע „המגיד" שנה ז' מן נו' 2 עד נו' 5 , והמוציא דברים כאלה מחזקתם עליו להביא ראיות חזקות .

להבנת המקרא

ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה בקרת תהיה לא יומתו כי לא חפשה . (ויקרא י"ט , כ')

הכתוב הזה מתפרש רק על פי קבלת חז"ל , עי' רש"י , ומפרשי הפשט עמלו לבאר את ענין שפחה חרופה ודבר הבקרת, רס"ג אמר שהוא מלשון „חרפתי" (קדושין ו' א') ובהעתקת הפוליגלוטא הייתו בלא"ש (פערלאבט) ועל בקרת אמר ג"כ עפ"י חז"ל שהוא מלקות מלשון „בקראי" (כריתות י"א) והרד"ק מביא בשם הרס"ג שבקרת הוא מלקות בעבור שהלוקה במלקין בה היא של בקר , וזה רחוק מאד (ועי' תמנים מ"ב לרס"ג בפרשו) וכלם לא קלעו אל המטרה זולתי רכה"ו שבאר נחרפת מענין חרפה ובקרת מן לא יבקר (ויקרא כ"ז לג) אבל לא חרף נפשו לעבור גבול פרושי התלמוד המקבלים ולא בקר רק אחרי פירש המלות ולא הענין , ע' פירושו , ואני אומר הדין דין אמת ופי' הכתוב ע"פ חז"ל אם קבלה הוא נקבלה ואם לפרש פשוטו של מקרא אנו באים הנה הכתוב הזה יש לו קשור ויחס עם מה שבא כבר מזה הענין בפרשת ואלה המשפטים *) .

*) וידעת היום הקורא הנכון שגם לפי דעת התלמוד יש ערוב

וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים , אם רעה היא בעיני ארניה אשר לא (לו ק') יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה ׳ ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה , אם אחרת יקח לו שארה כסותה ואונתה לא יגרע , ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף , (שמות כ"א ז׳ — יא)..

והנה הזהיר שם נותן התורה שהאמה העבריה לא תצא כצאת העבדים בכלות שני העבודה , יען נגלו לפניו יצרי ומעללי איש ומשפטיו את אמתו מקנת כספו , וחשה עינו על העניה הזאת אשר נעוריה ובתוליה היו לשלל אל האיש המושל בה ע"פ הרוב וגזרה חכמתו משפט אחר לה : אם רעה היא בעיני אדניה ולא יחפץ עוד לתת לה מקום בבית נשיו (כדרך עמי הארצות הקדם עוד בימנו) אז יעשה לה אחת משלש אלה . א) יעזור לה לפדות את עצמה למען תצא לחפשי ולא תשב בהרמונו לבשתה ולחרפתה , אבל לא ימשל למכרה לעם נכרי אחר כי בגד בה , ב) או יתננה לבנו לאשה יעשה לה כמשפט הבנות , ג) או אם יקח אשה אחרת לבנו הנה עכ"פ לא יגרע שארה כסותה ועונתה (ר"ל בית לשבת—והמכוכב) . ואם שלש אלה הנזכרים לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף . ולפ"ז יתורגמו הכתובים האלה דואלה המשפטים כך .

7 Und wenn Jemand seine Tochter verkauft als Magd so soll sie nicht hinweggehen, wie die Knechte hinweggehen

8 Meissfält sie den Augen ihres Herrn, der sie für sih (früher) bestimm hatte, so muss er ihr dazu verhalten, dass sie sich loskaufe. An einem Fremden hat er keine Gewalt sie zu verkaufen, da er treulos gegen sie handelt.

9 Und wenn er sie seinen Sohne bestimmt soll er nach dem Rechte der Töchter sie behandeln.

10 Wen er für ihn eine andere wählt, soll er ihre Kost, ihre Kleidung und ihre Wohnung nicht verringern.

פרשיות בפרשת ואלה המשפטים ואמרו נרים מס' סנהדרין (דף א' ע"ב) מאי קאמבר עירוב פרשיות יש כאן ופי' רש"י ז"ל דאיכא למאן דאמר בפרק הגוזל עלים (דק"ו) שהפרשיות הכתובים באלה המשפטים מעורבות הן שיש מקרא כתוב בפרשה זו שאינו יכול לעמוד בה אלא מפרשה אחרת הוא , ומביא רש"י דוגמאות ע"ז עיי"ש .

11 Und wenn er diese drei Dinge nicht thut, so geht sie unentgeldlich von ihm weg.

על אשה כזאת אשר היתה לחרפה כי התעולל בה אדוניה למלאות תאותו ועדין לא גלה דעתו שלא עשה בעילתו בעילת זנות (דהיינו שרוצה לקחתה לו לאשה כדמו"י) וגם לא הפדה אותה כדי שתצא לחפשי ויהיה לה דין אשה חפשית (בתול ה אלמנה או גרושה) שאין לה בעל (ואצ"ל שלא יעדה לבנו שבאופן זה הרי היא אשת איש לכל דבריה ודינה כשזנה ידוע) וחוזרת לפ נ ו י ת ה, וגם לא נתן לה שטר חרות שגם באופן זה היתה חוזרת לפנויתה — כי דבר מכל אלה לא יעשה לה לדעה מה משפטה אם משפט נערה בתולה אשר לא אורשה או בעולת בעל ואשת איש, על אשה כזאת כי ישכב איש אותה שכבת זרע אמר הכתוב כאן שאין לשפוט אותה ואת בעלה משפט מות היינו לעשות בהם משפט אשת איש בעבור שלא חפשה ואין לנו לדין ולאמר שבעבור שלא שלחה אדוניה לחפשי הנה חפץ בה וכאשתו היא ועכשיו כשזנתה תחתיו משפט מות לה ולבועלה כי אין הדבר כן רק בקרת תהיה תחלה ר"ל על הב"ד לחקור ולדרוש היטב מה היה בדעת אדוניה לעשות עמה אם לקחתה לאשה או לתתה לבנו או לשלחה לחפשי (והחקירה הזאת תוכל להיות עד"ז למשל להתודע איך חי עמה עד הנה אם אהב אותה והיה לה יתרון מה על שאר האמהות אשר בבית וכדומה או אולי שנא אותה ויכיה ואפשר היה בדעתו לבלתי עשות לה אחת משלש אלה שאז היא חפשית לגמרי ויוצאת ע"פ ב"ד) וע"י החקירה והדרישה הזאת אשר יוציא הב"ד לאור לפיהם יהיה משפט האשה ובועלה, וזה תרגום הכתוב.

20 Wenn Jemand eine Frau beschläft und sie ist eine Magd, die von einem Manne geschändet worden (nämlich von ihren Herrn) und ist weder losgekauft noch (auf irgend eine andere Weise) in Freiheit gesetzt worden. so erfordert die Sache eine strenge Untersuchung; sie sollen aber nicht bloss darum sterben. weil sie nicht frei erklärt worden.

ובעל ההערות להעתקה דפוס פ"ב ערבב כאן ענין נחרפת וענין בקרת שניהם יחד עד כי אין לדבריו שחר והקורא בעיון יתפלא עליו הפלא ופלא. והנראה יותר שיש שם טעות הדפוס וחסרות כמה מלות להשלמת הענין יעיין הקורא וידקדק.

הערה: ימים רבים אחר כתבי זאת מצאתי בס' אשכל הכופר להקראי ר"י ההדסי (א"ב קע"ב אות ה') וז"ל „וכן שאמר אשר לא יעדה

והפדה וגו' בחורו אשר לא יעדה ר"ל לעצמו והפדה מעבודה כ"א יעדה לבנו והשני (ר"ל כפי הקרי) אשר לו יעדה ר"ל לעצמו שיקחנה לאשה בתנאי שעשה עם אביה וזו היא האשה שכתוב בה ואיש אשר ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה" עכ"ל ואם אמנם אין פרושו כפרושי עכ"ז יראה הקורא המשכיל מזה שכבר הרגיש ההדשי שבני הכתובים האלה יש להם התיחסות. המו"ל

רְסִיסֵי דִמְעָה

על קבר בתי אהובת נפשי , חכמת לב ואילת אהבים ,

מרת רָאזַאליע ראזענבערג ת"נ"צ"ב"ה .

היא ה ש ו ש נ ה שנולדה בשנת תקצ"ו ערב חג השבועות, ושרתי עליה בספרי „פרחי האביב" (יוזעפאף תקצ"ז) את שיר "השושנה" , ויהי בשנת תרכ"ה ביום י"ט טבת , בהיותה בת אחת ושלשים שנה ושבעה חדשים וארבעה עשר יום , גועה ותמת , ביום השביעי אחרי לִדְתָּה , ותזנח משלום נפשי , ואקונן (ע"מ ב"ת ויתד וב"ת ויתד וג"ת בדלת ובסגור) :

יָבֵשׁ מְקוֹר עֵינִי וְלִבִּי נָמֵס , נִהַר גְּרוֹנִי , אוֹי , בְּקָרְאִי חָמָס .
הִנֵּה בְּאַנְחָתִי כְּבָר יָגַעְתִּי , לִבִּי כְּאֵב אָנוּשׁ בְּקִרְבּוֹ כָּמָס .
חָרַךְ שְׁאוֹל צִידוֹ , עֲצָמָיו גֵּרֵם, בָּלַע שְׂשׂוֹן לִבִּי וְחָשׁ כְּהִתְחַמֵּם .
מָוֶת בְּהַלוֹנִי בְּזַעַם אַפּוֹ , בָּא כַאֲרִי , וְטָרַף , רָמַס .
מֵעֵת עֲזָבַתְנִי אֲהוּבַת נַפְשִׁי אָקוּט בְּאוֹר , נִבְזֶה בְּעֵינַי נִמְאָס .

עוד קוננתי במכתבי לידידי הנאמן המנוח הר"ר מאיר הלוי לעטרים ז"ל (שמי ברה"ת) :

„אֶקְרָא לְדוֹדִי נֶאֱמָנָה לִי בְרִיתוֹ, כַּאֲשֶׁר נַפְשִׁי מְאֹד יוֹדַעַת,
„בִּינָה הֲגִיגִי אִם שְׂפָתַי לֹא תְדַבֵּרְנָה וְגַם לֹא אָזְנְךָ שֹׁמַעַת.
„רַעַד וְרֶתֶת יֹאחֲזוּנִי, מָה אֲבַשֵּׂר לְךָ בִּשְׂוֹרָה לִבְּךָ קֹרַעַת .
„הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּחַר אֱלֹהִים בּוֹ לְיַסְּרֵהוּ וְיָדוֹ בוֹ בְּאַף נֹגַעַת,
„מִזַּעֲקָתוֹ לֹא יָקוּ מַרְפֵּא לְשִׁבְרוֹ, אֵל הֲכִי יִשְׁמַע לְקוֹל תֹּלַעַת ?
„בָּדָד בְּמִסְתָּרִים קְשִׁי יוֹמוֹ יִשָּׂא וְעֵינָהוּ לְבַד דֹּמַעַת
„עֵינַי מְקוֹר דִּמְעָה, וְאֵיךְ אֶשְׂמַח בְּצֵאת שֶׁמֶשׁ עָלַי אֶרֶץ וְלִי שֹׁקַעַת !
„רָאָה אֲנִי צָרָה לְנֶגְדִּי דָּרְכָה קֶשֶׁת לְמַטָּרָה וְהִיא קֹלַעַת .
„הַבַּת אֲשֶׁר נַפְשִׁי בְּנַפְשָׁהּ הִיא קְשׁוּרָה יָרְדָה קֶבֶר, בּוֹ נִבְלַעַת.
„כִּי הָיָה מְאוֹר עֵינַי, אֲנוּשָׁה מַחֲלָתִי עָבְרוּ יָמִים וְלֹא נִרְפַּאת.
„הָעֵת יְקָרָה לִי וְנִכְבָּדָה וְלֹא אוּכַל עֲשׂוֹת דָּבָר וְהִיא נֹעַת .

נֶגַע וְקָלוֹן לִי כְּלוֹת עִתִּי, וּמָתַי אֱהֱלִיף כֹּחַ לְהוֹסִיף דַּעַת.

בחרף שנת תרל״א. זיטאמיר.

ועוד קוננתי (ע״מ בתו״ ובתו״ וב״ת בדלת, בת״ ובתו״ ותנועה בסוגר ושמי ביה״ח):

אָמְנָם שְׁנוֹת אָדָם מְעַט הֵנָּה, אֲבָל עֲשׂוֹת עַל מֵת בְּמֵתִי.
בָּאוּ יְמֵי זִקְנָה וְאֵין חֵפֶץ בָּהֶם, וּמַה חֶפְצִי בְּבֵיתִי.
רַבּוּ תְלָאוֹתַי בְּכָל רֶגַע פֶּגַע, בְּבוֹאִי וּבְצֵאתִי.
הָפַךְ שְׂשׂוֹן לִבִּי לְמִסְפַּד מַר, אֶבְכֶּה עֲלֵי שִׁבְרִי וּשְׂאֵתִי.
מָה עֵין אֱנוֹשׁ, מַה מַּעְיְנֵי מַיִם, אֵין יָם וּמַבּוּל דֵּי בְּכוֹתִי.
בִּינָה הֲגִיגִי בִּלְשׁוֹנִי אֵין מִלָּה וְנֶאֶלְמָה שְׂפָתִי.
עָלָה אֲרִי מִסֻּבְּכוֹ, רָמַס, טָרַף בְּכָל פֶּה בַּת אַהֲבָתִי.
רֶתֶת וָרַעַד יֹאחֲזֻנִי הוֹי, אִשְׁתָּה רְוָיָה כּוֹס חֲמָתִי.
הָיָה כְּמוֹ אַכְזָב מְקוֹר עֵינִי, אֵין בּוֹ צֳרִי אֶל מַחֲלָתִי.
כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי, תַּם דָּמִי יֶאְפְּסָה תַאֲוָתִי.
הָאֵל אֲשֶׁר הִיל אֲזֻנִי, הֵשַׁב בְּאַפּוֹ כָּל עֲדָתִי.
נִבְהָלִם אֲנִי אֶמְאַס הֱיוֹתִי חַי, זָעֵף וְסַר עַד אַחֲרִיתִי.
מִדֵּי אֲדַבֵּר מַחֲצִיתִי אֵשׁ, שֶׁלֶג לְבָנוֹן מַחֲצִיתִי.
הָאֵשׁ בְּקִרְבִּי וּכְמוֹ מַיִם הֵן נִתְּכָה הִיא שַׁאֲגָתִי.
לִבִּי סְנֶה בֹּעֵר בְּאֵשׁ תָּמִיד, קֶרַח וְקִפָּאוֹן דְּמוּתִי.
לֹא, לֹא עֲלֵיכֶם עֹבְרֵי דֶרֶךְ, חֶלְדִּי שִׁמְרִי הָהּ וְשִׁיתִי.
אַךְ לֹא לְהִתְמַכְּנִי קְרָאתִיכֶם, אַף לֹא לְרַפֵּא מַחֲלָתִי.
לִי הִיא עֲדֵי אֶגְוַע, יְקַדְּמֵנִי מָוֶת וְלוֹ אֶכְרֹת בְּרִיתִי.

כ״ט טבת תרל״ב, זיטאמיר.

ואלה הם הדברים המעטים אשר כתבתי להיות על מצבת קבורה בקאמעניץ פאדאלסק.

(שמה חיה רוזא ביה״ח):

חַכִּי לִי בִּתִּי עַד בּוֹאִי אֵלַיִךְ!
יִרְחַק יוֹם זֶה, אוֹ קָרוֹב הִנֵּהוּ,
הִנֵּה בָא אָבוֹאָה בִּזְרוֹעוֹתַיִךְ.
רִגְזִי וִיגוֹנִי אֶשִׁי, אֶשְׁכָּחֵהוּ,
וּבָךְ עַד אָגִיל וּבְאוֹר פָּנַיִךְ.
זֶה הַיּוֹם יוֹם מָוֶת נִקְרָאֵהוּ—
אָכֵן יֵשׁ חַיִּים לְנֶפֶשׁ אַחֲרָיו!

א. ב. ג.

משפט ספרים חדשים

„ספר קרוא מקרא כולל א) דרושים על ענינים כוללים בספרי הקודש, ב) פרושים על הכתובים לפי סדר הפרשות חלק א׳ דרושים. מאתי יוסף צבי פאליטשינעצקי״. זיטאמיר תרל״ד (366 דפים).

אין לך דבר בספרותנו העברית שהרבו סופרינו לדבר בו כמו בבאורי מקראות קדש. הרבו חכמינו לדרוש על כל פסוק ופסוק תלי תלים דרשות, ולבאר כל מקרא בלתי מפריש בשבעים פעמים שבעים פנים! כל ספר וספר, כל עלה ועלה מכתבי העתים ובכל אשר נשים בו עין נפגוש באורים במקראי קדש, מסופרים קטנים עם גדולים זקנים עם נערים, ואם לא הפלא הוא הפלא ופלא, כי אחרי כל אלה ואחרי אשר הדבר הזה יקח לב סופרנו עד כה, לא שם בכל זאת אף אחד את לבו לכתוב השקפות כלליות אשר לפיהן נרד לעומקה של הלכה זו, לכתוב חקירות ודרשות אשר תקפנה כתובים רבים במשפטן ואשר לפיהן תותרנה שאלות שונות אשר נכנסו תחת סוג אחד. רצוננו לאמר: הנה אם נעמיק חקר בדרכי הלשון, באופן דבורו, ובכל דבר הנוגע לכללות המקראות, הנה אז מלבד שכתובים רבים ישובו מזרותם ויכנסו תחת הכללים הכוללים האלה עוד יבוא זה וילמוד על זה, איש לרעהו יאמר חזק, ולעינינו תתגלה שטה שלמה אשר תעמוד לנו לעזרה בבואנו לתור ולדרוש אחרי כתובים אחרים אשר לא הביאם המחבר. דריישות והקירות כאלה יש בידיהן להביא תועלת רב מאד להענין הזה ובכל זאת אך מעט מזעיר עמלו מבארינו להגות בהנה, אך אחד אחוז ממאה יביא לנו דברים מעטים אשר נוכל לצרפם אל החקירות אשר זכרנו, ועל כן בואו ונחזיק טובה להמחבר הזה אשר הוציא לאור ספר שלם ורחב ידים מלא בדרושים וחקירות כמו אלה ובדברים רבים קלע אל השערה ולא החטיא.

הספר הזה כולל שש חקירות. הראשונה והנכבדה שבהן היא „ארץ ישראל״ גבולותיה וכל עריה (צד 54—239)! ב׳ „משפחות הגוים״ הנזכרים בכתבי הקדש (239—278). ג׳, „משפחות בני ישראל״ (—323). ד׳, „סדר הזמנים״ (—342). ה׳, „הנהגת העם״ (—351) ו׳, „אלהי נכר״ (—366). אולם בטרם יבוא להדרושים האלה יקדים המחבר הנכבד הזה כללים אחדים והשקפות אשר על פיהן יצא ויבוא בתוך ההיכל פנימה, וגם המה נאמנים ונפלאים אשר כל קורא יראה במו שקידת המחבר ועומק עיונו במקראי קדש עד כי לא לשוא אמר: „ואם מעט היא הלא גם מן המעט יצמיח לפעמים גדולות ונצורות ביד החכם המבין דבר מתוך דבר כמו שגרעין אחד קטן מצמיח עץ הדר אשר פריו תאוה לעינים ונחמד להשכיל. ואני ידעתי נאמנה כי בנה בניתי לבאים אחרי שער אחד חדש במקצוע בית ישראל החכמים ונבונים יבואו בו המה יוסיפו או יגרעו ביד שכלם ושקול דעתם, כי להם המשפט להימין או

להשמאיל , תחזינה עיני שנים יותר משני עינים" (צד 27)—אמנם כן, חכם נכבד ! פתח פתוחת לדורשי דברי נביאנו הקדושים יבואו חכמים ויהללו שמך , נבונים ובתודה יקדמו פניך .

בהקדמתו זאת ידבר בראשונה על דבר התרגומים עד כמה יוכלו המה לעזור לנו בהבנת הכתובים , אח"כ יבוא מאמר „הלשון" אשר בו אמנם גלה דעתו החדשה ושיטתו הכוללת אשר על פיה ילך ויחקור ויגלה נצורות בכל דברי הספר .

ישתי שאלות כבדות עמדו להמחבר הנכבד לבנות את שיטתו עליהן . מודעת זאת כי ללשונות בני שם תחשב השפה העבריה ואיך תקרא בפי הנביא בשם שפת כנען (ישעי' י"ט י"ח) אשר הוא מבני חם ? גם נודע ומפורסם שאך בני ישראל נקראו ע ב ר י ם ובכ"ז מצאנו (שמו"א י"ג , ו'—ז') השם „עברים" אשר על כרחנו הננו נאלצים לאמר שהם עם אחר ? כל זה הביא את המחבר לאמר : כי „כל בני עבר בן-שם היו נקראים בשם עברים בכלל" (צד 29) וכי „בני פלג בן עבר ישבו בארץ ישראל , טרם בוא הכנעני שמה , והיו ידועים לכל העמים מסביב בשם „עברים" (30) „והכנענים הבאים אחריהם לקחו את הארץ מידם וישבו תחתם" „למדו את לשונם מהר עד שנתמזגה יחד (עם שפתם הקודמת) ותהי לשפת כנען" (35). ואחר שחזק את כל אלה בראיות ברורות בא אל מטרת מאמרו ואמר : „והנה כשבאו אבותינו לארץ כנען מצאו שם העברים בני פלג המדברים שפת העברית הנושנה כו' והם הביאו אתם לשון הארמית ויתערבו שתי הלשונות הארמית והעברית הקדומה ותהיה ללשון המדוברת בין עם ישראל כל ימירם , היא לשוננו הקדושה אשר בספרינו היום" (42) , ע"פ הדברים האלה יעמיק ירחיב הרב את דבריו לאמר כי רבים הם המלות והמבטאות אשר כתובים בשפת עברית אבל מושגיהם המה ארמיים כמו „ולא יכלו להגיד בית אבותם ו ז ר ע ם (עזרא ב' , כ"ט ; נחמיה ז' , ס"א) אשר הוא העתקה מלשון ארמית שהשם „משפחה" מתורגם בכ"מ „ז ר ע י ת" וכדומה עוד משלים רבים (42—51) ועפ"י שטתו זאת הולך בכל דספר לבאר שלפעמים עיר אחת או גם איש אחד נקרא בשני שמות —הא' ארמי והב' עברי והקוראים יחשבום לשנים ובאים במבוכה ובאמת אינו אלא אחד .

והנה אין בדעתנו להעביר כעת את ספרו תחת שבט בקרת כי אז יגדל המאמר עד מאד , ואם נבוא לדקדק אחרי כל עיר ועיר משפחה ומשפחה , איש ואיש אשר יזכיר המחבר הזה בספרו אז לנו לחבר במו בן ספר גדול כבמות הספר אשר לפנינו ואולי עוד גדול ממנו , ועל כן נעיר פה רק בדרך כלל לאמר : שיטת המחבר ב כ ל ל ה טובה היא מאד ותוכל להביא תועלת רב לדורשי שפתנו הקדושה וחוקרי כתבי הקדש ודברי ימיהם , ומלבד מקומות אחדים שהלך המחבר בדרך רחוקה ונשקע יותר מהרבה בדעתו זאת , הנה רוב דבריו נאמרים בהשכל ודעת , עד כי בכל לב נתפלל שירבו ספרים כאלה בתוכנו ויהיו עזר לא מעט לחוקרי דברי ימי היהודים ולמבקשי דרך בהבנת מקומות קשים בתנ"ך .

אנחנו טרם כלינו את משפטנו זה נעיר עוד דבר אחד, אשר לא נוכל לעבור עליו בדומיה. יש אנשים אשר ידמו כי כל עמל האיש לתהו וריק נחשב מול הדבר אשר יעסוק הוא בו. וביחוד יקרה כזאת לחכמים אחדים אשר כל ימיהם יעבדו בפנה אחת מענפי הדעת, ומרוב שקידתם בה ידמו כי כל העולם לא נברא אלא בשבילם וכי כל החכמות המה אך כסניף להענין אשר יעמדו הם עליו, וכדבר הזה קרה גם להחכם פאליששינעצקי מחבר הספר אשר לפנינו עתה, בהקדמתו—אשר יוציא את כל רוחו בה, כאדם המדבר בתוך ביתו— ישפוך בוז ולעג על אלה החכמים אשר יתנו ספורים וספרי-מקרא לפני העם בדברים קשים כגידים, אשר בושנו גם לקראם—רב לך, מחבר נכבד! מדוע תחשוב כי רק מלאכתך רצויה ומלאכת אחרים בזויה? צא נא מד' אמות של החקירה שאתה בה, ובוא וראה שטובה כפולה ומכפלת להספרים החדשים האלה, שבעוד שספרי המחקר והמדרש לא יקראו כ"א אחד בעיר ושנים במשפחה—אותם האנשים החוקרים והדורשים—ושכל מטרתם איננה כ"א להבין דבר אחד בתורתנו (אף כי גדול מאד ערך הדבר) או בספרי קדמונינו, הנה הספרים החדשים ההם נקראים לאלפים ולרבבות ופי שנים בתועלתם: ראשונה כי בחזקת יד ספוריהם המושכים את הלב משכו אבירים אלה ללמוד שפת עבר. ספרי החכמה והמחקר היו טובים למטרה זו אך בימים הראשונים, הימים אשר ספרים כאלה היו חביבים על צעירי הימים, לא כן בימינו אלה אשר כאו"א הולך להגות בחכמה מעל ספרי העמים, וימצאו שם כל משאלות לבם וא"כ הלא אך ספורים טובים אשר נולדו על ברכי שפת עברית הם המה התחבולה היותר טובה וקולעת אל המטרה להשאיר ניר לשפתנו בדורנו זה. וזאת שנית, הכי נכבד, כי בספורים נשריש מדות טובות ודעת טוב ורע בלב כל העם, הקורא יראה בעיניו את הצבועים, הנוכלים וכל חלאת מין האדם וירחק את נפשו מהם; יראה את הישרים בלבותם, את החכמים בכל דבריהם ומעשיהם ואת המתוקנים שבדור ויתלמד לעשות כמעשיהם ולהיות כמוהם, ומה רב טוב הצפון בזה! מה גדולה היא המטרה להשיב את לב איש מדרכו הרעה—והי!

עשה מזמות. ספור מעת ההוה בארץ גאליציען, מאת יהודה יצחק לייגוואנד, בשני חלקים. לעמבערג, תרל"ו

מראות החיים של אחינו רבים ושונים הם עד מאד. אין עם אשר אופני חיוו יסתבכו וישתרגו באופנים מאופנים שונים כעם בני ישראל, —לאשר כי אין עם אשר יהיה בארצות ומדינות שונות כאשר יחיה היהודי. הרבה החברה עושה, הרבה המקום עושה והרבה גם האקלימא עושה, כל אלה יפעלו על דרכי בני אדם ועל אופן מנהגי חייהם, ועל כן נראה שלא הרי דרכי החיים ומראיהם במדינה זו כבמדינה אחרת, ולא הרי מצב המדעים והאראקטוריהם של אלה כהרי אלה, ומי כעם בני ישראל יודע להלוך נגד החיים בכל מקום

שהוא? מי כיהודי מפוזר ומפורד גר ותושב בכל הארצות ובכל המדינות
מקום בואו ירכוש לו עד מהרה מצב החיים של המקום ההוא ויהיה אזרח נאמן
גם פה גם שם, בין הרי הקו-קז אשר יגיעו לשמים שיאם ישכון יהודי קו-קזי
לכל הקותיו, כאשר בארצות הנאורות הנהו היהודי חכם ונאור, צרפתי
אנגלי, אשכנזי וכו׳. על כן אמר חכם אחד כי דברי ימי היהודים הנם דברי
הימים כוללים, הנם כראי מוצק לראות דרכיהם מצב כל העמים בכל המדינות;
ועל כן נוסיף אנחנו אין כר נרחב גם לכותבי ספורים ומחזות החיים כחיי היהודי,
החיים האלה אף כי יחסרו למו דברים רבים ושונים: יחסרו למו שרים ושרות,
שרי המדינות ושרי הצבא, יחסרו למו מריבי כהני-הדת וכל תחבולותיהם
ומזמותיהם, — אשר כל אלה יתנו עפעקט נפלא בספורי העמים. אבל תחת זאת
יש למו אנשים בכל הארצות והמדינות, מדינה ומדינה בצדקיה ורשעיה תומיה
וצבועיה, כל ארץ וארץ תצטין בדרכי חיים אחרים, בסכסוכי-אנשים שונים ובמחזות
שונות אשה מרעותה.

כדברים האלה הגה לבנו עת קראנו ספר „עושה מזמות” המונח עתה
לפנינו. מטרת הספר הוא לשות לנגדינו את צבועי ארצי, ארץ גאליציען,
ומה שונו אלה מול העיט הצבוע אשר ישכון בארץ ליטא, מה שונו גם
חסידיו גם רשעיו מהחסידים והרשעים בארצות אחרות! — מראות החיים של אחינו
ברוסיא הגדולה (בתובים בתור ספורים) יש אתנו למכביר ועל כן שמחנו
לקראת הספר הזה, המתאר דרכי החיים הגאליציים ואופניהם. שפת המחבר היא
שפת עברית צחה ולפעמים גם נשגבה, — מי יתן לנו סופרי ספורים בשפת
עברית בכל מדינה ומדינה כי אז היה לנו ציור נאמן מהיהודים בכל מקום שהם.

אל הקוראים

בכל אשר השתדלנו כי תצא החוברת נקיה ומדויקת, בכל זאת ראינו
אמתת דברי הקדמונים „אין דפוס בלא טעותים”, ולמרות חפצנו נשתרבבו ועלו
שבושים אחדים בחוברת הזאת כמו צד 4 שורה 7 „מורנו והרמבמ”ן”. צ״ל מורנו
הרמבמ”ן צד 6 שורה 24 אותם ז״ל, צ״ל אותם הרב ז״ל. צד 8 שורה 28
להפיק צ״ל להפוך. וכדומה אשר כל קורא יבין מדעתו — ואתו הסליחה

עת לעקור נטוע.

(סוף מחוברת א׳)

שיטת הרמבמ״ן גלויה וידועה ומבוררת היטב בפ״ק ב׳ מספרו ירושלים שאין לנו בנ״י דת נגלית במובן שהבינו בעלי הדתות האחרות שתצוה אותנו להאמין באמתת נצחיות במציאת ה׳ ואחדותו והשגחתו וגו׳ לפי שכל הדברים האלו גלה ה׳ לכל בני האדם על ידי השכל והבינה שנתן להם להשכיל ולהתבונן בפעולותיו ולהכיר את מי שאמר והיה העולם, כמו שכתוב: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה (ישעי׳ מ׳ כ״ו) ואין לנו בלשוננו אפילו מלה המורה על האמונה במובן זה ר״ל גלויבען, ונצטוינו רק להבין ולהשכיל לדעת את ה׳: „שמע ישראל" „דע את אלהי אביך" ולפ״ז יסוד דת ישראל במה שנוגע לאמתות אלה הוא רק השכל, ההשכלה בדרכי ה׳ ופעולותיו להכיר ע״ז גדלו ותפארתו ולעבדהו בלב שלם ובנפש חפצה, לא כעבד העובד את רבו מיראתו את ידו החזקה הכבדה עליו לענשו ולהכותו, ומסבה זאת נקראו כל ההמון הרב ההולכים בנתיבותיו בפי העם בשם משכילים זה שמם וזה זכרם בפי כל העם מקצה ולא איש פרטי נתן להם את השם הזה כי מקרב העם יצא, העם אשר בכללו יש לו הרגשה דקה וצלולה אשר לא תשגה, אשר על כן יאמר הלועז vox populi vox dei (קול המון כקול שדי). עפ״י היסוד ההוא אין אדם נתפס על אמונתו,אם שכלו הליכהו שולל להביא ספקות בלבו ואין ביד שופט לענוש אותו על זה ולהכריחו להאמין במה ששכלו מורה לו ההפך, לפי שמטבע הענין הזה בעצמו הוא שאי אפשר להכריח עליו, אפשר להכריח איש ע״י ענוים קשים להודות בפה מה שאינו מאמין בלבו, אבל אי אפשר להכריחו שיאמין אם גם ישיבו אותו עד דכא ויטלו את חייו. וכאשר ראה הרמבמ״ן שע״י יסודותיו הברורים האלה שאין ביד כל בעל שכל לבטלם נכרתה האמונה מבני ישראל, ומה המה א״כ אם לא חברת בני אדם שיש להם אמונה אחת? במה יתלכדו ויתחברו לעם אחד? ומה היא עממותם (איהרע נאציאנאליטעט)? להשיב על השאלה הנמרצה הזאת, אשר בלי ספק תעלה על לב כל קורא דבריו ותגזור את לבו לגזרים בשמעו כי אין עממות לישראל ונתפרדה החבילה ה״ז השכיל בטוב טעם להראות לקוראי דבריו שלשוא פחדו פחד לא היה פחד, כי אמנם ישראל גוי אחד ומאוחד לעם עצום בקשר אמיץ וחזק אשר לא ינתק ועמודי דתו הוקים ומצוקים אשר לא ימוטו לעולם הם החקים והמשפטים אשר נתנו להם בגלוי שכינה, חקים ומשפטים טובים היו בהם כנצה יתלכדו ולא יתפרדו והי׳ לעם אחד, עם שלא יהיה לברות גם לשני הזמן המכלה את הכל, כי אם ירופפו עמודי עמים אחרים כאשר ישלח השכל את ידו החזקה לנגוע באמונתם ולהביאה בכור הבחינה, גם אז ישראל באמונתו, ר״ל בדתו ובמשפטיו, יחיה ולא יראה השחת, כי דתו לא דת של אמונה אשר בעמדה למשפט השכל יוכל להיות שתפול ולא תוסיף קום, כי

אלף

אם דת של חקים ומשפטים טובים המאחדים ומחברים אברי העם והיו לבשר אחד. והחקים והמשפטים האלה בעמדם למשפט השכל לא תגיעם רעה כי חקים ומשפטים מצד טבעם עשוים הם לזרות ולהבר ולהשתנות לפעמים לפי מה שהדיש לחפץ הזמן והמקום, ועכ"ז, או דוקא ע"ז, הם נשארים תמיד חיים וקימים ורוח היים בקרבם להחיות רוח הלאומי בקרב העם ולעשותו לעם אחד. עפ"י הדברים הברורים האלה הי' עם בני ישראל לחברה דתית ר"ל בנגוד אל יתר העמים שהם הברות אמוניות וע"ז יסוד הלאומי של העם הזה הוא חזק יותר מיסוד הלאומי של יתר העמים כאשר הורה הנסיון שאחרי שהרבה עמים ישנים כבר ספו תמו המה ואמונתם ונתערבו בין אומות אחרות עם ישראל עם כל כל השנוים שקבלו חקיו ומשפטיו מימות מחוקק עד היום הזה (כי לא יכחיש שום בר שכל שהחקים האלה לא בעמדם יעמדו כמו שיצאו מפי המחוקק וזה באמת כל ישעה וכל חפצה של התורה שבע"פ שלא נתתמה עדין ולא תֵחָתֵם לעולמים כמו שדברתי מזה בספרי בלתה"ק צד 24 וע' שם בהערה מה שהבאתי בשם הג' יעב"ץ) עומד לנס עמים עד היום הזה וכן יעמוד עד נצח חי וקים ויונקתו לא תהדל 19) — זאת היא שטת הרמבמ"ן וכונתו הברורה והקלעת אל המטרה הדרושה וזו היא הטעות הגדולה שטעה רפ"ס בחשבו שהרמבמ"ן שם את ישראל לחברה דתית בנגוד אל המובן מתאר עם ר"ל שישראל רק חברה מחוברת ע"י דתה ואין לישראל לאומות (נאציאנאליטאט) דבר אשר לא עלה על לב הרמבמ"ן מעולם, כ"א להפך כונתו היתה שישראל הם עם גדול ועצום אשר לאומתו לא תתבטל לעולם ואי אפשר לה שתתבטל בעבור היותם חברה דתית בנגוד אל יתר העמים שהם חברות אמוניות. בין בדברי קורא משכיל והאמת מדברי אלה תצמח להסיר כל צר ומסטין מעל הרמב"ן ז"ל.

בנקל יראה הקורא המבין כי כבר הותרה גם השאלה, איך יגנו א"ע תלמידי הרמבמ"ן אלה אשר לא ילכו בעקבותיו להזהר בכל חקי הדת כאשר היה נזהר הרמבמ"ן עצמו, כי היה התלמידים ההם שבאו אחריו ונפקחו עיניהם לראות באור החכמה ההולכת ומוליכה קדימה כבר נתקו כפות רגליהם מן המקום

---

19) וזה לשון הרמבמ"ן (ירושלים צד 109 בהע"ע) „החקים נתנו ע"י התגלות, ר"ל ה' ב"ה הודיעם ע"י דבור וכתב אפס רק החלק היותר הכרחי מהם נמסר לאותיות הכתב; וגם אלה החקים הכתובים רובם כמעט בלתי מובנים ביבית הימים מבלעדי הפרושים המסורים בעל פה והנתונים להתברר ע"י הלמוד החי וע"י הגבלות והחלטות; יען שכל המלות וסמני הכתב לא ישארו על מתכונתם דור אחד מבלי שתשתנה כונתם". עכ"ל, ושם (צד 79) כתב וזה לשונו: „כי אם מסרו ביד הלמוד החי אשר רוח בקרבו אשר בידו לשמור אחרית כל השתנות הזמנים ומצב הענינים, ואשר יוכל לפשוט צורה ולקבל צורה לפי הצורך ולפי כשרונותיו וכח תפיסתו של התלמיד" עכ"ד.

אשר עמד שם הרב ז"ל לא דורו דורם ולא חייו חייהם, ועפ"י יסוד ההשכלה שעליו נבנתה שיטתו שהחזיקו בה הרימו רגליהם ללכת הלאה ע"י המושגים החדשים שהחלו להתפרסם בין העמים באמצעות הספרות האשכנזית שהתנערה אז מעפר שפלותה ע"י לעססינג ובן מנחם, וזהה שמש צדקה גם על היהודים, החלו לצאת ברוב ארצות אירופא מעבדות גמורה לחרות מעט או רב, והחרות הזאת היתה קשורה בתנאים שמלאו רק המשכילים בישראל, היינו למוד הלשונות והשתלמות במדעים אשר על ידם נתקרבו יותר ויותר אל אזרחי הארץ ומההתקרבות הזאת וקצת משרות כבודות שנתנו לקצת משכילים בעניני המדינה היתה נסיבה שנתמוטטו עמודי חומרות רבות ומנהגים טפלים שדבקו בדת ישראל בימי האפל והרדיפות ובעבור שהמנהגים והחומרות האלה כבר קדשו בעיני העם מזקן, היה נראה בעיני המון היהודים כי אלה המשכילים השליכו מעליהם עול המצות וחקי התורה, ובאמת קרה לפעמים שבבטול דברים טפלים נמשך ג"כ בטול קצת דברי תורה כמו שהממרק כלי זהב מהחלודה שדבקה בו לא ימלט שלא יגרר גם כן מהזהב עצמו ועכ"ז ישאר הכלי בשלומותו ולא יחסר דבר, וכן נשארה גם כן התורה בשלומותה ולא הופרה ולא נתחלפה ח"ו כי העקר הגדול שלא תהא התורה מחולפת הוא רק בכללותה אבל קצת פרטים שעלולים להשתנות ע"י הזמן ותנאי החיים לא יכלו מלט נפשם בשום זמן מן השנוי, כנודע ברור לכל חוקר ודורש בדברי הימים ובקורות הדורות מראש.

ע"פ הדברים האלה לא היה אפשר לתלמידי הרמב"מן להשאר במקום שהניח אותם רבם הגדול, ועפ"י יסוד ההשכלה שנחלו ממנו הרשו לעצמם לעזוב את מצב כפות רגליו ולהתנועע הלאה. ואם נמצא קצת אשר פרצו פרץ רחב בחומת הדת לא על הרמבמ"ן תלונתיו ולא עליו יהיה הקצף כי הן הם הדברים שהביא הזמן בכנפיו, כי רק את טוב ההשכלה קבלנו מהרמבמ"ן ואת הרע לא ממנו קבלנו ולא מאתו היתה נסבה כ"א ממקרי הזמן, בהפך ממה שגזר הרפ"ם בלי טעם וסבה נכונה שהטוב שבא לנו הביא לנו הזמן והרע גרם הרמבמ"ן; וזה משפט מעוקל אשר בלי כל חפוש וחקירה גדולה יגלה ויראה לעיני כל מבין דבר לאשורו. כי בנפול אשיותיו של הרפ"ם אשר עליהם הטבע כל טענותיו הנפתלות נגד הרמבמ"ן בשומו ליסוד מוסד שמאתו יצאה הדעה שבני ישראל לא עם הם כ"א חברה שיש להם חקים ומשפטים: הנה בנפול הקיר הנטוי הזה ונפל גם הטיח אשר טח עליו ושב אל העפר כשהיה.

חדשות אשר לא שערנו ולא קוינו לראות אנחנו רואים בעלילות אשר העליל הרפ"ם על בן מנחם. ימים רבים הרגלנו לשמוע דבת רבים אשר חרצו לשונם על הרמבמ"ן ויתנוהו לכופר באלהי ישראל על אשר פקח עיני העברים לראות באור הדעת והיו ההולכים בעקבותיו לא ילכו עוד אחרי ההבל, והיום הזה תשמענה אזנינו דבה חדשה כי חלל הרמבמ"ן כבוד עמו גז גוהו וישליכהו ארצה כי שלל ממנו הרגש הלאומי ויסרהו, ועתה שתים רעות באו על בן מנחם אשר ידע שתים, אלה מזה קנאוהו בלא אל והרפ"ם מזה יקנאהו בלא עם;

ושניהם יכעיסוהו בהבלידם . . . וכל זה למה ? כה עול מצא כדבריו אשר נלחם בם כמו עם אויב חקי ישראל ? רק בעבור אשר הראה לדעת כי לא עם אמונה העם הזה אשר יאמין כעור בלי דעת ותבונה כי אם עם־משכיל הוא עם חוקר ודורש ביסודי אמונתו ובחר ביסודות אלה בעבור היותם בנוים על אדני השכל הישר וההגיון הברור ורוח חיי העם הזה רק במשפטים צדקים אשר יחיו בהם חיי עולם יען כי המשפטים האלה היים הם כעין שתול על פלגי מים פרים לא יבול כי הוא פושט צורה ולובש צורה ויהי עוד לנצח .

והעדים היותר נאמנים שכנים דברינו בבאור שטת הרמבמ״ן הם דברי הרמבמ״ן בעצמו שאמר כי עממות ישראל לא תלויה בארץ, עממותם איננה ארצית או מדינית (פאליטיש) כי „ה׳ הוא מלכם והמלך הרם והנשא הזה איננו צריך מאומה ואיננו שואל מאומה" „וא״כ לא יוכלו להתנגד הקותיהם בפרט ועממותם בכלל לממשלת המדינה אשר בקרבה הם יושבים" (ממש כדברי הרפ״ס בכמה מקומות מעט לטעת) ועל כן הוא קורא ליהודים גם בעת ישבו על אדמתם אך בשם „חברה" בכל מקום אשר ידבר מהעת ההיא, והעלה על לב הקורא כי חפץ הרמבמ״ן היה לאמר כי גם אז לא היתה עממות לישראל ? אלא ודאי שכנים דברינו : כל שטתו היא שאין עממותם עממות יתר העמים התלויה במקום ובארץ, ואשר יסודותיה הם רק האמונה לבדה. כ״א עממות ישראל תוכל להתקים גם בלא ארץ וממלכה מיוחדת ולפ״ז גם בכל ארץ וממלכה אשר העם הזה יושב בקרבו, וז״ל הרמבמ״ן עוד בעצם לשונו, „כאשר לדברי אפלטון יש אמאר ארצי ואמאר שמימי כן נוכל לאמר שיש הנהגת מדינה ארצית ושמימית . בזו לכם אחד מהעוגבים וספרו לו מהאהבה של הפי פשע הבלתי תלויה בדבר אם לא על פניכם יהתל בכם, וכמו כן לא יבין דבריכם הבקי בחכמת המדינה כפי הנהוג אצלנו בדברכם מתומת החברה הקדומה ההיא (אשר היתה לבני ישראל בישבם על אדמתם) גדול ערכה המוסרי" (ירושלים צד 144) ראו קוראים תמימי לב ופקחו עיניכם אם לא הם הם הדברים ממש אשר הרפ״ס חפץ ביקרם וכמו רצה בהם הלחם נגד בן מנחם, ואך עלילה הוא שהעליל פעם אחת (מבלי להראות מקור לדבריו בפרוש) עליו שאמר : "בן מנחם הוליד את הדעה שאין אנו עם ואח״כ בונה על היסוד הזה (שאין כל יסוד לו) את רוב דבריו ופלפוליו וכמה וכמה פעמים ישנה וישלש את הדבר עד שהקורא לתומו יחשוב שבאמת כתב כן בן־מנחם וא״כ צדקו גם טענות הרפ״ס, אולם האיש אשר ירד לעומקה של הלכה ולא ירצה להאמין להרפ״ס שדבריו כנים וילך לבקש „בסוף ספר ירושלים" (המקור האחד אשר ציין רפ״ס) יראה ויוכח שאין בדבריו כל יסוד ושכלם המה אך דברים ופטפוטי מלים שאין להם על מה לסמוך .

נקל לראות מכל מה שאמרתי עד הנה כי לא לסתור את דברי הרפ״ס באתי אשר דבר נכונה על עם ישראל וחייו וכחו הכביר אשר ברוחו רוח

התורה כי אם להראות טעותו שטעה בשטת הרמבמ״ן ובדעתו שהיא באמת הדעה הזאת עצמה אשר הרפ״ס ירוממה וינשאה; והדברים האלה בעצמם הם כלולים בדעת הרמבמ״ן ז״ל, ולשוא עמל ויגע לריק לשלול מהרמבמ״ן את הגעניאלעטאט ולשומו לאיש חכם בדורו אשר רוחו לא תתנשא לעשות דבר טוב לעם נולד ולדור יבוא, ובזה שגה מאד כי יקר הרמבמ״ן עוד בדורנו וגם דור יבוא יהלל עוד בשערים מעשיו כי הגדיל והפליא לעשות להרים קרן לעמו להושיבו עם נדיבים, כי כל ההנחות אשר נעשו ועוד נעשים ליהודים עד היום הזה בכל הארצות הנאורות יסודתם בדברי הרמבמ״ן אשר יצא להלחם בעד עמו כגבור משכיל לא ברעש וברוגז כי אם בחכמה הלוקחת נפשות, והולשת גופו וטבעו ומזגו שהיה נוטה למנוחה לא עצרו בעדו ולא יכלו לכלות את הרוח אשר בקרבו לצאת לישע עמו מבחוץ ומבית, מבחוץ לחם מלחמתם עם חכמי העמים וירא את תפארת דתו וטהרת רוחם ומבית עמל ויגע להאיר נתיבתם, אשר היתה התולה בערפל מימי הבינים ומצוק העתים וכה קרן אור פני משה משני עבריו פנים ואחור, וישלח קרני אור מסביב. ומאיש כזה בקש רפ״ס לשלול את הרוח ויתנהו לאחד האדם!! ונפלאת היא בעיני איך לא הרגיש בזה רפ״ס כי איש רוח היה האיש משה אך תלמידיו נטו מדרכו; מטעם שאמרתי, והוא בעצמו כתב כמעט כדברים האלה בדברו מהגאון ר׳ סעדיה (צד 331) ונעתיק פה דבריו למען ישפוט הקורא אם בצדק משפטו על הרמבמ״ן, ואלה דבריו: „הראשון הוא רס״ג הצליח בדרכו רק יען גדול היה בישראל בדעת התלמוד אבל אלה אשר באו אחריו לא הראו עוד כחם בתלמוד כי אם להחכמה ישמו לבם אחרי כי הדרך היתה כבר סלולה לפניהם ובדרך כל בני מפלגה להתרחק אל קצה אחר כן היו גם אלה, מורם הראשון בקש לאחד את התורה והחכמה את הלמוד ואת המחקר כי בעיניו היה יקר מאד למוד התלמוד, אבל הבאים אחריו עשו את החכמה והמחקר והמליצה לאבן הפנה ולא שעו עוד ללמוד התלמוד כי על כן רפה כח הלמוד הזה מיום ליום בארצות אשר שם ישבו החכמים האלה ובארצות אשר למוד התלמוד עוד התנשא לכל ראש שם לא הביטו אל החכמה והמחקר וכמו זר להם״. 20) הנך רואה כי תלמידי הרס״ג כבר נתקו כפות רגליהם ממקום מצב הרס״ג לפי שהחקירה אשר בחר בה הרס״ג היתה לתלמידיו לראש פנה ולה לבדה שמו עיניהם ולבם; וכמקרה הזה קרה גם להרמבמ״ן ותלמידיו כאשר בארנו.

---

20) שם הלאה ידבר תועה גם על הרמב״ם והנה אין פה המקום לערות יסודותיו בתלונתו זאת, ואי״ה ניחד לזה מאמר בפ״ע אם יהיה ה׳ עמנו, ובמקום הזה כונתי רק להציל כבוד הרמבמ״ן אשר עליו אנו דנים.

ועתה אחרי אשר בטלנו את ראש פנת טענותיו על הרמבב"ן נפן נא אל יתר דברי הרפ"ס ונראה כי גם הם לא יוכלו מלט נפשם בעמדם למשפט הבקרת.

ברוב דברים בא להבזות את הרמבמ"ן לאמר כי אהבת העם לא נגעה עד לבו וכי הוא חש אך לטובתו ולטיבת בניו, וכי גם לגור בעיר בערלין בקש אך למענו וכו' (ראה דבריו בצד 240 ועוד); לענות על טענותיו אלה אנו אין לנו כי אם להראות עדות אנשים נאמנים בני הדור ההוא הפך מה שכתב הוא והקוראים הנכבדים יראו ויוכחו כי החטיא את מטרת האמת גם באלה. הרב החכם הנכבד ר' „משה בן הרב ראב"ד מוה' מנחם מענדיל פ"פ זצ"ל" אשר הוא עצמו מעיד עליו כי היה „בסוף ימי החכם הרב משה מדעסויא" (ספרו „פני תבל" צד 227) ואביו למד בחברת הרמבמ"ן תלמוד ופוסקים (שם 229) ואם כן את אשר יספר הוא „איזה חדשות מתולדות רמ"ד אשר שמעתי מפי רבי ומורי אדוני אבי זצ"ל ומפי מורי דודי רבי ליב זצ"ל" (שם 227) הלא נוכל להשבם לעדות נאמנה אשר כדאים הם לסמוך עליהם, והוא יספר על דבר בקשת הרמבמ"ן לגור בבערלין כדברים האלה: „ושם היה בבערלין [illegible] „המלך ויחל את פני הרמ"ד לכתוב למלך ולהתחנן לפניו לתת לו הרות „לשבת כאחד התושבים בארצו ויענהו רמ"ד לאמר: „ל מ ה א ב ק ש כ א ל ה „ה ל א א י נ נ י ט ו ב מ ן י ת ר א ח י ו ב ת ו כ ם א נ י י ו ש ב „ו ע מ ה ם א נ כ י ב צ ר ה" כו' ויפצר השר ברמ"ד עד כי כתב למלך" (שם צד 231) הרי לפנינו שהרמבמ"ן לא הפץ להבדל מצרות אחיו ואך באשר כי אי אפשר היה לפעול בעד כל אחד (כאשר נודע שגם לו לעצמו לא בנקל היה הדבר) ההל—אחרי הפצרות—להשתדל בעד עצמו להיות זאת הצעד הראשון להרשיון הכללי — ומה עון מצא בזה הרפ"ס ? אם לא בהפצו להעליל עלילות הפש למצוא דברים וירא גם את השער כהר גדול ? . . . בעל „פני תבל" יספר הלאה: „גם מצא חן בעיני שרים ומושלי ארץ עד כי היה ל מ ל י ץ ב ע ד ע מ ו ב כ ל ע ת צ ר ה כו' ויעבור (דוכוס מעקלנ-בורג) קול בארצו לבלי יקברו היהודים את מתיהם לפני שלשה ימים וישמע ישראל ויתאבל מאד ובהצר להם צעקו אל רמ"ד [הרי כי היה מפורסם בימיו לעמוד בעד עמו] וכו' ויתן להם מכתב אל הדוכס והוא השיב את הגזרה" (שם צד 234) גם הנה נודע הדבר אשר עשה לרעהו הר"ח אביגדור [illegible] מגלוינא (המכונה אל"ם) אשר ע"י מכתבו הציל אותו מעלילת דברים אשר למענה ישב בבית הסוהר, והח' אל"ם כותב במכתבו (הנדפס בס' „פני תבל" צד 232) וז"ל „והוא (הרמבמב"ן) לא אותי בלבד פדה מהצרה הזאת שהחיים תלוים בה והיי ביתי וטפי אלא אף מ א ו ת א ח ר י ם מ ט י ם ל ה ר ג, חשך ו ה צ י ל א ך ל א נ ת פ ר ס ם ה ד ב ר כי האיש משה הצנע לכת עם אלהים ואנשים והסתיר מדותיו הטובות" עכ"ל ויש לצרף לזה גם מה שמביא הח' אייכל בסוף תולדותיו (צד קל"ט) כי פ"א היה קרוא לפניו בכתבי העתים מעשה מעלילות דם בעיר יוארשא וישלח הרמבמ"ן ויאכוף אליו

נדיבי עיר בערלין וגבריה וישלח מכתב לשרי פולין ולא נח ולא שקט עד אשר השקיט את הדבר והגזרה הזאת בטלה ועל פיו נכתב בדתי פולין שלא ישמע עוד שיהודים צריכים דם ומי אשר יאמר כזאת ענש יענש ע"ש באורך. כל אלה הם עדים כשרים ונאמנים על טוהר רוחו ועל עוז אהבתו לעמו ולדרוש טובתו בכל לב ונפש ולא כמו שכתב עליו הרפ"ס.

כמו כן יגמר אומר בלא ראיות כי הרמבמ"ן לא היה תלמידו, ובדרכו בנה גם על זה תלי תלים דברים להבזות את רוח הרמבמ"ן, וגם הוא ללא אמת. בתולדותיו אשר כתב תלמידו ר"א אייכל מרבה לספר (מן דף י"ט עד דף כ"ג) מידיעתו בש"ס ופוסקים וכי למד אצל הרב ר"ד פרענקיל המפורסם לגאון עולם, וכן העיד בעל „פני תבל" (צד 229) וז"ל וא"א ומורי (שהיה ראב"ד בק"ק האמבורג) העיד עליו את אשר למד בחברתו בכל יום ויום שעור גמרא ופוסקים על יד הרב המפורסם ר"ץ הירש זצ"ל" ושם (בצד 239) „רמ"ד ידיו רב לו בתורה והתלמוד", וכן נראה זאת מאשר כי היו לו דברים עם הר"י עמדין והאחרון הדפיס מכתב הרמ"ד בתוך ספרו „שאלות יעבץ", ועוד העיד המחבר בספרו „פני תבל" (צד 246) כי בתוך ספרי „הרב ר' לוי בן הרב ר' דוד אב"ד דק"ק קנדיא במדינות ליטא שנדפסו באמשטרדם" מביא שאלה ששאל הגאון לרמ"ד ותשובתו ע"ד אם נשים חיבות בקדוש היום. וכן יעיד לנו ספרו „ריטואל געזעטצע דער יודען" אשר יא"א בתולדותיו (צד מ') מספר לנו אודותיו כי „הפקידה (להעתיק דינים מחשן המשפט) באה משער המלך אל הגאון אב"ד מו"ה צבי הירש רב מדינתנו והוא בקש את החכם ר' משה נ"ע להעתיק כו' ויעתיק הרמבמ"ן את הדברים האלה ויתוכח עליהם עם הגאון אב"ד" כו' הרי לכם קוראים עדים רבים לבטל את אשר אמר הרפ"ס באין כל ראיה לדבריו. . . .

עוד נגע אחד הביא הרפ"ס על הרמבמ"ן בהתנפלו עליו בחמה שפוכה על שהעתיק התורה לל"א, והעליל עליו עלילה הדשה שכוונתו היתה: „למען להפוך לעמו שפה ברורה תרגם את התורה לשפת אשכנז" (צד 242 והלאה) ועי"ז השפיל, לפי דבריו, את כבוד התורה ומאתו היתה נסבה כי עזבו אחרי כן את שפת קדש וחדלו ללמוד התורה בכתבה ובלשונה ומעט מעט נזורו אחור ויצאו מכלל ישראל (מעשי להטים הנני רואים כאן שגם מן העתקת התורה לאשכנז—התנצרו אלה אשר התנצרו !21). להשיב על דברי העלילה הזאת ולשומה לאל אין לנו אלא להעתיק את דברי הרב בהקדמתו „אור לנתיבה" יכל עין תחזה כי רק תואנה מבקש רפ"ס להבזות את הרמבמ"ן

---

21) מעשה בחסיד אחד ששפך בוז וקלס על תרגום האשכנזי של הרמבמ"ן וכאשר שאלוהו: „מה כתב בו?" השיב בהתמרמרות נפש: „ומה יהיה כתוב בו? —בראשית—שבאדיך, ברא—שמאדיך, אלהים—שבאדיך וכו'" הא לך הזכיר הזה שיש תנא דמסיע לו גם מעולם המשכילים!

ויחפא עליו דברים אשר לא כן , ואם אמנם נשען על דברי ד"ר קיזערלינג בהערתי אין אחריות ד"ר קיזערלינג על הרמבמ"ן כמו שאין עליו אחריות כל אלה החורשים בפומבי שאין לישראל תורת עם, אחר שהרמבמ"ן לא דבר כדברים האלה לא בפרוש אתמר ולא מכללא, ודעתו גלויה שישראל עם גדול אשר לא יחדל מהיות עם מבלתי היות חברת אמונה כ"א חברת הדת וחקים ומשפטים טובים יחיו בהם לנצח, וכן לא עלתה על לב הרמבמ"ן ללמד את בני ישראל שפת אשכנז ע"י תרגום התורה כ"א להפך ללמדם התורה ע"י השפה המדברת הזכה ולא ע"י השפה הבלולה שהיתה לזרא באף כל הנפש היפה , ואלה המה דברי בן מנחם עצמו יקומו ויעידו על נפשם : „אין איש שם על לב לתקן המעות ולתרגם את התורה הקדושה בלשון המתוקן ומורגל בדורנו וילדי בני ישראל אשר להם לב להבין אמרי בינה ישוטטו לבקש את דבר ה' מעל העתקת מחקרי זמנינו—אשר לא מבני ישראל—כו' אמנם הדרך ההוא אשר דרכו בו רבים מבני עמנו הוא רב המוקש והמכשול ורעה גדולה יוצא משם כי המתרגמים ההם אחרי שאין בידם קבלת חז"ל ואינם שומעים אל דברי המסורה כו' עושים דברי התורה כחומה פרוצה, יעלה כל איש נכחה ועושה בה כרצונו כו' ולנו בני ישראל זאת לא יתכן כו' ויהי כאשר חנן לי ה' ילדים בנים זכרים והגיע העת ללמדם תורה הואלתי לתרגם את חמשת חומשי תורה בל"א כו' שמתי התרגום בפיהם עם הלמוד במקרא כו' לחנכם בכונת הכתוב ובמליצות הלשון וזוך לקחו" וכו' עד הנה דברי הרמבמ"ן בלשונו ממש („אור לנתיבה" צד 40—41) ופי שנים תשמע ממנו ראשונה כי שקר העליל עליו בעל „עת לטעת" שכונתו היתה ללמד שפת אשכנז שהרי שפתו ברור מללו שתרגם „לחנכם בכונת הכתוב" ; וזאת שנית כי לשקר עשה עט סופרים אשר בידו בכתבו „ובני ישראל הבינו אז שפת עבר ולא שפת אשכנז ולא להם היה לדעת מקור אמונתם על ידי השפה אשר זרה היתה להם עוד" , כי הלא נאמנה מאד עדות הרמבמ"ן (ושתי אז בימים ההם ולא כתב עפ"י ההשערה לאחר מאה שנים כהרפ"ס) שכתב : „בלשון המורגל בדורנו וילדי בני ישראל אשר להם לב להבין ישוטטו לבקש את דבר ה' מעל העתקת מחקרי זמננו" „הדרך ההוא אשר דרכו בו רבים מבני עמנו" - ומי יאמין עתה לשמועת הרפ"ס שאומר ע"ד השערה שאז—לפני מאה שנים—זרה לכלם שפת אשכנזית עד כי לא היה צורך בתרגום ? ברי ושמא - ברי עדיף !

עוד דבר אחד יש להעיר בענין הזה. הן נודע כי בימי הרמבמ"ן נסעו ונדו מארץ פולין אנשים רבים ויבואו ארצה אשכנז ויבואו גם עירה ברלין ויהיו למלמדים. המלמדים האלה התלמדו מעט גם שפת אשכנז אך לא יכלו דבר בה כן ובשפתם המבלבלת אשר הביאו אתם מפולין המדינה החלו לתרגם את התורה להילדים אשר דברו כבר שפת אשכנז צחה וישחיתו גם את לשונם ; על המלמדים ההם יספרו אנשים ספורים והגדות שונות, וכאשר שאלו מהם אבות הילדים לתרגם את תלמידיהם בשפת אשכנז צחה, בכח , מאין העתקה

אחרית בידם, לקחו למו את תרגום לשהעצ' והדומים לו מכת הנוצרים, ובמה אך עלידם כון הרמבמ"ן הדברים „הדרך ההוא אשר בו דרכו רבים מבני עמנו" אשר העתקנו, ואשר ע"כ הדפיס את תרגומו באותיות עבריות למען אלה המלמדים אשר עוד לא הורגלו לקראות במהירות באותיות לעז, וכן העיד מפרש הה' בעל „פני תבל" (צד 230) וזה לשונו: „וירא משה כי אין איש מבין תורת ה' כי המלמדים בני פולין לא יבינו לשון דייטש ולא דיקא בלישנא ויחנכו את הילדים בתורה בלא הבין ובסים עגור מצפצפים ומהגים על כן קם ויתרגם את התורה כו' לתועלת ילדי בני ישראל הדורשים באור הכתובים ותרגומים בלשון אשכנז מעל ספרי האומות המתעים". ובדבריו שם (צד 233) על דבר תרגומו לתהלים העתיק מכתב אחד מאת הרמבמ"ן אשר כתב בעצם ידו לאוהבו אל"ם בוה"ל: תנוח דעתי אם זכיתי להעיר לב בני אומתנו להתבונן היטב בדברי הנביאים והכתובים. ומה יפה היה כח אבותינו בימי קדם כי היו מוכשרים להבין מליצות נשגבות היוצאות מפי הקדושים אולי נזכה לראות שנית דור דעה כזה".

עד הנה דברי רמ"ד בעצמו אשר לדעתנו הדברים הטהורים האלה אשר נראה במו כי יצאו מעומק לב טהור בטח יכנסו בלב הקוראים ויראו באר היטב האם היה הצדק לרפ"ס להבזות את הרמבמ"ן בעד העתקתו, ואם כונתו היתה לעשותה רקחות וטבחות לשפת אשכנז כאשר אמר ללא צדק הרפ"ס?

וגם דבריו אשר אמר כי גם בגאליציאן רוסיא ופולין שלחה העתקתו את פעולתה על היהודים להשביחם תורת ה' (צד 242 והלאה) ואולי גם להעבידם מחקי רצונו – לפי שטתו הנפתלה—שקר ענה בהם כי כל איש יודע אשר בהארצות האלה רק ע"י הבאור היה מהלכים בין המשכילים וגם אך על הבאור נצו גם נעו החסידים והחרדים ואיש לא זכר שם את התרגום (זולת אלה אשר היתה להם יד בשפת אשכנז אלה למדו את התרגום, יען כבר מובן היה אצלם) כי מי ילמוד את בני הנעורים בלשון אשר לא יבינו? — הוא הדבר אשר אמרנו כי רק עלילות שוא ושקר חפש למצוא על הרמבמ"ן בדברים אשר מעולם לא עלו על לבו, ובדבר אשר תקן ועשה טובה רבה, זהו למצוא עונות להאשימו — אך זאת המצאה החדשה במלאכת הבקרת!

להתימת דברי אומר בשם שהחכם רפ"ס חלק את מאמרו לפרקים וקרא אותם בשמות: א' מה אנו, ב' מה היינו, ג' מה כחנו ד' מה גבורתנו ה' מה ישועתנו; כך היינו גם אנחנו יכולים לעשות מאמרנו פרקי פרקי ולקראם בשמות. א) מה נאמר לפניך. ב) הלא כל הגבורים כאין לפניך. ג) ואנשי השם כלא היו. ד) והכמים כבלי מדע. ה)ונבונים כבלי השכל. ו)כי רוב מעשיהם תהו. ז) וכל ימי חייהם הבל לפניך, ח) ומותר כו'! אבל לא ראינו תועלת בזה להרבות דברים לריק ולהלאות את הקורא בפטפוטי מילי בעלמא ורצוננו היה לקצר ולהראות רק טעות הרפ"ס במה שנוגע לכבוד הרמבמ"ן ושטתו לא בריב דברים ובאריכות לשון שלא לצורך ובאתרא דליעיל יקא ליעול בשרא ובורא,

ובפרט שלא באנו לבטל את כל דברי הרפ"ם במאמרו „עת לטעת" שיש בו דברים של טעם אשר מהראוי לשום לב עליהם ולולא היו בלולים בדברי שטנה על הרמבמ"ן שלא במשפט וצדק היו כלם נכוחים למבין וראוים לכבוד כי בעקר הענין דבר גדול עשה הח' הזה בהתקוממו נגד אלה הרוצים לשלול מאתנו את רוח הלאמי הכביר ימים והוא תהלתנו ורק בזה יתעה והתעה את הקוראים בתלותו הדבר הרע הזה בהרמבמ"ן, דבר אשר לא עלה על לבו ולוא חי היום על פני האדמה אין ספק שהתקומם בכל כחו נגד הדעה הזאת.

והננו לבקש מאת הסופרים החכמים שישימו לב לדבריו ולדברנו ויחוו דעתם בלי משא פנים ונקבל דבריהם במב"ע שלנו למען יתלבנו ויתבררו הדברים לטוב בית ישראל אשר זה כל מגמתנו.

המו"ל

השקפה על מצב ההשכלה בין אחינו ב"י ברוסיא.

אחרי צאת החוק מעבודת הצבא הכללית בארצנו רוסיא האדירה בשנת 1874 נשמע קול תרועה במחנה הסופרים אשר באו במ"ע לבני ישראל במאמריהם על דבר החוק הזה. ובלם כאחד שמחו לקראת הפקודה ההיא, והחליטו כי רב טוב צפון בה, כי ישימו בני ישראל מול ההשכלה לבם ויאספוה אל ביתם, וילמדו את בניהם לשון ארץ מולדתם. גם יכוננו בתי ספר בכל הערים ללמד את בניהם תורה והכמה, ושונאינו ומנדינו לא יאמרו עוד כי עם נבזה ונמאס הוא ישראל אשר לא יאבה הלוך בדרכי החיים כי גם אנחנו נרים ראש וגם בתוכנו תמצא ההשכלה קן לה, וגם אנחנו נחיה על פי הקי ה צ י ו ו י ל י ז א צ י א ן. כל ההזיות האלה חזו לנו סופרינו מראש. ועתה באשר זה יותר משתי שנים עברו מאת יצא החוק מעבודת הצבא, אחשוב כי לא למותר יהיה להתבונן על הפעולה אשר פעל החוק הזה על רוח בני ישראל ועל מצב ההשכלה כעת בתוכנו. לדאבון לבנו הננו מוכרחים להגיד כי החוק מעבודת הצבא לא פעל מאומה על רוח בני ישראל עוד לא התעוררו משנת הפאנאטיזמוס ללכת לקראת העת הנאורה: המתחסדים בעמנו יישתו יי"ש לרויה וירקדו כאילים בבתי תפלותיהם כמלפנים, נדיבי ישראל בהערים הקטנות וגם הגדולות לא ידאגו לבניהם ולבני העניים האומללים לכונן בעדם בתי ספר ובתי מלאכה, וימסרו את בניהם ללמד בחדרים בלי סדרים, עיניהם לא נפקחו עוד לראות, את אור החכמה וההשכלה וילכו בחשך ולא אור, בערים אחרות, אשר מעטות הנה נגד הערים בארצנו אשר בני ישראל נחתים שמה, התעוררו איזה מנדיבי ישראל ויכוננו בתי ספר להנך את בניהם על פי דרכי התורה והחכמה, ואת כל זאת לא החוק מעבודת הצבא פעל על רוחם, כי רבים מבתי הספר הוכנו עוד בטרם צאת החוק לפעולה, אך סבה אחרת הסבה מעט השכלה לבני ישראל פה בארצנו והיא:

זה עשר שנים עברו וחלפו מעת אשר המל ד' על עמו ישראל, והממשלה פקדה על צדיקי המתחסדים, שלא יזדון לעבור בגבול ישראל ובהערים אשר הם חיים שמה, אז החל רוח חדש לפעם בקרבם, ויתנערו אז מעט מעט מתרדמת הבערות ויראו ויבחנו את דרכי הפאנאטיזמוס כי רעים המה ואת החכמה כי טובה היא ההלו אז לכונן וליסד בערים אחדות בתי ספר ובב מלאכה (מהאהרונים אך מעט מזער) גם שלחו את בניהם להערים הגדולות ללמדם שם בהגימנאזיום אך בתי הספר לא היו במצב טוב כראוי כי לא היו בהם משטר וסדר נכון ולרוב לא זכו לאריכת ימים כי המתחסדים והבוערים בעמנו השתדלו בכל נפשם ומאודם להרסם עד היסוד. אך בכל זאת באה לאט לאט השכלה בהערים אשר „הצדיקים" לא ישבו בהן, כי הצדיקים לא הטיפו עוד להמון עם את דבריהם לאסור בפירוש את פרי עץ הדעת לישראל, ועל כן התבוננו בינה ואף כי לא הרחיבו את צעדיהם גבל זאת לא נסגו גם לאחור — ויהי כי יצא החק לצבוא צבא-כללי בארץ אז אמרנו כי גם הוא יוסף על השכלתנו שבע ובכל אשר נפנה ובכל אשר נצעיד נראה אבות מחנכים את בניהם לרגלי העת החדשה ודואגים לעתידותיהם; אך שגינו בראה כי המתחסדים אמרו ויגידו „אם יהיו בנינו לבני היל יהיו לפחות ליראים ושלמים וילכו בדרכי התורה, ולא יזנחו את דת אבותיהם, כי אך עש לעצמות העברי ורקב ללבבו היא ההשכלה, ומות בסיר ההשכלה וכל הנוגע בה יזניח את אבותיו ויעשה כמעשי כל העמים".

אם המתחסדים בעמנו בתהליכותיהם, ומנהגיהם, בדבריהם ובכל מעשיהם, לא צדקו בעיני איש משכיל, אשר יוכל לשפוט מישרים כי מנהגיהם שונים המה ולפעמים ישליכו אחרי גוום את העיקר ויחזיקו בטפל, ועל פי מצות רבניהם וצדיקיהם יעשו להפך אך לדאבון לבנו בדבריהם נגד המשכילים צדקו מאד כי בן ישראל בארצנו אם יטעם אך מעט השכלה ויבין מעט קט בשפת רוסיא יתגאה ויאמר לכל שמשכיל הוא ומקצר בעליונים ומאריך בתחתונים, וישחק לכל מנהג ודת ישראל, כי משכיל הוא וא"כ הוא פטור מכל החקים והמשפטים כי לא למענו נכתבו, ואם איזה מבני ישראל החל לדרוך על מפתן בית ספר (גימנאזיום) אז יבוש כי בשם יהודי יכונה ולמען הראות לחבריו שמשכיל הוא יחרף ויגדף את מערכת ישראל ובזה יקנה לו שם משכיל שלם ב). גם רבים מבני ישראל אשר לא טעמו מאומה מפרי הדעת, ולא ידעו ולא יבינו מאומה יכנו את עצמם בשם משכילים, אך הידעתם קוראים נכבדים מה היא השכלתם? — יזנחו את דת אבותיהם וילכו שובבים בדרכיהם יתאוו לכל תאוה ודבר ד' יבזו ותורתו ימאסו ובלשון אבותם ישימו תהלה, זאת היא השכלתם ועל כן צדקו מאד המתחסדים והמתנגדים על ההשכלה כי מות בה וימנעו מלחנך בניהם על פי חקי הציוויליזאציאן, כי ידמו בנפשם שכל משכיל מוכרח

ב) כמו שאמרו הז"ל, כל המיצר לישראל נעשה ראש, כן כל איש יהודי המחרף ומגדף את ישראל נעשה משכיל שלם.

הוא לעזוב דת אבותיו ולהיות חיי חופש, הזאת מורעת שאיש ישראל מוקיר הוא את דתו ולא ימירה בעד כל הון, ואשמת פוחזי המשכילים היא כי הם גרמו לזה.

עוד השכלה חדשה ראיתי בקרב ישראל בערים אחדות במחוז פאלטאווע בעברי שמה, השכלה חדשה אשר לא שערוה וגם לא כתובה בספר „החיים״ והוא: לדבר בשפת צרפת, ולפזוז על פי הנבל, על כל צעד אשר צעדתי ראיתי בחורים ובתולות נערים נערים מכל הכמה ומדע משוטטים ברחובות קריה ומדברים צרפתית (מבטאים חדשים יביאו בשפת צרפת אשר כמעט לא הכרתיה בשמעי נדברים בה גם שגיאות עד אין מספר) אך קול אחד ושפה אחת שמעתי בכל פתחי העיר פ . . ואף כי גם שפת הארץ לא ילמדו כי אין חפצם בה, אך שפת צרפת היא הגיונם ושעשועם יום יום (שפה עבר הם מלהזכיר!) אלה המה משכיליך וזאת היא השכלתך ישראל! משכיליך אינם אוהבים את עמם ואינם משתדלים בהצלחתו כי כל אחד ואחד אל עברו פונה ורק את טובתו ידרוש. אך מעטים המה ,עיר שם וזעיר שם אשר יחפצו בהצלחת וגדולת עמם. גם ישתדלו בכל מה דאפשר להטיב מצבם. אך מה המה אשר יוכלו לחגן על עם בני ישראל בארץ רוסיא אשר מספרינו עולה עד שני מיליאן וחצי נפש אדם, ולהשיב לשונאינו ומנדינו על כל מאמריהם במ״ע בשפת הארץ אשר בם יתנו את ישראל ללעג ולקלס לשמצה ולגדופה, מחול ימים ומכוכבי שמי אל יבוי מאמרי גדופיהם וחרופיהם אשר בשקר יסודתם ונקל הוא לכל משכיל אשר יבין שפת ארצנו להשיב ולהראות להמתרף והמגדף שאך תואנות הוא מבקש על עם ישראל, ובני הרוססים הוא עם חכם ונבון ובראותם את תשובתנו יבינו שאך שקר טפלו עלינו שוטנינו אך משכילינו המה כאלמים לא יפתחו פיהם ושתיקה כהודאה דמי עינינו תדמענה דמעות בזכרנו את שני משכילנו המפואריס, אשר כגבורים בשדה קטל התיצבו ללחום בעד עמם ויקריבו אל נפשם על מזבח אהבת עמם, הלא המה ה׳ סאלאוויציג וה׳ ארשאנסקי אך המות האכזר בא בעים רוחו ויקטף את ימיהם.

איך לא נבושה אנחנו בני ישראל תושבי ארץ רוסיא אשר מספרינו הוא עצום ורב מאד (כן ירבה) ולא יהיה לנו מ״ע אחד בשפת ארצנו אשר נוכל להתיצב נגד עונינו ולהשיב חורפינו דבר, אם כי היו לנו איזה מ״ע בשפת הארץ „השחר״ „ציון״ „היום״ אך גועו בלא עתם ולא זכו לאריכת ימים ם).

ם) על דבר המ״ע בשפת הארץ אשר היו פה בארצנו לבני ישראל וגועו בלא עתם באו מאמרים „בהצפירה״ מה׳ גאלאנטי מניזען ובן יקיר מווילנא. ובסוף מה׳ שווייצער מסוארשא, והתוכחו בדבר הזה וכלם לא קלעו המטרה ואנכי הכותב הטורים האלה כתבתי מאמר גדול אל המו״ל הצפירה בדבר הזה והוכחתי כלם וביותר את ה׳ שווייצער על כי לא צדק במאמרו ובמשפטו אשר הוציא אך המו״ל הנכבד לא

ומן היום ההוא ועד עתה לא התעורר עוד אחד מסופרינו להוציא לאור מ״ע בשפת רוסיא, אך האשם הזה אינו תלוי כלו בהסופרים כי לרוב המה עניים ואביונים ואך אשמת נדיבנו וגבירינו היא.

אם אמנם החברה „מפיצי השכלה לבני ישראל ברוסיא״ רבות פעלה ועשתה למען בני עמה, גם השתדלה להרים קרן ישראל פה בארצנו. אך לטובת הכלל פעולותיה מעטות הנה כי לא תוכל בעצמה לכלכל את כל ההוצאות אשר נצרך לזה ואחב״י לא יחישו לעזרה לתמכה ולסעדה בכל עת, אם אחרית החברה הנכבדה תשגה בימים הבאים ואם יש תקוה לגדולתה בימים יוצרו, זאת לא נוכל לדעת מראש ואך בנדיבנו וגבירנו תלוי הדבר ואם הם יחפצון תוכל ׀ חברה לעשות הרבה למען בני ישראל תושבי ארץ רוסיא.

סוף דבר גבירינו ונדיבינו לא התעוררו עוד לבקש עצה איך להרבות ההשכלה בקרב בני ישראל בארצנו, עיניהם טחו מראות נכוחה ושמש החכמה לא זרחה עוד במשכנותיהם, ילכו עוד בדרכי הפאנאטיזמוס של אבותיהם וכל מנהג ישן נושן קדוש הוא בעיניהם, עוד מרבים העם גם בעת הזאת —עת אשר כל עמי אייראפא ראו אור החכמה ואספוה אל בתיהם — להביא נדבותיהם על צדיקי המתחסדים ולא אל החברה הנכבדה „מפיצי השכלה לבני ישראל בארץ רוסיא״. עוד יאטימו בני ישראל את אזניהם ולא יאבו שמוע בקול החכמה הקוראה בראש הומיות וברחובות תתן קולה : לכו לחמו בלחם ערכתי, ושתו ביין מסכתי וייטיב לכם ולבניכם אחריכם, עוד ימים יעבורו וירחים ינקופו עד אשר כל עם ד׳ למשכילים אמתיים אשר התורה והחכמה תהינה שעשועים כל הימים יהיו וישראל יהיה אז לתפארת בין העמים אשר הוא יושב בקרבם וכל גויי הארץ בו יתפארו.

פסח בן דוד לעשצינסקי.

רזישטצעוו. (מחוז קיעוו) בירח ארר התרל״ו ליצירה.

הפץ לתת מקום למאמרי והשיבני : שכבר אמר שאין חפצו לגעת בדבר הזה מפני המחלוקת [לא ידעתי מתי אמר כן] אך אחרי כן נודע לי שה׳ שווייצער הוא עוזרו ועל כן לא רצה להדפיס את מאמרי ולא בצדק עשה כן. הכותב פ. ל.

אורות מאפל

(המשך מחוברת א׳)

ה.

נוֹדַע הַדָּבָר.

כצאת אליעזר מבית המדרש לא הלך אל ביתו כפעם בפעם, וישב אל בית נחמן בעל־המכס פעמי׳. ויבא אל חדר ברכיה היושב לבדו וספרים פתוחים לפניו. על השלחן נכחו ספר ממסכתות התלמוד פתוח, מימינו ס׳ מו״ה הנבוכים גדול ורחב ידים דפוס יעסניץ, בו ילמד כאשר אין איש ע״ג בבית לראות אשר הוא עושה, והיה כאשר ישמע צעדי גבר אחרי הדלת והמזוזה, וסגר את ס׳ המורה ופתח את הגמרא ואת המורה ישים תחתיה להסתירו בצל כנפיה, כי ירא ברכיה את החסידים הבאים אל חותנו פן ידעו להם כי המורה יורה דרכו והיה אפס והביאו את דבתו רעה אל חותנו וישמו עליו עלילות דברים לאמר כי סר מן הדרך הטובה, על כן בקש תחבולותיו להסתר מפניהם, ככה יעשה כל הלילות, כי בעוד יומם הגה באמת רק בתלמוד ובפוסקים ראשונים ואחרונים, גם בספרי המקובלים שם עינו לדעת את הכתוב בם, נכנס לפרד״ס של הרמ״ק ושלח ידו אל עץ החיים אשר שתל האר״י לוריא ויאכל מפרי עץ החיים לשובע נפשו, ויקרא בס׳ הזוהר מפורש ע״פ באורי המקובל ר׳ זלמן מלאדיע ובניו ותלמידיו, הן המה כת החסידים המכונים בשם חב״ד (לאמר חכמה בינה דעת) כי אותם אהב ברכיה יותר מכל יתר כתות החסידים למיניהם, אשר לא ידעו דבר זולת שתה ורקד. — רק הלילות הקדיש לספרי החכמה ולחקירת הלשון ע״פ דרכי הדקדוק וההגיון אשר ירא לגשת אליהם יומם, כי תועבת נפש הבוערים אשר הוא יושב בקרבם המה. העם ההולכים בחשך לא יוכלו שאת קרני אור הדעת ויאמרו על האור כי הוא מסמא את העינים. יושבים בארץ צלמות ולא סדרים, הנלוזים במעגלותם, וכל עניני הייהם כמו מחשבותיהם ורעיוניהם נבוכים וסבוכים ומבולבלים כלם תהו ובהו, הנה שנאת מות ישנאו סדר ומשטר הפוקח עורים וחונן לאדם דעת מצבו, כי הם הדעת מאסו, ועיניהם מראות יעצימו, והיה במחשך מעשיהם בעינים עצומות, כאשר ישלח איש ידו אל סיר הבשר ולקח מן הבא בידו אשר יעלה המזלג אם טוב ואם רע. אנשים כאלה לא די להם כי בחשכה יתהלכו, כי עוד עברתם שמורה נצח על האיש אשר אור נגה עליו ומעגל דרכו יפלס. על כן כל שומר נפשו ירחק מהם והעלים יעלים מפניהם כל מחשבות לבו, וכן עשה גם ברכיה.

כשמוע ברכיה פעמי איש מאחרי הדלת וימהר ויסגור את ס׳ המורה, כי לא ידע מי הוא האיש הבא אל חדרו; אולם כבוא אליעזר החדרה, שב ויפתח

את המורה ושמחה באה בלבו ויקרא : „ברוך בואך רעי כאה לי , החייתני כי באת אלי הפעם כאלו נקרא נקראת . ראה , ענין עמוק לי בספר הזה כבד ממני לא אוכל הבינו לבדי . ולי אין רע ואין חבר להגיש אליו הדבר הקשה בלעדיך. עתה בוא ברוך ה׳ שבה עמדי ונשתעה יחד , אולי יאיר ה׳ עינינו ואיש את אחיו נעזורה לבוא במשפט צדק על כל נעלם ממני לבדי , נחפשה ונחקורה ונדעה בינינו מה טוב ונפריש אור על המאמר הזה , ויהי ככלות ברכיה את דבריו אלה ואליעזר החריש ולא ענהו וישא ברכיה את עיניו ויבט בפני רעהו ויקרא : „מה זה אחי פניך זועפים היום ? החסר חסרה לך מחית נפשך , או קצור קצרה ידך לתת טרף לאשתך וחיים לנערתך יעלת חן ? הלא ידעתי כי דל מבין אתה ומלאכת המלמדות אשר אתה עושה בעמל ויגיעה רבה לא תתן לך די שבעך בעיר הענייה הזאת ולא תטריפך להם חקי . אולם הלא ידעת גם אתה כי יש לך אח נאמן , ולמה אתה מחשה ולא תגיד לי כל לבבך . אם קצרה ידי בתת לך די מחסורך אשר יחסר לך , כי לא בידי טובי וכחומר ביד היוצר אנכי בידי הותני אשר בידיו עתותי , הנה לא תקצר ידי מהושיע לך במעט ותמוך ידך בברכת ה׳ עלי ."

„זאת לא זאת" ענהו אליעזר . „לא אכחד ממך, יקירי , אשר רצתה נפשי בך, כי אמת יהגה חכך ומצבי ברע הוא כאשר אמרת , פרנסתי דלה וריקה , לא תתן אוכל אל פי , ועוד רעה מזאת , הנה אשתי הולה את המחלה אשר חלתה ימים רבים , ותכבד עליה אכפה בימים האלה , ימי קור וחורף , ואנחותיה תשברנה לבי , אף אנקת בתי הוקרה לי מחיי , אשר תאנק דום בפאת מטת אמה החולה , לא תתנני השקט ורוחי כים נגרש , ומי יודע מה עוד יקרני, כי רעה נגד פני , לא אאמין בחיי אשתי אשר כל תרופה למחלתה אין , כי אש תמיד תקד בה ועצמותיה במוקד נחרו על כן מלאו מתני חלחלה וירא אנכי מפני היום הבא , רעה נשקפה עלי ושבר גדול ! - אבל הפעם הזאת לא בעבור זה באתי אליך ולא להתלונן ולהתאונן מר באזניך אפריעך היום . מעבודתך הקדושה לי , כי מה יתן ומה יוסיף לי כי אכאיב רוחך וימינך לא תושיעני , כי רק יד ה׳ לבדה תוכל להושיע , אם הוא ישלח עזרתו מקודש ואושע ומבלעדו מי יקים אשתי מערש דוי ויתן נחומים לי !— אבל ידוע תדע אחי כי למענך למענך באתי הנה , נפשי ירעה לי וירא אנכי פן תדבקך רעת אנשי און ומרמה החורשים עליך רעה , יען בשקוציהם געלה נפשך, ועקבותיך להם נודעו , כבר נדברו יראי ה׳ אלה דהרדים על כל דבר שוא והבל , ולשונם שלחו בך , והיא חמת עכשוב כאשר ידעת, אחת היא על כן אמרתי , השמר מפניהם , אל תתן את פיך לחטוא בהבליהם , ואל ירומזן עיניך, כי הכל גלוי לפניהם , גם חדרי בטן יחפשו בחפש מחפש, אל תתגר בם כי חמתם כשאול תוקד."

כדבר אליעזר פני ברכיה התלהבו מעט מעט , ויהיו כאש בוערה , עיניו להטו ונחיריו מלאו אף , וגאות ארי וזעם נראתה על מצחו , ויט ידו ויחזק ביד רעהו ויאמר : ה׳ שלחך הנה ! - בן שמנה עשרה שנה אנכי היום זה כחמש שנים אנכי עושה פה מלאכת ה׳ רמיה , חמש שנים אנכי נחבא אל הכלים

בהחבא גנב, ואנכי לא עשיתי רעה ולא חטאתי לאלהים, בן שלש עשרה שנה השיאני אבי זכרו לברכה את האשה הזאת ויתנני בכף חותני ההמוני אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, למען אשבע מטובו ויעשרני עושר רב, אכן הוא ינחני במעגלי צדקתו ועל מי הסידותו ינהלני, ואני ככבש אלוף אובל אל כל צדיק וצדיק, שלש פעמים בשנה אראה את פני הקדושים אשר בארץ לא חפצי בם. כל עוד אבי היה חי על פני האדמה ואנכי נער החשיתי וכאבי נעכר. ראשונה כי לא אביתי להכאיב את רוח אבי הצדיק והישר, אשר בתומו ובישרת לבו נתעה בשוא ללכת אחרי הבעלים האלה, כהתעות כל בני ארצו ומולדתו הנולדים על ברכי אולת והבלי שוא. האף אמנם ידעתי כי לא היתה אמונתו בקהל קדושים בלתי מוגבלת כאמונת עורי לב אלה, כי עיניו אורו ולבבו הבין, יען כי בספרי הכמה לא געלה נפשו, והמורה לצדקה גם הוא הרוה אותו ותורת ה׳ ישרה לפניו הדורים. ומי יודע אם לא כמוני שמר מחסום לפיהו ונצרה על דל שפתיו, כי עת רעה עתנו זאת וכל המשכיל בעת ההיא ידום, וזאת שנית, כי רך הייתי וצעיר לימים מאד, את הארץ לא ראיתי, אנשיה לא ידעתי, ומה יעשה ילד כמוני, כי אעזבה בית מקלטי אנה אני בא.— הימים האלה עברו, אבי זכרו לברכה הלך למנוחות שאננות בעדן גן אלהים ונפקחו עיניו לחזות בנעם ה׳. כי אעזוב דרך האולת לא יחר אפו בי, כי אם ישמח בגורלו ויגיל בפרי בטנו כי פקח אלהים את עיניו ללכת מישרים ולבלתי תעה בישימון. והאל הטוב אשר בידו כל הסבות והמסובבות הוא אשר נתן בלב אבי לקחת אותי בשנה העברה ולעבור עמדי אל ארץ נכריה, בטרם נקרא אל אלהים, ועיני ראו ערים רבות והארץ רחבת ידים לפני, עוד נפשי תמלא ענג בזכרי את העיר טארנאפאל ותמונת החכם היקר ר׳ יוסף פערל אביט כאלו הוא נצב לפני, בבית ה׳ אשר יסד לתפלה ולתורה אהלך ברגש, שם ראיתי אור ולא חשך, סדרים ולא צלמות, ראיתי לקחתי מוסר, וידעתי היום כי לא על להם חותנו לבד יחיה האדם, מי חותני ומה עשרו כי אבטח בו ומה שדים כי אינק כגמול עלי אמו? עד מה אעבור בסך הנערים אדדה עד בית אלהי הנכר אשר בקרב ישראל לעבוד עבודתם נכריה עבודתם? באה העת לעזוב את הארץ הזאת המלאה לה הבל ורעות רוח כבלוב מלא עוף. הגיע הזמן ללכת לבקש באשר אמצא חכמים מחוכמים אשר יורו דרכי להשביע נפשי הרעבה והצמאה לדבר ה׳. הנה כאיש גבורתי להלחם נגד צבא מורדי אור ולהשיב חרפתם אל חיקם. מות אבי ז״ל העביר את צל מעלות שנותי הלאה עשר מעלות, בבן שלשים אנכי היום, אם לכה אמיץ הנני, ועד מה אנכי נרדם? ראה! ימיני פשוטה להכות מתי שוא אלה שוק על ירך, אספתי חכמה ודעת מלא חפני, ואם מעט הוא כאשר נפשי יודעת מאד, הנה די הוא להקהות שני אוילים ולשבר מלתעות התועים והמתעים האלה. ואתה דע לך ידידי כי גם בארצנו בקע אור השחר ותופע עלינו נהרה, הנה בעיר קרעמניץ לא רחוקה היא ולא מעבר לים, ושם קרן אור פני חכם נכבד ורב פעלים, הלא הוא ר׳ יצחק בער לעווינזאהן, איש יקר מאלף, די רוח יתירא ביה העשוי לבלי חת ולמורת רוח הבוערים אשר מלאו

פני ארצנו, שנס מתניו ויצא חלוץ לפני עדת המשכילים המעטים , ויכתוב במועצות ודעת את ספרו ת ע ו ד ה ב י ש ר א ל אשר הוציא אותו לאור הדפוס בשנה העברה (תקפ"ח) בווילנא. את האיש המורם מעם הזה ראיתי מדי עברי דרך עירו בשובי לבדי לארצי ולמולדתי אחרי מות אבי בארץ נכריה . הנהו יושב על עלית קיר קטנה , ומאכלו פת במלח ומים במשורה , ערום ילך מבלי לבוש אדר יקר, אבל לחמו לנפשו חכמה עמוקה בלבו ומעטהו כבוד ותהלה אשר ינחול לעולם אם חפץ ה׳ בידו יצליח להעלות נר הדעת בארצנו וידע כל העם בימים יבואו כי הכם עדיף מנביא היה בקרבם ויספרו מעשיו לדור. באיש המעולה הזה קנא קנאתי ומטרתו שמתי לי למטרה.— ועתה אליעזר שמע את אשר אני דובר אליך. יש רגעים לאדם עלי חלדו אשר לא יסולאו בפז , יש רגע קטן שוקל כנגד כל שנות גבר . הרגע הזה אשר אנכי דובר עמך בזה כאחד מאלה היקרים והנכבדים הוא , בו נהפכתי לאיש אחר ורוח אחרת באה אל קרבי. היום הזה החלה רוח חדשה לפעמי , רוח מלא מכל אשר יעבור עלי כל ימי חלדי. עיני נפקחו ואראה עתידותי , יבא יום , אראנו ולא קרוב , אשורנו והנהו רחוק , אבל בא יבא ונמניתי גם אני במספר מתי מעט אנשי צדק אשר לאמונה טהורה גברו בארץ. ועתה ידידי ! אנער נא היום הזה מעפר האולת אשר כסתי בו לבלתי אֵבֵר בחוץ. הראישונות לא תזכרנה, השנים אשר חלפו לא תבאנה במספר ימי חיי כי לא הייתי בהנה, הייתי כחולם חלום, או כעבור במעי אמו. היום הזה הקיצותי, היום ילדתני אמי ! מהיום הזה והלאה חיים חדשים מנו לי , ועיניך תחזינה את אשר לא יבין לבך בדברי עמך. כי כן אנכי רואה בפניך כי אינך יודע לכלכל דברי וכמתעתע אנכי בעיניך. אבל דעה אחי, כי רב הגיון לבי ובלשוני אין מלה , כי קצור קצרה יד הלשון לגלות מצפוני הלב , יבא יום ופעולתי תגדנה לך יותר מאשר יהגה כל פה. עוד אחת אגלה לך בטרם אשים קנצי למלי. נלאיתי נשוא גם עול האשה אשר העמס עלי בלי חפץ נפשי , ואלי דבר יגונב ותקח נפשי שמץ מנר שלהבת יה , אש זרה לאנשי און ומרמה אשר השחיתו את דרכם על הארץ , אש תמיד תוקד על מזבח הטבע כלו , מצבא השמים עד רמש זוחל עפר, אש צח ומצוחצח המאיר ומשיב נפש , הנודע לתפארת לכל נפש מרגשת בשם א ה ב ה ! האש הזאת היא אשר הפכתני כחומר חותם ותצרפני כצרוף את הכסף . אשרי הנפש אשר הבעירה האש הזאת בקרב לבי ! הנפש הזאת אך חלק מנפשי היא , הכל נחלתי אשר יעד לי אלוה ממעל , אף נחלת שפרה עלי ממרומים . לא אשקוט לא אנוח עדי אקבץ שני חלקי הנפש הנפרדים האלה והיו לאחדים ! אז אעלה על במתי האושר אדמה לעליונים העושים גדולות בקרב הארץ , אגביה עוף על כנפי החכמה וידי תעשינה תושיה."— ויחרש ברכיה ויתאפק כי לא יכל דבר עוד כי מלא לבו על כל גדותיו ועיניו הפיקו להבה .

לדברי ברכיה האחרונים השח השפיל אליעזר עיניו ונשך שפתיו בשיניו , ורשמי פניו העידו , כי נכספה נפשו מאד כי יכלה ברכיה את דבריו אלה אשר אמנם באו כשמן בעצמותיו ומשיב נפש היו לו .

בית

רגעים אחדים עברו חרש וברכיה העמיק הרחיב הגיוני לבו כְּתָר בעולם
אחר וכמבקש שפוני טמוני שכל . וירא אליעזר כי החריש ברכיה ויתבונן להגיון
לבו כי לא יפתח עוד שפתיו עמו, וישם הוא קץ לשתיקה זאת, ויפן אל ברכיה
וישאלהו לאמור: „איה הספרים אשר אמרת לי זה שבועיים כי בוא יבואו אליך
מעיר מולדתך אשר שלחה לך אמך דרך עיר דביר-בשת ? ״

כמקיץ מחלום חזיון לילה הקיץ ברכיה לדברי אליעזר אוהבו, ופניו אשר
להטו פתאום חורו.

„אחרו הספרים מבוא״, ענהו „לא ידעתי על מה, ואגרת שלחה אלי אמי
ושם נאמר כי הספרים שלחה זה כבר לעיר דביר-בשת ליד ר׳ אהרןשור. יכול להיות
כי נעצרו בידו כי לא יקרה לפניו איש מפה אשר ישלחם אלי על ידו. האף
אמנם שבו אנשים בשבוע העבר מדביר-בשת אשר היו בבית ר׳ אהרן לערוב
ערבתם, אבל יכול להיות כי מרוב עסקיו העמוסים עליו שכח לתת לאחד מהם
הספרים להביאם אלי, או.. . אבל מדוע זה שאלתני עליהם? ומה לענין
הספרים אצל הענין המדובר בינינו ברגע זה? עוד דבר בפיך, מרחף על שפתיך,
הוציאהו ונדעה אותו.״

„בטרם כל״ ענהו אליעזר, „בטרם כל הגידה נא לי אם לא נמצאו בין
ספריך ס׳ תכונת הרבנים ומגלה טמירין?״

„מה זאת?״ צעק ברכיה ויקם מכסאו ויעמוד על רגליו, „מי הגיד לך?
הלא אנכי לא הגדתי לך שמות הספרים וגם ה׳ שימה לא הראיתי לך, ואיכה
איפה ידעת את כל אלה?!—״

„על כן מלאו מתני חלחלה!״ השיב אליעזר, „על כן נפשי ירעה לי כי
כלתה עליך הרעה מאת חסידי הבעל האורבים לך הדורשים אחרי תעלומותיך,
החוקרים כל סודותיך ויתיעצו על צפוניך. ואתה ידעת כי גם בי לא יאמינו
ובכל מקום אשר אנכי שם עמהם ישימו מחסום לפיהם! ובכל זאת שמעה
אזני כי האנשים האלה החטאים בנפשותם מתלחשים, ותבן לה כי מחתה
בפיהם, ובכל עמלי ויגיעי לדעת את סודם לא עלתה בידי למצוא פשר דבר
התלחשם, עד כי היום הזה עוף השמים המצפצף והמהגה, הוליך לי את הקול
שפטיה ערל שפתים, עלג לשון אין בינה, רב עמי את ריבו וסוד רעיו גלה:
כי מרוב כעסו עלי ועליך, קלל אותנו קללה נמרצת בברחו מפני תחת הכירים,
דיגמגם בלשונו ויקלל גם את ס׳ מג-ג-גלה טפ-פחים וכ-כנים דר-ר-בנן, ומדי
דברו הדברים האלה ראיתי כי יעקב הטמא ונחום הפריץ שחקו ורגזו יחד,
השתוממתי למראה עיני ולמשמע אזני, ואבון כי כונתו אל ס׳ מגלה טמירין
ותכונת הרבנים, אבל נפלאת היה בעיני, איכה ידעו הפתאים האלה את שם
הספרים אשר לא ראו אותם ולא קראו בם, כי לא יבואו בקהל להם ותועבת
נפשם המה, הלא העצים יעצימו עיניהם מראות ולבם מהשכיל וכל ספר כתב
איש ריבם פגול הוא לא ירצה, ובטרם יביטו בו יקרעוהו לשנים עשר קרעים
או ישרפוהו בשבת שחל בו יוה״כ, פן יראו בעינם כי תועים הם ולבבם
יבין כי דרכם חשך והלקלקות ושבו ורפא להם. על כן נפלאתי הפלא ופלא

מה לחסר לב זה לשאת את שמות הספרים האלה על דל שפתיו הערלות, אף כי נהפכו בפיו הטמא כקשת רמיה, יען כי עם ארץ חסיד הוא ולא יכון לדבר שם שום ספר גם מספריהם הקדושים להם, ותמיד הוא קורא לס׳ „אור המאיר״ מר׳ וועלוויל זיטאמירער „עור המעור״ ולס׳ „נועם אלימלך״ „ויהי נעם אבימלך״ וזה לא כביר מלאו כל אנשי ביהמ״ד שחוק פיהם כאשר קרא המגמגם לס׳ „מאיר עינים״ מר׳ נחום טשערנאבילער „עור עינים״; לכן הבינותי מקלקול לשונו מה הם הספרים אשר יקלל הפתי הזה. ויהי כחשבי הנה והנה ותעל על מהשבתי אם לא ספריך הם, אשר שלהה לך אמך בדרך דביר-בשת, ומשם נשלחו אליך על יד אחד הבוערים האלה... וידעת היום כי גם יעקב הטמא ונחום הפריץ באו בשבוע העבר שניהם מרוזען ועברו דרך עיר דביר בשת, ואם על ידיהם נשלחו הספרים, הוי הוי אקונן על כבודך כי גלה ממך! ואף עלי נפשי תאבל כי נפשי קשורה בנפשך, ואם כבודך יהיה לכלמה מפני לא יחשכו רוק וגרש יגרשוני מהסתפח בנחלתם, וכל זאת איננו שוה לי, כי בך לבד כל הגיוני וכל מחשבותי ורעיוני יהרדו יחד פן תהיה לבוז.״

כדבר אליעזר הדברים האלה וברכיה נצב עליו ולא הסיר עיניו מפני אוהבו ומעיניו המפיקות נוגה האהבה הטהורה והזכה. ודרך ברכיה (אשר רוח השירה צררה אותו בכנפיה והתעתד מאת אלהים לכהן פאר במקדשיה בימים יבואו) להתהפך חיש מהר מתכונה לתכונה, כעס ורוגז לא ינוחו בחיקו זמן רב אם יכעוס רגע וחדל משנהו, ורגז, ושחק ועיניו יפיקו רצין וחסד. פחד פתאם יקרהו ופחד—ורהב לבו כרגע ונהפך פחדו לשחוק בקרבו ויהתל בדבר אשר לפני רגע רוב עצמותיו הפחיד; כי עצה עמוקה בלבו תמיד ורוח נדיבה תתמכהו, ובתמתו יבטח ולא יפחד ויתקומם נגד כל אסון ופגע רע, לכל אויב ומתנקם הוא נכון להראות מצח נחושה, כי לו זרוע עם גבורה לשבר מלתעות רשעים ולקצץ חניתם וחרבם תבוא בלבם—גם הפעם הזאת, מדי דבר אוהבו, כבר סרה מעליו רוח רעה המבעתו בראשית שמעו קול פחדים באזניו, ורוח אלהים לבשתהו, רוח עצה ותבונה ולשחוק היה בעיניו שאון הכסילים. ולמען הסתיר השחוק הנעים הזה המגיד יותר מכל פה ולשון כמה געלה נפשו במתי מרעים אלה, המרחשים בכל בתי העיר כאשר ירחש הרמש הרומש בבשרם—לדרוש אחר כל הסודות והמסתרים ולדעת אף דברים שבין איש לאשתו ואפילו שיחה קלה של הנשים המבשלות אחר תנור וכירים, למען הסתיר התול שפתיו לפני אוהבו המדבר, לבלתי יחשב לבו כי דבריו העירו שחוק והתולים בנפש השומע, שם ברכיה ראשי אצבעותיו בפיהו וינשך צפרניו בשניו, עד כלות אליעזר את דבריו.

וככלות אליעזר את דבריו ויאמר ברכיה: „המקנא אתה לי, אוהבי הנאמן, כי נתן לי אלהים ענין באביב שנותי, לנסות בו כחי לדעת התצלח דרכי אשר אנכי הולך עליה לערוך מלחמת תנופה עם פגעי ומקרי הזמן?— האיש אשר התעתד מאת ה׳ להיות גבור מלחמה ולשום התתו בארץ החיים ועל אויביו ישליך נעלו, הנה בילדותו, עודנו על ברכי אמו, שעשועיו את

אנשי חיל, והמה עץ ואבן, יצאו חצץ כלם, עליהם יניף חרבו, וישימם שכם למיתריו ויך בהם מכה רבה עד השמדם. גם אנכי עודני נער, לא הסכנתי למשוך בקשת ולשאת אשפה, והיה אם אקרב אל המערכה ואראה ענקים לוחמים ונסתי, על כן שלח אלהים לפני את הגמדים האלה, אשר כחגבים הם בעיני, ונלחמתי בם ראשונה וכה אלמד ידי לקרב ואצבעותי למלחמה; — אל יפול לבך, רעי, אם גנבו מספרי וישימו בכליהם, אם ישננו לשונם לחרוץ ככלבים עזי נפש עלי ועל תהלוכותי, אם יביאו את דבתם רעה באזני מורם ומנהלם רועה אוילי הפושע מבטן כמוהם (וזאת יעשו בלי ספק, כי זה כל כהם, הוא מלכם ואלהיהם) לי כאפס ותהו נחשבו כלם יחד, ועיני כלות לנסות דבר אליהם, ולהסיר המסוה מעל פני ולהראות להם פני להבים, פני דורש אמת ומתעב שקר למען בושת פניהם! כי ידעתי ולבי נכון ובטוח כי יבשו ויכלמו כל הנחרים בי."

„ואתה אוהבי ורעי! לך אשלם תודות כי יקרתי וגם נכבדתי בעיניך ותחרד עלי כל החרדה הגדולה הזאת. אבל אל תירא ואל תחת. לך לביתך ושכבת וערבה שנתך כי עמנו אל. מחר נוסיף לדבר מזה, עתה כבר עת השנה הגיעה ובעיני חותני יפלא מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות."

כה נפרדו האוהבים וילך אליעזר לביתו.

וברכיה בטרם ישכב התהלך בבית אנה ואנה פעמים אין מספר ומעיניו כידודי אש התמלטו, לבו מלא הגות, חזות קשות הגיד לו לבו, כי קרוב לבוא יום מלחמה נוראה, ופניו כפני המים ביום סער אשר דכים וגליהם ישנן מרגע לרגע. וגם בעלותו על יצועו לא שכב לבו, כבה את נרו ועפעפיו לא סגרו. רעיוניו אשר רבו מאד בלילה ההוא נצבו כגבורים סביב למנותו ולא נתנו את השנה לבוא אליו ולתבקו בזרועותיה כפעם בפעם, ותתצב מרחוק ותשמור לו עד עלות השחר. אז כענן בקר כלו מחשבותיו מעט מעט וכטל משכים הלכו למו, ויעלו מעל מטתו, וכאוהבת רע נגשה השנה ותשק לו בשפתים דולקת ויסגור את עיניו ויישן על ברכיה.

ו

אֱלִיעֶזֶר יַעְבֵּץ

(זה ספר תולדות איש יהודי)

בקצה העיר הקטנה עציון־חבר, הרחק מאדם העיר, עומד בית קטן כאוהל רועי, גלמוד בדד כמלונה במקשה, הוא בית אליעזר יעבץ אוהב ברכיה.

זה האיש הדל, המתפרנס בעת ממלמדות הנותנת לו לחם צר ומים לחץ, ראה ימי טובה בנעוריו. כי בן נדיבים הוא מעיר דביר-בשת, ובהיותו בן ארבע עשרה שנים השיאו אביו אשה מהעיר הקטנה הזאת אשר הוא גר שם כיום הזה. חותנו ר' ברוך מוכסן, היה בעת ההיא איש עשיר, אבל ביבות הימים

ירד מנכסיו ואכל גם את כסף בתו אשר יתן לה שלוחים וגם את המוהר אשר הביא עמו חתנו אליעזר מבית אביו, וימת בערום ומחסור, גם אבי אליעזר מת ולא השאיר אחריו כבודו, כי גם עליו עבר הכוס. ויהי כראות אליעזר כי כלתה עליו הרעה, כסף אין לו וכל מלאכת עבודה לא למד, כי לא שמו בני ישראל לב בימים ההם לדברי חכמי יועצי עמם מעולם, אשר דבר ידברו אליהם השכם וקרוא באזניהם ללמד את בניהם מלאכה, אבל כלם שונאים את המלאכה ואוהבים את הרבנות בהיפך ממה שצוו אותם זקניהם, ואם גם לא טפש לב אבי אליעזר כרוב אנשי עירו, אכן לא נשא אותו נפשו ללכת נגד רוח עתו, ויאמר כאשר אמרו רוב בני ישראל בימים ההם, המכשלה הזאת לא תחת ידי היא, ומה אעשה אנכי לבדי, וצפור דרור אחת לא תקרא קיץ על הארץ; על כן לא נשאר לאליעזר בעת רעתו עצה ותחבולה אחרת לכלכל את אשתו החולה מרוב צרה ויגון ובתו היחידה המפונקה מנוער, כי אם בשומו מפלט לו ידיעתו הרחבה בתלמוד ופוסקים אשר הגה בם מנעוריו, ויהי למלמד, כי ידיעתו בלשון עברית ודקדוקיה ועשרים וארבעה ספרים הקדושים התלוים בה לא לעזור ולא להועיל היתה לו בעיר הזאת, אשר אין דורש ואין מבקש ידיעת לה"ק וכל אשר ידע אותה ואשם. ואף כי ידיעתו המעטת בשפת אשכנז ורוסיא אשר הכחיד תחת לשונו וירא מהגיד כי טבל מטהו בקצה יערת הדבש ההיא, וכבר העלתה ידיעתו הקטנה הזאת חלודה מרוב ימים אשר לא פקדה, והיתה כלא היתה ורק חכמתו בתלמוד היא שעמדה לו לבלתי ימות ברעב; אפס גם העבודה הזאת לא הספיקה לו די החיות חצי בשרו, כי רוב בני עירו עניים מרודים, ומה השכר אשר ישלמו למלמד את בניהם? אפס ותהו!

האיש הזה, בהיותו מילדי עיר גדולה לאלהים ואנשים מבני ישראל בה הרבה ושונים: חסידים מתנגדים וגם משכילים יודעי לשון וספר עמים, טעם בילדותו טעם כלם גם יחד. בבית אביו, חוטר מגזע צבי תפארת ישורון הגאון חכם צבי ובנו הגאון יעב"ץ, למד ללכת בדרכי תופשי התורה אשר על לחם ש ל ח ן ה ע ר ו ך לפניהם לבד יחיו וקודש הוא להם כל הימים, כל הנוגע בדין מדיני השו"ע כנוגע בבבת עינו. שם בארון הספרים אשר לאביו ראה וקרא מלבד ספרי התלמוד והפוסקים ונושאי כליהם גם קצת ספרי החכמה שחברו גדולי ישראל הנודעים לשם ולתהלה, כספר מורה הנבוכים להרמב"ם ז"ל, ס' הכוזרי לר"י הלוי, העקרים לר"י אלבו, ספרי דון יצחק אברבנאל, ר' יש"ר מקנדיאה, ר' מנשה בן ישראל וכדומה, וביחוד אהב להגות בספרי הגאון יעב"ץ אבי משפחתו ואשר על שמו נקרא שם משפחתו י ע ב " ץ. אפס גם כוח ב י ת ה מ ד ר ש לא עברה עליו חנם לבלתי צרור אותו בכנפיה. בבית ההוא קננה ה ח ס י ד ה, אשר היתה בימים ההם גברת בכל ערי ישראל בארץ הזאת, ועוד היום לא הסירוה מגבירה ובערים רבות עוד תעשה חיל. ה ח ס י ד ו ת הצבועה הזאת הכינה מרום כסאה בבתי המדרש בכל עיר גדולה וקטנה, שם מָסְבָה מִסְבָה יין שרף בבקר בבקר אחר התפלה לאיש אשישה אחת, היום בכסף פריון נפש מת לתקנו מדי שנה בשנה ביום הובל לקבר, כאלו היתה הנפש בגד עדים

אכלו עשׁ, וכצמר אכלו סס, ויפקדוה בטלאים על גבי טלאים פעם בפעם; ומהר באתנן אי״ה הבא להתפלל בבית הזה, וחזה כזה מחיתו וככה יעשו כל הימים. שם טבי״ה טבחה נערי בני ישראל אשר לא ידעו עוד לבקר בין טוב לרע ותצודד את נפשם בספורי הבל מנפלאות רביהם חוזי שוא ומקסם כזב, וישימו החסידים את אולתם כחותם על לב הנערים האלה, אשר בפתיותם יאמינו לכל דבר כי מאזני משקל אין להם. גם אליעזר שמע דבריהם וספוריהם, ואם מנהגי בית אבותיו וחכמת הספרים אשר קרא ולמד עמדו לו לבלתי יצלול ביון מצולת הבלי שוא בשתי רגליו, הנה לא שמר רגלו האחת מלכד, ויהי כפוסח על שתי הסעפים, רגל אחת ברפש החסידות ורגלו השנית עמדה במישור דת מורשה קהלת יעקב.

שתי הכתות האלה המכחישות זו את זו עשו מלחמה בנפש אליעזר בהיותו בן שלש עשרה שנה ויתרוצצו למודיהם ויסודותיהם בבטנו, זאת אומרת בני החי וסוד ה׳ ליראיו וכל הכופר ברבי וצדיק ככופר באלהי ישראל; וזאת אומרת שקר החסידות והבל החסיד, אותה ואת בנה תשחטו ביום אחד, כי הנגלות לנו ולבנינו לעשות את כל דברי התורה, ומצוות אינן צריכות כוונות האר״י, וכל שהוציא א״ע מכלל דיני הש״ע ועובר זמן ק״ש כפר בעיקר. ככה נאבקה ברוח אליעזר בימים ההם החסידות עם ההתנגדות עד עלות השחר, עד שבאה הכת השלישית והכריעה ביניהן, ותגע בכף ירך שתיהן ותקע!—

אבי הנער אליעזר, איש נדיב ותכם לב, ר׳ יעקב (בשם אבי משפחתו הגאון ר׳ יעקב עמדן) היה סוחר מנכבדי העיר בימים ההם. רוב ימיו בביתו לא שכנו רגליו, כי מערבו ועזבונו בקרית מלך רב מאסקויא המעטירה. אחת בשנה או בשנתים בא אל ביתו לחוג את חג המצות במסבת אשתו וילדיו. ולא יכול יעקב לשום עינו על חנוך בנו, אשר ראה בו אותות חכמה מדי בואו לביתו ויבחן אותו בלמודיו. ולבבו הבין כי נתן ה׳ חכמה בלב הנער, כי מלבד הלמודים אשר היו לו לחוק על פי מלמדו עוד למד ספרים הרבה מבלי משית ידו עליו. אולם לא נכחד ממנו כי גם מכותלי בית המדרש דבק בו הנגע הנראה בבית ההוא. ולא אבה יעקב לאסור אסור בבנו לבלתי בוא בשערי הבית אשר שם חסידים יקננו, כי חכם לבו וידע היטב דרכי איש צעיר לימים ויצרי לב נער לאכול מפרי העץ אשר יצוהו לבלתי אכל ממנו. ועוד יותר נגלו לפניו מזמות מצודדי נפשות אלה ותחבולותיהם ונפשו ידעה מאד כי אם יודע להם כי הושך הוא את בנו מלכת אחריהם, אז לא ירגיעו ולא ינוחו עד יתפשוהו במזמותיהם ובנכליהם — ואז ערום שאול נגדו. כי לא תועיל כל תרופה למכתו כאשר יתאמרו פועלי און אלה לצוד נפשו למדהפות, ועוד יותר בהיות אביו רחוק ממנו כל ימות השנה. ומי זה לידו יתקע כי לא יעשו כלה במדותיו הטובות כדרכם, וילמדוהו להעיז פניו גם באביו, ואבדה כל תקוה לישר תלמי לבבו אחרי אשר יעבירו עליו מהרשתם. ויעקב זכר את אשר קרה בעיר לא רחוקה מעירו, כי הוכיח אב את בנו על ארחו לחברה עם מתי שוא אלה, ומדי דברו עם בנו לא יכול להתאפק ויוציא דבר מפיו על הרבי אשר לחסידיו נמנה

בנו, ויקך הבן ויספר לאחוזת מרעהו, ויאספו כלם יחד והבן הזה עמם ויתנו את אביו להרם *) על כן השכיל יעקב לעשות ולא כהה בבנו הילד, כי אם שמר את הדבר לעת מצוא.

ויהי היום ויעקב שב ממאסקויא עם אוצר רב סחורות לחוג את חג המצות בביתו, ויגד לאשתו לאמר, כי הפעם הזאת לא ימהר ללכת לשוב לעיר מסחרו כפעם בפעם, כי בביתו ישב כל ימי הקיץ, כי שיח וכי שיג לו עם שותפיו, והגיעה העת לאמור להם בואו חשבון. אשתו שוש ששה בבשורה הזאת כמוצאת שלל רב וילדיו ברכו את ד׳.

כל ימי החג השתעשע יעקב עם בנו הצעיר ולא זז ידו מתוך ידו. דבר עמו וילמדהו ויורהו ויאמר: „ראה בני, מקצה חודש ניסן יבא היום אשר תכלינה שלש עשרה שנה, ביום ההוא תבוא בברית מצות תפילין והיו לטוטפת בין עיניך כחותם על לבך חותם על זרועך כי עול המצות הושם עליך מהיום ההוא ומעלה ולבדך תשא וכל מחסורם עליך. ביום ההוא אנער חצני ואברך: ברוך שפטרני מעונשו של זה. — ועתה הגיע העת לדאוג גם לימים הבאים. הן כבר אישת ובעוד שנים עשר חודש ונשאת אשה והלכת לגור בבית חותנך. הידעת בני את חקות הארץ אשר אנחנו יושבים בה? הן הגית בתלמוד ופוסקים וספרים רבים קראת, אפס גם את העולם נתן אלהים בלבך, והיית כאבותיך איש סוחר בארץ, ואתה את לשון העם אשר אנחנו יושבים בקרבו לא ידעת. לכן אתן לך היום מורה אשר יורך את שפת רוסיא שפת ארצנו, ויען כי אנחנו העברים בארץ הזאת מדברים שפת אשכנז נשחתה ע״כ עלינו ללמוד גם את השפה הזאת בצחותה היא לשון אשכנז היפה בלשונות · ויותר מזה הזהר בני לבלתי הקל בכבוד לשוננו הקדושה גברת הלשונות ולדעת אותה בכל דקדוקיה ופרטיה ועשרים וארבעה ספרים הכתובים בה, אז תשכיל ואז תצליח והיית ברכה.״

(המשך יבא)

נ ג ג י א ל

(סוף מחוברת א)

ה

—„אֲנִי, אָמַר אַחֵר בְּקוֹל הֹגֶה נְבָאִים: —

אֲנִי אָשִׁיר אַהֲבָה–חֶרֶשׁ מִצֵּל בַּיַּעַר,

עֵת הַצִּפּוֹר הוֹמָה עַל רָאשֵׁי הַבְּכָאִים

עֵת בֵּין כֹּכָבִים יְשַׁלַּח קוֹם סַהַר **.

*) מעשה רב ומאורע אמת אשר קרה באחת הערים האלה. א. ב. ג.

אָשִׁיר לֵיל דְּמָמָה, הֶמְיַת עֵין־גַּנִּים,
אָשִׁיר צֵאת שַׁחַר טַל גַּם שׁוֹשַׁנִּים
וּלְנֹגַהּ חַרְסָה יַעַט צְבִי רֹאשׁ אָמִיר,
יָרֵחַ, יַעַר, מַעְיָן וְגַם זָמִיר —
עֲלֵיהֶם אַטִּיף מִלָּתִי . . .
לָהֶם אַקְדִּישׁ שִׁירָתִי . . .
בְּמוֹת אַמְנוֹן נַפְשִׁי הוֹמִיָּה,
תָּמָר כִּי תִגְוַע אָעִיר תַּאֲנִיָּה;
אֶת גַּלִּים, אֶת סַעַר,
וְאֶת אֵלֵי הַיַּעַר;
גַּם שׁוֹשַׁנִּים אִתִּי יֶהֱמָיוּן
גַּם כֹּכְבֵי שַׁחַק יִבְכָּיוּן
יָרֵחַ בְּעֶצֶב תּוֹפִיעַ
אֵבֶל יִלְבַּשׁ רָקִיעַ . . .

—„רַב! קָרָא נַגְנִיאֵל, אִם אַמְנוֹן מֵת
אוֹ גָוְעָה תָמָר מַה הָלַךְ מִמֶּנִּי? . . .
מַלְאַךְ הַשִּׁיר הִנֵּנִי —
אַךְ לֹא אַהֲבָה יוּשַׁר לְיַעֲקֹב כָּעֵת!
לְעַם לוֹ חֻקֵּי־אָדָם וְאֶרֶץ מוֹלֶדֶת
אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ
לְעַם לֹא־נוֹדֵד כַּצִּפּוֹר נֹדֶדֶת
לֹא יִרְאֶה הֶעָנִי בְּשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ —
שִׁיר אַהֲבָה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים!
אַךְ יְמֵי יַעֲקֹב עוֹדָם רָעִים
עוֹדֶנּוּ לָעַמִּים לְזַוָעָה
הָיוּ מְאָרְרִים וּמָרִים
עָמָל—יְמֵי חַיֵּיהוּ
לֹא שָׂרוֹת וְלֹא שָׂרִים
וְלֹא יַיִן מִשְׁתֵּהוּ —
הוּא לֹא יָשִׁיר אַהֲבָה!

בִּקְרוֹב אַמְנוֹן אֶל תָּמָר אֵינֶנּוּ שָׂמֵחַ,
הָאֲהוּבִים נִפְרָדוּ — לֹא יָעִיר תַּאֲוָה;
לֹא יַחֲלוֹם בְּהָקִיץ לְנֹגַהּ יָרֵחַ,
וְחֶזְיוֹנוֹת מַתְעִים בַּל עֵינוֹ צוֹפִיָה...
גַּם לְךָ לֹא אוֹשִׁיעַ!
וְזֶה?

ו.

„הָהּ, מַלְאַךְ הָרָקִיעַ
אֲנִי בְּבַת יַעֲקֹב שֶׂעָרוּרָה רָאִיתִי,
בּוּזֵי שְׂפַת עֵבֶר אֵין מִסְפָּר הָזִיתִי
„קְדֻשַּׁת מִשְׁכְּנֵי עֶלְיוֹן״ „בֵּין הַלּוּחוֹת נִסְגָּרָה״
„שֵׁן הַזְּמָן הַבּוֹגֵד עַד הַיְסוֹד בָּהּ עָרָה!״
„צָמְקוּ שָׁדֶיהָ״
יֹאמְרוּ בּוֹזֶיהָ
כָּלָה כֹּחָהּ „וּשְׂפָתֶיהָ רָפוֹת״
שָׁוְא עָמָל וָטֹרַח
„חָדַל לָהּ אֹרַח
„חָדַל לַזְּקֵנָה אֹרַח כַּשְּׁפָחוֹת״
וּבִקְצֵה מַטְּמוֹ אֵלֶּה נָגָעוּ
„בְּיַעֲרוֹת דְּבַשׁ הַהַשְׂכָּלָה״
וּמַצְפּוּנֵי־קֹדֶשׁ לָמוֹ הֶבֶל מָלֵאוּ
שְׂפָתֵנוּ נָמַר טַעֲמָהּ וְרוּחָהּ הֻבְלָה!
וְהַנְּסוֹגִים אָחוֹר יִתְקַדְּשׁוּ יִטְהָרוּ,
מָוֶת בְּסִיר, עֵץ נִשְׁחַת בּוֹ, אָמָרוּ
וַתֵּבְךְּ שְׂפַת עֵבֶר חֶמְדַּת כָּל־עָיִן...
עֲנִיָּה רָאִיתִי וָאֶשָּׁבַע בַּקֹּדֶשׁ
חֶלְקִי יֹאבַד חֹדֶשׁ!
אִם לִי דוֹדֶיהָ לֹא טוֹבִים מִיָּיִן,
בִּלְשׁוֹנוֹת הַצְּעִירוֹת הַחַיּוֹת מָאָסְתִּי
אֶת הַזְּקֵנָה אָהַבְתִּי „לִי אוֹתָהּ אֵרַשְׂתִּי״
אֲהֵבָה אָנֹכִי,

עד נצח „קה אעזובה"
ועד יכלה כחי
„עברית־עברית" אכתובה... *)

—דום ! ענה המלאך , כבר בנתי לרעיך
ידעתי גם אותך גם כל רעך.
לפעלכם אין ידים אם אך השפה אהבתם —
מחשבותיכם הגידו. ספרו מה־כתבתם !
זרו נא הלאה את המלות השות
ומליצות שדופות קדים אספתם לרבבות
„שחוק המלות" בחצץ יגרס שנים
וכפי ענין במלות שות שבעתים
תנו לבכם אם לא שוא עמלתם
שירים הרביתם , אך מה פעלתם ? ...
תדמו ? מענה כי אין מאד נפשי יודעת
על־כן את שירכם תאכל התולעת...

ז.

הרביעי קרב : — „אנכי שמתי לב
על בת עמי והנה משרבת הרבה ,
כי חנף חנפה מנפש עד־גו
וכי מתעים גם מאשריה . . .
ראיתי רבנים שחד יקחו
על תמימים ונקיים ועמם ישפטו ,
קדושים חזיתי צאן עמי רעו
ערמת שועל וחמת פתן מלאו
ראשי־קהל יראת שדי על פניהם
הון הקהל גנבו גם שמו בכליהם . . .
לירושלים רקים ופוחזים ינהרו

*) „לא עברית-אשכנזית לא עברית-צרפתית לא עברית-איטלקית לא עברית-רוסית אלא עברית־עברית" (לשון משורר אחד)

יָמוֹצוּ דַם אֲחֵיהֶם–בְּלִי־דַעַת נִבְעָרוּ;
בְּחֶשְׁכַת עַמִּי אֵין נוֹגַהּ אֵין זֹהַר,
מַהְפֵּכַת צַלְמָוֶת אֵין חַלּוֹן אֵין צֹהַר.
לִבִּי חַם בְּקִרְבִּי כִּי גֶפֶן פּוֹרִיָּה,
תַּעַל בְּאַשְׁפָּה סוּרֵי הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה,
בֹּסֶר תַּחַת נִטְעֵי נַעֲמָנִים,
קָאַת גַּם קִפּוֹד תַּחַת בְּנוֹת־רְנָנִים,
דִּבַּרְתִּי עַל לִבָּם לְחִנָּם. לַשָּׁוְא
הִתְחַנַּנְתִּי. לַהֶבֶל יָצָאתִי לַקְּרָב . . .
תַּחַת הָיוּ לִי מְרוֹרַת פְּתָנִים.
עַמִּי לַהַב חֲנִית בְּרַעַל מָשׁוּחַ,
מִקַּשְׁתִּי אוֹרָה חִצִּים מַהֲתַלּוֹת לְכָל רוּחַ...
אֶל לֵב אוֹכְלֵי עַמִּי תַּחַת הַשָּׁמָיִם.
וְאֶת עַמִּי אֲלַמֵּד דַּרְכֵי הַחַיִּים ! . . .
אַךְ לִפְעָמִים בִּרְאוֹתִי בֵּית יַעֲקֹב בָּתָּה
נַפְשִׁי תִקְצַר בַּעֲמָלִי וּגְבוּרָתִי נָשָׁתָה
רְגָעַי שֶׁפֶּךְ יָבוֹאוּ, לֹא אֶשְׁלֹט בְּרוּחַ—
קַשׁ אֲיֻמָּה קַשְׁתִּי, תֶּבֶן—חִין שִׁלּוּחַ,
וְלֵב עַמִּי אֶבֶן, לֵב מְאַשְּׁרָיו סְלָעִים . . .
הָהּ, רְגָעַי אֵלֶּה אֲיֻמִּים וְנוֹרָאִים,
יָמוֹצוּ דַם לְבָבִי לְשַׁדִּי וּמוֹחִי,
בִּרְכַּי תֵּלַכְנָה מַּיִם, לָרִיק יִכְלֶה כֹּחִי.
הַמְאַשְּׁרִים—לֵב עַמִּי קָנוּ בְּעָרְמָה
וְאֶת אוֹהֲבָיו רוֹדְפִים עַד חָרְמָה . . .

. . . .

תְּנָה עֶצְמָה, נַנְגִיאֵל ! כָּל אֶרַע אֵימָה
וּמִלְחֶמֶת הָאוֹר עַד בּוֹא קִצִּי אֶלְחָמָה ! . . .

—בָּרוּךְ אַתָּה בְּנִי ! עָנָה מַלְאַךְ הָרָקִיעַ.
וַיַּשְׁבִּיב שִׂמְחָה וָחֶסֶד בְּעֵינָיו הוֹפִיעַ
בָּרוּךְ אַתָּה בְּנִי. יוֹם נִצָּחוֹן תָּרִיעַ

הַיּוֹם הַהוּא לֹא רָחוֹק יֶאֱתֶה יַגִּיעַ!

לֹא עָצַרְתִּי עוֹד כֹּחַ—„הָהּ, מַלְאַךְ שָׁמַיִם!"
מַנְהֲמוֹת לֵב קָרָאתִי וָאֶשְׁתַּחֲוֶה אַפָּיִם,
גַּם אָנֹכִי רָאִיתִי מִשְׁרֶכֶת דְּרָכֶיהָ
בַּת־עַמִּי, רָאִיתִי כִּי מְתַעִים מְאַשְּׁרֶיהָ;
גַּם אָנֹכִי לְעָנְיִי מְאֹד נַפְשִׁי יוֹדַעַת
כִּי רָקָב בְּלֵב עַמִּי תֹּאכְלֶנּוּ תוֹלָעַת;
אַךְ אֶת הָאַשְׁמָה לֹא בוֹ רָאִיתִי,
אֶת הַצּוּר מִנּוּ חֻצַּב כָּל אָוֶן חָזִיתִי,
מִי הִשְׁלִיךְ אֶת עַמִּי אֶל בּוֹר תַּחְתִּיָּה?
מִי סָגַר הַחַלּוֹנוֹת עַל בְּרִיחַ וּדְלָתַיִם?
מִי פָּרַץ אֶת גֶּדֶר גֶּפֶן הַפּוֹרִיָּה
לַחֲזִיר מִיַּעַר לְמִרְמַס רַגְלַיִם?...
וְעוֹד רַבִּים עַל עַמִּי אֶת פִּיהֶם יִפְעָרוּ
בִּידֵי עַמִּי אָוֶן אַךְ בְּנַפְשׁוֹ לֹא חָטָא
הוּא לֹא בִּקֵּשׁ לַיִל לֹא חִפֵּשׂ עֲלָטָה...
וְאִם חֻקֵּי־אָדָם מֵהֶם שְׁדָדוּ *)
עַל־כֵּן לֹא כְאָדָם בֶּגֶד בָּגְדוּ...
מֵאֶרֶץ מוֹלַדְתָּם גֹּרְשׁוּ בְזַעַם
וְאַהֲבָה מֵהֶם דָּרְשׁוּ כְּפַעַם בְּפַעַם...
„לִמְדוּ חָכְמָה וָדַעַת" לִבְנֵי יַעֲקֹב אָמָרוּ
עֵת בָּתֵּי־הַסֵּפֶר לִפְנֵיהֶם סָגָרוּ...
„אַל תִּהְיוּ מְנַשֶּׁךְ אַךְ מְזַעַת אַף!"
וְנַחֲלָתָם שָׁדָדוּ, כִּי יְדֵיהֶם הָיוּ רָב...
לֹא לְקָרֵב אֶת עַמִּי לִי זְרוֹעַ נְטוּיָה,
עַל חֲטָאָיו לֹא אָצִית בְּנֶפֶשׁ אַכְזָרִיָּה,
לִבִּי בִּי הַם—וּלְכַעַס אֵין תּוֹצָאוֹת...
אֶת נַפְשִׁי אֶשְׁפֹּךְ אַשְׁקֵם דְּמָעוֹת.
גַּם לִדְמָעוֹת תּוֹעֶלֶת,

*) בימי הבינים

הֵמָּה כַּטָּל
לְשׁוֹשַׁנָּה אֻמְלָלָה נוֹבֶלֶת . . .
אַךְ, הָהּ, צִיר שֻׁלַּח מֵעָל !
לְמִי אֲנַחְנוּ עֲמֵלִים ? — חֹפֶשׁ נִקְרָא וּדְרוֹר,
אֵין־שׁוֹמֵעַ . . . אַךְ מַלְאַךְ הַשָּׁמַיִם
פִּתְאֹם נָגַז — הֱקִצוֹתִי פָּקַחְתִּי עֵינַיִם
וּכְבָר הַ בֹּ קֶ ר א וֹ ר !

יצחק ליבוש פרץ

זִכְרוֹנוֹת יְמֵי עֲלוּמַי (**Memoiren**).

תַּעֲנִית חֲתוּלִים.

(ספור)

א. פתיחה.

לא כימים האלה , ימי חֹפֶש הדעות , היו הימים הראשונים , בימינו אלה דרור יקרא לאיש איש להגות בלבו ככל העולה על רוח בינתו , אם גם בינתו זאת תמרה את פי אבותיו , אשר לא נשענו על בינתם ולא שאלו את פיה ; כי אם בחקות אבותיהם הלכו ויאמינו בכל אשר האמינו הם , מבלי חקור ודרוש אם מחכמה האמינו את אשר האמינו . טובים היו הימים הראשונים לעם בני ישראל מן הימים האלה ! אבותינו שפעת עמים ינקו , והם תֻּכּוּ לרגלי העמים האלה וישתחוו לפניהם מן הבקר עד הערב , ויכרעו ברך לפני כל לא מול בערלה , וישבעו לחם ויכרשו רכוש , וישבו לבטח בקרב הארץ , אם גם הֻכּוּ לחייהם בחרפה מאת השרים והחורים לא נפל לבם , כי הלא שרים וחורים האדונים האלה ולהם נתנה הארץ , ואיכה לא יכו בחרפה להיי איש יהודי , הגולה מארץ מולדתו והוא גר בארץ לא לו ? — אולם באמונתם חיו בני ישראל בימים ההם , כי סגֻלת העמים הם , וה׳ אֲהֵבָם על כן חפץ דַּכְּאָם , ואת אשר יאהב יוכיח, ויעשו הטוב והישר בעיני ה׳ , לעסוק בתורה ובספרי יראים לקחת מוסר , להתפלל בצבור ערב ובקר וצהרים, לסחור את הארץ ולהלוות גוים רבים בנשך ולשבוע מטובם וללכת שחוח לפני רודף . ולא היה דבר אשר לא האמינו בני ישראל בימים ההם . האמינו בה׳ ובמשה עבדו ; אבל האמונה הטהורה הזאת לא הפריעה אותם מהאמין גם בהבלי

הגוים , אשר הבדל הבדילם ה׳ מהם , ויאמינו בשדים וברוחות ובמתים הפשים מתהלכים בקרב החיים , בחלומות , בהשבעות , בשמות קדושה וטמאה , בלחשים בנחשים ובכשפים, עד בלי הבדל בין קדש לחול ובין טהור לטמא .

הן אמנם לא כל הערים היו שוות לטובה גם בימים הטובים ההם . כי נמצאו גם אז קצת ערים בארצנו , אשר הגיעו שמה קרני השמש אשר זרחה במדינת פרייסין בעיר הבירה בערלין , ואיש המופת אשר לא יסוף שמו וזכרו מקרב ישראל עד סוף כל הדורות , ר׳ משה בן מנחם , הופיע נהרה ויזרע אור בהיר סביב סביב ; אבל ערים כאלה לא רבו בארצנו בימים ההם וגם הקרנים אשר הגיעו שמה מעט היו ולא עצרו כח לגרש מפניהם חשך עד השמדו . ואף כי הערים אשר במעדר האולת יעדרון ועל גביהם חרשו חורשי און וזרעי עמל והאריכו למעניתם , הערים האלה אשר דבר אין להם עם פרייסין ועם כל ארצות תבל , אשר היהודים הנחתים שמה לא יתהלכו בארץ , ואנשי ערים אחרות , ואף כי ארצות רחוקות , יבאו שמה לפקוח את עיניהם , לדעת כי יש עוד בני אדם חוץ להם , אשר לא יעשו כמעשיהם ולא ילכו בדרכיהם , וגם הם יהודים כשרים ונאמנים לה׳ ולתורתו ; הערים האלה , אשר אנשיהם סגורים על מסגר לא יצאו משער העיר וחוצה והבלי שוא להם חומה מימינם ומשמאלם ; הערים האלה ערי מלקט הם לכל הבל ורעות רוח ורבצה שם כל האולת ואמונת שוא ותפל , ולא יכלו קרני השמש לעבור שמה להגיה חשכם וימש חשך .

עיר כזאת היתה בימים ההם עיר צהנה (אשר אמנם נהפכה היום לעיר אחרת כי זרח עליה שמש דעת ויהי אור) , אשר שם קרו הדברים אשר אני הולך לספר באזני הקוראים .

ב. ר׳ פתחיה הרואה ציצית.

ויהי רעש גדול בעיר צ ה נ ה , עיר מלאה בימים ההם יראי ה׳ וחושבי שמו , אבל לא חלק להם בחכמה ובדעת ; כי מתו בעיר ילדים הרבה , יונקי שדים שלא חטאו , עודם בחתוליהם . אפס לא מות הילדים בלבד זעקת שבר עוררה , ולא בגללם בלבד רעשה ותחל ה עיר ותהי כמרקחה ; כי הסכנ יושבי העיר לראות את המראה הזה ולא פעם אחת קרה כזאת . כי איכה לא ימותו ילדים רכים , הצריכים שמירה מעולה מכל צחנה ובאשה ומאויר בלתי נקי , בעיר שֶׁכֻּלָּה צחנה ומלאה אשפתות ודומן , קיא צואה בלי מקום ? ולולא החזירים הרבים המשוטטים שם בחוצות , לא היתה כל בריה יכולה לעמוד במקום נקי . אכן י ל ל ת ה י ל ד י ם ה מ ת י ם ה א ל ה , אשר השמיעו קול זעקה ובכי תמורים בלילות בבית הכנסת הגדול והקדוש , היא הרעישה את העיר ותביא פחד ובהלה בלב כל היהודים , הדואגים תמיד בעד המתים , אחר שבאו לקבורה (כי בטרם קברו לא ידאגו למו וימהרו לקברם בעוד לא הספיקו להתקרר) יותר מאשר בעד החיים . ומעשה שהיה כך היה :

איש היה בעיר צחנה ושמו ר' פתחיה ראה ציצית, והיה האיש ההוא ירא אלהים באמת, ר"ל ירא באמת, כאשר יירא האיש מפני הארי והדוב, פן יהיה טרף לשינמו; כי היה סכל ופתי מאמין לכל דבר שוא ותהו והבל, תחת תנור וכרים בבית המדרש אשר שם גדל בין ברבי בטלנים בעלי הזיות ושומרים הבלי שוא, מלא ראשו ולבו ספורים בדויים מבהילים ומחרידים, ממתים משוטטים על פני ארץ, משדים ומזיקים העושים שפטים בבני אדם המזלזלים במצות עקריות ויסודי הדת, כמו נטילת ידים שחרית בתוך ד' אמות של משכבו, נטילת הצפרנים בכל ערב שבת שלא כסדרן, גלוח הראש וכסותו בארמאלקע, והיה כל ימיו ירא וחרד ומפחד תמיד, פן יעבור ח"ו בשגגה על אח מאחת מאלה, פן תפול הלילה מצנפתו מראשו באחד הלילות בישנו את שנתו — אע"פ שהדקה היטב בהגורה אשר הסיר ממתניו — והיתה נפשו לשלל לרוחות ומזיקים ח"ו; על כן היו כל ימיו מכאובים, והיה שרוי בצער ודואג תמיד על אשר יקרה את נפשו אחרי מותו בגלל שגגות כאלה, ולמען הקל עכ"פ את מכאוביו ולשכך מעט את חמת אל מלא רחמים, שאלה הם רחמיו ורוב חסדיו, שהוא מבקש קיסם וצרור בעיני בני אדם שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם, לבוא עמהם במשפט על כל שגגה וליסרם שבע על חטאתם, היה עוסק במצות כל ימיו לרבות הלילות, (כי גם בלילה לא היה חפשי ממצות, על כן ברכו אלהים וידגה לרוב בקרב הארץ).

ואלה המצות אשר שם ר' פתחיה לבו עליהן לשמרן כבבת עינו ולקימן בכל עת ובכל שעה, בכל פרטיהן ודקדוקיהן ותרי"ג מצות התלויות בם, ביחודא שלים בשם כל ישראל.

א) מצות ערובי תחומין. הוא היה המוציא והמביא בכל הענין הקדוש ההוא, ובלעדו לא הרים איש את ידו ואת רגלו ביום השבת. הוא הלך מבית לבית לקבץ נדבות להכין חבלים ומוטות לצורך הערוב, הוא השתדל עם בעלי בתים ערלים אשר בעיר לקנות מהם הרשות לעשות ערובין בגבולם, ומבלי ידעו את לשונם דבר עמם ברמז כאלם לא יפתח פיו, הוא נשא על כתפיו המוטות והחבלים איש איש למקומו בארבע פנות העיר ויתקע יתדותיו במקום נאמן ויקשור החבלים בקשר אמיץ. הוא היה בודקם בכל ערב שבת אם לא נתקו החבלים ח"ו באיזה מקום, וכאשר מצא שנתק החבל היה מתקן אותו בידיו, למען לא יבא ח"ו איש מישראל לידי מכשול עון גדול מנשוא, לשאת משא ביום השבת, מטפחת הנחירים, או בתי עינים, בשגגה ועל כל העדה יהיה הקצף מאת בעל הרחמים והסליחות; כי כל ישראל ערבים זה בזה. וזאת לדעת, כי לא כימים האלה בדור פרוץ זה הימים הראשונים, זה יותר מחמשים שנה לפנים. כי הלך ישראל עוד בתורת ה' ולא הואל הלוך אחרי השכל המטה עקלקלותיו ומולך את האדם לגיהנם. החרדים על דבר ה' בימים ההם לא הורו היתר

לעצמם לתת מטפחת הנחירים על צוארם ביום השבת ולקשרה שלא בקשר של קימה כדי להוציאה מרה"י לרה"ר, כי כל עושה כזאת עשה עָוֶל וחטא חטאה גדולה. ורק עצה אחת היתה לו להביא את המטפחת עמו לביהמ"ד, כאשר קרה מקרה בלתי טוב שנתק פתיל הערוב; להסיר את החבורה מעל מתניו ולשום את המטפחת תחתה, או להתיר את שרוך מכנסי בד אשר על בשרו ולאגדם במטפחתו, או לקנח את נחיריו בכנף בגדו; והמהדרין מן המהדרין לא קנחו כלל, כדי שלא לעשות סחיטה בשבת. בדור כשר כזה, כל עין תחזה את כל הטוב אשר עשה ר' פתחיה, בפקחו את עיניו המאירות על הערוב ועל הבליו לבל ינתקו.

ב) מ צ ו ת ט ב י ל ה לאנשים ולנשים. היה משכים ומעריב לבית המרחץ ל ב ד ו ק א ת ה מ ק ו ה! לא שיהיו מימיו צלולים, שהרי אם המים סרוחים קצת, או יותר מקצת, אין בכך כלום, וסוף סוף טבילתם עולה יפה, וכל המהדר אחר מים צלולים דוקא בידוע שמינות נזרקה בו! אבל עיניו היו פקוחות שיהיו המים במקוה כ ש י ע ו ר ה ר א ו י. בבקר בבקר השגיח על אנשי ביהמ"ד, שיהיו טובלי שחרית קודם התפלה, והיה סופר ומונה כל הבאים לרחוץ את בשרם, ואם חסר אחד מהם לא מש מזכרונו עד שהוכיח אותו בשבט פיו ושם עונו לנוכח עיניו, ובערב הוא בא לבית המרחץ להזהיר את המשגיחה על טבילת הנשים (טוקערין) שתשגיח היטב על נטילת הצפרנים עד שפך דם אצבעותיהן, והיה שומר על פתח בית הטבילה עד צאת הנשים הטובלות, למען תראינה את תאר פניו, ונגעו בו, בכדי שתלדנה בנים כשרים כמהו. כי במקום ענותנותו של ר' פתחיה שם אתה מוצא גם את גדולתו שהיה מחזיק את עצמו לצדיק וחסיד ומאד מאד היה חפץ ומשתוקק שיהיו כל עדת ישראל במוהו, כדי שיהיה ישראל כלו זכאי ויבא משיח צדקנו בימיו.

ג) מצות נקיות. כל ימיו היה מצטער שיזכה לגוף נקי, ר"ל מ ב פ נ י ם ולא מבחוץ, כי אין דרך חסידים ואנשי מעשה להקפיד על נקיות ח י צ ו נ י ו ת והעיקר בכל דבר הוא הפנימיות, והיה אומר שהפנימיות שבגוף הוא המלבוש שמתלבשת בו הנשמה, לפי שהנשמה מבפנים, וזה רמוז במשנה (שבת פ"א) „פשט בעה"ב את ידו לחוץ", שבעה"ב היא הנשמה, שהנשמה היא בפנים, ברשות היהיד, ר"ל ברשותו של הקב"ה, שהוא יחידו של עולם. ולכן היה משתוקק תמיד שיהיו לו גוף נקי מבפנים, כדי שיעלה ע"י"ז מעלה מעלה, עד שיגיע למדרגת רוה"ק; כמאמרם: נקיות מביא לידי טהרה וכו' עד רוח הקודש, ולתכלית זו היה משתמש במשקאות משלשלות, עד שהחליש את גופו מאד, וזכה להיות ב ע ל י ס ו ר י ם, כי בא לידי תחתוניות ושבר גדול.

ד) מ צ ו ת כ פ ר ו ת. בשמיני לחדש השביעי בין הערבים (זמן סבוב הכפרות למבשלות ומשרתי הבית, כדי שיוכלו לשחטן כאור חבקר), היו ידי ר' פתחיה מלאות עבודה וראשו סובב סובב הלך כגלגל לפני סופה, או, לדבר בלשון קרוב יותר אל המציאות, כתרנגול הכפרה סביב לראש גבר וכתרנגולת סביב לראש נקבה, מרוב ט ר ד ה ש ל מ צ ו ה שהיה טרוד באותה שעה,

ללכת מבית לבית בכל בתי היהודים אשר בעיר, ל ה כ ו ת כ פ ר ה עם כל המבשלות, נערות וזקנות, בתולות גרושות ואלמנות, אשר לא ידעו קרא בסדור התפלה את סדר „בני אדם" וזה כפרתי. גם הכין בכסף הנדבות אשר אסף ת ר נ ג ו ל ו ת לנקבות ובצים למעוברות, אשר מטה ידן ולא השיגה להכין להן כפרות, אשר לפי דעתו של ר' פתחיה היו עוברות על עברה המורה אם לא היו ח"ו „מ כ ו ת כ פ ר ו ת". וחזר כל כך בערב ההוא על נוסח „זאת כפרתי כו'" (לפי שהיה מסדר הנוסח רק לפני נקבות, לפי שעל הרוב הן אינן יודעות לקרוא בעצמן) עד שהיה שגור בפיו בהקיץ ובחלום, וקרה לו פעם אחת (כך מספרים בעיר צחנה), שהיה מתנמנם בעת קריאת התורה שקודם מנחה ביום הכפורים, מרוב יגיעו ועבודתו ביום ההוא בתפלתו בבכי ובזעקה, ויהי ככלות הקריאה והגביהו את ספר התורה ויקרא כל העם קול אחד: „וזאת התורה כו'" ויקץ ר' פתחיה לקול הקוראים, והוא בלי ספק חלום חלם, כי מסבב הוא כפרות סביב לראש המבשלות, ויהי כשמעו מלת „וזאת" צעק בקול גדול: „זאת התרנגולת תלך למיתה" וישחק כל העם אשר בכו כל היום.

ה) יותר מכל המצות היתה חביבה עליו מ צ ו ת צ י צ ת, אשר על כן נקרא על שמה „ר' פתחיה רואה ציצת". דרכו בקדש היה לאסוף נדבות ולקנות אגודות אגודות של ציצת, וימלא כיסו מהן, ובלכתו ברחוב ויפגע באיש מהמון העם, זקן או נער, נגש אליו ויצוהו במפגיע להראות לו את ציציותיו, ויהי כאשר מצא ח"ו פתיל אחד קצר הסר התז את הציצה ההיא מארבע הכנפות וישם חדשה תחתה בעצם המקום אשר עמד שם, כי לא נתן את האיש לעבור מאיש עם ציצה פסולה —

[illegible]

מדעתו.

מאד מאד היה משתוקק להיות ר ו א ה ו א י נ ו נ ר א ה, כדי שיוכל להיות הצנע לכת עם אלהיו ואיש לא יראה אותו בעבדו את ה', ולא עוד אלא שיוכל לראות ולדעת את כל החטאים והעברות שבני ישראל בעירו עוברים בזדון ובשגגה, כי בהיותו בלתי נראה לא יוכלו להסתיר דבר ממנו והוא יוכיחם ויזהירם למוטב. ולא אחד הוא ר' פתחיה אשר הפיק ביקר המתנה הטובה הזאת, אשר לא נתנה לשום בריה, ורק הש"י בלבדו הוא ה ר ו א ה ו א י נ ו נ ר א ה, אבל בני אדם כלם יחד הם ר ו א י ם ו נ ר א י ם, או נ ר א י ם ו א י נ ם ר ו א י ם. וילך לדרוש את ה ב ע ל ש ם אשר היה בעת ההיא בעיר צ ח נ ה אשר התפאר כי בידו לעשות נפלאות גדולות כאלה, ויבקשהו לכבוד לו

השמות הקדושים אשר על ידם יוכל להיות רואה ואינו נראה.
הבעל שם ההוא היה איש תוככים ומרמה, ערום כנחש ובעל תחבולות, ככל בעלי השמות המרמים את הבריות ומקבלים שכר טוב בתרמיתם, וידרוש מר׳ פתחיה שיתן לו שכרו חמש מאות ושלשה גדולים מעות פולניא, כמנין שם „פתחיה״, היינו ששה עשר זהובים ועשרים ושלשה גדולים פאלניש—וזה היה סך עצום בעת ההיא, לאנשים כר׳ פתחיה וכבעל השם; כי אמר שאסור ללמד לאיש שמות הקדושים בלי מחיר ובלי מתן שכר (וזה כלל גדול לכל העוסקים במלאכת הקודש של בעלי השמות). ר׳ פתחיה הלך מבית לבית ויאסוף נדבות כמנין שמו, ויתם את הכסף לבעל השם. ויהי כאשר מסר לו הבע״ש את השמות הקדושים וילמד אותו איך להתנהג, למען יהיה רואה ואינו נראה, ידע היטב בבירור גמור, שכל זה לא יועיל מאומה לר׳ פתחיה והוא יהיה רק רואה ונראה, כל עוד לא יכה בסנורים, כי רק באופן זה יוכל להיות נראה ואינו רואה! אבל רואה ואינו נראה לא יהיה לעולם, ויבקש תחבולה שלא יכיר ר׳ פתחיה תרמיתו כאשר לא יועילו לו השמות וההשבעות, ויאמר אליו הבע״ש כאשר כלה ללמד אותו את השבעותיו: ראה ר׳ פתחיה! הנה נתתי לפניך שמות קדושים וטהורים, אשר לא זכה עוד איש זולתך להשתמש בם ואין כל ספק שבכל עת אשר תזכיר אותם תהיה רואה ואינו נראה—רק השמר לך ושמר נפשך מאד, פן תעלה ח״ו על מחשבתך בעת קריאתך את השמות הקדושים את הדוב הלבן רחמנא ליצלן, כי הדוב הלבן הוא אבן נגף וצור מכשול אל כל השמות וההשבעות שבעולם. ממילא מובן שמן הרגע ההוא לא סר הדוב הלבן ממחשבתו ומנגד עיניו של ר׳ פתחיה ובפרט בעת שקרא השמות הקדושים היה הדוב הלבן (אשר עד הנה לא ידע ר׳ פתחיה שנמצא כמהו בעולם) נצב כצר בינו ובין המלאכים הקדושים, ולא זכה להיות רואה ואינו נראה עד יום מותו, והבעל שם ובסאו נקי, כי היה ברור הדבר לר׳ פתחיה, שלולא הדוב הלבן העומד לנגד עיניו כבר היה רואה ואינו נראה.

ג. ילדים מתים בוכים בביהכנ״ס

הנה נא ידעת, הקורא הנכבד, את זה האיש ר׳ פתחיה, תורתו והכמתו, תמתו ויראתו, קדושתו ופרישותו, מצותיו ועבודתו את ה׳ וכל דרכיו הסכנת. ועתה הסכת ישמע!

בעת אשר היה הנגף בעיר צחנה, וימותו ילדים הרבה, ויצא ר׳ פתחיה באחד הלילות, כחצות הלילה, מבית המדרש, אשר שם בלה רוב ימיו בשיחה בטלה וספורי מעשיות מצדיקים ומתים ושדים ומזיקים, ויהי בעברו על יד בית הכנסת הגדול הסמוך לביהמ״ד, וישמע והנה ילדים בוכים בביהכ״נ באישון לילה, והבית סגור ומסוגר אין יוצא ואין בא!— מי חכם וירא שמים כר׳

פתחיה ולא יבין את זאת, שהילדים המתים, הנספים בלא עתם, בעון אבותיהם ובעון כל בית ישראל שכלם ערבים זה בזה, הם הם הבוכים למשפחותיהם, כורעים ומשתחוים ומתפללים אל ה׳, שיחוס וירחם על השארית הנמצאה, ויסיר את מר המות מיתר הילדים, יונקי שדים שלא חטאו, ונקם ישוב לצריו, הם החוטאים והפושעים, אשר בחטאתם לכל פשעיהם הם מביאים מגפה לעולם. ר׳ פתחיה לא היה מסופק בדבר שיפה הבין, ואת אשר אלהים עושה הראה לעבדו, למען אשר יעיר ויעורר את קהל עדת ישראל בעירו לשוב אל ה׳, לבקש ולחפש בחפש מחפש את החוטאים והפושעים, הגורמים מיתה לילדים ולבער הרע מקרב עדתם.

ר׳ פתחיה לא חשב מהשבות הרבה, כי בדרך כלל לא היה בעל מחשבות ב״א איש מעשה, ויפן אל בית הרב שהיה סמוך לבית הכנסת, וידפוק על חלון חדר משכבו, אשר נראה בו עוד אור נר, ויקרא: פתח רבנו דלתיך לפתחיה, אשר נפתחו לו ארבות השמים, וירא מראות אלהים! פתח רבנו, וה׳ יפתח לך את אוצרו הטוב. עד מהרה נפתחה הדלת ור׳ פתחיה מהר לבוא לחדר הרב, אשר היה יושב עוד ולומד בטרם ישכב.

הרב היה זקן ת״ח ועוסק בתורה כל ימיו, אחד מגדולי מופלגי ארץ ליטא, שנתמנה עוד בנעוריו לרב ומורה צדק בעיר צחנה, והאריך ימים על כסא כבודו. בהיות זקני תלמידי הכמים כל זמן שמזיקינים דעתם מתישבת עליהם, התישבה גם דעת הרב הזקן הזה עליו, ר״ל שנשרשה בלבו באלף שרשים, וכל דעה שהחזיק בה לא יכלו כל רוחות שבעולם לזוז אותה ממקומה כי היתה דעתו סמוכה לעד לעולם על איזה פוסק ישן נושן, או על איזה מאמר בתלמוד, לפי פרושו והבנתו של הרב, ומרוב אהבתו את התורה, ר״ל התלמוד והפוסקים הראשונים והאחרונים (מובן מאליו רק על פי פרושו והבנתו) היה שונא תכלית שנאה לכל מי שלקח לו ההרות, לעשות או לדבר דבר נגד דעתו הצלולה והמיושבת. אלמלא היה הרב הגאון ההוא מחזיק בדעות הרבה לא היה העולם, ועכ״פ העולם של צחנה, יכול להתקיים, כי היה מחזיר אותו לתהו ובהו בדעותיו המיושבות. אבל לאושר העולם ולקיומו היה הרב מחזיק רק בדעות מעטות מאד, ומהן נודעו לי רק שתים, והן: א) הדעה שבחונן הדעת, ר״ל שהחזיק מאד בנוסח אשכנז: „והננו מאתך דעה בינה והשכל״ והלילה לעובר לפני התבה לאמור באזניו „חכמה בינה ודעת״ ע״פ נוסח ספרד; כי נתגדל הרב בנעוריו על ברכי תלמידי חכמים מתנגדים, ושם הגאון ר׳ אליהו מווילנא לא מש מפיו, על כן בערה כאש בקרבו שנאתו לכת חסידי ר׳ זלמן מלאדי הנקראים חב״ד (חכמה בינה דעת), ולא זכר שמם בלי קללה. אם אמנם במשך השנים הרבות שבהן פאר הרבנות בעיר קרובה למטרפולין של החסידים, היא העיר מעזי-בוז דבקו בו הרבה ממנהגיהם ומדותיהם של החסידים ולא ידע כי באו אל קרבו למרות התנגדותו הגדולה לצבות בטן גאונותו ולנפיל ירך תריפותו, בכל זאת לא חטא בפיו ובשפתיו להודות לשיטתם בפה מלא והחזיק בהתנגדותו בשתי ידיו וביחוד

נגד כת חב״ד, אשר לא מצאו חן , לא הם ולא רבם , גם בעיני יתר ההסידים ובעיני הזקן ברומא שלהם . על כן היו מלות „חכמה בינה ודעת" לזרא בעיניו (כאשר היה מובן המלות האלה זר ללבו) ורגז וחרד בשמעו איש עובר לפני התבה מוציאם מפיו . ב) הדעה השנית שנתישבה בו כל זמן שהזקן היא : „כל ת״ח שאין בו ד ע ה נבלה טובה ממנו . ברוחב בינתו באר זה המאמר כך: ש א י ן ב ו ד ע ה , כאילו נאמר שאין לו דעה , ר״ל שאין לו ד ע ה בעניני הצבור והקהל , שאז „נבלה" ו ה פ ר נ ס ח ד ש, טובה ממנו . כי לדעתו חייב ה ר ב שהוא התלמיד חכם , הוא ולא אחר , להתערב בכל עסקי הקהלה ולהיות לו הדעה הראשונה והאחרונה בכל דבר. ובכן היה נוהג נשיאות בעירו ובלעדו לא הרימו א ל ו פ י ה ק ה ל את ידם ואת רגלם , כי יראו מפניו , בהיותו בעל המה , וכאשר לא הסכים איש לדעתו מיד היה כועס, והיה מאיים ב ל ט ו ת א ד ר ב נ ן ו ב ע ק י צ ת ן ש ל ת ל מ י ד י ח כ מ י ם בנשיכת נחש אשר אין לו לחש , ויען שהיה הרב זקן גדול , מופלג בתורה ומוסכם מגאוני עולם לא העיזו א ל ו פ י ה ק ה ל פניהם למרות את פיו וכל אשר יצא מפיו היה קודש . אולם זולת אלה שתי הדעות , ועוד קצת דעות שלא הגיעו לאזני ולידיעתי, לא היה מחזיק בשום דעה , והיו כל הדעות שוות לו , הן ולאו ורפיא בידו , והקרובים אליו אשר ידעו את רפיון רוחו והיותו מתנודד בדעתו כנוע הקנה הרצוץ, משלו ברוחו ממשל רב ולכל אשר חפצו הטוהו בחלקת לשונם ובהנפם אותו , כי ברוב ענות צדקו היה לבו פתוח כפתחו של אולם לכל איש חנף .

איש חנף כזה , בלבוש תמימות וענוה יתרה , היה ר׳ פתחיה רואה ציצת , אשר אחוי קידה קמיה הרב מאה פעמים בכל יום , ונשק ציציותיו בכל עת שמצא אותו מעוטף בטלית ; כי אמר שציציותיו של הרב כשרות מאד , ולפי דעתו של ר׳ פתחיה אין דבר אהוב וחביב בעולם שראוי לנשיקה כמו צ י צ י ו ת כ ש ר ו ת מאד . הנשיקות האלה העלו קטורה באף הרב לריח ניחוח . וזה לך האות , כי ביום השני וביום החמשי , כאשר הלך ר׳ פתחיה לאסוף נדבות תמיד מדי שבוע בשבוע בתורת חובה (כי בשאר ימות השבוע הלך ג״כ אבל לא בתורת חובה , וקרה לפעמים ג״כ שלא הלך) היה הרב יושב מעוטף בטליתו יותר מבשאר הימים , כממתין עד שיבא ר׳ פתחיה לנשק ציציותיו . והדבר הזה היה ידוע לכל אנשי העיר , ולצני הדור אשר בעו״ה לא הדלו מקרב ישראל גם בדורות שעברו מדורו של אברהם אבינו עד הנה . מלאו שחוק פיהם ונשאו משל על הרב שהוא כמו אילת אהבים ויעלת הן מתרפקת על דודה , אשר תשים עליה עדיה , נזמה וחליתה ותטיב ראשה לבקש אהבה . ואת ר׳ פתחיה שמו לחושק ועוגב, אשר באהבת חשוקתו ישגה תמיד ולה כלה שארו ולבבו ; והיה בעיר איש צעיר אחד אשר ידיו עשו חיל במלאכת הציור , ויתאר את שניהם בששר עלי לוח כחושק וחשוקתו , וישב על הרב בגדי נערה בתולה מקישטת כאחת בנות השרים ואת ר׳ פתחיה בבגדי שר עול ימים עוגב על אהובתו , רק אך פניהם זקניהם ופאות ראשם לא שנה

עד כי כל רואיהם הבירום כי הם הרב ור׳ פתחיה זרע ברך ה׳ הקדושים אשר בעיר. ויודע הדבר להרב ויחר אפו ויקלל את הציר קללה נמרצת, ויזרע בשנה ההיא את כספו בעסקיו וימצא מאה שערים.

כאשר נפתחה דלת בית הרב לפני ר׳ פתחיה, ויבא אל הבית בקול בכי תמרורים ויזעק זעקה גדולה ומרה ויאמר: רבי! רבי! למה תחשה? אתה יושב ולומד תורה ועובד את ה׳ באימה וביראה; אבל לא תדע את אשר בעיר! על מי נטשת את הצאן האובדות האלה? איכה אשא לבדי את חטאות העם הזה ואנכי מה? לך רד כי שחת עמך! חטאים גדולים בעיר! הט אזניך ושמע רבי, אך הילדים המתים בעון החוטאים בוכים ומיללים בבית הכנסת, על כי מתו בלא עתם ולא זכו לשמוע תורה מפיך. בא עמי רבי, צא החוצה! ושמע באזניך הטהורות את קול יללת הילדים הנקיים מפשע. אוי ואבוי! אלה הצאן מה חטאו? הפושעים והחוטאים שוכבים איש איש בביתו סרוחים על ערשותם, והילדים הזכים החפים מפשע את עונותיהם סבלו, אויה! נחפשה דרכינו ונחקורה בשל מי הרעה, נבער הרע מקרבנו ותעצר המגפה. — עוד ר׳ פתחיה מדבר והרב החזיקו בידו ויאמר: נצא! ויצאו שניהם יחדיו. ויהי אך יצוא יצא הרב מפתח ביתו החוצה, והנה קול הילדים נשמע בלילה, קול בכי יונקי שדים נורא מאד, ויתחלחל הרב ולא יכול לעמוד על רגליו, וירא ר׳ פתחיה כי בשל בת הרב ויירא פן יקרנו אסון, ויקחהו בזרועותיו וישיבהו אל חדרו וישכיבהו על מטתו. אבל הרב לא נתן עוד שנה לעיניו ולעפעפיו תנומה עד הבקר וגם ר׳ פתחיה לא הלך בלילה ההוא אל ביתו, וילן בבית הרב, למען ימתיקו סוד יחדו בבקר השכם כדת מה לעשות, להציל את עם ה׳ מרדת שחת ולבער הקוצים מכרם בית ישראל — ולמען האמת והצדק לא אכחיד תחת לשוני כי ירא ר׳ פתחיה לצאת החוצה ללכת אל ביתו. הן ילדים מתים בוכים בבית הכנסת ומי לא יירא!

ד. יַחְפְּשׂוּ עוֹלֹת תַּמְנוּ חֵפֶשׂ מְחֻפָּשׂ
וְקֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק:

(תהלים ס״ד, ז׳)

הבקר אור ואנשי העיר החרדים על דבר ה׳ נאספו לבית הכנסת להתפלל והנה פתאום השמיע השמש את קולו מעל הבמה, שלא ימהרו להתחיל התפלה, יען כי הרב יבא בעצמו ובכבודו להתפלל היום בבית הכנסת. וזאת לדעת, כי הרב לא היה מתפלל בביהכנ״ס בכל ימות החול, כי היה לו מנין בביתו, ורק בשבתות ובמועדים בא אל ביהכנ״ס קודם ק״ש, ולפעמים המתינו עליו חצי שעה עד בואו. ע״כ היה הדבר לפלא בעיני הצבור כאשר הודיע השמש, שהרב יבא היום לבית הכנסת להתפלל מראש ועד סוף התפלה, וידעו כלם כי לא דבר רק הוא, ויך לב העם המיחלים על בואו. ומה מאד התפלאו עוד יותר, כאשר ראו כי בא הרב אל בית התפלה בלוית ר׳ פתחיה,

אשר בישנו הלילה בבית הרב ולא הסיר החגורה מעל מתניו מפני מדת דרך ארץ, שלא יעשה את בית הרב הקדוש כבית מלון אורחים, ויען שהיה ירא כדרכו שלא תפול המצנפת (יארמלקא) מעל ראשו בישנו את שנתו, לא הסיר מעל ראשו את מגבעתו השעירה (ספאדיק), ובהיות הכר אשר שם גבאי הרב מראשותיו קרוע ומלא נקבים יצאו נוצות הכר מחוריהן ותמלאנה את שערות הספאדיק עד כי הפך לבן כֻלו כתרנגול של כפרות, ויהי כבואו לבית הכנסת עם הרב ולא יכול העם להתאפק וימלאו שחוק פיהם נגד רצונם, ויחר לר' פתחיה מאד, וגם להרב חרה על חלול כבודו, כי לא ידע מה השחוק הזה ואל מי הוא קולע ?— אולם כאשר נגש אליו גבאי בית הכנסת איש מכובד ונשוא פנים, ויגד לו בלאט את מה השחוק הזה, וישא הרב את עיניו וירא את מגבעת ר' פתחיה, וידע כי לא חטא העם חלילה נגד כבודו, ושחוק קל עבר כצל גם על שפתיו.

בין כה ובין כה דברו הרב והגבאי דברים אחדים בלחש והגבאי מסר את דברי הרב אל השמש ויעל השמש הבמתה וירם את קולו ויהם את העם לאמור: לא עת צחוק לכם היום הזה! דעו לכם עדת ישראל, כי הרב הגאון והקדוש דקהלתנו גזר תענית היום על כל אשר בשם ישראל יכנה, מנער בן שלש עשרה שנה ועד זקן, יום תוכחה ונאצה היום הזה, ובקרת תהיה היום בכל בתי בני ישראל, כי חטא חטאה בת ציון היקרה, כנסת ישראל בקהלתנו הקדושה המצוינת תמיד ביראת ה'. אזני הרב הקדוש שיחיה ואזני החסיד ר' פתחיה שמעו בלילה הזה הילדים המתים בדבר המגפה בוכים ומתפללים בבית הכנסת הקדוש. אין זה כי אם נמצאו חטאים גדולים בעיר, אשר לרגלם בא הנגף, והילדים החפים מפשע גועו בעון החוטאים. ויהי כאשר שמע העם את הדברים האלה נשאו את קולם וגעו כלם בבכיה ויהי אבל גדול ובכי ומספד בביהכ"נ. השמשים יצאו דחופים בדבר הרב להודיע את הכרוז ההוא בבית המדרש ובשאר בתי התפלה אשר בעיר, למען ידע העם כלו כי יום צום ועצרה היום הזה. הקול נשמע בכל העיר ויהי בכי ואנחה בכל בתי בני ישראל ויתענה כל העם מקטן ועד גדול ואימה גדולה והשכה נפלה על כל משפחות היהודים בעיר צחנה.

בעצם היום ההוא הלך הלכו דַיָני העיר בפקודת הרב, ור' פתחיה הלך עמם ללותם, לחפש ולחקור אחר חטאי בני ישראל ולגלות תעלומות מני חשך, למען דעת בשל מי הרעה הזאת ואת עון מי הפגיע ד' בילדים אשר שפכו לבם נכח פני ד' בלילות בביהכ"נ. כל היום ההוא סבבו פקידי הרב מבית לבית אין נקי, ויחקרו וידרשו וישאלו את כל יושבי השכונה איש על אחיו ואשה על אחותה ויען כי על פי הרוב השכנים מתקוטטים זה עם זה ואין שלום ביניהם, גלו איש על עון רעהו ואשה על רעותה, מי באמת ומי בשקר, כי כל אויב מלשין בסתר וכל מתנקם רכיל יהלוך לנבל את שם רעהו ולתת כבודו לקלון; על כן רבו החטאים אשר מצאו התרים עצמו מספר.

ויהי לעת הצהרים ויבואו התרים משוט בעיר ומתהלך בה, ויבואו אל

הרב וישיבו אותו דבר לאמר: כן, תרו עבדיך את העיר וכל תעלומותיה נגלו לנו. חטאו אנשי העיר חטאים גדולים ועצומים משערות ראשם וכזה וכזה מצאנו: „כאשר יצאנו מבית הכנסת נכנסנו לבית ר׳ שאלתיאל מוכר ספרים ולא מצאנו אותו בביתו, כי היה עוד בבית המדרש, אולם שכנו ר׳ עמרם סופר גלה את אזנינו כי נמצאו אצלו למכור ספרי דקדוק ר״ל, והראה לנו ס׳ צוהר התבה וס׳ מסלול, אשר ראינו כלנו בעינינו, כה נזכה לראות שופר של משיח! ואמר לנו הסופר שיודע הוא בבירור, שנמצא שם גם ס׳ תלמוד לשון עברי שחבר המין המפורסם הנקרא בן-זאב, אבל הוא טמור וגנוז אצלו. התחלנו לחפש בין הספרים ובתוך כך בא ר׳ שאלתיאל, ובאשר ראה אותנו מחפשים בין ספריו עמד נבהל ומשתומם. וכאשר הגדנו לו מה מעשינו פה ומה שגלה לנו ר׳ עמרם הסופר אודותיו השיב ברוח קרה: וכי אצלי אתם מבקשים הטאים? ומה בכך אם אני מוכר ספרי דקדוק? הלא מוכר ספרים אני ודרך התגרים לאסוף להנותם מכל מין ומין ששייך לסחורתם. אין אני מסית את שום יהודי שילמוד דקדוק, ואין אני מלמד לשום איש, לפי שאני בעצמי אינני יודע מה הוא דקדוק; ורק מי שרוצה לקנות הרי הוא נבר בעל דקדוק, ומה לי ולו? הוא משלם מהיר הספר והולך לו, ואני ר׳ שאלתיאל אני הוא ולא אחר כבראשונה. וישאל אותו ר׳ פתחיה בחכמה רבה: אם כן לפי דבריך תוכל למכור ח״ו גם צלמים? והשיב ר׳ שאלתיאל. אין הנידון דומה לראיה, צלמים אינם ממין סחורתי, ואני יהודי כשר כמוך ר׳ פתחיה. ועוד אמר ר׳ שאלתיאל אחר צאתנו מביתו כשהלך ללות אותנו: אם תרצו לבקש ולהפיש הטאים, השכימו בבוקר, בשעה שאשת הַבַּלָּן ר׳ טוביה חולבת את העז, ואז הולך ג״כ הסופר הכשר ר׳ עמרם לטבול את בשרו במקוה, ואם תזכו תמצאו את אשר אתם מבקשים.

כדברם את הדברים האלה אדמו פני בן הרב ויקרא: שטותים! הכל יודעים ששאלתיאל המו״ס הוא אפיקורס גמור ומוכר ספרי פסולים, ור׳ עמרם סופר הוא ירא שמים גדול, ורבנו הקדוש התפלל שלשה ימים בתפילין שכתב ר׳ עמרם, בעת שנטלו ממנו מן השמים התפילין של סופר דבעש״ט ז״ל, ע״פ פסק ב״ד של מעלה בעבור שדחק את הקץ ורצה דוקא שיבא משיח צדקנו שלא בעתו, ואחר שלשה ימים נתן תקיעת כף למט״ט שר הפנים שלא ידחוק את הקץ והחזירו לו התפילין, ובשלשה ימים אלו התפלל בתפילין של ר׳ עמרם, וזה גלוי וידוע לכל אנשי שלומנו. בן הרב היה מהסידי הצדיק ר׳ ישראל הנזירי, למרות רוח אביו שהתמיד בהתנגדותו, ויחד עם הסופר ר׳ עמרם השכים גם הוא לטבילת שחרית, כי גם הוא ידע מועד צאת הבלנית לחרוב את העז! על כן עמד לימין צדקת הסופר, ויהריישו המספרים ולא עוז, ואביו ישמר את הדבר רק אחד הדינים, למדן מופלג ומתנגד גדול, שהרב היה מכבדו מאד, התאזר עז ויאמר: בעת שדברו הם עם המו״ס נכנסתי אני לחדר הסופר וראיתי מגלה (מגלת אסתר) מונחת על שלחנו הבטתי בה באקראי בעלמא

והשתוממתי על המראה, שמצאתי הוי״ו של ו י ז ת א זעירא והזיי״ן רבתא, ממש היפך הדין, ו ח ו ש ש נ י ב ו מ ש ו ם מ י נ ו ת . פני בן הרב הפו ונסתתמו טענותיו, כי איננו דומה הבלנית לוי״ו של ויזתא, ומי יעמוד נגדה. —

הרב צוה אל התרים שיוסיפו לספר מה שראו ומצאו בעיר.

„ר׳ פדהצור הלך בשבת חוץ לתחום להשיב משם את פרתו אשר ברחה״ ספר אחד התרים. -- „וכאשר בדקתי את ציציותיו״ הוסיף ר׳ פתחיה— „מצאתי באחת מהן רק שבעה חוטים.״

שבתי מעיר קצר עינים חתנו של ר׳ תנחום מוכר קמח מגדל פרע שער ראשו ומקצץ פאותיו, ויש אומרים גם פאת זקנו, במספרים. „והכה כפרות בתרנגול שחור״ הוסיף ר׳ פתחיה.

בליל שבת נגנבה מבית ר׳ ירחמיאל מנורת כסף ועתה נודע כי הגנב היה איש יהודי, מאניש הידוע, ונשא מנורה שהיא מוקצה בשבת „ופתיל הערוב נתק.״ הוסיף ר׳ פתחיה·

החטאים האלה אמנם העציבו והכאיבו את לב הרב הישיש; בכל זאת לא היה כחם די הפיח רוח קנאה בקרבו לעשות שפטים ולהניף ידו בעים רוח קנאתו על החוטאים האלה, ולתתם לחרפה ולשנינה לעיני כל העדה כי קנאה חמת רב וגאון בישראל בימים ההם (וגם אחרי כן), אש עד אבדון תאכל ולא תדע שבעה. כי יקום רב ומורה צדק להעביר חוטאים (לא חטאים) מן הארץ, נוע תנוע הארץ כשכור ופעדה כשאול פיה לבלי חק, לבלוע את כל היקום ונמקו נקיים בעון חוטא אחד, והיה כצדיק כרשע, כי גם את הצדיק ירשיע, וה׳א לא חטא ואשם, כי פי הרב דבר.— עוד החריש התאפק הרב ולא העיר כל חמתו, כי לא נגעו החטאים האלה אל קירות לבו. הן אמת עון הסופר והבלנית החלו מעט להעיר בקרבו רוח קנאה, אבל לבו ראה והבין כי גם בנו היקר נתפס בעון זה. והיה אם יעיר קנאה ויכרה על הסופר ונפל בשחיתתו גם בנו— וידום הרב ולא הבעיר כמעט אפו. אולם האחרון הבכיר ויפח באפיו נשמת קנאה ונקם עד להשחית.

אשה צעירה לימים היתה בעיר פת תאר ויפת מראה, ויהי בעלה תופר בגדים לשרים ונכבדי עם. ויבא אורח איש יהודי צעיר לימים מעיר נכריה וילך אל החייט ההוא לדרוש ממנו כי יעשה לו חליפות בגדים, ויהי כאשר לא מצא את האיש בביתו ולא נתנה אותה האשה ללכת משם ותבקשהו כי יחכה עד בואו, כי אמרה, הלא להמי הוא, והיה כי יצא מזה ובקש לו חייט אחר. בעת ההיא באו התרים אל ביתה, וימצאו אותה ואת האיש ההוא יושבים שניהם לבדם בחדר ואיש אין אתם. ויהי בחרות אף ר׳ פתחיה ויחרף אותה ואת האיש האורח. האשה החרישה לו ולא ענתה אותו דבר, כי יראה מפניו, אולם האיש, כאורח נטה ללון מעיר נכריה, אשר לא ידע את פתחיה ואת אש קנאתו ועברתו השמורה לעוברי רצונו, וגם אמנם היטב חרה לו כאשר שמע בעיר כי גזר הרב תענית וישלה אנשים לחפש חטאים, ועתה עיניו ראו את

המחפשים האלה ואזניו שמעו גדופתם, לא יכל למשול ברוחו לבלי ענות אותו קשות ולהשיב שבעתים אל חיקו את חרפתו אשר חרפהו. וימלא שחוק פיו על יללת הילדים המתים אשר לא האמין, ועל גזרת הרב לצום ולהתענות, ועל לכתם לחפש עונות וחטאים, וגם הרים את מטהו להכותם שוק על ירך אם לא ימהרו לצאת מן הבית. ויצאו וינוסו מפניו וחמתם בערה בם ועברתם כשאול קשתה. ויהי כאשר לא יכלו לשלוח יד באיש עברתם, כי חמק עבר, ולא ידעו מי הוא ולאן הלך, ויאמרו לקחת נקמתם מן האשה אשר לא ידעה בשת להתיחד עם איש זר והיא בעולת בעל ויביאו את דבתה רעה באזני הרב הקנא ונוקם, ויפיחו אש נקם בלבו ויהי לתופת וגי בן הנם.

הרב קם בחמתו ויחזק את זקנו בשתי ידיו ויזעק זעקה גדולה ומרה, עון זמה בעיר הקדש צהנה! זנתה האשה תחת בעלה! מהרו אלי את המרשעת! הוציאוה והעמידוה בקנאה לעיני כל הערה!

אם לא ידעת, קורא יקר, ועיניך לא ראו את סמל הקנאה ההוא שכבר היה לעולמים, וזה רבות בשנים אבד כל זכר לו, שאל נא לדור ראשון וכונן לחקר אבותיך, וידעת את מה המשא הזה לאיש האומלל אשר השיאו עליו עון זמה, אם באמת ואם בשקר, והוציאו אותו אל רחוב בית הכנסת, והגישו אל הדלת אשר לבית הקדוש הזה, ושם עומד הכן עמוד החרפה (פראנגער, ובלשון העם קונע) והסגיר אותו שמש הקהל במוט ברזל עקום כחצי עגלה, והיה סגור ונאספו עליו נכים, ונתנו עליו בקולם קול שחוק וקלס כל היום וידו בו אבן, והיה לחרפה לשנינה ולמכה ונפשו ברעה תתמוגג.

לא אכחד ממך, קורא יקר, כי לא אדע מאין יצא השם קונע, אשר כן פי העם יקבנו את עמוד החרפה ההוא אם על דבר הקינה אשר יקונן האומלל הנלכד במצודה זו, אשר בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל, קינה היא ותהי לקינה; או כי הכנע הכניעו את נפש החוטאת וישמוה לחרפה, על כן קראו את שם העמוד כנעה; או קנא ההיא, אשר עברה רוח קנאה על החרדים לדבר ה' וילבשו קנאה ונקם תלבשת, לעשות נקמה בהוטאים ותוכחת בשנואי נפשם. ולו רק חוטאים ופושעים באמת נפלו ברשת זו החרשתי כי עשו את הרע ונשאו את עונם, אולם רבים חללים הפילה הקנאה ועצומים הרוגי הנקם, אשר לא נואלו ולא חטאו, ולא עשו אף מאחת מאלה אשר לא תעשינה, כי אם הכו אותם בלשון מוציאי דבה אשר פיהם דבר שוא, ובלא חקירה ודרישה הלכו שבי לפני צריהם ויהיו לחרפות, ופעמים לא מעט נפחו נפשם בחרפתם ונפלו ולא הוסיפו קום.

אל סמל הקנאה הזאת הגישו את האשה הצעירה הזאת אשר לא עשתה רע ולא עלה על לבה להטוא. העם השומע תמיד מוסר כלמתו מפי מוכיחיו בשער, כי טמאתו בשוליו ולפתחו חטאת רובץ (כי חטאות המוכחים האלה רק הבל המה מעשה תעתועים על כן מחול ירבו), הנה נכספה נפשו להביא קרבן על חטאתו לשכך חרון אף אל גמולות ולמלט ממות נפשם, והיתה תנפש

ההוטאת אשר עלה עליה הגורל לשאת את עון העם כשעיר החטאת , אין הומל ואין מרחם עליה.— כן היתה גם האשה הנקיה ההיא לשעיר הטמאת , ונאספו עליה המונים המונים לראות ברעה אשר תמצא את נפשה , ויקללוה קללה נמרצת , כי בעונה יבכו הילדים המתים בבית הכנסת .

ה. חתימה

איש יהודי היה בצחנה ושמו איתמר . והיה האיש ההוא מדלת העם , לא מחובשי ביהמ"ד ולא משבעה טובי העיר ולא מהיושבים ראשונה בבית הקהל ; אבל היה מתהלך בתמו , לא יצא עליו שם רע מעולם ודבר לא היה לו עם אדם, זה האיש איתמר היה איש נבון, שונא חנף ומרמה ובכל נפשו תעב את הצביעות . ויבז איתמר את פתחיה בלבו ולא יכול דברו לשלום , כי ידע כי שבע תועבות בלבו והין ומרמה על לשונו . ואיתמר יושב ברחוב בית הכנסת ואזניו הקשיבו רב קשב וידע מי הם הילדים המתים המפילים תחנתם לעני ה׳ בלילות ולא יתנו דמי לו. וידר איתמר נדר לעשות קץ לתעתועים אלה, להראות לאוילים אולתם ולפתאים כי אהבו פתי .

היום רד, השמש נטה לערוב, והמון העם אשר שבעו ענג ביום צומם לראות בצרת נפש האומללה הנצבת כנציב מלח סגורה על מסגר סמל ה ק נ א ה שבו לבתיהם לאכול לחם כי רעבו . גם את האשה האומללה הוציא השמש ממסגר הברזל וישאוה אישה וקרוביה אל ביתה כגוף בלא נשמה, ולא נשאר עוד פרסה בכל הרחוב ההוא ועל כל העיר השלך הס, כי סגר כל איש בביתו אחרי צומו ואחרי התענו כל היום . רק האיש איתמר נשא את רגליו וילך אל ה ר ב .

שמעני אדוני !—כה דבר איתמר באזני הרב— וישמע אליך אלהים . איש קדוש אנכי , אחד מל"ו צדיקים , ואתה לא ידעת ; כי לא בא עד הנה עתי עת דודים להגלות בקרב קהל ועדה , עתה באתי ; כי עת צרה היא לקהל עדתנו , וה׳ אמר אלי : רדה והגלה לפני הצדיק הגאון הרב בעדתך , פאר עדת ישורון בקהלה קדושה צחנה . אלהים צוני ואלך ואתה אדוני הרב , קרא עצרה ואסוף אליך את זקני העדה יועציה חכמיה וראשיה . ובתוכם החסיד המקנא לה׳ ולמצותיו ר׳ פתחיה רואה ציצית . האספו והתיצבו יחד ואעשה לעיניכם נפלאות גדולות בקרבכם. הן שמעה אזנך ותבין לה בליל אמש את יללת הילדים המתים אשר בכו , ויזעקו זעקת שבר בב״ת הכנסת ; אבל עיניך לא ראו את י ו נ ק י ש ד י ם אלה , כי אם למשמע אזן שמעת את קולם ותחרד את כל ההרדה הגדולה הזאת , ועתה עיניך ועיני זקני העדה תחזינה מישרים את כל קהל עדת הילדים המתים האלה יוצאים מבית הכנסת לנגדכם ועיניכם רואות ! אנכי אנכי אפקוד עליהם דרכם , אנכי אצוה אותם כי יצאו ויראו לעיניכם ויצאו וראה כל העם את המראה הגדול הזה ולקחו מוסר. ואתה אדוני תהיה

למופת בקרב ישראל כי לא נשמע כדבר הגדול הזה בכל קהלות ישראל ולא זכה לגדולה כזאת רב אחד מכל רבני עמנו זולתך אדוני, כי מצאת חן בעיני ה׳ להראותך נפלאותיו ואותותיו על ידי עבדך בן אמתך.

מי זה רב בישראל אשר לא נכספה נפשו לראות כי תעשינה נפלאות בעדתו תחת צל כנפי תורתו ורבנותו להגדיל שמו ולהאדירו? הרב הטה אזנו אל הצדיק הנסתר אשר נגלה נגלה היום בגאון תפארתו לגאון יעקב פאר עדת ישורון בעור צחנה, וישלח חיש מהר לאסוף אליו את זקני העדה ואת ר׳ פתחיה, וידבר באזניהם את כל דברי איש המופת אשר ידעוהו כלם כי לא איש חסיד וקדוש הוא ולא זכה לשם גדול מימיו — אבל מה זה עושה? הלא צדיק נסתר היה עד הנה ועתה נגלה בדבר ה׳, והצדיקים הנסתרים לא היו מאז מעולם אנשי שם, כי נסתרים המה. מאמינים בני מאמינים הם בני ישראל, והכל יודעים שבכל דור ודור נמצאים ל״ו צדיקים בקרב העם אשר לא תאר צדיק ולא הדר חסיד להם, ולמה לא יהיה האיש איתמר אשר בעוד רגעים אחדים יעשה נפלאות בקרבם, כאחד מאלה? —

בין כה וכה קדר היום ויהי לילה ויוצא איתמר את הרב ואת זקני העדה החוצה ויאמר: שמעו! הנה הילדים בוכים ומיללים בבית הכנסת כיום אתמול. אמנם הטו אזניכם והקשיבו, כי הקול נשמע מעזרת הנשים ולא מבית הכנסת. וישמעו כלם ויאמרו: אמת! ויצו איתמר את השמש לפתוח את דלת העזרה, ויקח השמש את המפתח ויגש אל פתח העזרה בחרדה ויפתח את הדלת —

וזאת לדעת, כי זה כשנתים אשר היתה עז״ת הנשים בעיר צחנה בלי גג ובלי תקרה, כי נשרפו בשרפה הגדולה אשר היתה אז בעיר. ויהי כאשר פתח השמש את הדלת, ואיתמר הרים אבן גדולה מאבני המקום אשר השליכו הנשים ביום ההוא על האומללה, וישלך אותה אל תוך העדה ויקרא: צאו! והנה המון חתולים יצאו דחופים בקול המולה גדולה כקול ילדים בוכים, וכל העם רואים את הקולות כי קולות חתולים הם, ויתמהו איש אל אחיו, הרב ראה ויגס ופתחיה ישוב לאחור, ואיתמר נשא את קולו ויקרא: אלה מתיך ישראל! אלה ילדיך הבוכים ומתאבלים בביהכנ״ס בלילות על הטאים שאנו חייבים עלידם לענות בצום נפשנו ולהכות באגרוף רשע וליסר ביסורים קשים נשים שאננות אשר לא עשו עולה! נשכבה בבשתנו ותכסנו כלמתנו!

בלב נשבר ונדכא, בחרפה ובושה, נדחפו הזקנים איש לביתו, כי בושו ונכלמו מהבליהם, ויצר להם כי ענו בצום נפשם ונפש העם אשר ברגליהם על דבר שוא והבל. ויתגנב פתחיה אל בית המדרש ויסתר תחת התנור כגנב הנמצא במחתרת. והרב מה עשה? —

הדליק שני נרות על שלחנו וישב על כסאו ללמוד גמרא.

דובנא. כ״ה אדר תרל״ו לפ״ק. **א. ב. ג.**

להבנת הכתובים

ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר ה׳ לאמר:
בקרבי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידם אהרן.

(פרשת שמיני י׳)

מי לא ישאל את השאלה והדחק אשר המפרשים נותנים אותם ואת הקוראים בפירושם על המאמר הסתום והחתום הזה הגם עם תלמידי אומר גם אני לא ירד בני עמכם בדרך הזה. ובכן סלותי לי וזה הוא, כי זה האיש ונשא אדוננו ומחוקקנו ראה והתבונן למעשי בני אחיו כי פרצו גבול המוסר ויעברו בהקריבם אש זרה לפני ד׳ אשר לא צוה אותם, כאשר גם חז״ל העידו ולא כהדו בכנסן שתוי יין, ובדי בזיון על פני כל העם בפעם הראשון להתחנך המשכן על סדר ומשנה הקרבה חדשה לה׳ מקרה לא טהור הוא. והקב״ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. ע״כ המיתם ד׳ בעונם. ולא נשא פני אביהם כהן המשיח, ובראות אהרן בעין בשר מיתת שני בניו פתאום, חרד חרדה גדולה ונרגז לערו בולי ספק בלבו בחסדי ד׳. כי כלום יש אב שרואה חובה לבניו? ע״כ הוכיח משפט ונימק כי אל זועם ד׳ חלילה. ועול היה בחיקו יתעלה לשכל שני בניו ביום אחד —.

אבל מי כמשה חודר כליות ולב אחיו גם דובר לאות יודע משפט הנשון כמוהו? לבעבור הסקע המית רוח אחיהו, אשר כים גדול שברו. ובהמות יש לגלין קערה ונחו לחשוב תועה על משפט גבוה למען הוכיח את אחיו על מחשבתו הרעה בדרכי ההשגחה וגם לבעבור הסתר הדברים מעיני ההמון העומדים בהקהל לעיניהם. בחר בלשון ערומים. והחכים לרמוז לו בדבריו כי בחטאם מתו בניו וה׳ וכמאז כקי לכן אמר לו כמתבינן בדבר בתחילה. וכמחליט בסוף: היא אשר דבר ד׳. ביחסו כל דבר חכמה לד׳ — בקרובי (בניך) אי־קדוש (בניו מומס) ע״כ לא תקונן ולא תתאונן – ועל פני כל העם (העומדים פה) אי־כבוד לאמר גלה כבוד מישראל על ידם, כשמוע אהרן ־כהבינו־ דברי אחיו. וידם אהרן... כמצדיק את הדין. — והעם הבינו הדבר יס כפשוטם עפ״י טעמם הפיזוני. כלשונו המשתמש לתרי אפי – וכאשר יאמינו גם היום, כי יקדש ד׳ בקרוביו להפילם למשואות לבעבור יתכבד ע״פ כל העם? אשר חלילה לד׳ להמית קדושים על תומם.

ומה נקל ה״א, ההפרש בנמצא על המבין להרגיש, ולבלתי הרגש להמון בין אי־קדש; אכבד—לאי־קדוש, אי־כבוד;

אם יאמרו הקוראים על פירושי זה כפתור ופרח והי׳ זה סברי, כי עין פנים לתורה – ולא עין־רעה. אם לא ירע עיני המבקר בי.

ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההיא מאה שערים (בראשית כ״ו).

בהתבונני בדברים האלו ונבלי הבט אל ביאורי אחרים בזמרי אולי

יגלה ד' את עיני להביט נפלאות מתורתו ומגלי עוד עליו את הכתובים בזמני ובמקומי זה מלאתי: כי אדונינו משה אבי החכמים הלפין כונה עמוקה במאמר הנוכחי. והיא להורות דעת את העם כי ברכת העובד ופרי עמל האדם תלוי במקום ובזמן. שכי אלה יסודי ותנאי הטבע הנבראים מידי היוצר. והוא הנותן טעם למה מלא אבינו יצחק ומלא בערים ? על כי זרע בארץ שמנה (מקום) ובשנה גשומה (זמן) ע"כ ברכהו ד' כי הברכה לסיבה הראשונה להאדון והמובל, ולא לטבע אמתו ובפחתו.

כהחיותי את השערתי זאת וטרם שלחו את הילד הזה ילדו רעיוני ע"פ חולום, יגורתי לבל יפגעו בו קנאים. חפשתי ברעיוני אולי אמצא למענו מגן ושריון למען יעמוד הכן נגד מתקוממיו לבל יפלחו חצי רעל את כבודו. והנה האח. חמותי ראיתי אור. אנהגך אציאך קורא יקר אל עליות המרווחים בית „התלמוד" הנבנה על יסודי הורתנו הקדושה והאי מאן דבעי למהוי חסידא יעין במלי דאבות אשר כל כבוד בית התלמוד נשען עליו במדות ובדעות. בו מצאתי סייע להשערתי, באמרם: אל תבוז לכל אדם - מדות - ואל תפליג לכל דבר - דעות - כי אין לך אדם שאין לו שעה -זמן- ואין לך דבר שאין לו מקום.. מה נעים חלקי כי כוונתי לדעת הגדולים. אשר מי כמוהם יורדים להוך עמקם של הכתובים. ומי גלה מצפוני הורתנו ומלא אוצרותיה כהתלמוד.

עתה הראת לדעת כי גם חכמינו ז"ל ב.ו אביזהיהם על הזמן והמקום. אל נא תשית עיני מעלת קורא נעים כי השערתי תתנגד לדברי רש"י ז"ל אשר הוא הי' ה-אבן אשר הרגיש ביתרון דברים - ארץ. ושנה־ בכתוב הזה. אל נא תבהל ברוחך כי הפרבן דתא רבנן זה אולי אללהו ההכרח בזמנו ובמקומו -לרפתי- אשר בימיו כבר החלה חרות הדעת ליסא ראש. להאמין רק ביסודי הטבע לבד... וידוע כי כל דעה חדשה חזקה עת לאתה לאור -ובראותו כי בני עמו החלו לזנות אל בנות לרפתי דעות חדשות מקרוב באו ע"כ הטה בחכמתו וביראתו את לב הקוראים בכתבי קודש לדעה דתית זאת כי הכל בידי שמים (גם יראת שמים) לאמר: אף כי הזמן והמקום עמדו לנגדו ובכל זאת מצא מאה בערים כי ברכהו ד'. ובזה הורה אמונה כי בלתי לד' לבדו. ואין ליסודי הטבע שום כח ועצמה לעמוד מול יכלתו. והפריז על המדה לא בשכל שכן הוא. אך כי השעה היתה צריכה לכך. וכשם שקבל רש"י ז"ל שכר על הדרישה, כן נקבל שכר על הפרישה היום במאה התשע עשרה אשר עיני רבים יביטו על כל דבר בעין בוחן. כמו שהיא. ולמה יאמרו המתפלספים כי להם החכמה. בעת אשר הכל נמצא בתורתינו הקדושה מפורש ושום שכל. אשר רק המתעקשים יכחישו כי אללו. כל נמנע טבע קיים.

לא נעלם ממני כי קוראים רבים לא יטעם לחכם דברי אלה. אם מהסרגל אשר טבעו רגליהם בו. או כי אמונה טפלה מלאה חן בעיניהם כי תיסכם על ברכיה. ובין שדיה ילינו - ולא כן אלה מהקוראים השופטים

בלבד. כי כל תמונה יתירה, חסרה, המה יבינו ולא יבוז לי (כי שוכ״ס המה הדעות. חסר זה יפגל. רעהו יקבל, והדבר חסר היא לנעימות בימין האחד כמאס בעיני השני) והשערתי זאת תהי׳ למו לעינים על דרכיהם בימי חייהם, יתאמצו בכל עוז לתקוע יתד מעשיהם במקום נאמן. ובזמן הראוי אז יהי׳ נועם ד׳ עליהם. לכונן את מעשי ידיהם כמאמר הכתוב. ויקרו למשפט . . . אלהיו יורנו —

ואני תפלה כי יאר ד׳ את עיני להביט בתורתו נפלאות, המחשבה והלומדה לשמה.

יצחק אייזק לבית מאדילעווסקי.

מְאוֹרֵי הַמְּנוֹרוֹת

שואפי החדשות בכל מקום ובכל זמן לקחה אזנם דברים שונים על אודות המכונות לתקון מנורה גדולה אשר באורה החזק תהל על קריה שלמה ;— במרכז העיר יבנה מגדל רם ונשא , ובראשו יושבת המנורה , המפצת נגה על פני כל השוקים והרחובות אשר תשתרענה לרגלי המגדל ההוא מסביב ;— ובהטותנו אזן קשבת לשיחת ההמון המספר, כי בערים ידועות כבר הוכנו מנורות כאלו להשתמש בהן , בל יפלא הדבר בעינינו , יען דברי חוקרי הטבע כספר החתום בעיני ההמון , ודעתם הקלה נוחה להאמין בדברים אלו מבלי הבדל בין ישר לנפתל .— אך במעט התבוננות ובחקר מצער נמצא אי-אפשרות הדבר הזה , כאשר נבאר :

נציר בדמיוננו , כי באחת הערים הגדולות כבר הוכנה מנורה גדולה אשר תהל באור חזק מאד ע״י איזה גאז או העלעקטריצטאט—אשר זה איננו מן הדברים הנמנעים—· והיא יושבת בראש מגדל אחד על פני שוק העליון באמצע העיר ; מסביב לשוק הזה תשתרענה רחובות שונות היוצאות מארבע קרנות השוק אל המגרשים אשר במסיבי העיר, ובמדת ארכם שונים הם איש מרעהו ; כברת ארץ מדת ארך הרחוב הראשון , השני יגדל ממנו במדת ארכו שתי פעמים . השלישי—שלש פעמים , הרביעי—ארבע פעמים ; על פני חוצות אלו הסובבות את השוק ואת המגדל אשר בתוכו , תשלח המנורה קרני נגהה להאיר ליושביהן .

כל מבין דבר לאשורו יודע , כי יכה מראה שלהבת הנר הבוער ואשה יקטן הרבה בעיני הנצב מרחוק , וקרני אורה אשר תשלח אל סביבותיה לא יבריקו כל כך בהתרחקם ממנה , ובמקומות הרחוקים יותר בל יעצור שביב נגהם כח להאיר אף את העלטה הפרושה שמה. וקרני אור המנורה אשר בראש המגדל לא יוכלו להפיץ זיום בהתרחקם ממנה יותר.—

והכמת הטבע תורנו דעת , כי הנר אשר יפיץ נגהו על פני רחוב אחד

במדה ידועה, הנה במקום הרחוק מהנר הבוער שתי פעמים כמדת הרחוב, לא תקטן מדת האור על 2, רק על 2 פעם 2, ר"ל על 4; וכן אם מרחקו שלש פעמים כמדת הרחוב תקטן מדת האור על 3 פעם 3, ר"ל על 9; וע"כ אם נחפוץ להאיר את המקום הרחוק מהנר 2 פעמים כמדת הרחוב, הנה אם נדליק שני נרות במקום האחד לא נבוא עד:ה אל מחוז חפצנו, ומדת האור לא תהיה שוה אל האור השולט ברחוב, וע"כ נחוץ לנו להדליק 4 נרות, ר"ל 2 פעם 2 וכן אם חפצנו להאיר את המקום הרחוק מהנר 3 פעמים כמדת הרחוב, נדליק נרות כמספר 3 פעם 3, ר"ל 9;— ובדרך כלל נוכל לאמר, כי ערך זיו קרני האור היוצאים ממקום אחד להאיר במקומות שונות, הוא כערך מרובעי מרחק המקומות ההם; ובחפצנו להאיר את הרחוב הרחוק באור חזק השולט ברחוב הקרוב, נחוץ לנו להגדיל את הלהב המאיר או להוסיף נרות דולקות במספר מרובע מרחק המקום.--

מזה נוכל לשפוט בצדק, כי אם המנורה היושבת בראש המגדל ובאורה החזק תאיר את הרחוב המשתרע במרחק כברת ארץ ממנה, עד כי נוכל להתבונן שמה אל מעשי הדפוס; הנה אם חפצנו כי תאיר כמו כן גם את הרחוב השני הגדול מהראשון שתי פעמים במדת ארכו, נחוץ לנו להגדיל שביב אורה (ע"י איזה גאז או כח־עלעקטריי) 4 פעמים; ולמען תפיק המנורה הזאת נגהה גם ברחוב השלישי והרביעי, אשר מדת ארכם שלש וארבע פעמים ממדת הראשון, נחוץ לנו להגדיל שלהבת המנורה 16 פעמים, ר"ל המרובע מן 4, ,אז ישלוט האור גם ברחוב הרביעי אשר מדת ארכו 4 פעמים כמדת הרחוב הראשון.—

דעת לנבון נקל, כי אם נדליק ששה־עשר מנורות כאלו בששה־עשרה מקומות, יגדל אורן הרבה יותר מאשר תהינה במקום אחד.—

ובאמת די לנו להאיר את ארבעת החוצות בעשר מנורות כאלו, כי אם נחלק את ארך הרחובות הגדולות על הלקים אחדים במדת הרחוב הראשון, נדליק את המנורה האחת ברחוב הראשון. שתים ברחוב השני, שלש ברחוב השלישי וארבע ברחוב הרביעי.—

וע"כ נוכל לגזור אמר, כי במנורה אחת נוכל להאיר רק בקעה רחבת ידים או חלקה גדולה, אבל לא תצלח בידינו להאיר חוצות ורחובות קריה.

דוד סידערסקי.

מעלה עשן

כלו כעשן ימי ועצמותי כמוקד נחרו

1

מעתר ענן הקטורת
משמן הבשר ירזה

תואר פנים שחרחורת
וירופפו עמודי החזה

2

אל תכלה ימיך בעשן,
כי מרה תהיה באחרונה,
אם חסון אתה כאלוני בשן,
כחותיך יעזבוך בעוד כחך רעננה.

3

הציגאר והפאפירוס שני זנבות האודים העשנים
הה! רבים חללים הפילו מנערים וזקנים,
עד מתי המכשלה הזאת תחת ידיכם,
ראו כי רעה נגד פניכם.

4

הוי! ההולכים בחוצות עם חוטר גאוה,
אש מפיהם תאכל, ידמו זאת נאוה,
ישימו קטורה באפם, ועשנם כעשן הכבשן,
ובאו יחדיו דם ואש ותמרות עשן.

5

שוא לכם האומרים קטורת ישמח לב
צרי ומזור ללא יודע בבטנו שלו,
אהה! כיקר כרים כלו בעשן כלו,
אחריתם לענה, פרחי ימיהם קמלו.

5

הציגאר לא יביט על הגויה
השמנה היא אם רזה
ישלם כויה תחת כויה
ובכהן יקח חלקו החזה

ב. ס. *)

---

*) השיר הזה הוא לאחד הגבירים בווארשא מגדולי היחוס ויען כי תוכן ענינו אחד מן הדברים הראויים לאמ"ם באזני צעירי הימים שמנו לו מקום במ"ע שלנו. המו"ל.

הדת והחיים (המשך מחוברת א׳) .

למוד התלמוד פעל על לב שמואל הרך והרגש שתי פעולות הפוכות : המה נתנו חפש לכח מבינתו מצד אחד ויאסרוהו בחבלים — לבלי התפתח, מצד אחר . רשות והפשה נתנו לו להקשות , לשאול ולחדר את שכלו ; אך הסוגיות בעצמן היו בלתי מובנות לו בידיעה שלמה, למדוהו דברים אשר לא ידע את תוכנם רק בידיעה מפשטת וחצונה , ועל-כן כל השקלא-וטריא , כל הקושיות ותרוציהן, כל האיבעיות ופשרונותיהן וגם כל הקושיות אשר הקשה הוא לא נוכל להשבם לעוזרי התפתחות שכלו ומדעו—המה אך בלבלוהו נתנוהו בעולם שאינו שלו , בעולם מלא חדוד ולא דעת , שעמום לא תבונה , בלבול דברים מפשטים אך לא הכרה פנימית ושכל ישר .

—„לימא מתניתין דלא כסומכוס ?" צעק רבו בניגון , ויתרגם את הדברים בצעקה והמולה רבה : – האם נאמר כי משנתנו תהיה דלא כסומכוס ? ויפרוש כפיו כאיש הצועק לעזרה.

—„הא לא קשיא" צעק רבו בעת אחרת בדים פרושות ובלב תמים :— הלואי לא היתה בזה קושיא אחרת , כי גם זאת איננה קושיה . . .

בראשונה נבהל הנער שמואל מאד לצעקות רבו אלה, אך גם אחרי איש-הרגל במו , גם אז הכו הדברים והצעקות שרש בלבו ויחשוב לתומו כי אין רע בעולם זולתי אם תהיה המשנה דלא כסמכוס, ואין טוב בארץ מאשר כי קושיא אחרת לא תהיה בזה . אך בעיני שמואל מצא הלמוד החדש הזה חן מאד , מצאהו נכון לפניו יען וביען כי שכלו התהפך כפעם בפעם , הלך מחיל אל חיל ולא הרגיש עתה עצבון-רוח , קטנות-המוח והעמדה במקום אחד כאשר הרגיש כל זאת בהחומש אשר למד לפניו ; ועל-כן היה שמח בכל עת , לא נאחז במחשבות רבות מעוררות בו פחד ובהלה .

שנים אחדות עברו לו בהמצב הזה אשר הביאו בכנפיהם אך את החדשה הזאת , כי חדל ללכת להדר מלמד אחר וילמוד בין תלמידי אביו.— לשמואל מלאו שלש עשרה שנה ואביו מת ממחלה לא-ממשכה ומאז שנה כמעט גם מצב היו .

נחלת אביו , אשר השאיר אחרי עברו בזעת אפים עד השלש והחמשים לימי חייו , היתה אך בית אחוזה בקצה העיר הזאת . אחרי מותו השכירה אם-שמואל את הבית הגדול אשר לרחוב , ומכסף שכרו החיתה את נפשה ונפש בנה בבית הקטן שפל הקומה המכוסה בגג תבן ודולף אשר עמד בקצה החצר. נורא היה מחזה הערב עת האשה הזקנה עם בנה הקטן נטלו ונשאו את כליהם מן הבית הגדול אל הקטן ממנו ; דמעות לא מעט שפכו עיני הזקנה , ומבטי-שממון נמלטו מעיני הנער. בדמעות רב התפרדה מכל עבר מכל פנה ; כל מקצוע פל כלי מכלי-הבית וכל דבר-קל אשר לה, היה כמפתח חדש למעיני דמעותיה, עורר לה זכרונות שונות והמה שבו ויעוררו מקור מי-העינים .

—מדוע תמררי בבכי עד מאד ? נסה שמואל בתומתו לנחמה : —אך

לשנינו לא יצר גם הבית הקטן הזה.

—לו היה אביך חי . . . ענתה לו באנחותיה:— בחיי אביך לא הצר לי כל מקום ועתה תצר לי גם תבל ומלאה.

רבים מכלי הבית אשר לא מצאו להם מקום בבית הקטן או את אשר חשבה אמו למותר, נשארו בחצר ויעמדו הכן לממכר. ביניהם היתה גם תבת־עץ מלאה ספרים.

—אמי, אמר שמואל, אל נא תמכרי את אלה ויהיו לי ללמוד עת כי אגדל.

מבט אם רחמניה פגש אז מבט נער תמים, וכרגע נמלאו עיניה אגלי דמע.

—בני, ענתה לו בקול רעד מבכי.—עד העת ההיא יעזור לי ה׳ ואקנה לך ספרים חדשים וטובים.

מצב אמו לא נתנה לשלוח את בנה לחדר מלמד, ותשלחהו אל בית־המדרש מקום אשר „הבחורים העניים" והפרושים ילמדו שמה.

—בני, אמרה לו בדמעותיה, לך לבית-המדרש ולמוד שם; הדבר אשר יקשה ממך תביאהו אל אחד הפרושים, הם לא יקשו לבם לבלתי פרש לך. . . אל תבט נא על הנערים השובבים אשר ישכנו שמה, התמד בלמודך ועם בני בליעל אל תתערב ומצא הן בעיני האנשים ויאהבוך . . . עלה בני והצלה! אין אב לך אשר יישר ארחותיך . . . ה ו א, עליו השלום, אמר כי תהיה לרב, לגאון, לעלוי ואך זאת כל תקותי בחיים.

תקותה לא כזבה לה. שמואל למד בשקידה רבה מאד. לא אחת שאל והקשה בהגמרא אשר למד וקושיותיו אלה עשו לו שם "עלוי" אשר נתפרסם, לפי דברי אמו, „בכל העולם — כחמשים פרסאות מסביב באין כל ספק". פעמים לא מעטות הרהיב בנפשו עז לשאול תרוץ לקושיותיו גם מאת פני הרב, וגם הוא השתומם להדוד שכלו ויהללוהו שבע. אמו נהרה ושמחה מאד, החסירה הק לחמה ותכין לבנה ממבחר האכל.

—מדוע לא תאכלי גם את? שאלה פעם שמואל עת נתנה לו מרק ופתותי בשר בצהרים.

—אנכי כבר אכלתי לשובע נפשי; אכול נא אתה בני.

—הן ארע כי תרמיני, אמר הנער בהביטו עליה:—ועל כן לא אטעים גם אנכי מאומה עד אשר תאכלי אתי. אמו נשקה לו ואך למען מלא רצונו הטבילה קצה הכף בהמרק.

בבואו פעם בערב הביתה שמע כי אשה אחת אשר באה לשחר פני אמו, מספרת כי בקרב ביתה תשכון משפחה קטנה נוצרית, אשר כסף הכנסתה מעט מזעיר הוא ובכל זאת יחיו אנשיה „בכל טוב סלה".

—אמי, שאל אז שמואל, ומדוע זה יגדל ענות חיינו?

—אנחנו הננו יהודים, ענתה לו אמו.

—ואם יהודים אנתנו העל כן נחיה בעוני בעד הכסף אשר בו יחיה אינו-היהודי בכל טוב?

—אמנם כן בני, היהודי הנהו יהודי ועל כן יעלה למענו מחיר כל דבר : בשר כשר מחירו פי שנים מבשר טרפה, גם מאת המלח גם מאת הקמח ישלם היהודי מכס. לאינם-יהודים אין גם מצות, וכל הימים שוים בעיניהם, אבל אותנו אהב ה׳ ויחנן אותנו במצות—לאכול בשר ודגים ביום השבת היא מצוה, הלא תדע, הלא כן כתוב בספרים, ואם־כן נחסיר לחם לנו בימי החול למען הכין ארוחה ליום השבת, נרות הרבים אשר נעלה בלילי שבתות יקחו חלק ם וחלק נר של חול בבית...

—הנה הולך וקרוב חג המצות, הוסיפה האשה, כמה כסף ידרוש מאת כל יהודי, יתן ה׳ וארכוש לי אך כסף הכלים החדשים אשר יקנו בעיר לפסח...

„האמנם יענו היהודים על כי יהודים הנם ? חשב שמואל בלבו, ומאהבת ה׳ לנו נדל מכל העמים ?"

—בטח כן רצון ה׳, הוסיפה אמו אחרי דממה מעטה, לנו בשר-ודם אסור להרהר אחרי סדותיו,— יעשה ה׳ בעמו ככל אשר ירצה.

הרעיון הזה כי ענות היהודים הוא על כי יהודים הנם לא נתן לו לנוח, כל הלילה חשב אך בזאת, זכר גם את מאמר הגמרא „יאה עניותא לישראל" ומצאו לראיה לדברי אמו אשר בטח כן רצון ה׳ ! אך מדוע יחפץ ה׳ לדכא את עמו ? —את זאת אסור לנו לשאול, קושיות כאלה אסור להקשות.

עברו ימים ושמע שמואל הלך וגדל מיום ליום עד כי גדל מאד. „העלוי הפלגותי" נודע עד למרחוק, ספרו עליו פלאות—ולא לשקר—בחדוד שכלו וכח זכרונו המפליא כל לב. לשמואל מלאה שנת החמש-עשרה ושדכנים החלו להתרצות אל אמו בשדוכים משדוכים שונים עד כי אחד הגדיל וגם עשה פרי : אחד „הגבירים" אשר אך בת יהידה לו (מבלי השוב את חמשת הבנים) יאבה לקחהו לחתן לו בשכר שלש מאות רובל-כסף וארוחתו „ארוחת תמיד" על שלחנו, נוסף לזה ילביש את החתן „כמנהג בעלי-בתים השובים" על חשבונו. — דעת לנבון נקל כי אמו שמחה מאד על האושר המתעתד לבנה לרגלי שדוך כזה. השדכן קבל „כח הרשאה" לכתוב שמה את התנאים—כי רחוק מגורי האיש ובכל אות נפשה לנסוע לא נתנה מצבה.—על "ההרשאה„ הזאת יש גם לשמואל לחתום, ועל-כן היה קרוא הביתה.

—הידעת כי אעיד כ ל ה למענך ? אמר עליו השדכן.

שמואל נכלם מאד.

—הוא איש שדכן, בארה לו אמו.

—התום ידך, הוסיף השדכן בהגישו את ההרשאה לפניו.

שמואל חתם את שמו כמעט בבלי-דעת. רעיונות מבלבלות הגה לבו בשובו לבית־המדרש ובשבתו על יד הגמרא. המקרה הזה לקח את תמימות הנער אשר עד כה חשב אך בקושיה חדשה בתרוץ נכון וכדומה, ועתה נתן המקרה

הזה לפניו ענין חדש לחשוב בו. הוא לא ידע לחשוב בדבר ההתחתנות לאדם בכלל ובואו בבית איש זר בפרט ועל-כן לא הציבו לו מהשבותיו חקי החיים החדשים אשר יתעתד למו, לא חשב דרכיו אשר על פיהם יתנהג בבית הותנו; אך מפאת כי הרעיון הזה היה עוד חדש עמדו הגה לבו על אודותיו מהשבות דמיונים בלי כל מטרה. אך גם אלה חלפו למו, אחרי אשר הרגל במו, וישב אל הגמרא ואל חדושיו בה.

קרבו ימי האביב ומכתב עם חמשה ועשרים כסף הביא לאמו את הבקשה כי תשלח את בנה למועד חג הפסח אל בית מחתנו, ובשמחה רבה מלאה את הדבר.

ג.

בְּגַפּוֹ יָבוֹא ... בְּגַפּוֹ יֵצֵא.

בעלי מחשבות אתם—יבוא בעל המחשבה ויפרע מכם.
(סנהדרין י"ט, ב')

ר' יששכר, אשר אל ביתו בא, בתור חתן, שמואל „העלוי הפלגותי" היה איש כבן המשים, ואף כי ידעו כל בני העיר כי עם-הארץ גמור הנהו „ר ב" יששכר הזה, בכל זאת כבדוהו, נשאו לו פנים וכמעט גם אהבוהו בעד פרשת צדקתו וטוב לבו, כי איש טוב הלבב היה ובכל נפשו אהב את התורה ולומדיה. על שלהנו אכלו מדי יום ביומו שנים או שלשה מן הפרושים והבחורים-העניים; נדבתו היתה הראשונה לכל דבר מצוה; היה חבר ולעתים גם גבאי ברוב חברות התורה והצדקה אשר בעיר מגורו ובלילי חרף הארוכים בא לבית המדרש לשמוע דברי תורה או גם דברים בטלים מפי הַלומדים שמה וישתעשע בחברתם.

אשתו לאה אשר היתה לא לבד עקרת ביתו אך גם עקרת בית מסחרו, היתה צעירה ממנו לימים-מספר, חכמת לב ורבת מעללים. יראת האלהים היתה נטועה בלבבה באמת ותמים. לא אחת הצטערה בלבבה על כי לא נתנה לשלשת בניה הראשונים נשים „בריות", כי אז נהלו הנה את כלכלת הבית ולבניה הספיקה העת לעסוק גם בתורה — תחת אשר עתה יושבות נשיהם „באצילות" וגם „מלה עברית לא תבא בפי בניה" מרוב עמל הפרנסה העמוסה אך על שכמם. ועל-כן גזרה אמר כי לבתה האחת — אשר הנכה על פי דרכה ואשר גם עתה תשא-ותתן בהחנות אשר לה — תתן איש יושב באהלה של תורה ולשני בניה הצעירות תבקש לה נשים עסקניות לבלי יגרע הלקם מישיבת בית-המדרש. ובכן בא שמואל להיות המסה הראשונה למהשבות נפשה אשר האמר להקים.

אין חקר ללב האדם! . . . הן להגדיל סאת שעבוד אבותינו במצרים אמרו הכמי האגדה כי נתנו עבודת האנשים לנשים ומלאכת הנשים לאנשים — ויהודי ליטא המברכים ומודים שלש ביום על כי הוציאם מכור הברזל ממצרים

יתנו על צוארם בנפש חפצה, השעבוד היותר קשה ההיה שם! המה מבלי כל מושל ושר עליהם, מבלי היותם „במצרים הארץ הקשה ותחת יד פרעה המלך הקשה" יהפכו עבודת האדם, יעשו ברצונם החפשי את האשה לאיש למנהלת פרנסת הבית, לנותנת להם לפי הטף ובגד לאנשי ביתה, לסוחרת לעוסקת במשאם-ומתנם ולעומלת בזעת אפיה; וכל כבוד האיש יתנו כבת מלך פנימה, יישנוהו על מטת העצלות, ישלחוהו לבית-המדרש וישרפוהו להם חקו מיגיעת כפי אשתו! — האשה תזין את האיש, הבנות את הבנים והזקנים אשר כצל יהלכו עלי אדמות את הנערים אשר כחם במתנם ולא יעשו כל מאום! — יהפכו את סדרי הטבע ולא יתבוננו; יעשו את מעשיהם, זרים מעשיהם; ואין אומר השב . . . ואיך לא יעשו כאלה? ישאל כל קורא בצדק—אם רבניהם עצמו וסגרו את עיניהם בספריהם והלכותיהם אשר רבו כמו רבו? איך יתבוננו על דרכי החיים אם הספרים הרבים אשר רבניהם מלאו את עולמם זה שנים מאות חנטו את העם הזה וישימו כמת בארון? איך יהושו דבר אם הספרים ההם עשום—בעל כרחם, לגרים נוטים אך ללון פה בארץ ולתושבים שמימים, עמסו עליהם מצות, חקים, הלכות והזמרות עד אין סוף, צוו עליהם במפגיע אך ללמוד את תורתם אך לרדוף אחרי קיום מצותיהם, אך לדאוג בעד החיים אשר יבואו למו אחרי מותם ולהיות אך עם-דתי; אולם למרות דעת הרבנים האלה ולמרות דעתם בעצמם תרעם הגויה באזניהם כי חיים המה: נשמת אפם תבקש אויר, ערומם יבקש בגד, נפשם תבקש בית ומנוחה, ועל כלם יבקש לו בטאם לחם, ואם ישמעו לבקשות גויתם אלה, אם יחרשו יזרעו יעמלו וישתכרו — תורתם ומצותיהם מתי נעשים? לצאת מן ההפכים האלה — להשאר עם דתי ולקוות לו בכל-זאת צרכי החיים, המציאו למו פשר נכון ויעשו את הנשים — אשר פטרתן התורה מרוב הקיה, לעובדות לעומלות ולמשתכרות והמה נשארו. אנשים שמימים כדת וכדין הרבנים האלה.

הפשר הזה מצא לו נתיבות בלב יראי האלהים מדור העבר אשר בארץ ליטא; אך היעמוד בתקפו גם בהימים האחרונים האלה? היחשבו כן גם הבנים והבנות אשר עומדים הכן לרשת את דור אבותיהם? — הן גם ד ב ו ר ה בת לאה המיועדת להיות אשת שמואל אמנה על ברכי אבות י ר א י ם, גם היא שמעה אך נוראות התורה ותהלת האיש המחזיק בה ואשרו, גם היא האמינה כי התורה תחיה את האיש ב ז ה ו ב ב א, וכי גדול עון האיש המסיר לבו מאחרי ה', גם היא תשנא ותקלל את האפקורסים (אשר לא ראתם מעודה) וכל איש מדור-החדש — אך היא תשנא גם את ה ב ט ל נ י ם. הן היא היתה כל היום בחנות אמה ותבוא בדברים את רבים ממתי חלד אשר בסחרם ואתנם ישימו עין ותישר דרכם בעיניה, ולא יכלה להסכים בלבה לדעת אמה. כל איש „למדן"—„בטלן" אמרה לו ובעיניניה מצאו חן בני הנעורים השולחים במסחר ידם העליזים והשמחים ורוח חיים בא אל אפם, ולו יכלה

להוציא את מחשבותיה אלה במו פיה כי אז ענתה ואמרה : „אך איש כזה איש מסחרי תקח לאיש לי" ; אולם מי ישאל את פי נערה בדבר שדוך — ונקה ? או התעיז גם היא לפתוח פה ולשון בדבר ? ובכן יעדו למענה את שמואל מבלי ידעה אותו ומבלי ראתה גם את פניו .

ואת פניו לא ראתה גם אחרי בוא שמואל לעיר מגורי אבותיה . עיני חתן וכלה כי תפגשנה לעון פלילי יחשבו היהודים הליטאים , ומה גם גֵרֵי עיר קטנה , — ועל־כן בבוא שמע בוא שמואל , קדם ר' יששכר אשתו בניו ואחיו את פניו ויבילוהו לבית אחי יששכר הקטן לשבת בביתו עד עת פקורתו—עת חתונתו .

בליל התקדש חג המצות אחרי צאת העם מבית התפלה היה שמואל קרוא בפעם הראשונה לבית מחתנו ר' יששכר להוג עמו את שני ימי החג הראשונים ולערוך שמה את „הסדר" . שמואל לא היה מעודו בבתי עשירי עם, עינו לא ראתה עוד כלי כסף וזהב וכל יקר , ועל־כן נפעם כמעט בבואו הביתה ואת כל אשר אך למשמע אזניו שמע ראה עתה בעיניו : ראה את מנורות הכסף בעלות ששה קנים העומדות על השלחן ומפיצות אור בהיר מאוד , סביבן על השלחן מפזרות גביעים , כפות , מזלגות וכדומה כלם כסף טהור מעשי ידי אמן — ויתבונן במו עד מאד , התבונן גם על הכסאות היקרים ועל כל כלי־הבית הנחמדים , התבונן גם על התמונות — משוחות בששר—אשר תיפנה את קירותיו , התבונן בכל אלה בעין הדרת יען כי מעודו לא ראה כאלה; בין כל הדברים ההם פגשו עיניו גם נערה בתולה כבת שש עשרה שנה גדלת הקומה ובריאת הבשר — פי שנים בגדלו ופי שבע ברחבו — פניה אדמו כתולע ושתי מקלעות יוצאות משערות ראשה ותפלנה על כתפה, ומדי הביט בה כמבלי משים התאדמה על אחת שבע , ואף כי רוח מבינתו לחש לו באזניו כי היא המיועדה להיות אשה לו , בכל־זאת לא הטיב להתבונן , כי מה יחזה בה — „בתולה הלא היא בתולה" , וישב ויביט על כלי הבית ועל התמונות אשר בקיר כי המה לקחו את לבו רב יתר מהבתולה . אולם לא כן דבורה , היא ידעה עד מאד באור השם „חתן" ותדע גם להבדיל בין איש ואיש, ועיניה חשבו לראות נער קטן ודל הנלקה להיות לאיש לה, עיניה שלחו מבט בקרת על שמואל ותפעם רוחה מאד . עיניה ראו נער קטן הקומה ודל בשר מאד, לחייו רזות ושפתיו כמראה תכלת, מבטי עיניו תנועותיו וכל מהלכו יעידו עליו למדי כי לא מש מאהלו של תורה כי לא בא מעודו בין אנשים כי לא ראה קירות בית עשיר מימיו, באחת כי הוא בן־ישיבה לכל חקותיו ומשפטיו . הדבר הזה שִמַח מאד את לב אבותיה ומרר את לבה . על שלחן „הסדר" הקשה שמואל ותירץ פלפל ועקר הרים בדברי „ההגדה" . דבריו אלה היו לחן , לרצון ולשמחת לב ר' יששכר ואשתו — אף כי גם שניהם לא הבינו עד מה מכל אשר דבר , שמואל היה גם הוא שבע רצון ושמחות , אך דבורה היתה האחת אשר כנדהמת ישבה על השלחן ובכל כחה

התאפקה מבכי , גם דברי תורתיו היו כמקדרות חרב בלבה , ובראש מלא רעיונות עצב ותוגה, פחד ובלהה שכבה על יצועה כל הלילה.

„הזה יהיה לאיש לי ? חשבה על משכבה בלילות, האם אתו , את נער בן־ישיבה כמוהו , אבלה את ימי ; על שכמי יעמס כל כלכלת הבית ופרנסתו והוא יפלה את כליו תחת התנור בבית המדרש" . . .

—מדוע לא תשימי את בגדיך החמודות עליך ? שאלתה אמה בבקר למחרתו בראותה כי פני בתה זועפים .

על דעת אמה לא לא יכל לעלות הרעיון כי נערה בתולה תמאן בהחתן אשר „עלוי" יקראו לו בני אדם ואשר הרבה לפלפל בדברי „ההגדה" גם באזניה ; דבורה לא הרהיבה עז בנפשה להביע רגשותיה ומחשבותיה לה, ובכן לא לפלא יהיה אם לאה לא מצאה את החידה : מדוע לא תתהדר דבורה ולא תשים את כליה החמודות עליה אחרי ידעה כי גם היום יאכל שמואל אתם בצהרים .

—לא אובה . . . הנני מתעצלת . . . נסתה דבורה להתנצל .

—פתיה , עצלה , הלא חג היום לנו , וגם שמואל בוא יבוא . . . שימי מהר את בגדי החג , את השלמה הירוקה . . .

בלי חמדה עשתה דבורה ככל אשר צֻוְּתָה .

ימי החג הראשונים עברו . שמואל שב אל בית אחי יששכר , לאה ובתה שבו לחנות , ויששכר הלך ויפליא באזני כל שומע את רַבִּי תורת שמואל את כה חריפותו ובקיאותו אשר גם הרב (כאשר באו לקבל פניו ברגל) התפלא מאד עליהם ויבטיחהו נאמנה כי היה יהיה שמואל לגאון עולם .

בעיני שמואל מצאו חן : הבית כליו ופטורי־ציצים אשר על הקירות , בעיני יששכר ואשתו מצאו חן : דברי שמואל תורותיו ופלפוליו ובעיני דבורה לא מצאו חן כל מאומה כי מסך שמואל עליה רוח פגול, ותתעב ותפגל כל דבר .

דבורה לא העיזה לגלות את לבה גם עת ראתה כי בבית אבותיה יחלו להתעתד על יום חתונתה — אשר יעדו זמנה בשנת שאחר חג השבועות—היא ידעה עד מאד כי תמרר את חייה לעולמי־עד אם תהיה אשה להוער בית־המדרשי הזה ; אולם ידעה עוד כי אם גם תעיז פניה לגלות את הגיוני לבה לפני אמה , אז — מלבד כי דבריה לא יפעלו כל־מאום , הוכנו למענה הרפות גדופים ונאצות ; כל אנשי העיר יורו עליה באצבע , לאמר : „בת ר' יששכר יצאה לתרבות רעה" יתנוה למופקרה , לעזת מצח , למהללת צניעות ישראל . היא בכתה במסתרים ותגזור אמר להמסר בידי המקרה וללכת בדממה לקבל טבעת הקדושין מאת המרוצה בעיני אבותיה ולבלתי תהי „פרוצה" שומעת חרפות וגדופים ונשאת בין כה וכה לו .

ומי יודע אולי אמנם לא בזתה את שמואל גם היא , אולי שבעה נחת מצחות אמרותיו והדודיו והמה אולי חפו גם בעיניה על תוי הנערות אשר ראתה

על פניו — לו דִבּרה אתו ; אך לו הותירה הרצועה , לולי חשבו להטאה כי חתן וכלה ישיחו לפני חתונתם ; כי אז הלא לא גדל גם עון הנערה אשר תמאן בהנער אשר יאבו אבותיה לתתו לה ; אך „דברים כאלה יאותו לנערה פרוצה אשר הסירה את הצניעות מעל פניה" , יאמרו היהודים , „ואין לבת ישראל חלק ונחלה בם" . שמואל היה כירחים שנים בעיר מגורי אבות דבורה , ומדי שבת בשבתו — מאז בא ראשונה בפסח בבית אבותיה , ואף פעם אחת לא דברו יחד , אף הגה אחד לא הוציאו איש לרעהו — ואיך תקרבנה נפשותיהם ?

ונפשותיהם לא נתקרבו גם אחרי אשר קרבו גויותיהם „כדת משה וישראל" על־ידי חופה וקדושין , גם אחרי אשר היו לבשר אחד לא היו עוד לנפש אחת . שמואל הנער בית־המדרשי לא היה לאל ידו למצוא אהבת איש בלב בתולה כבירה ממנו לימים , ואשר לנגד עיניה עברו כל היום אנשים רבים אחרים אשר להם נשאה עין . בחנות אמה מדי דברה את עלם איש־מסחור , מדי ראתה את מהירות העלומים אשר לאלה ומדי שמעה את מדברותיהם אשר נשאו חן וחסד בעיניה , השתוחחה עליה נפשה , השבה תמיד למצוא ההבדל בינם ובין אישה ותאנה במרירות . שמואל היה נער בן חמש עשרה שנה נער רז וחלש ולא לפלא יהיה כי לא עצר כח למלאות אחרי חפץ לב דבורה — ואיך תאהבנו ?

אולם כמאז כן גם עתה לא נשאה דבורה את דבר שנאתה על דל שפתיה , ובכן לא ידע גם שמואל כי אשתו תשנאהו , כי לא ידע איככה תאהב אשה אה־ת את אישה , לא ידע מה היא אהבה ומה היא שנאה כאשר גם הוא לא אהב גם לא שנא את אשתו—מדוע יאהבנה או מדוע ישנאיה ?... הוא ישב כל היום בבית-המדרש וישמח בפלפוליו ובחריפותיו אשר חדש , בבית לא דבר את כל איש , בא בשעה העשירית בלילה ובבקר השכם שב למקומו, ומה לו ולדבורה כי יאהבנה או כי ישנאיה ?— גם הא י ש שמואל חי בעיר הזאת כאשר חי לפנים ה נ ע ר שמואל בעיר פלגות ולא מצא לו כל תמורה בדרכי חייו כי אם מאכלו וערך בגדיו אשר הוטבו .

חיים כאלה אשר אי־אפשר כי איש אירופא בימים האלה יוכל גם לציר אותם ברמיונו , בחיים כאלה בלה שמואל את כל ימיו לולי האהבה הגלויה אשר חתנו והתנתו הראו לו עדמה לשטן למו . אחי דבורה—וביחוד נשי אחיה—החלו להתבונן על האהבה הזאת ולא ישרה בעיניהם . ובידעם נאמנה כי לא בנקל ישרשו אותה מלב יששכר ואשתו, ועל כן נסו את כחם אולי ערמתן תעמיד להם להבזות צלם שמואל בלב דבורה .

—לא האמנתי כי תבחרי בטלן כשמואל לאיש לך , אמרה פעם אחת מכלתי יששכר לדבורה :— לא האמנתי , יען כי לא אחת אמרת באזני כי אך איש מעולם הסוחרים ישר בעיניך . . .

—ישר בעיני ? שנתה דבורה ותאנח במרירות .

—מה לאל יד נער בטלן כמוהו לעשות לביתו בימים יבואו ? הוסיפה גיסתה להרעיסה :—האם לעולם ארוחתך תהיה ערוכה משלחן אביך ? הלא עוד מעט ויגדל גדליה אחיך ואז אך על שכמך תעמסנה הוצאות ביתך וכלכלתו . . . ושמואל האם עזב יעזוב עמך, ובמה כחו גדול להושיע ?— יהיה למלמד . . .

—רב לך , ענתה דבורה באנחה משברון מתנים : -גם נפשי מאד יודעת את הותי , גם אנכי אדע מה אמללה אני . . . אך על אבותי תפול האשמה הזאת , ואנכי מה ?

גיסת דבורה שמחה בלבה לקול העונה הזה .

—הה , חסתי עליך , אחותי ! הוסיפה ללַבֵּה את אש שנאתה , אולם עוד הפעם אומר כי לא האמנתי לו יסופר זאת על אודותך , אנכי חשבתיך עד היום לבעלת רוח־כביר ולב אמיץ בגבורות, אמרתי הנה דבורה תקח לה איש כְּכל אות נפשה מבלתי פנות אל רצון אבותיה, ועתה . . .

—אך מה לי ולגבורות ? ענתה דבורה במר נפשה :—אם למרות רצוני הפצי הייתי בידי אבותי ; הבי נא עצה , אם יש בפיך , ואשמעה .

—לו קיה לי כדבר הרע הזה , אמרה גיסתה ותעמק במו מהשבותיה כמו לדלות עצה . — אך מה עשיתי גם אני ? . . . למצער עניתי את נפש שמואל ככל אשר מצאה ידי . . . יהיה נא הוא הנודף יילך הוא ויספר דברים לאבותי ואז מצאתי לי עת לגלות לפניהם גם את כל לבי ; עניתיו עד כי הוא יקוץ בי . . .

—נקל לך אחות לדבר, ענתה דבורה וקולה העיד כי רוח היאוש מדברת מתוך גרונה :—להמציא עצות ודברים לא יכבדו על איש, אך להוציאם לפעולות ידים . . .

ובכל זאת על משכבה בלילה נתנה לב ותאמר לבצע את אשר יזמה גיסתה לעשות—אולי תושע ?

אך מה המה הדברים אשר בהם תענה נפש בן ישיבה כשמואל ?— לאיש אחר החפץ חיים ויודעם , לאיש אשר דרכי הארץ ותהלוכות יושבי בה לא נסתרו מנגד עיניו די לענה את נפשו ב ש ב ו א ל ת ע ש ה . די אם לא תדבר אליו , אם לא תראה לו ידידות והנינה , די אם תעצור את עיניה לבלתי לַבֵּב אותו, אם תחסום את פיה לבלתי תעבור שחוק נעים על שפתותיה בדברה אתו ; אפס לא באלה תענה את נפש שמואל, —הן מאז ראתה את פניו ראשונה לא לבבתהו בכמו אלה וגם מאז באה עמו במסורת הברית לא דברה אתו אף פעם כאשר תדבר עלמה רכה את אישה בימים הראשונים אחרי התונתם— ובכל זאת לא שם שמואל אל לב , ועל-כן אחת יעצה כי תמרר את חייו ב ק ו ם ו ע ש ה . לדבר אתו קשות לחרפהו בפניו ולהשליך עליו שקוצים וגם למנוע ממנו , אם תוכל , את לחם חקו עד כי בעל-כרחו ירגיש ויראה את שנאתה אליו .—ומאז החל תקופה חדשה בחיי שמואל .

דבורה לא התמיצה את דבר עצתה , ובבקר למחרתו אנה לה המקרה

לסכסך דברי דיבות הראשונים , שמואל קם ממשכבו וישב על יד השלחן וימהר לשתות את הטהע כי אחר מעט לקום היום. לאה כבר היתה בחנות , אפרים בבית-המדרש ושמואל היה נחפז ללכת גם הוא ובחפזו נשפכו מעט מי צלוחיתו על השלחן .

—האין עינים בראשך , בן־הישיבה ? אמרה דבורה בקצף :— התדמה בנפשך כי עודך יושב שם תחת התנור בבית־המדרש, כי תתעב את כל אשר מסביב?

שמואל לא שמע מעודו קול גערה ודברים. בוטים ועל כן נחתה הגערה הזאת בו , וכאיש מכיר את חטאתו השפיל עיניו לארץ ובדממה קם ויאמר למלאות את צנצנתו שנית , אך דבורה שכה בעדו.

—רב לך, רב ! אף מלא כף מים קרים לא אתן לך .

שמואל לא משל עוד ברוחו .

—ובמה תקחי לך קרנים למנוע ממני את אשר אביך נותן לי בכל לבו ?

—אם־כן לך נא והלשן עלי לפני אבי. . .

שמואל יצא מאת פני הבית בקצף .

מחזות כאלה קרו ויאתיון פעם אחר פעם ; בראשונה נהם שמואל ויקצוף מאד , אך לאט לאט הרגל גם במו וישאם בדממה , אך לא אז גם לא עתה חשב לספר דדברים לפני חותנו או חותנתו—אם כי מאשר בוש ויחשב זאת לחלול כבודו , או ירא להגיד . . . ובכן היו גם הדברים האלה כמוסים ונסתרים .

ויהי למועד אחר ושמואל בא הביתה לאכול את ארוחת הצהרים, אפרים נסע לרגל מסחרו ובבית אין איש זולתי השפחה אשר מהרה לערוך לו את השלחן . ברגע זה באה דבורה .

—רבקה , אמרה דבורה אל אמתה, לכי נא ושאי ארוחת צהרים בעד אמי לחנות . . לו אתן אנכי לאכול .

השפחה יצאה . שמואל חכה זמן רב אולי תתאושש לתת לו את פת בגו אך גואל מתוחלתו :

—שימי לי לאכול , אמר בשפה רפה כמבקש , מדוע אשב בטל ?

—ובלעדי זאת האם תעשה כל מאומה ? . . . הה , בטלן , לו תדע עד מה אבזה צלמך הנמאס , עד מה ידקרו דבריך כמדקרות חרב בלבי , כי אז לא שאלת ממני דבר .

חמת שמואל בערה בו אך לא ענה דבר .

—לא אתן את ארוחתך היום הזה , אין לך כל חלק ונחלה בבית אבי . בטלנים נבזים כמוך ימצאון למאות בעיר . . .

—אבל הלא חתן אבותיך הנני אני , העיר שמואל ברגזו .

—אם כן יתנו המה לך ; אנכי שנאתיך תכלית שנאה אנכי אינני אשתך ואתה לא תהיה לאיש לי. . .

—מה ?

—את אשר אזניך שומעות . . . אנכי שנאתיך ; תוכל לספר את הדברים גם לפני אבותי . . . אינני יראה . . . אספר להם גם אני .—לא אתן היום לך את אכלך .

שמואל יצא בקצף מאת פני הבית . עשתנותיו נבוכו מאד , שרעפיו בקרבו המהולים בקצף נוספו על רעבון נפשו ויהיו לזעם וחרון נורא . הוא יצא מן הבית אך לא ידע גם בנפשו לאן הוא הולך ; רגליו , כדרכו , הובילוהו ברחוב בית המדרש אך לא בא אל תוכו . הוא עבר על ידו תפוש מאד במזמות לבו ומבלי משים הלך עד קצה הרחוב עד מחוץ לעיר. הימים ימי קיץ, השמש בהדרה שלחה קוי אור ויוסיפו נגה לירקרק הדשאים הנחמדים על הככר אשר שמואל עמד עליו. רוח היום היה צח ונעים , עשבי השדה נתנו ריח טוב לאף כל הולך ומי הנהר הקטן אשר ישטפו שמה הלכו לאט ויפוזו מידי קרני השמש . שמואל לא התבונן בכל המראה הנחמד הזה, לא ידע ולא ראה איפה הוא וכל אשר לו מסביב ; ובכל זאת פעל האויר הצח והדממה הנעימה אשר שם על נפשו גם מבלי דעתו. הקצף התחזק עוד, רגשי נפשו ומחשבותיה המו כהמות ים וכל עצמותיו רהפו מכעס ורעב גם יחד, עד כי פתחו גם את שפתיו וידבר בקול את הגות לבו .

—אנכי לא אדע , אמר בקול רם כמו יתוכח את איש : — אנכי לא אדע במה כחה גדול לבלתי תת לי ארוחתי לקללני ולחרפני בפני ? הלא כל כל אשר אנכי רואה הוא לאבותיה, והם הלא יתנו לי בנפש חפצה . . . ואיתימא אפכא — כלום נתנו לי אבותיה אלא בשביל אשתי ועתה עת כי תשנאני אשתי בטלה גם נתינתם מעיקרא . . תשנאני ? הן אמנם אמרה כן בפה מלא , אך היש לה רשות לשנוא ? הלא בפרוש אמור : „איזה אשה כשרה כל שעושה רצון בעלה‟ ואם־כן הרא היא מושבעת ועומדת ואסור לה לשנוא אותי , כל עוד שהיא אשתי . . .

—ובמה היא אשתך ? הגיע פתאם לאזניו קול־מְדַבֵּר שואל .

שמואל נבהל מאד . נפשו הקיצה פתאם מתרדמת עשתנותיו אשר נרדם במו . נפקחו עיניו לראות איפה הוא , ושרעפיו החלו להתבונן מה לו . פתאם ראה את שרגא מביהו עומד נכחה וספר קטן בידו. (שרגא היה בן אחד הגבירים מפלך רוססיא־החדשה וחתן הגביר ר׳ חיים בעיר הזאת, ואף כי השדוהו בכפרי מינים אולם לא העיז כל איש לדבר בו סרה כי חתן־הגביר הנהו) . שמואל לטש את עיניו עליו ומבטיהם כמו אמרו : מה זה ? . . . מאין אני ולאן אתה ?

—מדוע זה תלטוש את עיניך עלי ? אמר שרגא במנוחה , אני הנני הולך בזה לשוח מדי יום , ורגליך הלא הובילוך הנה לרגלי התלאות אשר סבלת מידי האשה אשר בשם „אשתי‟ תקראנה . . .

—בשם אשתי אקראה ? שנה שמואל את דבריו בתמהון ?— והאם לא אשתי היא .

—ובמה היא אשתך ?

—לא תשמיע לאזניך את אשר תוציא במו פיך , הלא קדשתיה בהופר וקדושין לעיני כל העדה הזאת ?

—אמנם כן , באלה קדשת את גויתה, אך נפשה עדן לא קנית במאומה .

—חדות לי דבריך , שרגא !

—גוית האשה נקנית בשלשה דברים , אמרו חכמי המשנה ; ונפשה ולבה נקנים אך בדבר אחד — והוא האהבה . האמנם לא תבין לשכל מלי ? — הבה ואבארם לך ; הן תאמר כי היא אשתך יען כי קדשתיה כדת משה וישראל ; אמנם כן הוא , בכח הקדושין יש לאל ידך לצוות עליה לעשות לך כל אותן המלאכות שהאשה חיבת לעשות לבעלה ; אולם באלה עוד לא „אשה" תקרא כי כח הצווי הזה הלא ישוב גם לשפחה גם לאמה , ובמה תפלה איפוא האשה מן השפחה ? הן גם שפחה תבשל נזידך , תערוך שלחנך תגדל את בניך . ותעשה את כל אשר תעשה האשה לאיש עני — ומה גם כי ליעדה תוכל על־פי דין תורה , ובכל־זאת לא אשה תקרא יען כי הדבר האחד , הוא האהבה , לא יקשר את לבבם לעשותם לא רק לבשר אחד אך גם לנפש אחת , וכל עוד האהבה הזאת לא תמצא קן לה בלבב האשה אשר קדשתיה לעיני כל ישראל, היא רק שפחה מיועדת , אמה עבריה , פלגש , אך לא אשה ,

שמואל נדהם מאד מדברי שרגא אשר מוזרים היו לו וילך אחריו בהשתוממות נפש .

—אך בכח הקדושין , אמר אחרי דממת־מחשבות מעטה : — הלא יש לאל ידי לצוות עליה גם כי תאהבני ?

—לצוות עליה כי תאהב ? . . . אך שמע נא שמואל , אתה תאהב את אשתך ?

—אני ? . . . את אשתי ? ענה שמואל במבוכה גדולה : — לא ארע . . .

—אם־כן צוה נא על לבך כי יאהב אותה או את אחרת . . . האמנם לא תוכל ; אהבה היא רגש וכל רגש נרגיש אך אז — עת כי נרגישו , לא נוכל לצוות לא על היותו ולא על החדלו .

שמואל לטש את עיניו על שרגא . צעדים אחדים הלכו בדממה ובראות שרגא כי בין כה וכה שבו העירה פנה אל שמואל ויאמר :

—שמע נא לי שמואל , הן לא ארע מה בינך לבין אשתך , אך לו שמעני וייטב לך : קנה לך בראשונה את לב אשתך נטע שמה אהבת אשה לאישה ועל כל הדברים תכסה אז האהבה , אתה תהיה לה לאיש והיא תהיה לך לאשה .

שמואל רצה להמשיך את השיחה הזאת אך כבר קרבו לפני פתח בית־המדרש ובדממה באו בו .

כל הלילה ההוא נדדה שנת שמואל : מחשבות לבו המו מאד מדברי שרגא

אלה . „לקנות את לבב אשתי כי תאהבני, חשב בנפשו, אך במה אקננה ? איה מקום האהבה ומה מחיר בעדה אתן ? האמנם לא אוכל לצוות עליה כי תאהבני ? האמנם אין לאל יד הקדושין לאגוד נפשות המתחתנים ? האמנם עוד לא אשתי היא כל עוד לא אקנה לי אהבתה . . . אוגם במה אקננה, ובמה יקנו זאת כל מתי הלד ? הכי יש עוד אנשים אשר נשותיהם לא נשותיהם הנה?״ . . . מהשבות מטרפות ומבלבלות עלו בראשו לפשר שאלותיו אלה, עד כי גמר בנפשו להתראות עוד הפעם את פני שרגא לשאול ממנו פשר הדברים, ולבלתי התראות פנים את אשתו בהיותה לבדה בבית .

ביום המחרת אחרי הצהרים יצא שמואל השדה וימצא את שרגא יושב תחת אלה עבתה על יד הנחל וספר קטן בידו. כרגע קטן הביט עליו ולא הרהיב עז להפריעו ממנוחתו.

—שמואל, קרא שרגא בראותו אותו, הגם היום תלך כמתעתע מחמת אשתך ?

—לא, ענהו שמואל, לא מחמת אשתי אתעה היום אך הנני נבוך מדבריך אלי ביום אתמול, ואבוא לבקש מאתך פתרונם ובאורם.

--שב נא ונשתאה יחד.

שרגא גמר בדעתו להפיח רוח חיים באף שמואל ולהשכיל את נפשו.

- האה, מה טוב ונחמד מחזה הטבע ! אמר פתאם, ראה והביטה מה רב החיים בכל הכבר הזה ! השמש כמלך הדור על כסא כבודו יושב על חוג שמים ויחלק מנות לכל אשר ידע לקחת ! הדשאים התרוממו, עצי ההורשה פתחו את עליהם הרעננים ועליהם באו כל בעלי כנף לקדם את פני מלך השמים הזה . . . אך האדם, אך הוא לבדו אבד את רגשות הטבע ולא יתבונן, אך הוא לבדו הֹגֶה בסגורים ולא ידע ענג . . .

שמואל השתומם לדברי רעהו, אך לא ענה דבר, מאשר כי חשבם לדברים בטלים אשר אין מה להשיב או לשאול עלימו.

– האמנם כי דברים בטלים דברתי הפעם, הוסיף שרגא וישלח מבטי עיניו מול פני שמואל—אפס כי בדברים הבטלים האלה תמצא את אשר תבקש, בדברים האלה אשר לא תשית גם לבך למו, בם תמצא את הידתך . . . הן על-דבר האהבה תשאלני, הלא ?—אולם האהבה בחיים יסודה ואם אין חיים אהבה מאין תמצא ?

—אך הלא גם אנחנו חיים וקיימים, התפרץ מבין שפתי שמואל כמעט שלא ברצונו.

—ומדוע זה לא תשוב ותאמר כי גם כל בהמות שדי וחיתו יער הנם חיים וקימים ?—אמנם כן, הנם חיים אך חייהם חיי בהמה לא חיי אנשים, וחיי בהמה כאלה יחיו רב היהודים בארץ ליטא. לא רק לאוכל שותה, הולך ומדבר הי נקרא, לא נוכל לחלל את השם הנעלה הזה בדברים קטנים פחותי הערך ! האדם הננו חי, הבהמה והחיה גם הן הנן חיים וגם השרץ והרמש

למינהו הנו חי — והאמנם ישתוו הוראות כל חחיים האלה ? האמנם אין יתרון הכשר לחיי האדם ?—חיי האדם בשכל יסודו , ועל־כן גם בעבודתו גם במנוחתו יקח שכלו מנה אחת אפים . „החכם עיניו בראשו” אמרה הקהלת , ובעיניו אלה יפלה מכל החי על הארץ , בעיניו יתבונן על מפלעות הטבע וחקיו, בעיניו יראה וישכיל לכל מעשי ה׳ כי נורא הוא ולכל פרטי הבריאה כי לעבודה ותנועה כוננו, ויעבוד ויפעל גם הוא ; בעיניו יקרא ספרי חכמי הזמן יראה כי דור לדור יודיע חדשות ואיש לאיש יגלה מצפונות , וישתוקק גם הוא ללכת הלאה בדרכי הדעת , כי „הלאה הלאה” יצעק החיים באזני כל שומע. ומדוע אטמו היהודים את אזניהם לבלתי שמוע את קול החיים הרועש ? מדוע אך לעבר ישימו את עינם ולבם וישכחו את ההוה אשר לפניהם ? מה מאד יצדק גם עליםו דברי החכם בערנע באמרו : „אשרך ארץ שנולדים בך זקנים ומתים ילדים : אך בחכמת אבותינו באנו על הארץ הלזו ואך בחכמתם, בלי נשנה דבר , הננו מתים בה ! אנחנו הננו „נכסי צ א ן ב ר ז ל” אשר נחיה בהוה כאשר חיו אבותינו לפני שנים מאות , — ואת החיים ההם בעצמם נוריש גם לבנינו אחרינו בלי כל תמורה והלוף ! „ — האין זאת ציור נאמן מחיי היהודים בארצנו ?

שמואל הביט בפני שרגא בכל העת אשר דבר דבריו אלה בחום לבבו , וקוי פני הראשון העידו כי לא הבין מכל אשר דבר , אך בכל זאת חשבם לדברים נעלים .

—ועוד אהבה יבקשו ? כלה שרגא את דבריו וישכב וישתרע על המקום אשר ישב שמה :—שכב גם אתה שמואל ושאוף רוח צח באפיך למה תשב וראשך כפוף כאגמון ?

שמואל הפיל את גויתו על הארץ .

—מה טוב ומה נעים האויר עתה ! החל שרגא עוד הפעם :—הרוח הצח ישיב נפש כל חי, צל העץ, המית המים השוקקים וזמרת הצפרים ימתיקו גם המה נעימת העת הזאת . . . מדוע לא נתענג בדבר אשר הנן ה׳ אותנו חנם אין כסף וגם „עברה” אין בזה, האמנם ? הלא גם „שלחן הערוך” איננו אוסר זאת ?

—אבל עון בטול תורה יש בזה , העיר שמואל ברממה : — כי „המפנה לבו לבטלה ואמר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה הרי הוא מתחיב בנפשו”.

—אם כן גם לשאוף רוח באפינו אסרו לנו רבינו, גם בזה נחטא לאלהים . . . התבונן נא בינה , הנה באת לשאול מאתי במה תמציא אהבה בלב אשתך ובין כה תאסור על אפיך גם לשאוף אויר צח ? האם לא צדקתי באמרי כי אך צאן־ברזל הננו עם אלהי אברהם , ואך כאשר חיו לפנים אבותינו מעוצר יגון נחיה גם אנחנו בהיות לאל ידינו : היו ימים לישראל ללא חיים וללא כל רגש, בהימים האלה אסרו אסר על היהודים – בפקודת הממשלות העריצות , לשאוף אויר צח , לטיל , לשוה ולהתענג בכל חברת האדם , אסרו עליהם ללמוד כל חכמה ומדע, לשחר בתי־ספר ולהשתלם בכל דבר , אסרו עליהם לגור בעיר

מושב לבוא לבתי אספת-עם ולבתי תענוגיהם, באחת אדבר אסרו עליהם לחיות על הארץ. הימים האלה שרשו מלבם—בעל כרחם, כל רגשות החיים, כל אותות התנועה וכל דבר אשר בארץ יסודו; גרשו אז מהסתפח בנחלת העולם והאדם ועל כן תרו להם מנוחה אך בבית מדרשם אך בפלפול תורתם; את העולם הזה דמו אך לפרוזדור, אך ליריד עובר, אך לחלום יעוף או גם לבית-כלא גדול אשר נשלחו הנה בעד פשעם. את חיי־המות האלה הורישו לבניהם אחריהם עד דור האחרון הזה אשר אף כי הממשלות פתחו את מותרותיהם והשליכו מהם את העול הקשה—תולדות החקים ההם, ואחרי אשר הרשות נתן גם למו לקנות חיים גם המה, גם עתה הננו כלנו היום ממותי החיים ככל אבותינו לפני מאות בשנים וגם לשאוף רוח צח נאסר על נפשותינו!... אם לא יעיקו עתה לנו פקודות הממשלות, באו תחתיתם פקודי „שלחן הערוך" לשלול חיים מאפינו! האף אין זאת כי „צאן ברזל" הננו?

אף כי דברים רבים היה לו לשמואל לענות ולהעיר על דברי רעהו זה, אך גם מלה אחת לא הוציא משפתיו, כי תמהון נפשו מדברי שרגא אשר עוד מוזרים היו לו נתנו כמו מורא בלבו להמרות דבריו.

דממה ממשכה.

—מה הספר הזה אשר בידיך? מצא לו שמואל דברים.

—הוא ספר רוסםי, אך גם ספרים בשפת עבר יש אתי; אם תאבה אתן על ידיך מאלה ותקראם לעת מצוא.

בדברים כאלה כלתה שיחתם הפעם. ואף כי עוד לא נחה דעת שמואל „מדברים הבטלים" אשר השמיע שרגא באזניו היום— הן הוא בא לשמוע ממנו איה מקום האהבה אשר יקנה למען אשתו—אך בכל-זאת לא שבו גם ריקם. שמואל הודה כי שרגא גדול ממנו בדעת וירחש כבוד לו, הרגיש בנפשו כי שערי עולם חדש נפתחו בעדו לו ידע גם הוא את אשר שרגא יודע, ובנפש הפצה לקח מידו את הספרים אשר נתן לו.

שני הספרים הראשונים אשר נתן שרגא לשמואל היו ספר „אלפי מנשה" להגאון ר' מנשה מאיליע, וס' „תעודה בישראל" להחכם ר' יצחק בער לעווינזאהן. היטביל מאד שרגא לבחור את אלה להיות הראשונים לפתוח את עיני העלם הזה אשר „לעלוי" יחשב. גם שניהם כתובים בלשון צח אשר נקל לו להבינו; שניהם לא ישאו על דל שפתותיהם כל דבר אשר למינות יחשב בעיני שמואל ולא יאבה לקראם; שניהם יביאו ציונים רבים מש"ם להזק את דבריהם (ובפרט הראשון אשר מחברו נודע לגאון עולם ובספרו יש גם מעט הדושים בתלמוד); ושני הספרים האלה יעצרו כח להוליד בלב ההוגה בם רצון ותשוקה ל ד ע ת, לתת לו המושג הראשון מהחיים והחכמה.

שמואל קרא בהם בשקידה ורעיונות חדשים התרוצצו בקרבו.

ספרים עוד רבים קרא במשך ירח ימים ודברים לא־מעטים שמע כפעם בפעם גם מפי שרגא.

„לכנור דמיתיך, נפש משכלת!" אמר חכם אחד, „לכנור אשר אף אם

תתלה על ערבים במדבר לא נוכל לשלל ממנה את חין ערכה, והיה כי תגע בה יד מנצח-בנגנות תוסיף להפליא כל אזן ולהרנין כל לב׳ ! — גם נפש שמואל ושכלו הישר רק נרדמו עד הנה אך לא מתו; רק נדהמו, נסתרו, נבוכו אך לא נאבדו. עתה נמצאהו יושב יחידי תחת האלון הלזה. „שעיפים משעיפים שונים יסתבכו ויעלו בראשו; המון שאלות וקושיות, איבעות והדות יתרוצצו בקִבו, שונים תכלית שנוי הֵנָה אלה מקושיותיו הראשונות בה הומש, ומה גם מקושיותיו אחרי כן בתלמוד; בעד הראשונות הפחידו אביו לאמר כי אלהים הוא גדול ונורא ויפרע משואלי קושיות מבעלי מחשבה — ויעזבן; בעד השניות נחל שם „עלוי" וגם „חתן ר׳ יששכר" ובכל זאת יַעזבן גם הנה עתה; ובעד קושיותיו לעת כזאת אמנם בא בעל-המחשבה ויפרע ממנו, אך הוא לא יעזבן ועוד יוסיף להקשות ולשאול. רעיונותיו נבוכים מאד, שרעפיו יהמו כמשק גבים, ראשו עליו כגלגל וכל עצמותיו תרעדנה; שאלות משאלות שונות תתפרצנה ותשאינה בקול שאון נורא: הוא הקול הראשון מכנור נפש שמואל — כמה מיתרות נתקו עדי הגיעה הכנור לקול הזה!

בו בעת נתראה גם שרגא על פני הככר ההוא.

—מה לך שמואל כי תתבודד ותעמיק במחשבותיך?

—הה, שרגא! אמרת כי תפקח את עיני כי תאיר לי הדרך אלך בה, כי תשביע את נפשי עדן המדע ונעימות אור החכמה; אך מה נתת לי? — עולם חשוך בעדי, עולם אשר בלי כל מטרה באתי עליה ובתוך המון שאלות בלתי נפתרות אעזביה לעד; כל ימי, למודי וידיעותי הנם אך מאפע, לתהו וריק כליתי כחי... הה, ידידי ואלופי! הידעת את מה גזלת ממני? — את כל עולמי!... עד הנה ראיתי את השמים והנם טהורים את השמש מושלת יומם וירח יקר יהלוך עם רבבות ככבי נגה לממשלת הלילה, אמרתי: „כל העולם לא נברא אלא בשבילי" אנכי הנני בחיר היצורים, אך למעני קרא ה׳ לתהו ויהי תבל, למעני נפח ה׳ רוח חיים באף כל היצורים ובאף כל בני אדם ובני איש יחד כי כלם נבראו „אך לצוות לזה" למען יעבדו עבודתי, למען יכינו לי את כל! אם אכלתי מיגיע כפות הותני לא הכרתי לו גם טובה יען כי הלא בזכותי ובזכות תורתי יחיה הוא וכל ביתו; — ועתה הה, הנה גזלת ממני את כל אלה ומה נתתי מהירם לב יגון, נפש דאבה ועולם אשר חשך סתרו...

שרגא נתן לו לכלות את דבריו.

—אלה המה חבלי האכול מהמאכל אשר עוד לא נסית בו, ענהו בצחוק־קל; — או טוב מזה אם אומר: אלה המה חבלי הזעה אשר העלו סמי־המרפא מזרי נהה למחלת אי-דעת אשר חלית בה עד כה; האמנם קשה לאיש השוכב על ערש דוי לנשא בדממה את הרגעים אשר יזע במו, אך הם המה המביאים גם צרי לנפשו... וכחולה בהזיעו כן תדבר גם אתה, מרב המך בקרבך, בלי צדק, תעות משפט ולא תדע, תשים רע לטוב וטוב לרע ולא

תתבונן. הן תאמר כי יגיעתך ותחת האור והחיים הבאתי לך חשך — אך האיב לא חשך שבעתים היה בנפשך בימים מקדם ? ומה האור אשר נגה לך אז בשבתך כל היום כלוא בבית מדרשך ותהגה בדברים שאין בהם אף עורק אחד חי ? התחפוץ לשוב ולהתבק בפלפלי ביתהמדרש ? — אפונה : ומה המה הדברים אשר בפיך כי אשיב לך את כל העולם אשר בראשונה לא נברא רק למענך ואנכי גזלתיו ממך לעשותו רשות הרבים ? הפוך בדבריך : בראשונה עת כי כלו היה אך שלך לא הייתה רשאי אף הדוה אשר בעולמך אל הניך אפיך וענית ואמרת כי עין בשיר תורה יש בוה , ועתה הן אמנם כי הנהו רשות הרבים אך בתוך הרבים הנך גם אתה וכמוהם בתוך תקחו חבל בו . . . כאשר תבריא , ופאבלך החדש יאבל בעיניך או תשקוט בעבנך ושבת ותרפא וינעם לך .

—ומה מטרת חיינו על הארץ הלזו ? שאל שמואל נפעם אחרי דממה מעטה .

—חיים , חופש והשכלה , ענהו שרגא .

—באר נא לי את אלה .

—לבארם לך תלא לשוני ושפתי תאלמנה : שלש המלים האלה הנן שם-ראשי לכל שאלות החיים ולכל מפרי חכמי דור ודור אשר חיי העם נגע עד לבם , אך אדע גם את זאת כי לו אומר לך „דעת הספרים והחיים בעצמם יבארו לך את אלה” לא אצא ידי חובתי . . .

—הה , שרגא , אל תדיחני בקש ואל נא תשלה את נפשי בדברים קצרים , התפרץ מפי שמואל בקול רועד מאד .

שוגא העמיק במחשבותיו רגעים אחדים .

—חיי האדם הנם אך תנועתו , אמרתי לך זה פעמים , להלוך ולנסוע . עיום יצא האיש מבטן אמו וידי אנשים שונים יעמלו להכין לחמו ומימיו , ואביהן להטאה גדולה תחשב לו אם גם הוא לא יעמוד להביא תועלת להאנשים אשר עמלו בעדו , עין פלילי יחזה אם הוא יהגה מגיע כפרי אחרים והוא ילך ויעבוק כל היום כרק „אות אה שלא היה בעולמו או נפל ישבלע בפני מצרית והקיאה דרך בית הרעי שלו, אם תקבל טומאה”. — מטרת כל איש וחובו לעזור במסע האנשים ולמשוך בכל אונו את אנות החיים . ולנו , אשר כמונו ידעתנו נעמוד תמיד בראש אנשים אחרים מבני עמנו , לנו להיות כמלחים במוזי-הדק, לנו לעמוד על המשמר ובקול גדול נצעק : „פה אבן מתחת למים, שם אי-חול , מעבר מזה גם שודדים ומעבר מזה דרך בטוחה” . ומה רב המטרה והתועלת לו אמנם יכלנו להגיע אליה. עם החכם בערנע אומר : „לנו אין לשנות את פני העם אך לעוררו . עמנו נשקע בהויה אין קץ והנהו הוזה היה ישם הפייטנים אשר נריע באזניו ונשיך את בניו למען יתעורר גם הוא לקום ולהבה . . . אל תראני , שמואל , שאנכי יושב פה בעיר קטנה , יבוא יום וגם אני אחרוץ לעבודה גם אני ארוה בקהל המריעים להפיק דעת בין אחינו .

שרגא נדמה תפוש בשרעפיו , גם שמואל חשב מחשבות עת-מעטה .

—מי הוא האיש בערנע אשר בשמו תדבר בכל עת ?

—הוא סופר אשכנזי .

—אשכנזי ? שנה שמואל כמו הרה לו על אשר ספריו אינם בעברית.

—הידעת את אשר אני חושב לעשות לך ? אנכי אחל ללמדך מהיום שפת רוסיא ואשכנז.

—מפי הוצאת מלים , אמר שמואל בקול נער המתרפק על חיק אביו :—בכל לבי אשלם תודות לך בעד הדבר הזה .

(ההמשך יבא)

תפלה זכה*)

אל שדי שגיא כח, כל אשר תחפוץ תעשה בשמים ובארץ אשר בידך רוח כל בשר איש , לפניך אנחנו בני ישראל נשפוך כמים לבנו , ונפשנו עלינו תתעטף במר, נבכה , אוי נא לנו על שברנו, אדוננו מלכנו אלכסנדר הראשון קיסר רוסיא ומלך פולין נלקח מעל ראשנו בעוננו , עזב את הארץ גוע ויאסף אל מחנות קדושים .—

אם נזכירה קצות דרכיו, הלא ידאיבו דים נפש כל, לאמר: אבד חסיד מן הארץ , שופט צדק , כקטן כגדול שמע , ולא נכר שוע לפני דל , כל מחשבותיו ודרכיו אך להצלחת עמו בניו, ולכל העמים מאמונות שונות השוכנים תחת ממשלתו , אב

---

*) לפני ימים אחדים קניתי בשוק איזה ספרים נושנים, ויהי בפתחי אחד מהם לקרא, והנה המקרה אנה לידי שני עלים כספחים אל תוך האחרון כתובים ומעבר לאחד בשפת אנגלית ומעבר לשני בשפת עברית ובכללם תפלה זכה, יקרה ונעלה, מחובר בלתי נודע, לזכר נשמת הקיסר היקר אלכסנדר הראשון שעלה למרום בשנת תקפ"ה, היא השנה שבה עלה על כס מלכותו ניקאלאי הראשון — הניחהו כבוד —; ויהי כאשר טעמתי את טוב טעם המליצה והחמוד את יופיה נפלאה, והתבוננתי כי לבינה כליה ובשגבה לאחר ונחברה - סופר מהיר הוא, אבר דגמית לנו הילכות להבת אש אהבה לאדוננו ולמלכנו , אמרתי להפילה ברבים למען דעת, ולתועלת הקוראים הצעירים בחורי חמד, ואולי יתעורר אחד הקוראים לגלות אזנינו במה דבר על מחבר התפלה מה שמו ומה בם משפחתו—ונדע להוקירו בין סופרי עמנו בזמן ההוא .

ח"י גורלאנד.

אחד לכלם היה ברחם אב על בניו כן רחם עליהם, וגם בני ישראל עבדיו התפקדו בתוכם, בצל כנפיו חסיו, הגדיל חסדו עמהם, למען ישבנו בטח ועיני חמלתו היו פקוחות על מעמדם ויזכרם ברצונו להיטיבם עוד עד להפליא, — לזאת יחרד לבנו ויתר ממקומו, ובמר נפשנו נשיחה, מה זאת עשה אלהים לנו לקחת בעברתו מלך חכם וצדיק, על־מות המלך הישר הזה ידוה כל לב, וכל מתנים חלחלה ימלאו, אך זאת נשיב אל לבבנו, עמקו מאד מחשבות אל, כל משפטיו ודיניו צדקו, ומי יאמר לו מה תפעל, ומה יש לנו עוד לעשות כי אם לזעוק אל המלך שוכן שחקים להתחנן לו ולבקש מלפניו:

אנא אל אלהי הרוחות, זכור ברחמיך הרבים את אדוננו מלכנו אלכסנדר פאוולאוויטש ואת כל צדקותיו אשר עשה, רחם על נשמתו, הסתירנה בסתר כנפיך, צרורה בצרור החיים, תחדהו בשמחה את פניך נעימות נצח, ועל שדי יתענג בגן עדן עם כל הצדיקים והישרים והיתה מנוחתו כבוד, ואתה אל רחום וחנון, שומע תפלת כל פה, בחסדך בטחנו, כי אזניך תהיינה קשובות לקול תחנונינו אלה.

מלך עולם! אתה הוא האלהים לכל ממלכות הארץ ומידך מלכים ימלוכו, אחרי אשר ספקנו על ירך, על השאת והשבר אשר נהיה והצדקנו עלינו את דינך, נשוב ונודה לך כי שב אפך ותנחמנו, אמנם כן דרכך אלהים אתה תכאיב ותחבש, תמחץ וידך תרפא כי בגדל חסדך רפאת לשבורי לב וחבשת לעצבותם בהושיבך על כסא המלוכה אחריו את אחיו אדוננו מלכנו ניקאליי הראשון לקיסר רוסיא ומלך פולין, הוטר מגזע ישרים יצא, ויף במאד מאד ויצלח למלוכה, מה טוב ומה נעים כשבת אחים גם יחד, איש באחיהו ידבקו, למד אורחות צדיקים, להלוך בעקבות אחיו הגדול לדרוך במעגלי יושר ולהכין בחסד כסא.

ששו כל העמים אשר תחת ממשלתו, הריעו לאלהים בקול רנה ותודה המון הוגג, כי נחמנו ושמחנו מיגוננו, ואנחנו נתפלל לאל חי בעד מלכנו וכל ביתו.

אנא מלך מלכי המלכים, ברחמיך הרבים ברך, גדל ונשא למעלה את אדוננו מלכנו ניקולייא הראשון, קיסר רוססיא ומלך

פולין אבי המורינה ואת כל בית תפארתו, האריך ימיו על ממלכתו עוז וחדוה במקומו תמיד יהיו ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולו. ותמכהו בימין צדקך, ואל כל אשר יפנה—יצליח, שלח נא אורך ואמתך המה ינחוהו, לנהל עמו על מי מנוחות, לעשות לו שם תפארת
וגם עלינו בני ישראל ימשוך חסדו לטוב לנו כל הימים.

אמן! סלה!

משפט ספרים חדשים

ספר זרובבל. על ידו יוסד היכל ה׳ כו׳ מאת הרב החכם הכולל מליץ טוב לעמו מוה׳ יצחק בער לעווינזאהן בששה חלקים נדפסו בהוצאות השתדלות ב. נאטענזאהן ווארשא תרל״ו. ונלוה אליו ספר הזכרונות. הוי המחבר ספריו ומכתביו מאת ב. נאטענזאהן ווארשא תרל״ו.

לא עת האסף יעודי היום, לדבר דברי בקרת ומשפט פרטי לכל סעיפי ספר זרובבל, אשר לפי דעתי אין דוגמתו בספרות ישראל, ולא אחד עשה, וישאר רוח לו, ספר שלם בכל חלקי הטענות הנוגעים לנחלתנו כספר הזה, ומי יודע כמה ישמטו תחלופנה עד שיזכו אוהבי ספרותינו לחזות בנעם ספר חדש בתכלית השלמות כשלמות ס׳ זרובבל. להגיד משפט על ספר כזה נקל מאד לכל יודע ומבין כשיקרא אותו מתחלה ועד כלה, וכבד מאד למהיר שבסופרים לתאר אותו בשרד לשונו לפני מי שלא קרא את הספר עצמו. לכן חדלתי היום להגיד עליו משפט בקרת, כי אם אעיר את הקורא דברי אלה, אשר נתן ה׳ חכמה בלבו לקרוא בספרים ולהבין בם, כי יאסוף את הספר אל ביתו ויהגה בו בעתות הפנאי עד תמו, ואז יגיד בעצמו משפט אמת, כי יבא כשמן בעצמותיו ונפשו תתענג עליו.

ואני רק על ספר הזכרונות אשים דברתי כיום, ואומר, כי דבר גדול עשה המחבר המשכיל הנכבד לאסוף בחפניו כל אשר היה לאל ידו לאסוף, משירי מכתבי הרב רבי״ל ז״ל ואגרותיו אשר כתב לאוהביו ומכבדי שמו, האוצרים בקרבם כמה דברים מקורות ימי חייו. כי לא היתה דרך אחרת לפני המחבר, לדעת קצת קורותיו, כי אם על פי הדברים המפוזרים בספריו ובאגרותיו לאנשי בריתו; כי לא ידע המחבר ס׳ הזכרונות את הרב ז״ל פא״פ ולא נמסרו לו דברים מפיו. אנכי הוא היחיד, אשר יש לאל ידי לכתוב קורות ימי חיי הרב ז״ל, לפי שזכיתי להיות מאוהביו הקרובים אליו, כמה שנים בסדרן, ולשמוע דברים מפיו הנוגעים לקורותיו, והרב ז״ל בעצמו דרש ממני לכתוב קורותיו על ספר ולתכלית זו ספר לי הרבה דברים בלתי ידועים

לזולתי . ויהי בשנת 1863 ביום 25 יולי , בהיותי באדעססא כרתי ברית את בן אחותו של הרב ז״ל , המשכיל הנכבד הר״ר יעקב ישראל לעווענזאהן יורשו , אשר ידע גם הוא את רצון דודו המנוח בעודו בחיים שאכתוב קורותיו לזכרון בספר, ונ-וא בברית יחד, כי אנכי אעמוס עלי את העבודה הזאת והר״ר יעקב ישראל יוציא את ספרי לאור הדפוס לא יאוחר ממשך שנה תמימה מיום שיקבל הס׳ מידי בכ״י ונתן לי בעד טרחתי מאתים עקזעמפלאר״ס כרוכים וכו׳ שלוחים אלי על הוצאותיו , אפס תנאי אחד היה בינינו אשר היה לר׳ יעקב ישראל למלאות ולא מלא , וע״ז לא היה אפשר לי לגשת אל המלאכה , והוא התנאי הב׳ בספר הברית שלנו , וזה הוא : „הר״ר יעקב ישראל מחויב לתת לי כל הכתבים והאגרות של הרב ז״ל ושל חכמים אחרים שכתבו אל הרב מכל הנוגע לקורות חייו , הכתבים ההם ישלחו לי אחת אחת כפי שיעלה בידו להעתיקם בכתב מפורש , באופן שבמשך שלשת החדשים מיום 25 יולי הנ״ל יגיעו כלם לידי , למען אוכל לעשות מלאכתי על פיהם״ . ויען כי חכיתי ימים רבים על הכתבים ההם ו.א באו אלי נעורתי ידי מן המלאכה הזאת והדלתי מעשותה · והנה עלתה ביד מחבר ספר הזכרונות להשיג את כל המכתבים האלה מיד יורש הרב ז״ל ועל פיהם וע״פ ספרי הרב בכבד השכיל לספר אפס קצת מתולדותיו וקורותיו , ועל הדבר הזה אנו חייבים להחזיק לו טובה , כי עשה מלאכתו באמונה ובשכל טוב כסופר מהיר .

כאשר הלך הר״ר ב. נאטהאנזאהן הנ״ל ס׳ זרובבל ומחבר ספר הזכרונות להדפיס את ספריו בווארשא , בא אלי לדובנא ויבקש ממני למסור לו איזה דברים הנוגעים לתולדות ריב״ל אשר לא נודעו לו , ומלאתי רצונו כפי שהיה אפשר לי באותה שעה . אחר כן דרש ממני ע״פ מכתבו מווארשא , לתת לו תמונה מליצית מהרב ז״ל , אשר תמלא מקום תמונה מוחשית , וגם לזאת נשאתי פניו , ובאו דברי בס׳ הזכרונות בתחלת הפרק הראשון , ושם בהערה נדפס גם מכתבי שכתבתי אל מחבר ס׳ הזכרונות , אבל בשגגת מסדר האותיות נשמטה שורה שלמה (בסוף הגהה) , אשר ע״י החסרון הזה יתבלבל הקורא ולא יבין את דברי , ולכן אמרתי יתקן פה ולהשלים החסרון , וכן צריך להיות שם : „ולו הייתי צייר אמן נקל היה לי לצייר אותו על פי זכרוני לבד , אבל מבלתי ידעי מלאכת הציור מוכרח אני לתארהו בשרד המליצה כו׳״

והנה למען כבוד הרב החכם המנוח רי״ב ל״ז ז״ל , אשר עשה גדולות ונצורות בקרב עמו בארץ מולדתנו וכלנו חייבים בכבודו , ולמען השלם במקצת את מלאכת המשכיל הנכבד הר״ר ב. נאטהאנזאהן אשר עבד ועמל בשקידה רבה ובטוב טעם ודעת , הנני לתת פה איזה נוספות לס׳ הזכרונות והם קצת אגרות שהלכו ביני ובינו זה יותר משלשים שנה בדבר ספריו ובשאר ענינים הראויים להגלות בקהל . ושים כל אשים לעיני הקורא מכתב אחד הנוגע לספר זרובבל הנמצא תחת יד הרב החכם הנכבד הר״ר דאקטאר יוסף זייבערלינג בפ״ט פטרבורג , שהיה אוהב נאמן להרב רי״ב ל״ז ז״ל והרבה להטיב עמו בכל עת ,

כאשר שמעתי מפי הרב המנוח ז״ל פעמים הרבה, כי זה החכם ד״ר זייבעַרלינג דרכו מעולם להטיב לכל דורש טובתו, ובלא שפתי מרמה נוכל לומר עליו כי מספר ימיו הם מספר הסדיו הרבים והעצומים, ועל מי לא עברה טובתו תמיד? יהיו נא ה׳ עמו, יאריך ימיו ושנותיו ויאזרהו חיל לעשות טוב וחסד כאשר הסכין לעשות. ואלה הדברים אשר כתב אלי הרב החכם ההוא במכתבו מן כ״ז אדר (11 מעריץ) שנה זו. בתוך שאר דבריו: „הודעתני ידידי כי בס׳ הזכרונות תכתב איזה דברים, ואמרתי להודיעך, כי זה לא כבר מצאתי באמתחתי מכתב אלי מהרב המנוח רי״ב ל״ז ז״ל מן ח״י אלול תרי״ב ובין שאר דברים יקרים כתב אלי הדברים האלה: „גם תדע כי יש אתי ספר גדול הכמות והאיכות, ספר זרובבל (הכולל שש מחברות) אשר חברתי במשך עשר שנים רצופות, שלחתיו בימים האלה להצענזור-קאמיטעט מווילנא; הספר הזה כולל טענות ומענות נגד כל סופרי שטנה על התלמוד שכתבו מאז עד עתה, יש בו מענות בכלל ומענות בפרט. כלל דבר הוא הספר הנצרך לעת כזאת ובמקום הזה, וכבר היו במה פרקים ממנו אצל גדולי החכמים המפורסמים חוץ למדינה, וכולם מהללים ומשבחים ומנשאים שיאו עד למרום, וכמה חכמים מפורסמים הבטיחו לי להעתיקו לרשון אשכנזית, אם אך יצא ראשונה מורפס בעברית, או עכ״פ אם אשלה להם ספרי בכתיבת יד; אך שניהם לע״ע בלתי אפשרי, כי אין בידי שכר הדפסה להדפיסו, כי יעלה שכר ההדפסה יותר משמונה מאות רובל כסף, וגם לשלוח להם הספר בכתיבת יד בלתי אפשר, כי אין לי ממנו שום העתקה (קאפיע), רק זה אשר שלחתי לווילנא.״— לו היה המכתב היקר הזה ביד המוציא לאור הספר זרובבל, כי אז היה ראוי לבוא בו בין שאר מכתבים קלי הערך אשר הדפיס״. ע״כ דברי הרב ד״ר זייבערלינג.

ואלה הם הנוספות אשר אשים ל״ב הזכרונות.

אגרות שלומים

ויש בהם קצת בקרת ספרים כתובים מאתי אל הרב החכם המפורסם מוה׳ יצחק בער לעווענזאהן נ״י ותשובותיו עליהם׳:

מכתב א

ב״ה י״ג אלול תר״ב מאהלוב ע״נ דניעסטער

בתת ה׳ עליך החכם הנכבד ידידי וידיד האנשים אהוב למעלה ונחמד למטה גדול בישראל שמו ומפואר בקצות א״ץ ה״ה הרב השלם מוה׳ י״ב לעווינזאהן נ״י.

דבריך המעטים היו כסמן צעלמותי כבמן על מוקד אהבתי, אם תמיד תוקד לא תכבה! חלילה לי, אדוני יקירי, מהיות מתאכה לך! ידעתי אדוני ידעתי כי כבד ממך הדבר אשר שאלתי ממך, וגם אמנה לא לעזר

ולא להועיל יהיה לי מכתבך אל... כ״י ע״כ חדלתי משאול עוד, ורק אל
ה' אשא נפשי, אשר לא ייעף ולא ייגע, ולא יעלרוהו חולי ומדוה, החפץ
להטיב לכל מבקש, הוא ינחני במעגלי העושר וההצלחה למען עוללי
ונפשי! כי כל אשר אני עושה בעמל ותלאה, ומשפיל נפשי לבקש עזרה
מאיש, רק למענם אני עושה. כי כל עוד לא ידעה נפשי את העול הקשה
הזה ומאנה לענות מפני איש אך עתה הלאוני ונפשי כעפר לכל תהיה.
מה אעשה והוא לוה! אלהים אומר: היה אב לבנים! יודע ה' נפשות
ילודיו, נגלה לפניו כי רק במוסרות העול הקשה הזה אאסר ואהיה כאחד
האדם. יש אסירי עני ויש אסירי ברזל, ויש ינתקו גם שניהם כהנתק
פתיל הנעורת, היום נודדים ללחם ומחר יקטפו בלבנים ובכרכרות, היום
באה ברזל נפשם ומחר תפשו הנס, אלה אם חפץ ה' לענותם הנה מלפניו
רוח יעטוף ויצא ויפתח אותם לבאות נסים, וה' יברכם לאמר: פרו ורבו
או אז תכנע לבבם תרפינה ידיהם ובאו בעבותות אשר השומנה עליהם
מאליהן (מוסרות אהבה הנה: אהבת בעל לאשתו אב לבניו) וכנער קטן
נוהג בם.

ספרך „בית האוצר" היה למראה עיני ימים אחדים (לן היום הביא
אותו כמר... הנה, על בא הדאקטאר כ״י מאדעססא, כל הימים האלה,
כשבעת ימים, היה הס' תחת ידי וכבואו מסרתיו לו כי לו הוא שלוח)
וגם בימים האלה לא הניחוני טרדותי לשום עיני בו בעיון, כי אם פסוח
והבט, דלוג וקרוא מענין לענין · וכמעט בכל מקום אשר פתחתי באקראי
בעלמא מצאתי בו דבר חדש ומועיל, והוא רב החן והיופי. ש ר ש י
ה ל ב נ ו ן יתננו ריח כלבנון ב פ ל א י ה ל י ר נפלאים מעשיך מאוד,
ויתר הדברים למיניהם מתוקים מדבש וכלם נכוחים למבין וישרים לישרים
בלבותם הבלתי מבקשים קיסם בין עיני רעיהם. (בקשתי בכל הספר ולא
מצאתי זכרון לאיש הבער והוא הזיר מיער; הטבת אשר עשית לבלתי דבר
עוד ממנו ולבלתי שאת שמו על שפתיך, ולא נמאת את אדמת קדשך
ואוצרך הטוב בזכרון נבל כנבלה ידבר.

ולמען תדע כי שמתי לבי אל ספרך במעט הזמן שהיה תחת ידי
והוא אהוב וחביב ונחמד בעיני, אומרתי לגלות אזנך במעט דברים אשר
נפלאו ממני בו. ואל נא אהיה בעיניך כמשיג ומנקר, כ״א כתלמיד השואל
לפני רבו ומה שניתי הבינה לי:

א) ס' נה״א לד 6. שרש אברך אמרת שאברך הוא יופיטער (וכבר
דברת מזה בספרך ת״ב). ר״ל האב הרך וא״כ הסמיכות הוא סמיכות
עצמו ר״ל סמיכות שם העצם אל התואר שלו. ובהערה ילית לצרף לזה
גם הוראות אפיטרופוס שהוא באמת מורכב כדבריך מן Pater (אב)
ומן pusie (וילד רך) אבל הרכבתם היא הרכבת סמיכות בקנין
(gonitive) ר״ל אב של ילד רך [ובזה באמת שכין מלת אפיטרופוס
והוראתה] ובזה האופן איני מבין ליופיטער שהוראתו ה א ב ה ר ך לפי

טרעפטאן שהביאת . והכוונה לפי שופיטער גרב את אביו ומלך במקומו
לפי ספורי המשלים , כיד ע .

ב) שם בה רה הבנית רלית לבאר שקראו המצרים את מכה מיניום
ע"ש מינאס המחוקק במלך בקדמות בכל מאות שנה אחריו . ואע"פ
באגרת שם שקראו אותו סופרי המצריים כן בזמן מאוחר , עכ"ז לא אדע
מה הכריחו על הפי' הזה ? ומי יאמין שמאות כי תה שיכנו הסופרים
איש גבור ומפורסם גדול לשם ולתהלה מימים קדמונים ע"ש גבור גדול ג"כ
אבל קטן מ"כ במעשה שהיה בזמן מאוחר ממנו ? ! — והרי זה כאלו
תאמר שפעטער הגדול נקרא כן ע"ש פעטער הגדול וכדומה . ואולי היה
הדבר בהפך מזה ונקרא מינאס ע"ש מיניום הוא מכה . והמין הבמות מיניום
ומכה אינו רחוק כ"כ , ועוד היום יכנו בני עמנו למכה מאלי והקראים
מכנים לאיש שמו משה מוכין .

ג) שם לד 18 שרב **אסתר** זה לשונך : „והיותר נראה מה
„שמלאתי בשם אסתר הוא שם מי כב מן בתי תיבות פרקיות **אס־תר**
„בפיר שם הדס רענן" עכ"ל. פה השאלה קלקלה את הבירה ! אם אמנם
לפי' אגדת בלא הולאת הדברים מלבד ורק מלאתם , עכ"ז לא הפלא
לקרוא שם במזמורים עליהם בשם מקור הדברים . והבור הכי ב ת קראי
הדברים האלה בפרקיו בל האבם הנ"ל אמרתי אולי לא [illegible] הו"ל באמרם
„אסתר ירקרקת היתה" ר"ל כפי' שם **אס־תר** (מייגע גליכענדע מירטע).

ד) שם לד 41 בשרב גבל מה שהאריך [illegible] נקראת כו'
עד מיובשי גבל המגורת. כל הכתוב שם בביאור לפי השכל נקיה מהבאור
לפסוק זה (ת"א ה' פסוק כ"ג) .

ה) לד הנ"ל מה שאת ת שמזה (ר"ל מן Heros) אולי בלשון
רוסיא Героn והוצאת הדברים בלשון אולי , הנה הדברים ברורים כשמש
וידועים לכל . וכדומה לי שהאבם גרעש אומר זה בפה ומלא בגראמאטיקא
שלו הגדולה ' ואינו כיוס תחת ידי לעיין על זה .

ו) לד 49 בערב זהב אגרת בזהרת שם **פזמון** זה לשונך :
„וכסמן הפזמון כפי שיעיין בל מעיין בו שבופל והול קוף הבית
הראשון **מהפוכים** וכו' . הנה הדברים כתובים בהלכנו ר"ן [illegible]
בהקדמת המחזור שלו . ואולם מה שהוסיפה לשבות המין מבירי מכתם
שבתהלים ולאמור שפזמון מן פז כמו מכתם מן כתם יפה אף כנים . ואולם
בעלמך העלה ספק בדרך במה שהיית בני קהפיעלן יולאים מן הכלל .
ונגד שאין נעים וקצה כל מדוע יקראו [illegible] בהוספות גם אזה הרוזים
מכתמים שנכלי ירס כותב ? והכמי הביר שבדור שלפנינו אע"פ שהיו
בקיאים במכתמים שבכ' תהלים עכ"ז יקבו השם מכתם לשיר שקורין
נפיגאם ושיר הזהב קראו לאזכנעט ובכיהם לא הוכפלו הרוזים . והיה
כאפר ללרף אל זה עוד הספק מבני הקהפיעלען הנה ישאלו דגריך ספק
בפיקא , ולא יהיה דמיון בין מכתם לפזמון . אפס אם נשים עין על

ומנהג ההמון לשאת קולם בפזמון ולאמרו בקול רם יותר מיתר הפיוטים הנה ייחדו פניני גאליד דברי הבחיר בק' ההב"י פרק פ ז ס מה שהביא בשם התרגום בעניין הרמת קול.

ז) עם לד 52 פרק הד"ר מה שאמרת „וכן יככה המגרלהלט כו' כמהומה לי שקובעת על הקלמוערת. .עקם. שמבה לקחת כל הענין ויש בדגריך נ"ק או טעות הדפוס ברשמת (VII .16) ול. 61 במקום 16. והמבקש בהערלהלט ע"פ רשימתך ילאה למצוא הפתח.

ח) לר 203 (אל התפלה על הפסיבה הגבסה שעבעיתי ען לר 203 עד 208 כבר מלתי אמורה בקראתיו בוורוגין) בהערה ע"ד ג' אבנים בגזות כו' דבר זה להוא מאולר כהמד בבאורו לדברים אשר בכותרי ורכו בידי לליין מקווה אני.

ט) בהערה לכד הנ"ל רלית להרכיב מיגר על גבי קומה, המקובלים החדשים על הפרקיים היבנים המאמיניו בבתי רשויות וקורין לפועל המוב Ormuzd לדעתך מפרש אור ולפועל הרע Ahrimon או Achrimon לדעתך מגרש האחור המורה פאת המערב שקיעת האור ואומרת בזה לו: „וכן קראו המקובלים החדשים את כח הקליפה בשם אחוריים „כנגד הכח האלהי הנקרא אור אין סוף" ע"כ לשונך. יהי כא אדוני כמורך מורך וידעתי כי ידך בכל המדעים, לתענך ההכנה בנתה ביתה ואנה הסוכן על כל אולרותיה ואולר הקבלה לך לבדך הוא הרקיע עמו לבה ... לטייל בפרד"ס. ועכ"ז לא אוכל התאפק מהשגי־לך כי ההשבה להמליא דברים חדשים קלקלה את השורה ויהא הטעה את לבבך לכנות מדרך הלשון, לפי הנראה לבג"ד. ואם אמנם הלבת בספרך גלות אור ואחור יש באותיות גדולות ומאירות עינים, כאלו זה לעומת זה עשה אותם אלהים, עכ"ז ראתה עיני ותבן לה כי דבר אין להם זה עם זה. כי לא קראו המקובלים (לא הישנים ולא החדשים) לקליפה בשם אחוריים ולא הכח האלהי בשם אור. כי לדעתם יש נקודה עליונה אחור וקדם (ר"ל פנים) ורק הקליפה (אבר מלד עלמה אין לה שום חיות) יש לה יניקה מאחוריים דקדושה. דבר זה מפורש פעמים הרבה בכתבי האר"י ז"ל. ומוכח מזה שהאחוריים הם עלמם של קדשה. יכן אור א"ס לא אמרו אלא בשביל שהא"ס עליו אללם נחלק לכל עניינים אורות וכלים ע"כ קראו הענין הא' אור ולא בשביל שהקליפה הוא חושך (או בכנוי החדש יכנה אותה אחור) ולא אור. ויהיה א"כ השם המתנגד לאור, כ"כ, והשם המתנגד לאחור פנים. וגם כוונת אמרך המקובלים החדשים לא מהור לי, אם היתה כוונתך להבדיל מדבת עם ולגלות דעתך שאין ביוכתך תלויה לספר בגנות המקובלים הישנים, אשאל את כבודך מי המה איפוא החדשים האלו? הנה כתבי האר"י מלאים מאחוריים! הוא האר"י אשר עליו כשאת חרפה על אשר העידות (בספרך ב"י לד 324) כי אליהו נגלה אליו.

ואחרי כבר נערתי חצני לצאת להלחם עם איש חרף שמך בספרי הספר קראתיו בשם מ ה ש ם ל ש ו ר · ובשמו עשית תורתו של האר״י פלסתר וכתית אותה כתות לא חמלת , בחדא מחתא עם תורת הפ״קיים , וכן לא יעשה ! אם הקבלה מעשה אלהים היא ותורת אמת בפיה לכה אחריה , והליצה לך לדבר עליה שום גנות ; ואם מצבות פלשתים היא , לא תתחתן בה כי תועבה היא ! —*)

כל אלה אמרתי לשאול את כבודך לע״ע בחקירה ראשונה בספרך היקר למען הדע כי יקרים דבריך בעיני ועם כל טרדות הרבות והעלומות אשר לא יניחו לי אפילו לישן נעים לי להלין רגעים אחדים להגות בספרך . וכבר קראתי ושניתי את שאר ספריך ויש לי לדבר אתך מהם וביחוד מספרך ב״י היקר אצלי עד מאוד ומדי אתבונן בו כן יגדל בעיני יום יום . ועכ״ז יש לי להעיר עליו דברים אחדים כי אין זה מחוק הבריאה שיהיו מעשיו שלמים כשלמות מעשי הבורא י״ת . וביחוד יש לי להעיר על דברים שנראין כלקוחים ממקום אחר . ואני ידעתי כי אין יש היום מחבר אחד שלא יקח מאשר לרעהו מחוט ועד שרוך נעל ורבים מתעטפים בטלית שכלו לזר . ואתה רק מעט נגעת בקלה ענין בדברי זולתך ואולי ראית הדברים ושכחת כי ראיתם · כי נקל לו לאדם לשכוח של אחרים אצלו ולשכוח שלו אצל אחרים . סוף סוף הריני דן אותך לכף זכות כראוי לאדם גדול כמוך ואין כוונתי חלילה לקנתר כ״א את פיך אני שואל כענין ותשיבני כהלכה אם שמע ה׳ אל תפלתי להבריאך ולהחלימך כי זה כל ישעי וכל חפצי שתצליח באחרית ימיך ועוד תנוב בשיבה טובה דשן ורענן תהיה כנפש אוהבך הנאמן עד עולם

אברהם בער הכהן גאטלאבער

תשובה על הנ״ל

ב״ה ב״ז מרחשון תר״ג קרעמניץ.

שלום וכל טוב יגיע לידידי איש בריתי המשכיל והמליץ הנפלא הרבני המופלג כבוד מוהר״ר אב הם בער גאטטלויבער נ״י .

על מכתבך האחרון נעים לי לא השיבותיך דבר, הן ידעת אתה מעצר בריאת גופי החלה ובוודאי תדינני לכף זכות — .

על שאלותיך אשר שאלת בספרי ב י ת ה א ו צ ר , יש לי להשיב לך תשובות נכוחות , ותשאל לי אם אומר כי טעית מאוד מהחל ועד כלה , ואי״ה בימים הבאים אשלח לך תשובות על שאלותיך ויפה אמרת תורה היא

---

*) מכאן עד סוף המכתב כבר נדפס בספרי „תולדות הקבלה והחסידות„ בהקדמה לד 9 ואינני רוצה לכפול הדברים שכבר נדפסו .

ולנמוד אני נריך, כי לא שאלת כאיש המבקש עלילה כ"א כחכם המבקש לדעת דבר על בוריו. —

ואשר אמרת שיש לך כמה שאלות על ספרי בית יהודה הנני מבקש ממך שתכתוב לי הכל באר היטב, אל תעלים דבר ממני, כי אם שגיתי אודה לך בפה מלא, ואם אתה שגית אקוה שגם אתה תודה לי. —

אודיעך דבר אחד. אנכי והחכם ד"ר ערטער ועוד איזה אנשים מברלדי בדעתנו נהדפיס מדי חודש בחדשו כדמות מאסף, ואנכי אהיה המוליא והמביא לכן אם יש לך איזה ענינים טובים ונבחרים תודיעני ואאסוף אותם אל המאסף הזה כאשר אחל להתעסק בזה, אך זאת בקשתי ממך שיהיה דוקא מהמובחר שבמובחר. —

עתה נר לי מאוד שאיכך בקרעמניץ, כי אז היית לי בעזר רב בענין המאסף הזה וגם היה לך מזה רוח כסף.

ויוגב' אנשי ברלדי המה במאסף הזה עוד חכמים ומפורסמים ממדינות אחרות. — אך נר לי מאוד כי כוחותי הולכים ודלים יום יום כו' הנני ידידך לנלח החפץ בידודותך ואלפה לתשובתך אך שלא אשיבך מהר, הכותב בידים רפות

י"ב לעווענזאהן

המוסרת שלי הולך ונוסע למאהלוב ביומים ההם לחלק את ספרי (בית האוצר) ובקשתי מכבודך להיות לו לעזר, ואך תקח ספר אחד במתנה חנם אין כסף. הנ"ל

מכתב ב

אור ליום א' יוד כסלו תר"ג מאהלוב ענ"ד.

לידידי הרב החכם השלם הנכבד המפורסם
לשם ולתהלה, כבוד מוה' י"ב לעווינזאהן נ"י

מנופת ליף דבריך במכתבך אלי מן כ"ז מ"ח אורו עיני ותחיה נפשי השעיפה ברעב ולחה למאד. לא רעבה ללחם ולא למאה למים כ"א לשמוע אמרי אמת ומפי אוהב כאיון אשר אחריו דבקה נפשי לו כלה שארי ולבבי. ומה גורלה יד האבן האכזר הכבויה עלי זה כמה לקחתי בחזקה ומתחת זרועות איש חשקי אשר אותו אני מבקש. לולא חשבי (אלהים יגיה אותו!) נגדי תמיד הייתי אומר כי דמיוני כשמש (לדעת התוכנים הישנים) הפוכה קדמה וגלגל היומי (החוזר בעולם) ימשיכנו בכחו ימה. כי מדי שאפי אל מקומך ומגמת פני אליך יד הזמן אוחזת בעקבי ותוליכני בחוות רוחה אחורנית. מי לי פה ומה לי פה כי תקעתי לי פה יתד, ולו יהיה אתה

פה הוחל בל ימוט, אז"ל מי יודע מה יולד יום: הגבר הבוטח כיום מלא ריקם אולכו ובני בריתנו בסוף זמביר *) — ימי ד' אתי את הזרבס ויטה לנו על ידו ככתר הגוס! — מדי עברו עליני אולי יקח גם אותי ימעפר אחר ילויח לי ריח והללה. ואם כן לי"ס זה ותרתי להעתיק אתלי ממקום בביתך? — והולם זאת השיב אל לבי מדי הברי יוזה: אם תוכה לבני למאול באלות גדולות כאלה כן הרבינה ובן הפרוצכה הבאלות: מדוע עתה ילדים ככה? מדוע התסיר לי מזון וכלכלה בעיר ממגורי יתן לי ענין בעגות תועה? מדוע תאות אוילים יתן עת בעלי הרקד כל ניבה? ומדוע — — — — אך היה קן לבי הם ללות האלה. אך כיב לך לבי מדרך זה. בי הלכו רבים ונכשלו. אם לא תדע לך מדוע כפלאו מעשי ה' לא בעקבי צאן קדשים, דום והתחולל לו! —

תהלות לך המבהר בבני אמוניך! כי נאמן הוחק אתי ותאמין בי כי לא היתה כונתי הלילה לנקם עלילת דברים באשלי מעוך היה ענינים בספק תיקון בית האולר. כי כן הדבר באמת כחבי אמרתי. הורני ואני אחריש, ואהיה עד בית הספק אני, ואבר באלת ומגני להודיעך גם הענינים הבית ברורים לי בספק הכ"ים בית יהודה, הכי אדני בר מזבונך. ואני ידעתי כי יותר התאבני אם לא אכבד תחת לבוני, והאבינה יבי לא לפניך רק יצא ואת בכית כי יציאו דברך אלי נהתיר באליתי ובבאתים כי תפלתי לדרך. ותבינו כלות ולנ ובופעו לרך יעפעני כהיו עלי ובבי רעיוני לנגד עיניו.

א) אמרת בספק בית יהודה לד 20 תהלת פרק י"ג זה לשונך, „ויתי בזמן ניעוך על רוחה עלה היא בעסרב על ארץ ישראל". ע"כ לשונך, והנה כל הטאורע הזאת מעליית ניעוק על א"י עד אחר החורבן הית קדם ימלך ניעוס, ואז מלך אביו ויעספעסיאנוס, וזה יודע לכל קורא בדברי הימים לאוה"ע. וכן היא בהדיא בגמרא פרק הנזקין שבשבב זמפפקינום לרומא ונבנת על כסא המלכות שלא את בני ניעוס על ירושלים. וידוע עוד שבשבב ניעוס לרומא עיר היה אביו חי ונכנס יחד עמו בטריומפאלעס (טריומפף־וואגען) אשר כתוא לפניה כלי בית ה' התרוק. וניעוס מלך אחרי מות אביו ואז נספך לאיש אחר כמו שהארכתי בזה בזיקים אחר בהרא תי לדעת שדברי הגאון ז"ל בזבר דעת ניעוס ודברי קיפרי הבעויים בזבר לדקתו בכיחם לציון יהודי וגר אמר הדא ומר אמר הדא ולא פליגי.

ב) הבאלה (י') בבמלהיך בספק בית"א הפיל גם כאן בספק ב"י לד 27 בהערה בד"ה הרהב"ע כפי הנראה מטנו כו'.

(הסמפד יבוא)

---

*) הוא דאקטאר ליליענטהאל אשר הלך בעת ההיא הלוך ונסוע בכל קהלות ישראל בארצנו לעורר ליסד בתי ספר כרצון הממשלה.

שמע ישראל!

לו עמי שמע לי ישראל בדרכי יהלכו גו׳
(תהלים פ״א, י״ד—י״ז).

א

האזינה עמי מזקן עד נער!
רב דברתי עם אויביך בשער,
מנהמת לבי זעקתי, קראתי;
סמל הקנאה לפניהם הצבתי
ובמשפט עמי אזרועי חשפתי
ובנצח ישראל לריב יצאתי,
את חרב האמת על ירך חגרתי,
ובלא שפתי מרמה קשט דברתי.

ב

לכן שמעה אלי עמי, האזינה,
אם לדרכיך היום אתבוננה,
ולך אגידה משפטי הפעם,
אם אמת אדבר, לא כזב ושקר,
ודברי מקור לבי הוציא ויקר,
אל יחר בי אפך · אל תזעם זעם:
הן לאיש, לחם מלחמת עמהו,
הצדקה לו הגד גם את פשעהו.

ג

חטאת עמי, גם תחטא עוד עתה,
ואני איך אחשה, איככה אשקטה,
ושפתי איך אכלא ולבי קרוע?
עד מתי תהיה כאיש נבער מדעת,
ולך לב מבין גם אזן שמעת?
מה־תלך בחשך והאור זרוע?

הֵן לֹא כִּימֵי קֶדֶם יָמֵינוּ אֵלֶּה ,
הַמְבַקֵּשׁ דֵּעַת מְצֹא פִתְחָהּ לֹא יִלֶא .

ד

„וּמַה הִיא הַדַּעַת ?" אִם כֹּה תִשְׁאָלָה,
„הִנֵּה אֶהְגֶּה בַּתַּלְמוּד וְלֹא אֶחְדָּלָה ,
„מַה הִיא הַדַּעַת אִם לֹא תוֹרָתֵנוּ ?
„בַּתַּלְמוּד וּפוֹסְקִים חָכְמָה אֵין חֵקֶר ."
אוֹי לִי אִם אֶחֱשֶׁה , אוֹ אֹמַר שֶׁקֶר ,
לֹא זֹאת עַמִּי , לֹא זֹאת חָכְמַת זְמַנֵּנוּ ,
זֹאת הָיְתָה חָכְמָתְךָ עֵת נִרְדַּפְתְּ ,
וּמֵחֶבְרַת בְּנֵי אָדָם בְּאַף נֶהֱדַפְתְּ .

ה

אָז, עֵת בָּנַיִךְ אֶל הֶרֶג הוֹצִיאוּ ,
וּבְשֶׂה נֶאֱלָמָה לַטֶּבַח הִכְרִיעוּ ,
וְהַנִּשְׁאָרִים לְבוּז וּלְחֶרְפָּה נִשְׁאָרוּ ;
אִם לֹא עַל גַּבֵּיהֶם חֹרְשִׁים חָרָשׁוּ ,
מֵאֶרֶץ וּמֵעִיר בְּחֶרְפָּה גֹּרָשׁוּ ,
אוֹ בִּרְחוֹב צַר הֵם עַל מַסְגֵּר סֻגָּרוּ ,
אָז לְךָ תּוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעִים הָיְתָה ,
וּלְבַד בָּהּ נַפְשְׁךָ הַנַּעֲנָה חָיְתָה .

ו

וּבְצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט אָז כֹּה עָשִׂיתָ ,
וְעָרִים בְּצוּרוֹת בַּשָּׁמַיִם בָּנִיתָ ,
וַתִּבְרָא עוֹלָמוֹת לֹא רָאָתַם עָיִן ;
הֵן בָּאָרֶץ חָצְבוּ לְךָ הֵם רַק קָבֶר ,
לָכֵן לַשָּׁמַיִם נָשָׂאתָ אֵבֶר ,
שָׁם נֶחְבֵּאתָ מֵחֲמַת אָחִיךָ קָיִן .
מָגוֹן וַאֲנָחָה לְךָ נָפְלוּ חֶבֶל ,
הָיִיתָ, הָהּ עַמִּי, אַתָּה לַהֶבֶל !

ז

אַךְ לְכֹל עֵת, עִתִּים אֵלֶּה חָלָפוּ,
וְצֶדֶק וְשָׁלוֹם מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָפוּ,
אוֹרוּ עֵינֵי עַמִּים רַבִּים וְנִפְקָחוּ,
וַיִּרְאוּ כִּי אֶת הַיְשָׁרָה עִקֵּשׁוּ,
אֶת חַטָּאתָם הִגִּידוּ לֹא כִחֵשׁוּ,
אֵיבָתָם שִׂנְאָתָם עָזְבוּ זָנָחוּ,
הוֹדוּ כִּי אֲבוֹתָם בַּחֹשֶׁךְ תָּעוּ,
חָטְאוּ עָלֶיךָ וּדְרוֹר לְךָ קָרָאוּ.

ח

וְאִם לֹא עוֹד כֻּלָּמוֹ לַעֲשׂוֹת הִשְׂכִּילוּ,
וּבָהֶם עוֹד רַבִּים כְּבוֹדְךָ יַשְׁפִּילוּ,
וּפְדוּת יָשִׂימוּ בֵּינָם וּבֵינֶךָ,
הִנֵּה מְגַמַּת פְּנֵי עִתֵּנוּ קָדִימָה,
וְקוֹל קֹרֵא לָעָם עָם: „פְּעָמֶיךָ הָרִימָה!"
אֶת מִצְעֲדֵי הַזְּמָן הֵן רָאוֹת עֵינֶיךָ,
עוֹד מְעַט וְלֹא יֵאָמַר לַיְּהוּדִי: גֶּשׁ הָלְאָה!"
וּבְכִשְׁרוֹנוֹתָיו גַּם הוּא יַעֲלֶה מָעְלָה.

ט

וְאַתָּה אֵיךְ תֵּעָצֶה וַתַּחְפֹּץ לָרֶדֶת?
אֵיךְ הָלְאָה תֵלֵכָה וְרַגְלְךָ עֹמֶדֶת?
לִקְרַאת אָשְׁרְךָ לָכֶת לֹא תָרִים פָּעַם.
הִנֵּה גַּן עֵדֶן הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ,
פְּרִי עֵץ הַדַּעַת וְהַחַיִּים לְעֵינֶיךָ,
וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ, הָהּ חֲסַר טָעַם,
אֶשְׁכְּלוֹת מְרוֹרוֹת לְךָ הֵלֶךְ דְּבַשׁ וָנֹפֶת,
וּלְגַן הָעֲדָנִים אַתָּה קֹרֵא תֹפֶת.

י

רְאֵה עַמִּי דְרָכֶיךָ וּפְקַח עֵינַיִם!

מחמב עציך עד שאב מים ,
כי בניהם בתלמוד יהגו יחפצו ;
על כן למלמדים אותמו ישלחו ,
אך איה זכרונכם ? למה תשכחו ,
מי ומי מחדרים אלה נפצו ?
הלא לפניכם כל אלה גם יחד ,
ואיככה מאלה לא תפחדו פחד ?

יא

כל ישב בטל , כל חבק ידים ,
בבית המדרש תחת תנור וכרים ,
פרש יד ולחם צר ומים לחץ ,
גם כל עושי עול משם יצאו ,
מכל אשר למדו מאום לא ידעו ,
ויהיו כחיתו יער ובני שחץ .
ומה יעשה גבער בצאתו מרחם ,
כי אכף עליו פיהו למצוא לחם ?

יב

כל עול כל חמס שחוק לו הנהו ,
אם יבטח כי טרף ימלא חוריהו ,
כן יעשה בעניו , וכן כי יאסוף עשר ,
מה עשק מה מרמה וחמס ידים ,
לאיש למוסר לא הטה אזנים ,
לא ידע מנעוריו צדק וישר ?
כי בדעת עקבות צדק נודעו ,
ואדני הישר בחכמה הטבעו .

יג

על כן אלה , כי עתקו גם גברו חיל ,
לא אורו עיניהם ובקרבם ליל ,
ומעשות עול הם עוד לא חדלו ,
עבדי עולם הם רק אל הבצע ,

וּלְחֶבְרַת בְּנֵי אָדָם הֵם חֲבוּרַת פֶּצַע,
וּבָהּ יְכַלּוּ חַיֵּיהֶם כַּאֲשֶׁר הֵחֵלּוּ,
עַל כֵּן יֶאֱנַק חָלָל יְהַגֵּן קוֹלֵהוּ,
הִכָּה זֶה בַאֲלָפָיו וְזֶה בְּרִבְבוֹתֵיהוּ.

יד

אַל תִּירָא כִּי יֶעֱשַׁר אִישׁ וּכְבוֹדוֹ יִרֶב,
כִּי יֵיטִיב דַּרְכּוֹ מַעֲשֵׂה יָדָיו יְהַף,
יַעַן כִּי שָׂם עַל פָּנָיו מַסְוֵה אִישׁ דָּעַת,
אַל תַּבֵּט אֶל מַרְאֵהוּ כַּאֲשֶׁר הוּא עַתָּה,
הָדָר בְּמִכְנָסָיו מִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמַטָּה,
אַךְ לִבּוֹ אֶבֶן וְאָזְנוֹ לֹא שֹׁמַעַת.
הֵן לֹא יַעֲשֶׂה עָוֶל בְּאֵין לוֹ תוֹעֶלֶת,
אוּלָם לַעֲשׂוֹתוֹ כְּבָר יָדוֹ מִשֶּׁלֶת.

טו

וּמֵעֲשׂוֹת עָוֶל מַה־זֶּה יַעַצְרֵהוּ,
אִם חָכְמָה וּמוּסָר לֹא שָׁמְעָה אָזְנֵהוּ,
הֵן מוֹרָיו מְשַׂחֵק לוֹ, תּוֹרָתָם הָבֶל;
אִם גַּם מַה טּוֹב וּמַה רַע לוֹ הִגִּידוּ,
דִּבְרֵיהֶם לֹא הִצְמִיחוּ וְלֹא הוֹלִידוּ,
יַעַן בַּמְלַמְּדִים לָהֶם נָפַל חֶבֶל,
וּלְתוֹרַת הַמְלַמֵּד מִי יַטֶּה אֹזֶן,
אַף כִּי אַחֲרֵי הֱיוֹתוֹ שַׂר וְרוֹזֵן?

טז

מָתַי בְּנֵי עַמִּי דַּרְכֵיכֶם תִּזְנָחוּ,
וְאֶל בָּתֵּי הַסֵּפֶר בְּנֵיכֶם תִּשְׁלָחוּ,
עַל בִּרְכֵּי הַחָכְמָה יִגָּדְלוּ מִנֹּעַר,
בְּחָכְמָה וָדַעַת יַעַמְלוּ יִיגָעוּ,
מִבֶּצַע מַעֲשַׁקּוֹת אָז לֹא יֵדָעוּ,
תִּטְהַר נַפְשָׁם כַּשָּׁמַיִם לָטֹהַר.

הַחָכְמָה מָגֵן לָהֶם, בָּהּ אָמָנוּ,
לֹא תָסוּר מִלִּבָּם גַּם כִּי יִזְקָנוּ.

יז

אָז בְּיִשְׂרָאֵל עֹשְׁקֵי דַלִּים יִמָּנְעוּ,
מְשַׁלֵּם נִשְׁיָם יָדָם לֹא יִשְׁמָטוּ,
אֶל חֵיק עַמָּם לֹא תָשׁוּב חֶרְפָּתָמוֹ,
לַהֲרֶשֶׁת הַמַּעֲשֶׂה לִבָּם יָשִׁימוּ,
לֹא בְּאֹצְרוֹת רֶשַׁע כְּבוֹד בֵּיתָם יָרִימוּ,
כִּי עֲמַל כַּפֵּימוֹ יֶשְׁנוֹ כָּבוֹד לָמוֹ.
אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל אִם תַּעֲשֶׂה כָּכָה!
אָז טוֹב לָךְ וַחֲמַת הָעַמִּים שָׁכָכָה.

א. ב. ג.

אורות מאפל

(המשך מחוברת ב׳)

לא רבו הימים ואבי אליעזר דביא עמו כבואו לביתו מרחוב העיר איש צעיר לימים לבוש בגדי המדות כאחד אנשי אייראפא, ויאמר לאליעזר. „זה מורך אשר יאלפך בינה, בלשונות העמים. וזה שמו אשר תקרא לו האדון אשכנזי, חוטר מגזע משפחתנו הרמה.״

בימים ההם התגורר בעיר ההיא איש חכם ונבון מליץ מפואר ודובר צחות ומדקדק גדול הר״ר טוביה בן-צבי גוטמאן המכונה בפי כל „ר׳ טוביה מעדער״, אשר בא שמה מעיר פשעדבערז אשר בגליל קראקויא. ויהי האיש ההוא הולך תמים ופועל צדק ובתורת ה׳ חפצו, אבל עם חסידים לא נמנה ולא אבה בדרכם הלוך, ע״כ היה לחרפה ולקלס ולחם עוני אכל כל הימים. רק מתי מעט אנשי חיל לתורה ולתעודה, אשר גם בימי חשך וערפל לא חדלו מקרב מחנה ישראל אחד בעיר ושנים במשפחה, המה הושיטו לו שרביט חסדם ותחת כנפיהם חסה, וביחוד שם עינו עליו הרב החכם הנודע לתפארת מוה׳ יהושע העשיל הלוי המכונה הרב מחעלים. — אל האיש הנעלה ההוא פנה ר׳ יעקב יעבץ וישחר פניו לתת לקח לבנו אליעזר בתורת אלהים מפורש ושום שכל ויבינהו במקרא ובחקות הדקדוק. אז פקח אליעזר את עיניו ויעזוב את תעתועי הבלי החסידים ויואל להטות אזנו אל החכמה לבדה.

אם בעיני הקורא הנעים יפלא מה היה לאיש חכם ונבון כר׳ יעקב יעבץ לתת אשה לבנו בהיותו בן ארבע עשרה שנה? מדוע מנע עיניו מפרי בטנו

לבלתי למדו מתחלה כל מלאכת עבודה בטרם שם עול אשה על צווארו ?—
גם אנכי אענהו , ידידי ! כל הדברים האלה גם בעיני יפלאו , אכן רוח הוא בזמן , רוח הולך ולא ישוב . רוח עועים אחזה את הזמן העבר אשר בו קרו הדברים המסופרים בזה . אם לא תדע לך קורא יקר אם אמת יהגה חכי צא לך בעקבי קורות העתים , שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך כי אמת נכון הדבר , נעשתה השערורית הזאת בישראל בימים ההמה , ועוד גם היום לא סקלו מסלותיהם מאבני נגף אלה , גם נבוני העם הסכילו לעשות כי אחרי הרבים הלכו ולא סרו מדרך העם אם כי חתחתים בדרך ההיא , זה לא יכל לבטל מנהג אבותיו אנשי השם אשר מעולם , וזה לא אבה להעמים עליו בוז וקלון מאת המשפחות המיוחסות כי יאמרו עליו , ראו בן פתי זה שפטפט במנהג אבותיו ומגדל רווק זקן יותר מארבע עשרה שנה ! יהיה איך שיהיה אם בזדון ואם בשגגה , כלם נואלו !—

אלה קצות דרכי ראשית ימי אליעזר יעבץ , אשר אנחנו רואים אותו היום בעציון־חבר זקן בעודנו עול ימים , רך בשנים ואב בצרות , בן אחת ושלשים שנה ושיבה זרקה בו מעוני ומחוסר כל , בעל אשה זה שבע עשרה שנה ואבי נערה בת שש עשרה שנה , דואג ללחם מדי יום ביומו זה שתים עשרה שנה מאז מת חותנו ויעזבהו אותו ואת אשתו ואת בתו לאנחות , והנהו הולך על משענתו כצל בנטותו וקרוב לבוא עתו לולא ה׳ יהיה בעזרו וישלח עזרתו מקודש.

אלה תולדות ישראל בימים ההם , ישראל (בעש״ט) הוליד את החסידים , החסידים הולידו שלש בנות לעלוקה : את השתיה שלא כדת את הבטלה ואת שנאת המלאכה, ומאלה נפצו כל הצרות וכל הרעות וכל התקלות וכל הקללה הכתובה בספר התורה ואשר לא כתובה אחת מהנה לא נעדרה .

זה ספר תולדות איש ואיש מזרע היהודים אשר בימי אפל וחשך אלה , אם דל ואם עשיר היה אביו , אם כסיל ואם חכם , כעובד עבודת אולת בלב ונפש כאשר לא עבודה כי אם למראה עין , כלם יחד נשאה רוח רעה בכנפיה ולא נכר חכם לפני סכל , כי תושיה נדחה מנבון ועצה ממשכיל , וגם המשכיל בעת ההוא ידום , וחלילה לו להגיד עצתו לאיש ללמד את בנו אומנות או כל מלאכת עבודה , כי בנפשו דבר האיש ההוא . ע״כ אבלה נבלה הארץ וגשמי נאות יעקב כי כל יסוד למחיתם אין , והיו שתותיה מדכאים ועושי סחורה עגמי נפש וכל המשתכר משתכר אל צרור נקוב , כי כן ארחות כל בוצע בצע בסחורתו ובעזבונו , היום יצבור ומחר יקבור , ואף אם כל העם מקצה יסחרו את הארץ ומכרו ואין קונה ואיש את רעהו יונה ונשארו ככלי ריק .

ככה נשארו גם אבות אליעזר ואשתו . הראשון לקח סחורה במאסקוא בהקפה מאת עשירי עם הרוסים אשר להם בתי חרשת המעשה, ויחלקה בדביר־בשת , ויפיצה בערים סביב לה ג״כ בהקפה ; ומדי שנה בשנה כשובו הביתה אסף את הכסף עם הרוח אשר שת לו , וישב הכסף לבעליו ויהיה בנותר בכבוד והדר ימים רבים . אפס כאשר רוח אחרת היתה עם הקונים ולא אבו

להשיב לו את הכסף ויחדל ללכת למסקוא בידים רקות, כי איכה יבוא שמה והנוגשים אצים וכותבים אליו יום יום ביד הרצים כי ישיב להם את הגזלה פן תבער כאש חמתם.— ומה היה לו לעשות ?—נשאר במקומו בערום ומחסור וילך מדחי אל דחי וימת בענין רע, ולא השאיר אחריו מאומה בלתי אם בכי ויגון ואנחה. והשני—הה, השני דמו בראשו! בחטאו מת! כי הואיל הלך אחרי צבא הצבועים נביאי השקר אשר נבאו לו שוא ומדוחים ויאכלו אכול את כספו, ויהי הם אוכלים ושותים וחוגגים וכספו הולכים ומתמוגגים, עד אם כלו לשתות ויכילו גם כל אסמיו והכסף אזל מכיסו ולא נשאר לו מאומה בלתי אם הנחלה אשר היתה לו למורשה מאת האספסוף הזה, אשר זה דרכם להנחיל אוהביהם י"ש (יין־שרף), כי מהם למד לשתות ולשכור, וכאשר ראה כי כלתה עליו הרעה ויתן עוד יותר בכוס עיניו למען ישתה וישכח רישו. ויהי הוא שותה שכור יוצא המסדרונה בעליה אשר שם ביתו, ועיניו אשר טחו מראות לא ראו כי אין מעקה לגגו וכבר נמך המקרה בעצלתים, ויפול מן הגג וישבור מפרקתו וימת.—

ממחרת יום מותו נהפך הגלגל על ביתו כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה. עשרים שנה היה מחזיק מכס היין-שרף והרחים בעיר עציון־חבר אשר לזהב-אשה השר, בשכר קצוב אשר שלם לאדוני העיר מדי שנה בשנה. עסקיו היו הולכים ודלים כי לא פקח עיניו ולא שת לבו עליהם ויבטח על משענת הקנה הרצוץ, על ברכת מוריו המברכים בעבור בוצע כסף, שכר המכס היה הולך הלוך וגדול משנה לשנה, כי זה האיש נחמן (חותן ברכיה אשר כבר ידענו) היה כרקב בעצמותיו ותמיד נצב לריב עמו ולקחת מידו את המכס כברכת רבי אחד עליו, אשר בירך אותו ויצוהו ללכת אל הצר אדוני העיר ולהוסיף על אשר חתן אליעזר (ברוך מוכסן) נותן, למען יגרשהו ויקח את נחמן תחתיו. אדוני העיר ראה בעני בעל המכס ולא שת לבו לדברי נחמן, כי אם הכסף אשר הוסיף פקד על הראשון לתת לו. ויהי לתקופת השנה ויבואו המוכסים להתיצב על אדוניהם ויבוא גם השטן נחמן בתוכם ויוסף עוד הפעם על המכס, והאדון שם גם בפעם הזאת את התוספת על ברוך המחזיק הראשון ויגער בשטן בנחמן ויגרשהו וילך, ככה יעשה כל הימים אשר ברוך חי עד כי גדל המכס מאד ולא יכל המוכסן לשאת אותו ולתת לאדוניו כל הכסף ביום המיועד, ובהגיע תור השלום ויתחנן אל אדוניו ויקח האדון מקצת הכסף ועל הנשאר לקח שטר חוב. ויהי אחרי מות המוכסן וישלח האדון ויקח את הבית ואת כל כליו מכלי כסף עד כלי האגנות, בכסף אשר הוא נושה בו והאשה וילדיה השליך החוצה כדומן, ואת חכירת המכס נתן לנחמן כברכת רבו ויהי לנס. ומאז הוטל העול הכבד על אליעזר חתן ברוך המוכסן, אשר בישרו ותום לבו לקח אליו גם את אשת חותנו ובנה יחידה.— שנתים אחרי מות חותנו הלך זה הבן לבקש עבודה באחת הערים, ולא נודע איהו ואיננו; ותקצר נפש האם למות, ותבך ותאבל ימים או עשור ותיר על בניה בינון שאולה. ואליעזר ואשתו דינה ובתו מרים נסקים בעניים, מתאבלים על העבר, מצטערים על ההוה ומתיראים מפני

העתיד , וחיי מרים כלענה אלה, הם היים על פני האדמה זה ימים רבים . אפס
אין כזמן רופא לכל פגע . ברבות הימים למדו לשאת את עניים ומחסורם ,
אליעזר הסכן הסכין לעשות כמעשה כל עניי העיר , לסעוד לבו בסעודת מצוה ,
על סעודת חתונה וברית מילה , ובבית המדרש שתה ישתה כוס של ברכת אורח
ותקון מת , אם אמנם לא לשכרון כאשר יעשו החסידים , כי אם להשיב נפשו
ולחיותה ברעב , והשפיל גאותו ורום עיניו וישכח כי היו אבותיו עשירי עם
והוא בין משכילים נמנה בילדותו . אכן מעת אשר לקח נחמן להתן לו את
ברכיה , שב רוח חכמה ללב אליעזר ויזכור כי למד בנעוריו וכי לא לתהו והבל
נברא לכלות ימיו באפס תקוה . אז החלה רוח דעת לפעמו שנית ויארח לחברה
עם ברכיה בעתות הפנאי , פעמים בביתו ופעמים בבית ברכיה , ולפעמים גם
בבית המדרש , כאשר לא היה שם איש מהחסידים שנואי נפשם . גם אל בתו
שם אליעזר לבו מהיום ההוא והלאה לתת לה לקח כאשר לאל ידו לבלי תהיה
כסוס כפרד אין הבין . והנערה הזאת אשר קרן אור פניה כסהר בחצי החדש
נתנה שמחה בלבו מדי בואו אל ביתו ובאהבתו אותה אזר חיל לעבוד עבודתו
ולעשות מעשהו בעמל ויגיעה רבה במלאכת המלמדות , ותהי אצלו שעשועים
מדי לילה בלילה , כאשר עזבו התלמידים את ביתו , להורותה מעט מהלשונות
אשר לקחה אזנו שמץ מנהם , ויבקש וימצא בתיבה עוד שנים ושלשה ספרים
אשכנזים והוסים ויתן לפניה ותקרא , ותהי זאת נחמתו כי שכלה היה כגן רטוב
ותבונתה הציצה ציץ ותעש פרי הדר . ואיש לא ידע , בלעדי ברכיה , בלמדו את
בתו שפות זרות, כי עון פלילי הוא בעציון־חבר ובכל ערי הככר . ויהי כאשר
ירא ללמדה ביום לבלתי יודע הדבר ויעש לילה .

בלילה ההוא , כאשר אחר אליעזר לבוא ויתמהמה בבית ידידו ברכיה ,
לא נתנה בתו אשר אהבתהו שנה לעיניה , כי שמרה עת בואו לאכול עמו לחם ,
כי לא אכלה לבדה בלעדו , ותשב ותקרא באחד ספריה לאור נר קטן .

ז.

וְאֵינֶנָּה כִּי לָקַח אוֹתָהּ אֱלֹהִים !

טרם לכת אליעזר יעב"ץ מבית ברכיה אוהבו כברת ארץ לביתו , ובטרם
יבוא שמה נשימה נא אנחנו עינינו בבית הקטן ההוא .

הבית הזה , בית מושב אליעזר , קטן ושפל , בנין חיץ וטיח תפל, לא
תאר ולא הדר לו מבחוץ, וקרע לו חלונות שנים קטנים שקופים אטומים , גגו
מכוסה בקש ותבן , ובפתחנו הדלת והנה לפנינו חדר משכבו ומשכב אשתו
ובתו שלחנו וכסאו אלה הם כל כלי ביתו , מלבד עוד תבה אחת ארוכה ורחבה
מצופה עור , יתר פלטת ירושתו מבית חותנו אשר לא לקח ארוני העיר בנשיו ,
כי במה נחשבה לו . גם לאליעזר לא תסכון מאומה , כי ריקה היא ורק מבלי
היה איש לקנותה ממנו נשארה בביתו ותהי לו למעמסה , ולולא מלאה לו
מחסור יצוע ומטה לבתו כי עתה כבר השליך אותה החוצה . זאת תורת הבית

וכל כליו, שם יאכל אליעזר ואשתו ובתו, שם ישנו וינוחו בלילה איש על מקומו ושם למד אליעזר את תלמידיו הבאים אל ביתו כל היום.

על המטה אשר בירכתי הבית שוכבת אשת אליעזר על ערש דוי. פעם בפעם ישמע קול אנחתה, רגע תישן ורגע תקיץ משנתה ותאנק דום, כנר דועך בטרם יכבה. והנה בתה מרים ממהרת אליה לדעה מה תבקש, ויהי בגשתה ותרא כי שבה לסגור עיניה ותרדמה נפלה עליה, אז תשוב אל שלחנה ותוסיף לקראות בספר המונח לפניה לאור נר קטן עומם ורק מעט קט יגיה השכת הבית. אחרי קראה בספר כעשרה רגעים תהדל ותיפים ירה על עיניה ותמחה רסיסי דמעה ועיניה אורו ומעפעפיה נשקף רגש קדש שלהבת יה עולה מקרב לב הושב מהשבות נעימות משיבות נפש, אחרי רגעים אחדים שמה ימינה על לבה ותקרא בקול דממה דקה: „הלך דופק! (le coeur palpite) נערה משיבת טעם אנכי, לבי שומע את אשר ידבר פי!— לו ידע זאת בעניאווסקי! . . .“ אל אחרית דבריה אלה חרדה כצפור ופניה הורו כבשת גנב כי ימצא במחתרת, ושפתיה נאלמו דומיה.

אהבה, משיבת נפש כל חי! הגידי לי איפוא בת מי את? מאין תבואי ואיה מקום כבודך? האת היא הנערה מארץ נכריה *) אשר לא ידע איש שחרך, אשר כל הקרוב אליך יאשר בארץ ופחד ורחב לבו, הפותחת יד ומשביעה לכל חי רצון, אך מבחר מתנותיך לאוהבים תתני?—את תפתחי עלי השושנה לנוכח קרני השמש, את תהפי בירקרק הרוץ כנפי הזבוב המתיפה לבקש אהבה ועל השושנה יעגב; כל יצירי מעלה ומטה כלם אליך ישברון, תפתחי ידך ישבעון טוב, ובלעדיך הארץ תשאה שממה והשמים יבכו לפידיהם וימש חשך. הלך וגדל הולך הילד, ימים על ימים תוסיף הילדה, בעגל באחו יונק הנער, כבהמה במרחב תרעה הנערה, שלו בבטנם, מנוחה שאננה בלבם, לא ידעו רגש! פתאום תבואי ואיש לא ידע מאין, תשקי הילד, תחבקי הילדה, תשלחי ידך אל הנער וימינך פשוטה אל הנערה — והנה הנער בוכה, הנערה תאנח בישברון מתנים, כל עיניה תלכנה מים, והמים האלה חיים הם למוצאיהם ולכל בשרם מרפא!—אהבה, משיבת נפש כל חי! בת מי את? מאין תבואי ואיה תלכי ומי שלחך הנה למחיה לפנינו!

הספר אשר קראה מרים היה ספר „גראף בעניאווסקי“ מחברת קאציבוע אחד מן הספרים האשכנזים אשר נשארו בארגז אביה מימי קדם. בימים ההם החלו קרני ההשכלה לשלוח נגה זרחם בין היהודים בארץ רוסיא, הקרנים האלה מארץ נכריה באו מארץ גאללציאן אשר לעסטרייך תחשב. משם באו רבים מהיהודים אשר זרחה עליהם שמש בן-מנחם (מענדעלסזאהן) לסחור את ארץ רוסיא ויביאו עמם מזמרת ארצם וטעו ומורת זר בארץ ההיא. בני ישראל בארץ רוסיא לא ידעו שפת ארץ מולדתם כי לא בין הרוסים התגוררו כי אם בין הפולנים אשר מלאו את הארץ בפלכים ההם אשר היהודים נחתים שם. גם בשפת פולין לא בחרו כי הרהיקום הפולנים מעליהם בשאט נפש ויבזום בלבם ובפיהם, על כן

*) „das Mädchin aus der Fremde“ von Schiller.

צמאי ההשכלה המעטים אז בין היהודים למדו אל דרך אחיהם אשר באו לגאליציען וילמדו את שפת ארצם ויחלו לקרוא שפת אשכנז. ובאשר נפוצו בארץ בימים ההם ספרי אוגוסט פאן קאציבוע אשר עשה ספרים הרבה אין קץ לפני מלך מלכי הספרות האשכנזית שיללער וגעטהע, היו ספריו מצויים ביד כל נער ונערה מילדי בני ישראל הנוהים אחרי השכלה ומלאו קדים בטנם. גם אליעזר יעבין מבלתי יכולת בידו לתת ביד בתו ספרים אחרים נאותים יותר אל דרך חנוך הבנות, לקח מן הבא בידו, ולא עלתה על דעתו כי יש ספרים אשר לא יתכנו לתתם ביד נערה בתולה אשר לא ידעה להזהר, והמה כפרי עץ הדעת יפקחו עיניה לדעת טוב ורע, כי עזה כמות אהבה וכל הנוגע בדבעה ימצא גם מר המות. ויהי בקראה בספר ההוא ותבוא עד המקום אשר מספר שם איך למדה בת נציב קאמטשאטקא לשון צרפת מפי גראף בעניאווסקי מבלי המצא שם ספר צרפתי, ויהי הוא מלמד אותה כפי העולה על רוחו, מפיו יקרא לפניה והיא מבטאה בשפתיה אחריו, וכאשר ענתה אחריו את הדברים האלה le coeur palpite (הלב דופק) ותוסף ותאמר: „נערה מטיבת טעם אני, לבי שומע את אשר ידבר פי" כי אהבתה את בעניאווסקי כבר דפקה על פתחי לבבה. ואנחנו אם אמנם לא נדע עדנה מי הוא „בעניאווסקי" אשר אליו ירמזון מלות מרים בת אליעזר, הנה מודעת זאת ולא נכחד מכל קורא וקוראה (כי גם בנות ישראל קוראות היום שפת עבר) כי כמעט אין נערה בתולה אשר אין לה גראף בעניאווסקי שלה, הנראה לה בחלום נעוריה תפוש במזמותיה, יש אשר בא לה החלום ברוב ענין ויעש פארות וישלה דליותיו וימלא את לב הנערה על כל גדותיו וילך על כל אפיקיו, ויש אשר גז חיש ויעף כחלום הזיון לילה, וכאשר בא בן הלך, והנערה לא ידעה מה החלום הזה ומה שברו, והיה כאשר יחלום הרעב והנה אוכל והקיץ ורקה נפשו!

אפס אם נחפשה ונחקורה בעיר עציון־חבר, נשוטט ברחובותיה ונבקש בין צעירי הימים נקל לנו למצוא את האיש אשר לקח את לב הנערה התמה הזאת אשר לא ידעה רע ושלהבת האהבה העולה מעליה אחזה בסנסני לבה ותצת בסבכי רעיוניה. מי בכל נערי ישראל אשר בעיר עציון-חבר העיר הפקד כלה אולת בקרבה, אשר בחוריה בחורים נחבאו וצעיריה את שתי קצותם אכלה אש היין-שרף ותכם נהר וכל רגש אין בקרבם, מבלעדי ברכיה יפה עינים ובעל נפש משכלת, הבא פעם בפעם אל בית אליעזר אוהבו, מי בלעדהו ישלה קרני אהבה ודודים בלב בתו בעלת שכל טוב, ויודעת להבדיל בינו ובין בני גילו?

פרחי האהבה יציצו כעשב השדה מבלי זרוע זרע אם רק נקתה האדמה מאבני נגף ורותה מטל השמים ומגשמי נדבות, הרגשות היפות, האהבה תציץ ציץ והבשילו אשכלותיה ענבי נעם והיו לגן אלהים. ואם על צחיח הסלע יפלו זרועיה ועלה שמיר ושית אשכלות מרורות וענבי רוש, כל אוכלם יאשמו, רעה תבוא עליהם.

שמש ומגן אהבת ישרי לב ותמימי דרך, תניה חשכם ותפרוש אור והם צח ונעים בקרב לבם, תעש להם כנפים לעוף ביעף ובין ככבים תשים קנם ואת

הכרובים תשכן לפתחי לבבם לשמרם מכל רע, לא תתן את המשחית לבוא אל קרבם לנגוף את טהרת רוחם ותמתם ; ובלבב מתי און אשר משחתם בם כלהבה תלהם וכצפעוני תפרוש והיו לשרפה מאכלת אש זרה אשר לא צוה ה׳. על כן יאמרו המושלים כי האהבה עורת היא—כי לא תראה מראשית אחרית דבר אם נהרה תופיע להשיב נפש או תעלה על מוקדה כל השוגים בה .

מדי העלתה מרים על שפתותיה דבריה האחרונים „לו ידע זאת בעניאווסקי״ רחפו עצמותיה ותחרד חרדה גדולה , ויבוא בלבה פחד פתאום אשר לא ידעה שחרו . הן לא הגידה דבר את שם שם האיש אשר רחש לבה לא הוציאה בשפתיה אף איש אין אתה בבית אשר ישמע את דבריה בלעדי אמה החולה אשר ישנה את שנתה—שנת עולם. . . ולמה חרדה מרים את כל החרדה הזאת ? שאלה, קוראים נעימים, שאלו את פי נערה בתולה חפה מפשע מחשבות און, נערה אשר לא עלה עליה עול מזמות זמה , כמעט פרחה גפן אהבתה ואשכלותיה לא הבשילו עוד , לא פתח הסמדר אשר לא גלה עוד לבה את סודו אל פיה, שאלו נא נערה כזאת ואם יש מלים בפיה הנה היא תביע לכם אמר ותחוה דעת מה החרדה הזאת. אפס לשוא ! אין אמר ואין דברים בפי נערה כזאת ! אם פיה תשאלו לא. תמצאו מענה , איעצכם , למדו דעת לשון אלמים, למדו קרוא המכתב מכתב אלהים החרות עלי לוח קטן וצר המכלכל בקרבו רחבי תבל—הוא לוח אישון בת עין , אם את הכתוב שם קרוא תוכלו ותדעו הכל באר היטב .

עוד שפתי מרים נעות ועצמותיה רוחפות והנה קול צעדי רגל נשמע מחוץ הולך הלוך וקרוב אל מפתן הבית. מרים הקיצה מחלום חזיון לבה ותמהר אל הדלת לפתחה כי סגורה היתה מפתה הבית פנימה. עלץ לב מרים בקרבה באמרה כי אביה בוא יבוא וישים קץ לחזיונותיה השונים והמבהילים אותה, כי בחתף באו לה הזיונות הרבה וקול פחדים באזנה , אנקת אמה החולה אשר זה ברגעים שלשים תמו נכרתו הוסיפו יגון על יגונה ופחד פתאם בא לה—לב יודע מרת נפשו !

מרים פתחה הדלת—והנה שני אנשים זרים אשר לא ידעה, באו אל הביתה. רעדה אחזה את מרים ושערותיה סמרו מפחד , כי תחת אביה הביאה זרים הביתה באשון לילה . בטרם הרהיבה עז בנפשה לשאול אותם מי הם ומה שאלתם , והאנשים דרכו על המפתן וישאלו לה לשלום בכבוד והדר גם הסר הסירו את מגבעתם מעל ראשם אשר לא כדת העברים בימים ההמה , האף אמנם עברים היו כאשר נכרו בלשונם .

„הבית משכן ר׳ אליעזר יעבץ הבית הזה ? גברתי ! שָׁאַל שאל הבא ראשון אל הבית , והוא איש גובה לו והדור לו , כבן ארבעים שנה , שערותיו סדורות לו תלתלים ומראיהם צהוב כהה וזקנו גרועת .— מרים צעדה איזה פסיעות אחורנית עיניה שחו ולחייה אדמו מבשת ובענות חן ענתה ותאמר : „כן אדוני ! זאת סכת אבי הדלה ; אם דבר לכם אליו דעו נא כי איננו בביתו ואמי חולה מאד, אם יש את נפשכם בואו מחר ואבי יברך את בואכם לשלום״ .

האורה השתומם על הדר כבוד החן החופף על פני הנערה הזאת ואשר הוצק בשפתותיה, ויפן כה וכה אל רעו הבא אחריו, עיניהם נפגשו וכהרף עין הבינו איש שפת רעהו בלי אומר ודברים. רעהו זה הבא אחריו היה צעיר ממנו לימים, גם הוא הדור בלבושי אירופא ויקרב אל מרים ויאמר: „כפרי גברתי! אורחים אנחנו ומעיר רחוקה באנו ודבר לנו אל אביך הזקן, והנה בית מלוננו רחוק מזה בקצה העיר השנית מעבר הנהר ועתה אם יש את נפשך נשבה פה רגעים אחדים עד בא אביך הביתה״.

מרים לא יכלה עוד סרב לבקשתם מבלי חטוא נגד אורח הארץ, כי ראתה ותבן לה כי אנשים מכובדים המה, ומבלי דבר דבר הלכה לפניהם כנותנת להם אות בזה ללכת אחריה הביתה. ובקרבה אל השלחן ותבקשם לשבת ופניה אדמו עוד הפעם בזכרה כי אין בבית בלעדי כסא אחד, אולם בטרם עוד פתחה פיה לבקש סליחתם על כי אפס מקום במשכן אביה הדל להכנים אורחים נכבדים כמוהם ולתת להם מקום לשבת, והנה כבר ישבו שניהם על התבה המצופה עור ויבקשוה לשבת על כסאה—ותשב.

כמעט רגע ישבה ותשוב ותעמוד, כי פג לבה ותפעם רוחה, יען הסכן הסכינה כל ימי הולי אמה אשר חלתה זה ימים רבים, לשמוע אנחותה פעם בפעם, והפעם הזאת זה כחצי שעה לא שמעה קול נהי, ואף כי אחרי בוא האורחים ודברו עמה, קול דממה דקה כזה לרעש נחשב בבית הבודד הזה אשר ימים רבים לא נשמע בו קול איש זר בלילות, והנה השתוממה מרים כי לקול הזר הזה לא הקיצה אמה, ותלך ותקרב אל ערש יצועה, ותט אזנה ותקשב—והנה אין קול ואין קשב—אין נשמת חיים באפה.—פתאם השמיעה מרים קול אדיר וחזק קול בכי תמרורים: „אמי! אמי! אהה! מתה ואיננה!״—

האורחים נבהלו נחפזו, רעדה אחזתם בשמעם קול צעקת הנערה וימהרו ויקומו ממקומם וינשו אל המטה. ברגע זה נפתחה הדלת ואליעזר בא אל ביתו. עוד מאחורי הדלת והמזוזה שמע קול בכי בתו האמללה וידע כי אסון קרה בביתו ותפעם רוחו.

משתומם למראה עיניו: שני אנשים זרים אשר באו אל ביתו באשון לילה, אשר לא ראה ולא ידע אותם מתמול שלשום, ולמשמע אזניו: קנים והגה והי—נצב אליעזר כמו נד; אפס כרגע שב רוחו אל קרבו ויגש אל המטה וירא והנה חברתו ואשת בריתו השיבה רוחה אל אלהים, ויאנה בשברון מתנים ודמעותיו פרצו כמו נחל מעם נָר.

„אשרך, נפש תמה! כה קונן אליעזר, אשרך כי שלמת אחרית נשיך לאל עליון! רבות שבעת עמל ויגון, רבו מכאוביך כל ימי היותך על האדמה עצמו מספר, שתית מצית את קבעת כוס התרעלה ובטובה לא ראית. החלד הזה הֵרֵיק אך לענה ורוש ומצוף דבשו לא טעמת, אף המד אחד לא נשאת ממנו, עופי עופי נפש מאשרה ודאי לך על כנפי שחר הפרוש עליך. שם בשמי מרום יש אחרית ותקוה טובה לנאנחים ונאנקים בארץ הנשמה הזאת, שם שופט צדק ישלם לאיש כמפעלו ונפש נענה ישמח.—אך לי, אך לי האמלל מר לי

מר חיי תלואים מנגד ערום שאול נגדי וקבר פתוח לפני. בשמחה ובטוב לבב חבקתי בזרעותי את המות הנורא לרגעי ארץ אך לי הוא פודה ומציל גואלי הקרוב אלי. . . אבל על מי אעזוב את בתי, אהה, בתי אשר טפחתי ורביתי והוריתיה הדרך הטובה על מי אעזבה ואנה היא באה! אמה איננה, ואנכי, הה, אנכי הולך למות! הה, גדול אסוני מנשוא גדול כים שברי, חיי כאין וכאפס נחשבו לי כנבלי חרש—ומות, הה, מות לא אוכל, לא אובה, לא לא! לא אמות כי אם אחיה אם כי טוב לי מותי מחיי, אחיה עד אם נתתי את בתי לאיש אשר ידאג לה אשר ישמרה גפן נטעה ימיני לבלתי יכרסמנה חזיר מיער ואחר אלך כהולך בחלל בית מועד כל חי, ושכבתי על צדך, אשתי היקרה, ושכבתי אז ינוח לי!"

כה דבר האיש במר נפשו. אחרי כן נשק את גוית אשתו המתה ויפן אל בתו העומדה על ידו ועיניה נגרו דמעות מאין הפוגות, ויחבק וינשק אותה וידבר על לבה דברים נחומים ככל אשר היה לאל ידו. האורח הזקן עמד משתומם ונחל דמעה פרץ מעיני האורח הצעיר. הזקן לא ידע מה לעשות, ללכת מזה ולעזוב את האמללים האלה ברגע צרה ויגון באישון לילה לא יכל, אך לנסות דבר עמהם לא נפתחו שפתיו, ויבט בפני רעהו וירא את יגונו ויגמר אמר לעזוב חרש את הבית לבלתי דבר דבר לשוב אל בית מלונו ולהשאיר פה את רעהו אשר נפל חבלו בין המתאבלים.

עברו רגעים אחדים ודומית קבר שרה בבית הקטן והדל הזה, כלם נאלמו דמיה זולת קול דממה דקה נשמע, מרים תתיפח תאנק דום ותנוד במו ראשה. הספר אשר קראה מרים בו בטרם באו האורחים אל הבית, עודנו פתוח מונח על השלחן, קרוב אל המקום אשר ישב שם האורח הבא ראשון אל הבית.— לבלתי הלאות את הקורא בשפת יתר נגיד לו פה את שמות האורחים האלה, האף אמנם לא ידע עוד מי הם ומה מעשיהם בעיר ציון-חבר ובבית אליעזר עד יבוא מועד; אשר בא ראשונה אל הבית שמו מאיר ממשפחת אשכנזי ושם השני יוסף—ויהי כשבת מאיר בדד נעזב ומשומם וישא עיניו וירא והנה הספר האשכנזי פתוח לפניו ויקחהו ויבט בו וירא והנה רסיסי דמעה אשר עוד לא יבשו על פני המלים הצרפתים le coeur palpite (הלב דופק) האיש הזה אשר קרא ולמד הרבה בספרי העמים ללשנותם, והתהלך בארצות רבות לארכן ולרחבן ויהי לו שיח ושיג עם בני אדם שונים למיניהם, וגם בלב רבות בנות עשה חיל בנעוריו, כראותו את שארית רסיסי דמעה אלה במקום הזה, נגלו לפניו תעלומות לב מרים והמון נסתרותיה, וידע מאיר כי חצי בעל הכנפים נחתו בה ותחת כנפיו תחסה. מאיר קרץ בעיניו אל יוסף רעהו ויראהו גם אותו את אשר חזו עיניו, ומרים ביגון לבה לא שתה לב על כל הנעשה ולא ידעה כי נבעו מצפוניה.

ויקם מאיר ויצא מן הבית לשוב לבית מלונו ואיש לא ידע בצאתו ובלכתו, זולתי יוסף, אשר מדי צאת רעהו קם ויגש אל אליעזר ויבך בכי גדול ויקראהו בשם. כמתעורר מתרדמה נעור אליעזר ויבט בפניו ויכר את יוסף

אחי אשתו ויפול על צואריו ויבך גם הוא. עברו עוד רגעים אחדים ויאלמו גם שניהם, כי הדבור לא היה בם לדבר איש אל רעהו, וישבו דומם ויאנחו דום.

כפני המים השוקטים מלמעלה ותחתם רמש אין מספר ירתיח כסיר מצולה, חיות קטנות עם גדולות ילפתו דרכם לכל רוח וידגו לרוב בקרב המים, התנינים הגדולים בתהום רבה ישימו שמות בדגי הים ומלחמת תנופה להם אחד באחד לבלע ולהשחית, מה נורא הרצח והמות אשר בתהום מתחת ומה יפה השקט הנשקף עליו מלמעלה! ככה היתה המחזה הזה בלילה ההוא בבית אליעזר. נחה שקטה כל הסבה אין קול ואין קשב, איש אל עבר פניו ישב דומם תפוש במזמותיו, כאיש אשר קסם על פניו יחלוף ויהפכהו לאבן; ובמצולת לב כל השוקטים האלה רעיוניו כשאון מים כבירים ישאון, יהמו יחמרו גלי מזמותם; מה רבו מחשבותיהם עצמו מספר.

אהת היא אשר נחה שקטה באמת—דינה אשת אליעזר המתה!

לא עליכם, קוראי דברי אלה, לא עליכם כל עוברי דרך ארוכה וקצרה, דרך תבל ארצנו, דרך מבוא שערי מות, לא עליכם עוברי בעמק הבכה הזה, מהתת אליעזר מודענו! נחלה מכתו ומזור אין לה.

ימים רבים ראה בעניו כי הוא לצלע נכון ואסונו לנגדו תמיד היה. ידע כי נכון בידו יום אנוש ופתאם יבוא אידו והיתה בתו יתומה גלמודה והוא יקרא למספר ועל שפם יעטה, כי כאכול קש לשון אש, אש נשקה בחזה דינה ותצת בסבכי עורקיה ומי יחיה משומו אל טרף לשני מות? — אפס התקוה, הנצבת לפתח בית כל מֻכה האסון, האורבת לשטן המשחית וישא כוס הרעל להשקות איש חרמו, ומדי עברו עליה תמסוך בכוס היגונים אגלי תנחומים, גם בגביע אליעזר מלא מסך רוש ולענה מסבה מסבה, רסיסי טל נחם וישע, ותנחומיה שעשעו נפשו כי לא ידעך שביב אש אשתו ונרו לא יכבה עד תגדל בתו מרים והיתה לאיש אשר ידאג לה וכל מחסורה עליו. ולו מלא אלהים רק תקותו זאת, כי עתה לא הרבה בכי למתו; לא הוריד כנחל דמעה על אשתו כי עזבה מעון יגון ואנחה עמל ותלאה ותלך למנוחות, כי אם כחתן יוצא מחפתו שש לרוץ אורח אחריה ולפלס נתיב גם הוא אל ארץ תחתיות עם יורדי בור. אבל, אהה! הנהו נצב על מתו ותקותו נשארה מעל. בתו עוד לא ארשה לאיש, ומי יודע אחרי מתי עוד, כותותיו הולכים ודלים ולחמו לחם עוני, וכי יצא מביתו ונשארה בתו גלמודה, עזובה כערער בערבה, ואף כי אם יבוא יומו ויקרא אל האלהים, מי ישים עין על בתו האמללה, אמה, הה, הלכה לפניו ואינגה, כי לקח אותה אלהים.

אלה מחשבות אליעזר בלילה ההוא עד הבקר.

מחשבות מרים גבהו מאתנו, לא נוכל להגביה עוף לאחוז בכנפות רעיוניה, ולשים עינינו בם, נשורימו ולא קרוב מרחוק נחזמו והנם כמראה הקשת בתוך הענן, אם אמנם בעב הענן יסודם אשר חשך משחור תארו, הנה אצבע, בת שמים, האהבה רקמה בם גם תקות פתיל תכלת וארגמן גם חוק הישני שמה למו כפי תתרא סביב.

אפס ממחשבות יוסף נחשה הפעם , הן זה לפני רגעים אחדים שב הנה ולא ידענו מאין בא ומה מעשהו פה, ואיכה נדע עקבות רעיוניו ?

הבדינה, קורא נעים ! עוד תשוב תראה פניו וכל לבבו תדרוש . אז , כי תאבה לשוב אחור , אל המקום אשר אנחנו שם עתה, תמצא גם מחשבותיו ברגע זה .

ח.

עֻצוּ עֵצָה וְתֻפָר.

כאשר שב מאיר אשכנזי מבית אליעזר יעבץ ללכת אל בית מלונו , אשר מעבר לנהר , באישון לילה ואפלה , שמע קול צעדים , והנה שני אנשים הולכים אחריו מבלי אשר ראוהו , והם שחים ביניהם והוא שומע .

„כבר מלתי אמורה , כי הנער הזה אין תוכו כברו , כי נפתה לבו אחר הספרים החיצונים ושעשועים הם לו . ואף כי בפיו ובשפתיו יכבד אותנו , אבל לבו בל עמו . ועתה הנה נגלה עונו , כי הספרים הפסולים אשר מצאת בילקוט הספרים שנשלחו לו על ידיך מעיר דביר-בשת הם יעידו כמאה עדים כשרים ונאמנים כי אפיקורס הוא , ולנו לשום לב עליו להשמידו מקרב עדתנו , לבלי יהיה למכשול ולפוקה לבני הנעורים אשר יתרועעו עמו ; כי איש דברים הוא ונופת תטופנה שפתיו , כשפתי זרה רחמנא ליצלן .

„בטרם כל , ענה השני , יש לנו לעקור שרש פורה רוש ולענה ולרדוף עד חרמה את הרשע ליזריל ימ״ש , אשר בעניו ידכא תחת רגלינו ויבא בחברתנו תמיד לאכול ולשתות , כי רעב הוא ובביתו אין לחם , והוא ברוב נאונו על שם משפחתו י ע ב ץ הוא כאחד מאתנו ושבע תועבות בלבו . הוא ארח לחברה עם הנער ברכיה מאז בא הנה ויהי לחתן לנחמן המוכסן העשיר . ראות פני אליעזר זה לא אוכל , מבלי אשר לא יבער אפי וחמתי כשאול תקד . הגם העני הנבל הזה יהיה לנו למוקש ? עד מתי לעדה הרעה הזאת לזרוע אפיקורסות בתוכנו ?—

„נחפשה דרכיו ונחקורה , אמר הראשון , או גם בלי חקירה ודרישה נשים לו עלילת דברים—כי כל אשר נאמר עליו בודאי הוא אמת—ונכנו בלשון ונביא את דבתו רעה באזני רבנו הקדוש , והיה כאשר יצא דבר מפי רבנו ויקום עליו קהל גדול , כל אנשי שלומנו , ונגרשנו מקרב עדתנו ונבער הרע מקרבנו ; ואז אולי יראה הנער את אשר נעשה לרעהו ופחד והרד לבו ועזב את דרכו ושב אלינו ורפא לו . כי באמת צר לי לדחותו בשתי ידים , ולוא יכלתי להשיבהו אלינו בכל לבו כי אז שמחתי על זה מאד , כי לשונו חרב חדה ודבריו מושכים את הלב , גם האר פניו יפה , וכאשר יגדל והיה לאיש יהיה לנו לעזר ולהועיל להאדיר ולהגדיל את עדתנו , ואנשים כאלה נחוצים לנו , ואולי ברבות הימים יוכל להיות ל ג ב א י א צ ל ר ב נ ו שיהיה וגדולות יפעל .

„מה תדבר , יעקב , השיב השני . ברכיה יהיה ג ב א י ל ר ב נ ו ?—

הנער הזה אשר טמא את עיניו בהביטו בספרי מינים יהיה גבאי לרבנו הקדוש ? רחמנא ליצלן מהאי דעתא ! כמעט שאהשוב שיינו, אשר שתית הלילה די והותר, הוא המדבר מתוך גרונך.

„לא שתיתי יותר ממך!, נחום. רק שני כוסות שתיתי ולשוני צחה צמא, גם מקפיד אני מאד על זוגות, לכן נמהר ללכת, כי מאד מאד חשקה נפשי לקחת מעט יין שרף מהיין הטוב אשר יביאו עבדי החצר לאשתי תהיה מחוץ לעיר, כי יין נחמן מהול במים וטעמו רע, ויין אשתי טוב מאד וגם לא תשלם מכס בעדו, כי גנוב הוא אתה, ואם מים גנובים ימתקו יין גנוב על אחת כמה וכמה ! ומלבד המתיקות אשר לו הוא בוער כאש ממש. בא ונשתה מעט יין שרף.

„טוב מאד, ענה נחום, וילכו שניהם יחדו.

מאיר אשכנזי הקשיב כל דבריהם, כי הלך לפניהם ; יען כי דרכם יהיה גם דרכו, כי בית מלונו היה בית רחל היפה אשת יעקב התם— הן כבר הבין הקורא, כי שני האנשים המדברים האלה היו יעקב התם ונחום הפרוש—וידע אשכנזי כי מתלחשים הם על יעבין ופורשים רשת לרגליו. אפס מי הוא הנער ברביה לא ידע, רק כי חתן נחמן המוכסן הוא, והוא יפה תאר ושפתיו נפת תטפנה בעדות אויביו בנפש. ויהי כאשר בא אשכנזי אל הבית ויבואו גם יעקב ונחום אחריו, ולא ידעו כי יהודי הוא, כי בגדי אירופא לבש. כאשר בא אשכנזי המסדרונה, הוא החדר הגדול, אשר שמה יבואו עבדי החצר והאכרים אשר בתיהם קרובים אל הבית הזה, לשתות יין שרף המובא מחוץ לעיר, אשר בהיותו חזק מאד ישא חן בעיני השותים, וגם נמכר הוא בזול, כי לא ישלם מכס בעדו, כמעט נצבו כפות רגליו על מפתן הבית, והנה בעלת הבית רחל היפה נצבה נגדו לקבל פניו, כי איש שר וגדול היה בעיניה, בלבשו מלבוש נכרי, אף כי היא כבר ידעה כי יהודי הוא, ותמסור לו את מפתח החדר, אשר לימין החדר הגדול, ויהי כפתחו את הדלת ותלך עמו החדרה ותדליק את הנר אשר על שלחנו, ותשאלהו אם רצונו לאכול או לשתות דבר מה. ויצוה אשכנזי להכין למענו את מכונת הטעע, ותמהר רחל ללכת לעשות כאשר צותה. ויעקב ונחום ישבו לשתות בחדר הגדול לירכתים לא רחוק מחדר אשכנזי, ורחל לא שמה לב עליהם ולא דברה אתם דבר, כי הסכן הסכינה כבר לראות את שני המאורות הגדולים האלה, אנשי קדש, שותים את יי"ה החוק מדי לילה בלילה, אחרי שותם ואחרי אכלם רקיקות דבש בבית המדרש ולפעמים גם על סעודת מצוה אשר לא הדלה מקרב עדתם. כי זאת האשה רחל היפה בנשים, אשר כבר הכין כסאה בגן אשר בעדן, בוכות התם, והוא יעקב בעלה העובד את ה' יומם ולילה, וקוה לה כבר מקנאים את חצי המלכות שלו קנ"ה עולמות משי"י עולמות שלו בעולם הבא, האשה היפה הזאת אשר נשאה חן בעיני כל עבדי החצר, לא שמה לבה כל ימי היותה בעולם הזה לכל חיי העולם הבא ולא דאגה להם. כי ידיה היו מלאות עבודה כל היום, למכור יי"ש ולהכניס אורחים אל ביתה ולתת להם די מחסורם

בית

אשר יחסר להם. ויהי כאשר גרה אחר מאלה את אונה כי יחסר לו דבר אשר לא יכבד עליה למלאות לו, כי לא רחוק הוא ממנה, לא בשמים ולא מעבר לים, כי אם ברצונה ובלבה לעשותו, לא השיבה פניו ריקם ולא אחרה לעשות חפצו, כאשר היה זה גם חפצה; כי במה תחפץ יותר אשה יפה וסרת טעם הרואה עול מה הבא בחייה - הנה הוא יושב לנגד עיניה שותה שכור כל הימים, בודק את עצמו לקיות עד חצי היום ועובד את ה', והוא נבזה בעיניה נמאס, כל ראה פניו מעברי החצר ירוק וקאה ועיניה רואות. מי זה יפלא, כי אשה כזאת, אשר מעולם לא למדה דבר ולא לקחה מוסר, אשה אשר כבוד נפשה לא תדע ולא תבין, אשר אזניה תשמענה כל היום דברי נבול וזמה מפי עבדים ואברים שכורי יין ועיניה תחזינה כי בעלה מְגֹאָל ושקץ תשקצנו, מי זה יפלא, כי תתן עיניה באחרים יפים ממנו אשר נשאו חן בעיניה? – לכן גם על רחל לא נתפלא, כי לא שמה לב על בעלה השותה עם רעיו בירכתי הבית, ורגליה ממהרות לרוץ לעשות כרצון איש ואיש מאורחיה ובאי ביתה, אשר קטני הקטן שבהם עבה ממתני בעלה. אשם אבותיה הוא, אשר נתנו את בתם לאיש כזה ולא שאלו את פיה אם חפץ תחפץ בו. ככה הרבה מבנות ישראל תשאנה את עון אבותיהם, ומי יודע מתי יתם העון הזה מקרב ישראל!—

התם והפרוש נדברו ביניהם מדי שתותם כוס אחר כוס ומאיר אשכנזי יושב בחדרו ושומע את כל דבריהם. הן אמנם לא ידע מי הם האנשים האלה, וגם את יעקב בעל הבית לא ידע; כי כבואו העירה לעת ערב ויסר אל ביתו הסמוך להצר הישר, אשר שמה מגמת פניו, לא היה האיש בביתו, וגם את שמו לא ידע, כי לא הוגד לו, יען כי בית המלון נקרא על שם אשתו, בית רחל היפה, וכה הגיד לו שר העיר, אשר מדי היותם יחד בפאריז בירת צרפת השכיר לו את ערי אחוזתו ובנותיהן בארץ רוסיא על עשרים שנה, כי אל בית רחל היפה יסור, עד אשר תמצא יד פקידו להכין למענו את חדריו אשר בחצר; הנה בכל זאת הבין משיחתם כי האנשים האלה לא זרים הם בבית הזה, כי הסיר יעקב את אדרתו מעליו ויתלה על המסמר אשר בקיר, גם פתח אזור מתניו, אשר לא יעשה היהודי בבית זר, ונחום גם הוא הלוך הלך בבית הנה והנה ויזמר זמר „ידיד נפש" כאשר יעשה איש בביתו או בבית רעהו הקרוב אליו, ולכן הבין אשכנזי, כי האנשים החסידים האלה רעים הם ואחד מהם מאנשי הבית הזה ומבית המדרש או מבית משתה ושמחה באו הנה להוסיף שתות על אשר כבר שתו. וכאשר שמע מפיהם בדרך בלכתו לפניהם את שם אליעזר ועוד שם בריה אשר לא ידע מי הוא, וכי אלה השנים, אליעזר ובריה, הנם בספרי פסולים, נתעורר בקרבו החפץ לדעת מי הם האנשים האלה ומה הם הוצים מאליעזר יעבץ, אשר בביתו היה הלילה, ואשר השאירו יושב שם משמים ביגון ואבל ולא יכל דברו.

מאיר הטה אזנו אל שיחת האנשים האלה, וזה אשר שמע.

אחר אשר הלך נחום בבית הנה והנה ויזמר את זמר „ידיד נפש" עד תמו

יעקב עזר לו ממקום שבתו , ישב גם נחום וידום איזה רגעים כחושב מחשבות , אחרי כן פתח את ארגז הטאבאק אשר לו ויקח מן האבק אשר בתוכו בשתי אצבעותיו וימלא ממנו את נחיריו ויזרר ויפתח את פיו ויאמר :

שמע יעקב !—(יעקב נקה את חוטמו וקנה בכנף בגדו , כמכין את עצמו לשמוע דברי פי חכם חן) אנכי לא אחשה , לא אשקוט ולא אנוח עד אשר אשמיד את זכר הרשעים האלה ואבער הרע מקרב מחננו . ליזריל יהיה הכפרה הראשונה , כי דל הוא , ומי ילחם עמדי בעבורו ? מחר בבקר השכם א נ י ה ה ו ב ת ו ך ה ח י " ת ושם תהיה קבורתו , כי איש לא ידבר עמו ומעט התלמידים הלומדים אצלו לא יוסיפו לבא אל ביתו ויהיה מוחרם ומנודה משני עולמות . מילא פטור ליזריל הוא הכפרה הראשונה . אבל לקבר את הנער ברכיה יכבד עלי קצת , יען כי הוא באמת מושלם במעלות ימ"ש , וחותנו הוא עשיר ומוכסן , אע"פ שיש לנו ב"ה יין שקף גם בלעדו ; אבל בכל זאת לא חדל עצות אני , כבר הנחתי את האבן הפנה וגליתי את אזן חותנו , שהוא בור ועם ארץ גדול ומאמין בגו ובּרבנו הקדוש , שחתנו סר מדרך הישר וספרי מינים נושרים מחיקו . מחר אמסור את הספרים הפסולים ליד הרב, שהוא מאנשי שלומנו , והוא יקרא אליו את נחמן המוכסן ויגיד לו שחתנו אפיקורס גמור וספרי אפיקורסים נמצאו אצלו , גם יאמר לו שכבר נודע הדבר גם לרבנו הקדוש , וחרפה גדולה תהיה לו ורבנו יכעוס עליו אם לא יגריש את האפיקורס הזה מביתו ולא ישתדל שיתן ספר כריתות לבתו . מה תאמר יעקב לעצתי זאת ?—

יעקב נקה עוד הפעם את חוטמו בשתי אצבעותיו ויקנה בכנף בגדו , להראות לרעהו ע"ז, כי הטה אזנו לו וכי הוא מכין את עצמו להראות לו גם חכמתו , ויאמר : הטרם ידעתי כי לא אבדה עצה ממך ? הן במקום שיש תורה שם גם חכמה , והשי"י יהב חכמה לחכימין . אבל אני אומר לך עוד הפעם , שהס אני על הנער ברכיה , ואע"פ שבאמת יש טינא בלבו ונתפס במצודת הסטרא אחרא ר"ל , אבל כמדומה לי שעוד אפשר להשיבו אלינו . . .

נחום לא נתנהו לכלות דבריו ויאמר . מה ? שיהיה גבאי אצל רבנו ? אפיקורס זה יהיה גבאי לרבנו ? אין אתה יודע מה שאתה מדבר , הרוח יכנוס באביו ובאמו , ימח שמו , כי בא במחיצה של הקליפה , וכל בואה לא ישובון .

אישכנזי שמע את כל הדברים , וידע כי יש את לבב האנשים האלה לעשות רעה לאליעזר יעבין ולנער ברכיה חתן המוכסן רעהו , אשר על פי הודאת בעלי דיניו אלה הוא מ ו ש ל ם ב מ ע ל ו ת , ויצר לאשכנזי מאד ויגמור אמר בלבו לסכל עצתם בטרם תצמח , ולהיות לפה יקיש על דרכיהם , לבלי ינוח שבטם על גורל אליעזר באבלו ויגונו , להבא את נגשו עוד יותר , וגם על רעהו אשר לא ידעהו גמר בלבו לסוך בכנפיו לבל תאונה אליו רעה .

בין כה וכה שבה בעלת הבית ותצב את מכונת המעט וכל כלי השתיה על השלחן . וישאל אישכנזי את פיה לאמר : השלח שלחת את אגרתי אשר נתתי בידך , בטרם צאתי , אל פקיד הישר ? ותען האשה : כן ארוני ! גם הנה

שלחתי להגיד לו כי שבת הביתה, כי כן צוני, כי כאשר תשוב הביתה אשלחה להגיד לו וימהר לבא הנה, כי כבר ידע על פי אגרת העיר מפאריז, כי אדוני בוא יבא, וכבר פנה למען אדוני את חדרי הארמון, וביד אדוני לסור שמה היום או מחר בבקר.

„מחר ינשאו חפצי החצרה, ואלין פה הלילה, ענה אשכנזי, כי עיף אני מעמל הדרך.

„ואיה, שאלה האשה, האיש הצעיר אשר עיניו נוצצות כברקים, אולי הוא בן לאדוני, כי כעיניו גם עיני אדוני...

„לא בני הוא, אשת חן, הטוב טוב הוא בעיניך? — הוא לא יבא עוד הנה, כי אלי יבא אל החצר ואתי ישב. אך את תבואי אלינו, כי תכינו לנו מאכל יום יום, כי יהודים כשרים אנחנו.

„כן אדוני, אני אומרת תמיד: טוב יהודי בלא זקן מזקן בלי יהודי. הן אמנם אשה חסידה אני ובעלי חסיד וירא שמים, אבל יודעת אני, כי גם יהודים שאינם חסידים הם ג"כ יהודים, ונשמת יהודי אי אפשר לערוך.

יעקב ונחום שמעו ממקומם, כי מדבר האדון עם האשה יהודית ויתמהו איש אל אחיו, כי מעולם לא ראו עוד איש יהודי בבגדי אדונים, כי אם לשמוע אזן שמעו, כי יש ארצות אשר שם לא יכר היהודי בחוץ, כי היהודים לובשים בגדי הגוים ומגלחים זקנם, ועתה ראתה עינם יהודי כזה וישתוממו, ונחום מהר למלאות שתי נחוריו אבק הטאבאק מרוב תמהונו, כי כן יעשה כל הימים כאשר יקרה לו דבר מפליא, ויעקב גם הוא נקה את חוטמו ויקנח בכנף בגדו, אשר היה תמיד אות נאמן כי רבות מחשבות בלבו. בין כה ובה בא הפקיד, אשר בהיותו ממלא מקום השר היה מוראו ופחדו על יושבי העיר, ובפרט על היהודים, כמורא השר עצמו, ועוד יותר, כי הפקיד הסכן הסכין לתת טעם לדבריו בשבט מוסר אשר בידו תמיד, כי לא הלך ד' אמות בלי מקל ורצועה, ובכל פעם אשר דבר עם אחד האנשים הברים למשמעתו, כאבר כיהודי, לא בפיו ובלשונו לבד דבר, כי גם ברצועה אשר בידו, על כן נפל פחדו עליהם וייראו מפניו. בתמהון ובחפזון קמו יעקב ונחום מכסאותם ויסירו את מגבעתם מעל ראשם. עוד יותר נבהלו והשתוממו בראותם, כי השר הפקיד הכל-יכול הזה הסיר בכבודו ובעצמו את מגבעתו, ויכנס ביראת הכבוד להדר היהודי הגלות ומשתחוה לפניו בכבוד והדר, והיהודי לא קם ולא זע מפניו, כמרדכי היהודי מפני המן הרשע (כי כן קראו היהודים אשר בעציון-הבר לפקיד העיר בשם המן הרשע); אבל לראבין לבם זה האיש מרדכי היהודי השני הוא גרוע זקן ובלי ספק איננו איש קדוש וטהור כמרדכי היושב בשער המלך. במורא ופחד עמדו מרחוק ואזניהם קשובות לשמוע מה ידבר השר הפקיד עם השר היהודי למען דעת ממוצא הדברים מי האדון היהודי הזה ומה מעשהו פה? אם לא בא ה"ו לעשות שקאלעס (בתי ספר) לבני ישראל, כאשר נגזר על ישראל בעו"ה בארץ אוסטריאה

לגאליציען, אשר על כן ברחו איזה יהודים טובים וחסידים משם לארץ רוסיא בימים ההם ובזמן ההוא. נחום שלח ידו אל החור הימיני אשר בחוטמו, וישנה כמעט כי אין אבק הטאבאק בין אצבעותיו, כי נתבלבל מוחו מרוב מחשבות, ויעקב קנח חוטמו בטליתו הקטן תחת כנף בגדו, כי גם בראשו התרוצצו מחשבות רבות רצוא ושוב לארכו ולרחבו, עד כי לא יכול עוד להתאפק, ובקול דממה דקה לחש באזני נחום: עתה ידעתי מדוע הוא מגלח זקנו, אין זאת כי אם קרוב למלכות הוא¡

(המשך יבוא)

אַהֲבָה תְּחוֹלֵל נִפְלָאוֹת

ספור

א

מַעֲשֵׂי שֵׁדִים.

כי תנחום, הטוחן בהרחים של ר׳ יוסף, הנהו מכשף — יעידו כל יושבי הכפר צלמונה, לא רחוק מן העיר הרבונה בארץ ליטא, אשר שם עמדו הרחים. עקבות מכשף נודעו בכל הליכותיו ויתנו אותותם אותות איש אשר דברים לו עם השדים והלצים למיניהם: הוא היה איש זקן, אלמן מאשתו וגם את בנו יחידו שלח ללמוד בישיבת סלאנים וישאר גלמוד; בית לגור לא היה לו, וגם ללון בבית ר׳ יוסף אדונו לא אבה, באשר כי שפרה אשת אדונו התגרה תמיד בו מלחמה וילן יחידי בבית־הרחים — הסמן היותר מובהק למכשף אשר לא יירא מהשדים אשר תמיד בבית־הרחים יקננו —: הוא שתה יי״ש מרבה להכיל וכל היום ינגן ויצפצף בדממה דברים אשר לא שמעם אזן כל איש, — ואסרכן נראה בעליל, אמרו הכפרים, כי לרוחות יעוּת אשר לא יראם איש זולתו ידבר ולפניהם ישפוך שיחו; לא בא בסוד מרעים ולא דבר דבר את כל אדם ורק התבודדות אהב. מעשיו אלה היו די והותר כי יושבי הכפר, וביחוד הנשים, ישימו בו עין ויבינו כי בין המכשפים והמסוגים נפל חבלו, וכי הוא יודע להתיך עם המזיקים והשדים ובא בחברתם. ועלרבן אם שְׁדָה (וויעדמע) העיזה לינק חלב אחת הפרות אשר בכפר, ויבואו אל תנחום ויכפרו פניו בחצי לוג מן היין־השרף, וילך ויראה ויצפצף ויהגה וישתה את היי״ש; אחדות מן האכרות העידו תמיד לרגלי מקרים כאלה כי בעיניהן ראו את השדה ההיא יוצאת — בתמונת כלב או חזיר — מרפת הבקר ההיא; אם „ליץ״ רכב בלילה על סוסי אחד האכרים וייעפם בעבדתו, או קדמו את פני תנחום במנחה (וזאת לדעת כי בלא יי״ש לא הובל כל שי לו, „בלי יי״ש, אמרו, לא יוכל אף המכשף היותר גדול לעשות דבר״) והוא שמע לקול המבקש ויזהר את הלץ לבלתי יוסיף לענות את הסוסים אשר לאיש המכפר

פניו ; אם אחזה „חשיפה״ את איש או אשה , ילד או ילדה — אחת דתם כי ילכו לבקש עזר אל תנחום הזה (ואז קראוהו העברים „ר׳ תנחום״) , הוא בא שתה יי״ש „ביד המלך״, צפצף בשפתיו, דבר דברים זרים אף קבל מתנות— והחולה , או כי הבריא ויהי למופת , או כי נמשכה מחלתו ור׳ תנחום לקח מתנות וישתה יי״ש עוד הפעם . כן חי וכן גם מת תנחום המכשף — כי גם לכשפים אין שלטון ביום המות — והניח אחריו גם ברכה קטנה לבנו האחד היורשו .

עתה כבר עברו שלשה ירחים למות תנחום המכשף . ר׳ יוסף ארונר שלח אחרי בן-המת למען יבוא ויקבל ירושתו . הבן בא , ויקח את הכסף אשר היה ביד ר׳ יוסף , וישב עוד בביתו כחדש ימים — עד אשר מכר גם את כל חפצי אביו וכליו , ויצר את הכסף בידו ויסע וילך לו אל עירו —עיר סלאנים, ואל מקומו בישיבה , וישב אל הגמרא ואל „ימי״ אכילתו , וישב ויהי לבן ישיבה כשהיה ; אך לא כן קרה בבית ר׳ יוסף . זרות או גם נוראות נראו ונשמעו בכפר צלמונה למיום סור א פ ר י ם (כן שם בן תנחום) מעל בית יוסף , נפלאות אשר יספרו גם לדור אחרון על עפר יקום וכל אזן לא תמלא לשמעם .

הימים ימי סתיו . הלילה היה ליל חשך ואפלה מנודה · השמים התכסו בעבים וירעיפו רביבים על פני הארץ ודממת מות שרה בכפר . האכרים מאין נר בביתם , שכבו על משכבם בטרם עוד אתא ליל וינוחו שנתם . בתיה השפלים אשר כל רוח חיים לא נכר עתה בהמה , יתראו כבתי־ציון על חצרים המות ויוסיפו לאים את עין הרואה . הרוח יסער עד מאד , כמו חרה אפו על הנגוהות אשר עוד יפיצו חלוני בית ר׳ יוסף , על הנרות אשר שם בבית , ועל אנשיו אשר לא שמעו למצות הלילה , ועוד שנתם לא ערבה לדם . . . ואמנם אנשי בית ר׳ יוסף עוד לא ינוחו על משכבותם גם לא יתעתדו עוד למשכב הלילה . מורה־השעות השמיע את השעה העשירית וכל אנשי הבית , למגדלם ועוד קטנם , יושבים לאור שני נרות־חלב ושקועים המה מאד ברעיוני לבבם . הנרות לא הוטבו ופתיליהם עושים פחם , אשר יקדירו מאד גם את אורם — ואיש לא שם על לב. עננה שוכנת על פני האנשים ההם ועצב נורא נשקף מבין עיניהם .

—מדוע יאחר כה בואו ? אמרה שפרה אחרי האנחה במרירות .

—לבי יסיתני בשפק אם יציל מפי הרב דבר , ענה ר׳ יוסף בהאנחו גם הוא : — הן הסתר יסתיר הרב את ח כ מ ת ה ק ב ל ה אשר באה אל קרבו . . .

„טררר־טררר !״ נשמע רעד החלונות בחדר השני , ואחריו קול צלצל זכוכיותיהם בהשברם .

—הוי אב ! הוי אם ! צעקו הילדים ברתת וחלחלה ·

ובהתת ובחלחלה אחזו גם הזקנים את הנרות בידם וילכו לראות את התרפיבה החדשה אשר עולל למו. בכנפי האם אחזו גם ילדיה, ואחריהם הלכה גם בתם הזה לראות את אשר נעשה שמה.

ויגה, שמה ושאיה! בעד החלונות הישלכו אבנים אשר שברו את לוחותיהם לרסיסים; הרוח יהמה מאד בחורי החלונות, הגשם ישטף רביבי מים בעדם ומחזה החדר נורא לראה. רגעים אחדים עמדו בנצבי מלח נבהלים ומשתוממים עד כי לא ידעו נפשם: אך הדמעות אשר הורידו עיני שפרה הקרו מעט שממות נפשה ותתעורר ותאמר לכתום בכרים ובכתות את החלונות השבורים. ידיה רעדו מאימה, ואף כי אישה עמד עליה ותפרדן בידו האחת ישתי הנרות בידו השניה ויחזק בדבריו את לבה, אפס גם אחרי כל אלה פחדה מאד מאד, בגדה את עיניה וזאת ראשה הטתה אחורנית ובידים רועדות ובלב נפעם עד מאד כתמה את החלונות השבורים.. כל נטף גשם אשר ירד על ידיה ודמה לה כשד משחית אשר לבלעה חיים יאמר, כל סערת הרוח נשמע באזניה בקול „הלצים" בצחקם הנורא. יוסף עמד גם הוא נדהם ומבוהל מאד בכבו רעדו, הנרות התנועעו בידיו, לבבו כחולם פעם, ראשו שחוח ובעיני חמלה הביט על בניו הקטנים העוטרים אותו ובהמיתו ופחד רבים עליו ועל אמם.

— מעשה שדים! נורה אמר שפרה בשוממה עיניה תלויות על האבנים הפזורות בקרקע הבית ועל אישה ובניה השוממים.

— אכן, ענה יוסף בהול ורעדה: — „לצים" שרץ הבית הזה, ה' מצא את עונינו!

— הלא לא אדע ושתים הזהרתיך לבלתי תת מקום להנהגות המכשף לשבת בתוך ביתנו... אמנם, מכשף היה בחייו ואלה המה מעשיו לאחר מותו, הוסיפה שפרה בתלונה דקה.

— לא עלי, אשתי, תלונתך, ענה יוסף וינד במו ראשו: — אַתְּ הָיִת אתו בכל עת, אך את עדת תמיד את המתו עלינו — ואנכי מה?

בדברים שבו אל הבית אשר ישבו שמה לבראשונה, והנה, הה, מחזה חדש נגלה לעיניהם: ברגעים אשר התמהמהו שם בהחדר נעשו תהפוכות גם בזה, השולחן שוכב ארצה הפוך ברגליו למעלה, עליו ישבו הכסאות הפוכים גם המה וסביבם נזרקו בגדים מבגדים שונים אשר תלו עד כה בארגז הכגור עוד גם עתה..

— הה, צעקה בקול גדול שפרה ותתעלף.

— הוי אם! צעקו גם הילדים ויתנו את קולם בבכי.

גם פני יוסף נפלו מאד ונהפכו להכלה; אפס כי לא התרפה בליל צרה זולם את ילדיו ובעוד בתי הזה צלחה לו להשיב רוח שפרה אל אפיה וישכבוה על מטתה ויעשו גם כדורים בבית.

— המלמד לא שב עוד? הנו שפתותיה נבאים בעת שב הרוח בקרבה.

— לא, ענה יוסף, אך שובי נא למנוחתך, בוא יבוא...

—שובי אמי למנוחתך , הוסיפה גם חוה : — חזקי ואמצי לבך .

—קו-קו-ו-קו ! נשמע קול איום מעל ספון הבית והתרדה שבה גם היא לאיתנה . שפרה השוכבת במטתה שרקה אף חרקה שן , הילדים אשר ישכבו מרגלותיה בכו בקול גדול , גם יוסף אשר ישב על יד המטה נבהל מאד.

—אנה תלכי ? הוי בתיה אין לב ! צעקה בקול שפרה על חוה אשר יצאה מן הבית · בבת השובבה היא חוה בביתי , הגידה אחריה ראש אחרי ראתה כי לא שמעה לה ותצא , — עתה בחצות ליל מהומה כזה אשר „אי-הטובים"*) יקננו בזה , עתה יצאה החוצה . . .

—הרגעי , אשתי , הלא תדעי כי דברים לא יועילו לה מאומה , היא הלא בכל עת תעשה ככל אשר תתאוה נפשה .

—צא נא מהר אחריה , הה , עוד זאת מנו יהלוך כי ח״ו „תתחטף" ח״ו גם היא .

אך בו ברגע נראתה חוה על מפתן הבית .

עברה עת מעשה והקולות חדלו, הדממה שב ולאט לאט שבה גם המנוחה בבית . על עיני שפרה נפלה תרדמה ותישן , הילדים התענגו נשנתם זה רגעים מעטים , גם יוסף התנמנם בישבו על מטת אשתו . אך הנרות לא כבו וחוה הטיבה את פתיליהם ותשב על יד השלחן ותכתב דברים בספר קטן אשר הוציאה מצלחתה .

ב.

פִּתְרוֹן הַחֲלוֹם .

„הורנו זה דור דעה הוא" יאמרו האנשים , ובדור דעה כזה אסתפק מאד אם יאבו קוראי להאמין כי אמנם „מעשי שדים" היו המעשים והנפלאות אשר קראו בפרק הראשון : – ומדוע אטעה גם אנכי את לב הקוראים ? המעט למו כל הנסים והנפלאות אשר ישמעו יום יום מפי אנשים ונשים כי אומר להוסיף עלימו ? מדוע לא אפתר למו את החלום הזה ולא אגלה את אזנם כי אך יד חוה היתה בכל אלה . . . „חוה ?" ישאלו הקוראים ויתפלאו , אך שמעו נא פשר הדברים .

הורנו זה דור דעה הוא ; אמנם כן , לא רק בפעולות אנשי מדע , לא רק בבני הנערים דורשי לקח בבתי-הספר , לא רק בהסופרים המריעים ותוקעים לקול הזמן נראה עקבות דור דעה הזה ; אנחנו נראהו גם בבתי-המדרש גם בישיבות , וגם בין אלה אשר נראים עד הנה מתפתחת בנחלת החכמה נראה עקבותיו , - גם בין בנות ישראל אשר מאז מעולם הוכנו רק למען בשל את ארוחת הצהרים בבתי העניים ולא למען כל דבר בבתי העשירים , גם בין הבתולות אשר נחשבו עד עתה אך לצעצועות , או לְדַבֵּר בשפה ברורה : אך לאמצעות אשר על ידן יוכל האיש לקים מצות בוראו „לא לתהו בראה" ,

*) כן יכנו דלת העם את השדים .

אך למלכה אשר כל כבודה פנימה, אשר דבר אין לה בכל. רק „תחנות" „וצאנה וראינה" נתנו לה להגל, אשר אם גם ברבות הימים ובמלאת ימיה תאמר לחות דעה בענין מעניני אשה (כי חוץ למרכז הזה לא נטתה עוד הצג כף רגלה) הוסיפה בכל פעם ההצטדקות: „הלא אך אשה אני"—באומרת: הלא גם אם אואל לא תחשב לי לחטא כי מה לאשה ולחכמות? גם בין בנות ישראל אשר גדלו עד הנה אך לרגלי המאמרים „אין חכמה לאשה אלא בפלך", „כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות", גם בין אלה נראה עתה עקבות דור דעה הזה, גם אלה החלו ללמוד ולדבר דברים אשר אין להם שרש בתחנות ועוף בצאנה-וראינה, גם הנה החלו לקדם את פני הזמן ולצאת בעקבותיו · ובאחת הבנות האלה היתה גם חוה. בהיותה עוד נערה קטנה הצטינה מאד ברוח גבורתה ואומץ לבה בכל משחקיה אז. לא היה עץ אשר חוה לא רכבה עליו ולא היה גג אשר עליו לא עלתה, על אופן הרחים, על ספון הבית או על ראש פסגת ערמות התבן והחציר אשר אסף אספה בקיץ הקיץ היו מקומותיה; אם נפל דבר בכפר ידעה היא ראשונה ובעבור רגע והנה היא היתה במקום ההוא לדעת מה „נעשה" שמה; היא לא יראה מעודה לדבר את איש אף אם בפעם הראשונה תראה את פניו. אבותיה אמרו תמיד כי לו היתה נער כי אז היה הנער ההוא לגאון עולם, ואכרי הכפר קראו לה „קאזאק" לאמר: גבורה. חוה גדלה יותר וגם בלמוד הראתה כשרונות נעלות מאד, בזמן קצר למדה את הקריאה בעברית והעברית-האשכנזית ויהי לפלא. בבוא פעם המורה אשר לילדי הכפר לטחון הגן ברחים של אביה, דבר על לבו כי ילמדה גם שפות רוסית ופולנית. היא היתה הבת הראשונה אשר ילדה לו אשתו ובראותו גם את כשרונות נפשה נתרצה לדברי המורה ולא שם לב לדברי שפרה, שאמרה „כי לא נכון לבלבל מוחה בדברים בטלים כאלה", כי אך לקראות ולכתוב ילמדנה — והוא דבר אשר יסכון ברבות הימים גם לעסקיו — ותלמוד. חוה עשתה חיל בלמודיה אלה כי למדתם בשקידה רבה. לאט לאט החלה לקרוא ספרים וספורים בהשפות אשר למדה: בראשונה נתן לה המורה ספרים אחרים, אך היא לא שבעה רצון מהם ותעש חוזה עם עבד השר והם גנבו מספריו ויביאו לה למקרא בשכר פרוטות אחדות אשר נתנה למו. היא קראה ותמצא נועם בהלה ותהגה בם יומם ולילה. אבותיה העציבוה לאמר: מדוע תבלי את ימיך ותתגי גם על משכבך בלילות בספרים של מהדבנך האלה? אך היא לא שמעה למוסר מליהם ותתרצה תמיד אל אמה בספרה לה את כל דברי הספורים והסבסוכים אשר תקרא, ואמה הניעה תמיד אחריה במו ראשה — „אמנם נעימים הנה „המעשיות" האלה, אך לא תרגית בזה יומם ולילה!" ובכל זאת הפצה תמיד כי חוה תקרא ותספר גם לה.—

לו גרו אבותיה בעיר רבתי עם, לו באה חוה בחברות את אנשים רבים ותתבונן לדרכי חייהם, אז ידעה חוה את החיים נעימותם ומהסורם בפועל, ואז ידעה לחשוב גם את דרכיה היא ולחוות עתידותיה לה נאמנים וקימים. אולם עתה אשר כל ידיעתה בחיים הקיו ממקור ספורים רמנים, על-כן הלמה

גם היא אך עולם הרמני: לשבת את אוהבה תחת צל אלה עבתה, הירח יפיץ אז אור כהה והכבבים יהלו במסלותם, אבותיה יתפשוה ויצירו עליה כל המתם, והיא עם דודה יברחו דרך החלון ו ב ע ו נ י-נ ע י ם ישבו יחד על אחד ההרים, אשר נהר זך ילחך את רגליו, הייש מצל וצפרים עפית משוררים שם יהיה לימינם, ולשמאלם תגור אישה אחת מבנות האצילים. והיא תקנא את אישה בה ויהיו דברי ריב בצה וסכסוכים גם יחד: אך לקץ ימים תצא צדקת אישה לאור והיא תחבקהו באהבה עזה מאד, תישקהו ותבקש ממנו סליחה... הבל-הבלים כמו אלה חלמה בלילה ותתאה אליהם גם ביום. — הזה היא כעת כבת שבע עשרה שנה, וכבר לפני ששה חדשים כרתו אבותיה ברית ה ת נ א י ם רמענה עם בן אחד העשירים בעיר הרבונה, אשר יתעלה גם ביפי פניו גם בלמודיו; אפס כי בעיני הוה לא ישר הדבר, לא מפאת כי נשחת מאיש מראהו או כי מצאתהו לחסר דעת, אך מפאת כי השדוך הזה הוא פ ש ו ט בלי דין ודברים, בלי המרת דעת אבותיה ובלי סכסוכים. היא לא בושה ותאמר לפני אמה בפה מלא כי השדוך לא ימצא חן בעיניה; אולם כאשר שאלה אמה: „האם יפי החתן לא לקח לבך, או כי תבוזי לשכל מליו?

— „לא" ענתה בעל-כרחה. — ומדוע זה תמאני בו? — „יען כי לא מצא חן בעיני"— מעשה נערות! ענתה לה אמה ותניע במו ידיה בחוקה. ואמנם, לה לא הסר ב ו מאומה, אך לה חסרו בנפשה הדברים אשר נמלאו בספרי הרמנים ובלבה; לה חסרו: אהבה מסתרית, מכתבים בסתר, מונע ומפריע, קטטות וסכסוכים; אחת דברית: היא לא חפצה בו יען כי חפצו בו אבותיה, והדבר הזה מלא את לבה ותהגה נכאים על אדותו, הכתה בעצבון ותחלום למצוא בהעצבון את אשר יחסר לה; אפס כי אין איש אשר בו תתלה אהבתה הרמנית למלאות פאת דמיונה, אין עלם אשר בו תמצא את כל אלה אשר אין לחתנה.

ואת העלם הזה ואת כל הדברים ומהשבות לבה מצאה ב א פ ר י ם. הוא היה יפה למראה וערום בדעת. על-פי „הגזרה החדשה" כי ילמדו גם בישיבות שפת המדינה ידע גם הוא שפת דוסס׳א—אף כי בידיעה בלתי שלמה—וגם הוא קרא הרבה מספרי הרמנים. אפרים בא לקחת את ירושתו ויתמהמה כחדש ימים בבית ר׳ יוסף—עד אשר מכר את כל חפצי אביו ואת כל בליו אשר נשארו אחרי מותו—. הוה כדרכה באה עמו בדברים ביום הראשון לבואו. הוא ספר לפניה את ענותו את הלחץ והדחק אשר לבני הישיבה בכלל ולו בפרט ולבה התעורר מאד לדברים כאלה. יוסף היה איש טוב הלבב אך גם טרוד מאד בעסקיו, וגם שפרה אשתו בביתה לא שכנו רגליה כי עזרה תמיד על ידו במשאו-ומתנו, ועל-כן בקש את בתו את הוה כי תקרב בימינה את בן-תנחום בכל העת אשר ישב בביתו, וכי תשים עליו עין לטוב. הוה לא המרתה את פי אביה, ותקרבהו ותמלא כל משאלות לבו, אפרים אשר התהלך עד כה בין אנשים זרים, אשר אם גם הטיבו לו ויתנו את פת-בגו. אך תמיד כל היום ישב בשפל וכהגב היה בעיניהם וכן היו הם בעיניו כגבוה מעל גביהים ולא הרהיב

עז בנפשו גם לחשוב כי ידבר אחד מבעלי־הבתים .או גם מבניהם אליו כדבר איש לרעהו , אפרים זה רחש תודה רבה לחוה אשר תדבר אתו לא כאדון אל עבדו אך כאחות את אח, תשמע אליו בכל אשר יספר , ובכל לבה תקרבהו כמו נגיד . ובדברי חנף , הדבר אשר בני הישיבה יצטינו בו מאד , הוסיף על תודתו שבע . לחוה שפרו מאד דברי תודותיו ותוסיף עוד יותר לקרבו , למדה אתו שפת פולנית וקראו יחד כפורים בשפת רוססיא , הלכו לשוח בשדה וידברו דברים מדברים שונים , וכה לאט לאט נתקרבו לבות אלה הצעירים , לאט לאט החל אפרים להגות אהבה—תולדות תודה מצד אחד ותולדות בואו בדברים את עלמה יפת תאר מצד אחר . וחוה גם היא רחשה אהבה לאפרים—כי „כמים הפנים לפנים כן לב איש לאיש” ומה גם כי רגשי החמלה והענוה עזרו על יד אהבתה, ובכן נקשרו שתי הנפשות האלה באהבה אשר הלכה הלוך וחזק משעה לשעה . לפי תכונת נפש חוה לא נמשכה האהבה הזאת בדמיה ימים רבים . אפרים בקש פעם את פניה כי תלך אתו לראות בקוצרים , אשר מעודו לא ראה כאלה . היום היה צח, שמש בהיר בשחקים הלך על חוג שמים ויפיזו קרני דודי על השדה ועל האכרים הפוצים המה נשיהם ובניהם שמה לקצור קציר ויהגו רנתם . השבלים נאלמו לאלומות והן קמו גם נצבו , בעיני חוה , כעדים נאמנים על טהרת אהבהם , וכמו אספו אספה לשמוח בשמחתם , על ברכתם „ה׳ עמכם” אשר ברכו את הקוצרים, אמר אחד האכריה לרעהו „מה טוב ומה נעים לראות זוג נחמד כזה !” המה עיפו בדרכם וישתו גם שניהם מים מכד אחד האכרים וישבו תחת צל האלומות לנוח,—ולעיני חוה נגלה הרמן בעצם תמו ככל אשר הראתה בספורים אשר קראה ובכל אשר חלמה תמיד , גם על אפרים נחה הרוח , גם עליו פעלו עד מאד רוח היום , מחזה הקוצרים, שבתו בצל אלומות את עלמה יפת תאר אשר לבו ירחש אהבה זה , ויטעם גם הוא טעם גן-עדן אשר גם לא שער מעודו .

– מי יתנני שבתי פה אתך עדי עד ! הגו שפתיו בכל לב ונפש . חוה העמיקה במחשבותיה ועדן־נפלא הרגישה גם היא אז . אך לפני עיני אפרים חלפו כרגע מחזה הישיבה , בניה, מלמדיה, משגיחה וראשה אשר בעוד ימים אחדים ישוב אליהם ונפשו התמרמרה מאד , ועיניו הזילו דמעות .

—מי יתנני שבתי פה ! נעתקו מפיו שנית , אך אושר כזה לא לבן-עני כמוני נועד,—אנכי לצלע נכון . . .

חוה התעוררה מאד .

—ומעות בעיניך ? אמרה בקול רועד :—אך . . . אולי נמצאה נפש אחת . . . אשר תבקש גם היא אשרך . . .

אפרים היה כאיש נדהם .

צפור אחת ישבה על האלומות אשר תחתיהן ישבו ותשורר בקול נעים .

– אך כל נפשות בלעדך . . . לא יהגו ולא יוסיפו לי כל מאום . . .

אמר אפרים ויבט בעיני אהבה המלה ותהגונים גם יחד :— סלחה נא אחות יקרה

אם אוני הדאיבו דברי את לבך . . .

חוה החזיקה בידו בחזקה .

—לא הדאבת את לבי וגם לא שגית , אח יקר לי !

בדממה הביטו איש בפני אחיו . הצפור שרה את מנגינותיה , ובעוד רגעים אחדים נשמע צלצל הנשיקה הראשונה בחתבקם יחד .

חוה מצאה את האהבה בכל תענוגיה הרמנים : גם בן עוני , גם אהבה מסתתרת , גם מלחמה נגד אבותיה וגם סכסוכים וקטטות תביא לרגלה ! האהבה הזאת הלכה וגדלה ולאש לאש שבה ותהי לאהבה עזה בכל האהבות עלי תבל ארצה,אשר ראשיתן מצערה וסבות קטנות תסבבנה ותחוללנה מעשים ונפלאות,גדולות ונוראות . בכל ערב ובקר הלכו יחד לשוח בשדה , הלכו ללקט אורות בהיער לא רחוק מן הכפר , ישבו על יד הנהר אשר מימיו הנופלים על אופן הרחים יהמו ויחמרו—וידעו אהבה במסתרים . חוה לא דפילה דבר מכל אשר קראה והגתה תמיד וגם ספר דברי-הימים (טאגע-בוך) עשתה לה . אך הימים הטובים האלה אשר עהדו לשבת אפרים בבית יוסף הלכו הלוך וחסור . חוה החלה להרגיש גם את עוקץ האהבה ורעלה : ויהיו לחשוב מחשבות : במה יזכו את ארחותיהם ואיך יסבבו פני הדבר כי גם אבותיה לא יפרעו פרעות באהבתם ?—ועל פי עצת אפרים ומעשי חוה החלו „הלצים” להתראות בבית ר׳ יוסף—אחרי אשר אפרים נסע לדרכו המחזות האלה ענגו את נפש חוה מאד ; סכסוכים כאלה מקוריים וארגנאלים אשר לא ראתה כמוהם בספרי העמים אשר קראה , הוסיפו לה עונג על אחת שבע . כעת נראָה כותבת בדברי-ימיה כדברים האלה :

„הלילה הזה יורוני נפלאות ; בו יהיה קץ המחזות : בו יבוא המלמד אשר אבותי שלהוהו להרב לבקש מאתו עצה ותושיה וקמעותיו וסגולותיו בידו . הא-הא-הא ! סגולות וקמעות אשר יפעלו על בני האברים אשר שברתים . . . לו היה ה ו א בלילה הזה פה כי אז שבע נעימות ; מדברי מכתבי אשר שלחתי לו היום ידע זאת . מחר אכתוב לו תוצאות הלילה. האח ! האח, מה-מאד נאֶשר בארץ לו אמנם . . .

ג.

„אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר !”

קול רעש אופנים ומצהלות סוסים אשר נשמעו הפריע את חוה מכתוב הלאה ותסתיר בחפזה את ספרה הקטן אשר כתבה בו . המלמד בא הביתה ובחפזון רב עורר את אדונו את ר׳ יוסף וגם את שפרה ובניה .

—עוד לא עבר חצי הלילה , אמר בחפזו , עוד נוכל עתה לעשות ככל אשר צִוִּתִי . . . מהרו החישו מעשיכם !

חוה יצאה בלאט ותכה כף אל כף לאות ; נערים אחדים מבני האכרים התאספו סביבה .

—היו נכונים ! על ספון הבית , תחת החלונות , וגם על מעברות הרחים ; השכילו לעשות ולדבר ככל אשר הוריתי לכם ומשכורתכם תהיה שלמה , אמרה

לדם בדממה ותשב הביתה .

שמה מצאה כל אנשי הבית נעורים והמלמד מפקד צבאותם למלחמה על השדים על פי מערכות הקרב אשר מסר לו הרב המקובל שבעיר הרבונה; הנערים עמדו משתאים לדעת מה זה לפניהם , חיל ופחד נפל על יוסף ושפרה , אשר בכל אמונתם בקבלת הרב ובכל אשר ישמעו כי פעמים לא מעטות נלחם נלחם עם המזיקים והלצים ויוכל למו—בכל זאת יפחדו מאד וכמו לבבם עוד יפון ויסיתם בספק : האמנם יועילו סגולות הרב לגרש כלה את השדים מביתו ? —נפלא לראות כי גם המאמין בכל הבל עוד כמו יספוק וימאן להאמין בהבל השני לבטל את ההבל הראשון אשר כבר נעשה לפי דעתו . גם שפרה גם יוסף האמינו מאז ומעולם במעשה שדים ובסגולות הקבלה לגרשם ; אך עתה אחרי כי באו השדים אל ביתם ובעיניהם ראו את מעשיהם בפועל , והאמונה בקבלת הרב הָגָה אך באמונה ובמחשבה , עתה קשה להם להאמין בכל לבבם כי אמנם הפעלנה הסגולות לטוב להם . אך המלמד היה האחד אשר לא חל ולא זע והאמין באמונת שלמה שבודאי באין כל-ספק יועילו הדברים אשר הרב מסר לו. הוה עמדה מרחוק ובכל כחה התאפקה משחוק . המלמד שם ארבע קמעות בארבע פנות הבית ויאמר בדממה גם שמות אחדים , ויען ויאמר בקול גדול : „באלה גרשתים מן הבית , עתה נלכה נא ונגרשם כלה גם מן הספון גם מאת הרחים .

כלם עמדו צפופים מחרישים ומשתאים לאמרי פי המלמד , אשר אף כי בכל עת היה לבוז ולקלס בעיני כל , וכמעט היה כאחד המשרתים בבית , בכל זאת בהרגעים האלה עמד כמלאך אלהים צבאות בתוך האנשים בני תמותה האלה! כלם אליו הביטו, אליו התבוננו ורגשות יראת-הכבוד נולדו בלבם כמו בעל-כרחם. כל הגה אשר יצא מפי המלמד היה קדוש , כל אשר צוה מלאו בזריזות , והוא עמד כמלך מפקד צבאותיו למלחמה . בידי כלם נתן זוג תפילין בידם האחת ונר הבדלה בידם השניה (את התפילין וההבדלות הביא אתו מהעיר) , כן עשה ליוסף לשפרה ולתלמידיו , והוא התעטף בטלית ותפלין ויקח ספר-התורה בידו האחת וקלף כתוב באותיות מרבעות בידו השנית וילך לפני הכבודה. ברוב אונים התאפקה הוה משחוק בראותה את אנשי הצבא האלה הולכים להלחם בהשדים, שבידי כספה— ושרם, המלמד, בראשם . . . הם הלכו וקראו „ויהי נעם" וגו' עד בואם אל המעלות אשר יובילו אל הספון , ובבואם ויעמדו כלם איש מול פני רעהו, בידם האחת נרות ההבדלה אשר שלהבותיהם ועשנם יתאבכו מאד, ובידם השניה נשאו את התפלין עד ממעל לראשיהם , והמלמד הקריב . יוסף ושפרה התיצבו משני עבריו והוא קרא מתוך הקלף :

„בשם השמות הקדושים . . . (ויצפצף מלים בדממה עד כי שפרה אשר צפצפה גם היא אחריו כל מלה לא יכלה להגות את השמות האלה כי לא שמעתם , ותצעק : „דבר נא בקול גדול—אינני שומעת" , אך המלמד וגם אישה הניעו בראשם בחזקה „א־ר־מ ! " צעקו כמו בגערה , ותדום) אני משה בן יהודה . . .

—הלא יוסף בן מאיר שמך ? הפריעה שפרה בפעתה אל אישה .
המלמד לא יכל עוד להתאפק ובגערה אמר : „אסור להפסיק בקריאה זו . . . הוא שם הרב המשביע . . . החרישי נא ממני ואתחיל עוד הפעם".
—אישה אך אשה היא , היא לא תוכל להתאפק , העיר גם יוסף למוסר אזני אשתו . קולות מקולות שונים נשמעו מכל עברים :— הלא תראי את אשר עוללת !

גם פני שפרה נפלו כמו הבידה את חטאתה והמלמד שב לקראות .
„בשם השמות הקדושים (צפצוף) אני משה בן יהודה הג.י משביע אתכם שדים לצים ורוחות רעות שלא תהיה לכם כל שליטה בבית ר' יוסף בן מאיר לא בביתו לא על גגו לא במרתפו ולא ברחים שלו וגם לא בכל אשר לו, ואני משה בן יהודה בשם המלאכים (צפצוף) קבעתי מקום למעונכם במדבר פארן היא איל קדש אשר בין יהצה ובין באר שבע המקום אשר ישמעאל עם כל כוחות הקליפה היו שם רבה קֶשֶׁת, ובשם השרפים (צפצוף) הנני אני משה בן יהודה משביע אתכם שלא תזיקו לשום אדם לשום בהמה וחיה לשום עוף טהור ולשום בית ובנין בהליכתכם מזה—אמן סלה ועד !"
—הא־הא־הא ! הע־הע־הע ! נשמע צחוק נורא מעל הספון , וקול גדול ודק מאד מדבר בשפת האכרים (כי כן ידברו הלצים תמיד) נשמע עונה ואומר :
—אנחנו לא נאבה ולא נשמע לכל דברי השבועה אשר הרב משביענו !
אותנו שלח ת נ ח ו ם אשר היה נאמן אלינו בחייו ועתה נאמנים אנחנו לו . . .
—אכן נודע הדבר ! אמרה ברתת וחלחלה שפרה והקול הוסיף :
—אנחנו לא נסור מזה אף אם אלף רבנים (צחוק גדול ונורא נשמע ממקומות שונים) יגזרו עלינו בלתי כי אם י ש י א ר' י ו ס ף א ת ב ת ו ח ו ה ל ב ן ת נ ח ו ם אז נסור כרגע ! כן גזר עלינו תנחום בכבודו ובעצמו ולקולו נשמע !— ומכל עברים נשמע קול חלילים , קול קריאת תרנגולים , קול נבחת כלבים, מצהלות סוסים וקולות רבים ושונים ; בעד החלונות השלכו אבנים, שבר המים נפתח ואופני הרחים החלו לנוע ; שפרה התעלפה , בניה צעקו המלמד ויוסף נבהלו , חוה והשפחה יצאו גם הנה , והקורא הלא יוכל לשער בנפשו את המהומה והמבוכה אשר היה שם .
—אכן נודע הדבר ! הגה גם יוסף נכאים : —יד תנחום המכשף באלה , ועל בתי , הה , על בתי יחשוב רעה . . . הה , הנני אומלל !

ד.
הַבֶּן־יַקִּיר אֶפְרָיִם.

עיר סלאנים היא מהללה בארץ ליטא לא בגדלה ויפיה , לא בבניניה הגדולים , לא בסחרה ואתננה אף לא בטבעה ואקלימה, סלאנים היא עיר לא קטנה אך מלאה רפש וטיט מרבה להכיל , החיבותיה צרים ועקומים וצחנתם

תעלה באישה באף כל הולך. אנשיה ע"י עולם הם אשר בסחרים לא יעשו למו שם עולם, בתיה בתי עץ נמוכים אשר אין תאר והדר למו; — אך בכל זאת מהללה היא סלאנים בארץ ליטא — ב י ש י ב ו ת י ה. ישיבות סלאנים נודעו בכל הארץ ההיא, אם כי לא נעלות הנה כישיבות וואלאזין או מיר אשר משם רבנים יצאו ודיינים ומורי-צדק יכו לרגליהם. הישיבות אשר בסלאנים נוסדו אך לנערים מבן שלש עשרה שנה עד בני שמונה עשר שנה, וזו תהלתן כי הנה תתעתדנה בנים לישיבות וואלאזין ומיר.

כל ישיבה וישיבה נבנתה על יד בית מדרש אחד. שם שלחן גדול יעמוד בתוך, וספסלי עץ לארבע קירותיה, אשר עליהם ישבו ביום אף ישכבו בלילה בני הישיבה איש על יד אחיו ואלה אחרי אלה, כפי אשר יכילום הספסלים; והיה כאשר צר להם בלילה להשתרע שמה ישכבו הנשארים על השלחן ואם עוד ישארו בנים מאפס מקום, יהיה על הארץ משכבותם. בל אחד יקנה לו מקומו בשלשה לילות שנה ל ח ז ק ה, והיה המקום ההוא מקומו למשכב הלילה לצמיתות, ואם יעיז נער אחד וישכב על המקום שהחזיק בו רעהו, עד „ה מ ש ג י ח" יבוא דבר שניהם והנער ע"ש יענש, למען דעת כי קימה ונאמנה היא החזקה, ואם שלשה לילות עוד לא עברו על המקום להנער הטוען, או כי הנער הנטען יפתח תמיד את ידו ל ה ל ו ו ת להמשגיח פרוטות אחדות אז ענש לא יענש והחזקה תאבד חזקה ותקפה; כל הנערים יכירו אמנם אז אי-צדקת המשגיח כי יעוות משפט, אך נער לא יעיז לדבר במשגיח כי בידו הוא בכל עת. לכל ישיבה וישיבה משגיח אשר ישב שמה כל היום, דבריו נשמעים באזני ראש הישיבה ודברי הראש נשמעים באזני הגבאים, והיה כי יקצוף המשגיח על אחד הנערים ויבא את דבתו רעה אל הראש, הראש אל הגבאים והמה יגרשוהו מהסתפח בנחלת זאת הישיבה, „ימי" אכילתו יקחו מאתו וגם ללון שמה לא יתנו לו, ועל־כן ייראו הבנים מפני המשגיח ולא יהינו לדבר בו מטוב עד רע. המשגיח הוא לרוב מאלה אשר ידם לא רב להם בתלמוד ותמיד אך „משניות" פתוח לפניו אף כי גם שם כרבם לא יבינו, ועל־כן המה נכנעים תמיד תחת ידי ראש הישיבה, והיה הנער אשר ידע לקחת את לב ה ר א ש, בדברי חנף או גם במעט כסף — הוא את המשגיח לא ירא ומקולו לא יחת, והיה באמור המשגיח דבר יענה בעזות מצח: „לך וספר דברים לראש הישיבה, הוא יהיה לשופט בינינו!" המשגיח יאלם דומיה לרגלי תשובה נמרצה כזאת ואך יאנח בעברון מתנים. נער כזה יכבד גם בעיני יתר הנערים וכלם מפניו יחילון. הוא יקח לו מקום במבחר המשכבות ובעת אשר יתר הנערים נצים וצועקים „זה מקומי" „זה מקומי" והמשגיח עומד עליהם ויכם לחי וידין את דינם בעברת חמה, — בעת הזאת ישכב הנער אשר מצא לו מהלכים בלב ראש-הישיבה שקט ושלו ועיניו יחזה גם דעו בעד הנער הטוב בעיניו. אם מבית חולה, או למועד-מות (יאהרצייט) אחד העשירים ישלחו אגורות אחדות למען אשר עשרה נערים מבני הישיבה יאמרו תהלים או כי אישה-אחת תביא לחם ונזיד עדשים למען הרעבים שמה, — בכל אשר הדברים האלה נמסרים ונעשים בידי המשגיח, תהיה תמיד

יד הנער ההוא על העליונה והות-דעתי היא לרוב כגזרה מחלטת אשר גם המשגיח ישמע אליה.

לפנים בישיבות לא העיז נער להביט בכל ספר מבלעדי הגמרא אשר ילמוד ; אכן למיום אשר „גזרת המלכות" העמידה מורים ללשון רוסיא והשבון גם בישיבות, הלכה השגחת המשגיח בדברים כאלה הלוך וחסר, כי מצות המורה עליו חזקה לאמר: „אל תגע בנער ההוזר על למודיו החצונים, ואל תפריע אותו ממלאכתו !" ולהמורה הלא אות במגבעתו כי בשם המלכות ידבר, ודינא דמלכותא דינא גם בישיבות. מאז הדלו מתמידים בישראל הדלו תנוקת של בית רבם שלא חטאו, חדל הבל פי תלמידים שלא נטמאו בשפות הגוים, כי בני הישיבה ישבו שעות לא מעטות ביום ויהגו בספרים הצונים, ספרים בשפות אשר חלק ה' לעמים אחרים, אשר לא בתלמוד יסודם ולא על אדני הפוסקים הטבעו, ואין מוחה בידם אין דורש ואין מבקש להפריעם ממעשיהם כי יראת המורה על פניהם תמיד, ואם עוד מאלה אשר מצאו מסלות בלב המשגיח הנהו הנער והיה הוא וספרו הרוסי בידו וגם קול נוגש לא ישמע. נערי הישיבה ההלו להתאונן רע באזני המורים גם על כל דבר פשע אשר יעשה שמה, כל ריב ומצה, כל מְעֻוָּת וכל דבר אשר יאמרו עליו כי הוא זה נעשה בישיבה הביאו לפני המורה, ולעתים אמנם חוה דעתו בדברים רבים אשר לא יחסו תחת דגלו, והראש, ומה גם המשגיח שמעו גם לקול האות הזה ויעשו כפקודתו ,—ועל כן גם הנער אשר לא לקח את לב הראש או המשגיח אך בעיני המורה מצא חן—ומצא לו, גם הנער הזה יהיה לראש, ועליו „מיוחס" יאמרו בני הישיבה והמשגיח גם יחד.

ומוצא מסלות בלב הראש המשגיח והמורה גם יחד היה אפרים בישיבה אשר למד הוא. לאפרים לא חננה התולדה כשרונות נעלים אשר יצטן במו ובתלמוד לא היה רב כחו, אך תחת זאת הנגהו בערמה לא מעטה. מעודו נער התחנך בין אנשים זרים ויתלמד להלך בחנף וערמה ביניהם , וזאת עמדה לו גם בישיבה כי בין הנעלים והמיוחסים נפל חלקו. הקורא לא ישכח כי לאפרים היה גם אב הי אשר שלח לו מעט כסף ובגדים בכל עת, ויתחשב לעשיר בין בני הישיבה אשר כֻּלָּם המה יתומים עניים אשר גם כתנת לעורם גם מנעלים לרגלם אין למו, זולת אשר תביאנה „הגבאות" הנשים הצדקניות שבסלאנים. לרגלי עשרו מצא מסלות בלב המשגיח, וגם בלב ראש הישיבה ההיא ויתר הנערים כבדוהו כמו כן, ערמתו עמדה לו גם בסדר למודו : אם ראש הישיבה נתן לפני תלמידיו דבר קשה במהרש"א או במהר"ם שי"ף (המפלפל היותר חביב לראש הישיבה ההיא) אז בא אפרים בערמה אל הנער היודע ובהבטחות טובות בקשהו כי יבינהו גם אותו את הדבר הקשה ההוא, ויהי כבוא הראש ואפרים מהר ויגד הוא ראשונה ויקח את ברכת הנער ההוא ויהלל ראש הישיבה את אפרים ויתנו לנס ליתר חבריו. אחדים לא התאפקו ויאמרו בפה מלא כי לא הוא היה חחכם ומבין מדעתו, אך מלבד אשר ראש-הישיבה גער בם ויהם אותם עוד נהפך גם אפריב לשונא לאלה אשר גם לאל ידו היה לעשות

עמהם רעה גדולה או קטנה ויחשו מאז ויעזבו לו גם את הכבוד הזה—העונג האחד אשר לבני הישיבה בימי ענים ומרודם, וישיחו תמיד איש את רעהו · „לאלה אשר חלק ה׳ בעושר לאלה הוכח גם כבוד, הן גם כבוד כשרונות טובים ינחול „הפומפיאני״ (כן קראו לאפרים על שם פומפיאן עיר מולדתו) כי גם ראש הישיבה גם המשגיח וגם המורה יעמדו תמיד, על ימינו ומי כמוהו מאשר בישיבה ?״—כן דברו על ארותו כל חבריו; אך אחרת הגה לב אפרים.

העוני הוא מחזה נורא. לראות את המדוכה והמענה מחזה נורא עוד יותר; אך העני והמדוכה לא ירגיש את ש פ ל ו ת מצבו ומוראו כהאיש העומד ממרחק ורואה זאת. ה ו א ידע כי רע לו, ידע כי טוב ממנו העשיר והחפשי אך לא ידע את ש פ ל ו ת ו ו ב ז י ו נ ו. גם העשיר לא יכל לראות את ערך הדבר הזה יען כי עד-כה רחוק הוא ממנו עד כי לא יראהו; ומה גם כי שקץ ישקץ את העני עמו ותעב יתעבנו על-כן יסגיר את עיניו ויאטם אזניו לבלי יראה וישמע ולבבו יבן לו. מחזה העוני בכל מוראו ושפלות מצבו יוכל לראות אך העני הבלתי מדכא כל-כך ברעהו העני המדכא יותר. הן גם הוא עני גם הוא הנהו חבר להשני, בעיניו יראה באזניו ישמע וגם לבבו יבין וירגיש את כל ונוכחת. בני הישיבה לא הרגישו כל-כך את ענות מצבם ושפלות חייהם כאשר הרגיש זאת אפרים: הוא שכב בלילה בלילה על מקומו הקבוע והמרוח, על כר נוצות אחד ממעל לשק-התבן אשר נתנם לו אביו ומרחוק ראה איך יניצו נערים כמוהו על דבר מקום צר על קצה אחד הכפסלים אשר ישכב האחד והשני הדפנו לאמר „זה חזקתי!״ הריב התחזק והמשגיח בא ויכה לחיי שניהם וכל ראלם גבר על המקום ההוא ויחזק בו והשני שכב על הארץ. „הה, הגה אז לב אפרים, מה רע ומר גורלכם, בני ישיבה! על אודות מקום צר על דף עץ פשוטה תריבו!״ כרגע זכר כי בן ישיבה הנהו גם הוא וימת לבבו בקרבו; אז עת היה הוא שבע (כי הוא השיג בהשתדלות המשגיח וראש הישיבה את ימי אכילתו בבתי הנגידים) וירא והנה אשה זקנה הביאה פתותי לחם נקודים ומעט נזיד עדשים למען הרעבים,—כחגבים נפלו רבים על המציאה הזאת, חטפו איש מפי רעהו, רבו על פתותי לחם אהדים, על כף נזיד אחד וגם עתה לא נצולו ממכות לחי מידי המשגיח וימס לב אפרים ויהי למים: „אנכי אוכל לשבע נפשי הם ישבעו חרפות ומכות ברעבם ללחם צר... והלא יש אנשים אשר יאכלו עוד מאכלים טובים ורבים מאשר אוכל אני!״... אפרים בכל אשר היה ערום מדרכיו היה גם בעל נפש רחמניה וירע בעיניו מאד המעשה אשר יעשה והמחזות אשר הוא רואה וידור אפרים נדר לאמר: „אם יהיה ה׳ בעזרי אשנס את מתני אשלה את כל מזמותי לפני לצאת מן המצך הזה!״ בישיבה ההיא החל מורה עברי ללמד אותם שפת רוסיא והשבון. אפרים קנא בו קנ..ה גדולה, ומה גם אחרי כי שמע כי גם המורה הזה, אשר השבוהו לאחד משרי המלך אשר כסף משחק לו וזהב הרגליו יצק—היה בראשית ימיו בן-ישיבה כמוהו, ואך רק אשר עזב את הישיבה וילמוד בבית-מדרש-הרבנים אשר בעיר ווילנא הגיע למעלתו זאת! „אם-כן איפוא, השב אפרים בלבו, לא בשמים היא וגם ממני

לא יכבד הדבר לעשותו ; ויחל ללמוד בשקידה יבה את שעוריו החצונים , והמשגיח לא השגיח על זה ולא הפריע אותו מעבודתו הזרה הזאת—כי אפרים שחדו תמיד בהלואת פרוטות אחדות—ובכן ידע אמנם אפרים את השפה הרוסית ואת כללי החשבון יותר מכל רעיו עד כי המורה הללו בפה מלא בפני כל נעדי הישיבה. אפרים מצא את הדבר חזה טוב לפניו ויאמר לגלות אזן המורה הזה כי נפשו בהלה בישיבה וכי עם לבבו לנסוע עירה ווילנא להכנס בבית מדרש הרבנים ולבקש עזרתו כי יעמוד על ימינו לתמכו ולסעדו בדבר אשר יזם לעשות ; „הן גם הוא מן הישיבה יצא , חשב בלבו, ואם-כן ידע ויבין את כל רחשי לבי ובטח יעשה למעני את כל אשר אבקש ממנו ויהיה לי לעזר גם בכסף — הוצאות דרכי ובגדים קצרים , וגם מכתבים ותעודות יתן על ידי למכיריו שם ויורני הדרך אלכה בו". ממחרת היום ההוא אחרי אשר המורה יצא מבית הישיבה הלך אפרים אחריו ויגל את אזניו על אדות המחשבה אשר הוא חושב , אפס כי המורה דהוהו בשתי ידיו .

אם יש את נפשך, אמר לו בקרת-רוח , נסע שמה והיית לאיש .

—אך . . . החל אפרים ; אולם המורה הפריעו :

—אנכי לא אוכל לעשות לך מאומה , עתותי ספורות וזמני לא יתנני לדבר אתך , לך לווילנא ותדע את כל באר היטב .

חרה מאד אף אפרים על המורה הרע הזה , אך בכל זאת לא אמר נואש לתקותו וילמוד את למודיו החצונים בכל לב ונפש . פתאם בא לו מכתב מר' יוסף כי אביו מת וכי יבוא לקחת את ירושתו . אחרי עברה לו הבהלה הראשונה ואחרי מחותו את דמעותיו , גנב גם שמחה מעטה בלבבו כי עתה באה תקותו : כסף הירושה יהיה לו להוצאות דרכו ולכל מחסוריו ובשובו משם יעשה דרכו לווילנא , אך אחרית מצא בכפר צלמונה : שם מצא את חוה. היא היתה הנפש האחת אשר קרבתהו מבלי קחת שוחד וגם העלמה הראשונה אשר ידע ויתהלך אתה יחד ויאהבה , ובראותו כי גם היא תאהב אותו ויהרה מחשבה אחרית וישליך אחרי גוו את בית-הספר, אשר כל אנשיו נדמו לו רעים וגאים כהמורה הרע הזה ,—ויאמר לצאת מן הישיבה באהבתו אשר אהב את חוה . ולמען ישיג את מאוי נפשו יעץ את חוה לנסות דבר בערמה לשכור את בני האכרים להפיל אימתה ופחד על אבותיה אולי תצלח לצמוד לו בצרתה, והוא שב למקומו וחכה מדי יום כי ילקח אחרי כבוד להיות חתן לר' יוסף העשיר .

ה׳.

יִסּוּרִים שֶׁל אַהֲבָה.

על אפרים מאז שובו מצלמונה נהה רוח : רוח עועים , רוח חיים או רוח השיר והזמרה (פאעזיע) או כלם יחד . הוא חדל ללמוד גם את שעורי בתלמוד גם את שעוריו אשר נתן לו המורה ורק תמיד חשב מחשבות כתב מכתבים ומליצות ויהי לאיש הרוח. המשגיח , ראש הישיבה ובניה לא העצבוהו יען כי ידעו כי

נתעשר אפרים ע ו ש ר ר ב (לפי מצבו) גם בגדים חדשים עשה לו לעשות, ויתנוהו בכל אשר עשה; המורה אף כי לא שם לב לעשרו אך הוא לא הרגיש גם את חסרון למודיו, כי באשר למד הרבה בעת הראשונה וידע גם עתה את שעורי המורה אשר למדם לפי דעת רוב הנערים. הוא קבל מכתבים מחוה מדי יום אף השיב לה מענה כפעם בפעם והעבודה הזאת חמסה את כל עתותיו; מכתביהם היו מלאים אהבה ודמיון ויחמסו גם את רוחו בקרבו. חוה כתבה לו מכל הנעשה בבית אביה על-פי עצתו וישמח לבו גם הוא, את מחזה הלילה האחרון הודיעה לו במכתב ארוך מלא תקות והבטחות והוא כתב לה מכתב מלא תהלות ותשבחות על אמץ לבה, ויחזה עתידות לו כי עתה תעלה ביד עצתו למלאות חפצו וכי בקרב הימים יבואו אחריו לקחתו אחרי אהובת נפשו.

שלשה ימים עברו בדממה. הימים האלה העציבו את לבו מאד. בימים האלה לא אכל כבראשונה, לא שכב במנוחה על משכבו בלילות, כתב מכתבים ארוכים, הגה נבאים, המליץ מליצות ויהי כמתעתע. בערב יום הרביעי הביא לו איש מכתב אשר על הכתובה כתוב „מעיר הרבונה" נבוך מאד פתח בידים רועדות את מסגורו והנה שם קרא את הדברים האלה:

„אהוב לבבי, חיי רוחי, נשמת נשמתי!

„שלשה ימים לא כתבתי לך, אהובי, כי סכסוכים רבים היו בבית אבותי „וצרות רבות סבלתי. גם עתה אכתוב לך בקצרה כי ראשי עלי סחרחר ועיני „מקור דמעה. למחרת הלילה, אשר חשבנו כי בו נצלנו, נסע אבי העירה „לשאול את עצת הרב המקובל, ספר לו את דברי השדים אשר מאנו להכנע „הרב יעצו כי יעזוב את הכפר על שבע פעמים שבע ימים — שבעה שבועות „ובמשך הזמן הזה יתנני לאיש המיועד לי — התשמע אהובי? הה, הרים נפלו „עלי! לא, לא תקום ולא תהיה!... בוא מהר הנה עיר הרבונה כי אבי שמע „כבר לעצת הרב והננו בעיר, נהלני בעצתך כי אבותי מתעתדים כבר ליום „חתונתי... הה, לא אוכל לשאת את הרעיון הזה: יום חתונתי את איש „בלעדך! לא, אלף פעמים לא! הנני בוכה עד מאד, בדמעות שליש הנני „כותבת את הטורים האלה, החישה ובוא מהר הצילני מידי אבותי, מידי התתונה „כי לך היא לעולמי עד נפש ולב אהבתך ואהובתך.

הוה

„נשיקות אלף הנני שולחת לך עם מכתבי זה. החישה בואך העמיקה עצות"

כל הלילה ההוא לא נם שנתו בכה בכי רב, שפך דמעות כמים עד כי בני הישיבה חשבו כי חולה הוא ויעירו וישאלוהו: „מה לך" אך הוא לא ענם דבר.

— מכתי אנושה מאד, אמר אליהם אחרי אשר שבו וישאלוהו: — מכתי מכת לב היא אשר אין כל צרי ומזור לה, אנכי הנני חולה, אך את חליי לא תדעו ולא ידעוהו גם הרופאים, היא חולת... הנני בוכה על מות אבי, הוסיף לאמר למען הסתר מחשבות לבו, הה, הנה גם אנכי נשארתי יתום אומלל וגם

אותה—אותו, אתפוץ לאמר, יאבו לקחת—לקח ה׳, אומר, ממני ...

הנערים ראהו כן תמהו ויחליטו כי מרב חמו בקרבו ידבר כמשתגע.

—האם נקרא לך את הרופא? שאלוהו, אך הוא מנעם:

—אין כל רופא למחלת לבבי, הניחוני אַחַי בדממה, כי טוב לי המנוחה מאד.

לעת צאת השחר הרה אפרים מחשבה אחת אשר עצתה שברה עליו ויחשבָהָ לעצה נפלאה מאין כמוה, אך ירא פן לא תוכל חוה להקימה; אפס בזכרו את מעשי השדים ואת כל אשר עשתה אהובתו האמין בכל לבו כי עזוז רוחה יעמוד לה גם בזאת ויישן שנה מתוקה לאור הבקר.

בקומו משנתו התפללו שם כבר תפלת „ותיקין" והוא מהר וישם את בגדיו עליו וירץ אל בית ראש הישיבה.

—מה לך, פומפיאני, כי הקדמת לבוא אלי בבקר השכם? שאלהו הראש בתמהון.

—הה, הושיעה נא, רבי! הושיעה נא את נפש אבי האמלל, צעק אפרים ויתן את קולו בבכי־רב.

ראש הישיבה עמד נבוך נבהל ומשומם למשמע אזניו, גם אשתו מהרה לשמוע מה בפי הפומפיאני דבר.

—מה לך? בני, דַבֵּר נא בשפה ברורה, אמרו גם שניהם יחד.

—אביך הלא מת? הוסיף הראש בהשתוממות.

—כן, רבי, מת ... אבל ... הה ... אמר אפרים בדמעות של״ש וימרר מאד בבכי.

—ספר לנו את כל ונשמעה, אמרו ראש־הישיבה ואשתו גם יחד.

אפרים הוסיף לבכות.

אשת הראש נתנה לו מלא צנצנת טהע להשיב את נפשו, אך אפרים לא נגע בה.

—אצום היום הזה, אמר ויתאפק בכל כחו מבכי.

—הגד נא מה אלה לפני?

אפרים מחה דמעותיו ויספר ויבך וגנוחי גנח כאחד:

—אבי נראה אלי בחלום הלילה נגוע ופצוע מאד ... הוא אמר כי הנהו במצב רע ... שם בעולם האמת ... הה, אבי! אבי!

—חלמא טבא חזית, טבא הוא וטבא להוי! אמר ראש הישיבה בפני יראת־אלהים.

—יהיה לטוב ולרחמים, ענתה אחריו אשתו.

אך אפרים לא שעה אל דבריהם ויבך ויספר הלאה.

—הוא היה נגוע מאד ... ויאמר אלי בדמעות של״ש ... כי אם תבא לעיר חרבונה ... ואבוא אל הרב שמה ... ואמרתי אליו כי אך בידו לתקן את נשמת אבי המת ... ובידיו תלוי כל גן עדנו ...

—נסע נא בני, נסע מהר, מצוה לקים דברי המת.

—אך הן לא יאמין לי הרב ההוא, אמר אפרים ויתן את קולו בבכי עוד.

—אנכי אכתוב ואחתום כי אמת בפיך.

—כתוב ויחתום לך, אמרה גם אשתו.

—אבל, רבי... הוסיף אפרים בדמעותיו, אנכי חפצתי לבקש ממך רבי... אשר תכתוב כי לך נראה אבי בלילה ובאזניך אמר את הדברים כי אתה תשלחני אל הרב ההוא.

—אנכי? שנה הראש בתמהון.

אפרים הוסיף לבכות.

—מותר לשנות מפני דרכי השלום, רבי... ובפרט מפני שלום מת...

—כתוב נא לו, אמרה גם אשתו: —הלא עיניך הרואות כי תקון נפש מת הנה עתה בפיך ובידיך לעשותו, ומדוע תסרב?

—כתוב נא, רבי.

הרבי חשב רגעים אחדים.

—למען אבי, הוסיף אפרים בדמעותיו: —אשלם לך בעד טרחתך.

—כתוב נא, כתוב אישי!

ראש הישיבה לקח עט דיו וגליון ויכתוב ככל אשר הגיד לו אפרים, מפיו קרא דבריו והוא כתב על הספר ויחתום בהתימתו.

עצתי קמה! חשב אפרים בצאתו, —נלחמתי אתו ואוכל; הן בידי מכתבו, האח! חוה תהיה לי—אם אך יהיה לאל ידה למלאות אחרי עצתי, אך היא תעשה ותוכל, היא אוהבת אותי...

בחפזה בא אל בית הישיבה ויאסוף חפציו ומבלי גם קחת ברכת הפרידה מאת כל איש הלך אל אכסנית חרבונה ויתן שכר עגלה ויסע.

ובבית יוסף אשר בעיר היתה שערורה. יוסף ושפרה יפחדו עד מאד פן יֻדַע להלצים מקום מגורם וישחרו גם את ביתו זה; הרב אמר בפה מלא כי העצה האחת היא אך כי ימהר יחיש מעשהו לתת את בתו בחופה וקדושין כדת משה וישראל להאיש המיועד לה; אך למרות רצונם יגמגם עתה המְחֻתָּן בדבר השדוך, ואף כי לא העיז עוד לאמר בפה מלא כי יבטל את „התנאים" אשר בינו ובין ר' יוסף, היהודים נתנו להתנאים קדושה רבה ותקף עד כי קשה עליהם מאד מאד לבטלם, ולפי דבת ההמון טוב להשיא בחפה וקדושין ולהוציא אחר־כן בגט פטורין מלהפר ברית התנאים; ועל כן לא העיז גם מחתן ר' יוסף לעשות כדבר הרע הזה עד מהרה, אפס כי גם לתת את בנו להתן בבית אשר שדים יקננו שמה ולאיש לבתולה אשר נפש מכשף תרדפנה עד חרמה לא אבה, ועל־כן דחה את הדבר מיום ליום ויבקש תואנות להמשיך את זמן חתונתם.—עוד בגדי החתן טרם תופרו, עוד כסף „הנדן" אין בידי" וכדומה להצטדקות כמו אלה. לאבות חוה הרע הדבר הזה מאד, אחרי כי הרב אמר בפרוש כי אך זאת היא הסגלה האחת והטובה כי ידפו

הל'צ'ים מהם וכי יוכלו לשוב לביתם ולהרחים אשר בכפר .

חוה גם היא היתה שוממה עד מאד . פה בעיר לא יכלה להמשיך מעשי שדיה ולציה , גם לא יכלה לאמר כי תמאן בהשדוך הזה , ראשונה כי בעת כזאת אשר שדים ומחבלים יהרשו רע על בית אביה ואך היא האחת אשר לרגלה באו כל הדברים האלה והיא האחת אשר תוכל גם לתקן את המְעֻוָּת הזה ולהציל נפשות בית אביה והיא אם תמאן עתה בדבר אשר הרב יאמר בפרוש כי בלעדי זאת אין כל תרופה ותקנה לגרש כלה את השדים—הלא לא תוכל לראות ברעה אשר תמצא את אבותיה וכל העם יסקלוה באבנים ויעפרו בעפר את פניה ; זאת שנית יָרְאָה פן בדבריה אלה תשחית ותקלקל גם מעשיה הראשונים גם העצות אשר יביא לה אוהבה, ואשר בטה יותר טוב יהיה אם כל קו של השד לא ימשכו עליה אבותיה כי גם היא איננה נאמנה בבריתם , ועל־כן החרישה, לבבה דאבה עליה ועיניה מקור דמעה . בסתר לבה שמחה מאד מאד על אשר מהתניה ימשיכו את דבר התונתה וברעיונות מלאים תקוה הכתה בכליון עינים על בוא ידידה שאהבה נפשה , היודעלסבב לבב איש בערמתו . מיום ליום ומשעה לשעה קותה יואו . יום לשנה נחשב לה ושעה להדש ולבבה פחד ורחב באין נחת . גם שנתה נדדה בכל לילה , גם היא הָפְּתָה בעצבון נורא וגם היא הגתה נכאים ותמלא את ספרה־הימים מרורות .

בחצות יום אחד מדי צאתה החוצה קדם את פניה נער אחד .

—את היא חוה בת ר' יוסף מכפר צלמונה ? שאלה .

—אנכי , אנכי ! ענתה בלב נפעם .

—תני לי אות כי פיך מדבר אלי , הוסיף הנער .

—הנני מחכה על בוא עלם מעיר סלאנים , אמרה בחפזה ותתאדם וכמו נפשה יראה לה כי גלתה את מצפוני לבבה לאיש זר .

—אם־כן הא לך מכתב , אמר הנער וינס .

חוה פתחה את מסגרו בזריזות ובלב נפעם ותקרא בו את הדברים האלה .

„חוה חית נפשי ודמי לבבי !

„עתה באתי ולמלחמה באתי . לי עצה אם אך לך גבורה .—הנני מחכה „עליך בקצה רחוב הנוצרים על פני השדה ! מהרי ובואי וארויך נשיקות .

„אני שלך ונפשי שלך א פ ר י ם"

כהץ מקשת הגבור מהרה חוה ותשם את בגדיה עליה ותלך אל המקום אשר התוה לה אפרים .

ויהי בראותו אותה מרחוק וירץ לקראתה ויפל על צוארה ויחבקה וינשקה וגם היא אצלה לו נשיקות אין מספר .

—האח ! מה יקרת ומה נעמת חמדת לבבי ! אמר אפרים בגעגועים גלוים ועד את נפשו לפניה .

—הנה ראיתי את פניך כראות מלאך אלהים , אמרה חוה חלקה גם

היא :—מלאך מושיעי וגואלי ! . . . הה, אפרים ! לו ידעת אף אחד אחוז מאלף את אשר סבלתי .

—גם לי לא מעטו יגון אנחה ושברון רוח, אֱיָלוּתִי, אך נעזבם נא הפעם אם עודנו חיים ונתעלם באהבתנו . . .

—הידוע תדע את אשר עולל לי בימים האחרונים האלה . . .

—הלא דמעות בעניך, המדתי ! וכרגע געו גם שניהם בבכי .

אך צלצול שמע נשיקות פה נשמע מתוך הבכי ופניהם נהרו .

—לי עצה נכונה, אמר אפרים, ובעוז רוחך אבטח כי תוציאה לפעולות ידים ובה נִוָשַׁע תשועות עולמים .

—ככל אשר תיעץ ותצוה אעשה .

אפרים הציע לפניה את דבר עצתו .

—ועל כן, גָּמַר אֹמֶר, מצאתי לי מקום בקצה העיר ברחוב האכרים למען לא יודע לאיש כי הנני בזה עד עת מצוא .

בבכי, שמחה, דמעות וצהלה גם יחד התפרדו איש מרעהו בבטחון חזק כי מדי יום יתראו פנים במקום הזה .

ו.

הַגִּלְגּוּל .

עברו שני ימים .

העיר הרבונה היתה במרקחה . אין בית אשר לא ידברו שמה מהחדשה הנפלאה אשר נעשתה בה, אין איש אשר לא ישום וישרוק לשמעה, אין אשה אשר לא תספר ותשוב ותספר את כל הנפלאות אשר נקרו ויאתיו בעיר הזאת, מיושבי על מדין עד הבחורים העניים היושבים בבתי־מדרשם, מן העשיר בחדרי משכיותו עד השפחה אשר אחורי התנור והכירים דברו אך בזאת, ספרו בכל פה אך את אשר נעשה את הוה ב ת ר׳ יוסף .

—הה ! אמללה, אמללה ! הניעו אחריה ראש כל שומע .

ובבית ר׳ יוסף בכו רב בכי . שממות תהו נראתה בכל פנות הבית ועצב ותמהון רב שמו אותותם אותות על פני שפרה ואישה . היא לא שמה לב לכל אשר בבית, לא בשלה את ארוחהם, לא טאטאה את החדרים, לא שמה סדרים לכלי־הבית ואך דמעות כמים הורידה על אבדן כבודם ועל בתם כי נ ה ת פ ה .

—אלהים מצא את עונינו צעקו גם שניהם בכל עת .

—אנכי הזהרתיך תמיד לגרש את המכשף הארור הזה מביתנו, הוסיפה בכל פעם שפרה :—ואתה לא שמעת לקול אשתך והנה באה עלינו את הצרה הזאת .

—הרף מִדַּבֵּר, ענה יוסף במר נפשו :—העוד מלים בפיך להרשיעני ? . . . אַתְּ, אך אַתְּ התגרית עמו תמיד מלחמה, עִנית את נפשו גם במאכלו גם בשוקיו גם ללִון בבית לא נתת לו ועל־כן ינקום כעת את נקמתו ממנו . . . אַתְּ אך אַתְּ אשמה בדבר הזה . . .

—יהי איך שיהיה, ענתה שפרה רכות כמו הבירה את חטאה :—בין כה וכה אמללים הננו ואמללה היא בתנו ...

יוסף וגם שפרה הלכו אל בית הרב ויבכו לפניו ובדמעות שליש בקשו את פניו כי יציל את בתם וכי בכח הקבלה הטובה עליו יגרש את גלגול תנחום המכשף אשר בא אל קרבה ואשר ביום אתמול שמעו באזניהם אותו מדבר ומתודה מפי חוה אשר נחטפה.

הדבר אשר עד כה אך למשמע אזן שמע הרב הנהו עתה לפניו ויאסוף שארית אונים ויאמר לעשות גם לו שם כאחד הגדולים אשר בארץ ובכח השמות ילחם את הגלגול עד אשר יוכל לו ויגרשנו כלה מאת חוה אשר בא בקרבה שלא כדת.

—אם יקרה עוד הפעם מקרה בלתי טהור כזה את בתכם, שלחו וקראו נא אלי ובעזרת ה' הרופא לכל חולי ואשר בידו נפש כל חי אשנס מתני ואעשה ככל אשר יהיה לאל ידי לעשות, ובטחו בה' צור ישראל כי הבת תִוָשע ואתם תשובו לנחלתכם.

הרב צם ביום המחרת, קדש וטהר את גופו במקוה מים וישב על ספרי המקבלים ויאסוף מהם כעמיר גורנה את כל השמות הקדושים כל המלאכים השרפים והאופנים הנחוצים למלאכת השבעותיו ואשר יעמדו לימינו לבלתי יזיק הגלגול גם אותו. והנה הוא קרוא לבית ר' יוסף.

שמה נקבצו באו כל נכבדי העיר לראות את הנוראות אשר יֵעָשה שמה, והמון אדם רב, מבני דלת העם אשר לא הניחום לבוא הביתה, עמדו אחורי הדלת והחלונות. והנה חוה נופלת ארצה ופניה למטה וקול גלגול נשמת תנחום מדבר מתוך גרונה. חרדת אלהים שרתה בבית, כל האנשים התיישו, השתוממו איש בפני רעהו ודממת מות נסוכה על פני כל החדר ההוא. אבות חוה בכו רב בכי וישכיבו את בתם על המטה והיא כבול עץ כנוף מת לא הניעה אבר לא נדדה עפעף, אך כאשר רצו אבותיה להפוך אותה ופניה למעלה לא נתנתם חוה כי היא התהפכה כרגע בזַוָעה וברעידת כל אבריה.

—ידעתי, אמר הגלגול מתוך גופת חוה :—ידעתי גם אנכי כי הרב חושב עלי מחשבות לגרשני כלה, אך אנכי לא אשמע בקולו ולמצותיו לא אסור.

הרב נראה על מפתן הבית ויציגו לפניו כסא על יד המטה וישב.

—בשם השמות הקדושים (צפצוף) הנני משביע עליך מגלגלת כי תעני לי על כל שאלותי.

—אענה, ענה הגלגול וכל הקהל הנאסף הביטו בפני הרב ביראה כי הלא עיניהם הרואות אשר גם גלגולים סרים למשמעתו.

—מי אתה?

—תנחום, אשר היה טוחן ברחים של ר' יוסף ועוסק בכשפים בחייו. הוי ואבוי לנפשי, חטאתי עויתי ופשעתי, על כן אין מנוחה לי גם אחרי מותי; נודד הנני, גלגול הנני—אויה לי!

אימתה ופחד נפל על האנשים אשר בבית, ורעדת קדש לבשה נפשם בשמעם

פי מת מדבר אליהם.

—ואיככה נועזת להכנס בבתולה הזאת?

—הייתי נודד בשדות ויערים, מגלגל בעץ ואבן, באבני השדה ובעצי היער, נתגלגלתי באש וצעקתי מרה אך שומע לא היה לי, ואשוב ואגלגל במים, והנה חוה בת ארוני יוסף שתתה מן המים האלה בלי ברכה וְנָתְנָה לי רשות להגלגל בה ואגלגל.

אימת־מות אחזה את השומעים.

—הלא תראו הלא תבינו, העיד הרב את אזני האנשים למוסר:—הלא תשמעו מה יקרה לארם בחיי הבלו על עברה קלה.

האנשים נדו בראשם לאות כי שמעו לקול האות הזה.

הרב עמד על רגליו.

—בשם השמות הקרושים (צפצוף) אנכי גוזר עליך גלגול תנחום שתצא תכף ומיד מגוף הבתולה חוה בת יוסף מאצבעה הקטן בכדי שלא תזיק לשום אבר מרמ"ח אבריה ולשום גיד משס"ה גידיה...

—לא אובה, ולא אשמע ולא אצא, ענה הגלגול:—אבל רבי ואלופי, אנכי הנני כעת בידיך, ובפיך ובלבבך לתקנני... לו תאבה, רבי! וְתִקַּנְתָּ את נשמתי כי אז אצא מאפלה לאורה מגלגול לתקון ואז אצא לצמיתות...

תמהון בין השומעים.

—ובמה אוכל לתקנך?

—שמע נא לי ואספר: מכשף הייתי בחיי ואת נשמתי מכרתי לשדים ורוחות רעות, ועל־כן גם אחרי מותי נהדפתי בכף הקלע אל מעון השדים והרוחות... לא נתנו לי מקום אף בגיהנום לצרף את נשמתי ואהי נודד ואהי אור מתעה ואהי לגלגול... מאחורי הפרגוד שמעתי פעם כי לו אוכל לכונן את מצב בני הגחמד כי יהיה חלקו תמיד מיושבי בית המדרש, ותמיד כל היום יהגה בתורתנו הקרושה כי אז תעלה ארוכה שלמה לנודי ואז אשוב ואצרף עדי הגיעי לחלקי בגן־העדן...

רגעים אחדים עמד הגלגול מְדַבֵּר וכל העם רואים את הקולות ומשתאים איש מול פני רעהו, הרב שאף את אבק־הַטַּבָּק והגלגול הוסיף:

—לא מצאתי כל עצה לי בלתי כי אם ר' יוסף יתן את בתו לבני לאשה (תמהון ותשואה בין הנאספים) והוא יחזקו על שלחנו וילמוד (דממת מות מעטה) לדבר הזה שלחתי את השדים והלצים אשר היו נאמנים אתי לכפר, אך הם לא פעלו כל מאום! ועל־כן בקשתי ומצאתי עת מצוא להגלגל בגוף בתו חוה,—ועתה לא אצא כל עוד לא תוציאו את הדבר לפעולות ידים... לא אתן את חוה להִלָּקח לאיש בלתי בני... אך לבני תהיה...

שממון ותמהון רב נשמע בין הנאספים.

—אך אנכי הנני גוזר עליך בחרם הגדול של יהושע בן־נון כי תצא תכף ומיד מגוף הבתולה חוה בת יוסף מאצבעה הקטן בכדי שלא תזיק לשום אבר מרמ"ח

אבריה ולשום ג״ד משס״ה גידיה ואם אין אַחֲרִים אותך „בתר״ך עמודי אור שבכתר וקל״ב נתיבות החכמה, ובנ׳ שערי בינה ובע״ב גשרים של מימי החסד ובמ״ב להבות אש שבגבורה ובשם המפורש שבספירת התפארת שהוא הוי״ה מנוקד קָ״ץ קְ״ץ „ *)

—לא אובה לא אשמע ולא אצא, ענה שנית הגלגול בקול רם :—אנכי הנני בין כה וכה מוחרם משני עולמות, בין כה ובין כה לא אמצא לי מנוח, אנכי אמרתי כי אושע על ידכם—אנשים חוטאים! כי לב בשר לכם לרחם עלי; עתה כי לבב אבן בקרבכם לא אחוס גם אני... לא אוסיף גם לדבר עמכם ולא אצא עדי אשר תנשא חוה לבני לאשה...

הגלגול נדמה.

חוה התעוררה מעט מעט; אבותיה אשר לא מנעו מבכי כל העת הזאת, חשו אליה ויקראו: „חוה בתנו! בתנו חוה!״—והיא התעוררה יותר ותתהפך על צלעה ופניה למעלה, עיניה הו עוד סגורות, שפתיה נעים והיא כמו לא תדע דבר.

—הה, חֲלשה! כחי עזבני... אמרה בשפל קולה.

—התנערי והתעוררי בתנו!

חוה פתחה את עיניה ותבט בפני כל הנצבים עליה.

—מה זה? מאין באו האנשים הרבים האלה? שאלה בשפה־רפה.

—היא לא תדע ולא תזכור דבר, התלחשו האנשים.

—מה לך, בתנו? אם ראשך ידאב עליך?

—אין דבר, זולתי כי נשמת אפי קצרה, אלך נא החוצה ואשאף רוח צח.

—הניחוה ותלך, אמרו כל האנשים פה אחד.

—הה, הושיעה נא רבנו, הושיעה! בכו ויתחננו יוסף ושפרה אחר צאת האנשים הנאספים מן הבית וגם חוה יצאה :—הה, חוסה נא עלינו, רבנו הקדוש, חוסה על נפש בתנו האומללה, ובדברם בכו רב בכי.

—מדוע זה תתרפו ביום צרה? ענה הרב, הלא אמרתי לכם גם אז כי תמהרו להשיאה בחופה וקדושין, כי אף זאת היא העצה האחת להציל את בתכם מהאבון הנורא הזה, ואתם לא אצתם, לעשות נרפים הייתם...

—אבל, רבנו! אנחנו לא נרפים היינו בדבר, אפס כי המחתן לא אבה, אך הוא מצדו עכב, ועתה, הוי לנפשנו! שלח היום בבקר גם את התנאים בחזרה, ויצו את האיש לאמר: „כי לא יוכל להתחתן את בתולה מכַשֶׁפֶת״—אוי ואבוי...

זרם דמעות נפרץ מעיניהם עד כי לא יכלו לדבר עוד.

—אבל הן אסור לו להפר ברית התנאים, אמר הרב ויקמוט את מצחו:—אנכי אועידנו לדין... סוף דבר אנכי אעשה ככל אשר יהיה לאל ידי לתקן הדבר ובתכם תושע...

—אמן, כן יאמר ה׳, ולך, רבנו, תהיה הצדקה כי תשיב נפש הבת לאבותיה.

---

*) לשון „שבחי ר׳ חיים ויטאל״ (חלומו משנת השכ״ב י״ז חשון).

הרב יצא מן הבית ואבות דוה בכו רב-בכי.

* *
*

—חא-חא-חא ! צ‏וקה חוה בפני אפרים אשר יצאה אליו השדה :— הנני גבורה, דברתי גם יכלתי... שלשום היה לי אך יום־מסה והיום הזה דברתי את הרב... חא-חא-חא ! אות לטובה ראיתי היום כי מחתני השיבו את התנאים, ואוסיף אומץ ואדבר ואפיל פחדים....

—ארויך נשיקותי, מחמד נפשי ולבבי ! בעד מפעליך אלה, כי אין בלעדי יודע את אומץ רוחך.

ז.

הֲלָכָה בְגִלְגּוּל בִּנְשׂוּאִים.

לא לשוא התמרמר הרב על אשר לא מלא ר׳ יוסף אחרי עצתו ויתמהמה לתת את בתו לאיש, לא לשוא חרה לו מאד בשמעו כי ר׳ גבריאל (אבי החתן) הפר גם ברית „התנאים״, הן הוא גמר בדעתו ליעד את הגלגול לדין תורה ובכח ההלכה המפרשת „אין אדם עושה סחורה בפרתו של חברו״ יגזור את פסק דינו כי אין לו כל רשות לבקש את תקונו על ידי אשת איש זר ! אולם עתה אחרי אשר התנאים הופרו וחוה שבה ותהי לבתולה אשר לא אֹרָשָׂה, עתה הלא יכבד ממנו הדבר לעשותו ועל־כן יעץ את יוסף כי יעמוד הוא בראשונה לדין את מחתנו ואחרי אשר יצא דבר „הַפְּסָק״ מלפניו כי ר׳ גבריאל ישיב את התנאים לתקפם וגם לא יאחר להשיא את בנו בחפה וקדושין את כלתו זאת, אחרי כן ישוב גם הוא ויגרש כלה את הגלגול למען ידעו בני ישראל לדורותם כי „מְקֻבָּל״ היה בתוכם.

חוה ואפרים חלו ורגזו מאד, פן תעלה בידי הרב להטות את לב גבריאל לעשות את הדבר הזה ואז תאבד גם תקותם האחרונה ויחזק אפרים את לב חוה, מדי יום ביומו נשמע קול הגלגול מדבר מתוך פיה לאמר : „אנכי לא אתנגה להנשא לבן ר׳ גבריאל, לא אשמע לקול הרב... אך לבני תהיה״, ועוד דברים אשר אמנם לא החטיאו את המטרה ויקשו את לב ר׳ גבריאל, ובכל אשר הרב צוה עליו לשוב ולקחת את התנאים מידי ר׳ יוסף, ובכל אשר הבטיחהו כי אחרי כן יגרש באין כל ספק את הגלגול, לא אבה ר׳ גבריאל שמוע לו וימאן לעשות את מצות הרב.

—גרש נא, רבי, בראשונה את הגלגול, אמר גבריאל בעמדו לפניו לדין :—ותשוב חוה ותהיה כאשר היתה אז אשיב גם אנכי ואקח את התנאים וחוה תהיה לבני לאשה.

הרב ראה כי כן, ויאמר לקדש את ה׳ ברבים, וירק את כל שמותיו הקדושים, ויתן מקלו בידי השמש וישלחהו ללכת אל קבר תנחום למען העיר

בו כי יבוא ויקום לדינו ביום השלישי.

שֵׁמַע הדבר הזה עשה לו כנפים, והקול נשמע עד למרחוק לאמר: בעיר הרבונה נתגלגלה נפש מכשף, והיא התודתה לפני רב העיר, ובפני כל עם ועדה בקשה את פניו כי יתקננה, וכי הרב יעדה למשפט. ומכל עברים נסעו וילכו עירה הרבונה על היום הגדול ההוא, קרובים וגם רחוקים באו לשמוע את דבר המשפט הנפלא הזה כי יִשָּׁפֵט איש חי את נפש מת.

חוה גם היא התראתה פנים את אפרים והוא למד את לשונה למהר לדבר צחות בעת ההיא, ויהי גם הוא הכן ליום השלישי לבצע את מזמתו אשר חשב לפעולות ידים, ועל לב חוה דבר כי זה הוא האות האחרון למו וכי בעוד שלשה ימים תמלא משאלת לבם לטובה.

היום הנורא ההוא בא. הרב ושני הדינים צמו אז ויטהרו ויתקדשו במקוה מים חיים, וגם שמות הקבלה מסר להם הרב, ובחדרת קדש ואימה נוראה ישבו כסאות למשפט. סדין לבן תלו במקצוע הבית ותחתיו שָׂמוּ את חוה וגלגולה למען הבדל בין החיים והמתים. אנשים רבים למאד מלאו את הבית, כלם עמדו צפופים מחרישים משתאים לראות ולשמוע את המשפט הנורא הזה. ועוד רבים אשר לא יכילם הבית ועמדו בתוך המסדרונה, גם אחורי החלונות גם בכל הצר הבית גם במלא רוחב הרחוב עמדו אנשים נשים וטף מרבה להכיל, איש את אחיו יחזקו וגבר על עמיתו יתחזק וכלם כאחד עונים ואומרים כי לוּ לא ראו זאת בעיניהם כי אז לא האמינו לדבר הזה!

הרב צוה וכל הנאספים אמרו „ויהי נעם" וגו' שבע פעמים, ויעמוד הרב על רגליו ויאמר:

— אנחנו בית־הדין של מטה ברשות בית־הדין של מעלה וברשות השמות הקדושים (צפצוף) הננו גוזרים עליך תנחום בן גרשם שתבוא ותתיצב לפנינו לדין.

מאחורי הסדין נשמע קול אנקת חוה בצעקה „הה!" ובנפלה על הארץ, ואחרי רגעים אחדים נשמע גם קול הגלגול מדבר מתוך פיה:

— הנני!

—אתה יוסף בן־מאיר לאשר כי אתה הטוען סַדֵּר טענותיך ראשונה, אמר הרב.

יוסף התיצב לפני השלחן וגם שפרה התיצבה אחורי כתפיו למען תעזור על ידו בטענותיו.

—הה, תנחום! החל יוסף, מה אֹמַר ומה אטען?... מה לך ולבתי כי תאמר לאבדה? זכור נא התהלכי אתך בצדק ויושר, האם עשקתי שכר פעולתך? אם לא במו פיך הודית לי כי טוב אני לך מעשרה אדונים אחרים?— ומדוע זה עתה...

—סלח נא תנחום לאמתך, הפריעתהו שפרה בקול בוכים: —אם אולי מאכלך לא היה שמן, או אולי לא שמרתי מועד ארוחתך בעתה ובזמנה, הלא אך אשה חוטאת אני...

—חע־חע־חע! נשמע מאחורי הסדין צחוק הגלגול בקול אשה.

כל העם פחדו רב פחד והגב הרעים פנים:

—הסי, אשה קשת רוח! אמר אליה בחרון:—דזה אישך הוא הטגן.

—מה אמר ומה אדבר, רבי?... הוסה נא ר׳ תנחום, הוסה!...

—מאחורי הסדין נשמע קול:

—אנכי לא אטען מאומה, זולתי אחרי כי באשמתך ובאשמת אישתך...

—מה תדבר, ר׳ תנחום? באשמתי?... צעקה שפרה.

—כן, באשמתך... אַתְּ חרחרת תמיד ריב ומצה, ואך מאתך היתה נסבה כי נלהצתי ללון בבית־הרחים אשר שם שדים יקננו, ואך באשמתך באתי שמה בהברות אתם ומכרתי את נשמתי למו, ועל כן גם עתה נפל הגורל על בתך כי אך על־ידה אושע ואפדה מהם...

—רבי! שקר ידבר הגלגול, צעקה שפרה בחמת רוחה:—הוא, ימחול לי, היה גם בחייו...

—הסי, אשה פתיה! גערו בה אישה והרב גם יחד.

—הוא בא לטעון מדיני דגרמי, לחש הרב באזני הדינים:—ומאחר שאין אנו דנים דיני דגרמי...

הרב לקה את „השן המשפט" המונח לפניו ויהפך את עליו. כל העם עומדים צפופים ואימתה ופחד אחזה את בשרם.

פתאם נשמע בין הנאספים קול לאמר: „פנו נא מקום! הדבר נחוץ מאד!" האנשים נדחקו ונהלצו עוד ויתנו מקום לעבור את איש, אשר רשומי בגדיו ומהלכו נכרו עד מאד כי בעל־עגלה הנהו, ואת נער צעיר אשר ינהל בידו. הוא עבר על פני כלם ויצג את העלם לפני השולחן אשר הרב והדינים מסבים עליו...

—אפרים!! צעקו יוסף ושפרה בקול גדול וישתוממו לדעת מאין בא הנה לעת כזאת.

—העלם הזה, ספר האיש בעל־העגלה, בא עתה עמדי מעיר סלאנים ויאץ בי כי אוליכנו היש מהר אליך, רבי! — „דבר נחוץ מאד לי אל הרב" אמר אלי.

—מי אתה בני?

—הוא אפרים בן־תנחום הזה, ענו תחתיו יוסף ושפרה מבוהלים.

אפרים הביט סביביו כמו לא ידע מאומה מכל אשר בבית הזה ויוציא מצלחתו אגרת התומה ויתנה על יד הרב.

—ראש הישיבה ר׳ למך אשר אֻמָּנֶה בין תלמידיו שלחני אליך, רבי! וימסור בידי את המכתב הזה והזהר הזהרני לבלתי אתמהמה מאומה ויאמר לי כי הדבר נחוץ מאד למען אבי המת...

כל הנאספים, ומהם גם יוסף ושפרה, עמדו כנציבי מלח לדעת מה יעשה ה׳ עם המשפט הלזה.

הרב פתח את המכתב ויקרא.

—מה זה פה ? שאל בדממה ובתמימות אפרים את ר' יוסף , אך הוא לא ענהו מאומה ואף הביט בפני הרב .

—הוא כתב-יד ר' למך מכירי , אמר הרב בדממה אל הדינים היושבים סביבו במסרו גם להם את המכתב :—אנכי הנני מכיר את כתב ידו והתימתו באר היטב .

—גם הוא יעיד... העירו הַדַיָנִים כמסתפקים :—אם מה' יצא הדבר ...

הקוראים הלא יזכרו עוד את דבר המכתב אשר בערמתו השיג אפרים .

—מורי ורבותי ! הוסיף הגלגול , הנה בני לפניכם , ראו הביטו בו : יפי פניו , חכמת לבבו , רב ידיעתו בגמרא הנה היא נחמד למראה ! והלא לכם לדעת את המשפט אשר לפניכם , לא דיני ממנות הנהו הדין הזה אשר או ראובן או שמעון יפסיד או ירויח מעט כסף נבזה , המשפט הזה הנהו מדיני נ פ ש ו ת , נפש אחת מישראל הִנֶהָ כעת בפיכם ובלבבכם לעשותה מתוקנת או לאבדה בענין רע ! הנה עיניכם הרואות את בני כי נחמד הוא גם במראהו גם בחכמתו , ומה כל הרעש הזה אם יִלָקַח אחרי כבוד למען תקן נשמת אביו , ומה כל הרעה אשר תמצא את יוסף אם יתן לו בתו ? אולם אנכי , הה ! אם לא תתנו עתה לב לתקנני ולהעלני אל חלקי שם בשמי מרום ,—לו גם יעלה בידכם לגרשני מן גו-חוה הזה , האשוב למקומי ? היתמו ימי נודי ונועי ? לא , אצא ממנה ואבוא באיש אחר , אבוא באש ובמים , אבוא בעץ ובאבן , אגלגל עוד ואגלגל עוד לנצח נצחים ...

בכי הגלגול נשמע וחלחלה אחזה את כל האנשים .

—אסון מי יגדל ורעת מי תעלה מעלה ? הוסיף הגלגול אחרי דממת מות מעטה :—הן כה סוף לא יעשה עוד יוסף שדוך-הגון את בתו ; ואנכי , הה , אלך מדחי אל דחי מגלגול לגלגול ואדדה יתר שנותי אך בעולם התהו בין שדים רוחות-רעות ומחבלים , ודמי אך מידכם אדרוש , אתם אך אתם תדחוני למדחפות ולא תתנוני להסתפח בנחלת ישראל ...

גם רחמי הרב נכמרו ויחל לדבר על לב יוסף ואשתו אולי אמנם כשר הדבר לפניהם .

—ואם בקולי תשמעו , הוסיף עוד הגלגול ויאמר :—בו ברגע אשר ישים בני טבעת הקרושין על יד חוה , בו ברגע אצא ממנה לעולם ועד , כי בו ברגע יתמו גם ימי גלותי וימי נודי ונועי וְאֶתָּקֵן ואהי מצרפת ותקוה טובה נשקפה לי כי אשוב להנות מזיו השכינה ובתוך שלומי אמוני ישראל תחד גם כבודי ...

יוסף ושפרה התלחשו דברים .

—לפי דעתנו , לחשו הַדַיָנִים באזני הרב :—לפי דעתנו אמנם נחוץ לְפַשֵׁר הדבר לטוב תנחום , נפש אחת מישראל יקרה היא מפז ...

—„התורה חסה על ממונם של ישראל" שמעתי עוד בארץ , הוסיף הגלגול לְדַבֵּר בקול מהול בבכי :—ואתם לא תאבו לרחם על נפש ישראל אשר תלך לאבדון כי לא תאבו להצילה ... הגלגול בכה בקול גדול וחרדת אלהים שררה

בחדר. אי־ים הביטו בתמימות בפני כל האנשים, ותמיד שאל בלאט את יוסף: „מה זה ?״— „מי ידבר שמה מתחת לפרכת ?״ אך יוסף עמד נדהם מאד ולא ענהו דבר.

—ומה דעתך, רבי ? שאלה שפרה.

—ואם אראה כי אבדה תקותי מכם, הוסיף עוד הגלגול בקול גדול ונורא מאד.—לא אצא ממנה עד עולם! לא אשמע גם לדברי החרמות והשבעות לא אשמע לכל דבר ולא אצא מאת הנערה הזאת אשר אך באשמת אבותיה באה עלי כל הרעה הזאת ואך מידיהם נגזרתי...

—אולי אמנם כשר הדבר בעיניכם, אמר הרב ליוסף ושפרה:—הן אם אין יחוס להנער הזה מצד תולדותיו הלא יש לו יחוס עצמו, ראש הישיבה דבר עליו טובות ויעיד כי הנהו מן המובחרים אשר בבית הישיבה שם...

- אם אין עצה אחרת להציל את בתנו, אמר יוסף תפוש בשרעפיו.

—אם כה ואם כה הִנֵה אבודה, הוסיפה שפרה ותנד במו ראשה:— הה, בתנו חות, בתנו היקרה!

—ואתה התדע את אשר אביך מבקש ממך, פנה הרב אל אפרים.

—אבי המת ?

—הן הוא ידבר עתה מתוך הגלגול אשר שמעת, ויבקש מלפניך כי תקח את בת ר׳ יוסף לך לאשה ותשב כל היום על התורה ועל העבודה למען תקן נשמתו.

—אבי בגלגול ? שנה אפרים ויתן את קולו כקול בוכים.

—אך התאבה לקחת את בת ר׳ יוסף לך לאשה ? שאל הרב שנית.

—לקחת אשה ? לא... הן עודני צעיר לימים עוד נפשי חשקה בתורה.

—אולם הלא כן רצון אביך.

—אל נא תסרב בזה, הוסיפו בתחנונים גם יוסף ושפרה:—הֵעָתֵר נא, ולא תתננו הפצר בך, חוסה נא רחם נא על בתנו...

עיני אפרים הביעו תמימות כמו ירצה לדעת מה זה לפניו.

—בני! נשמע קול נורא מתחת לסדין קול הגלגול בדברו:—בני! מעט אשר התהלכת לפני בעודי בחיים חייתי, שמע נא עתה לקול אביך המדבר אליך מתוך הגלגול: אנכי הנני כעת אומלל, נדח, נע ונד, מְגֻלְגָל... ובידך להושיעני, להושיע את נפש אביך אשר בעונו מת ובעונו לא יראה את עולמו. אל לך בני למרות את פי בפעם האחרונה הזאת, אל נא תתן כתף סוררת להציל את אביך המת והמגלגל.., עשה נא בני ככל אשר הרב יצוה עליך...

עיני אפרים הורידו דמעה בשמעו קול אביו מְדַבֵּר אליו, והרב ספר לפניו את כל אשר נעשה ויקרא באזניו גם מכתב ראש־הישיבה.

—אם הוא למען הצל נפש אבי, ואם גם רבי כתב כן לא אשים אשם נפשי למאן בדבר.

שַׁמָשׁ! לך והביא את החופה, צוה הרב.

יוסף ושפרה עמדו כנדהמים. בין הנאספים נשמע המית דברים. השם

„תנאים“ נפרץ מבין שפתי שפרה, אך הרב הפריעה.

—אין דבר, אמר אליה:—על-פי דין נוכל לסדר קדושין גם בלא תנאים.

השמש הביא את חופתו ולעיני כל הנאספים קדש אפרים את חוה כדת משה וישראל,—„מזל טוב!“ „מזל טוב!“ נשמע מכל אפסים. אחדים אמרו כי בעיניהם ראו כדמות עשן יוצא מהחופה, אחדים הוסיפו: מאצבע הקטן של חוה.

ר. א. בְּרוֹדֶס (ראובן אבי"ב) איש ווילנא.

אל ראשי אלפי ישראל ברוסיה בכל מקומות מושבותיהם, מאת ועד החברה להרבות השכלה.

אחינו היקרים! עוד בשנה העברה, בהוציאנו לאור את חשבון פעולותינו בשנת 1874, השמענו בשער בת רבים כי נוסדה תחת ידנו קופה מיוחדת לתמוך בידי הבאים לפתוח לבני ישראל בארצנו בתי ספר מתוקנים. הודענו אז גם מה אנחנו שואלים מאת מחזיקי בתי הספר ובאיזה אופנים נדרש לתת להם משען כסף מן הקופה *), העירונו אז אל הדבר הגדול הזה את לב אהב"י,

---

*) ואלה המה האופנים:

א) הקופה נוסדה למטרה פרטית להחזיק בידי אנשים הבאים לפתוח מחדש בתי ספר מסודרים כהלכתם, וביחוד במקומות אשר ימעטו בתי הספר הנמלאים מהיות ממספר בני ישראל היושבים שמה.

ב) בתי הספר הבאים לקבל מתנה מן הקופה צריכים שיהיו נוסדים ברשות הממשלה, וההשתדלות לקבל הרשות היא מחובת מיסד בית הספר.

ג) הועד איננו מיסד בתי ספר על חשבון עצמו כי אם מסיע ידי אחרים המיסדים, יסוד החזקת בית הספר היא הכנסתו משכר הלמוד או מקופת הקהלה בעירו וכדומה, ומן הקופה שלנו תנתן לו רק מתנה, פעם אחת או בכל שנה ושנה.

ד) לענין קבלת מתנה מן הקופה אין הבדל בין בתי ספר לנערים ובין בתי ספר לנערות, בין המיוסדים בידי אנשים פרטים ובין המיוסדים בידי איזה קבוץ וכולל; אלה ואלה יקבלו מן הקופה רק אם אין להם ממקום אחר די כלכלת ביה"ס לכל צרכיו במלואה, ואם אינם מקבלים פרס לזה מאת הממשלה.

ה) וכן אין הבדל לענין קבלת מתנה מן הקופה בשם אשר בו יקרא בית הספר ובענינים הנלמדים בו, אם רק בין הענינים המה ימלא לשון רוסיה. ביה"ס אשר לא יורו בו שפת רוסיה לא יוכל לקבל מתנה מן הקופה.

ו) בעד סך הכסף אשר ינתן מן הקופה על מחזיק ביה"ס ללמד בבית ספרו מספר תלמידים עניים בחנם; והחשב לו שכר למודם בערך עשרה רו"כ לשנה לכל אחד,

ז) הבא לבקש מתנה מאת הועד עליו להביא משנה (קאפיע) כתב הרשות ליסוד בית הספר ומשנה הפרוגרם שהיא שטת הלמוד; שני הכתבים האלה צריכים שיהיו מאושרים ביד הנוטריוס או ביד פקיד בתי הספר ומקוימים בהתימתם. ואם כבר נפתח בית הספר, על המחזיק אותו להודיע להועד היום והחדש אשר בו נפתח, מספר החדרים (קלאססען) הפתוחים ומספר התלמידים בכל אחד מהם, כמשלמים כאשר אינם משלמים, ותכונת הבית אשר בו ימלא ביה"ס, מספר חדריו וכלי תשמישם וספרי הלמוד.

ח) אחת בשנה, בכלות ימי הבקרת, על מחזיק ביה"ס לשלוח להועד ידיעה פרטית מפעולות התלמידים בשנה ההיא: כמה יעברון מחדר להדר וכמה יבואו

וביחוד יושבי הערים הקטנות אשר אין שמה בתי ספר לעם נוסדים מאת הממשלה, לקום וליסד להם בתי ספר כפי צורך הזמן ואנחנו נחזיק בידם, בין אם יהיו המיסדים ראשי העדה בעצמם או אם יבחרו להם פדגוג אמן איש הגון כחפצם וימסרו הדבר לידו, או אם איש כזה יתעורר מעצמו לפתוח בי"ס מסודר כראוי על אחריות עצמו. לאנשים כאלה בבואם לשום פניהם אלינו יעצנו לחשב בתחלה אחת לאחת את ההוצאות הנדרשות החזקת ביה"ס ולשער בקירוב ע"פ אומדנא גם את הכנסותיו העתידות לבוא איש לפי מקומו, אם יש להם איזה קרן קימת מהכנסת הקהלה, או אם רק פירות ביה"ס שהוא שכר הלמוד, וישימו לפנינו את חשבונם בכל פרטיו ונחשב גם אנחנו ונודיע להם את הסך אשר נוכל להוציא עליהם מצדנו; ובקשנו שיהיו כל החשבונות מדוקדקים ומיוסדים על אדני האמת ודברים כהויתן, כדי שלא יכבד ממנו לשפוט עליהם מרחוק; ועוד בקשנו שלא יעלו עלינו בבקשותיהם אנשים אשר אין להם הזכות לקבל מיעון כסף מן הקופה, בין אם אין ת ספרם צורך לעזור מן הצד, בין שאינו כדאי והגון לכך ע"פ התנאים המבוארים.

את כל זה שמנו באזניכם, אחינו היקרים, עוד בשנה העברה; ובצפיתנו צפינו כי לרגלי קריאתנו ישוטטו רבים וירבו בתי הספר; ולפלא בעינינו כי מעטים המה בערך בתי הספר אשר נפתחו בשנה העברה, והאנשים אשר שמו פניהם אלינו לקבל משען מן הקופה — מתי מספר, וגם אלה רובם ככלם בערים הגדולות ומרבות באוכלוסין אשר יש בהן בתי ספר אחרים ואשר יד יושביהן משגת לכלכל בתי הספר על הוצאת עצמם; אבל בערים הקטנות אין רואה ואין יודע ואין מקיץ. על כן ראינו לנחוץ לשום פנינו כיום הזה אל ראשי הקהלות באשר הם שם ולקרוא שנית באזניהם את הקריאה הגדולה הזאת; עליכם המצוה הזאת הכהנים! עליכם הרבנים אשר עתותיכם בידכם לעסוק בחפצי שמים, עליכם פרנסי הדור ומנהיגי הקהלות, עליכם כל אשר נגעה יראת אלהים ואהבת עמו בלבבו! שימו לבכם לדבר, פנו ועסקו בצרך הצבור הגדול הזה באמונה. עוצו לכם עצה לפתוח בית ספר או בתי ספר למספר תנוקות של בית רבן הנמצאים אצלכם, טלו רשות מאת הממשלה, בחרו וקחו לכם אנשים חכמים ומורים משכילים ושימום בראשי בתי הספר; החזיקו בבתי ספר אלה מצדכם ככל אשר ידכם משגת ושימו פניכם אלינו ונעזרכם גם אנו באשר נוכל. כי אמנם כבר הגיע העת שיבינו אחב"י נחיצות השנוי בדרך החינוך, גם יפקחו עיניהם לראות כי דרכי הלמוד בתכניתם כמו שהם עתה אינם מספיקים לגדל את הילדים כפי צרך הזמן הנוכחי, וכי אחד מתנאי החנוך היותר נחוצים בעת הזאת הוא למוד שפת המדינה על בוריה לתועלת בני הנערים כאשר יגדלו ויהיו לאנשים תושבי הארץ וחברי חברת מין האנושי; כי מה שהיינו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו הוא רק מפאת היותנו נבזים ושפלים בעיניהם יען כי אין לנו לא כתב ולא לשון המדינה. ואם נמלא החסרון הזה נתקן המעוות ומפי עוללים ויונקים ניסד עז להשבית מחרפינו ומגדפינו.

ועד החברה מקוה כי אלה מאחינו ב"י אשר לא שמעו בקול הקריאה הראשונה אשר קראנו באזניהם יתעוררו עתה לקול הקריאה השנית, כי מה אנחנו דורשים מהם כי אם טובת בניהם ובנותיהם לדור יבוא, לבלי תקהינה שני הבנים ע"י הבוסר אשר האכילום אבותיהם. — לכן מי בכם אשר יחוש עתידות

מתהפ; כמה יגלו מבית הספר בגלות חק למוד ותהיה פניהם מועדות ללכת כבילתו.

ט) על מחזיק בית הספר לתת רשות לבלי כח סועד לבקר את בית הספר ולנכות את התלמידים.

לבני תנעורים וחרד לטובת הכלל יקום ויתעורר איש מעירו לעזור בדבר הגדול הזה ולהיות מסוכי הרבים, ואנחנו אזנינו קשובות וידינו ממהרות לתמכם ולסעדם בעצת נפש ובפעל כפים בכל עת ובכל שעה, ככל אשר יהי לאל ידנו.

הדת והחיים

(המשך מחוברת ב׳)

שמואל למד בשקידה רבה מאד את שתי השפות הזרות אשר שרגא היה לו למורה דרך בָּהֵנָּה, ולא חדל גם לקרוא בספרי חכמי ישראל ככל אשר מצאה ידו, ובכן העתק שמואל מעט מעט מאהלה של תורה —התלמוד והפוסקים—ויהי לאיש אחר. אבל בכל אלה עוד לא מצא את חידתו הראשונה —הסבה האחת להתפתחות דעתו—במה יקנה את לב דבורה „כי תהיה אשתו" כמבטא שרגא; ועוד נהפוך הוא עוד התרחב הפרץ הלזה מאד, כי תחת אשר עד כה שנאה אך היא אותו,--עתה ישנא גם הוא אותה. שמואל החל להתבונן בינה וירא וידע כי לא לו האשה הזאת, לא היא חברתו אשר תבין לרעיו ותקח חלק ברדכי חייו החדשים אשר הוא מתעתד למו—ותקע גם נפשו ממנה וישנאֶהָ. אך גם הוא כסה את שנאתו בסתר לבבו, וגם לבו לפיו לא גלה זאת ושנאת שניהם היתה אך שנאה מסתרת, עדי אשר נודע ליששכר חותנו כי יהגה בספרים חצונים. ר׳ יששכר בא פעם בבית המדרש אחרי הצהרים והנה חתנו אין, ואחד הפרושים אשר למד שם גלה בלאט את אזנו לאמר: שמואל יצא לתרבות רעה, התחבר את שרגא הנודע לאפיקורס ותמיד כל היום ידברו עתק „על ה׳ ועל משיחו", גם ספרי מינים יתן שרגא על יד שמואל למען הגות בהמה תחת „תורת ה׳ תמימה". כחצים שנונים ירדו הדברים האלה בלב יששכר; הן כבר ראה לא-אחת גם בביתו את שמואל הוגה בספר קטן, אך באמונתו בחתנו „העלוי" חשבו לאחד מספרים הקדושים, אולם עתה ראה משוגתו ולבבו היה כים נגרש, ובחמה שפוכה רץ הביתה. בלכתו פגש את יצחק בנו הגדול וימשכנו אחריו.

—בוא נא בני אתי, ואז תראה ותוכח כי אפיקורס אספנו אל תוך ביתנו, אמר אליו בחמתו.

—את מי?

—הה, לבשתי ולחרפתי הנהו התני—שמואל.

בבואם הביתה מצאו את שמואל יושב בחדרו וספר רוססי בידו.

—אוי לי ואוי לנפשי כי ראיתיך בכך! נהם יששכר מקרב לבו.

שמואל אשר העמיק בספרו ולא ראהו בבואו, נבהל פתאם לקול צעקתו עד כי נפל הספר מידו. אך כרגע שב רוחו אליו, וירמהו מעל הארץ.

—מה תצעק אלי? שאל את חותנו בדממה.

—העוד מלים בפיך, הוי אפיקורס? צעק יששכר בקול גדול, הלבעבור

זאת הבאתך הנה עדם ויחף למען תהגה כל היום בספרי מינים ? הלבעבור זאת כסיתי את מערומך ונתתי לך את בתי למען תהיה „גוי" מופקר ובליעל ?

—מה זה ? שאלו לאה ודבורה גם יחד בבואם החדרה לשמע צעקות ישׂשכר.

—ראי נא דרכי חתנך ושמהי בו... ענה ישׂשכר בחמת רוחו :—זה לי חמשים שנה לימי חיי הבלי פה בארץ, וכאשר זקנתי ואמרתי ארוה נחת מיוצאי חלצי והנה נגע ה' את ביתי... מפלגות הבאתי אלי את האפקורס הזה...

—„אפקורס" הוא ?... הגו שפתי לאה בכבדות אחרי אישה.

שחוק מהול בתוגה וקצף גם יחד נראה על שפתי שמואל, אך לאה לא שמה לב.

—לא אובה כי אם-רו... איך ?

—אפיקורס, תקנו ישׂשכר ובנו את מוצא שפתותיה בדממה.

—לא אובה כי איש מופקר כזה יהיה לחתן לי ואיש לבתי.

—גם אנכי לא אובה להיות אשה לאפיקורס, אמרה בקול גדול דבורה.

—אם-כן, אמר שמואל בקצף ויעמד את פניו :—אם כן נלכה נא לבית הרב והנם יפריד בינינו...

—האם שמעת ? אמרה לאה בקול גדול :—הנקל לו ללכת אל בית הרב ולגרש את בתי בעוד לא עברה שנה אחרי התונתם...

—ומה זה תבקשו ממני ?

—שמע נא שמואל, אמר אליו יצחק בקול דממה :—הלא לא טפש מהלב לבך להבין כי דבריך לא יתכנו, אחרי כי ידעת גם אתה כי כסף רב הוציאו עליך עד הנה... הלא טוב לך כי תתרפס לפניהם תבקש סליחתם ותעזוב מהיום והלאה את הספרים ה ט מ א י ם ו ה פ ס ו ל י ם האלה, ואז גם המה ישובו לך בהיטיבך את דרכיך...

—את דרכי לא איטב, אחרי כי לא הריעותי מעשי מעודי, ענהו שמואל בדממה גם הוא :—האדם יחיה על הארץ לא בשמי השמים, ועל-כן לו לדעת את האנשים ושפתם אשר ביניהם יחיה, ועל-כן גם אנכי החילותי ללמוד ולהבין שפת ארצנו, ההילותי לקרוא ספרים אשר יבארו דרכי החיים על הארץ הלזו, ובדרכיהם אלך ולא אסור מהם ימין ושמאל...

—קְפָּנֵי ובאזני תעיז לאמר כדברים האלה ! צעק ישׂשכר והמתו בערה בו :—הה, אוי לאזני ששמעו כאלה... לא תסור מדרך האפקורסות—ואנכי אתנך לעשות בביתי המזמתה ?

דעת לקורא נקל כי רק חרפות וגדופים היו קץ המחזה הזה.

כירחים עוד ששה עברו לשמואל בבית ישׂשכר חותנו. דברי ריבות התחזקו תמיד ביניהם, שמואל הטה שכמו לסבול תלאות אין מספר במשך הזמן הזה—אך הם לא העבירוהו מדעתו ; תמיד לקח לו ספרים שונים—בשפת עברית או רוסית ואשכנזית, ויקראם בבית חותנו, מנע רגליו מבית המדרש

ואך את שרגא מלמדו להועיל התראה בכל עת , שאל ממנו את כל דבר הקשה לו בספריו אשר קרא , אף התיעצו על מצפונות מצב שמואל ; שרגא נחמו בדברים רבים : „היה לגבור , עמוד על דעתך וסוף הפרוד לבוא" אמר לו בכל עת . שמואל ראה וידע כי לא הוא האחד אשר חמת חותנו עליו נתכה , כי עוד רבים ישאו ויסבלו כמוהו ויחזק את לבו לשאת, אפס כי השיב חרה לו עד מות על כי נהיה להוק בישראל לתת נשים לנערים בעוד לא ידעו עד-מה מכל אשר בתבל ובני אדם עליה , אולם נבואת שרגא באה : יששכר ואשתו נלאו לישאת עוד אפיקורסות-שמואל בראותם כי לא יטיב אך עוד ישחית דרכו כפעם בפעם ; דבורה גם היא גלתה עתה את כל לבה לפני אמה כי תשנאהו תכלית שנאה מאז ומה גם עתה אחרי אשר יצא לתרבות רעה ; גם בני יששכר וכלותיו לא מנעו הפעם להוסיף שמן ועצים על אש המחלוקת הזאת אשר ללהב יצאה. עד כי לאהרונה לקח יששכר את כל אשר לשמואל והסכים לדעתו ודעת בתו כי הרב יסדר את „הגט" ; ובגפו , כאשר בא , יצא שמואל מבית יששכר .

—כעת הנני חפשי, אמר אז שמואל אל שרגא בשבתו בביתו :—הבה עצה, או צוה עלי, מה אעשה ביום . אנכי אחשוב כי אין טוב לי כי אם לנסוע עירה ווילנא להכנס בבית-מדרש-הרבנים אשר שם .

—לא, ענהו שרגא, לא זאת היא הדרך אשר תלך בה , לו תאבה ותשמעני כי אז אמרתי כי לפניך מטרה יותר נכבדה ממטרת בית-הספר, המקרה חנכך על ברכי התלמוד והפוסקים אשר עשית במו חיל ואם לא תעזבם אז יפול גורלך בין הרבנים גאוני ארץ ; ומה רב הטוב הצפון לבית ישראל ברב גאון משכיל ובעל נפש זכה כמוך , רבנים כאלה דרושים מאד מאד ליהודים בעת הזאת . . . הדת הישראלית , אשר זה ימים רבים עברו לה ללא רבנים משכילים על הליכותיה , וללא רבנים יודעים את דרכי החיים והאנשים , —נעכרה מאד . מימי-הבינים ועד עתה הוסיפו רבניה אך חומרות על חומרות , אסורים סְיָגִים וגדרים עד בלי-די ; ואם גם עתה לא יאבו רבניה להקל עולה הכבד, אם גם עתה לא ימהרו להסיר את המשא ליעפה הזאת מעל שכם האנשים,—אז נוראות יֵראה לנו העתיד. גם היהודים בארצנו החלו להרגיש את החיים , והעת הזאת דורשת בפה מלא ר י פ א ר ו ם מאת רבני ישראל אשר לא ישמעו לקול העת ולא יבינו לאותותיה , ומה גדולה ונאמנה היא המטרה לו תשב אתה על כסא הרבנות בישראל ובפה התלמוד והטובה עליך תהיה המעורר לדבר הגדול הזה. . . עלה בלמוד התלמוד והצלח , הֱיֵה לרב בעיר גדולה ואז תעשה וגם תוכל , הֱיֵה נא אתה בזמן הזה את אשר היה ר' מנשה מאליע בהור שלפנינו , אשר אם אמנם הוא הקדים להיות ויפול שדוד על שדי מלחמתו , אך אתה בדורנו זה תעשה וגם תצלח . . .

הדברים האלה אשר גם שרגא אמרם בפה חוצב להבות אש לא החטיאו את המטרה , ויהיו עמוק עמוק בלב שמואל ; ועל-פי עצת שרגא כתת את רגליו ללמוד תורה מפי הרב הגאון ר' חיים מפילפאווע אשר היה מפורסם בימיו

למקל מאד ולמתקן ברת *) וילמוד ש״ס ופוסקים בשקידה רבה, וגם ספרים חצונים לא משו מידו. הרב ר׳ חיים הזיל כשל לקחו על לב הצעיר הזה, וגם עשה פרי הלולים עד להפליא. נפקחו עיני שמואל לראות אור חדש אור מבהיק ומאיר בשיטת רבו זה, ראה עד-כמה המאו הרבנים גם לתלמוד בהוציאם ממנו אך הוראות מבלי הבין את ש י ט ת ו ו ר ו ח ו, ובעזרת רבו זה, ואחרי אשר קרא גם דברי החכמים מבקרי התלמוד בדור האחרון אשר הרהיבו לו את השקפות רבו,—שב להשקפה על הדת אשר הראשונים מחכמינו עמדו עליה.
הוא כרת ברית-רעים גם את משכילי העיר וגם את המורה אשר בבית-הספר שמה ומידם היו לו גם ספרים רבים בשפת עברית וגם בשפות אשר למד מפי שרגא, וכל אלה מלאו לו את אשר החסיר רבו. קורות לוטהר וכל פרשת מעשיו, קורות המדד הראשון בצרפת וכדומה אשר קרא בשפות החיות נפחו באפיו גם רוח בער, אשר התלקח כאש פלדות בלבבו, להתעודד ולעשות לטובת הדת הישראלית בכל אשר יהיה לאל ידו, לדרוש את שיטת רבו על-פי השקפותיו ולעורר את רבני ישראל ל ת ק ו ן ו ל ר י פ א ר ו ם בכל עת מצוא, ובכן היה שמואל בית-המדרשי הזה לאיש נֶגֶשׂ, בעל נפש רחבה, ולרב-מתקן אשר לא חסר לו בלתי כי אם המקרה לעורר את נפשו הבוערה.

תכונת „בעל מחשבה״, אשר נראתה בו בעודו ילד, לא קָשְׁה מקרבו גם כיום הזה, וגם עתה ראינהו תמיד תפוש במזמותיו, בונה לו עולמות אין מספר ומעתד את נפשו לצבוא צבא ב מ ל ח מ ת ה של ת ו ר ה ויחזה לו עתידות נוראים אך גם נעימים.

אך פתאם הביא לו מכתב אחד את הבשורה הרעה כי בית אמו, אשר היה המקור האחד לכלכלתה—נשרף, וכי היא תקוה אך לבואו לחלץ את נפשה מגזע ברעב. בידו היו כבר כתבי תעודות מרבו ועוד רבנים אחדים אשר סמכו את ידם עליו ל ה ו ר ו ת ו ל ד י ן, וכבר חשב בנפשו כי עוד מעט ויעלה להמעלה אשר תמיד כל הימים יתאוה לה, אולם המכתב הזה לא הניח לו לעמוד עוד, וימהר וישוב לעירו עיר פלגות, ועד אשר ימצא לו כ ס ר ב נ ו ת באחת הערים נחיה למלמד בבית הגביר ר׳ פלטיאל להיות בעמלו את נפשו ונפש אמו, ויחבה בכליון עינים כי ה׳ יאמר למצבו זה די והוכח יוכיח לו את אשר הוא מבקש.

בעיר פלגות ידעו עד מאד את גדולות שמואל ופעמים לא מעטות באו גם לפניו לשאול „שאלות״ באסור והתר, ועל-כן גם דניאל דודו, אחרי אשר לא האמין לדברי הרב וידמה בנפשו—אם כי לשוא כי אך להרעימו הוא עושה ככה, שאל את פי שמואל והוא אמנם הרץ דינה להכשיר וגם אמר כי ילך להתוכח את הרב בזה; אולם הלא שמענו גם זאת כי טרם התלה בו ואמרה כי „בבואו לפני הרב יאנק דומיה כאיש אשר אין מענה בפיו״, וגם שמואל נאנח

*) ע״ד הרב הנגלה הזה ראה מאמרי ט״ף שפירא במכ״ע „המליץ״ לשנות 1869—1870.

לשמע הדברים האלה , העמיק במחשבותיו ובאו על אמו ועל חתנו היו לו הדברים „אלך . . . ארבר״ אשר אמר . . .
האמנם ידא ורך לבב הנהו שמואל ?
נלכה נא בעקבותיו .

ד.

הָאַהֲבָה הָרִאשׁוֹנָה.

אין עיר בליטא אשר „רחוב בית-הכנסת״ לא ימצא בקרבה ואין עיר אשר הרחוב ההוא לא יצטין בה מכל הרחובות בתארו וצביונו המיוחד ; הרחוב ההוא יצטין, על הרוב , ברפשו , בטיטו , באוירו המשחת ובצהנתו המעלה באשה באף כל הולך ; אפס כי הרחוב ההוא יצטין גם בדברים נעלים : בו בנוי לתלפיות בית הכנסת ובתי המדרש , בו יגורו יראי האלהים אשר בעיר , המלמדים , השמשים והחזנים , ובו יקנה מקומו גם בית הרב . „רחוב בית הכנסת״ כזה לכל חקיו ומשפטיו , לא נפקד גם בפלגות העיר , ולבית אחד מבתיו נבוא גם אנחנו .

בבית ההוא שלשה חדרים , אך אנחנו נתאר בזה רק את הראשון והגדול שבהם , אשר בו נבואה , לרגל ספורנו , לא אחת. החדר הזה הנהו מְרֻבָּע , רחב ידים , וארבעה חלונות יאירו אותו . סמול הפתח נצב שלחן גדול צבוע אדום , מקומות מקומות בו שרופים באש , מגחלי מכונת-הטהע אשר יעמדו עליו פעמים ביום, ומקומות רבים מְקֻצָּעים בו אשר חלו במו יד איש בסכינו ,—אם לקחת ממנו נסרי-עץ לשומם בין צפרני ידיו אשר קצעם, או מאין כל-עבודה ; סביב השלחן כסאות עץ ממינים שונים . על הקיר תלוים שלשה „ציורים״ גדולים : „מזרח״ בתוך ותמונות משה ואהרן משני עבריו . בקיר תמנה פתח להחדר השני , ומצדו מזה תבת-עץ גדולה מלאה ספרים ומצדו מזה מורה-שעות גדול ישן נושן , וקיר צפונה רקה מאין כל דבר , זולתי תמונת „כותל מערבי״ התלויה עליו .—הנה זאת תורת ב י ת-ה ר ב בפלגות .

לו באנו אל החדר הזה לפני שעה , אז מצאנו על השלחן מכונת-טהע רותחת אשר תחתה נראו רסיסים אחדים מן הגחלים חבוערים אשר יפלו מטנה על אחד הכסאות יושב הרב ר׳ חיים , איש זקן ונשוא פנים , צלוחית טהע גם ספר פתוח לפניו , ועל הכסא השני מונחת ריאה אשר אברהם הקצב מכירנו יפתנה בכל כחו , ועל ידו יעמוד ר׳ דניאל מקוה ומשתוקק לשמוע „כשרה״ יוצאת מפי הרב , אך תקותו נשארה מעל : הרב הטריפה ובקרת-רוח הסב את פניו ממנה ויוסף לשתות את הטהע , ולדבר דבריו את אשתו לאה אשר באה מן החדר השני .

המחזה הראשון כבר חלף עבר בעת נבוא אנחנו אל החדר : הרב כלה את שקויו וילך לבית המדרש להתפלל ; אשתו לאה יצאה לבית המבשלות להכין את-כל לכבוד השבת , אש המכונה נכבה , ועל השלחן יושבת כעת

נערה בתולה יחידה וגלמודה. הנערה הזאת היא כבת שבע עשרה שנה, ואף כי לא תתעלה ביפיה כיפה תאר הרעיה בספר „שיר השירים", אולם האיש אשר יראֶהָ ויתבונן בה לא יעצור עוד כח להסב את עיניו ממנה: קוצות שערותיה השחורות והתלתלות הסבו את פניה, קוי פניה אלה היו דקים ויפים עד מאד ואשר כח נפלא עצור בהמה למשוך אחריהם עין כל־רואי; עינים מאירות ומלאות רצון נפחו רוח חיים באף כל התמונה הזאת, ושפתי פיה הוסיפו גם הן עליה חן ויופי למרבה.

הנערה הזאת, או כפי אשר נקראָהָ בשמה: חַנָּה, ישבה יחידה בבית על אחד הכסאות אשר אצל השלחן; לפניה עמדה צלוחית טהע אשר לא כלתה לשתות את החצי ממנה; ימינה תחת לראשה, ועפעפיה יישירו נגדה עד כי בהשקפה קלה נכיר ונדע כי תפושה היא במזמותיה ומחשבות רבות תעלינה בראשה.

מה תחשוב נערה עבריה בבקר השכם? מה יקח עשתנות בתולת בת יהודה בקומה משנתה? הבמחולות נשף העבר אם במשתה אשר נקראת לערב הבא תשים מעינה? האם לקחו לבה דברי־אהבים אשר שמעו אזניה אתמול מפי העלם אשר הלך אתה לשוח, או כי תחשוב על דברת האיש אשר תאהב היא והוא לא אחריה הלך לבו ויצת בקרבה אש הקנאות?—אכן לא, לא באלה תהגינה נערות בתולות מבנות העברים בעיר קטנה בארץ ליטא בקומן ממטתן; רחוקות הֵנה מחברות אנשים אשר יביאון לידי „מחשבות זרות" כאלה: במחול לא תצאנה ואל בית־משתה לא תבואנה—כי אינם, אהבים לא תשמענה אזניהן, דברי קנאת בתולה ברעותה מוזרים להנה,— ומה הנה עתה מחשבות לב חנה?

... שני חיי חנה ארגו אך מימים מאשרים, ענני אפל לא הקדירו את שמי חייתה, לא הבריקו ברקים לא רעמו רעמים תחת שמשה אשר הלכה ואור בכל עת; על „גשר דק ורעוע המתוח על פני ים זועף—החיים" לא נסתה מעודה הצג כף פעמיה: בעיר גדולה לאלהים, ווילנא רבתי־עם, נולדה על ברכי אבות ישרים, אשר אף כי לא הנגם ה' בעושר רב, בכל־זאת בלו את ימיהם בשמחה ובלבדטוב. בית אבותיה היה פתוח תמיד לכל בא, ואנשים רבים אמנם באו בו, זה בא בעסקיו וזה במשחקיו, אלה דבר להם עם אביה ואלה באו להסיע את העת אשר תתנהג להם בכבדות; ומן הסוחר הבא במסחרו עד העלם אשר יבוא הנה בשיחותיו הבטלות לא גרע עין ממנה, מפי כלם שמעה חנף וחלקות בעתים לא רחוקות וכלם נתנו לב להמשיכנה בדברים. ביותר שפרה עליה חברת התלמידים אשר לבית־מדרש־הרבנים יחשבו, אשר גם רבים מאלה באו תמיד לבית אביה, דִּבְּרוּ אִתָּהּ בשפת הלקית, הלכו עמה לשוח בפנות היום לערוב, חלקו לה ספרי רֹמָנִים למקרא, אף דברו דברי אהבה באזניה, ותתעלס בחברתם בעונג ונועם.

כה חלפו עברו לה שנים מאשרות, אך כמה?—הה, עוד לא מלאו לה שש עשרה שנה ליום הולדתה ואביה מת! דמעות רותחות, אשר אלי היו

הראשונות מאז באה בימים, שפכה על מותו, נסכה נסך דמע רב על הקרבן אשר הקריבו היא ואמה לבכור-מות. עברו ימים לא כבירים, ובית אמה—אשר גם עתה לא הדל מאסוף בקרבו חבר בני הנעורים האלה, השכית מעט מעט את עצבון נפשה, השבית את גלי התוגה אשר התרוממו עוד לעתים בסתר לבבה, ועוד מעט ויד הילדות הטובה עליה עזרה למו והיתה שמחה ועליזה כימים מקדם. אך אמה מאסה בחיי אלמנותה ותט אזן קשבת לדברי השדכנים אשר החלו לשקוד על דלתותיה יום יום, ועל-פי דבריהם באה במסורת הברית את ר' חיים הרב בעיר פלגות. לאה (היא אמה) התעתדה להמסע הזה, אף יעדה את היום אשר בו תצא מווילנא היא ובתה וכל אשר לה לבוא עירה פלגות. יום רע ומר היה היום ההוא לחנה, יום אשר בו תלקה לעולמי-עד מאת מכיריה הרבים וישים קץ לכל החמודות ההיו לו מקדם, יום אשר יִשָּׂאֶהָ וינטלה מעיר מולדתה ומכל משפחת בית אביה לתתה בבית אב-זר אב-הורג—רב בעיר קטנה... שטף דמעות זרמו עיניה ואנחות כבדות התפרצו מעומק לבה, בשבתה על העגלה וקול המית האופנים עלה באזניה. הביטה בלב חרד את המבט האחרון על כל מקומות ששונה בעיר הזאת, עיניה נשאה בפעם האחרונה אל גן-הפרחים אל רחוב הטיול אל „ארמון המלך" ואל מגרש „ירושלים"—ובעוד יום וְהִנָּהּ בפלגות.

אך רזאת תהגה חנה נכאים, אך לזאת תעמיק במחשבות לבה, זה כשנה תמימה חלפה לה מאז בואה פלגותה וששון לבה לא שבה לה עוד! יום אחר יום, שבוע אחר שבוע והדש אחר חדש יעבורו באין כל חדש ותמורה תחת שמי חייתה, אין איש אשר ידרוש לשלום לה, אין ערב אשר בו תלך לשוח, אין יום אשר בו תתעלס בחברת אנשים... בית הרב אמנם מלא אנשים מפה לפה כל היום, אך אין אחד מהמה אשר יקח את לבה, אין גם אחד אשר ישים עין ולב עליה, עוד שיחה אחת לא שמעה מהשיחות הנעימות אשר אָמנה בהן בבית אביה.—מאין כל דבר נסתה בראשונה לשבת גם בבית האספסוף הזה, מרב דומית העצב חשבה לבלה את עִתָּהּ ולשום עין לכל המחזות והשיחות אשר שם; אך אמה אמרה לה בשם אביה ההדש כי לא נאה לבתולת ישראל לשבת בבית אשר א נ ש י ם רבים יבואו בו! היא שבה להדר אמה ותשב שמה גלמודה ועצובת רוח מאד. בקרת-רוחה הביטה על העת ההולכת לאטה מאד; בבקר בבקר חכתה בכליון עינים על בוא השמש והיא תשוב למטת משכבה בלילה, אך השנה גם היא, ככל אוהבי האדם וידידיו, תבוא לאיש אך בטוב לבו, אך בעת אשר לא יתאוה אליה; אולם אם מעוצר צדה ויגון יקרא האדם לה ויהיש לעזרתה מחמת תוגת נפשו בחשבו כי ימצא מנוחה שאננה בהיקה,—אז התמוק גם היא ואיננה... גם שנת חנה נדדה בלילה, ואז בשכבה דומם על ערש יצועה אז הוסיפו רעיוני תוגה לעלות מעלה מעלה ותרב תאניה בסתר לבבה.

הן אמנם אנח לה המקרה איש אחד אשר הכרתו נעמה עליה מאד, בדברה אתו שבו לה הרגשות העדינות אשר הרגישה בחברת רעיה בבית אביה; אך האיש הזה שִׁחֵר את פניה לעתים רחוקות, אשר כמעט לא הספיקה העת

המצערה אשר דבר אתה, לגרש את תוגת רוחה עדי בואו שנית. הא״ש הזה היה שׁ מ ו א ל. בבואו פעם לשחר את פני הרב מצא תחתיו את חנה יחידה בבית וידבר עמה בדברים מדברים שונים. שמואל אשר נשמת רוח חיים בא אל אפיו אך לרגל ה א ה ב ה אשר הלך לבקש, הוא מצא דעת ומזמה, מצא רוח עוז ובינה יתרה, מצא מטרה לחייו להיות ר ב-מ ת ק ן, אך לא מצא עוד את האהבה אשר הלך לבקש בראשונה; מצא לו אורח חיים--למעלה להשכיל, אך לא מצא דרכי החיים בארץ מתחת; ועל כן לא לפלא יהיה בעינינו אם דברי חנה המסוכים ברעל ועצבת, המתאוננים רע על דרכי בני עמו כי ממותי הרגש והחיים הנם—הדעה הראשונה אשר קנה מאת שרגא אוהבו ומורו—דבריה המבקשים חברה, רעות, אהבה ואחוה קנו את לבו וימשיכוהו אחריהם; לא לפלא יהיה כי חנה לִבְּבָה בעיניה ובשכל מליה את עלם בן עשרים ושתים שנה עלם בעל-מחשבה וההולך לבקש את החיים והאהבה;—הוא מצא עדן ונעים בשיחה הקטנה אשר דבר אתה, ויואל שמואל לבוא ביתה הרב בכל עת מצוא וישובע שמחות ומלא רצון יצא תמיד מאת פני הבית, אם אך דבר את חנה דברים אחדים, ועל כן בקש תואנות לבוא בכל עתות מנוחתו אל בית הרב.— אך מתי היא עת מנוחה לעלם מלמד בעיר קטנה כפלגות? איה זמן מרגוע למלמד עברי בבית נ ג ב י ר בארץ ליטא?—זה כשבוע ימים לא ראה את פניה וזאת הדאיב את נפשו וביותר את נפש חנה.

על כן ישבה כעת תפושה במזמותה, על כן לא כלתה לשתות את צלוחית הטהע אשר עמדה לפניה, על כן נראה תוגה חרישית, המביאה ..ת עצלות הנפש עמה—על פניה. לפני עיניה חלפו עברו כעת דברי-ימי חייה בווילנא, הלפו לפניה כל מבחרי הטיול, וכל רעיה ורעותיה, זכרה את כל האנשים אשר באו לשחר פניה אז, זכרה את כל הדברים הנעימים אשר שמעה ואת הספרים אשר קראה, זכרה גם את תלמידי בית-מדרש-הרבנים אשר בהביתם עברו לה ימים רבים טובים ונחמדים; בין כל הזכרונות האלה לא נפקד גם זכר שמואל, אשר בימי עניה ומרודה אלה הנהו הוא האחד המשביע בצחצחות נפשה אך גם הוא יחמוק יעבור ממנה ומעטות הנה השעות אשר ישחר את פניה, ואנחה כבדה התפרצה מלב הנערה הזאת.

ברגע זה נפתחה הדלת, ודרך ביתה צעד בדממה איש צעיר לימים. חנה משכה את עיניה לראות מי הוא הבא, ותקרא בלב רגש:

—שמואל!

שמואל הבא ישב על הכסא העומד על השלחן מזה, אחרי בירכת-הבקר הנהוגה.

—הרב איננו בבית? שאלה.

—איננו, ענתה חנה, ועיניה אשר הפיקו רצון-ריב שבו [illegible] את פניה: — איננו כי הלך לבית-המדרש אשר ישב שמה עוד כיעצה באין כל ספק.

—ולי לראות את פניך כעת, אמר שמואל אשר לא גרע עין ממנה.

—ההיטב חרה לך כי איננו ? חמדה לה חנה לצון : —ואנכי לא כן עמדי, אנכי אשמח עד מאד כי באת בעת אשר „הזקן" איננו בביתו... התשתה בזה צלוחית טהע ?—אך כמדומני כי כבר נקררה המכונה.

—רב תודות לך, אנכי כבר שתיתי לרויה ; אך מדוע לא כלית גם אַתְּ את אשר לפניך ?

—אמנם לא כליתי, אמרה חנה כמתעוררת בשומה עיניה על צלחתה :— הטרם תדע כי לחושבת מחשבות נהייתי בזה...

—ובכל זאת תני תודה כי בכל עשתנות נפשך לא חשבת כי אבוא אנכי לעת כזאת.

—נהפוך הוא, רב מאד חשבתי ארותיך, אמרה חנה וצחוק-הקל אשר עבר על שפתותיה שושנים הוסיף הן על פניה וְאֹדֶם על לחיי שמואל :—חשבתי כי הנך אכזרי מאד, דמיתי להתקוטט עמך בבואך, חשבתי ואחשוב כל הימים : . . ואיך לא תחשוב אומללה כמוני ?—הה, משמים השלכתי אל עמק עכור אל עיר חשך וצלמות ... הה, כגן עדן היתה העיר ווילנא לְפָנַי, וכחצר-מות כעמק רפאים הִנֶּהָ פלגות העיר לפני... ששון לבי לֻקַּח ממני, שמחת עלומי נגזלה מאתי—ואיך לא אעצב ?... לוּ מַתִּי גם אנכי ככל מתי עולם אשר בהעיר הזאת, לו לא ראיתי חיים על הארץ בשבתי בווילנא כי אז אולי לא נגעה גם בי יד הדומיה הזאת לרעה ; אבן כאדם-הראשון נָתַתִּי בראשית ימי בגן-העדן למען אחוש עד מאד את חבלי המות עתה, למען אראה מדי רגע את המלאך הממית אותי בכל עת ובכל שעה.

חנה עמדה מְדַבֶּר ותאנח במרירות. לו ראתה עתה ללב שמואל, אשר ישב כל העת ההיא צלול ברוב שרעפיו בקרבו, לו ידעה עד כמה הכאיבו דבריה אלה את לבבו... אך לו ראה גם שמואל ללב חנה לו נקרע סגור לבבה לפניו, כי אז לא אך קול דברים שמע אך בעיניו ראה את הרגשות האלה חיים וקימים, כי אז אולי הכיר גם את תמונתו שמה... שמואל לא ענה דבר וחנה שתתה מעט מן הטהע הקרים אשר בצנצנת.

—גם איש אחד אשר בידו לקרר את אש הגיהנום הזאת, הוסיפה לאמר, גם האיש האחד אשר לאל ידו לשוב ולחייני בעמק רפאים זה, אשר בפיו ובלבבו סמי-מרפא למהלת לבבי האנושה, הה, גם האיש הזה יעבור יחמוק ממני, גם האיש הזה לא יאבה להטיף לי נטפי מזור אחדים למען אשוב ואחיה, גם האיש הזה יקמץ מאד בטל-התחיה אשר בפיו ובלבבו...

שמואל לא יכל לנשוא עוד את המצב הזה.

—ומאין תדעי, אמר שמואל בקול רועד מאד :—כי טל התחיה ההוא לא יְחַיֶּה גם את נפשו ? מאין תדעי כי גם הוא איננו צמא לגשמי ברכות באלה, אשר גם לנפשו הנם אך העונג האחד עלי אדמות ואשר בלתם לא ראה אור גם הוא על הארץ ?

—ומי זה יעצור בידו להוסיף על הרגעים האלה כהנה וכהנה ? מי ישים גבול לעתותיו אלה לאמר : עד פה תבואנה ולא תוספנה ? גם לאיש המרוד

מאד מאד תמצאנה לו עתותי מנוחה, ומי יגזול ממנו את השעות האלה, אשר למל תחיה תחשבנה גם לו?

—מי? אמר שמואל ויאנח בשברון מתנים: — הה! חנה, חנה! עוד לא תדעי את מצב מלמד בעיר פלגות, עוד לא בנת לדעת את תכונת נפש הפלגותים אשר בקרבם תשכוני זה כשנה. לא כווילנא היא פלגות העיר ולא ככל האדם הנהו המלמד בקרבה . . . גם השפחה הנה חפשית לנפשה אחרי בשלה את ארוחת-הצהרים, גם מעבד כנעני לא ישודד חָפְשׁוֹ אחרי אשר כלה את העבודה אשר נטלה עליו; אולם לא כאלה חלק המלמד ונחלתו מעם אדוניו, גם אם בכל כחו יעמול, גם אם יערה את נפשו ובזעת אפיו יעבוד גם אז לא יאמר אדונו הון . . . גם לשור יתנו מנות, גם לחמור מרגוע ואוי לו למלמד אשר ישא את השם מרגוע על שפתיו . . .

דברי שמואל אשר יצאו מעומק לבבו עוררו גם את רגשי חנה לחמלה.

—ובכל זאת, אמרה אחרי רגעים אחדים אשר עברו בדממה, בכל זאת אחשוב כי מצאת לך עת לו בקשת.

—רב לך חנה! „לו בקשתי" . . . הן מאז הבקר עד השעה העשירית בלילה אעבוד בזעת אפים; גם השעה הקלה אשר עֲתִדָה לי לאכול פת-הצהרים גם אז לא אנוח, גם אז אירא מאד פן יעברו רגעים עוד אחדים וחטאתי לפלטיאל כל הימים . . . ובשובי הביתה אחרי השעה העשירית בלילה, עיף ויגע מעמל היום, אז תקדם את פני אמי הזקנה אשר תחכה עלי עד אז אך למען תשב תדבר בי אך כי יהיה לאל ידה להשיח דאגות לבבה בחקי; ואנכי, בכל אשר אדע כי זאת היא חובתי האחת לה, בכל אשר אדע מאד כי השעה הזאת היא כל גן-עדנה בימי זקנותה אלה, — בכל זאת אגזול ביד חזקה גם את מעט העונג הזה ממנה, יען כי מפחות עתותי אלה הקדשתי למקרא ספרי החכמים למען השתלם את נפשי בקרבי ולמען אקרב אל תעודתי ומטרתי . . .

—ומדוע זה בחרת להיות מלמד בבית איש רע־עין כאפרים, אמרה חנה בהשתתפה בצרת נפש שמואל: — מדוע הרימות איש נבל כזה לשומו ארון לראשך?

—בטרם תשאלי: „מדוע בחרתי?" שאלי נא: האם בחרתי? שאלי נא: האם ברצוני הטוב נהייתי למלמד? — הן לו יכלתי וישבתי בווילנא כירח ימים כי אז אולי השגתי גם את המטרה אשר אנכי מבקש . . .

—ומדוע אמנם לא עשית כדבר הטוב הזה? אמרה חנה מבלי נתנה לו לדבר הלאה: — מדוע לא ישבת בווילנא? . . . האח, עיר שמחה ועליזה היא העיר ווילנא, מה טובו בתי משחקיה, מה נעמו מקומות הטיול אשר שמה, מה תערבנה לנפש שיחות אנשיה . . . מדוע לא ישבת בווילנא?

שמואל שמח בנפשו על כי שיחתם הסבה לדבר אחר.

—ואיך אשב וה׳ אמר אלי „נסע", אמי נשארה בזה באין משען לחם ותשלך את כל יהבה אך עלי; באתי ויעצוני להיות למלמד — ואהה, ומה יכלתי עשות? מצב אמי גזל ממני את כל תקותי ואת כל נחמתי בעני . . .

מורה-השעות אשר בקיר תימנה השמיע בנחרת קולו את השעה התשיעית.

—הה, עד כמה איחרתי . . . אני לא סעדתי עוד את לבי ובבית פלטיאל כבר יחכו תלמידי עלי . . .

—הנה לפניך, אמרה חוה, אם אך חפצת לבוא היום מצאת לך עת.

—התדמי בנפשך כי לא אוקיר במחיר השעה הזאת ? האם לא במיטב לבי ומנוחת נפשי לא אשלם בעד הזמן המצער הזה ?

—ובכל זאת הלא באת הנה . . .

—צרות נפש דודי הביאוני ביתה זה, ורגשות נפשי בקרבי השיאוני על כנפיהם לבוא הלום . . . התדעי מדוע באתי הנה, התדעי את העול והרצח אשר השחית אב-חורגך הרב לעשות בבקר הזה ?

—עול ורצח השחית הרב לעשות בבקר הזה ? שנתה הנה את דבריו בתמהון: — הלא רק תלעג תשחק לי ?

—את לצ' לא אמנה ולא שחוק המה לי הדברים . . . ענה שמואל ונפשו התעוררה מאד: — גם עול גם רצח הוא להטריף בהמה כשרה באשר כי מצא כן בדברי אחד האחרונים, מבלי שים לב לתלמוד ולכל הראשונים המכשירים . . .

—ומה לטרפה ולך כי חרדת עליה את כל החרדה הזאת ?

—יען כי אין איש בפלגות זולתי, אשר ידע כי אמנם כשרה היא הבהמה הזאת, ויען כי לב-בשר ולא לב אבן בקרבי, ענה שמואל ובהגיגו בערה אש. —הרבנים בישראל לא יחושו את העם ואת דרכי הייו, ותמיד כל היום אך לאסור אסר, אך להוסיף חומרות ואך להטריף כל מגמת פניהם, והיה כי ימצאו חומרא יוצאת מפי אחד הרבנים ויחזקו בה ולא ירפוה מבלתי שים לב אם על אדני האמת ועל פי רוח התלמוד נוסדה, ועל־כן חוב קדוש על כל אשר נשמת חיים באפו ואשר למד אל דרכי תורתנו הקדושה, להחלץ לצבא ולקרוא מלחמה לה' עם הרבנים האלה, להסיר פני הלוט הלוט מעל הלכותיהם לקרוע לגזרים את המסוה אשר על פני דיניהם הרבים והעצומים, וראו כל העם את אשר עוללו למו וכי אך רסן-מתעה שָׂמוּ על לחייהם, וראו וידעו כי לא על פי רוח התורה והתלמוד נוסדה אגרתם . . . ואת המלחמה הקדושה הזאת שמתי לי למטרת חיי; אנכי אנכי אלחם במו ביד חזקה. ואם עוד לא קמה תקותי ועל כסא רבנות לא אשב עוד בישראל. אולם גם להשות לא אוכל, רגשותי בקרבי לא יתנו לי מנוח — ואת הרב הזה אחל . . .

—ואם כן תאמר לגרות מדון עם הרב עם אבי חורגי ?

—אם לא יודה לְדִבְרֵי הצודקים בְּדַבְּרִי בנחת אז גם רוב אריב עמו, אז ביד חזקת האמת אשר אתי אדבר בו משפטים אוכיחנו על פניו, אסיר את יראתו ממני וְאֹמַר את אשר יהגה לבי באמת ובתמים . . .

—אך לו אבקשך אני כי לא תריב את אבי־הורגי ?

—לו רגש אחד חי ימצא בחבך, לו ידעת את האסון הנורא אשר בא

לעם ישראל בשלחם רסן מפי רבניהם ויתנום לעשות ככל אשר עשו, ולך תדעי גם את מצוקות רוחי וסערת לבי בראותי כדברים האלה ,—כי אז לא בקשתני לחדול מזה . . .

—ומה כל החרדה הזאת ?

—אנחנו נָתַנּוּ את כל נשמת אפנו ואת כל דרכי חיינו אך בידי הרבנים, בידם כל מפתחות חיינו ובידם הננו כלנו, ועל-כן אוי נא לנו אם הם לא ישמרו חקי משמרתם באמונה ויעדיפו על מדת רשותם. היהודי מאז קומו בבקר עד שכבו בלילה על מטתו, או מאז גוחו מבטן אמו עד שובו לאדמתו, הנהו בידי הרב; אין רגע מכל רגעי חייו אשר לא תארוג לו זוטים—או גם חבלים—רתים, ועל-כן מאד מאד עלינו לשים עין עליהם ולבקר אחרי מעשיהם. כל איש היודע את רוח היהדות, כל אשר הננו ה׳ ללמוד ולהבין, עליו גם לשמור את הרבנים האלה . . . הוא לא יוכל להביט על מעשיהם והלקוה ים בקית רוח, לא יוכל לראות עון בהאנשים האלה ולהשות :— ואיך אד אנכי ?

—אבן זכור נא, שמואל, כי אם תצא להלחם את„הרב, תגזול ממני גם את רגעי חיי האחרונים; זכור כי אם תתחר ריב את הזקן־המקנא הזה לא יתנך עוד בוא לביתו ואז תפזר לרוח את טל התהיה אשר תערף על לבבי, ואשר גשמי ברכה המה, כאשר אמרת, גם לך . . . אנכי אשאר אז בודדה וגלמודה, עזובה ונדחה וגם איש לא ינוד לשברי, אנכי אריד בשיחי ואהמיה ולפני מי אשפוך רוחי ? . . . אנא שמואל, עשה נא זאת למעני, עשה אתי אות לטובה לא תתגר מלחמה את „הזקן" הזה .

שמואל נאנח בשברון מתנים .

—הרבית מאד במחיר שלותך זאת, אמר שמואל באיש-לבבו :—הרבית מאד לגדיל מקח עונג נפשותנו . . . האם תוכל אהבת־עצמי להפ־יעני ממפעל גדול כזה ? התוכל שעה קלה בחיי להיות לשטן לי על דרכי אשר בה אביא אושר וברכה לכל העם ?—לא, הן זה פעמים שמעתי בקולך ואחדול, אך עתה נלאיתי נשוא, לא אכלה עוד את הרוח הבוער בקרבי כלפיד איש, לא אעבור בדומיה על פני עון הרבנים . . . גם אם דמי ישפך כמים על פני חוצות גם אם סגור לבי יקרע לפני כל העדה הזאת, גם אז לא אחדיל מלהום את מלחמת האמת כידי מנדיה, גם אז לא אשיב את ברק חרבי ואריב את ריב חפש ישראל מידי רבניו, נשמת אפי האחרונה תוציא קול לאמר :„מלחמה לה׳ עם הרבנים מדור דור !" . . . לא, לא אשמע הפעם לקולך הנה ולא אסור ממצות נפשי החזקה עלי .

שמואל עמד כדבר עת-מעטה ויבט בפני חנה אשר גם היא העמיקה במחשבות נפשה . .

—ידעתי עד מאד כי אָנֻשׁ קשה בעיניתי זאת, הוסיף לאמר בחום לבבו בקרבו :— ידעתי כי יקר יהיה לי מחיר ריבי זה ! אולם יקר עוד ממנו הנהו עמי אשר למען הרותו אלחם, יקר מאד הָנָה המטרה אשר אריה אבוקן את מעשי אלה . . . הנני מפקיד עתה את נפשי וחיי בעד המפעל הגדול הזה, יאם

זאת תגע גם בך לרעה, סלחי נא, חנה! כי לא בי האשם; גם נפשי דאבה גם לבבי פצוע—אך מה אעשה?

חם גם לב חנה בהגינו דבריו כאש אלה, קשה היה גם לה לעצור אותו ממעשיו, ידעה כי עון פלילי יהיה אם תכבה את האש, שלהבת־יה, הבוערת בלבב אוהבה זה. דממת מחשבות מעטה שרדה על השלהן אשר חנה ושמואל ישבו עליו; עד כי באחרונה גברה יד אהבת-עצמי אשר בלבב חנה על אהבת האמת אשר התלקחה בדברי שמואל.

—אבל אנכי לא אתנך להפקיר את נפשך, אמרה חנה בקומה ממושבה ותקרב אל שמואל ותאחז את ידו:—יען וביען כי גם נפשי קשורה בנפשך...

שמואל נדהם מאד, רוחו בערה בקרבו ודמי לבבו הרתיחו כים מצולה.

—זאת ועוד אחרת, הוסיפה חנה ולא גרעה עין משמואל אשר עמדה עליו: — הן לא רבן של כל בני הגולה הנהו הרב הזה, ופלגות לא בין הערים הגדולות תתחשב — דבריך טובים ונכוחים ומדוע זה תזרעם על צחיח סלע; לו עמדת כגבור לוהם מלחמתו לפני רב בעיר גדולה לאלהים אשר דבריו נשמעים בכל הארץ, כי אז גם אנכי הללה לי להפריע אותך ממלאכת הקדש; אך מה יתנו ומה יוסיפו דבריך אם תשמיעם באזני אב-חורגי? לו גם תצא מאת פני ונס הנצוח יתנוסס על ראשך גם אז אך את הזבוב שבית שבי, אשר לא נכון גם רגע קטן מחיינו להקריב לו קרבן...

—בזאת שגית, חנה, אמר שמואל בהביטו גם הוא בפניה ורוחו נקררה מעט: — גם דמי אחד האנשים יקר בעיני, גם אות אחד לטובה ערכו רב מאד.

—אולם תן נא תודה כי בעד הצלת כסף איש אחד לא נכון לאבד נפש שנינו... התורה גם היושר לא יהיבו את האיש להמית את נפשו אך למען הַחֲיֵה את נפש זולתו; ואתה בצאתך למלט את כסף דניאל תמית בין כה וכה גם נפשי... שמואל, אם אך יקרה היא נפשי בעיניך, אם חיי הנם גם לך כחייך לי, אל נא תעשה את הדבר הזה לגרות מדון את הרב...

—לא ארע, ענה שמואל בשפה רפה: — לא ארע אם אוכל ואתאפק בדברי עמו, לא ארע אם דבריו לא ישובו וירתיחו את דמי בקרבי.

שמחה ושקט הראו אותותם על פני חנה.

—הלא אצת ללכת, אמרה לו בחפצה כי לא ידבר שמואל את הרב היום: — כבר הצי שעה העשירית, לא אעצרך עוד...

—כן, הנני נחפז ללכת, אמר שמואל בהתעוררו ויקם מעל מושבו: — כבר בלותי בזה זמן רב.

—רב תודות לך, אמרה חנה ותחזק בידו בחזקה:—רב תודות קבל נא מעומק לבי על כי באת היום.

פתאם הגיעו לאזניהם קול דלת האולם כי תסוב על צירה. חנה

התאדמה מעט ותשמיט את ידה מכף שמואל, ותשב אל מקומה, ושמואל עמד כנציב מלח ופניו חורו מאד.

דלת הבית בהפתחה הראתה את הרב בבואו מבית המדרש ושק טליתו ותפיליו תחת זרועות ידיו.

—שמואל? במה עלי תחכה פה? אמר הרב.

—כן, רבי, ענה שמואל בבהלה-גלויה:—על כבודך חכיתי, דבר לי אליך, רבי...

מבטי עיני חנה הגיעו לעיני שמואל בדברו את דבריו האחרונים.

—אבל כבר הגיעה לי העת ללכת, הוסיף שמואל בלב נפעם:—הלא שכר יום הנני.

—אם כן תבוא בעת אחרת, אם־ירצה־השם.

שמואל יצא מאת פני הבית.

—עוד מכונת-הטהע על השלחן, עוד לא טאטא הבית, אמר הרב בפנותו אל חנה.

—עוד מעט ותבוא אמי ותעשה סדרים בבית, ענתה לו.

—ואַתְּ לא תוכלי לעשות כדבר הזה? הלא טוב טוב לך לשום עין על משטרי הבית, מלדבר דברים-בטלים את שמואל...

—הה, גם לדבר לא ירשני בזה, אמרה חנה בעזבה את הבית ותבוא לחדר השני:—המעט כי הסגירוני ביתה ולא יתנוני צאת החוצה: „את זאת לא יאות לפני הרב, שמה לא תוכל לבוא בת הרב"—אך מה לי ולרבנותו? מה לי וליחוס הזה? טוב לי כי אחיה על הארץ וכי אשבע נעימות בימי עלומי..: הה, אבי! אבי! הידוע תדע כמה צרות וענוי לב הסבות ללב בתך יחידתך במותך? השקיפה נא ממעון קדשך מן השמים על בתך אשר זרים ימשלו בה!

—הסי נערה אין-לב! גער בת הרב:—האם פגעתי בכבודך באמרי לך דברים אשר כן.

לאה שמעה בבית־המבשלות כי הקול בבית הולך וחזק ותחיש גם היא לבוא הביתה.

—הביטי נא על דרכי בתך, אמר לה הרב:—הבית הנהו כרפת הבקר: אין נקיון, אין סדר...

—אנא, הרף נא ממנה, אמרה לאה בהסירה את המכונה מעל השלחן:—עשה זאת למעני.

הרב הרעים פנים, לקח ספר בידו וישב על יד השלחן.

ה.

פֶּחָם לְגֶחָלִים

וְעֵצִים לְאֵשׁ וְאִישׁ מִדְיָנִים לְחַרְחַר רִיב.

(משלי כ"ו, כ')

„לא רק בפעולות גדולות נראה עקבות טוב ורע; לעתים לא רחוקות גם מפעל קטן, גם מלה אחת, גם שחוק מצער יראנו תכונה רבה מאד"— אמר החכם הקדמון פלוטרך בראש ספרו „תולדות אלכסנדר מוקדון" ודבריו כנים ונאמנים. מנטפי מים קטנים יקוו הימים האדירים, אשר לשאון גליהם תחרשנה אזנים ויהמה כל לב; מרגעים ודקים קלים גדל ויהי' לענק הזמן הנורא זה אלפי אלפים שנים; ועד רסיסים ורגבים מצעדים אשר לא תשורם עין אדם מקטנם, הטבעו אדני הבריאה וכל ישיא הסן התולדה בהמון צבאי צבאיה. גם בחיי איש פרטי גם בתולדות תבל בבללה נראה לא-אחת כי סבה קטנה אשר לא נשים לב אליה בהיותה תסבב ענינים נעלים אשר לא תשבע אין לראותם וכל אזן לא תמלא לשמען; אם נשתומם לקרוא הפרקים היותר נפלאים בדברי-ימי-העולם נשוב ונתפלא הפלא ופלא, אם נחשוף את מקורם ונגלה את סבתם כי אז נראה אשר אך מקרה קטן, אשר הכותב כתבה בשורה אחת קטנה, הביאה לו את רב הדפים אשר מלאם בקורות גדולות ונפלאות. — גם סבות קטנות הסבו את דבר הריב בין בני הנעורים ובין הרבנים, אשר הקיפה את כל ארץ ליטא ואשר נטלתי עלי להתוו לפני הקוראים בספורי זה, גם סבות קטנות הסבו את הריב היותר גדול בעת ההיא—ריב שמואל את הרב ר' חיים בעיר פלגות; ועל-כן לא אוכל לעבור עליהן בדממה, לא אוכל לדלג את המחזות האלה מבלתי יֵרָאוּ גם המה לעין הקורא: שמואל לא שם עוד לב לעורר שנית את דבר „השאלה" אחרי אשר חנה קרבה מאד את לבו; ר' נחום השוחט לא זכר גם הוא את הדבר, אחרי שמחו מאד במצאו תואנה לצאת מן הבית אז בבקר; גם דניאל החשה גם הוא אחרי שמעו כי אמנם היה מקום גם להרב להטריף אך שמואל „בחריפותו" מצאה לו התר והלא כאלה וכאלה תאכל חומרת הרבנים ואין מגיד שפה, ואולי גם נשכחה שאלת הפרה מלב—לולי המחזות אשר מלא ר' זלמן יענטעס את העיר הקטנה הזאת ביום הששי הזה.

וזה הדבר:

אחרי אשר יצאה מרים לבית המבשלות וגם דניאל הלך לדרכו נשאר אברהם הקצב הזקן לבדו בבית, לא גרע עוד עין מהריאה הטרפה אשר על השלחן כי נגעה עד נפשו רב-יתר מאל נפש דניאל, דניאל היה איש עשיר ולא שת לבו לטרפה, לא כן זה האיש „אביון": הוא מצא את פרנסתו בדוחק ממכרת בשר, אך מוזאת כלכל את ביתו ועל-כן באין בשר היום בעיר אין גם לחם בביתו. קשה היה לו לבוא אל אשתו להגיד כי ידיו רקות וכל מאום לא הביא למו, וישאר בבית ר' דניאל ונתן מקום לצל-התקוה כי אולי ישוב שמואל לאמר כי גברה ידו על הרב והכשירה.

(ההמשך יבא)

ר׳ מנשה בן ישראל ור׳ זרח הטורקי.

הן כבר הכליטו החוקרים בתולדות הקראים והקראית, אשר בקהלם יחד גם כבודך איש מהללאל, *) כי אהבה עזה התעוררה בין החכם הקראי ר׳ זרח מטרוקי ובין הרב החכם ר׳ יוסף שלמה רופא מקנדיה וכבוד האחרון היה יקר ונשגב בעיני הראשון לאחד מאד, עד כי הקראים מיחסים את ס׳ האלים ליש״ר אל ר׳ זרח בעבור הי״ב שאלות ושבעים קשיות ששאל הקראי את הרבני והוא השיב עליהם **). אולם עוד נסתרה היה מעינינו כי באהבה כזאת, אהבה שאינה תלויה בדבר, היתה דבוקה נפש ר׳ זרח גם אל נפש הרב החכם ר׳ מנשה בן ישראל — הוא המושיע והמליץ יושר על עמו בימי המלך והיגון. ואך שמץ דבר שמענו על הענין החדש הזה מפי הרי״א כאיזיאר בספרו על כ״י בעיר המלוכה ***), באשר הוא הליע לפנינו אך את מכתבו של זרח אל ר׳ מנשה והשמיט את השיר ההולך לפניו בתור מבוא ופתח והאומר כלו כבוד ותהלה לבן - ישראל, לכן אמרתי „אתא בקר״! ואבוא להפיץ ברבים את השירה הזאת כפי שמלאתיה בכ״י באספת אנן רש״ק בלוית המכתב מתוקן מכל השגיאות בל יחסר המזג, ובזה נוסיף גרגיר אחד בשדה החקירה ע״ד הרוח המקשר את חכמי הקראים והרבנים בימים עברו וניטיב לראות כי במקום התורה והחכמה תמם תהלוכות הקנאה והשנאה!..

ואלה הם דברי ר׳ זרח (על גב המכתב): אגרת הזאת לחוף ימים ישכון לק״ק אמשטרדם ולי״ו ליד איש נודע בשערים שמו הוא החכם המפאר והכולל כמה״ר מנשה בן יוסף בן ישראל גזע אמוכים הממוכה על כותבי עט ברזל ועפרת וכו׳,

מרום שבתו בתוך חגוי סלעים	הליכותיו בחכמות תעלומות
נקי כפיו בבנין הקלעים	בחלונות שקופות ואטומות
שניר הרמון חרדים הם וזעים	בשור ספרו ועדיים הן בלומות
הדר שבלו ואות דגלו חלאים	בבתם פז ופתרון החלומות
ברושים וארזים הם כיעים	בעת יחקור ומיד להלומות
ימינו טפחה אותות פלאים	בעט ברזל בלי תת לו תנומות

*) כאשר יעיד עליך ספרך המועיל: „בקרת לתולדות הקראים״ (ווילנא תרכ״ז), וכבר התפקדת אל להקת החוקרים האלה ע״י החכם פירקש בחלק הג׳ מספרו: געשיכטע דעס קאראערטהומס (162—166) כידוע. ח״י.

**) עיין ספר בקרת לתוה״ק דף 165.

***) אוים דער פיטערסבורגער ביבליאטהעק 75.

שמאלו יסדה צורות גביעים — מפתחות כספיר יהלומות
רועה אלי כרועה הטלאים — מצוא חן לעיני איש נעימות
אלוה רם מנהל נד ונעים — מאסף בהם באולם האלמות
חזה זמרת קשה מול חלאים — מריר היום בעשתונות צנומות
והמוציא נחלים מן סלעים — והוא יוציא לאור כל תעלומות

מה אמר לאדוני מה אדבר אשר לו שם כגדולים בארץ
בהיות מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה צופה לאליל ערץ
גדול כנפים מלוא הנוצה ויקח מצמרת הארז —
בהר מרום ישראל
מה דמות אערוך לאדוני אשר לא ראיתי זיו אקוניו כספיר הלוליו
הוד והדר שוה עליו בחבורו סער לעם לועז בפלוליו
וסוד חדוש עולם הויה והפסד ותחית המתים העלות ועלוליו,
למטה יוסף למטה מנשה
מה זלות וכוכבים וכסיליהם וכל צבא השמים
חשוקיהם מחשקים ע"פ חושקיהם והבדל בין מים למים
טוב טעמו מי יבין אם נפרדים או נרדפים במלת מים פעמים
אם ימושו החקים האלה מלפני גם זרע ישראל.
מה יקרו רעיך . . . . (נמחק בב"י)
במוסים הם מעין השכל בנושאיהם ונשואיהם
להאיר למשול ביום ובלילה גדולים מעשי י"י דרושיהם
לבני מנשה.
מה משא י"י כי המשא היה לאיש דברי מקוצר המשיגו מעומק המושג
נחלו ולא יועילו לדרוש בנעם י"י ולבקר בהיכלו כי כלו סג
פרי מהר מן הדרך בעת עלות שחר השפע מהרצנים ועד זג
העמיקו סרה בית ישראל.
מה עשה י"י ככה לארץ מצבי על אשר עזבו את ברית י"י
פי צדיק יהגה חכמה בגלות ומבינים העם לספר חתום בחזיוני
צר ומצוק מצאוני ותירתך שעשועי לשמוע מפי נאמני
אפרים ומנשה.
מה קושי העול הרכיב על צוארי הכל היום יחרוש החורש
ראית אדוני מקצת אוני ויגוני בספר אלים ואין לנפשי דורש
שמע למלי ואל תט לדבר אלי ואולי להיות סותר והורס
בך יברך ישראל,
מה מתוק מדבש ומה עז מארי בחוץ בתוך רחובות
תורה אשר בקשתיה ולא מצאתיה מארי הזמן מונע טובות
רזים חידות ומים עזים מעשה הזיזים הצצתי מן ההרכים ולבי
כאובות

ויאיר בן מנשה

מה בצע בדמי ברדתי אל שחת ואין חצי תאותי בידי
נעויתי שחותי עד למאד למצוא איש להמתיק בסודי
נתן י״י שאלתי את הישר וישלח רזון בנפשי בהרחיקי נדודי
למה תאמר יעקב תדבר ישראל
מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי כי עוד יש יום
נצבה שגל לימין מנשה כי ידע שמי ותחל לפעמו אל נורא
ואיום
עשה עמו אות לטובה מאז עשית לו עם הישר למצוא לו פדיום
ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה .

במה אקדם אדוני אכף לאלהי מרום שיוציא מלפניו את שטן המקטרג ויאמר למיכאל השר הגדול העומד על בני עמו שיבוא ויתיצב לפני האלהים וילין בעדי שיהיה אזני אדוני קשובות לשמוע אל הרנה אשר עבדך מפטפט היום כי מיום ראותי זכר שמך הטוב על ספר א ל י ם ובספר ת ע ל ו מ ו ת ח כ מ ה ראיתי דברי כזר ראשי והר שמשי החכם האלהי הפילוסוף והרופא כמהורר יוסף שלמה יל״ו אשר הואלת להפליא את אדוני להדפיס את כתבי הגנזה ותשובת הרב . . . וספר בלשון לטין אשר עשית ופסוק אמת מארץ תצמח שתי וערב , וראיתי ביד כומר של בריסטוף ראדיוול פאלאטע נוק של ווילנא הבירה ושמו אדריין חילינסקי ותרגם עלי כמה שורות , ר״ל פ י ל ו ן כי אז לא ידעתי שמוע שפת לאטין והחוט המשולש לא במהרה ינתק באהבתי וכספי לשלוח ידי בגולה בגדולה בעלה קטנה לשאול שלום אדוני ואוני וכיון כי רגלו עמדה במישור לעשות במלאכת מלך י״י להדפיס ספרים*) אשר טעמו בארץ בחיריה, השמיעני קונך הערב ותגזור אמר לשלוח ע״י איש איזה ספר הכותן אמרי ספר לידך הנקיה כגון ספר ח ז ו ק א מ ו נ ה לאדו׳ מור׳ ורבי׳ יצחק (בר) אברהם ז״ל מארץ ליטה אשר הוא בית חלקים, ר״ל הא׳ טענות של כופרים מהיהודים מתומא ונכ״ד ספרים ותשובה עליהם מבלי שום ר ב וקנטרין והב׳ ב׳ הערות כשאלות מכל פרק ופרק אונגליון שיש סתירה גדולה ביניהם , ויש הפלאה נוראה של תלמיד החכם אדו׳ מהורר יצחק זצ״ל התחלת תלותיה הא׳ ובריאת העולם עד ימות המשיח מעט

*) הן ידוע , כי ר׳ מנשה בן ישראל לא ראה ברכה בביתו בשבתו על כס הרבנות בעיר אמשטרדם ולכן נאלץ להקים שם בית הדפוס בשנת 1627 והוציא לראשונה לאור : סדר התפלות ע״פ נוסח ספרדי , ס׳ הדקדוק מעשה לבון לר׳ עזריאל רבו של מנשה וס׳ פני רבה על מדרש רבה מבעל הדפוס בעצמו ; (עיין יאהרבוך II , 95) ; והספרים היקרים מעשי יש״ר , כמו אלים , מעין גנים וכו׳ נדפסו ג״כ בבית ר׳ מנשה בשנת שפ״ע והוגו על ידו . ח״י.

הכמות ורב האיכות, וכתב לי החכם האלהי רבנו י"ש"ר יצ"ו שהעתיק ספר פילון בלשון עברית ונגנב ממנו ואין בארצותינו איש יודע לשון לאטין ועברי להתיעל מהספר הזה, מי יתן ותבוא שאלתי לפני אדוני לתרגם מפתחות ספר פילון בלשון עבריה אז שכרך הרבה מאד, ואם הייתי יודע איזה דבר המבוקש ממני מן המלאכה בארצנו ולא הייתי נותן שנת לעיני עד אעשה כדבריך והיה זה שלום בארמנות אדוני וביתו ועדתו כ"י וכל אשר לכבודו . . . . · עכ"ל.

והנה לבי יגבא לי, כי הקורא המבין אשר טָעַם טעם היופי בזמרה, לא התעלם אף לא התענג על בת השירה לר' זרח אשר לא תואר לה ולא הדר לה, לשונה לשון עלגים ומדברה מדבר ליה, כדרך כל בנות השירה בין הקראים, אמנם בכלל יקר לנו החזיון בתהלוכות הרוח אשר התעורר במאה ה"ז בין חכמי הרבנים והקראים ועל מחזה נעים כזה הננו משתעשים במאה הט"ו, היא עת אהבה ושלום אחוה ודעות בין הרב ר' מרדכי כומטיאנו ותלמידיו ר' כלב אפנדופולו ר' יוסף רבלי וחבריהם *), וגם במאה הזה הי"ט, כאשר הראנו לדעת מהמכתבים שהריצו הרב ר' חייקל הלוי הורוויץ מעיר אומן לראשי הקראים ר' אברהם ור' יצחק שמם **) (בשנת תקס"ז), הרב החכם יאסע לר' שמחה בבבין (בשנת תק"ך) והחכם אבן רשף לכל ראשי החכמים בעמנו בזמננו, אמנם לא כן השומרונים. לבם רצוף שנאה נצחת לישראל וחכמיו, חומה בצורה מבדילה ומפרדת אותם מאתנו ובמאות האחרונות אם גם הריצו מכתבים לחכמי אורפיה ולבם רחק להם אהבה ואחוה, אבל אין אף אחד בין החכמים האלה אשר בשם „ישראל“ יכונה: החוקרים סקאליגער, לודולפוס, היכטינגאן דעסאסי וחבריהם לא ממעי יהודה יצאו, כידוע; —

ח"י גורלאנד

אגרות שלומים

(המשך מחוברת ב)

ג) בהערה הנ"ל המלאה כל טוב בבאור מלת הֲלָכָה בדרז"ל

---

*) כאשר הרחבתי לדבר על הענין היקר הזה בספרי בשפת רוססית: Nowie Matriala ע"ש. ח"י.

**) את המכתבים האלה הנני נכון להריץ לידך, ידידי המו"ל, אם חפלך בם, ובדפוס עוד לא באו עד „הבקר אור“! — ח"י.

ובבאור הפסוק צופיה הליכות ביתה אשר דבריך טובים ונכוחים מאד, כ"ל שגגה יצאה מלפניך השליט בכל דקדוקי לשוננו לאמור „הֲלָכָה במשקל הֲנָחָה (אסתר ב׳)" ע"כ לשונך. כלפי לייא] הֲלָכָה משרש הלך משקלו פְּעָלָה כמו חֲטָאָה וַהֲנָחָה משרש נוח משקלו הֲפָלָה כמו הֲכָנָה בדרז"ל. וכפי הנראה הה׳ שבראם שניהם השנה לך הטעות הזאת)

ד) צד 54 בהערה אודות הז׳ אותיות היתרות, הדברים ההם בעצמם כאמרו בשב"ה דף מ"ד ע"ב ונשנו בשפתי ישנים אות כ׳ (כתר תורה). מלבד אשר גדלה תמיהתי עליך על שנתת מקום לדברים אלו בספרך היקר. ומה ענין תר"ך עמודי אור אצל בית יהודה? ואם מול פני ביתך יאירו שבעת האותיות היתרות הכי גדול יהיה שבח הבית הזה אשר בעדם מלא כל הארץ כבודו? — וביחוד אתפלא על אמרך „ואולי המה התר"ך צילוצין שהזכירו המקובלים" וזה שבוש גדול, מעולם לא הזכירו המקובלים תר"ך צילוצין כי אם רפ"ח צילוצין שנפלו בשבירת הכלים *)

ה) צד 72 ד"ה משמרת, אמרת שהחכם בן זאב וגם הרב הרמבמ"ן ז"ל טעו שניהם בביאור המלה הזאת שהעתיקו (פארשריפט). ולפי ע"ד צדקו יחדיו. ולא נעלם מב"ז כי משמרת במקום אחר העתקתו כצריך (וואכע האלטען) כי כן העתיק: „משמרת משכן העדות [הוט, וואכע, בעאבאכטונג.) משמרת ב ה המלך (דיא וואכע) השמירה לבית„ עכ"ל. אבל ע"פ ושמרתם את משמרת ה׳ לא יתכן להעתיק (וואכע האלטען פאר דעם עוויגען) שזה הרוס וגדוף. וכי לשמירה היא צריך! ע"כ העתיק (פארשריפט) ודייק לומר „אשר צוה לשמור". דאלת"ה מה שעשה עם מקרא מלא. ושמרת את משמרת ה׳ אלהיך ללכת בדרכיו (מ"א ב׳ ג׳) הגם שם תוכל להעתיק (וואכע האלטען)? ולפי דעתך הא לך טועה שלישי ר"א וואלפזאהן שהעתיק שם לפי הכוונה (בעאבאכטע דען דיהנסטע דעם עוויגען. **)

ו) ד"ה „עדות" וכן צד 73 „מצוה" דבריך שמם דברי בעל אולה"ם.

ז) צד 108 הראיה שהבאת על טוב טעם המצוות שטעמם אינם גלויים לנו מאותן שגלויים לנו, כפי הנראה הדברים לקוחים מפירוש הראב"ע על התורה שמות כ׳ פסוק א׳ שהאריך שם מאוד בטוב טעם ודעת כמשפטו והיוצא מדבריו דבריך.

ח) צד 116 עשית מסגרת אצל ר׳ שמעון לאמר. ר׳ שמעון בן יוחאי. ובתוספתא דידים שהבאת איתא בהדי׳ ר׳ שמעון בן נחמיה! ***)—

---

*) בהוצאה חדשה מס׳ ב"י (ווילנא תרי"ח) השמיט הרב ז"ל מלות „במשקל הֲנָחָה" ע"פ הערתי זאת.

**) גם הדברים האלה השמיט הרב בהוצאה חדשה מס׳ ב"י ע"פ דברי.

***) גם זה השמיט בהוצאה חדשה ע"פ דברי.

ט) 183 „ואברכנו בשירים נאים„ והולאת מזה טעם על מנהג ישראל בכל דור לשיר בשירים ורשמת שמקור הדברים בסוטה ב' עמוד א', חפשתי ולא מצאתי. אבל מצאתי בשבת דף קל"ג עמוד ב' ז"ל. זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות כו' וכהוב ב"ת לשמו בדיו נאה כו' ובורכה בשיראין נאין„ ופירוש ידוע לכרוך הס"ת בטלית נאה כמו שנוהגים.— ובזה"ל שראיתי בגמרא ראיתי ג"כ במטפחת ספרים ח"ב דף ל"א ע"ב. *)

י) לד 245 כתבת שר' עקיבא היה גר לדק וכן ר' מאיר. והרמב"ם בהק־מתו ליד החזקה כתב שאביו של ר' עקיבא היה גר לדק, ושם אביו יוסף, כדאיתא במס' כלה דף י"ח ע"ב ז"ל. „גדול היה ר' עקיבא שהכחים רבותיו באותו שעה אמרו. ברוך ה' אלהי ישראל אשר גלה סודו לר' עקיבא בן יוסף" עכ"ל הגמרא שם. א"כ היה אביו יוסף גר לדק. — וכן היה אביו של ר' מאיר גר לדק ובהדיי אמרו (פרק הניזקין) אבל נירון קיסר דעריק ואגייר „ונפיק מניה ר' מאיר" (אגב גררא אודיעך שיש לי מכתב ארוך בכתבתי להגאון מהרש"ל רפ"פ מפראג אודות נירון קיסר שלא נתגייר אבל הדברים ארוכים ואם ירלה כבודך אשלחם לך לעת אחרת)

ורלה זה מלאתי מדי הפשי בהקדמת הרמב"ם לספר היד את יחוס ר' עקיבא ור' מאיר. ורא תי טעות גדול בדפוס וויניליאה שנת של"ד אשר משם נשתבשו רבים מסופרי הדורות ז"ל. „נמלא מרב אשי עד משה ע"ה „ארבעים דורות ואלה הן כו' ורבנו הקדוש מר' שמעון אביו ור' שמעון „מרבן גמליאל הזקן אביו ור"ג הזקן מר' שמעון אביו ור"ש מהלל אביו„ עכ"ל. לא וחשוב לפ"ז מספר המקבלים מפי הגבורה ועד בכלל הם רק ל"ח וחסר שנים לפי דברי הרמב"ם עלמו? אבל טעות ושבוש גדול יש כאן ול"ל כך. ורבינו הקדוש מר"ש אביו ור"ש מר' גמליאל אביו (הוא ר"ג דיבנה בן בנו של ר"ג הזקן) ור"ג מר"ש אביו ורבן שמעון מר"ג הזקן ור"ג הזקן מר"ש אביו ורבן שמעון מר"ש אביו ורבן שמעון מהלל וכו' ויבוא על נכון ועיין למעלה מזה בסדר הקבלה להרמב"ם והראה שנבוכים דברנו ורבים נמשכו אחר זה הטעות והחליפו ר"ג דיבנה בר"ג הזקן אבי אביו. ובקשתי לעיין במקומך בספר יד החזקה מדפוסים אחרים אם גם שם נמלא הטעות ההוא **) וכן כתוב שם בהקדמת הר"י קארו ז"ל בזה"ל.

---

*) בהולאה חדשה אין זכר עוד להערה הזאת, ושתיקתו כהודאה על טעותו שלא רלה להודות לי באגרתו הבאה אחר זה.

**) אחר שבא לידי ס' יוחסין מלאתי בו כדברים האלו וז"ל. „אבל הרמב"ם ז"ל דילג ר"ג דיבנה ור"ש ב"ג אביו" עכ"ל. ונפלאתי עליו שראה סוף דברי הרמב"ם ולא השגיח על מה שכתב למעלה מזה כי לוא השגיח על זה היה רואה שזה רק טעות הדפוס או הכותב הראשון שאחריו נטעו כל המדפיסים, שהרי בתחלה חושב הרמב"ם גם אלו השנים.

„כתב הראב"ד ור' רייא מרבה" וזה ג"כ טעות ול"ל ור' חייא בר אבא וכן איתא בהשגות הראב"ד. ויכן הלאתי בד' הנ"ל עוד שבושים אחרים כמו בפי' המדע ריש פרק ב' אמר ז"ל. והכרע ביניהם שהיראה יש לה ג' קלוות עכ"ל. ול"ל ב' קלות כמו שיפורש והולך. ואגב אורחא יש להעיר שמה שכתב החכם רא"ב בזוהר שלו מענין היראה וקשה ומפרק ע"ש וכפל הדברים בספרו אמרי בינה (כדרכו מעולם לכפול דבריו בכל ספריו הנכרים באמת בסגנון לשונו אטפ"י שתלאס תמיד באלון גדול ובפרט בספר הזוהר שלו כנו הפך ללשון ארמי מה שכתב באמרי בינה בלה"ק) כל הדברים הנ"ל לקוחים מפי' המדע ריש פרק ב'. — ועוד ראיתי שבוש בדפוס הנ"ל בפי' המדע דף ד' עמוד ב' שורה ח' ז"ל „תסיה ידיעתה תחת לשונך" ע"כ. ול"ל תחת לבושיך עיי"ש ותבין. וזה השבוש הוכפל גם שורה יו"ד. ע"כ חשוד בעיני הדפוס הנ"ל ויען שדפוסים רבים העתיקו ממנו ג"כ יש לעיין על זה. —

על כל הדברים האלו אמרתי להעיר היום בחפזון ובמהירות רב כי לאור נר אני כותב ועיני כואבות זה ימים רבים. ולולא תכבד עלי העבודה הייתי מאריך למען כבודך הרם, אבל הסלח לי הדבר להוגשת גופי כי רק היום הקדום הזה לבד (יום השבת שעבר) הוא לי יום מנוחה ובכל ימי השבוע אשר אני עובד בפרך ואין לי פנאי אפילו רגע להשלמת עצמי. יואל אלוה וירחיב לי זמן לתקון נפשי ולקנות השלמות האחרון המרולה לפניו.

גם ליליענטהאל הולך וגדול בקרב ישראל וכבר ליירו באדעססע הואר פניו משוה בששר לתפארת ונעשו מן הליור ההוא העתקות בדפוס ליטא־ גראפיע והם נמכרים בדמים יקרים והכסף יבוא בית ה"ת דק"ק באדרעטשוב. ומי יתן והצליח ולא תהי' עמלו לריק אז נשמח כלנו וביחוד יהיה לך אדוני לתת שמחה בלבך כי כמעין המתגבר הזה אשר יתן מימיו מתחת סלע לחיח באין לא זרועה. ככה עדת גם אתה לטוב עמך בימי ענן וערפל מבלי השמיע בחוץ קולך, וישמע ה' אל קולך וידע אלהים כי רפה כח אתה ויבחר לו מלין אחד מכי אנף לעיר ניניום וגדל כח־וכן אמר ה' למשה ואהרן יהיה כביאך. —

ספריך בית האוצר קבלתי מיד משיהך כאשר לוית ומאוד שמחתי בו. ואין אני חסר רק את ספרך אפס דמים אשר לא אוכל להשיגו עם כל השתדלותי. אולי יכול תוכל לשלחו לי למען יהיו ספריך תמים אצלי כאשר אהבתי תמימה לך.

זה ימים מעטים כתבתי אליך איזה דברי בקרת לפי' החכם ריגייו לספר בחינת הדת, ולא השיגותני דבר אם נשאו דברי חן בעיניך. ואולם יען שלחתי המכתב הנ"ל ע"י איש אחד מקרעמנין אשר לא ידעתי שמו. ירא אנכי פן לא הגיעו הדברים לעיניך כאשר קרה לי פעמים הרבה אמרתי לחזור ולכתוב לך היום את ההשגות ההם כי מעט המה רק שתים במספר:

א) ספר בחינת הדת לד 19 בשורה האחרונה ז"ל: „וכ"ש „כאשר יקרה שיהיה האיש הזה גדול הנפש כאשר טבע האנשים אשר „יחפצו להתפלסף כו'" עכ"ל. לפי באור הרב יש"ר רצונו במלות גדול הנפש „בעל בינה יתירה ומפורסם לאיש השבל" עיי"ש· וזה רחוק מאוד מדברי המחבר שהוא דורש על האיש הזה לגנאי באומרו „כאשר טבע האנשים אשר יחפצו להתפלסף" ולא יתכן שיקרא לאיש כזה בעל בינה יתירה וכו'. אבל המפרש במחילת כבודו לא הבין כוונת המחבר. כי הכוונה פה גדול הנפש בעל נפש רחבה ומתיהר" יהוא המכונה בלשון אשכנז (איין האכמוטהיגער) וזה ממש העתקת גבה רוח ונרדף לו גדל נפש. ואיש כזה כשטעה באמת יזיק מאד לדת ולחכמה כדברי המחבר, בעבור שלא יתאפק מדרוש שיטותיו ברבים ולאפרסמם בתוך קהל ועדה בעבור גאון לבו.

ב) שם לד 29 „אבל משכילי ה־עת בעלי המדות החשובות „יבינו אלה וידעו קלות ההשגות ההנה. עכ"ל המחבר. והוא מוסב על העקרים שבאר למעלה וקורא אותם קלות ההשגה ר"ל שאין קושי גדול בהבנתם וכן אמר למעלה מזה כמה פעמים. וה־ב המפרש עקש הדברים והלך ארחות עקלקלות כי לא הבין כוונת המחבר. ונפלא לעיני מאוד איך אדם גדול כזה האיש ריגייו לא יבין כוונת הספר שהוא מפרשו ויפה אמרו חז"ל אגב חריפתא שבשתא!—

ועוד יש לעיין בבאורו לכלל 16 בד"ה "הרי לך שקבוץ הסוגרים כו'" שכפי העולה על זכרוני הדברים לקוחים מהערה אחת מספר פ־עדאן ואין אתי הספר לעיין שם. שים נא עיניך שם והודיעני נא אם זכרוני לא הטעה אותי. והודיעני מה עין החכם ד"ר ערטער אודות השירים ששלחנו לידו. הנני אוהבך באמת ובתמים הספר למשמעתך כל הימים —

אב־הם בער גאטטלאבער.

טָעוּת לְתַקֵּן ·

בשיר „שמע ישראל" נפלו בשגגה אלה הטעותים·

בית ב' חרוז א' תחת הָאֲזִינָה קְרָא הַאֲזִנָה·

" יא " ג " וְלָחֵם " לְלָחֵם·

" " ח " אֲפַף " אֲפָף

" יז " א " יִמְנָעוּ " יְמָעֲטוּ

וכן יש לקרוא בספור „אורות מאפל" (צד 165 שורה 5) „אביך היקר" תחת „אביך הזקן" הנדפס שם בטעות·

נוספות למאמרי „עת לעקור נטוע"

(בחוברות א—ב).

בימים האלה בא לידי מ"ח „השחר" שנה זו חוברת ב׳ , וראיתי בו מאמר הנקרא בשם „למען ידעו , מאת פסח רודערמאן" *) אשר כלו אומר כבוד למחברו, כי דבריו בהשכל ודעת וראויים שיתבונן עליהם כל משכיל על דבר אמת ; רק באחת שגה , שנגרר אחר החכם ר׳ פרץ סמאלענסקי וחשב גם הוא שהר"מ במ"ן הפליא את מכת עם בני ישראל , באשר שלל מהם את לאומותם ויאמר כי לא עם המה כ"א חברה דתית, ועל כן שפך גם הוא את מרי שיחו על הרמבמ"ן, כי קנאת עמו אכלתהו . ואם אמנם ידעתי נאמנה , כי בעל המאמר ההוא , אם בעל נפש הוא , כאשר אחשבהו, ישוב מדבריו אחרי קראו את מאמרי „עת לעקור נטוע" בהראותו לדעת, כי מעולם לא עלה הדבר הזה על לב הרמבמ"ן; בכל זאת לא אחדל מדבר עוד הפעם דברים אחדים בענין זה כנוספות למאמרי הנ"ל .

החכם ר"פ סמאלענסקי , ואחריו ר"פ ר"מ, בנו יסוד תלונתם על הרמבמ"ן על השערוריה הנעשה בישראל בדורו , אשר הרבה ממשכילי ארצו עזבו את דתם ואת עמם ויתנו כתף סוררת אל העם אשר מחלציו יצאו ומהלב שדיו ינקו , על כן אמרו החכמים האלה כי יד בן־מנחם היתה במעל הזה , באשר הסיר את ישראל מעם, ויראו משכילי דורו כי פרועים הם , כי פרעם משה לשמצה בעיניהם ויאמרו אם כן למה זה אנחנו סובלים עול גלות , ומה בצע כי נטה שכמנו לסבול , הלא טוב לנו כי נעזוב את העם הזה אשר חדל להיות לעם ונהיה לעם אחד עם העם הגדול עם אשכנז וסר מעלינו עלם והיינו חפשים כמוהם .

הן אמת נעשתה התועבה הזאת , עזבו האנשים האלה את דגלם וינוסו ממערכות ישראל לבשתם ולחרפת שטתם הנשחתה, כי לא הבינו את תעודתם ויתעו בתהו ; אבל המבקרים החכמים האלה שגו מאד בתלותם הדבר הזה בהרמבמ"ן , אשר לא לבד שלא דבר כדברים האלה בשום מקום, עוד היה הוא היחיד והמיוחד בדורו אשר התקומם נגד הדעה הנשחתה הזאת , אשר נולדה על ברכי אלה האנשים עצמם שפנו עורף לעמם בעבור שפלותו והרדיפות שסבל בימים ההם , ויאמרו לאמר , הנה העם השפל הזה הנרדף על צוארו הולך

---

*) המשכיל הנכבד הזה היה לפני איזה שנים זמן קצר תלמיד בית מדרש הרבנים אשר בזיטאמיר , ואם אמנם בימים ההם כמעט דרך על מפתן בית החכמה כבר נראו בו סימני ההשכלה וכשרונותיו נתנו תקוה כי ימים יבואו ונוסף גם הוא על חכמי ישראל אנשי השם אשר עז בימינם לצאת לישע אחיהם בעט סופרים אשר בידם . ועתה ישמח לבי לראות כי פתח הסמדר והבשילו אשכלותיו ענבים . אב"ג.

למות, סר צלו מעליו ויהי לחרפת עמים ולמה זה נשליך חיינו מנגד בעבורו, הלא רק נעכור בשרנו ובנינו אחרינו והצל לא נציל את העם הזה מכליון חרוץ, כי כלתה עליו הרעה; ויקם הרמבמ"ן ויענה כחשם בפניהם וירא כי עוד ישראל חי וקיים, לא מת לשחת, לא הדל יונקתו ולא אבדה תקותו כי כחו באחדותו ואונו בשרירי לאומותו, לא נתק חבל הכסף המאחד ומקשר אותו, זאת התורה וחקיה ומשפטיה אשר בצלם יהיה העם הזה חיי נצח, כאשר בארתי כל הדברים האלה באריכות במאמרי על"נ.

והנה החכם הרפ"ס בהשיאו עון אשמה על הרמבמ"ן, אשר לא נואל ולא חטא, זכר גם את איש עברתו, את החכם הג' דאקטאר גרעטץ נ"י, ולא שכח להניף גם עליו את מטה זעמו, כאילו רק הוא הרים מאשפות את הרמבמ"ן וכסא כבוד הנחילו. ואנכי בהראותי לדעת כי החכם גרעטץ לא חדש בזה דבר, לא הרים את הרמבמ"ן מעפר, כי כבר מצא אותו יושב על כסא כבודה, דנתי את תלונת הרפ"ס על החכם גרעטץ כדבר אשר אין לו שחר; אבל לא נפלאתי על הרפ"ס על עשותו זאת, כי מי לא ידע שהרפ"ס עוין את ד"ר גרעטץ תמיד ומבקש תואנה להקניטו. אבל על זה המשכיל הנכבד ר"פ ר"מ, בהיותו מתלמידי בית מדרש הרבנים אשר בברעסלויא, ושם יכהן פאר דאקטאר גרעטץ בתור מורה ראש, אתמה ואפלא, איך לא שאל את פי מורו זה (ומי כמוהו מורה בדברי ימי ישראל ?), אשר לפניו נגלו כל תעלומות הענין הזה והוא הבין דרכו ? הלא הוא (בראש החלק הי"א מספרו „דברי ימי היהודים") הניף ידו בעים רוח משפט ורוח בקרת על דור ההפלגה ההוא ויעש בו שפטים, ובכל זאת לא הביט און בהרמבמ"ן ולא ראה עמל בשטתו לאמר כי מאתו היתה נסבה להשחתת הדור ההוא, ובהפך נראה מדבריו כי הרמבמ"ן הרים מכשול מדרך עמו, הוא ראה ויתבונן כי העם הולך חשכים ואין נגה לו, על כן תעה מני דרך וילך ארחות עקלקלות ורבים כשלו ונפלו, וירא וירץ לקראתם וינחם בעמוד אשו, אש דת למו, ויאר להם את הדרך ואת המסלה הישרה ותהי הרוחה. אין זאת כי אם רוח רפ"ס הטעתהו לר"פ ר"מ, ובלי חקור ודרוש האמין לדבריו כי יד הרמבמ"ן היתה במעל הזה, הוא אמר, כי אין לאומות לישראל וירא העם וינועו וינוסו מרחוק. ומה יענה המשכיל הנכבד הזה, אחר אשר הראיתי ברור כי לא כן הוא, הרמבמ"ן לא נשא על שפתיו ולא העלה על לבו הדברים הרעים האלה אשר משחתם בם, ורק בהפך מזה, הוא אזן וחקר ותקן יסוד חזק ואמיץ ללאומות ישראל—הוא היסוד אשר הרפ"ס בנה עליו עליות מרוחים ולא ידע (או לא רצה לדעת) כי היסוד הזה לא חדש הוא עמו ולא מהלציו יצא, כי יד הרמבמ"ן יסדה אותו וימינו טפחתהו ולו לבדו הגדולה והתפארת בדבר הזה, תחת אשר שמהו הרפ"ס לדראון ויאמר אפאהו אשביתה מישראל כר רב טובו.

ואני בתומי לא אבין, איך טחו עיני המשכילים האלה מראות, כי הרעה הנשחתה הזאת מאי־לאומות ישראל, אשר היתה בעוכרי האנשים האלה, שפרו

מאחרי עמם, כבר מצא הרמבמ"ן בדורו, ומאתה היתה נסבה לו לעמוד בפרץ; והיה כאשר הרים משה את ידו החזקה וירא כי ישראל עם עצום ורם, קשור ומחובר יחד, והשוקותיו זהב התורה, אלה החקים והמשפטים המחברים ומקשרים אותם לגוי אחד בכל ארצות פזוריהם, ותעצר המגפה ויחדלו משכילי בני ישראל להנזר אחור, ורק אלה היחידים פליטי הדור ההוא, בעלי הדעה הנשהתה הזאת, הלכו בתהו ויאבדו מתוך הקהל. ובאמת דבר גדול דִבֵּר הרמבמ"ן, וכל המבין דבריו לאשורם יתן כבוד לשמו ולזכרו וידע מה פעל ועשה בשטתו זאת, בהראותו כי לא באמונה יגבר עם והיה לעם אחד קשור ומחובר בעבותות הלאומות, כי מלבד מה שהאמונה עלולה להתמוטט בשלוח החקירה החפשית ידה בה, ואז יתפרדו החוסים בצלה ולא יתלכדו עוד, הנה אנחנו רואים עמים רבים בעלי אמונה אחת ועכ"ז לאומותיהן שונות זו מזו, הן הפולנים, הצרפתים, האשכנזים האוסטריים, והספרדים בני האמונה הקטולית הם כלם, ובכל זאת הם שונים בלאומותם תכלית שנוי, וזה האות כי לא באמונה יסוד הלאומות ולא עליה אדניה הָטבעו. וכבר הרגישו בזה קדמונינו באמרם שעל שלשה דברים נגאלו אבותינו ממצרים, על שלא שנו את שמם את לשונם ואת בגדיהם, ואלו את אמונתם לא זכרו, כי לא באמונה היה הקשור הלאומי האמיץ המסבב גאולת עם וצאתו מעבדות לחרות, כ"א שלשת הדברים האלו, שכלם נכנסים תחת גדר החקים ומשפטי העם, ר"ל מנהגיהם. והנה אלה השלשה הם ראשי חקי עם ועם למשפחותיהם לגוייהם. כל עם יש לו לשון מיוחדת אשר ידברו בה בבתיהם עם בני בריתם, אם גם יצאו להוץ וידברו בלשון אחרת המושלת בארץ אחוזתם, וזה דבר מפורסם שאינו צריך לראיה, שיש עמים שיושבים בארצות נכריות תחת ממשלה שאינה שלהם, והם מדברים בשפת הארץ בכל משאם ומתנם ובכל צרכי חייהם הכללים, ובכל זאת לא שנו את לשונם, ועמה מנהגי לאומם, בקרב בתיהם ובאחוזת מרעיהם ומשפחתם. וכן יש לכל בני עם אחד שמות מיוחדים אשר לא כשמות בני עמים אחרים, ובן ערך בגדיהם (נאציאָנאלטראכט) שונים. הגע עצמך, אם תראה איש ערבי מבעלי אמונת האיסלאם יושב בפאריז, לובש בגדי צרפת ומדבר צרפתית לא לבד בחוץ כי אם גם בביתו ובסתר אהלו, וכבר סר צל לשון עמו מקרב ביתו, וקורא בשמו כשם אחד הצרפתים, ולרגלי הדברים האלה בלי ספק הרחיק מביתו כל מנהגי בעלי דתו, עד שלא יוכר לא בחוץ ולא בבית כי לא מזרע צרפת הוא, היאמין לבך שנשאר בלבו עוד זיק אחד של לאומותו? יאמן במחמד ובתורתו או לא יאמין, לכל משפטיו וחקותיו איננו עוד ערבי, כי אם צרפתי הוא ונהפך לאיש אחר. והנה עם בני ישראל בהיותם על אדמת חם, בטרם שם להם מחוקק חקים ומשפטים טובים יחיו בם היו לאומי יחד חברים כאיש אחד, לא היו להם מנהגים רבים ועצומים, אשר כתובם כן יוסיפו לאמץ ולחזק קשור לאומותם; ובראש מנהגיהם המעטים היה החוט המשולש ההוא (שם ישראל, לשון עבר ובגד לאומי) אשר הביאו עמם מארץ כנען, ארץ אחוזת אבותם, ולולא שלשת הדברים האלה, אשר בטוב טעם ודעת שמרו משמרתם ולא

שנו אותם, הלא מתה לשחת בקרב לבם הרגשת הלאומות, ומי יודע אם לא כעבדים נרצעים לארץ אחוזתם החדשה ולמנהגי עם מצרים, לא נתעורר עוד שום חפץ ורצון בלבם להפרד מהם ולצאת לחרות עם מיוחד, כמו שבאמת נמצאו גם אז בקרבם אנשים אשר אמרו נתנה ראש ונשובה מצרים, ואלו היו בלי ספק היהודים, אשר לא יחדלו כמוהם בכל עם, אשר כבר שנו כל מנהגי—אבותיהם, וכבר שנו שמם ולשונם ובגדיהם, והיו לבשר אחד עם העם אשר נאחזו בקרבם. לא כן הדבר בזמן הזה, רוב אחינו בארצות הנאורות מדברים שפת הארץ אשר הם יושבים בקרבה וישנו את לשונם כי לא לשונם היא, כי כבר חדלנו לדבר בלשון עבר, ויהי הם מדברים שפה בלולה לא תאר ולא הדר לה, ויבואו בניהם אחריהם, דור דעה וישליכו השפה הבלולה אחרי גום וילמדו לדבר בלשון עם הארץ. גם את בגדיהם שנו כי לא בגדיהם הם אשר לבשו אבותיהם על אדמת ארצם מקדם, לא בגד לאומי (נאציאנאלטראכט), כי אם בגדי שחוק וקלס לעיני כל העמים, ויהי כאשר פֻּקחו עיני הדור החדש לראות, כי בעבור הבגדים האלה היו לדראון ויסירום מעליהם וילבשו בגדי עם הארץ וממילא שנו גם שמם אשר לא שמם היה (בעריל, שמעריל, יאקעל, געצעל, טודרוס, בענדעט) ויקראו בשמות כשמות בני העם אשר נאחזו בקרבם ולא נכרו עוד בחוץ—אולם בבית?... זאת היא השאלה אשר הביא אז הזמן בכנפיו במחנה העברים, ולדאבון לבנו רבים לא ידעו להשיב עליה, ועם שלשת הדברים האלה גם את חקי עמם ומנהגי אבותם כלבוש החליפו ויחלופו, ולא נשאר בהם רושם איש יהודי, עד שלא נכרו גם בחוץ גם בבית, ועל כן עזבו קצתם את עמם מכל וכל ויהיו לעם אחר—עד שבא הרמבמ״ן והשיב על השאלה הזאת תשובה נצחת, דברים יוצאים מלב טהור ונכנסים ללב כל איש אוהב עמו ולאומתו, דברים שיש בהם כח ועצמה להשיב עם תועי לבב מירכתי שאול, מעברי פי פחת אשר עמדו שם רגלי משכילי הדור ההוא ולהכניסם בברית הלאומות כקדם, למרות שלשת הדברים שנשתנו, והיו ראויים להשתנות לטובת ישראל, ואעפ״כ לא חדל ישראל להיות עם אחד קשור בחבלי לאומתו, לא נמסו אסוריו ולא נתפרדה החבילה. כי לא אלמן ישראל מחקים ומשפטים הרבה, בלעדי אלה השלשה (כי לא כימי היות העם בארץ מצרים ימינו אלה) אשר יאגדו ויקשרו אותם בקשר הלאומות. נקח בר״מ את משפטי בני ישראל במועדי ה׳ מקראי קודש, אשר כל עדת ישראל יעשו אותם זכר ליציאת מצרים, זכרון יציאתם מעבדות לחרות להיות לעם אחד מחובר ומקושר ביסוד לאומי חזק ואמיץ. אין לך כמעט יהודי אחד מקצה תבל ועד קצהו, במזרח ובמערב העולם, ביהודי המזרחית ובאמעריקא, בערבות ערב ובמרומי הררי קוקז, מן היהודי השומר את מועדיו בכל פרטי הדינים והחומרות שהחמירו ושהכבידו הפוסקים האחרונים ואחרוני האחרונים, עד היהודי החפשי בדעותיו ודרור קרא למצות התורה וישלהן לנפשן, מן היהודי המחזיק בכל ישן נושן בשתי ידים עד היהודי אשר הוציא כל ישן מפני חדש, אין לך אחד מכל אלה אשר לא יעלו עכ״פ

על שלחנו מצות בליל פסח זכר ליציאת מצרים . היהודי אשר אינגו שומר מצות סוכה כהלכתה , איננו יושב בסוכה אפילו ישיבת עראי , הנה בא יבא בתוך המון חוגג אל בית התפלה , ולו יהיה בית תפלת החדשים החדשים (רעפארמירטע) ושומע דרשת המטיף מעגינא דיומא (דבר אשר לא היה בימי הרמבמ"ן עוד , אבל נתחדש אח"כ בעקבות שטתו למען חזק יסוד הלאומי בקרב ישראל) והש"ץ קורא בחיל : „זמן שמחתנו זכר ליציאת מצרים" דיו להזכירו כי יהודי הוא קשור בעבותותות הלאומות בעמו עם עולם . והדבר הזה לא חדש הוא בקרבנו , כי כן תקנו לנו מסדרי תפלתנו בהשכל ודעת , וכן יאמר כל איש יהודי לפני עשותו איזה מצוה , עד"מ מצות ציצית , נוסח זה : יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתהא חשובה מצות ציצית לפניך כאילו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה .' שמעינן מניה תרתי , א) שאין המצוה (ר"ל משפט ומנהג הלאומי) נפגמת אם גם לא תעשה בכל פרטיה ודקדוקיה, אחד המרבה בפרטים ואחד הממעיט , שניהם לדבר אחד נתכונו , והכל הולך אל מקום אחד , אל חזוק היסוד הלאומי המאחד את כל בני ישראל לעם אחד. ב) שבכל מצוה ומצוה תלויות כל תרי"ג מצות , ר"ל הנוהג מנהג ישראל אחד כבר הוא קשור ומחֻבר אל עמו בחבל הלאומות כאילו נהג את כל מנהגיו ומשפטיו . ולזה כיון לפ"ד ר' חנניא בן עקשיא באמרו : „רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות;" כי ברוב המשפטים והמנהגים אי אפשר שלא ינהג איש יהודי קצת מהם, או גם אחד מהם, והם הם הלולאות אשר יחברו בינו ובין עמו . ומי הגיד להמבקרים האלה (רפ"ס ורפר"מ) , שהרמבמ"ן בדברו מחקים ומשפטים היתה כונתו במובן החמור (אים שטרענגען זיננע) , באילו כפה עליהם ההר כגיגית לעשות את כל החקים והמשפטים כאשר יעשו אותם האדוקים (ארטאדאקסען) דוקא? האך רק בעבור שהרמבמ"ן בעצמו הטה לעול שכמו וקיים אפילו נט"י ובדיקת חמץ *) ? על זה כבר עניתי

*) המשכיל הנכבד ורפר"מ לא היטב אישר דבר במשל אשר נשא על הרמבמ"ן מנט"י ובדיקת חמץ , כי אין המשל עולה יפה ואין הנדון דומה לראיה. כי הנה ההמץ באמת בטל ומבוטל אם בעליו מחלו על זכותם וסלקו ידיהם ממנו ועשוהו הפקר. דאלת"ה הרי לא שבקית אפשרות לשום אדם ליתן מתנה לחברו ; כי במה איפוא יזכה אדם לחברו חפץ שהיה שלו , שיהיה מעתה של חברו , אם לא ע"י מה שמחל על זכותו שהיה לו על זה החפץ לטובת חברו ? ומה שאפשר לו לאדם לעשות לטובת איש פרטי הלא יוכל לעשות גם לטובת הכלל ויכול הוא למחול על זכותו שיש לו על נכסיו ולעשותם הפקר, שתהיה יד כל אדם שולטת בם , וזה הוא בטול חמץ . לא כן בטול הלאומות , שהיא מן הנכסים שאין כח ביד איש למחול עליהם ולמסרם ביד אחר , כאשר באר הרמבמ"ן בחלק הראשון מספרו ירושלים . ולא יתכן שהרמבמ"ן אשר אזן וחקר את המשפטים האלה בספרו הנ"ל יחשוב שטות כזה , שברות

ואמרתי במאמרי על"נ, כי אין החובה מוטלת על ההולכים בעקבות יסוד שטתו לחקות את מעשיו, אחר שיסודה היא החקירה וההשכלה, ואין המשכיל מחקה מעשי זולתו כי עיקר הכל הוא היסוד הכללי, והפרטים מסורים ביד כל אדם והם משתנים מזמן לזמן וממקום למקום, ומי חכם ולא יבין את זאת שכבר נשתנו שנויים רבים מיום היותם עד ימינו אלה בפרטיהם, אבל בכללם נשארו לכל העם לפלטה גדולה והיו לאבן פנת לאומותו. והנה הרמבמ"ן ראה והבין כי לא באמונה יסוד ושרש הלאומות, כי אם בחקים ומשפטים, ר"ל במנהגי העם כלו, אם מעט ואם הרבה, איש כפי נטיתו או מצבו בחברה המדינית, ורק בזה יִבָּדְלוּ מעם אחר והיו לעם אחד חזק ואמיץ בקשור הלאומי, וביסוד הגדול הזה הציל את שארית הפליטה מהנזר אחור, ואלה אשר לא שמעו בקולו ולא אבו בדרכיו הלוך אין אחרותם עליו, כי פלטי הדעה הנשחתה הם, ובם ובכמותם נִלְחָם הרמבמ"ן, ומאתם היתה נסבה כי התקומם נגד הדעה הרעה הזאת והשתדל לבטלה ולהראות כי מאפס ותהו היא. ואיך שיהיו הרעפארמען שעמדו אחר הרמבמ"ן, הטובים הם אם רעים, כלם שמו נגד עיניהם את היסוד הזה, לקשר את העם לגוי אחד ע"י חקים ומשפטים, ואם קצתם שגו ברואה וסרו מן המסלה הישרה ויבחרו מנהגים חדשים אשר לא לרוח היהדות, אין להאשים בזה את הרמבמ"ן כי עקוב לב האדם ואנוש הוא, מי ישים לו מתג ורסן לאמר עד פה תבא? הלא זה גורל כל המתקנים הטובים אשר רחש לבם דבר טוב ומועיל והבאים אחריהם יטו מדרכם הסלולה וילכו ויכשלו אחור. (*

והנה מדברי המאמר היקר של המשכיל הנכבד ר"פ ר"מ אנו רואים, שהוא הבין אל פעולת הרמבמ"ן ז"ל ויתן לפעלו צדק, רק דברי רפ"ס במאמרו „עת לטעת" הטו את לבבו להאמין בשוא, שרצה הרמבמ"ן לשלול לאומות מישראל, ולכן לבי נכון ובטוח שהמשכיל הזה, כאוהב אמת וצדק, כאשר עינינו רואות אותו בכל המשך מאמרו אשר לוא יהיו כל מאמרי הסופרים כמוהו, אחר אשר קרא את דברי במאמרי „עת לעקור נטוע" יודה על האמת ויתן

פיו יבטל לאומות מישראל ורפר"מ רק לצון חמד לו, אבל אין לדבריו כל יסוד ושרש, והם רק אמירה בעלמא. יש דבוים הרבה, שלוקחים לב הקורא והוא מתענג בם בקראו אותם וממלא פיו לשחוק של נחת רוח, בעבור שרוח הסאטירא מרחפת עליהם, והסטירא אהובה וחביבה לכל נפש. אבל באמת לא כל לצנות היא סטירא, וזה האות שרוב דברים כאלו כאשר יצרפו בכור הבקרת תפול מעליהם מעיל הסטירא וישארו לצנות פשוטה, שאין נפש היפה נוחה הימנה, ואולי גם הכותבם מתחרט בלבו ואומר: הלואי שלא הייתי כותבם! —

*) ומה נמרצו אמרי יושר דבר הרפר"מ על הבעש"ט והבאים אחריו שקלקלו מה שרצה לתקן, ודבריו אלה יצדקו ביתר עוז על המקלקלים שבאו אחרי הרמבמ"ן.

צדק להרמבמ"ן ושטתו הבנויה על יסוד חזוק הלאומות בישראל, וידע ויבין כי רק מאתו היתה נסבה לכל הטוב והמועיל שנעשה בקרב עמנו בכל ארצות אייראפא מימיו ועד עתה, וגם עלינו בני ארץ רוסיא זרחה שמש בן מנחם, ותלמידיו ותלמידי תלמידיו ההולכים בעקבותיו עד היום הזה, המה בללו את יפי שטתו ועל ידה הביאו לנו מרפא וישע רב.

הרמבמ"ן היה הראשון אשר החל להרים קרן שפתנו שפת קדומה, אחר אשר עוללה בעפר באשמת בעלי הדעה הרעה הנשחתה מאי לאומות ישראל. בתרגמו את התורה לשפת אשכנז הצחה ובהשתדלותו שיתורגמו גם כל כתבי הקדש לשפת הארץ, בבאוריו ובאורי תלמידיו הקצרים והפשוטים המתקבלים על הלב, לקח את לב העם לשוב אל הלשון אשר רחקו ממנה וכמעט היתה עזובה. ועזובת הלשון הזאת היתה אבן נגף וצור מכשול לאחדות האומה, כי אחר אשר חדלו ישראל לדבר בלשון אבותם ויהיו מדברים בלשון עם ועם אשר נאחזו בקרבם, או בלשון בלולה וכלולה מכל לשונות הארצות אשר עמדו שמה רגלי העם הזה מני גלותו מארצו עד היום הזה, היתה בכל זאת לשונם הקדושה עמם, ועמם גלתה מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר; ואם לא השתמשו בכלי קדש זה לדברי חול, הנה גדול היה כבוד הלשון לכל דבר שבקדושה, להורה ולתפלה ולכל דבר קודש. בה כתבו ספריהם הרבים והשונים בכל ענפי הספרות, בחכמה במוסר ודרך ארץ, בהגהגות ישרות ובעבודת ה', בדיני התורה ומשפטיה, בה שפכו שיחם איש בחיק אוהבו ורעו מרחוק ע"י אגרות שלום ומכתבי ידידות. גם שטרי מסחר וקנין בין יהודי להברו כתבו בלשון עברית, בהיותם נעשים בב"ד ישראל וסופריו שהיתה לשון עבר כלי אומנותם. ותהי הלשון מקשרת ומחברת בין נדחי ישראל הפזורים בכל ארצות תבל. יהודי בא מאפריקא אל ארצות הצפון וידבר את אחיו אשר לא ישמעו את שפת ארצו ומולדתו בשפת עבר, שפת אבותיו הקדומה, ואיש את אחיו הבינו, ויחבק היהודי הצפוני את אחיו האפריקני ויקרבהו כמו אח ורע, ותושע לו ימינו וזרועו תתמכתהו, אם קרא לו לעזרה. לא הפרידו ביניהם שנוי קצת מנהגים, ולא שנוי הבגדים ולשונם החול, לא תאר פניהם ודרך חייהם, כי לשונם הקדושה חברה ביניהם, ויקם דור חדש בארץ אשכנז, דור אבותיו ענו בעוד גלות כבד מאד, דור אשר עודנו גם הוא לא הסיר מסבל שכמו ונפשו מגדופים, דור אשר האמין בשוא, כי רק בהסירו מעליו כל קדש לאומותו, בהשליכו אחרי גו כל אשר בשם מנהג ישראל יכנה ישא חן וחסד בעיני מעניו ומשטיניו, ובשומו שארית פלטת לאומותו מרמס לרגליו כעפר לדוש על כן ירים ראש. בתוך המהפכה ההיא אשר הפכו האנשים קצרי הראות האלה באולתם היתה גם הלשון למעי מפלה, ועוד יותר עבר עליה הכוס, באשר בזו ושקצו האנשים ההם את הלשון שתרגמו בה המלמדים אשר היו בימים ההם בארצם (רובם פלטי ארצות פולין וליטא) את התורה לתלמידיהם, כי את הלשון ההיא, הבלולה והבלתי נקיה, שנאו במשפט וצדק, כי לא אבו

האבות להשחית ולבלע שפת בניהם אשר כבר החלו לחנכם על ברכי השפה האשכנזית הצחה. וירא הרמבמ״ן כי רעה נגד פני העם, כי ע״י עזובת לשון עבר מכל וכל יחסר לבני ארצו עוד פתיל אחד מהחוט המשולש אשר לא ינתק, הוא הלשון המקשרת את העם לאגודה אחת, ויקם משה ויושע את ישראל על ידי תרגומו שתרגם את התורה ללשון אשכנז צחה ונקיה וישימה לפני בני ישראל ללמדה לבניהם. ועינינו הרואות כי למן העת ההיא רבו מביני שפת עבר בעמנו, ותלך הלשון הלוך וגדול בקרבנו, והרבה ספרי חכמה ומדע והשכלה נתחברו בה מאז ועד עתה, הצעירים ישירו והזקנים ילמדו דעת בלשון עמם, עד שזכינו גם למכתבי עתים המדברים מעניני מדינה וידיעות העולם ככל מכתבי העתים ללשונותם, ותהי לשפה חיה ומדוברת, כי לא יחסר כל בה.
ומי פעל ועשה את כל הנפלאות האלה? למי תפארת ההתחלה לכל הדבר הגדול והקדוש הזה? הלא להרמבמ״ן! הוא ולא אחר פעל ועשה את כל זאת! יבא נא מתעקש ויכחיש את כל זאת והיה לשחוק לכל יודעי דברי בני עמנו. בלא שפתי מרמה ובלי חנף נוכל לומר בפה מלא, כי להרמבמ״ן נאה ולו יאה שם רעפארמאטאר. כמובן היותר טוב ומשובח. כי ממנו תוצאות לכל התקונים הטובים שנעשו בישראל מאז ועד עתה לטוב להם כל הימים, על ידו נשתנו סדרי הלמוד ועל פיהם מנהגי חלק גדול מעמנו ההולכים לנגה ההשכלה, וירבו ויעצמו אוהבי הכמה ודעת וחובבי עמם, לדאוג בעד אשרם והצלחתם, ורבים עשו חיל.
קצור הדברים, הדבר אשר דבר המשכיל הנכבד ר׳ פר״מ ברגש נפש טהורה וביתרון הכשר דעת על שפת עבר וסופריה לאמור: „לולא שפת עבר וסופריה אנכי כותב הטורים האלה ל א ה י י ת י,״ אנכי אומר בדברים היוצאים מעומק לבי והרגשתי: לולא הרמבמ״ן ז״ל ותקוניו הישרים והמתוכמים שעשה בענות צדק ובשפלת עינים, בלי קול רעש ורעם רעפארמאטאר המרעיש את העולם ומרגיז לבבות עוקר הרים וטוחנם זה בזה, לולא הוא ושטתו בלאומות הבנויה על אדני האמת והשכל הישר, לולא האדם הגדול והרם ההוא אשר במשפט וצדק נתנו לו כבוד התאר „יחיד בעמו ויקר בדורו״ אנחנו כלנו ל א ה י י נ ו, וכל אשר עינינו רואות מהרמת קרן עמנו במצבו החומרי המוסרי והמדיני, בלכתנו קדימה במסלה העולה אל ההשכלה החיה ומחיה את בעליה, הכל כאשר לכל ל א ה י ה ו ל א נ ב ר א! ומי יודע מה היתה אחריתנו לולא שלחו אלהים למחיה לפנינו.—לולא הרמבמ״ן לא היה ר׳ יוסף פערל (שהיה תלמיד תלמידו ורעו החכם ר׳ מענדל לעפין) ולולא ר׳ יוסף פערל היו כל היהודים בגאליציען שקועים ביון האולת והבלי השוא עד היום הזה ולא הסירו שכמם מסבל מתעיהם אשר פרו וישרצו שם במאד מאד. לולא הרמבמ״ן לא היה ר׳ יצחק בער לעווינזאהן (שהיה שותה בצמא את דבריו והיה מתחמם לאורם של תלמידיו) ולולא רי״ב לעווינזאהן לא נסו צעירי בני עמנו בארצנו בראשית הדור הזה להציג כף רגליהם על מפתן בית החכמה ויתעו כצאן בלא רעה, או כעדר אשר לו רועים רבים המפשיטים עורם מעליהם ועצמותם יגרמו, וכן הלאה. הרמבמ״ן הוא היותר

שהכל תלוי בו, ממנו תוצאות חיינו המדיניים בזמן ההוה ותקותנו לימים הבאים, ימים אשר לא יבוש עוד יעקב בגוים ופניו לא יחורו לאמר: עברי אנכי, עברי בכל רמ"ח אברי ושס"ה גידי, עברי בכל נפשי ומאודי, וכהיותי עברי כן אני בן נאמן לארץ מולדתי, בן מכבד אביו אבי הארץ ואת אמו ארץ מולדתו יברך וימסור נפשו עליה, וענתה הארץ ואמרה: בני אתה אני היום ילדתיך!—

הרמבמ"ן הוא באמת האיש אשר תלמידיו מנוהו שלישי בדברי ימי ישראל למשה בן עמרם ומשה בן מימון ואנכי לא אבוש ולא אכלם לכפול פה לעיני הקוראים את השיר הקטן אשר שרתי עליו בראש העתקתי לספר ירושלים לאמור:

מֹשֶׁה בֶּן עַמְרָם קִבֵּל תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם,
מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן נָפַח בְּאַפָּהּ נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים,
וּמֹשֶׁה בֶּן מְנַחֵם עָשָׂה לָהּ מִקְדָּשׁ בִּירוּשָׁלַיִם.

אב"ג.

כה לח"י

בחדש הראשון לצאת בני ישראל מארץ מצרים, ואני בתוך פעטערסבורג הבירה מתהלך על יד הנחל יעקאטערינאוווסקי. תפוש ברוב שרעפי עזבתי את אוצר ספרי הקיסר אשר בקרתי את כל הדברים העתיקים והנפלאים אשר הציג שמה הפאבריקאנט המהלל אבן רש"ף בפתח העינים, הלוך והוגה דעות מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואביאה את מבקרי הנה להראותם כי תעו ויתעו קוראים רבים בהבליהם. תפוש במזמותי סרתי אל בית הרב החכם ד"ר א' דראבקין והנה הבוקר אור" לנגד עיני, שמחתי מאד לראות כי הפץ ידידי הרב המו"ל הצליח בידו על אף אלה אשר נבאו לבהלה כי באורו לא נראה אור לעולם, הפכתי בו איזה עלים והנה תקותי האח באה: מאמר „יגר שהדותא" הופיע לעיני, הניעותי בכתפי ואמרתי להרב דדאבקין: גורלאנד שפקח היה מה ראה לשטות זה? הלא כבר נזכח ברדתו מעל הבמה זה איזה פעמים וההמון לא הריע לקראתו. אף לא אחד בהם אשר תקע כף או קרא הידד, אות נאמן הוא כי המחזה אשר הציג לעיניהם לא מצא חן בעיני הרואים, ומי המריצו לעלות שנית?

„המספר שקר אחד וערותו תגלה, נאלץ להוסיף עוד עשרה שקרים לתרץ את הראשון", כן יאמר ההמון וכן עשה החכם ח"י גורלאנד אחרי אשר כבר נגלו זיופי אבן רש"ף גלוי לעיני כל חכמי ישראל וחכמי העמים הביא לנו גורלאנד עוד חמש רשימות מזויפות דוקא מיד האמן הגדול פירקאוויץ לתרץ את הראשונות. והנה אף כי כבר נשאתי ונתתי בענין זה פעמים אחדות בכל זאת אין את נפשי כי יאמינו לי הקוראים על דברתי. ואעיד לי עדים

נאמנים מן השכל הישר מן הקבלה ומן הכתובים . ומן החוש אשר לא יכחישם כל ח"י .

האיש אשר קרא את ספרות הקראים יודע כי אין להקראים אף ספר או עלה או אות אחד המספר דבר מה מתולדות דברי ימיהם ובכל התקופה הגדולה למיום הוסד דתם ע"י ענן וסיעתו בשנת ת"ק לאלף החמישי עד שנת תקצ"ט לאלף הששי לא התעורר אף אחד מהם לכתוב דברי הימים לבני מקרא , ולולא הגראף ווארנצאוו כי עתה לא עלתה שאלה כזאת על לבם עוד גם היום , ופירקאוויץ אשר הרימהו המקרה מעפר להושיבו עם נדיבי עמו להיות ציר שלוח לאסוף ספרים כ"י עתיקים לתכלית הזאת , אבה לעשות תוקף לעמו בעשותו נפלאות עד אין חקר במציאותיו היקרות אשר הרעיש בהן את כל העולם , ומה גם כי הצליח למצוא נתיבות בית חכמי העמים והממשלה אמר פירקאוויטש בלבו להוציא את הדבר הגדול הזה לאור לכתוב דברי הימים לבני מקרא , אכן כאשר לא מצא אף אחרי נסיעותיו ויגיעותיו כל חומר לבנין הזה . ברא יש מאין , דובים באין יער , רשימות באין סופרים על גליוני ספרי התורה והתנ"ך ויסכסכן אשה ברעותה וידבקן בטיח תפל ויבנה מגדל רם ונשא , אך מאשר לא היה חכם חרשים בחכמת הבניה שכה או לא ידע כי אם לא יניח יסוד מוסד בל ימוט אך לשוא יבנה ויעמול לרוח .

שנים אחדות לפני מותו החל לסדר את כל הרשימות בספר מיוחד ויקרא את שמו „נחל קדומים" ועוד חבור אחד קטן בתבנית הקדמה להראשון אשר קרא את שמו "דבר על הקראים" ובשני הספרים האלה אבה להוציא לאור דברי ימי הקראים בכלל והראות קדמותם בפרט . אולם מי יגלה עפר מעיניו לראות כי תוחלתו נכזבה . יען הספרים האלה כנפל אשת לא יראו אור לעולם—ולכן לא למותר אחשוב להעתיק בזה דברים אחדים מדעותיו בכלל בספריו האלה . ואקוה כי יבושו כל המתימרים בכבודו אשר יחשבוהו לבן אלהים . . .

וז"ל בראשית ספרו „דבר על הקראים"

„בני ישראל במלכות רוסיא הנודעים בשם ק ר א י ם, קצתם משארית מלכות ישראל שארית משבטי עשרת השבטים , עם קצת מבני יהודה גלות ירושלים , שיצאו מעריהם עם כהניהם להריע בחצוצרות , לעזרת אחיהם אשר במצור ב ש ו מ ר ו ן , וגדליה בן המלך אחז שר צבאם בראשם , מדאגה מדבר פן ילכוד הצר שלמנאסר את שומרון ויבוא ללכוד גם את ירושלים , אך שוא עמלו במלחמתם , כי מלאה סאת אחיהם אשר במצור , ויתפשם שלמנאסר בחיים וינחם גולה לערי מדי שנת ערך 720 לפני ספירת הנוצרים , והמלך כמביז בן כרש הטה להם חסד על אמונת רוחם אליו וגבורתם במלחמתו עם תלמירא מלכת השיטים כדברי יהודה המגיה במסעותיו , וישלחם חפשי מגלות מדי , וכפי בקשתם נתן להם במתנת חסד אחוזה בחצי האי קרים , ערך שנת 474 לפני ספהנ"ו , ומכאן נראה שהיו עם רב מאד , ויתישבו בכמה וכמה מקומות בערי קרים ב ס פ ר ד (כרץ) ב ס ו ל כ א ת (הנקראת פטרייקרים) וב כ ד ס ו ן (קורסון או כרסונים) ו ב ס ל ע ה י ה ו ד י ם (צופוטקלעא) אשר בצרו להם חומה סביב

וישבו בה זה אלפים ושלש מאות ושש עשרה שנה , ועומד לנם עמים בחומותיו וקצת בניניו והרבותיו עד היום , ועל תמידות ישיבת אבותינו שם זמן רב כל כך , עדות ברורה מן המצבות [ערבא ערבא צריך !] הרבות המאולפות מדורות הראשונים והבינים והאחרונים , הן הן בשפולי סלע היהודים בעמק הבכה הנקרא עמק יהושפט , בהשואה לעמק יהושפט אשר בירושלים . והסגולות שבהן הן הן משנת השישית ושנת השלשים לחיי ישוע הנוצרי וכן אחריו עד שנת 1842 לספירתם , ובאו רשימותיהן בדפוס בספר אבני זכרון בסדר שנות ספירתם ממעלה למטה .

„ומן אז אשר גלו מעל אדמתם מזמן גלות שומרון , לא שבו אל אדמתם , לא ראו בעיניהם את הרבן בית ראשון , רק שמעו את שמעו ויתאבלו , ולא ראו את בנין בית שני ולא את הרבנו , ולא היה להם חלק ונחלה במהלוקת הכתות השונות שנתחדשו בימי בית שני , ונשארו תפשים ונקיים מדעות ומנהגי (?) הפרושים והצדוקים .״

„ובראותם בגלותם כי באו עליהם כל היעודים הרעים שהתנבאו עליהם נביאי הצדק על עברם מצות תורת ד׳ אלהי אבותינו , התודו את עונם ואת עון אבותם אשר מעלו בו , וישובו אל ד׳ אלהיהם בכל נפשם ובכל מאדם , ויתן אותם לרחמים , וישבו במשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות ב ח צ י ה א י ק ר י ם , י ו ת ר מ א ל פ י ם ו ש ל ש מ א ו ת ש נ ה , לא גלו ולא גורשו משם לארץ אחרת , בכל צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם בכל ימי הרדיפות אשר רדפו העמים הפראים האכזרים זה את זה , אשר שטפו ועברו בחצי אי קרים כמים הזדונים , ע״ד בוא זה אחר סור זה , איש את אחיהו יצודו חרם !—המה אבדו עד אחד , ובני ישראל בחסדי השי״ת , יתר הפליטה , נשארו לאותות ולמופתים על השגחתו ית׳ הפרטית עליהם בקרים , בזכות תשובת אבותם אשר שבו אל ה׳ אלהיהם״

„ובני יהודה ובנימין ומשפחות בני ישראל עם הכהנים והלוים עם זרובבל פחת יהודה השבים מגלות בבל , ועם עזרא הכהן ונחמיה הבונים את הבית השני ואת חומת ירושלים אנשי כנסת הגדולה אנשי השם , מיד בשובם לירושלים התעוררו לקים מצות התורה הכתובות ״ויקם ישוע בן יוצדק הכהן הגדול (עזרא ג׳ ב׳ ו׳) וכו׳ ואשר ישמיעו ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלים לאמר צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבת לעשות סכת ככתוב״ : (נחמיה ח׳ י״ג ט״ו) ר״ל ככתוב בתורה : ולקחתם לכם ביום הראשון . וכו׳ : (והולך ומבאר כדרכו להוציא מלב הרבנים) ויקרא בספר תורת האלהים יום ביום מן היום הראשון עד היום האחרון ויעשו הג שבעת ימים וביום השמיני עצרת כמשפט (הכל כאשר לכל כמו שהוא בקראים ולא כמו שהוא ברבנים) וביום עשרים וארבעה לחדש הזה נאספו בני ישראל בצום ובשקים ואדמה עליהם (הוא צום השביעי בקראים ולא צום גדליה של הרבנים) (דה״י ח׳ י״ח , ט , א ב) וכו׳ .

„הכל כאשר לכל העמידו עליהם מצות (מניות) בנדבת לבם כפי היוצא

מכח דברי התורה, ר"ל שיש להם סמך מן הכתוב, ועזרא הכהן הסופר היה הסופר את הכל, והפלא הגדול שלא הובאה שום תקנה מן עשר התקנות שתקן עזרא לישראל לפי דברי הרבנים, ולא ארבעה מיני לולב במעשה הסכות, ולא נסוך המים בחג, וכ"ש וק"ו מן תקנות משה ויהושע ועתניאל ושמואל הרמתי ובית דינו של דוד הע"ה, ותקנות שלמה: ערובין ונטילת ידים וברכת המקדש, ושניות לעריות; ותקנת הנביאים האחרונים: שני ימים טובים של ראש השנה; ותקנת יהושפט: טבול יום לא יכנס למחנה לויה, ותקנת יהוידע הכה"ג: כל דבר שהוא משום חטא הבשר לשם והעורות לכהנים, ודניאל גזר על השמן של עכו"ם, וכיוצא באלה. וכגון שנוי הכתב וצורות האותיות מכתב הנקרא ע ב ר י ת אל הכתב הנקרא כתב אשורית, שיחסו לעזרא הסופר"·

„לתורה ולתעודה אין אזן המשכיל אוהב האמת יכולה לשמוע דברים באלה. ואין זה כי אם חדשות מקרוב באו" וכו'.

„ובימי שמעון בן שטח נתהדשו באנשי בית שני שלש כתות: כת הפרושים, הם המאמינים לכל השמועות שבאו להם בקבלה מן הראשונים בלי שום חקירה, ע"ד הכתוב: המאמין לא יחיש (להכחיש). והם הם החסידים השמחים לתוספת ותקנות וגזרות והומרות חמור המורתים, ע"ד אשרי המחמיר, וכת הצדיקים מתנגדת לפרושים אשר הם החזיקו בתורת משה וכל כתבי הקדש בכתבם וכלשונם ממש בלי שום היקש מההקשים. ובלי שום פירוש מהפרושים וכפרו בעוה"ב ותחה"מ ושכר וענש וכו'...

„ועוד כתה אחת היתה נקראת בשם „כת צדיקים", נגדית לכת הפרושים המוסיפים דברים רבים על התורה שבכתב, וגם לכת הצדוקים הנ"ל, כי הם החזיקו בתורת משה הכתובה כאשר קבלוה מאבותיהם, עם פירושה המובן ממנה לתת לכל דבר הקו בלי תוספת ומגרעת, והיא ד ת ה ק ר א י ת שהתחילה להתפרסם בימי יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח הנ"ל, כדברי ר' יהודה הלוי בספרו הכוזרי מאמר שלישי ממנו. וזאת הכתה, לפי דברי סופר ערבי (מי הוא ?) עם חוטר מגזע דוד המלך ע"ה עם משנה תורת משה אשר בידו, (מבית תרושת המעשה אשר יסד הפאבריקאנט המהלל פירקאוויץ) יצאה מארץ ישראל וחזרה לבבל, ויש לזה סמך מן הרשימה אשר בסוף ספר התורה הקדמון מאד לפי ראות עיני כל חוקר. וזה לשונה:

„וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל נכתבה ממשנה התורה אשר כתב לו יהויכין המלך אבינו ירושת נחלה לי אני שמעיה נצר משרשיו מירושת אבינו שכניה בן עובדיה בן ארנן בן רפיה בן ישעיה בן פלטיה בן חנניה בן משולם בן זרבבל פחת יהודה זכר צדיקים לברכה בשנת שלש מאות ושמונה ועשרים לבנין מקדשינו בידי זרובבל אבינו, מאה ותשעים למלכות יון פה מדינת בבל אחר שובנו מארצנו הקדושה מפני מחלוקת הפרושים והצדוקים זכרה לי אלהי לטובה וחוסה עלי כרב חסדך:"

והנה יען כי קצרה יד הרשימה הזאת להפיק חפצו כהות נפשו. ברא עוד רשימה אחרת לחזק את הראשונה. וז"ל:

„ברוך אתה יהוה אלהינו אשר נתת לנו תורת אמת ותטע בנפשנו חיי עולם כהייך כי ממך היא ואליך תשוב כשוב כל דבר ליסודו ככתוב תורת ה' תמימה משיבת נפש שומריה ומקיימיה אל האלהים אשר נתנה תורה אחת צוה לנו משה מורשה לקהלת יעקב וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל מפי הגבורה כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו , שמעו שמוע אלי ותחי נפשכם ואכלו טוב ותתעדן בדשן נפשכם אשרי תמימי דרך ההולכים בה כי היא מלאה תמיד כל טוב מימיה חיים נאמנים עזרא ובני גילו הסופרים בראותם את הנולד עשו מסורת סיג לתורת ה' להנציח תמימותה לנצח שמעון הכהן הגדול השמיני ליהושע בן יוצדק זקנו השיב את ישראל לאיתן התורה התמימה ואל עבודת בית האלהים בקר וערב ואחריו בימי אנטיגנוס סרו וילכו ונעשו תורות כי רבו הדעות והמחלוקות עד שפך דם עליהם אכתב לו רבי תורתי כמו זר נחשבו דבריה להם הוסיפו וגרעו כפי העולה על רוחם הוי חכמים בעיניהם הנסתרות לה' אלהינו והנגלות ל"נ"ו" ו"ל"ב"נ"י"נ"ו" עד עולם לשמור לעשות את כל דברי התורה הכתובה הזאת אחזו לנו שועלים קטנים שועלים פרושים שועלים צדוקים מחבלים כרם ה' במחלקותיהם ורבה משטמה אשרך ניר לדויד כי ראית את הנולד ונטשת דברי ריבות ותשב אחור בבלה עם אחוזת מרעיך מדאגה בדבר חלק לבם עתה יאשמו. שמע ישראל גוי אחד בארץ ה' אלהינו ה' אחד זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים תורה אחת תמימה ושמרתם ועשיתם ככתוב בה כי היא חכמתכם וחייכם לנצח מי יתן והיו דברי יהושע בן שרוג אחיכם לרצון לפניכם וטוב לכם לעולם אמן "

„ובהיות הכתה הזאת כת דת הקראית , במאה הרביעית לבנין בית שני רחוקה מארץ ישראל , על כן לא נזכרה בשום ספר מספרי ברית החדשה לנוצרים , בלתי אם הפרושים והצדוקים" אלה המה תכן דברי שני ספריו להראות קדמות הקראים מימי עולם . והולך ומונה את בעלי המסורה ממאה הרביעית לאלף החמישי אשר היו כלם קראים . ועל כל הבל והבל ברא רשימה מיוחדת ובזאת מלא את שני ספריו ויגישם לפני הקראים ויאמר „אלה דברי ימיך עם קדום ! והנה לכתוב בקרת על הבלים כאלה יודה כל מבין כי אך למותר הוא . וגם לא זה המקום לעשות כזאת . ורק אחת אשאל מאתך ה' גורלאנד . האמנם מאמין הנך באמת ובתמים לכל ההבלים השקרים והזיופים האלה . או רק מגודל לבב לבלתי שוב משדה המלחמה כמנוצח ?—אך מאשר ידעתיך כי גאה וגאון שנאת . לכן אחשוב למשפט כי דמיונך הוליכך שולל להאמין את אשר לא יאמן . ובכן יהי לך אשר לך . ואתה שלום : . .

מהנוגע לחמשת הרשימות אשר העתיק ה' גורלאנד . ואשר הנן בעיניו כשרות ונאמנות . איעצהו לדרוש מאת ה' הרכבי את „הקאטאלאג" אשר כתב הוא והחכם הגדול ד"ר שטראקק אודות כל הרשימות הנמצאות פה ואז יוכח לדעת כי שני החכמים האלה שפטו את כלן למזויפות אי-נקי . אך טרם יטריח את נפשו להשיג את הקאטאלאג הנזכר . כבר הראיתי את מאמרו „יגר שהדותא"

לידיד נפשי החכם המהלל ד"ר שטראקק ויענני לאמר „אולת היא גם לדבר ולבקר את הרשימות האלה" כאשר יראה הקורא הלאה את דברי ידידי זה בעצמו : ועוד שלישיה , לוא בא ה' גורלאנד הנה לראות בעיניו ולבקר את כל הרשימות הנמצאות באוצר ספרי הקיסר . אז חי אני כי ידע להכלם ולא הרהיב עוד עוז בנפשו לדבר דבר מזה . יען כל איש אשר עינים לו יראה כי נכתבו בדיו חדש ובאותיות קטנים כתב יד קראי . ולמען לא יכר הזיוף כהרף עין משח פירקאוויץ את קצה הגליונות באיזה מיץ נוזלי למען יתלבן הכתב ויתכווץ הקלף, וברבות מהנה מחק או הוסיף אות אחד. למשל אם היה כתוב **ה"א פ"א** (ר"ל ה' אלפים פ"א) מחק את הרגל השמאלית מן הה"א ויהי **ד"א** (ד' אלפים) . וכמו על הרשימה נר. 46 אשר תשא מדברותיה כדברים האלה :

„נחמיא בן ר' סעיד ארזרומי זה המצחף קנאו מן משה וטוביא שני אחים בני אליא הראש אורקוטו מן קוסטנדינא פה בשנת ת"ר"צ"ח" משה ברבי יהודה י"ל"ל"א (יחי לעד לעולם אמן) שמעיה ברבי שמואל העירוני נ"ב"ע" ומה עשה הפבריקאנט ברשימה הזאת ? מראש היה כתוב **ה"ר"צ"ח** והוא עשה מן הה"א ת"ו ויתן להרשימה משפט קדומים . מלבד אשר רבות מהנה כתב הוא בעצם ידו את כל הרשימה למען הזק איזה מדעותיו . ואף אם יעלה ה' גורלאנד השמימה ויוריד לנו את מיכאל גבריאל רפאל ואוריאל וגם הוא בראשם להעיד על אמתת מציאות פירקאוויץ לא נאבה ולא נשמע להם , כאשר לא נשמע אם יביא איש אותות ומופתים כי ב' פעמים ב' הוא ה' . ומה גם כי כבר נוכחו לדעת כל חכמי האקאדעמיע הקיסרית כי רוב הרשימות הנן מזויפות . ונחוץ היה לה' גורלאנד להשיג ספר כתב האקאדעמיק ה' קוניק . ואז ידע אם להחזיק באזני פירקאוויץ או לא ?

והנה האיש אשר ראה בעיניו את הרשימה השנית בלי ספק הגיד עליה כי מזויפה בלי חקירה ובקרת . אבן לאלה אשר לא ראוה (ומה גם כי לא תתראה עוד לעולם) אעיר את אזנם רק על תכן ענינה ועל הוכוח אשר יתוכח הכותב הקראי את הרבנים ודי בהערה הזאת , ומלבד זה נכתבו רוב הרשימות בכתב רש"י המחודש כידוע לכל והמעין יכיר בהן כרגע כתב יד קראי .

את אשר יתאונן ה' גורלאנד כי עצרו בני רש"ף מהדפים את הס' „נחל קדומים" מחסרון כסף , אנחמהו כי אחדים מבניו המה עשירים , אך את אשר חדלו מהדפים הוא מסבה אחרת אשר אוכל להשמיעה רק מפה לאזן ובספרי „משא קרים" תמצא גם הסבה הזאת . אחלי יתפלל לאלהי הרוחות לכל בשר למען ישלח לי עזרתו מקדש להחיש מעשה הדפסתו .

מהנוגע למכתב ידידי ה' טשארני גי' בהמגיד . כאיש ישר אגיד להה"י כי יחדל לדבר עוד בדבר הזה כי לא תהיה תפארתו על הדרך הזה , יען אף אם יביא את כל הרוחות שבעולם לא יזוז אף מלה אחת מדבריו . ומלבד מה שכתב הוא הנני להעתיק בזה את המכתב אשר כתב אלי הרב הגדול ר"י מזרחי

החכם באשי לארץ דאגיסטאן מדערבענד, וז"ל (בעזיבת הדברים הבלתי נוגעים לענינינו).

„בן אודך על הלחמך מלחמת חובה עם ה' פירקאוויץ אשר הלכו אחריו רבים מחכמי ישראל בעינים עצומות, תהא משכורתך שלמה מעם ד' אלהים. גם אני כשקבלתי ס' אבני זכרון המכיל מסעותיו בדגיסטאן מיד ידי"נ הנוסע ה' טשרני לתשורה יקרה בעיני ומצאתי עצמי גואל והשתי וכתבתי אגרת בקרת על חלומותיו ועל דבריו הנוגעים לקדמוניות מדינתנו בכלל, ומקורות שלשת הכתבות שמצא כפי דבריו בביהכנ"ס בדאגיסטאן, מהם שאב כו' מספרי ישראל ומספרי זולתנו. והנו מסור מאתי ליד ה' טשארני הנז' לחברו עם חבורו היקר, והדברים עתיקים".

הרב המו"ל ה' אב"ג כבר רמז במקומות אחרים בספרו הנכבד בקרת לתוה"ק על מפעלות אבן רש"ף · אכן לא יפלא בעיני כי לא דבר מפורש מזיופיו יען א"י לא ראה את עצם הכ"י. ובשנה העברה כתב אלי כדברים האלה:

„ידידי הנכבד ה' גורלאנד, אשר אהבתיו בעבור ישרו ותומו ואהבתו את עמו וספרותו, מצטער מאד על ספרך „תולדות אבן רש"ף". אבל מה אעשה לו, והוא נמשך אחרי אבן רש"ף בחבלי שוא ואיננו רוצה לפקוח עיניו ולהכיר טעותו, יש לך אדם ששגגותיו חביבות לו ואינו זז מהן עד שתצא נפשו. איש כזה עוצם עיניו מראות האמת העומדת ערומה נגד עיניו, כי קשה לו להפרד מדמיונו הכוזב כקריעת ים סוף. לאנשים כאלה אין תרופה, כי כמעט יודעים הם את האמת ומתבונים להמיר אותה בשקר, ולאמר על השקר שהוא האמת למען התנף לנפשם שלא תהיה ה"ו כטועה בשגגה,—גם אני לא שונא הייתי לאבן רש"ף, ואף כי להקראים בכלל, שבהרבה דברים נשאו חן בעיני, ועכ"ז עיני לנוכח הביטו ולא הכו בסנורים ואמרתי „אהב הרבנים אהב הקראים והאמת יותר מכלם" כי למבקר נאמן אין משא פנים בדבר, לא כן ידידי היו"ג, משכיל הוא, חכם הוא תמים הוא טהר לב הוא—אבל נוטה יותר מדאי לאבן רש"ף באהבתו אותו והאהבה הזאת מקלקלת שורת הבקרת לבלי ראות בעינים מאירות". עכ"ל: מלבד דבריו אלה הנאמרים באמת וצדק כתב אלי הרב המו"ל עוד איזה פעמים בענין הזה אשר לא פה המקום להעתיקם. אכן רק זאת אודיעהו כי השיר אשר כתב ה' קזז על תמונת פירקאוויץ לגלות ערותו כבר היה נעתק בספרי תא"ר. וכן בספרי „אגרות סופרים" אך הצענזור מחק את השיר בשני הס' האלה ולא נתנם לראות אור כאשר מחק עוד ענינים רבים.

ואלה דברי המכתב אשר כתב אלי ידיד נפשי החכם הגדול והבלשן המפורסם בשפות מזרח ומערב ד"ר הערמאן שטראקק וז"ל:

St. Petersburg 12 Jr. 5636

Hern Ephraim Deinard!

Sie wünschen meine Ansicht über Gurland's יגר שהדותא

zu wissen. Weinige Worte werden genügen. Grätz bestreitet mit Unrecht die Achtheit der massoritischen Namen verzeichnisse (eins druckte Harkavy in הצפירה beide theilte ich mit in „Theologische Studien und Kritiken" (1875, S. 736-747): er hat die Originale nicht gesehen, und seine inneren Gründe genügen nicht. Die Epigraphe aber, welche Gurland veröffentlichte, sind wie auch Gottlober erkannt hat, gefelscht. Firkowitch, der etwas Neues kaum zu erdenken verstand, hat sie *mit Hülfe* jener beiden Verzeichnisse angefertigt, Ich fand die Fälschungen so handgreiflich, dass ich nich glaubte, irgendjemand könnte durch sie getäuscht werden, und hielt es daher nicht für der Mühe werth, sie auch nur mit einem Worte im Berichte üeer die Bibelhandschriften zu Tschufutkale zu erwähnen. Die ältesten ächten Epigraphe der letzten Sammlung stammen aus der ersten Hälfte des 10 Jahrhunderts לסהנ"ו(s. meinen Berichten der Żeitschrift für Luther, Theologie 1875, S. 598), alle Beischriften, welche ein älteres Datüm tragen, verdienen keine Glauben, eine Angabe der Gründe würde hier zu weit führen, Gurland hätte also besser gethan nicht gegen Sie zu polemisiren.

Dr. Herman L. Strack.

החכם הגדול האקאדעמיק ה' א' קוניק בספרו החדש "טוכתמיש ופירקאוויץ (Tochtamisch i Firkowitsch) הודיע כי עוד בשנת 1861-62-64 כבר הראה לעיני כל חכמי האקאדעמיע בועד חוקרי קדמוניות כי מציאות פירקאוויץ בכלל ופרט השנים החדשים למטרכיא הנן מזויפות מידו למען השפיל בזה את כבוד היהודים הרבנים, החכם הויזנער כבר הכה גם הוא על קדקד פירקאוויץ במאמרו במ"ע אדעססקי וויעדאמאסטי בעד מציאותיו המזויפות. החכם המורה ה' דיקאר מקערץ ספר את אשר ראה ושמע מזיופיו במ"ע היום 1870. ידידי החכם המשכיל ה' גבריאל ראוויטש מווילנא אשר היה עוזר לפירקאוויץ ימים רבים גם הוא כתב אלי כי הוא יודע מזיופים רבים אשר עשה הפאבריקאנט הזה וכתב לי מהזיוף אשר עשה במצבת סנגרי ומכתבו שמור עמדי בספרי משא קרים—הרב הגאון החכם הכולל ר"מ שטראשון הגיד לי זה לא כביר כי כאשר הראה לו פירקאוויץ את כ"י הכירם במעוף עין הראשון כי מזויפים המה. אך לא אבה לפרסם זאת, יען דבר אין לו בענינים

האלה. — ידיד נפשי הרב החכם מהר״ק שולמאן הגיד לי כי גם הוא השדהו למזייף. והנה מכל האנשים האלה אשר חשבוהו למזייף ובכל זאת שמו יד לפה לא אתפלא, יען חסרו להם האמצעים לזה, או פחד פירקאוויץ היה לנגד עינם, יען לבם נבא להם כי מביא הוא דבתו רעה על היהודים באזני הממשלה כנודע את אשר הלך להכות את היהודים בלשון פה בפעטערסבורג לפני אחד מגדולי שרי המלוכה. אך חמסי על הרב החכם רש״י פין, ו ה פ ש י מ כ ל ס ב ה צ ד ד י ת הנני אומר בפה מלא כי רק הוא ולא אחר האשם בדבר, חכם ורעדאקטאר נכבד כמהו המו״ל מ״ע בשפת עבר ורוסיא היתה לאל ידו לעשות שמיר ושית מכל מציאות פירקאוויץ, ומה גם כי פירקאוויץ ישב בביתו ימים רבים וראה את הכ״י כי מזויפים המה. והוא לא לבד כי לא עשה מאומה כי אם עוד הרים את פירקאוויץ על נס עד לשמים ומרשימות והעתקות מצבות מזויפות חבר מאמר גדול „חכמי ישראל בקרים״ (הכרמל שנה ב׳ ג׳) אשר האיש הבלתי בקי בדברי הימים לבני ישראל בארץ ההיא ידמה באמת כי הבין פירקאוויץ חומר לדבר הגדול הזה. אף כי באמת עוד ערפל התולתו. ועוד היום מעטות הנה הידיעות אשר נדע מתולדות אבותינו בארץ הזאת. ופירקאוויץ בכל המון ספריו וכתבי ידיו לא הוסיף לנו מאומה כמעט. כי אם רק זאת אשר גדעכי ש ל ש ה ק ר א י ם נ ס ע ו ל א ר ץ י ש ר א ל, ובעד דבר קל ערך כזה למותר היה לאבד כמה אלפים בויגן נייר ולחבר ארבעה ספרים כס׳ גנזי ישראל בס״ט פעטערבורג. כאשר כבר הגיד גם החכם רש״י פין בעצמו בעת צאתם לאור. אבן הרש״פ בעצמו עוד הרבה הרע במאמריו, יען אמנו ראו רבים ממרחק כי ישען על מציאות אבן רש״ף כעל עמוד ברזל ולא ינסה להטיל בהן ספק ויאמינו בפירקאוויץ ובזיופיו. והנה ידידי הר״ק שולמאן הגיד לי כי כל יושבי ווילנא פחדו מפירקאוויץ יען ראוהו הולך ובא בבית הגענעראל גובערנאטאר. ואולי ירגל עליהם לפני השר כדרכו. אבן ישאוני אם אמר כדברי החכם „הפחד הוא פרי האולת״ ולוא גלה ה׳ פין פעם ושתים את זיופיו במכתב עתי הרוסי כי עתה אולי לא דרכה כף רגל פירקאוויץ על סף הגובערנאטאר. והנה לוא החזיק הרש״י פין עוד היום בשיטתו כי מציאות פירקאוויץ הנן אמת וצדק כי עתה אמרתי דמיונו הוליכו שולל להאמין בו ואין אדם נתפס על האמונה המסורה ללב. אבן החכם פין הגיד לי בפה מלא כי הוא ידע כבר כי מציאותיו הנן מזויפות. וא״כ גדול עונו מנשוא כי החריש וישם יד לפה. ולוא ידע ה׳ גורלאנד את אשר הגיד לי החכם ה׳ הרכבי כי נמצא בידו מכתב אבן רש״ף להתנו גבריאל, אֲשר בו שפך בוז וילעג על גורלאנד ויקראהו „בכור שטן״ (לפי דברי הרכבי) כי עתה אולי נוכח לדעת איך היה הפכפך בדבריו ובעלילותיו. קנצי למלין, לוא הכם גורלאנד ויבן כי עת להשות היא, ותחשב לו זאת לחכמה.

אפרים דייגארד המבונה אדי״ר

הערה נוספת.

השאלה אשר התעוררה בלב החכמים—מי שהמה בני-ברית ומי שאינם בני-ברית - „עד כמה יש לנו להשען על מציאות אב"ן רש"ף בנוגע לדברי ימי הקראים ?" היא נכבדה ויקרה עד מאד , וראוי ונכון לאסוף אספה את כל אשר נדע בענין הזה למען ידעו החכמים לחרוץ משפטם באמת ותמים ; ועל כן לא אמנע גם אנכי מתת לפני קהל הקוראים עדות אחת אשר תפיץ אור על כל מעללי פירקאוויץ ומעשיו בכתבי-יד אשר מצא ואשר היו תחת ידיו.

החכם הנוסע ה' י ע ק ב ס פ י ר (בעל המחבר ס' „אבן ספיר") ספר לי כדברים האלה : „בשובי ממסעי בארצות ערב תימן הדו ועדן לירושלים— אשר שם ביתי , ובידי היו כל הדברים העתיקים אשר אספתי בארצות ההן , גם התנ"ך הנפלא אשר מצאתיו בארץ תימן היה עוד אצלי שעשועים—טרם נמכר לבית-אוסף-הסגולות אשר בפאריז—בא אז ירושלימה גם הנוסע הקרא אב"ן רש"ף ; ויהי כשמעו שמע התנ"ך הנפלא אשר בידי ויחל את פני כי אשאלהו על ימים אחדים למען ישים עיניו עליו , וכאשר השיב לי את השאלה הכרתי כי במקומות אחדים ה ע ב י ר פ י ר ק א ו ו י ץ ב ע ט ו א ו ב ס כ י נ ו בין התאריכים והרשימות אשר בסופו , אנכי התמרמרתי מאד על עשותו כדבר הזה אך פירקאוויץ ענה : „לא עשיתי מאומה , זולתי מעטים המה אשר תקנתי טעותי הסופר"—את זאת ספר לי החכם רי"ס זה לפני שנים אחדות ויוסף לאמר כי כבר יודע הוא כי מזיף הנהו הקראי הזה וכי כבר רמז עליו גם במאמריו במכ"ע „המגיד"—ואם כן הוא , הלא דברים ק"ו : ומה בספר ששאלהו מאת איש זר אשר היה להחזירו אליו ושהוא גם בעל אומנתו בזה אשר בודאי יראה זאת, לא חש לשנות בשביל שיכוננו למטרתו , —בספרים אשר היו שלו ואיש לא ראם מקודם , על אכו"כ שיש להטיל ספק באמתתם .

ועוד אוסיף להתפלא , הפלא ופלא, על כי החכם היו"ג בעצמו (הלוחם כעת מלחמת כבוד אב"ן רש"ף) כתב במאמרו „קול ח"י מס"ט פטרבורג" במכ"ע „הלבנון" (שנה המישית 1868 נו, 11) כדברים האלה : „הראיתי להחוקר ע"ד המצבות אשר בעדן (הוא ר"י ספיר הנ"ל)—את שמונת אבני זכרון לישראל המובאים מעמק יהושפט בעיר סלע-היהודים בקרים על ידי אב"ן רש"ף נר"ו והאורח לטש את עיניו החודרות על המצבות האלה ומצא בהן דברים של מה-בכך ; גם אל בית אוצר ספרי המלך הלכנו יחד כו' החוקר הזה שקד עליהם (על כתבי-היד מאספת פירקאוויץ) אך מעט מזעיר אך בקצה עטו נגע בהם (הדברים האחרונים צריכים באור : מי נגע בקצה עטו ? ואם הדברים כמשמען ?) - עד שקשה עליו להוציא משפט נכון ונאמן על אספת אב"ן רש"ף הזאת" עד פנה דברי ח' גודלאנד בעצמו בשנת 1868 ומדלא העיר ע"ז מאומה שמע-מינה כי אז חש גם הוא לדברי ר"י ספיר כי אין לסמוך באמונה שלמה על הדברים העתיקים אשר אסף פירקאוויץ , ועדיין לא נדע מדוע שב עתה ויהי ללוחם בעדו ?

ד. א. ברודס

אורות מאפל

(המשך מחוברת ג׳)

ט.

מאיר אשכנזי

לבי יביע לי, כי כבר תתאוה נפש הקורא לדעת—אם עוד לא ידע, ושם האיש הזה לא גלה לו סודי אשר הסתרתי מפניו עד כה, כי לא היה עוד מקום אתי עד הנה להגיד לו מי הוא—מי האיש הזר והנכר אשר בא הֵנה בערב יום זה? מאין בא ומה מעשהו פה?

עוד יזכור הקורא, כי בהיות אליעזר יעבץ בן שלש עשרה שנה בעיר דְבִיר־בֹּשֶׁת בבית אביו ר׳ יעקב, הביא לו אביו איש צעיר לימים, זה שמנה עשרה שנים, האיש ההוא היה לבוש בבגדי אייראפא ושמו אשכנזי, ויתנהו לו למורה ומנהל. הוא האיש מאיר אשכנזי אשר אתנו פה היום בעיר עציון-חבר. אז בעיר דביר-בשת היה כבן עשרים ושתי שנים, בא שמה מא״ץ נכריה, מעיר מיץ אשר בעלזאס המדינה אשר לצרפת נחשבה, לבקש לו בארץ רוסיא ענין לענות בו, כי מתו אבותיו בעודנו נער ולא השאירו לו עושר ונכסים, בלתי אם ידיעותיו בלשונות ובמדעים אשר למדוהו. ארצה רוסיא נהרו בימים ההם כל היהודים מארצות הנאורות, אשר לבם ראה חכמה ודעת ולא עשו עשר בארצם, בחשבם, כי בארץ רוסיא עושר שמור ליודעי בינה, וכל הבא שמה וחכמתו בידו הנה אוצר כל כלי החמדה מוכן למענו שם והוא הוכן לקראתו והרבה מאות שקל כסף עמו לעוף ־בּיעף אל תוך כיס החכם הבא מארץ מרחקים והוא לא ידע איך בא האוצר הזה אל כיסו, כי לא עמל ולא יגע בו וימצאנו. הן אמנם במשפט וצדק השבו כן; כי ארץ רוסיא ארץ מבורכת בכל היא, והיהודים שם, בפלכים אשר נתן להם מקום לשבת, היו חפשים בימים ההם מכל שעבוד, בניהם לא לקחו עוד לצבוא צבא, כל דרכי מסחר וקנין היו פתוחים לפניהם בלי תשלום כל מס או מס קטן אשר לא היה עליהם למשא, האדונים ושרי המדינה בפלכים האלה מבני מרום עם הארץ אשר לעם פולין, עם עצר ומפונק, האוהב לפזר כספו כחול ולכלות ימיו בהבל וריק, עזבו ליהודים חילם, מערבם ועזבונם, ערי אחוזתם וכפריהם במחיר קטן, והיהודים משלו ממשל רב בכל קניניהם, ובעמלם ושקידתם בעבודה אשר נצטינו בה עשו עושר במשפט, ובהיות דרכי הייהם שונים מדרכי שרי פולין, כי לא נסו בדרכי עונג, לעשות משתה ושמחה כל ׳הַימים ולפזר כאפר כסף, על כן גדלו והצליחו ועשו חיל, וכלום היה חסר להם בארץ ההיא אלא חכמה ודעת! על כן השבו למשפט אלה המשכילים מארצות הנאורות, כי כאשר יבואו שמה ימכרו את הכמתם בכסף מלא וידיעותיהם במחיר רב. וישבחו המשכילים האלה, כי החכמה תעוז לחכם רק בהיותו בחברת אנשים אשר כבר הביאו גם הם לבב חכמה. הפראים אוכלי אדם גם את החכם גם את הכסיל יאכלו בכל פה ואת עצמותיו יגרמו, ומה יתרון לחכמה

במקום אין דורש ואין מבקש אותה ? הימים ימי בכורי אולת היו לישראל בארץ ההיא. לפנים בישראל, בטרם פרחה ה ח ס י ד ו ת כרוש על תלמי שדה בערים האלה, אם אמנם רוב חכמיהם ורבניהם היו עוסקים רק בתלמוד ופוסקים, לא הוציאו שם רע על החכמה ועל המדעים לאמור כי מות ומשללת בקרבם וכל אוכלם יאשמו, לא בזו ולא שקצו את לשונות העמים וראשי העדה הבינו ודברו בלשון הארץ, אשר היתה אז שפת פולין והחכמים ידעו גם שפת לאטינא, שפת החכמים בימים ההם. אבותינו ספרו לנו, וזקנינו הגידו אשר עיניהם ראו ואזניהם שמעו, כי דברו הרבנים בשער בשפת לאטיין עם נכבדי ארץ וחכמי העמים, לפני מלכים ושרים התיצבו ולא בושו, משפט עמם עשו, כאשר הוטל עליהם, כי זאת היתה המשרה על שכמם, לעמוד בפרץ ולהרים קרן עמם. אולם מעת אשר חדשה נעשה בארץ, כי קמו אנשי קדש לסול להם דרך השמימה, שתו בשמים פיהם ולשונם תהלוך בין שרפים וחיות הקדש, וישכחו כי השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם, אז הלכה חכמת ישראל הלוך וחסור, ונשמו נאות התורה והחכמה גם יחד, לחכם קראו משתולל ולחכמה מה זו עושה, הנבונים זורו הלאה, דוחו ולא יכלו קום, ונשאר בישראל שמה ושאיה יֻכַּת שערי בת עמי.—וגם זאת מאת ה׳ יצאה, הפליא עצה הגדיל תושיה, להוליך שולל משכילי ארצות אחרות, למען יאמינו כי בארץ הזאת ימצאו שכר רב לפעולתם, ויבואו הנה מקצוי א״ץ לפקוח עינים עורות. בראשונה לא היה שומע להם, אבל מעט מעט עמדה להם חכמתם למשוך אליהם לבות קצת מבני הנעורים, וברבות הימים רבו תלמידיהם, עשירי העם אשר בסחרם ואתנגם היה להם שיח ושיג עם השרים וחורי הארץ, ראו כי העדר ידיעתם בלשון העם היה להם לחרפה וגם לבושת, וידעו כי ערומים הם מכל מדע ועל כן נבזים הם בעיני השרים, וישימו לבם ללמד את בניהם לשון וספר, ובהיות המורים מצויים להם בלי שכר רב לא אחרו להוציא מחשבתם לפעולת אדם, ותהי הרוחה. זאת פעולת המשכילים מארצות הנאורות אשר באו לגור בארץ רוסיא בימים ההם, ומהם תוצאות חכמה לכל בני ישראל בארצנו.

בימים ההם בא מאיר אשכנזי גם הוא בתוך הבאים ארצה רוסיא, ויבוש משברו. כי לא מצא בעיר הגדולה, דביר-בשת איש אשר יאספהו אל ביתו. כי לא יכלו יהודי דביר-בשת לראות איש יהודי לבוש כאחד האדם אשר לא מבני ישראל הוא, כי היו בגדי היהודים שונים ומשונים בימים ההם מבגדי כל העמים, ולאשר היו בעבור זה דראון לכל בשר לא שמו לב, כי היה דבר הצבועים אליהם לאמור: זאת תורת היהודי וזאת תפארתו, כי ידכא ישוח וישא כלמות והיה הוא וניבו נבזה, והיה כאשר ישפך בארץ ולפיד בוז יקרא לכל העמים, ירום ונשא וגבה מאד בשמים ממעל ורמה קרנו בכבוד בעיני אלהים והיה קדש. ויהי כאשר הלך אשכנזי ברחובות קריה בעיר דביר-בשת, מבלי דעת אנה יפנה לעזרה, ויפגעהו ר׳ יעקב יעב״ץ וישאלהו לשלום, וכאשר הגיד לו אשכנזי את שמו ושם משפחתו וידע יעבץ כי שארו ובשרו הוא,

זהוא איש נבון וחכם, וכבר בקשה נפשו למצוא איש כזה למען יתן לקח טוב לבנו אליעזר, על כן שמח לבו כי מצא איש כזה ויביאהו אל ביתו ויתנהו לבנו למורה ומנהל.

אולם לא רבו הימים ושמש ההצלחה אשר בקש אשכנזי בארץ נכריה זרחה לו בארצו ובמולדתו. איש היה בפאריז בירת צרפת ושמו יונה בן אליהו לבית לוי, והיה האיש ההוא נע ונד בארצות רבות ימים רבים, כי עזב את ארץ מולדתו, ארץ רוסיא בעודו צעיר לימים ויתהלך בארץ לארכה ולרחבה, ויגר בבריטניה, ויסע מלונדון ויהגה בנויארק אשר באמעריקה, ויצבור כעפר כסף וזהב במסחרו ובעמל כפיו, ויהי כי זקן ובא בימים וילך לגור בפאריז ושם אוה לשבת. האיש ההוא לא נשא אשה מימיו ולא הוליד בנים, ויהי באשר ראה כי זקן הוא ושבע ימים. וידע כי עד מהרה יבא יומו ללכת בדרך כל הארץ, ויקרא לסופר ויצוהו לכתוב בספר את רצונו האחרון, מה יעשה בעשרו ורב הונו כאשר יעזוב את הארץ, לא רבו הימים וימת האיש ויקבר בעיר פאריז. ויהי כאשר נפתחה הצואה וימצא כתוב, כי אח היה לו ברוסיא ושמו יהודה הלוי בעיר עבטיט, ואחות במיץ ושמה שפרה אשת ר׳ יצחק אשכנזי, אמנם מתה בחיין והשאירה בן יחיד מאיר שמו, ואת אחיו אשר עזב בנעוריו לא ידע אם חי הוא או מת והשאיר אחריו בן או בת, אשר על כן הוא מצוה לתת את עשרו ביד בן אחותו, וידו תהיה מושלת בכל העשר הרב, עד אשר יודע אם נשאר ניר לאחיו, בנים או בנות, ואז יחלק כחלק יקחו בני אחיו עם בן אחותו. — בית המשפט אשר בעיר פאריז הודיע את דבר הצואה לבית המשפט אשר במיץ, ושם נודע כי זה האיש מאיר אשכנזי מתגורר בעיר דביר בשת אשר ברוסיא המדינה, ויכתבו אליו ביד הרצים ויבקש וימצא וילך פאריזה לרשת את אשר לו. כה היה מאיר אשכנזי בין לילה לאיש עשיר גדול ועצום כאחד הרוזנים אשר בארץ.

עברו איזה שנים והנה נער עברי בא אליו לבקש עזרתו, ויהי כאשר שאלהו אשכנזי לאמר: מאין אתה ומה מעשך פה? ויען מארץ רחוקה באתי, מארץ רוסיא, לבקש לחם בעבודתי, כי ה׳ חפץ דכאי ויקח ממני את עטרת ראשי, את אבי, אשר מת ולא השאיר אחריו כבוד עשרו, והנני נע ונד בארץ זה איזה שנים לבקש עבודה אשר לא בכל עת היא מוצאת לי, ויהי כבואי הנה ואשמע כי איש חסד אדוני ולו עסקים רבים, אשר אולי יוכל לספח אותי אל אחד מהם ואבוא להשתחוות לפניך...

הידעת את העיר דביר-בשת? שאלהו אשכנזי.

ידעתי אדוני, ענה הנער, כי עיר מולדתי הקטנה, עציון-חבר לא רחוקה היא מעיר הגדולה דביר-בשת, וגם הנה גיסי, בעל אחותי, מילדי העיר ההיא הוא, ולכן שמתי פני אל העיר ההיא כצאתי, זה לי איזה שנים, מעיר מולדתי לשוט בארץ ולבקש עבודה. אפס לשוא היתה תקותי, כי זר ונכר הייתי שם ואין מכירני, כי אבי גיסי, היחיד בעיר ההיא אשר ידעתי, ר׳ יעקב יעבץ כבר מת...

ר׳ יעקב יעבץ! קרא אשכנזי, ובנו אליעזר הוא בעל אחותך? תלמידי אליעזר?—לכן שבה עמדי, בביתי תשב ועל שלחני תאכל וכל מחסורך עלי, עד אמצא מקום למענך באחד עסקי, כי לע״ע כל עסקי בידי אנשים נאמנים העובדים עבודתי אשר לא אוכל להסיר אחד מהם ממשמרתו. ויואל יוסף לשבת בבית אשכנזי, ואשכנזי לא מצא למענו ענין לענות בו. ויהי כאשר לא אבה יוסף לאכול לחם חנם בלי יגיע כפים, וילך לדרוש ברחובות העיר ובבתי הסוחרים והשרים יום יום, לדעה אולי ימצא עבודה, כי כל ישעו וכל חפצו היה להשתכר ולאסוף ולכנוס למען יוכל ברבות הימים להיות לעזר ולהועיל לאמו, אשר לא ידע כי כבר מתה באבלה ויגוגה.

בלכתו פעם אחת ברחובות קריה וירא והנה שר וגדול עובר עליו, ויכר יוסף את השר, כי שר עירו הוא האדון זָהָב־אִשָּׁה, היושב בפאריז כרוב שרי פולין לכלות את יגיע כפי עבדיהם העובדים בפרך בזיעת אפם, למלאות תאות ארוניהם אשר לא ידעו שָׂבְעָה. ויתיצב הנער לפניו ויקרא: ארוני! אנכי יוסף בן ברוך עבדך אשר היה מוכסן שנים הרבה בעיר עציון-הבר, עיר אחוזת ארוני, וימת אבי בערום ומחסור ולא השאיר אחריו מאומה, ואתה השלכת את אמי ובניה כנצר נתעב ותגרש אותנו מהסתפח בנחלתך למן היום ההוא חסרנו לחם וַנֵּשֵׁב מַשְׁמִים מעוצר רעב ויגון, ואלך לנוד בארץ למצוא טרף ואבא עד הלום לבקש עבודה או מסחר או כל דבר אשר יעשה בעמל כפים, למען החיות את נפשות האומללים האלה אשר נשארו בחוסר כל. ועתה ארוני, ידך אשר הכתנו מכת בלתי סרה היא תושיענו וזרוע עוזך תאמצם, מחצת וְתִרְפָּא, כי בידך לעשות. אַמֵּץ נא פה בארץ מרחק את ברכים כושלות אשר הכרעת בארצך ובמולדתך, תן לי עבודה ואחסה תחת צל כנפיך, וידי תושיע גם להאומללים אשר לי עיניהם צופיות.

משתאה משתומם עמד השר, בשמעו הדברים האלה מפי נער עברי מדבר אליו בלשונו ובשפתו הפולנית, בארץ אשר אין איש שומע אותה. האיש אשר קרה לו לפעמים לעזוב את ארץ מולדתו וללכת אל ארץ אחרת, ידע וירגיש בנפשו את השמחה אשר תמלא הדרי לבו, בפגשו איש מארצו המדבר בלשון עמו. ולוא יהיה האיש ההוא אחד מאלה פחותי הערך, אשר בביתו ובארצו לא שת לבו עליו ולא הטה אזנו לו, בארץ מרחקים כרע כאח הוא לו ויקרבנו כמו שארו ובשרו. גם השר הזה, אשר היהודי היה נבזה בעיניו נמאס ולא יכול דברו לשלום, כרוב שרי פולין, אשר זה דרכם להשפיל את כבוד היהודי ולדרוך עליו ברגל גאוה, בשמעו מפי הנער היהודי את שפת עמו בארץ נכריה, הטה עליו חסד ויענהו ויאמר: פה בארץ נכריה לא אוכל עשות דבר למענך, אך אם תאבה לשוב אל ביתך אצוה עליך את פקידי פעטראווסקי לתת לך מקום מכס היין-שרף באחת ערי אחוזתי, או אחד הרחים, הקורא יבין, כי לא היה די בתשובה הזאת להשיב נפש יוסף ולהחיות רוחו. הן ידע מילדותו את הטוב והחסד אשר יוכל איש עני, ואף כי יהודי, ליחל משרי פולין ופקידיהם, ומה הבטחון אשר יבטח בו, וירא יוסף כו אין תקוה

לו מהשר הזה ויפן ללכת והנה השר קורא אליו : עמד ! עוד דבר לי אליך .
הן יהודי אתה , ובלי ספק יודע ומכיר אתה את עשירי היהודים פה בעיר ; כי
אתם היהודים חברים כלכם כאיש אחד — פה עקם את שפתיו וישחק ויאמר —
כי פרח השחין בכלכם גם יחד . והנה פה בעיר ישנו יהודי עשיר אחד , אשר
לא יַפְשִׁיט את עור השרים אשר יַלְוֶה את כספו , כיתר אחיו , כי עוד ישאיר
להם פלטה ויתמלטו בעור שִׁנֵּיהם . היהודי ההוא שמו א ש כ נ ז י , ויען כי
הכסף נחוץ לי בעת , לכן לך אתה אל היהודי הזה ודבר אל לבו אודותי , והיה
אם כסף יַלְוֶה לי ולא ירבה לקחת נשך אשר נלאיתי נשוא אז תבא על שכרך
ופעל ידך ישַׁלֵּם לך . בדברו הדברים האלה נתן ליוסף לוח קטן וכתוב עליו
שמו ושם הרחוב והבית אשר הוא שוכן שם למען ימצאהו אם יהיה לו דבר
אליו .

ידעתיו , אדוני , ענה יוסף ואנסה לדבר עמו , וישתחוה וילך , ובלבו
חרה לו מאד על השר ועל גדופיו , ולא האמין יוסף בלבו כי יתן אשכנזי את
כספו לשר פלוני מארץ רחוקה להניח מעותיו על קרן הצבי .

אולם לא כאשר השב יוסף כן היה . כאשר ספר יוסף לאשכנזי את אשר
קרה לו בפגעו את שר עיר מולדתו ואת אשר דרש ממנו לדבר עם אשכנזי על
דבר הכסף אשר יַלְוֶה לו , שאלהו אשכנזי , אם יודע הוא את מקום תהונת זה
השר . יוסף הושיט לו את הלוח אשר נתן לו השר , ויאמר אשכנזי : טוב הדבר !
לֵך ואמרת אליו כסף לא אַלְוֶה לו , כי נשך ותרבית לא אקח ; אך בזאת אֵאות
לו , אם יתן לי במחיר את אחוזתו בארץ רוסיא , על עשרים שנה יתננה לי ,
את עריו ואת כפריו , את השדות והרחים וכל אשר להם , הנה אתן לו מחיר כל
אלה בכסף מלא ובשטר עובר לסוחר , כאשר נחשב בינינו . לך ואמרת אליו
כדברים האלה , ואני מראש ידעתי , כי יעשה זאת , כי ידעתי אותו ואת
ארחותיו העקלקלות , מפזר הוא לרוח וכבר נמס כספו כמים והכסף נחוץ לו .
ואני בהיותי בארץ רוסיא נקרה נקריתי פעם אחת עם השר הזה בדרך במלון .
עד לא ידע כי עברי אני קרבני כמו נגיד וישמח מאד לדבר עמי בשפת צרפת
אשר אהבו הפולנים . ויהי כאשר הגד לו כי יהודי אני ויפן אלי ויאמר :
האמנם אמת הוא כי מחכים אתם היהודים על בא משיחכם , ואז תנצלו אותנו
כאשר נצלתם את מצרים ותקחו כל אשר לנו ותשבו בארמנותנו ואותנו תגרשו
מבית תענוגינו ? — ויהי כאשר ההרשתי ולא עניתי , כי עלה עשן באפי ויראתי
לבלי אפריז על המדה בכלותי אפי בו , ויוסף ויאמר אלי בשפת פולני :
שירה לי מה יפית ! — אז כבשתי את כעסי וכלאתי חמתי בחיקי ואען לו : הן
קראת את ספר תהלים , כי קדוש הוא גם לכם , וידעת את אשר ענו משוררי
ישראל עת שאלו מהם צורריהם לאמור : שירו לנו משיר ציון ! — „איך נשיר
שיר ה׳ על אדמת נכר" היתה תשובתם . וזה הדבר אשיב גם לך . חנה נא
ידעת , כאשר אמרת , כי מחכים אנחנו על בוא משיחנו ונצלנו אתכם ונשכון
כבוד בחצרותיכם ובארמנותיכם , אז אשיר שיר ה׳ בחדרי משכיותיך ובהיכלך
כלו אומר כבוד לשיר „מה יפית" . — ועתה יוסף אחשוב להקים את דברי אשר

דברתי ביום אז, אם אמנם לא מאנשי זמ־ירות אנכי, אבל לבי ובשרי ירננו אם יעלה בידי לשבת בארמון השר הזה אויב ישראל בנפש. השר לא יזכור את כל אשר נעשה אזי גם לא ידע אז את שמי, על כן נפשי תנבא לי כי יתן לי את אחוזתו בכסף על עשרים שנה. יוסף שמע את דברי אשכנזי וילך לבקש את בית השר.

השר, אדוני העיר עציון-חבר ובנותיה ועוד ערים וכפרים, לא היה מגדולי מיוחסי פולין, לא מאצילי הארץ, אשר אבותיהם עשו להם שם עולם במלחמות תנופה וישאירו את כבוד גבורתם מורשה לבניהם אחריהם, אשר כבר נשתה גבורתם במרומי שדה, וישימו בכוס עינם וגבורים הם לשתות יין ולהכות באגרוף רשע את האכרים עבדי עולם אשר באו להם בנחלה. האצילים האלה, אשר כבודם נחלת אבות הוא להם, אם אמנם גם הם הסכן הסכינו לפזר כאפר כסף אשר לא עמלו בו ואשר נגואל בזיעת אפיהם ובדמם של אכריהם, הנה בכל זאת יש גבול וקצב לפזרונם, לאיש איש כפי מצב כבודו בחברת האצילים וכגודל תפארת יחוסו והדר כבוד שמו; ואם אין עשרו והונו כיד שם הכבוד אשר נהל, הנה האציל ההוא, איש הכבוד, לא ישום לבו לאשר כבר אוצרו רק, כי כסף ילוה מכל איש מלוה בנשך, אף אם הוא יודע כי אין לו במה לשלם נשיו, ובאשר יבא הנשה לקחת יחלוף לו את שטרו באחר והוסיף נשך על נשך, רק למען ההוק במעוז כבודו הרם והנשא ושמו לא יהיה לחרפה ולדראון בעיני האצילים לאמור, כי איננו יודע להרבות כבוד ביתו. לא כן השרים מקטני ארץ, אשר לא זכו לצאת מירך אבות מושבי רומי קשת ושולפי חרב, אשר שפכו דם אדם כמים וישפכו את תזנותם על כל הארץ ויתנפנפו כרוע מעלליהם. אלה השרים אשר חדשים מקרוב באו ועשרם בא להם ירושת נחלה מאחד שארי בשרם הרחוקים שמת בלא בנים ובלא יורשים קרובים (כי בעבודה ובעמל כפים אין גם אחד אשר באה לו אחוזתו בארץ); שרים כאלה לא ידעו גבול וקצב לפזור הונם ורכושם, כי רק בפזור הזה יעשו להם שם באר״ץ והוא ינטלם וינשאם אל על לשבת בין נדיבי עמם עם רוזנים ואצילים ולהתרועע עמם, בכסף יקנו לדם שמות הכבוד, במחיר רב ינשאו למשרה כבודה בארץ ויעלו מעלה מעלה, ברוב עשרם יתהללו בערי המלוכה בארצות תבל, תחת הכבוד אשר יחסר להם מלידה ומבטן. לכן השרים האלה רק כסף ועשר כל מגמתם ולא ידעו שבעה. המה יכבידו אכפם על עבדיהם האכרים, אשר מהם תוצאות עשרם, יכבידו העבודה עליהם, יעמיסו על שכמם משא לעיפה וימוצו את דמם וחלבם ויציגום כלי ריק, למען יוכלו המה לשבת בארמונות ובטירות בכל מקום בואם שמה, למען ישתקשקו ברחובות ערי המלוכה במרכבות מרקדות, ברכב ובפרשים וסוסים מיוזנים, למען יהיה להם שרים ושרות ופלגשים אין מספר.

אחד מהשרים הבלתי מיוחסים האלה היה השר ז. אדוני העיר עציון-חבר ובנותיה ועוד ערים וכפרים, אשר באו לו בנחלה מאת שאר בשר רחוק שלא הניח אחריו יורשים אחרים. בן חמשים שנה היה ולא נשא אשה, כי נשיו רבו

בכל קרית מלך ובכל עיר גדולה אשר אוה למושב לו חליפות. בנים לא היו לו, האף אמנם בנים ובנות הרבה הולידו מבלי דעת מי המה; כי מלבד הפלגשים אשר הרבה לו בכל מקום שבתו, במחיר רב, הנה גם נשי האכרים ובנותיהם היפות פתה בחלקות, או ענה בחוזק יד ובמלאת ספקו השליכן אחרי גוו כנצר נתעב וישימן כעפר לדוש לכל עובר, ובכן הוליד לבהלה בני בלי נאב ובלי שם אשר לתהו נבראו ולריק נוצרו, בנים כחשים, בנים לא הועיל בהם לחברה האנושית, אשר בהודע להם מירך מי יצאו גם בעבודה תגעל פשם ולהיות עבדי עולם כאמותיהם אשר מבטנם יצאו לא יחפצו, והיו לשודדים ולהומסים כזאבי ערב ושמו את חתתם בארץ, המה הנפילים, זרע מרעים בנים משחיתים, אשר יבואו בני מרום עם הארץ על בנות האכרים וילדו להם, כן דרך כל העריצים האלה אשר רק תאותם לנוכח עינם והיא תמשול בם, וכן היה גם דרך השר ז. וכאשר קצה נפשו בערי אחוזתו, כי לא מצא בהן די עונג לנפשו השוקקה לתענוגות חורי הארץ ואציליה עזב את ארצו וילך פאריזה, העיר הפקד כלה תזנונים בקרבה, וישב שם בארמון גדול ורחב ידים ושם חביון עזו. שם שם לו חק ומשפט לגזול משפט לעניי עבדיו, על ידי פקידיו אשר השאיר אחריו קללה בערי אחוזתו, ושמה נשלח לו הכסף אשר הרימו הם מנכסיו, ושם היה כמסוס נוסס, כי כאשר בא כן חלף הלך וימס כמים.

בית השר ז. בפאריז היה בית משתה תמיד ופתוח לרוחה לכל שרי פולין, הקטנים עם הגדולים, המתגוררים בברית צרפת מימים ימימה, השותים בכל פה את יין תענוגיה ואף שמריה ישתו ימצו, ואף כי בעת ההיא, כאשר הגו ברוחם מהשבות און והטאת מרי ומרד במלכם קיסר רוסיא האדיר, אשר שם ההים באפי העריצים האלה לבלי יכו הארץ שאיה. העיר הבירה הזאת היתה תמיד עיר מקלט לכל העבדים המתפרצים מפני אדוניהם, שם נקבצו להמום מזמות ולהצמיד תוך ומרמה, לפרוש מצודות ולטמון רשת אשר תפולנה רגליהם בהנה באחרית הימים. כי לא תרך רמיה צידו, המה לשואה בקשו נפשם וגמולם הושב בראשם.

כאשר בא יוסף אל ארמון השר לא נתנו שומר הסף לגשת אליו, כי אבמסבת מרעיו ישב והמה שותים ושמחים וטובי לב. ויהי כאשר הראה לו יוסף את הלוח אשר נתן לו השר למען ימצא את מקום כבודו, מהר השומר לבא לד הארמון פנימה, וישאל את השר, אם יתן את האיש אשר הלוח בידו בא להתיצב לפניו. ויאמר השר: יבא! ויוסף בא החדרה, והנה שרים רבים ישבים סביב לשלחן ערוך במעדנים וביין רב ופני להבים פניהם, ויעמוד יוסף ירחוק, כי ירא מגשת· אולם השר הבירהו ויקרא: גש הנה! ויגש יוסף.

—מה? יהודי, קרא השר, היש לבסף מוצא? ומה הנשך אשר ידרוש עשיר אשכנזי?

לא, אדוני! ענה יוסף. האדון אשכנזי איננו נותן את כספו בנשך.—

– ואם כן איננו רוצה להלוות לי ? אמר השר , לכן ארור יהיה מכל היהודים והשדים יקחוהו ואת כספו ; ומה מעשיך פה ? מה תחפוץ ממני ?

—לא אדוני , כסף יתן , אך לא בנשך ותרבית , כי אם . . .

—יחי אשכנזי ! קרא השר , ויחי עוד לנצח ! איש טוב הוא , צר לי כי יהודי הוא ! ומה יחפוץ , אם לא נשך ?

—חפץ הוא לשכור ממך , אדוני , את אחוזתך בארץ רוסיא על משך עשרים שנה , ב כ ס ף מ ל א .

—אחוזתי אמכור ליהודי ? ! עשרים שנה יקרא שם יהודי על נחלתי ? הרוח עועים אחזתהו ?

—ומה בכך ?—ענה אחד השרים היושב בראש הקרואים וגאון לבו ורום עיניו יעידו כי אחד האצילים הנשאים הוא , איש אשר שבה זרקה בו , הכלילי עינים ופניו אדומים מדם ענב , וישלח את בהן ידו הימנית ויכרוך סביבו את שפמו . ומה בכך ? הלא הכסף נחוץ לנו לעת כזאת . ואחוזתך , אם נפל תפול ביד אויבינו , אם לא תמכרנה ליהודי בכסף , הלא המה יקחוה בלי כסף ובלי מחיר . ואם אנחנו נעשה חיל וידנו תהיה בעורף אויבנו , אז גרש תגרש את היהודי הארור מנחלתך וגם את כספו לא תשיב לו ; כי איה לקח היהודי את עשרו והונו ? הנחלת אבותיו הוא ? הלא רק מאתנו חמס ושדד . מכרה לו כיום את נחלתך , גם על אלף שנה , רק כסף יתן , כסף ! כסף !

—בראווא ! קראו כל השרים שכורי יין , בראווא ! כסף ! כסף !

השר ז. שמח ושחק עד כי בטנו הרחבה והעבה נוע התנועעה , ויקרא גם הוא : כסף ! כסף !—לך , אמור לאשכנזי, קרא אל יוסף , ויתם את הכסף מחיר עשרים שנה , מחר כעת יבא אלי עם צרור הכסף .

—לא אדוני , ענה יוסף אשר מאד חרה לו על השרים השכורים האלה ועל בזותם וקללם את היהודי הטוב והישר בעת אשר יתאוו תאוה לשבוע מטובו , וירא יוסף ויתבונן כי לא יתנהו השר עבור מזה עד אם מלא חפצו , כי נפשו קשורה בכסף אשר הוא מבקש , ויאמר , לא אדוני , האדון אשכנזי איננו שוקד על דלתות השרים ה ד ו ר ש י ם ט ו ב ת ו , (הנער יוסף אמץ את לבו בדברו הדברים האלה , כי ראה כי כסף אשכנזי יגן עליו ולא תאונה אליו רעה) האדון אשכנזי יושב בביתו והוגה בספרים , ואשר דבר לו אליו ימצאהו בביתו תמיד .

בשחוק מהול ברעל וחרון אף ענה השר : כן ? אשכנזי הוגה בספרים ? ב ת ל מ ו ד בלי ספק ? או שר בשירים כ מ ה י פ י ת ? טוב ! הגד לי מקום ביתו ואבא אליו , כי הכסף נחוץ לי ולוא יהיה ביד שד מהשדים . יוסף נתן לו לוח קטן וכתוב עליו שם אשכנזי ושם הרחוב ומספר ביתו , וישתחוה וילך .

ממחרת היום ההוא בא השר ז. אל בית אשכנזי . אשכנזי אשר ידע על פי יוסף את כל אשר נדברו השרים האלה ביום אתמול , שחק בלבו על הבליהם , כי ידע את גאון לב הפולנים ואת תפארת רום עינם והבין אל כל

דרכיהם; כי בפיהם חוטר גאוה וזה דרכם כסל למו לתת לכלמה כל איש זולתם, ואף כי איש יהודי אשר מפיהם הוא חי בארץ מולדתם, ובכל זאת כאשר יתנו עיניהם בכספו ישתחוו אליו אפים ארצה; על כן לא שת לבו לדברי בוז וקלון שדבר ביום אתמול באזני יוסף ויקבלהו בכבוד והדר וידבר עמו בשפת עמו, כי מדי דתגורר אשכנזי בארץ רוסיא השכיל ללמוד את שפות הארץ הזאת, אשר שתי השפות, רוסית ופולנית, גם יחד לשפות הארץ תחשבנה בנפות אשר הפולנים יושבים שם. וייטב הדבר בעיני השר, וגם הוא הראה אותות כבוד ותהלה לאשכנזי, וישכח את אשר בזה ושקץ את היהודי אמש.

בשעות מספר גמרו שני האנשים האלה את עסקם. אשכנזי נתן את הכסף הדרוש ויכתב ונחתם ספר המקנה, כי למן היום ההוא תקום אחוזת השר ז., עריו וכפריו ושדותיו וכל אשר לו בארץ רוסיא לנחלה להאדון מאיר אשכנזי לעשות בהם כרצונו וכאדם העושה בתוך שלו, משך עשרים שנה, ואין להשר ז. חלק ונחלה בכל ערי אחוזתו כל משך הזמן ההוא עד תמו.

בעצם היום ההוא הודיע השר את פקידו בעיר עציון חבר את כל אשר נעשה, ויכתוב לו כדברים האלה:

„אל פקידי יאהן פעטראווסקי.

„עבדי אתה מיום הולדך, עבדי בן אמתי. אנכי הרימותיך בחור מכל האכרים, ללמדך לשון וספר ואשימך לסוכן ולפקיד על ערי אחוזתי; יען ידעתי את אמך, אשר היתה יפה בנעורות ותשרת לפני בארמוני כל ימי חייה. אב אין לך, יתום אתה מלידה ומבטן, ובחצרי גדלת ורוממת. עבדי אתה עוד היום ובידי להורידך משאתך ולהשיבך עד דכא, לצאת במחרשה כצאת העבדים, לאחוז במגלי ולעבוד בכל עבודה כאחד מהם. אמנם אנכי לא כן אעשה, כי חפשה אתן לך ואוציאך מעבדות לחרות עולם, והנה רצוף פה שטר השחרור, ומהיום והלאה אדונך אתה ושמך יקרא האדון פעטראווסקי. הבית הקטן אשר על כתף החצר הימנית, הוא והגן הירוק אשר על צדו וכברת ארץ לזרוע וצמד בקר ושני סוסים נתונים המה לך מאתי לנחלת עולם. את כל ערי אחוזתו ובנותיהן מכרתי להיהודי העשיר האדון מ. אשכנזי על עשרים שנה, ולו הצדקה לעשות בכל אחוזתי כל משך השנים ההם כטוב בעיניו; רק את הנהלה אשר נתתי לך היום הזה לך הוא, כי כן התניתי עמו. בידו להשאירך על כנך או להדפך ממקומך ולקחת פקיד אחר תחתך בכל אות נפשו. לכן עצתי, כי תתרפס לפניו, אולי יבחר בך ולא יקח ממך עמדתך, אז טוב לך. עוד לא עזבתני התקוה לשוב אל נחלתי ואל אחוזתי עוד בטרם תכלה שנות הממכר, „עוד פולניא לא מתה לשחת,“ אז אשיבך על כנך ועוד ארים קרנך בכבוד, כי מעתה איש חפשי אתה ואדון תקרא.

„התרפס, כאשר אמרתי לפני האדון אשכנזי והב אותו. הכן למענו את החצר, אולמיו היכליו ותאיו, והיה נכון לשרתו ותשא חן וחסד לפניו, ואז טוב לך.

אדונך דורש שלומך אנטאן זהב-אשה“.

דברי האגרת הזאת, אשר הגיעה לידי הפקיד ע"י הפאסט, בעצם היום ההוא אשר באו מאיר ויוסף לעיר עציון חבר, מלבד האגרת אשר הביא אשכנזי בידו, ואשר שלחה אליו על יד רחל בעל בית מלונו, שמחו ועצבו את רוחו. השמחה אשר שמח על אשר יצא מעבדות לחרות ואיננו תולה עוד ב: צון אדוניו ההפכפך, אשר בידו היה להסירהו ממשמרתו ולעשותו כאחד העבדים או גם להכותו מכת בלתי סרה, ועתה נעשה חפשי והנהו כאחד האדונים, אשר גם לו רצון והפץ, השמחה הזאת ערבה, וערפל כסה אותה, בזכרו, כי אם לא יאבה היהודי—אשר לא הסכין מעודו לאהוב אותו ואף כי להענות מפניו—לתת המשרה על שכמו כקדם, יגריש מבית תענוגיו, ואם גם נשאר לו בנחלה הבית הקטן וגן הירוק וכברת ארץ אשר ממנו יוציא לחם, הנה תחת השם אדון, אשר הננו בו אדונו היום הזה, ואשר היה באמת זה הרבה שנים ככתוב ברצועה אשר בידו על כתפות האכרים אשר משל בם ממשל רב, יעבוד עתה עבודתו בשדה כאחד העבדים האלה אשר ידו היתה בם; כי מי יהרוש ומי יזרע ומי יחוש על שדמתו הקטנה חוץ ממנו?—על כן קים וקבל עליו לעשות כעצת אדוניו, לכבוש את כעסו ושנאתו ליהודים ולצפון גאון לבו (בידעו היטב כי דם אדוניו השר נוזל בעורקיו) בחבו ולהשתחוות להדום רגלי השר החדש, אם גם יהודי הוא, אשר ממנו יבא לחמו ומאתו ארוכתו תצמיח. כן גמר בלבו וכן עשה. ואותו אנהנו רואים בעת יושב בענוה לפני אדוניו ושומע פקודותיו ומשתחוה פעם בפעם ואומר: כן אדוני השר! סר למשמעתך אני! ככל אשר תצוה כן אעשה!... ויעקב ונחום העומדים אחרי הדלת ושומעים דברי האדון הפקיד, איך ישה ישפל עד לעפר וירהב את היהודי, משתוממים משתאים ומחרישים לדעת מה זאת. גם רחל היפה העומדת בחדר השתוממה למראה עיניה ולמשמע אזניה, כי האדון היהודי הזה יהיה מהיום והלאה שר העיר וישים איתן מושבו בארמון אשר בחצר, ומי יהיו שריו ועבדיו? האלה אשר הסכינה לראות פניהם עד היום? או יבאו אחרים תחתם? הגם המה יביאו לה יין שרף ממקומות אחרים בלי מכס, כאשר עשו עבדי השר הישן עד הנה? ואיכה יעבדו השרים והעבדים את היהודי? איה איפוא יתפלל היהודי השר הזה? הילך יום יום לבית המדרש, או יעשה לו בית תפלה בחצר, ואז בלי ספק יהיו בעלה ורעיו ממנינו ואנשי ביתו, ואז טוב לה. שאלות כאלה לאלפים עברו ראשה לארכו ולרחבו ותמלא בטנה אותן.

ראשית דברי מאיר אשכנזי אל הפקיד היה, הראותו לו את ספר המקנה הגלוי והחתום, ויעמוד הפקיד על רגליו ויגע אל פיו את חותם אדוניו וישק לו, אחר כן קרא את הדבר מהחל ועד כלה, וישתחוה ויאמר: סר למשמעתך אני, אדוני!

—ועתה דע לך, אמר אשכנזי אל הפקיד, כי אם יש את נפשך להשאר על משמרתך ולהיות לי לפקיד נאמן כאשר היית לאדוניך עד הנה, טוב הדבר גם בעיני, לבלתי הסירך ולבלתי לשום אחר תחתך. פני הפקיד אורו, ויאמר:

אלף תודות לאדוני, בכל מאודי אעבדך כאשר עבדתי את אדוני השר אשכנזי הוסיף לדבר. אמנם ידוע תדע כי מלבד איש אחד אשר הבאתי אתי, ואשר יהיה לי לסופר ומזכיר בחדר עבודתי, ישנו איש אחד פה בעיר, שמו אליעזר יעבין, חתן ב ר ו ך אשר היה פה מוכסן שנים הרבה. האיש ההוא שמתי לראש ולפקיד נגיד על כל עסקי, אליו תשמע לכל אשר יצוך, כי ידו כידי ובלעדו לא ירים איש את ידו ואת רגלו.

חרדה אחזה את יעקב ואת נחום בשמעם את הדברים האלה אחרי הדלת. ויאמר נחום אל יעקב: לשוא! לא אוכל עוד להניח את ל י ז י ר י ל בתוך החית! לכן אכלה הצי בברכיה, והוא ישא את עון שנידם.

—אבל, הוסיף אשכנזי, אליעזר יעבין לא יוכל עוד עשות דבר עד אם תמו ימי אבלו, כי אשתו מתה הלילה הזה...

אותות שמחה נראו על פני נחום, וימלא חורי נחוריו אבק הטאבאק. „אלהים מצא את עון ליזיריל", אמר ליעקב. ועתה אנקמה בו את נקמתי, הן גבאי אני בחבורה קדישא, ואם הוא לא יקבר בתוך ההי"ת תקבר אשתו קבורת חמור, לירכתים תשכב, על צד הגדר...

אשכנזי הוסיף לדבר אל הפקיד: ואתה האדון פעטראוויסקי מצוה את הגבאים מהחבורה קדישא אשר ליהודים פה בעיר, כי תקראם אליך בבקר השכם, לכבד את אליעזר ולקבור את מתו מלפניו במבחר קבריהם...

רחל, אשר עמדה עד כה מבלי דבר דבר, ומאוד גרסה נפשה לתאבה למצוא חן בעיני ה י ש ר ה י ה ו ד י, אשר הביא אלהים אל ביתה בהשגחה פרטית, כפי מחשבות לבה, בזכות בעלה התם ובזכות שהיא מפרנסת אותו בעמל כפיה על מחצית שכר לעולם הבא, מצאה פה מקום לפתוח שפתיה עמו ולהראות לו כי מוכנת היא לשרתו, ותאמר: אדוני! הנה הגבאי פה אתנו בבית, כי לומד תורה הוא עם בעלי יחד כל הלילות. ויאמר אשכנזי: קרא' לו! האשה פתחה את דלת החדר והנה נחום עומד לפניה, והוא כבר ידע ושמע את אשר נעשה ויקלל את רחל בלבו. אבל בטרם יכול עוד לשלוח ידו אל נחוריו ישמע קול נוגש, קול הפקיד הקורא אליו: נחום! נחום! וימהר נחום ויסר את מגבעתו מעל ראשו ויגש ויבא ההדרה פנימה. דע נחום, אמר הפקיד, כי אשת אליעזר יעבין מתה, ועתה אתה נחום ראש המקברים תן לה אחוזת קבר בתוך חשובי עמך. בדברו הדברים האלה נוע התנועעה הרצועה התלויה באזור מתניו כל הימים, ובלי כונה מיוחדת אחזה ידו כה תמיד בצותו דבר אל אחד הסרים למשמעתו, כי כן הסכין לעשות. איש לא ראה את זאת ולא שת לבו לזה, זולתי נחום, אשר כבר הראה לו הפקיד איזה פעמים את נחת זרועו, וישלח ידו אל נחוריו ויאמר: כן אעשה כאשר צוה אדוני. רחל מצאה מקום עוד הפעם למצוא חן, ותאמר: תקבר על יד אביה ואמה, תן לה נחום אחוזת קבר עם אבותיה, אשה כשרה היתה, מליצה ישרה תהיה בעדינו!—טוב, אמר אשכנזי, כן תעשה כאשר יעצה בעלת הבית.

ויצא נחום בחרי אף בלבו ואיש לא ראה ולא הבין את זאת , כי ירא נחום מהראות פנים זועפות , וימלא נחוריו טאבאק .

גם את המוכסן נחמן תקרא, הוסיף אשכנזי לדבר אל הפקיד , ואמרת אליו , כי כלו שנות חכירתו את היין ואת הרחים , ועתה אם חפץ להחזיקם למן היום והלאה אלי יבא ועמי יעשה חוזה . טוב , ענה הפקיד וישתחוה וילך , כי נתן לו אשכנזי אות ללכת לביתו . גם רחל יצאה מהדר אשכנזי , ונחום הלך לביתו סר וזעף , ואיש איש על מקומו נמו שנתם עד הבקר .

י.

וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת.

עברו שבעת ימי אבל אליעזר יעבץ . הימים המעטים האלה היו ימי מבוכה ומהומה כמעט לכל בני העיר הקטנה הזאת . כמעוטם כן רבו בהם החדשות אשר קרו בעיר , חדשות ונצורות אשר לא שערון אנשי העיר למיום הוסדה עד היום ההוא . בראשי מרומי קרת , הלא הם : בית המדרש , בית המרחץ ובית הקהל , נשמעו רק השמות : מאיר אשכנזי , אליעזר יעבץ וגיסו יוסף בן ברוך המוכסן , אשר אין לו צורת יהודי . על השאלות הרבות והעצומות : מה לו ליהודי לקנות ערים וכפרים ? מי הוא אשכנזי ? איה לקח את הכסף הרב הזה לשלם בעד אחוזת השר , דבר אשר גם העשיר נחמן המוכסן לא יוכל עשהו ? איכה יעבוד היהודי השר הזה את אלהיו ? היתפלל בצבור או ביחיד ?—על כל השאלות האלה ועוד הרבה כמוהן שוטטו בעיר תשובות מתשובות שונות, אשר לא נודע מקורן ומבטן מי יצאו. אלה אמרו כי היהודי קנה הערים והכפרים למען השדות אשר להם, והשדות למען אשר יקיים מצות תרומה ומעשר לקט שכחה ופאה ואת שדך לא תזרע כלאים ; כי הוא אחד מן הל"ו צדיקים שבכל דור, וע"כ זקנו מגולח, כדי שלא יכירו בו שצדיק נסתר הוא, ובאמת הוא מגלה זקנו ע"י סם, שהוא מותר לכל הדעות, ואינו משחיתו בתער. וזה האות שבודאי לא יבא לבית המדרש להתפלל אפילו בשבת, ואולי עוד יסע במרכבה ביום השבת , שזה באמת ע"פ הפוסקים היתר גמור, אם הרכב הוא אינו יהודי, דלית ביה משום שמא יחתוך זמורה ; ואעפ"כ הוא אסור, מפני שהעם נהגו בו איסור, והוא בודאי יעשה זאת, כדי שלא יכירו בו שהוא צדיק מן הל"ו צדיקים. ואחרים אמרו אחרת , והם דברים המתקבלים יותר , ולכן האמינו בם רבים, והוא , שהעשיר הגדול רויטשיל (ראטהשילד) , שעשרו גדול מאה פעמים מעשרו של נחמן המוכסן , קנה את כל ארץ ישראל מאת התוגר בסטאמבול, ועתה הוא רוצה לאסוף את כל ישראל לארץ הקדושה , שישבו שם בשלום ובשלוה, איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו, וילמדו תורה כל הימים ויעבדו את ה׳. ויען שנמצאו בערי ארץ ישראל גוים הרבה בעו"ה , והם ממלאים את כל הארץ הקדושה, עד שאין מקום להושיב שם את בני ישראל, וכדי שלא יאמר ח"ו איש מישראל צר לי

המקום, צוה רויטשיל לסוכניו ופקידיו, שיסעו בכל העולם ויקנו ערים וכפרים מאת השרים בכסף רב, כדי שיפנו שם מקום אל הגוים שבארץ ישראל וילכו הגוים לחוץ לארץ ובני ישראל יצאו ביד רמה מארבע כנפות הארץ וישבו לבטח בארץ ישראל. והנה האיש אשכנזי הוא אחד מפקידי רויטשיל, ולכן הוא מגלח זקנו, מפני שפקידי רויטשיל הם קרובים למלכות, שיש להם מהלכים תמיד בחצרות המלכים, לפי שידוע לכל שכל הכתרים מונחים במשכון אצל רויטשיל, שהמלכים לוים אצלו כסף, וכשצריך אחד המלכים לתת כתר מלכות בראשו הוא מבקש מרויטשיל והוא שולה לו כתרו ע"י אחד פקידיו, ולכן הם קרובים למלכות ומגלחים זקנם.—וזה האות, שבודאי יבא אשכנזי, פקיד רויטשיל, ביום השבת לביהמ"ד להתפלל. ועוד אחרים אמרו, שהוא פשוט אפיקורס ימ"ש ורוצה לגזור גזרות שבני ישראל ילמדו בבתי השקאלעס. כל הדברים האלה נאמרו ונשנו מכל אנשי העיר ונשיהם, ובכל מקום שעמדו שם שנים יחדו דברו רק מהשר היהודי ומאנשים הקרובים אליו.

גם באליעזר יעבץ דברו אנשי העיר, כאשר נודע להם, כי שמהו השר היהודי לסוכן על כל עסקיו, ויאמרו לאמור: לא דבר רק הוא; מי מלל למלמד דל ואביון, כי יהיה לראש וידבר כל קהל עדת עציון-חבר תחתיו? מאין ידע אשכנזי אותו ואת שמו? ומה ראה על ככה לתתו עליון על כל אנשי הקהלה? המבלי אין אנשים נכבדים, כיעקב התם וכנחום הפרוש, בעיר? ומה ליזיריל, כי ישתרר עלינו וכי נשמע בקולו? במה כחו גדול כי יהיה לנגיד ומצוה? אין זה כי אם מעשה כשפים רחמנא ליצלן! הן אחי אשתו יוסף נעלם מאתנו זה עשר שנים ולא נודע איהו, ועתה בא פתאום, לבוש בבגדי נכרים ואין לו צורת יהודי, מדוע לא קרה כזאת לנער אחר מנערי בני ישראל בעירנו? מדוע רק הוא לבדו נסתר מנגד עינינו ימים רבים ונהפך כחומר חותם? אות הוא כי לא דרך כל היהודים דרכו ודבר בליעל יצוק בו, רק מעשה כשפים הוא! כה דברו כל אנשי העיר למקטנם ועד גדלם, שבעת ימים רצופים, ולא היה איש בכל אנשי העיר אשר לא נשא שמות האנשים האלה על שפתיו.

גם בבית יעבץ רבתה המבוכה בימים האלה. הדברים השונים אשר כהתף באו לו רגע אחד—מות אשתו—בוא אחיה פתאום ברגע זה—הדברים אשר הודיע אותו גיסו זה ממחרת היום ההוא, אחר אשר הובלה אשתו לקברות, בעוד נזלו דמעותיו כנחל—התקוה החדשה לימים הבאים, ימים טובים מאלה, אשר לדאבון לבו ולשבר רוחו לא תקח חלק בהם אשתו האהובה, אשר בימי צרה ויגון לקחה הלקה ותשא ותסבול אולי עוד יותר ממנו—מחשבות נוחם ישע, כי יש תקוה לאחרית בתו היתומה האומללה, אשר אמר נואש לחבלה במות עליה אמה, ועתה לפתע פתאום נהפך הגלגל ותקוה טובה נשקפת לו כי יפול חבלה בנעימים—כל המחשבות האלה יחד העירו בלבו רגשות שונות ומקבילות אשה אל אחותה, רגשות יגון ושמחה, עצב וגיל, אשר לא נשא אותן לבו לשבת יחדו, כי קצר מצע הלב מהשתרע עליו הרגשות רבות ושונות כאלה בפעם אחת, וכמעט כרע נפל שדוד תחת משא תהפוכות האלה.

כל ימי אבלו בא אליו אשכנזי יום יום לבקרו. בשלשת הימים הראשונים לא דבר אתו דבר מעסקיו, למען תת לו זמן לשפוך מרי שיחו לנסך נסך דמעותיו ולהריק את יגונו העצור בעצמותיו, אשכנזי ידע היטב, כי לא לעולם יגון ואנחה, וקץ שם הטבע לאבל ונהי כמו לשמחה וגיל; לכלם קץ וקצב תחת השמש ולא לנצח יעמודו. ויהי ביום הרביעי ואשכנזי נסה פעם ראשונה לדבר עם יעבץ, אשר כבר נודע לו הענין בכלל ע"י גיסו, על דבר עסקיו, ויגל את אזנו, כי ברצונו לתת המשרה עד שכמו ולשימהו לפקיד נגיד על כל עסקי האחוזות אשר קנה מאת שר העיר על עשרים שנה, ולמען אשר תהיינה עיניו צופיות הליכות כל העסקים, נחוץ הוא שישים משכנו בחצר השר, בחדרים אשר צוה אשכנזי להכין למענו שם, עם כל כלי הבית בהוד והדר לא יחסר דבר. ויהי ביום השביעי ויקם יעבץ ויתנער מעפר, וביום השמיני עזבו הוא ובתו וגיסו את ביתו הדל והצר וילכו לשבת בחצר, בחדרים מרוחים ויפים ומקושטים בכל פאר והדר היכלי עונג. אבלם ויגונם, אם אמנם לא שורש מקרב לבם עד בלתי השאיר שריד, עם כל זאת היה הולך וחסור מיום ליום, כי ידי אליעזר היו מלאות עבודה והמשרה החדשה, אשר לא גדל ולא הסכין בה, מלאה את כל הדרי לבו ותגרש מפניה מחשבות אחרות; ועל דלתי לב מרים החלה ה א ה ב ה לדפוק בכה, ותחת אשר בבית אביה הקטן והדל באה אליה כגנב במחתרת, והיא בנפשה לא ידעה, כי נתפש לבה במצודתה, עתה בהיכלי עונג, תחת מסכת בוץ וארגמן רחב לבה ונפתחו דלתיו כפתחו של אולם לקראת ה א ה ב ה, אשר החלה לדבר אל לבה במראה ולא בחידות. אהוב נפשה נקרא הפעם בשם ב ר כ י ה ולא ב ע נ י א ו ו ס ק י, ותדע ברור כי אהבה אותו בכל לבה ובכל נפשה, אך גם זאת ידעה כי אהבה גם הוא, האף אמנם לא דבר אתה דבר בפיו ובשפתיו, כי אם בעיניו המפיקות נוגה האהבה, ויותר מכל שפה ולשון הודיע לה את דבר אהבתו אותה המעשה שנעשה בפועל—כי גרש את אשתו!

(ההמשך יבוא)

רוח חמשין.

הרוח הנורא חמשין Chamsin—כן יקרא בשפת ערב מפני שמנשב חמישים יום רצופים—יתן חתיתו בארץ מצרים מסוף חודש מארץ עד החמשה עשר לחודש מאי, הוא יצא על הארץ מקרן דרומית מערבית וראשית דרכו ממדבר ליביען הוא, ויען כי ליביען על מדבר זאהארא יחשב, לכן נוכל להחליט כי מבטן המדבר הנורא הזה יצא גם הרוח. בתכונתו ידמה החמשין להרוח הנודע Samim אשר ישיב נשמות בארצות זיריען ופאלעסטינא, אך בזאת יפרדו איש מעל אחיו, כי הזאמום יליד מדבר ערב ינשב בכל עתות השנה, והחמשין יראה את כחו ועוצם ידו אך בעתות הקצובים לו מאת יוצר הטבע, אשר זמן וגבול נתן לו לחק עולם ולא יעבור.

בראשון לחודש מערץ יגמרו ימי החורף במצרים, אף כי באמת אין חורף לארץ הפלאות הזאת, כי גם בימים היותר קרירים כמו בחודש יאנואר עומד הטערמאמעטער 3,4 מעלות למעלה מן האפס 0, וזאת אך בשעות הבוקר והערב, ומשעה העשירית והלאה יחל האויר להתחמם עד כי בעת הצהרים יתהפך החום לשרב כמו בחודש יוני בארצות המערב, השמים אז כפני הבדולח לטהר ואין עב מקדיר את יפעת פניהם, כי ימי גשמים חזון לא נפרץ הוא שם וזורדים רק בחדשי יאנואר ופעברואר, ומה גם כי הגשמים האלה חלשים ורפי כח המה ורק לעתים רחוקות ועל זמן קצר יהפך החלש הזה לענק וישטוף כחצי שעה על הארץ ברעש גדול, בשנת 1874 היו שני ימי גשמים בקאירא, מחזה יקרה יוצאת מן הכלל אשר לא נראתה במצרים מיום הוסדה, והסבה לזה היא חפירת תעלת הזועץ, כי מהעת ההיא, לפי עדות חכמי לב, סבכך ד' מצרים במצרים, ובעת אשר במצרים העליונה לא ירד בהמשך כל השנה אף גשם אחד, נראה אשר באלעקסאנדריא בהעת האחרונה לא יחדל המטר מקרב הארץ, ובפרט בימי החורף אשר אז ירידתו רבה מאוד.

בימים הראשונים לחודש מארץ אחרי כלות בקאירא ימי הגשמים יטהרו פני השמים והחום ישים משטרו בארץ ועד החמשה עשר בו עוד יוכל האדם שאת את החום הזה ולסבול את עלו הקשה, אף כי הטערמאמעטער יראה בצל עד 25 מעלות או יותר, אך מעת בוא החמשין אז רוח אחרת יבוא על הארץ, ואוי לו לאדם אשר יפול לו לטרף, כי קשה עברת הרוח הזה עד למדי וילא כח הסבל לשאת אותו.

הערבים ובפרט נוסעי המדבר יתנו אותותם אותות ויכירו את עקבות החמשין יום טרם בואו, לפנות ערב בבוא השמש תתראה היא לפנינו כבדור גדול לוהט אשר מראיתה כזהב ירקרק (גאלד געלב) והמדי להסתיר פניה בערפלי ארגמן-כהה, ובלילה פני השמים מכוסים בענן דק, וזהר הכוכבים מציין מהעננים כמבעד לצעיף, ואם תבאנה שתי אותות אלה בתומן אז נוכל להיות בטוח כי הבוקר יביא בכנפיו גם את החמשין. לפנות בוקר בעלות השמש אז יחל הרוח מעט מעט לפרוש את מטות כנפיו, אף כי השמים עודנם טהורים מאוד ובהיר הוא בשחקים, ובשעות הראשונות לא ינשב עוד כל כך בחוזקה, והאיש האיראפי אשר לא ידע עוד ממנו לא ישים עליו עין, יען כי באיראפא מנשבים רוחות כאלו יום יום ועלול הוא לזה, אך זאת לבד יפלא בעיניו, כי הרוח בנשבו לא יביא לרגליו קור כאשר באיראפא אך חום אשר לא הסכין בזה. בכל שעה ושעה יתרבה החום ויגדל, ולעתים יתעלה בכל רבע שעה עד שתי מעלות, עד כי בעת הצהרים יתהפך החום והיה לשרב גדול ולאש בוער בעצמותיו, ואז יחיש האדם ובפרט האיראפי להסתר מפני חמת הרוח ומהדר גאונו וינוס חדר בחדר להחבא עד יעבור זעם, החלונות והפתחים יסגרו על מסגר כי הרוח יביא בכנפיו אבק דק מהמדבר אשר כבעד לפרקים יפנה הדרך לו ויבוא החדרה וישם כשבט הרשע ינוח על כל כלי הבית על המצעות והכתות ובלי המלה יעשה בהם פרצים. בהעת ההיא יהפכו פני השמים למראה

עופרת, אך המקום אשר תעמוד השמש יתראה כעגול בהיר מעט, ולעתים רחוקות יפרצו סבעד לענן קרנים מדה זה ככה וזה ככה אשר ירקדו רגעים אחדים על חוג השמים וחיש יסתרו מעיני האדם וישובו למקום שבאו תחת מכסת העופרת אשר שם הרוח סתרה עלימו, ובהחזק הרוח כן יגדל החום עד למאוד ויעלה במעלות רעאמיר עד 32 מעלות, ואם נעמוד את הטערמאמעטער נגד הרוח אז יראה את מדת החום גדול יתר עד 37 מעלות. כדי לראות בעיני ולנסות את תקף רוח החמשין ואת פרשת גדולתו—יספר לנו נוסע אחד—עשיתי אני ואחוזת מרעי את דרכנו לא הרחק מהעיר קאירא לקרן מערבית-דרומית מהמדבר ושמנו פנינו אל המקום אשר משם ינשב הרוח, ובהמשך הזמן אשר רכבנו בין שדרות הבתים והגגים הגינו עלינו הרגשנו אך עקת החום ולא יותר. אך כאשר יצאנו מרחוב העיר והטינו את דרכנו אל פני השדה פגע בנו החום הלוהט בעוצם כחו וכמעט שם מחנק לנו. הסוסים דהרו והטו את ראשם ארצה, גם הגמלים אשר עברו על פי מקרה דרך פה עשו כמו אלה ורוכביהם הליטו פניהם בחזקה באדרת צמר אשר על כתפיהם. גם המדבר אשר השתרע לנגדנו ואשר בכל יום ויום אך רוח צח ינשב בו ופניו תמיד צהלים ושוחקים, גם הוא הפך הפעם את מראיתו לים חול גדול ורחב ידים ואת פניו כסה בצעיף כהה ירקרק, וההרים הררי מאקאטאם העוטרים אותו ככותרת מעולפת ספירים נתראו לפנינו כחומת צל איום מאוד. מהר עזבנו את המדבר הנורא הזה וחשנו לבוא העירה, כי להשאר שם עוד מעט לא עצרנו כח.

החמשין ינשב ביום בעשרה שעות רצופות אך לא יותר, כי בבוא השמש ישוב גם כן אל ביתו המדברה ויתחיל נשיבתו בפעם השני אך למחרת בעת הצהרים, בלילות הללו תהל הלבנה בכל תקפה וגבורתה ותפיץ אור יקרות על פני האדמה הישנה ובחצות הליל תפרוש את הלה כמעט על חצי כדור השמים, מראה יקרה ונפלאה אשר תשביע עונג את נפש הרואה ותוליד בקרבו רגש נשגב מראה-אשר לא יתראה מעולם בארצות המערב. בהמשך הלילה יתקרר האויר מעט מעט והחום ירד עשר מעלות אחורנית, ובעלות הבוקר ישוב הכל לאיתנו הראשון.

זאת היא תורת החמשין בעת אשר יעשה את מעשהו כפעם בפעם במתון ולא יטה את דרכו בחזקה להראות את כחו יותר מדאי, ואז בחוצות עיר קאירא ובפרט בהרחובות הצחים מקום מושב הערבים, לא ירגישו ההולכים ממנו כמעט מאומה, בלעדי חום ואבק, אשר לא יעכבו את הנולדים בה ותושביה מלעשות את מעשיהם התמידיים כבכל יום ויום, מעלים עשן הקטורת, שותים קאפפע, מדברים איש אל רעהו, נושאים ונותנים במסחרם מבלי הרגיש מאומה, ובמוסקי Muskiy רחוב היותר גדולה בקאירא תשורר החיים המזרחי בכל פרטיה ודקדוקיה, אך עם ההבדל הזה כי איש איראפי לא ימצא אז שם.

(הסוף יבוא)

באור מקרא

בהושע (פרשה א׳ פסוק ט׳) יספר הנביא בדבר ה׳ אחרי שנולד לו מאשתו אשת זנונים אשר לקח, בן שני: „ויאמר קרא שמו לא-עמי כי אתם לא עמי ואנכי לא-אהיה לכם״. והנה כפי הנראה בהשקפה הראשונה יחסר פה מלה הראשית אשר הוא שם „אלהים״, כי אמר רק „ואנכי לא אהיה לכם״ ולא פירש מה לא אהיה לכם; וגם הראב״ע אדון כל המפרשים החליט כי יחסר כאן שם אלהים „ומרוב הכעס לא הזכירו״. ולפי ענית דעתי לא יחסר פה כלום והכתוב הגיד את כל ונוכחת מבלי שום הסרון, וגם על דרכי המליצה הרמה והנשגבה, כאשר הסכינו הנביאים לדבר בשם ה׳ וביחוד הנביא הנחמד הושע אשר מליצתו כגן אלהים מלאה פרחים, פרחי תבונה חכמה ודעת ולשונו חוצבת להבת אש.

בראשונה נקדים דברים אחדים בבאור פסוקי התורה בספר שמות (פרשה ג׳ פסוק י״א — י״ד) ושם נאמר: „ויאמר משה אל האלהים מי אנכי וגו׳, ויאמר כי אהיה עמך וגו׳. כל המפרשים הבינו שהשיב לו הקב״ה „כי אהיה עמך״ שיהיה עמו בעזרתו להוציא מן הכח אל הפועל את שליחותו; אך לפי דעתי הקטנה מלת „אהיה״ כאן איננה פועל כי אם שם עצם פרטי של הקב״ה אשר נקרא כן וכאשר שאל משה „מי אנכי״ וגו׳ השיב לו הקב״ה בקצור: „כי א ה י ה עמך״ רצונו לאמר: אנכי אשר שמי אהיה—עמך, ולכן לא תקטן בעיניך ולא תשאל עוד: מי אנכי? כי לא אתה לבדך תלך למצרים כי הקב״ה אשר שמו אהיה ישתתף עמך בכל, והנה משה חשב בדעתו כי השם ית׳ הבטיח לו רק עזרתו ולא הבין שמלת אהיה הוא שם, ולכן שאל עוד הפעם: הנה אנכי בא אל בני ישראל וגו׳. ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם? ועל זאת נאמר בפסוק הבא: „ויאמר אלהים אל משה: אהיה!״, רצונו לאמר הן כבר הודעתיך את שמי כי אהיה אקרא, והוסיף לבאר למה נקרא שמי כך „א ש ר א ה י ה״—לפי שאנכי בכל עת ובכל מקום האחד אשר לא ישתנה לעולם ואשר מקור כל מהותו בו בעצמו ואין אחר זולתו אשר על ידו יתהוה; ולכן מלת אהיה בטעם מפסיק. ובזה הפסוק עצמו נאמר: „כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם״ כי השם העצם הפרטי של הבורא ית׳ איננו „אהיה אשר אהיה״ כאשר יחשבו רבים רק „אהיה״ לבד וממנו נתהוה שם הויה בחלוף א׳ לי׳ וי׳, לו׳ כי אותיות אהו״י מתחלפים; ומן השם הזה אמר הקב״ה „זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור״ והנה אחר שבארנו אלה הפסוקים נשים עוד עין לדברי השם ב״ה בפרשת „האזינו״ המלאה מליצות נשגבות אשר בה דבר ה׳ מימים יבואו מן הדור האחרון אשר ישכח תעודתו וישליך עול ה׳ ועול התורה מעל צוארו ורק אל תענוגי העולם ישים מגמתו; אחרי אשר דבר מן הדור הזה עובדי עבודה-זרה אשר יבחרו להם אלהים חדשים לא ידעום אבותיהם יקרא בפה מלא גם את ככד ענשם בדברים יורדים חדרי בטן, לאמר: „הם קנאוני בלא-אל כעסוני בהבליהם, ואני אקניאם בלא-עם בגוי נבל

אכעיסם" והנה בפסוק הזה מקבילות מלות „בלא-עם , למלות „בלא-אל" אשר שתיהן נתחברו במקף ולכן העתיקו בלשון אשכנז : „בלא-אל"—„אוננאטט" ובלא-עם—„אונפאלק" כאשר יאות ע"פ דרך ומשפט המליצה. והנה אחרי אשר הקדמנו כל זאת יתבאר פסוק הנזכר בהושע מאליו כי גם שם הזכיר הנביא מלות „לא-עמי" אשר מקבילות למלות „לא-אהיה" ופירש הפסוק כך הוא : „ויאמר קרא שמו לא־עמי" שם בנך השני אשר נולד לך מאשתך אשת זנונים יהיה לא-עמי : למען אשר ידעו תמיד בהזכירם את השם הזה כי אתם לא-עמי ואנכי לא-אהיה—לכם" רצונו לאמר : כאשר שמכם לא-עמי כן יהיה שמי לכם—בעדכם ובעבורכם--לא-אהיה , לפי שאסיר השגחתי מעליכם ולא תרגישו עוד אשר אנכי אשר שמי „אהיה" בחברתכם ובעזרתכם ותהיה העתקת הפסוק בלשון אשכנז : אונד ער זאגטע : נעננע זיינען נאמען „לא-עמי" (אונפאלק) דענן איהר זייט מיר איין אונפאלק אונד איך בין איין „לא-אהיה" (ד. ה. איין ניכט גאטט) פיר אייך.

יששכר בער לעווינשטיין.

סמן בהר"ד

אמר אב"ן הכהן קראכמאל אמרו רבנן בטעמא כל היודע להשב תקופות ומזלות ואינו חושב עליו הכתוב אומר ואת פועל ד׳ לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו, ואמרו עוד מצוה שבאה לידך אל תחמיצנה, ולהיות כי האף אמנם שכבר יצאתי מאצטגנינות שלי ואין אני יודע בחשוב תקופות ומזלות בכל זאת האל החונן דעת אנה לידי מציאת הדוש בענין זה אמרתי בנפשי בל אחמיצנה ולא אעבור על בל תאחר להכריז עליה ולהשמיעה בקהל רב ישמע הכם ויוסיף לקח ונבון תחבולות יקנה.

יש אשר הושבים את המולדות לאחור עד שנת היצירה ומולד תשרי משנה ההיא הוא וי"ד היינו ביום הששי שעות עשר וארבעה חלקים מתתר"ף לשעה , ויש הושבים המולדות לאחור עד השנה שלפני היצירה ואז המולד של תשרי ראשית השנה בהר"ד היינו מליל יום שני שעות חמש ומאתים וארבעה הלקים מתתר"ף לשעה ויקראו למולד זה בשם המולד של שנת תהו , ועל מה ולמה הלכו תהו ויחשבו לאחור עד השנה שמקודם שנת היצירה , הנה רבים נתחבטו את טעמו לדעת על מה זה ועל מה זה וילכו בתהו ויאבדו. כפי דברי בעל חשב האפוד ובעל המפרש לקה"ח מנו כך לבל ימעט ממספר היצירה אלה חמשת ימים ושעות ארבע עשר שעברו לפני יצירת אדם, וכפי דעת רב האי גאון בתשובתו כך מנו מפני המאמר המובא (ר"ה י"ב א) הכמי ישראל מונין למבול כר׳ אליעזר דסובר בתשרי נברא העולם ולתקופות כר׳ יהושע דסובר בניסן נברא העולם ע"כ ויען הכמי ישראל הוצרכו לשוב מתשרי של היצירה לענין תקופות אל ניסן שלפניו ויהי תשרי שאחריו כמו השנה השנית

לענין תקופות חשבוהו ג"כ לענין מולדות כמו שנה שניה ויחזרו לאחור בחשבונם
עד תשרי שלפני ניסן לאמר שמולדו הוא בהר"ד ואף בעל מאור עינים המאיר
תמיד עיני חכמים בהלכה, הרבה להג הרבה בשמעתא דבהר"ד ופעמים בה רד
עם אל לבלי האיר עינינו . וגם בזמננו הרב החכם שי"ר בע"מ ערך אלכסנדר
הלך כדרכו מרחי אל דחי לסיים בדרש הבנוי על תהו למצוא המחלוקת בחישוב
המולדות של וי"ד ובהר"ד בהבדל מנהג ההשבון מהתחלת שנת חשבון השטרות
אם היא שנת ג"א תמ"ט או ג"א ת"ן והר"ב שטערן ז"ל יתנגד לו לאמר כי
נהפוך הדעת מכרעת שהמחלוקת אם ת"ן או תמ"ט להתחלת שנת חשבון השטרות
ממחלוקת במספר חשבון היצירה יצאה אחרי כי גם רבינו סעדיה גאון ז"ל סעד יה
אשר סעדנו מלחמה של תורה כבר הודיע ממחלוקת במספר שנות היצירה ,
וזהו לפי שקצתם חשבו את מספר חשבון היצירה ממולד תשרי שמשנה
הראשונה של היצירה שהוא כאמור וי"ד וקצתם היו מונים את מספר שני
היצירה ממולד תשרי שמשנה אשר מלפני שנת היצירה שהוא כאמור בהר"ד .
אולם מה אעשה כי כל זה איננו שוה לי, לתוגיון לבי כבר את עיני פקחתי
זאת פרנסתי שבה הייתי מפרנס את נפשי בימי בחרותי קפחתי בהויות של תהו
ודרשות של בהו כבר נפשי בוחלת . אך אחת אשאל מכם רבני וחכמי ישראל
אמרו לי למה מנו הקדמונים וי"ד למולד הראשון של היצירה היינו מיום הששי
שעות עשר וארבעה חלקים וכי תולדת הלבנה ביצירת אדם תלויה הלא מולד
הירח במולדו הוא וכפי האמור בתורה נתלו המאורות ברביעי ? אלא על כרחנו
נאמר שהשבו וי"ד אך למולד האמצעי הנראה ואולם המולד האמתי הוכרח
להמצא כאמור בתורה בליל יום רביעי. מעתה אם נניח שבליל רביעי שעות
ארבע שמונה מאות ושמונים חלקים היה המולד האמתי מהירח הנה מזמן ההוא
עד וי"ד הוא המספר בהר"ד היינו שני ימים וחמש שעות ור"ד חלקים וכפי זה
בסימן בהר"ד לא ציון מולד נסמן , ואין פירושו ופתרונו מליל יום שני חמש
שעות ור"ד חלקים, אלא מספר וסכום זמן המבדיל את עת המולד האמתי מעת
המולד האמצעי נסמן בו , ופירוש ופתרון בהר"ד הוא , שני ימים חמש שעות
ומאתים וארבעה חלקים . וכפי אהשוב המספר של בהר"ד היה מסור לנשיאים
בזמן שהיו מקדשים עפ"י הראיה כדי לבדוק את העדים על ידו, והיינו שאם
באו העדים ואמרו ראינו את הלבנה קודם אשר זמן בהר"ד חלף הלך לו אחר
המולד האמתי הנשיא היה אומר להם ששקר העידו, ועל אופן זה הנשיאים
היו מצרפים את ההשבון לראיה היינו שסמכו על הראיה אך לאחר את החודש,
ולא סמכו על הראיה לקבעו לפני חלוף זמן בהר"ד אחר המולד האמתי שעפ"י
חשבון , ולפ"ז יתבנו דברי רבינו סעדיה גאון מבחינה ידועה האומר שסמכו
בעיקר על החשבון , ולהנם ירה הרמב"ם חציו נגדו בפי' המשנה ר"ה פ"ב
ולתוך את המחלוקת שבינהם הנני נותן סימן בידך „וראית את אחורי ופני לא
יראו" כי אמנם אך בכה"ג שנתוך את מחלוקתם ונביאם לעמק השוה יש מקום
להבין מה שאמר ר"ג דיבנה שקידש עפ"י הראיה בקבלה מאבי אביו ר"ג הזקן
(ר"ה כ"ה א) יעו"ש מעתה צא והשוב והנך רואה כי בכל ספרי האצטגנונים

אשר בימים ההם הבקיאים בחשבון קביעי דירחא בדיוק עד למאד, נחשב זמן המולד האמתי עשרים ושבעה ימים, שעות שבע וארבעים ושלש מינוטין וארבעה חלקים, ואולם המולד האמצעי והנראה שאנו מונין הוא כנודע עשרים ותשעה ימים שעות שתים עשר ארבעים וארבע מינוטין וחלק אחד, נמצא מספר זמן המבדיל בין המולד האמתי ובין המולד הנראה שני ימים ושעות חמש וחמשה עשר חלקים, ולא פשו להו משעת הכושר לראות את הלבנה עד מאתים וארבעה חלקים כלומר עד בהר״ד כי אם עשר מינוטין וחצי אשר הוכרחו לתנן כזמן מופנה לעדים משעת הכושר לראותה עד שיכלו לראות אותה במציאות ויבואו לב״ד להגיד עדותם. ואולם אחרי כן כאשר בני ישראל הלכו מארץ חמדתם גולה ובצוק העתים חשבון המולד האמתי נשכח מהם ובידם היה מקובל מאבותיהם סימן בהר״ד ואין פותר אותו, בתוהו הלכו ויחשבוהו למולד הראשון אשר משנה שלפני היצירה ודי בהאמור להראות כי לא לתהו אבותינו בראוהו ואף זאת עוד אומרה כי רק עפ״י האמור יתבארו ויתבררו לנו אף מה ששמואל ירחינאי לא ידע והם הדברים האמורים בברייתא דסוד העיבור „נולד קודם חצות נולד לאחר חצות פעמים באה בארוכה ופעמים באה בקצרה" היינו שפעמים שהלילה פותח בשעה ששית אז נגמרו שני הימים וחמשת השעות ור״ד חלקים קודם חצות ליל יום שלישי והלבנה נראית קודם חצות ופעמים שהלילה בשעה שביעית או שמינית שאז נגמר זמן בהר״ד אחר הצות ליל יום שלישי והלבנה נראית אחר חצות כי אמנם כל מקום שאמרו עד הצות היינו בשעות זמניות.

משה מן התלמוד.

„משה מן התורה מנין? — שנאמר: „בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה עשרים — „בשגם" בגימטריא משה" (חולין קל״ט ב׳). והנה אחשוב למותר להעיר את לב הקורא על זרות המאמר הזה: תולדות חיי משה כתובים בתורתנו מן נשואי אביו ואמו עד עת הלקחו מאתנו, והוא עומד ושואל: „משה מן התורה מנין?" וגם המטיב הכי לא מצא כל מקום אשר בו יזכר שם משה זולתי בגימטריא של מלת „בשגם"? — אולם היטיב אשר דבר בזה הדרשן המפואר הרב א. יעללעניק באחת מדרשותיו, אשר תוכן דעתו אתן בזה לפני הקוראים.

מכל הדברים אשר הדת הישראלית תצטין במו הכי נכבד: הבדל הדברים מן המדברים והמצות מן המְצַוֶּה. רצוני לאמר: אנחנו עם אלהי אברהם המאמינים באמונה שלמה כי אך ה׳ לבדו הוא מחוקקנו, הוא נותן תורתנו ואך הוא הנהו קדוש ישראל, ומן דברי משה רבנו הראשון עד כל מה שתלמיד ותיק עתיד להדש כלם ראה ה׳ וכללם במעמד הר סיני, וכל המחוקקים, הנביאים הרבנים והמתקנים שבכל דור ודור המה כלם אך נביאי ה׳ שלוחיו ועבדיו, — אנחנו לא נקדיש בקדושה-יתרה את האנשים האלה, לנו אין לנו למקרי חייהם ולדברי ימיהם של המדברים, אך לנו לשמוע בקול

ה׳ המדבר מתוך גרונם של שלוחיו אלה; כל ימי חגינו ומועדנו המה לזכרון חיי כל האומה, כל ימי שמחתנו או אבלנו המה ימים אשר בהם הרגיש כל העם רגש שמחה או תוגה ואין ליחידים כל חלק ונחלה בדתנו; ולא עוד אלא שאין גם זכרון יום הולדת או יום מות אחד נביאנו בימי בית ראשון, אחד מאנשי כנסת הגדולה בימי בית שני או אחד התנאים, האמוראים, רבנן סבוראי והגאונים בימים האחרונים, ואף גם יום הולדת משה רבנו אשר שם תורתנו לפנינו ויום מותו לא נודעו לנו כי אם על פי דרשה מאוהרת בתלמוד וגם זאת לא לענין חג ומועד אך לחקירה ודרשה במאי דהוה,—להורות ולהראות כי קדושים אין בישראל וכי לאנשים פרטים לא נפל חבל בקדושת הדת כי מחוקקנו ונותן תורתנו הוא ה׳ לבדו הוא ולא נביא הוא ולא קדוש... וזהו כונתם ז״ל בהמאמר אשר זכרתי: „משה מן התורה מנין?״—מה החלק והקדושה אשר נתן למשה מן התורה? והיתה המענה: „בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים״ ומה הקדושה אשר תאמר לתת לו? גם הוא היה יליד חומר וגם ימיו היו מאה ועשרים וככל אדם יתחשב. עד כה דברי פי חכם הן.

הדברים היקרים האלה הביאוני לחדש דבר, אשר לרגלו נשכיל לדעת ולהבין מאמרים רבים המפוזרים על פני המדרשים והאגדות ואשר על כל אחד ואחד תמוה ונחשבו לשאלה גדולה ועצומה, אולם בהתחברם יחד יבנו שטה שלמה אשר כל משכיל דורש אלהים ישמח עליה.

ידועה היא שיטת התלמוד בכלל כי ברוח דרשותיהם ומדותיהם אשר קבלו מאנשי כנסת הגדולה, ראשוני הפרושים, התקינו את ההלכות שבתורה לפני זמנם ומקומם, והתנגדו בזה אל הצדוקים אשר אמרו כי דברים כמשמעם; הם דרשו, למשל „עין תחת עין—ממון״, להוציא מלב הצדוקים שאמרו „עין ממש״ וכדומה בכל דיני התורה הכתובה. (הציונים והראיות לדבר הזה ידועים לכל קורא, עד כי אחשוב למותר לי להביאם שנית). ולדעתי אך לזה ירמזו במאמרם ז״ל: „המגלה פנים בתורה (שבכתב) שלא כהלכה (רצונם: התורה שבעל פה *) חיב מיתה״ (סנהדרין) כי בזה הוא נותן יד לצדוקים האומרים כי התורה לא כונה לאותן הפרושים והמצות אשר כת הפרושים אומרים לכון בה; וכן אמר רב יהודה (קידושין מ״ט א׳) „המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי״ וגם הוא לא כון על חלק האגדה שבתורה (כאשר הבינו המפרשים) אך על חלק ההלכה שבה, וכפי אשר בארתי, כי אם יחפוץ אדם

*) התורה שבע״ל-פה נקראת „הלכה״, כמו שאמרו: „בג׳ מקומות ההלכה עוקרת (או עוקבת) את המק״א, התורה אמרה וכסהו בעפר וההלכה בכל דבר; התורה אמרה ספר כריתות וההלכה בכל דבר; התורה אמרה תער (בנזיר) וההלכה בכל דבר״ (סוטה ט״ז א׳, ירושלמי קדושין פ״א). וכן מצאנו בגמרת חגיגה (דף י׳ ע״א): כיון שיצא אדם מדבר הלכה לדבר המקרא שוב אין לו שלום״.

לתרגם לפני ההמון פסוק כצורתו, ר"ל כפי כונתו השטחית ולא כאשר פרשוהו בעלי ההלכה, הרי זה בדאי.

ומאשר כי הצדוקים התנגדו גם אל היסוד שעליו נבנתה השיטה הזאת, ואמרו שמעולם לא נתנה רשות לדרוש, ואך דברים כמשמעם וככתבם אנו צריכים לשמור ולעשות (ראה סנהדרין נ"ב ב': „ב"ד של צדוקים" וברש"י שם), על כן גם חז"ל הרחיבו מאד מאד את העקר הזה ומאמרים רבים כמו „אין לך אלא ב"ד שבימיך", „יפתח בדורו כשמואל בדורו" וכדומה מפוזרים בתלמודים ומדרשים להכות שרש הדעה הזאת בלב רבים, כאשר כבר הרחיבו לדבר בזה חכמים שקדמוני (ראה למשל „בקרת לתולדות הקראים" להחכם המובהק אב"ג, מאמרי החוקר האלהי ר"א קראכמאל וכדומה) ואנכי גם אנכי אוסיף ציונים אחרים לחזק הדבר, ואחר אשובה לי אל מקומי הראשון.

הם אמרו „השבת מסור בידכם" (יומא פ"ה ב'), ועוד השתמשו בלשון מסירה גם בדבר קביעת המועדים, באמרם: „החדש הזה לכם —עדות זו תהיה מסורה בידכם" (ר"ה כ"ב א' *), ובמקום אחר השתמשו בלשון זה גם על כל התורה, בדרשם: „לדעת חכמה ומוסר—אם יש באדם חכמה הרי התורה מסורה בידו ואם אין באדם חכמה אין התורה מסורה בידו (ילקוט משלי רמז תתקכ"ט בשם מדרש). ולדעתי גם במאמרים: „חכם עדיף מנביא", „אעפ"י שניטלה נבואה מן הנביאים מן החכמים לא נטלה" (פ"ק דב"ב) לוטה גם כן הכונה כי יש ביד החכמים לתקן ולשנות לפי זמנם ומקומם, אף דבר מן התורה והנביאים **) כי חכמים עדיפים מנביאים; ומנא אמינא לה?—מהא דאיתא במדרש (שהש"ר ע"פ כי טובים דודיך) בזה הלשון: „חמורים דברי סופרים מדברי תורה ונבואה, משל למלך ששלח פלונמירין שלו למדינה. על אחד מהם כתב אם מראה לכם הותמי וסנמטרין שלי האמינו לו ואם לאו אל תאמינו לו, ועל אחד מהם כתב אפילו אינו מראה לכם הותמי וסנמטרין שלי האמינו לו; כך בדברי נבואה כתיב כי יקום מקרבך נביא וגו' ובא האות והמופת ובדברי סופרים כתיב על פי הדברים אשר יורוך, אשר תורך התורה לא כתיב כאן אלא אשר יורוך ועל פי המשפט אשר תאמר התורה אין כתיב כאן אלא אשר יאמרו לך כו' ואפילו יאמרו לך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שמע להם"; וכן הוא עוד בירושלמי (פ"א דברכות) „הבריא בשם ר"י דודים דברי סופרים לדברי תורה וחביבים יותר מדברי תורה רב"כ בשם ר"י בן פזי תדע לך איש

---

*) כמו שאמרו עוד: „אשר תקראו אותם במועדם, אל תקרא אותם אלא אתם—אתם אפילו שוגגים, אתם אפילו מזידים (ר"ה כ"ה א).

**) כמו שמצאנו: יחזקאל בטל את דברי משה בעשרה דברים (מכות כ"ד א') ר' יוחנן בטל את הודאת המעשר ומים המאררים (מ"ש פ"ה סוטה מ"ז ב') וכן בן-בתירא בטל דבר מן התורה (ברכות כ"ב א').

שעבר על דברי תורה עובר בעשה וע"י שעבר על דברי סופרים חייב מיתה. ת"ר"י דברי תורה יש בהם קלין וחמורין אבל דברי סופרים כלם חמורין כו' ר"ח בריא דר"א בשם ר"ח המורים דברי זקנים מדברי נביאים בנביא כתיב ונתן לך אות או מופת ברם הכא ע"פ הדברים אשר יורוך"—כל הדברים האלה נאמדו ונשנו להוציא מלב הצדוקים האומרים כי אין לנו כ"א לשמוע אל פשטי המקראות ולהיות מקדשי האותיות.

וכיחוסם לנביאים כן הוא יהוסם גם לענין תורת משה, ואמרו: „למה לא נתפרסמה שמותם של זקנים? אלא ללמדך שכל שלשה ושלשה שנתמנו ב"ד על ישראל הרי הם כב"ד של משה" (ר"ה כ"ה א'); „מנא לך הא?—מתלא קראי" [„שלשה חכמים גדולים שראוי לסמוך עליהם בעל המקרא—רש"י] (ע"ז מ' ב') ובהרבה מקומות השתמש רב ספרא בשם „משה!" ורש"י פירש בכל המקומות: „משה, כלומר גדול הדור או תלמיד חכם". אבל מצאנו עוד שנתנו לחכמי דורם יתר עז ויתר שאת על משה בעצמו, והם אמרו: „כל יקר ראתה עינו—זה ר"ע, דברים שלא נתגלו למשה והבריו נתגלו לר"ע והבריו (במד"ר פי"ט); „וידבר ה' אל משה אמר לפניו רבש"ע הודיעני האיך היא ההלכה? אמר לו הקב"ה אחרי רבים להטות, רבו המזכים זכאי רבו המחיבים חייב, כדי שתהיה התורה נדרשת מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא" (ירושלמי סנהדרין פ"ג); ואמרו עוד: „כשעלה משה למרום מצא לר"ע שיושב ודורש ולא הוה ידע מאי דקאמר, זהה עליו דעתו" כו' (בבלי מנחות כ"ט ב'). מכל המאמרים האלה נראה שרצונם הטוב היה לירות חצים אל הצדוקים ולהורות לבאי תבל את יקרת תורתנו הקדושה הנותנת רשות וכח לכל חכמי לב לשנות ולתקן בענפיה—פרטי העבודה והמצות המעשיות—כפי הנאות לזמנם ולמקומם, ואשר על ידי זה תתקים התורה בעקריה ובכלליותיה [ע"ד אמרם ז"ל: „לפעמים בטולה של תורה זו היא קיומה (מנחות צ"ט ב'); „כל מצות שבתורה אינם שוות לדבר אחד מן התורה" (ירושלמי פאה פ"א)], וקרושתה נתנה אך לה לעצמה, רצוני ללמודיה ודבריה, אך לא להאנשים הלומדים והמדברים וגם לא למשה עבד ה', המלמד הראשון, כי תורתנו הקדושה נתנה לנו מיד האלהים בכבודו ובעצמו, וכל בן אדם תמותה, כל רב מרבניה וכל חכם מחכמיה שוים בעיניה—וזו תהלתה.

דעת לנבון נקל כי הצדוקים לא יכלו לשאת דברים כאלה המתנגדים מכל וכל לא רק לדעותיהם הפרטיות בפשטי המקראות אלא גם ליסוד שיטתם ולאבני פנות דרכי למודיהם.— הם אשר עד כה לקחו להם לתורה אך את האותיות המתות ולא את הלמוד החי (כמליצת הרמבמ"ן), המה אשר לא ירדו לעומק דעת תורתנו האלהית והנצחית אשר בכחה לפשוט צורה ולהלביש צורה, מבלי שיתבטלו יסודותיה ועקריה חלילה, הם אשר דמו בנפשם כי גם חקי האלהים ותורותיו אשר עיניו צופיות עד קצה הדורות וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הראה גם למשה,—לא נעלו מחקי בשר-ודם קצר הרואי אשר אך לזמן ומקום אחד ינתנו, ולא נוכל—אם השעה צריכה

לכך—לתקנם כי אם לחדש ולבנות אחרים על חרמות הראשונים, הם אשר קדשו בראשונה את האותיות, צעדו עתה עוד צעד אחד ויקדישו גם את הכותב, גם את זה האיש משה החלו לקדש בקדושה יתרה על המדה, וגדשו את סאת קדושתו רב יתר מאשר תדרוש תורת אלהים חיים. הם בשמעם מפי רבותינו התלמודים, אשר בצדק ומשפט בחן ושכל טוב נתנו גם את משה רבנו כאחד האדם, וגם עליו אמרו ששכח, שטעה, וכדומה, ורצו בזה להשריש הדעה היקרה כי תורתנו היא אך תורת אלהים חיים ולא תורת בן-אדם חלילה,—מה עשו? קדשו את שם משה יותר מאשר תדרוש התורה האלהית. ובכן נולדה, לדעתי, מחלוקת חדשה כללית בין הצדוקים והפרושים, לבד מחלוקותיהם הפרטיות, והיא בדבר קדושת משה עצמו והלקו בדתנו: הללו אומרים שקדושתו עומדת למעלה מכל אדם הבא אחריו ואם-כן אין לנו רשות אפילו לדרוש בדבריו ולפרשם, והפרושים אומרים: „לא בשמים היא" (ב"מ נ"ט ב'), התורה היא תורת אלהים אשר נתנה על הארץ „לחיות בה ולא למות בה", ובכח הכתוב „ובאת אל השופט אשר יהיה בימים ההם" אנו באים לשנות ולתקן כפי הצורך.—ומצאתי רמז למחלוקתם זאת הכוללת בדברי המשנה: „אמרו להם צדוקים לפרושים קובלנו עליכם פרושים שאתם כותבים את המושל עם משה בגט" (ידים פ"ד מ"א), אשר מזה נראה ברור שהצדוקים חששו מאד לכבוד קדושת משה עד שהתלוננו על הפרושים שכותבים את שמו ביחד עם שם המושל; והפרושים בראותם זאת ובחששם אולי באמת יכו דבריהם שרש בלב ההמון (הנוטה תמיד לקדש כל דבר וכל איש מופלא ממנו) ותהיה ח"ו תורתנו כתורת בשר-ודם ומחוקקנו לא ה' אדון כל הארץ כי אם זה האיש משה, על כן התנגדו להדעה הרעה הזאת בכל כחם.—ולדעתי אך מטעם זה הרשו לנפשם לבטא בשפתם דברים כאלה, אשר אולי יחשבו אמנם לחלול כבוד משה במדה נפרזה, אך משום „עת לעשות לה' הפרו תורתך" לקחו להם את הרשות הזה, אשר היה נאה להם ונאה לזמנם אשר דרש דרש עד מאד להזק את אלהית תורתנו הכתובה והמסורה ונצחיותן, ולערות עד היסוד דברי הצדוקים אשר הקדישו את משה מעט מאלהים ונתנו קדושה יתרה לו ולאותיותיו המתות יתר על המדה שמדרדה באמת וצדק התורה שבעל-פה.

ואך מסבה הזאת נולדו, לדעתי, כל אותם המאמרים הקשים על משה רבינו ע"ה בתלמוד ומדרשים, כמו: „ויאמר אנכי אלהי אביך—הדא הוא דכתיב פתי יאמין לכל דבר" (שמות רבה פ"ג); „והסכל ירבה דברים—ר' ברכיה בשם ר' סימון פתר קריא במשה, אמר לו הקב"ה למשה כתבתי עליך שאתה חכם, עומד ומרבה דברים אתה ואינך חכם" (קהלת רבה פסוק הנזכר), „אשתוללו אבירי לב—אלו משה ואהרן" (במד"ר פט"ז); „שקול שמואל כנגד משה ואהרן" (ברכות ל"א א'); ואמרו עוד: „שמענו במשה שנכתב ספר תורה לשמו שנאמר זכרו תורת משה עבדי ושמענו בשמואל שנכתבה ספר

תורה לשמו, כו׳ (ילקוט תהלים רמז תתנ״ג ופסיקתא פ׳ פרה) וכן „אמר רב יהושע בן קרחא בשני מקומות דמה משה עצמו לאברהם אמר לו הקב״ה אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד כו׳ משה אמר הנני לכהונה הנני למלכות, אמר לו הקב״ה אל תקרב הלום, ואין קרב אלא כהונה הה״ד והזר הקרב יומת [יש לשום לב גם לדברי הכתובים שהביאו] ואין הלום אלא מלכות כו׳ (ב״ר פנ״ז וע׳ שמ״ר פ״ב); וכן פתחו׳ ערכו לגבי אהרן, בספרי (פ׳ מלאום הל״ז) . . . „שנאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל ובמשה הוא אומר ויבכו בני ישראל את משה, לא בכו אלא בני ישראל ולא כל ישראל״ (וכ״ה בפדר״א פי״ז ובאדר״ן פי״ב); ובברכות (נ״ה א׳) יחסו טעות למשה במעשה המשכן ובצלאל כון לדעת ה׳ ותקנו; וכן דרשו בספרי (פ׳ בהעלותך) „והאיש משה ענו מאד—ענו בדעת״; ומה נפלאה האגדה הדורשת: „וידבר ה׳ אל משה לך רד—אמר לו הקב״ה למשה: רד מגדולתך! כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל עכשיו שישראל חטאו גדולה למה לך? !״ (ברכות ל״ב א׳); ויש להתפלא כי אגדה אחת, המובאה בשלשת הקבלה ובסדר הדורות, תיחס גם לר״ת שהטיח דברים כלפי משה ובהתוכחו עמו ע״ד התפלין אמר לו: „משה טעית!״.

כל המאמרים האלה, אם כי זרים ומתמיהים המה בראשית ההשקפה, ואם נשפוט עלימו כל אחד ואחד בפני עצמו נהיה מוכרחים לבקש רמזים כונות בדבריהם; אולם אם בהשקפה אחת נקיף את כלם על פי הדברים אשר אמרתי עד הנה, נראה מה עמקו מחשבותיהם בזה, וכי הם בונים שטה שלמה אשר היתה מוכרחת וצודקת לשעתם *) להעת אשר הצדוקים התפשטו בין ההמון והקדישו את עצמות משה עד לאין תכלית הגביהו את שיאו עד לאלהים, ומזאת (אשר לב ההמון נוטה לדברים כאלה) רצו להוכיח אמתת שטתם הבלתי צודקת, ולתת לה תוקף ועז,—ראו חכמי ישראל לשלול ממשה את הקדושה היתרה ולדרוש גם עליו „בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים״, לאמר גם הוא אך בן אדם תמותה ולא בן אלהים חי, והלילה לנו לתת חלק ונחלה לבן-אדם — יהי מי שיהיה—בתורתנו האלהית והנצחית, אשר לא תקדש לה קדושים בלתי את האלהים לבדו **), ולא נתנו חקיה, משפטיה, מצותיה

*) וגם מזה תראה שאין הלכה כר׳ אליעזר הוא הסופר דנעלה ה׳ אליעזר הכהן צווייפעל שכתב כי „מאמרים כאלה גניזה גרור והסתרה נאה להם ונאה לעולם״ (הערה בספרו „שלום על ישראל״ חלק ד׳) כי לא כן הדבר, מאמרים כאלה בונים לנו שטה שלמה מבוררת ומנופה בדרכי חז״ל שטה אשר תהיה לכבודם ולתפארת החכמה האלהית אשר תשכון בקרב דבריהם הנעלים והצודקים. (ראה גם מאמרי „הערה בדרכי האגדה״—„הכרמל״ לחודש תמוז שנת 1872).

**) ועל כן אגוור אומר כי מנהג החסידים לעשות את יום ל״ג בעומר לחג וליו״ט, אשר קראוהו „הלולא דרשב״י״ (וזה מקרוב נדפס ספר קטן בשם „הלולא רבא דצדיקיא״ של כל צדיקי-החסידים מימות הבעש״ט ועד עתה) נוסד לא על אדני תורתנו האוסרת להקדיש כל איש ולקבוע חג למענו. ומה מאד נשתוממתי לקרוא במכ״ע „המגיד״ (לשנת 1874 נו׳ 15) כי „המגיד מסלוצק״ ישמיע קול

ופקודיה רק לזמן אחד ובארץ אחת, וכי גם גדולת משה לא היתה אך בשביל ישראל, „ישראל ואורייתא וקודשא-בריך-הוא חד הוא" מבלי נשאר אף חלק היותר קטן לאדם פרטי בתורתנו, כי כל איש אך איש הוא ומחוקקנו ונותן תורתנו אך ה' לבדו.

ראובן אשר בן-יוסף בְּרוֹדֶס איש ווילנא.

מחזה מול מחזה

את זה לעמת זה עשה האלהים. (קהלת ז' י"ד)

אֶמֶשׁ בַּלַּיְלָה שְׁנָתִי נָדְדָה
וָאַשְׁכִּימָה קוּם וָאֶעֱלֶה הָרָמָה.
וָאֶרְאֶה כִּרְאִי־מוּצָק נִגְלָה תוֹלָדָה
וְחָזוּת הַכֹּל חָזִיתִי שָׁמָּה

כְּחָתָן מֵחֻפָּתוֹ הַשֶּׁמֶשׁ יַעַל
וִיחַלֵּק מַתָּנוֹת לְיַעַר וּלְגַנִּים.
טַל יִרְעֲפוּ הַשְּׁחָקִים מִמַּעַל
וַיִּשְׁתּוּ וַיִּמְצוּ סָבִיב שׁוֹשַׁנִּים.

וּבְעֵין הַפְּרָחִים וְשׁוֹשַׁנִּים בַּגִּנָּה
יִשְׁגֶּה הַטַּל וְעֵינוֹ צוֹהֶלֶת.
אָדוֹם הוּא מִדַּם בְּכוֹס שׁוֹשַׁנָּה
וְזַךְ מֵחָלָב בְּחֵיק הַחֲבַצֶּלֶת.

וּבְמַרְאֶה הַזֶּה מַרְאֶה הַתֵּבֵל
כְּמַיִם תַּרְאֶה פָּנִים לַפָּנִים

תוכחתו ליהודי רוסיא: מדוע לא יהזיקו בבנף „מנהג קדוש וטהור" (!) אשר יהודי אשכנז יתנהגו בו לעשות את יום ז' אדר יום מקרא קדש באשר בו נולד ומת (לפי דרשת רז"ל) משרע"ה, ומכריז ואומר „כי יהודי ברלין יסבלו בעוה"ב על עון יהודי-רוסיא הזה", בקראי את הדברים האלה האנחתי בשברון מתנים ואמרתי הגם דיינאוו בין החסידים? הנה ליהודי אשכנז לעשות כדבר הזה, — המה אשר יצאו בעקבות כל מנהג פרסומי אשר לקטולים, המה אשר יכבדו את „הזכרת נשמות" מכל עקרי התפלה, המה אשר ישביעו את בניהם לקבל עליהם עול התורה והמצות בהגיעם לשנת הי"ג (קאנפירמאציאן), וכדומה למנהגים ז"יים כאלה מבלי ישעו אל יסודות תורתנו הקדושה ועקריה, — להם נאה ולהם יאה להקדיש גם את היום הזה, אך אנחנו נקרא אחריהם בפה מלא: „ל א ל נ ו ה ו א, ל א ל נ ו ה ו א!

לְעֵלֶז עֲלִיצוּת לְאָבֵל אֵבֶל
צְדָקוֹת לַצַּדִּיק וְלַמְשׁוֹרֵר רְנָנִים ·

לַצּוֹלֵחַ עֵדֶן, לְנִכְאֵה רוּחַ חֶדְוָה
חֲלוֹמוֹת לַחוֹלֵם וְלַחוֹקֵר רַעֲיוֹנוֹת
כִּרְאִי מוּצָק נִגְלָה הַתּוֹלָדָה
אַחַת הִנֶּהָ — וּבְכָל דִּמְיוֹנוֹת ·

....

מִבִּקְעַת הַתְּמָרִים שָׁם בָּרָמָה
תָּבוֹא רִנָּה וּדְמָמָה דַקָּה
כִּיֵּין עֶלְיוֹן מִתְהַלֵּךְ שָׁמָּה
נַפְשׁוֹ תִשְׁתַּפֵּךְ וּתְפִלָּתוֹ זַכָּה ·

כְּמִקְדָּשׁ נָטוּ יְרִיעוֹת שָׁמַיִם
כִּמְנוֹרַת הַזָּהָב תִּתְנוֹסֵס הַחַמָּה
בְּצִקּוֹן לַחַשׁ יִזְּלוּ הַמַּיִם
וַיִּשְׁתַּפֵּךְ הַיַּעַר — נַפְשׁוֹ תַמָּה ·—

שָׁמָּה בַּשָּׂדֶה שִׁכּוֹרִים יִשְׁתּוֹלָלוּ
וּמִיֵּין הָרֶקַח מִלְאוּ הַגְּבִיעִים
כּוֹס בְּכוֹס נִפְגְּשׁוּ—וַיְצַלְצְלוּ :
„אַחִים סְבוּאִים, כֹּה לֶחָי, סְבוּאִים!"

וּמִכּוֹס הַבֹּשֶׂם יָגֵר הָאָבִיב
וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ סְבִיב הֶהָרִים
הָעֵצִים כְּשִׁכּוֹרִים יָחוֹגוּ סָבִיב
וַיָּרִיעוּ „הֵידָד!" מַקְהֵלוֹת צִפֳּרִים ·

בְּחֵקֶר רַעֲיוֹנוֹת מִתְהַלֵּךְ שָׁמָּה
אַחַד הַחוֹקְרִים וּמִתְבּוֹנֵן לִרְגָעִים ·—
וַתְּיַחֵם הַשֶּׁמֶשׁ אֶת הָאֲדָמָה
וַתְּחַלֵּץ מִמֶּנָּה סְפִיחַ וּזְרָעִים

לִהְיוֹת הָאֲדָמָה תְּבוּאָנָה בִּפְרָחִים
וַיִּחְיוּ, וַיִּזְּלוּ, וַיִּלְבְּשׁוּ רִקְמוֹתַיִם ·

אֵלֶּה הֵמָּה תּוֹלְדוֹת הַצְּמָחִים
וְכָאֵלֶּה אָמְנָם תּוֹלְדוֹת הַחַיִּים.—

שָׁמָּה עוֹלֶה מֵאַחַד הַבּוּרוֹת
הַמְקֻבָּל הַגָּדוֹל בְּהַאי שַׁעֲתָא.—
וְהִנֵּה עוֹלִים וְיוֹרְדִים צִנּוֹרוֹת
אִתְעֲרוּתָא דִלְעֵילָא וְאִתְעֲרוּתָא דִלְתַתָּא.

וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ בִּפְנֵי לְהָבִים
שֶׁמֶשׁ — הָא שִׁמְשָׁא דְתַקִּיפִין
וּמִסָּבִיב הַשֶּׁמֶשׁ נִקְבְּצוּ עָבִים
עָבִים — הִנָּם כַּלְבִּין דַחֲצוּפִין.

מֵהָאַרְמוֹן שָׁמָּה בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת
הוֹלֵךְ וּבָא בַּעַל בָּשָׂר וְקוֹמָה.
כַּלְבֵּי הֶעָשִׁיר יֵלֵךְ קוֹמְמִיּוּת
יָעוֹז בְּכַסְפּוֹ וִיהַלֵּךְ רוֹמָה.

כְּכֶסֶף צָרוּף יִזְּלוּ הַמָּיִם
וּכְרַצֵּי כֶסֶף עָפוֹת הַיּוֹנִים
הַשֶּׁמֶשׁ יַזֵּל זָהָב מִשָּׁמַיִם
וַיִּזֶּל לְרַגְלָיו זָהָב וְדַרְכְּמוֹנִים.—

וּמִי זֶה עוֹלֶה מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה
כַּצֵּל יְהַלֵּךְ וְיִצְנַח אֲדָמָה?
מָט וְשָׁחוּחַ שָׁם יָבֹא הֲלִיכָה
בִּמְרִירוּת יֶאֱנַח וַיֵּבְךְּ בִּדְמָמָה.

יֶאֱנַח — וַיֶּאֶנְחוּ רוּחַ וָסַעַר
וַיֶּאֶנְחוּ אַחֲרָיו סָבִיב הֶהָרִים
יִבְכֶּה — וַיִּבְכּוּ בְּנוֹת־יַעַר
וַיִּבְכּוּ מִמַּעַל כַּפּוֹת הַתְּמָרִים.

הַס! שָׁמָּה תַּחַת הָעֲרָבִים
מִתַּחַת הַסְּבָךְ בְּעֵמֶק הַיַּעַר

שָׁמָּה הַשְּׁנַיִם רִפְּרוּ אֲהָבִים
תִּתְרַפֵּק הַנַּעֲרָה וַיִּצְהַל הַנַּעַר .

עַל הַמִּצְפָּה כְּאַנְשֵׁי־חַיִל
הֶהָרִים יַעֲמוֹדוּ וְעֵצִים רַעֲנַנִּים
פָּרוֹכֶת הַמָּסָךְ יַשֶּׁה הַלַּיִל
וַתִּדּוֹם אֲדָמָה וִיהַסּוּ שׁוֹשַׁנִּים .

מַה יָשׁוּק הַסְּבַךְ וְתִרְעַשׁ כִּפָּתוֹ
בְּסֵתֶר הַיַּעַר וּבִנְבָכֵי נְתִיבוֹתָיו ?
שָׁם חוֹתֵר בָּתִּים שׁוֹאֵף מִגְּנֵבָתוֹ
וּגְנוּבֵי לַיְלָה מִלְאוּ אַמְתְּחוֹתָיו .

וַיְקַדְּמֵהוּ הַיַּעַר וַיְשַׁלֵּם הַתּוֹעֵבָה . . .
וַיְרַפֵּד יְצוּעוֹ שָׁם בַּשָּׁפֵל
יִפְתַּח מַצְפּוּנָיו וַיִּצְפּוֹן הַגְּנֵבָה —
יָסֵךְ הַיַּעַר בַּעֲדוֹ וַיְכַס בָּעֲרָפֶל .

אִישׁ צְדָקוֹת אוֹהֵב נִשְׂגָּבוֹת
יֵלֵךְ וְיִתְבּוֹנֵן שָׁם הַדְרַת הָאָבִיב . —
וַיָּנִיפוּ הַשָּׁמַיִם גֶּשֶׁם נְדָבוֹת
וַתִּשְׂבַּע הָאֲדָמָה רָצוֹן מִסָּבִיב .

שָׁלוֹם יִשְׂאוּ סָבִיב הֶהָרִים
וְצִדְקַת פִּזָּרוֹן יִשָּׂא הַגֶּבַע
פֶּה לְפֶה יִשָּׁקוּ הַצִּפֳּרִים
וְאַהֲבַת עוֹלָם מָלֵא הַטֶּבַע . . .

הָלוֹךְ וּמְפַלְפֵּל יֵצֵא ר׳ יְדוּתָן
וַיְמוֹלֵל בְּאֶצְבַּע שָׁמָּה בַּגַּיְא :
„לֵימָא מַתְנִיתָן . . . לֵימָא מַתְנִיתָן
דְּלָא כְּבֶן נַנָּס . . . אֶלָּא מַאי ? . . . “

וַיְפַלְפְּלוּ הָעֵצִים יִרְעֲשׁוּ וַיִּתְקוֹטְטוּ
מַעְיָנִים יְרַצְּדוּן וַיִּרְתַּח הַגַּיְא

הַשֶּׁמֶשׁ תְּפַלְפֵּל הֶהָרִים יִתְמוֹטָטוּ:
„לֵימָא מַתְנִיתָן . . . אֶלָּא מַאי?"

רוּחַ זַלְעָפוֹת שָׁמָּה יָפִיחַ
יָנוּד הַסְּבָךְ וְתִרְעַשׁ כִּפָּתוֹ. —
מִסְּבָכוֹ יְזַנֵּק הַמְרַצֵּחַ וַיָּגִיחַ
וּלְפָנָיו תְּלַהֵט אֵשׁ אַשְׁפָּתוֹ. —

נַאֲקַת חָלָל . . . מַחְשָׁךְ אָמֶשׁ
תִּפְעַר הָאֲדָמָה כְּקֶבֶר לוֹעָהּ
סְגוֹר לִבָּהּ תִּקְרַע הַשֶּׁמֶשׁ
וַתִּתְבּוֹסֵס בְּדַם תֵּבֵל וּמְלוֹאָהּ

מַדּוּעַ כַּחֲלוּקִים יֶהֱמוּ מַעְיָנִים
וּכְחוֹגְגִים יָרִיעוּ כַּרְמֶל וְשָׁרוֹן?
הַמְשׁוֹרֵר שָׁם עוֹלֶה עַל כְּנַף רְנָנִים
כִּנּוֹר לַאֲדֹנָי בְּיָדוֹ — וְיָרוֹן.

וַיַּרְעֵם הַיַּעַר רַעַם גְּבוּרוֹת
וַיְרַנְּנוּ הָעֵצִים. הָהָר הִנֵּה פּוֹצֵחַ
מַעְיָנוֹת רָנוּ וַיַּעֲלוּ בִּזְמִירוֹת
וַיָּרוֹן הַיְקוּם וַיַּעַן: לַמְנַצֵּחַ!

* *
*

הַמַּרְאוֹת הָאֵלֶּה, מִי וּמַה הֵמָּה?
מֵאַיִן יָצְאוּ, יָבוֹאוּ, וּמַה כֹּחָם?
וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל — וָאֶשְׁתּוֹמֵמָה
הָאֱלֹהִים רְאִיתִי עוֹלִים מִתּוֹכָם.

עָזַבְתִּי הַיַּעַר וָאַחַז עֲנָפָיו.
הוֹמֵם כְּחוֹלֵם שַׁבְתִּי הָאֹהֱלָה.
וַיָּבֹא הַלַּיְלָה וַיֵּט בִּכְנָפָיו
וַיָּסֶךְ בַּעֲדִי — וַיִּדֹּם סֶלָה.

נטע סאמועלי הלוי

„הן לפי ענית דעתי, חשב אברמיל בלבו, צדק שמואל בדבריו, ולו ימצאם גם הרב נכונים כי אז שבתי והשברתי פרוטות אחרות להוצאות יום השבת; אך מי יודע? הרב הנהו קשה־ערף ולא יודה לדברי זולתו לעולם... השוחט אמר כי אפקורס הנהו שמואל בהכשירו, אבל שקר בפיו, שמואל הנו ירא אלהים, יתפלל ביראה וישמור לעשות את כל התורה והמצוה... ואולי יש גם אפקורסים מתפללים ושומרים את המצות, ואם-כן בודאי לא ישמע הרב לדבריו—ואני אנה אני בא? הלא תגרשני אשתי אם לא אביא לה כסף. והיא תצדק, כאין תקוה אם אנכי לא אתן לה?—אך מה אעשה?...

כחצי שעה עברה ושמואל לא שב, עברה גם שעה ועקבותיו לא נודעו.

„מדוע יאחר בואו? חשב הקצב, בטח יפלפל שם עם הרב, יבקש לו הֶתֵּרִים וראיות לְנַצֵּחַ אותו"...

צעדי איש הולך באולם הבית הגיעו לאזני הקצב ולבו פחד ורחב; - אך תחת שמואל בא דניאל הביתה.

—העודך יושב פה, אברמיל?

—כן אדוני, אחכה על שמואל, אולי ישוב ויגיד כי גם הרב הכשירה.

—הבל הבלים, „הרפאים לא ישובו מחצר-מות" אמר דניאל ויפתח את דלת בית-המבשלות:—מרים! שימי נא להם כי רעב אנכי.

מרים באה ודניאל רחץ את ידיו לאכילה.

—האם לא צדקתי באמרי כי שמואל לא ידב״ את הרב מטוב ועד רע, אמרה מרים בגאון לבה:—הן שמואל הנהו כבר בבית פלטיאל, הלא חצי שעה העשירית הגיע...

—יוכל היות כי צדקת אשתי, אמר דניאל בקחתו פת לחם במו פיו בחפזה:—אך גם אם ידבר לא ישא פרי... אנכי כבר אמרתי נואש לפרה הזאת.

—ואנכי הנני מגדת לך משנה כי הוא לא ידבר... לך נא, ר׳ אברהם אל בית פלטיאל ותוכח לדעת כי אמת יהגה חכי, הוסיפה מרים בחפצה להעמיד על דעתה.

—כן, אלך ואדע.

הקצב עזב את הבית.

—אנה פניך מועדות, ר׳ אברהם? שאלהו זלמן יענטעס בבואו לקראתו בחוץ.

הקצב ספר לו מקרה הבקר הזה.

„כבר יש ענין לענות בו, חשב זלמן בלבו,—יריב נא שמואל את הרב וגם חפצי בידי יצליח".

דלת

—מה זה ? שאלום אנשים אחדים אשר התאספו סביבם, בידעם כי במקום זלמן יע:טעם חדשות תצמחנה .

—סַפֵּר נא ר' אברהם, אמר זלמן בקול רם :—אל תירא את הרב !

—מה זה ? שאלו שנית האנשים אצים לדעת . . .

הקצב לא ענם דבר כי מִהֵר ללכת.

—על דעת הרב עלה להראות את ידו החזקה בפלפול, ענם זלמן, ותחת אשר תלמידו של ר' מאיר טהר את השרץ בק"ן טעמים, הטריף הוא בהמה כשרה אך מטעם אחד—מקצפו על ר' דניאל ; אך דניאל לא הבין את כונת הרב הטובה, הוא יאמר כי שחט את הפרה אך למכור את בשרה, לא להראות על ידה פלפולא חריפתא אשר להרב ובכן נשארו כל בני העיר בלא בשר בשבת הזה .

—מעשים בכל יום, ענו האנשים בשפה-רפה וילכו לדרכם .

ובבית פלטיאל ישבה עדה אשתו ושלשת בניה אשר חכו על בוא שמואל רבם,

— מדוע יאחר רבנו לבוא ? שאל אחד הנערים.

—הן שכרו יבוא לידו בעתו ובזמנו, ומה לו ולכם ? אמרה עדה בתלונה : —הוא ישב בביתו ואתם גם אתם לא תלמדו מאומה .

—האם בָּנוּ האשם ? אמרו הנערים כמו נחתה הנערה במו —ומה נעשה אם רבנו לא בא עוד ?

-- לו גרסה נפשכם ללמוד כי אז הלא הגדתם לו . . .

אך ברגע זה בא שמואל הביתה . תוגה הרישית הראתה עקבותיה על פניו ; לבבו, אף כי הנה קרתהו מאד בדבריה, בכל זאת אחרי צאתו מאת פניה הוסיף לְאַיֵּם את נפשו : „האם לא הפרזתי היום על מדת אהבתי לעצמי ? חשב בלכתו, האם לא פעלתי און בתתי היום את הרב להפסיד כסף ישראל זה פעם שלישית ? האם לא יקרים המה רגשי נפשי מרגשי לבבי ? . . . הנה אומרת כי בעד הצלת כסף איש אחד לא נכון להפסיד חיי שנינו . . . אולי צָדְקָה ממני, אך אנכי אשר זאת כל מטרתי בחיי, אנכי אשמתי כי לא עשיתי את אשר נָטַל עלי . . . מהשבות כאלה הגה לב שמואל בלכתו עד בואו אל בית אדונו פלטיאל .

—מדוע זה אחרת, רבנו, לבוא ? שאלהו זקן תלמידיו .

—הייתי בבית הרב, ענהו שמואל בדממה :—כי נחוץ היה הדבר .

-- ובין כה וכה יבטלו הילדים מלמודם . . . אמרה עדה בתלונה .

—אבל הדבר נוגע לכל בני העיר, הרב הטריף בהמה כשרה, ובשר אין לכל העדה הזאת .

—הוא ידאג אך לטובת העדה ולא לטובת בָּנַי, ענתה עדה ברגזה :— פלטיאל יעמול בכל כחו לשלם לו את משכרתו, והוא ילך ויעסוק בעסק הקהל ולבני לא ישים לב .

שמואל לא ענה דבר .

—המלמדים לא יהושו את עמל בעליהם , הוסיפה עדה ותנד במו דאשה , דמינו כי אם נקח מלמד לביתנו אז תגדל פעולת למוריו , אך הכל הבל . . .

עוד מלתה על לשונה ואברמיל הקצב בא הביתה .

—מה ענה הרב ? כשרה הבהמה ? שאל בפנותו אל שמואל .

—עוד לא דברתי עמו דבר , ענה שמואל כמתנצל :—הוא היה בבית המדרש , ואך עתה שב , וכבר הגיעה העת לבוא הֵנָּה ·

—הלא ערב שבת היום , ואם לא עתה מתי עוד ? לך נא ר׳ שמואל עוד הפעם . . . הן גם ל ע ד ה לקחת בשר . —אנכי אתן לה מנה אחת אפים לו אמנם יכשירנה הרב .

—ראה זה חדש הוא ! נתנה עליו עדה בקולה :— אנחנו נשלם במיטב כספנו לשמואל והוא ילך ויעסוק בעסקי אברמיל הקצב . . .

—האם תפוג תורה מבניך אם יתמהמה שמה כחצי שעה.

—מדוע באת הנה ? לך לך לדרכך ! . . . לשמואל אין כל דבר בלתי ללמוד עם ילדי .

מרשעת ! אמר הקצב בצאתו ויסגור את הדלת בחזקה .

בני פלטיאל הלכו אחרי שמואל אל החדר השני .

—האמנם לא דבר שמואל את הרב ? שאלה מרים בשוב אברמיל לבית דניאל .

— אמנם ; אך לא בו האשם , ענה אברמיל ויספר את כל אשר קרהו שמה :—אנכי לא הייתי אף שעה קלה בבית מרשעת כזאת , אמר בכלותו לספר , גם בלתה ישיג שמואל תלמידים להחיות את נפשו ונפש אמו הזקנה . . .

—ה׳ עמכם ! אמר זלמן יענטעס בבואו ויהם את הקצב .

זה האיש זלמן נכבד מאד בעיר פלגות ; ואף כי לא יקר חזון אנשים באלה בערי ליטא ב כ מ ו ת ם , בכל זאת יקרים המה ב א י כ ו ת ם בכל מקום שהם . הוא היה כבן ארבעים והמש שנה קומתו ממצעה והדרת-פנים לו ; שערות כהות וארוכות מסדרות במסרק יסבו את ערפו , וזקן עגול יעטו על שפם להיו ; בגדיו הנם לא קצרים אך גם לא ארוכים מאד ; פניו היו שמחים בכל עת , וצחוק-קל היה על שפתותיו תמיד . הוא היה הוטר מגזע היחוס , ונצר משרשי גאוני ישראל מדור דור , וגם הוא למד בנעוריו ש״ס ופוסקים מעט ועל-כן היה נכבד ורצוי לכל בני העיר . הוא לא עסק בכל מלאכת-יד , יען כי לאי-כבוד תחשב המלאכה לאנשים כאלה , וגם לא בכל מסחור ומשלות יד , יען כי אין כסף לאדון כזה ,—„והית ידו מאין תמצא ? הלא תשאל קורא , איה מקום זהב יצק לו לחיות בהדרים מרוחים , בכלי-בית יפים , ובבשר ויין באחד „הנגידים״ בעיר ?״ —„מלא-דבר או מכל־דבר״ יענך יושבי פלגות , ואמנם

כן הוא: זלמן יענטעס לא עבד עבודת דבר אחר אשר לקח לו למחית ביתו, אך עבר בעיר פעמים ושלש ומקלו הגיד לו את אשר כו לעשות. ראשית עבודתו (מלבד אכילה ושתיה אשר אלה המה לו ראש וראשון לכל דבר) היתה הסרסרות, להיות איש-הבינים בין המוכר—כל מה שימכור—ובין הקונה; לרגלי הדבר הזה החל להיות סרסר גם בין מחתן למחתנו, או לדבר בשפה ברורה להיות שדכן. בדבריו לצון חמד לו בכל עת, ושפתי פיהו אך חרודים השמיעו, ועל כן קרבוהו כל עשירי העיר ונכבדיה בכבוד ויקר, ובביתם שכנו רגליו; היה קרוא תמיד אל כל ברית-מלה, מזל-טוב, חנכת-הבית, תנאים וחתונה (לאלה ראחרונים בא על הרוב בתור שדכן) וכאלה, עד כי לא היתה כל אספה של שמחה בעיר אשר זלמן יענטעס לא יהיה שם, ולא היה מקום אשר זלמן יענטעס לא ישמח את כל הנאספים.—הדבר אשר ענג את נפש זלמן מאד, היה לחרחר ריב ולסכסך איש ברעהו, חברה בחברה (מחברות הצדקה והתורה אשר בעיר) וגביר בגביר, וישמח עד מאד בכל עת אשר כח חריצנותו עמד לו להסב ריב ומצה בשערי עירו:—„יפול נא דבר בעיר, יאמר זלמן תמיד, ויהיה ענין לענות בו, לדבר ולפזר התולים" בין מנחה למעריב יבוא ר' זלמן לבית המדרש וילך בו אנה ואנה ובעין חודרת יביט בפני כל האנשים אשר ישבו שמה ויחכו לתפלת הערב. וירא והנה במקצוע מזרחית-דרומית יושב ר' תנחום וישים מעינו בספר „עין יעקב" הפתוח לפניו, וכשלשה צעדים ממנו ישבו ר' זרח ור' חיים וישיחו בעניניהם; זלמן ידע מאד את תכונת נפש תנחום העשיר, כי לו התערב פלוני האיש להעלות עליו את חמתו—תחת להכעים את הלל הנשיא—כי אז לא הפסיד את ארבע מאות זוזיו*) יען מהיר חמה ונוחה לכעוס הנהו ר' תנחום הזה, ויגש זלמן אל ר' זרח ור' חיים וישמע את דבריהם רגעים מעטים,—ואנכי לא ארע לצחוק מה זה עושה? יאמר פתאם בקול רם והסתר יסתיר פניו כמו יאבה לבלתי ישמע תנחום בדברו אתם, אך קולו הולך וחזק „ומה גם לדבר בזה בבית-המדרש לפני ארון הקדש לא נכון בשום-אופן... באשר כי אנשים רקים ופוחזים דברו סרה בבת ר' תנחום—אנכי אשבע כי שקר הדבר... חי נפשי! כי לו למדתם „פרק במשניות" תחת לדבר ולהתל בר' תנחום ובתו כי אז השכלתם עשו!.. כדברים האלה ידבר זלמן וילך לו לדרכו, ותנחום התנשא ממקומו בשטף קצף וישפוך בוז וקלון על ר' זרח ומרעהו חיים וכל אנשי בית-המדרש נאספו למקום הריב.

—לא דברנו מאומה, יצטדקו הנכלמים:—אך בעסק הדגן היתה שיחתנו... הלא תדע, ר' תנחום! את זלמן הלץ... — את מי תספרו מלים, יענם תנחום בצפו ויקללם ויחרפם עד כי מריבה תהיה ביניהם.

הכרת פני זלמן לא ענתה בו, עת לצון חמד לו; התולדה חננה לו פני איש תם וישר, עד כי בכל אשר ידעוהו כי איש נרגן הנהו וכאחד הלצים ילוץ תמיד, בבל זאת לו דבר דבריו כאיש המשיח לפי-תומו אז גם עין דיה לא הכירה בחזות פניו את הלצון אשר הסתיר בחבו, וכל השומעים חשבו בנפשם

*) סכת פ' ב' דל"ח ע"ב.

כי בטעם הזאת ידבר נכונה בלא שפתי לצון. מתת אלהים זה עמד לו בכל עת לבצע את מזמות לבו, ותמיד גברה ידו וגם עשתה חיל. בת פלוני כי היתה לכלה לבן רעהו ורוח זלמן לא קבצם יחד, אז חגר שארית אונים וילך רכיל בעמו עדי כי נפרץ ריב בין המחתנים ובין הרבקים הפרידו; כן עשה לשדוכים, כן עשה לסוחרים במסחרם וכן עשה לכל איש ואיש אשר מצאוהו נכון למעשה תרמיתו. „האמת מתה זה ימים כבירים“ יאמר זלמן, „וחללה לי לדרוש במתים בעד החיים“, ובקברו את מתו זה מלפניו, דבר ככל העולה על רוחו אם לשבט ואם לחסד.

בעיני זלמן יענטעם הזה מצא חן מאד הספור אשר אברמיל הקצב ספר באזניו כי מצאוהו נכון לנכליו ולמעשי תרמיתו ועל כן מהר לבוא לבית דניאל המוכם ללבה את הגחלת הזאת.

—ברוכים הבאים! אמרו דניאל ואשתו פה אחד:—כבוא ר׳ זלמן תבואנה גם חדשות, הוסיפה מרים.

—נהפוך הוא, אנכי באתי הנה לשמוע חדשות... הן אברמיל ספר לי כי הרב הטריף גם את הפרה השלישית...

—ממנו לא נכחד כל-דבר! אמר דניאל בצחוק-קל.

—ומדוע לא אדע? הן נפשי יודעת גם זאת כי ר׳ דניאל כבר סער את לבו, ונפש ר׳ זלמן צמאה ליין-שרף... והפרה אמנם טרפה? פנה אל הקצב, ומה ענה הרב את שמואל?

—יקח אפל את עדה אשת פלטיאל הנבל... ענה אברהם בחרי-אף:—היא יראה פן תאבד תורה מבניה השובבים—לא נתנה לו ללכת.

—ואתה, ר׳ דניאל, תשב דומם ותתן להרב לעשות בכספך ככל אשר יתאוה לבו?...

מרים הציגה על השלחן יין-שרף ועוגות-דבש.

—גם אנכי אמרתי כי רוב יריב את הרב, אמרה.

—הלא צדקה מרים... אמר זלמן במלאו את צנצנתו.

—אך מה אעשה? הטוב טוב לי לריב אתו? הלא בכל עת הנני בידו.

—לחיים, לחיים! יתן ה׳ ויהיה אך שלום וחסד בישראל, אמר זלמן בקחתו-כוסו בידו:—אולם לעת כזאת לא צדקת באמרי פיך; כי אם תתן את הרב להטריף אך על פי כעסו, אז גם אם כל חית לבנון תוביל לטבוח טבח—לא יהיה בשר ליושבי העיר וכסף אמתחותך לא ישוב אל פיהו, כי כלם יטריף הרב הזה... הלא נקל להוציא מלת „טרפה“ מפי הרב מלכת לקנות שורים ופרות בהכפרים אשר סביבותנו...

—אמנם כן הוא, אמר הקצב חלקו גם הוא:—הרב הזה אך יטריף ויטריף, הוא איננו ר׳ ברוך—עליו-השלום...

—הלא אך אשה אני, ענתה מרים, אבל גם נפשי יודעת מאד כי צדקו האנשים ממך... אברמיל, שתה גם אתה כוס מן היין הזה.

זלמן מלא את הצנצנת ויתנה לאברמיל, אך כאשר הושיט הקצב את

ידו העבה, אשר עורה נפוח כקור ומעבודה, לקחת את דכוס, הפך זלמן את ידו גם הוא ויגיח את הכוס אל פיו, ויד אברמיל שבה ריקה; צחוק-קל עבר על שפתי מרים ואישה. „אדם קרוב לעצמו" העיר זלמן במלאו עוד הפעם את הכוס יין-שרף.

—אנכי מה כי אחוה לכם דעת בדבר הזה, אמר הקצב אחרי שתותו:— ובכל זאת שמעו נא את אשר אספר לכם; תהלה לאל כבר הלבינו שערותי (בדברו לקח את זקנו בידו ויתבונן בה כמעט רגע) שמעו נא הפעם לקצב זקן: בהיות ר' חייקעל רב בעירנו—אתם הן לא תדעו ממנו דבר... גם אנכי הייתי אז אך בן עשתי עשר שנה... ואז היה ר' בער—אבי פלטיאל הזה—מוכס הבשר בעיר; לא אדע על מה זה ולמה החל ר' בער לריב ריבו את הרב... „רבקה, אמר אז אבי לאמי—הלא גם שניהם עתה בעולם האמת, יהיו מליצים טובים בעדנו—„רבקה, תני לי לדם כי הנני נוסע לעיר וו. עם ר' בער, שם נשטח שורים שם נכין טבח לפרות ואת הבשר נביא הנה לממכר"... עוד המקרה כמו חי לפני—נסעו, שחטו, אף הביאו את הבשר וימכרו; אך בשלוח הרב ויבקש את כסף שכרו—„האם שחטתי בזה? גער ר' בער, האם הרב הזה פסק לי את שאלותי? לא אתן אף פרוטה אחת!"... ומה היה קץ הדבר, הלא תשאלו. — הרב שלח להגיד כי יתרצה אל כל אשר ר' בער יבקש ממנו...

—טוב מאד, אברמיל! אמר זלמן בקול גדול:—הא לך עוד כוס מלא, כי הנך בא בשכרך.—אמנם עצה נפלאה היא, הוסיף זלמן בפנותו אל דניאל,—כי אם לא תראה להרב גם את ידך החזקה אז יוסיף עוד לקחת נקם השלשה רו"כ מידך... נוקם ונוטר כנחש—או כתלמיד-הכם - הנהו הרב הזה...

—אך עוד לא אדע אם אמנם כשרה היתה גם הבהמה הזאת ואם אך על פי קצפו הטריפה הרב, אמר דניאל ויקמוט את קוי מצחו:—הן מדברי שמואל נוכחתי כי יש מקום לטרפה אך הוא מצא לו התר, והשוחט אמר כי התרים כאלה הנם דברי אפקורסות...

—אבל אנכי באזני שמעתי מאת פי הרב, למחרת הערב אשר בו השיבות את פני נבריאל בדבר השלשה רו"כ, כי אמר בחרות אפו „יפול נא דניאל בידי... לא שלשה וגם לא שלשים יפסיד בריבו עמדי".

—כן אמר הרב? ! צעקו פה אחד דניאל ומרים.

—אנכי שמעתי ולא הבינותי דבר, הוסיף זלמן, אולם עתה הלא נראה כלנו את מחשבתו הנכרת מתוך מעשיו.

—אם כן הדבר, אמר דניאל וחמתו בערה בו:—אם כן לא אחשה גם אנכי...

—מחר שבת ותעכב את הקריאה בתורה, הוסיף זלמן, ותודיע לכל באי שער עירנו כי אם לא ישוב הרב ממחשבתו הרעה, תשחט בערים אחרות, את הבשר תביא הנה ואת משכרת הרב לא תתן...

—כן ר׳ זלמן דובר, אמר אברהם הקצב :—אנכי בעצמי הנני לנסוע לכל מקום ומקום אשר יאמר ר׳ דניאל.

—ואם כן, כן יקום, אמר זלמן ויבט בפני דניאל :—אבל הנני רואה כי עוד יפון בדבר ולבבו ישיסנו בשפק... הה, לא אדע ולא אבינה דרכי האנשים האלה, אם יראו כי על גביהם יחרשו חורשים, יתנו לישאת גם משך הזרע שמה, אך לבלתי התעורר מתרדמת-העצלות ולבלתי הראות את נחת זרועם המובה עליהם.

זלמן אמר את דבריו האחרונים לקלע במו אל לב דניאל, אשר תכונת נפשו אמנם מוזרה היתה. בימי עלומיו—טרם היה לעשיר, היה איש מפחד תמיד, איש שומע חרפתו ולא יענה, איש בלתי עובר על דעת רעיו ומסכים תמיד לכל אשר יאמרו אחרים, מעצלות נפשו או מרך לבו לבוא בדין ודברים עם זולתו; אולם למן היום אשר כסיו בכסף נמלאו ובעשרו עשה לו שם בפלגות העיר נפח רוח גאה באפיו אשר צרר את התאוה בכנפיו—מחלת כל העשירים וביחוד בעיר קטנה—להעמיד את אחרים על דעתו. שני ההפכים— תכונת נפשו ורוח גאונו—האלה, נתנו לו תכונה, או מנהג, נפלא במינו: התרחק מאד לחות דעו בענין בלתי נוגע לעסקיו, לא אבה גם עתה לבוא בדין ודברים את איש, לא הלך לבית-הקהל, לא בא בסוד אספת העיר; אך אם על פי מקרה השמיע את דעתו בעניני הקהלה אז השתדל מאד כי כאשר אמר כן יהיה ואת אשר גזר יקום;—ביותר הקשה את ערפו עת שמע כי לועגים לו, אם שמע אומרים כי הנהו רך הלבב, בעל רוח כהה וכמו אלה, אז התלקחה מאד רוח גאונו בקרבו ובכל אונו לחם את מלחמתו למען יוכל את איש ריבו. תכונת נפשו זאת היתה בלתי מוזרה גם לזלמן ועל כן אמר את דבריו האחרונים למען העיר את חמתו. דניאל רגז מאד.

—אל תדמה בנפשך, ר׳ זלמן, אמר בקול גדול :—כי אחשה הפעם, אחרי ידעתי כי אך מקצפו הטריף.

גם מרים ואברהם הקצב עמדו על יד זלמן לחזק את לב דניאל.

—מחר יהיה האות הזה, הוסיף דניאל וילך בביתו אחת הנה ואחת הנה :—מחר בפני כל עם ועדה אראה להרב את נחת זרועי... יראה כי לא עם בן-בלי-שם יתגרה מדון.

זלמן הרבה עוד דברים להוסיף אף על חמה, ובשמחת לב יצא מאת פני הבית.—„כבר העליתי את אף דניאל, חשב בלבו בלכתו ברחובות קריה, הוא יריב את הרב וגם שמואל יריב אתו וחפצי יצליח בידי”...

והנה נחום השוחט בא לקראתו.

—ההיטיב שמואל לשפוך בוז ולעג עליך ועל הרב היום בבקר? שאלהו זלמן בשפתי לצון:—הרבה לחרף ולגדף, ואתה תחשה?...

—אבל גם אנכי שלמתי חרפתו אל חיקו, ענהו השוחט.

—בכן כה וכה ילך הוא ויספר דברים בכל העיר לאמר: אני הכשרתי את

אשר הרב המריף ור׳ נחום גם הוא לא ידע מה לענות לי... ואת דניאל יעץ עליכם רעה כי ישחוט בעיר אחרת וימכור את הבשר בפלגות למען לא ישלם לך ולהרב את כסף משכרתכם.

—אם כן אלך ואספר הדברים באזני הרב למען נדע גם אנחנו מה נעשה.

—אמנם כן הוא, ענהו זלמן יענטעס והשוחט מהר לבית הרב.

—בזה אף קלל את הגמרא וכל הפוסקים, אמר בהמשך דבריו ר׳ נחום אל הרב:—שחק בפה מלא על כי הזכרתי לפניו את „זבח שמואל" ואת „שלחן הערוך"...

—הלא אפקורס גמור הנהו שמואל הזה, ענה הרב אשר ישב אז לאכול לחם את אשתו וחנה.—מלגלג הנהו על דברי חכמים ואין לו חלק בעולם הבא...

—גם אנכי אמרתי בפניו ובפני דניאל ואשתו כי הנהו אפיקורס בדברו כדברים האלה.

—אבל לו אמר כזאת בפני, כי אז החרמתיו, על-פי הדין מותר להחרימו... לא אתננו עוד גם לבוא לביתי—„אסור להסתכל בפני אדם רשע".

חנה נאנחה בשברון מתנים, ותבט בפני אמה אשר גם היא לא דברה דבר.

עוד דברים רבים עברו בין הרב ובין השוחט; הרב הבטיחו כי יאסור את כל „שחוטי הוץ" אשר יביא דניאל העירה ור׳ נחום הלך לביתו שמח וטוב לב.

והעיר פלגות המיה. אברהם הקצב וזלמן יענטעס הלכו ויספרו את הדבר הזה לכל באי שער עירם, ואנשי העיר מצאו ענין לענות בו. ביותר הרחיבו פה ולשון בבית-הרחצה. שמה ישבו על הארץ כחצי גורן עגולה, איש איש ספל מים חיים על ימינו ושאלת הפרה על לשונו; זה הצדיק את הרב, וזה את שמואל, וזלמן יענטעס אשר לא נפקד מקומו גם שם, היה כפחם לגחלים להרחר ביותר את הריב הזה, וכה עבר יום הששי ההוא.

ו.

„בואכם לשלום, מלאכי השלום!"

השמש נטה לערוב ודממת-קדש שררה בכל רחובות פלגות. החנויות סגרו על מסגר; מעל שלחני העץ אשר תקעו יסודותיהם במקום השוק הוסרה המרכלת, והם נשארו כמצבות על קברות המסחר במקום הזה; דלתות בתי היין נסגרו ושלטיהם תלוים עליהם אך לאות כי יפתחו שנית בעבור ימי המנוחה. אנשים לא ירוצו הנה והנה ברחובות קריה זולתי האנשים ההולכים לאשם אל בית האלהים; מבעד לחלונות הבתים תראינה נרות רבות, אשר נשי ישראל ברכו עליהן קדושת היום — שבתה העיר שבת לה׳!

כל אנשי העיר נאספו בבית המדרש ובבית הכנסת. איש איש ישב על מקומו, אשר קנוהו או שכרו בכסף מלא, ואשר נסמן באחת מאותיות הא"ב בששר ארום על־גב עגול ירוק הצבוע על קרשי הכסאות מלמעלה; ישב ויקרא בספר „שיר השירים" או „שנים מקרא ואחד תרגום" בפרשת השבוע, ואלה אשר כבר קראו—והמה הרבים— יעסקו בשיחות בטלות, בספורי חדשות ובדברים שונים. דעת לנבון נקל כי בעיר קטנה כפלנות אשר חדשות לא תצמחנה בה מדי יום היתה שאלת הפרה הנטרפה — ואשר בלתה לא היה בשר בעיר — כל שיחם והגיונם. גם זלמן יענטעס לא טמן עתה ידו בחקו, הוא לא ישב על מקום אחד אך הלך מאיש לאיש למען דבר בו, — את אשר הוא דובר, הלא נקל לדעת, גם אם דבריו לא יגיעו לאזנינו באשר כי ידענו את האיש ואת שיחו, וביותר תעיד עליו הכרת פניו, קריצת עיניו וקמטי מצחו אשר כל אלה ישתנו מעת לעת ומאיש לאיש.

בבית-המדרש הזה נראה עתה עוד איש אחד, אשר גם הוא לא יעמוד במקום אחד, גם הוא יסבב סבובים וגם הוא ידבר ויתוכח בענין הפרה הנטרפה הזאת. האיש הזה הוא עלם כבן שמונה עשרה שנה יפה-עינים וטוב רואי, שערותיו השחורות ופאותיו הקצרות והמסדרות במסרק יוסיפו גם הן עליו חן נער עברי נחמד למראה; מפתח שפתיו מדי ידבר הראה תמיד צחוק-קל וישמיע קול נעים אשר כקסם יקח לבנו; בגדיו, אף כי עקבות העושר לא נודעו במו, היו נקיים והעידו למדי כי ידים חרוצים לבעליהם לנקותם ולתקנם בכל עת.— העלם הזה נודע בעיר בשם „הבירזי" (על שם העיר בירז אשר בה גדל). אביו ענן את אישתו—אשר גר עמה באחת מערי וואלין הקטנות – עודו במעיה וגם היא „הלכה לעולמה" בהאותו כבן המש שנים ועל-כן שלחוהו קרובי אמו לעיר בירז לבית דודתו; אולם גם שם לא האריך ימים ובמלאות לו שנים עשרה שנה מתה גם היא, והוא הלך לעיר ווילנא ללמוד באחת מישיבותיה. אנשי העיר בירז נתנו בידו מכתב לאחד מגבאי „קלויז של ר' מיילע" ויקבלו הגבאי בסבר פנים יפות וילמוד שמה זמן רב וימצא חן בעיני כל רואיו. כעת הנהו בפלגות בין „הבחורים העניים" היושבים לפני ה' בבית המדרש ולחם חקם ימצאו דבר „יום" ביומו על שלחן אחרים כי תורתם אומנתם. הבירזי (או כפי אשר נקראהו בשמו: יוסף) התעלה על כל רעיו בשכלו המחודד בידיעתו הרבה בתלמוד, ביפי פניו, בנקיון בגדיו, וביותר בצחות נאומו ומדברו הנעים; ועל כן מצא הוא את „ימי" אכילתו בבתי עשירי העיר ונכבדיה, אשר מצא חן מאד בעיניהם וגם בעיני נשיהם ובנותיהם, כי גם כל הזריזות ושפת חלקות אשר בכחן למשוך אחריהן לב הנשים לא חסרו לו. בהיותו בווילנא קרא ספרי מליצה ושיר, דברי מחקר ובקרת וגם מכתבי-עתים בשפת עברית, ובימים האחרונים גם בשפת רוסיא, והם נוספו על קלות הדעת השורות בלב רוב בני הישיבה, ויעשוהו לאיש שובב הולך בשרירות לבו ואחרי תאותו הזנה הזנה. לו לא היו המים המתוקים האלה מים גנובים, לו למדם וקראם בהתר, ומורה או מדריך נאמן עליו להורותו דרכיהם, כי אז אולי ראה ויבין

לבקש לו מחיה ולתור לו מנוחה ומטרה עלי אדמות; אולם עתה אשר מורה ומדריך בדרכי השכלתו לא היה לו ואף כפרא-ארם היתה ידו בכל ספר אשר מצא, גם לא הרגיש כל חסרון במצבו בשבתו בבית הישיבה: לחמו נתן, מימיו נאמנים וכל העם מקצהו יכבדוהו ויתנו כבוד לשמו; לעבוד לא נסה מעודו, לבקש מטרה לימים יבואו לא עלה גם על לבו,—ומה יעשה הבן שלא יחטא? אשמת הבירזי אשמת הקהל היא, אשמת החנוך הרע, אשמת הישיבות בישראל ואשמת האנשים העומדים בראשיהם; יוסף הבירזי לא הרגיש בראשונה את אשמתו ואחרי־כן מצא לו דברים גם להצדיקה ולהפוך בזכותה. „ימי הלמוד כבר עברו לי, יחשב עתה בלבו, כבר הנני בן שמונה עשרה שנה, ימים אשר חפץ החיים הכה שרש בלבי, ומדוע לא אמלאהו?—" האנשים ראו בו כשרונות נעלות וידיעה רבה בתלמוד—ויכבדוהו, והנשים ראו בו יפי פנים, לשון מדבר צחות, שמעו ממנו ספורים ומשלים נעימים—ותאהבנה אותו, עד כי לא חסרה נפשו מטובה גם בשבתו בבית-מדרשו, ומה לו לבקש עוד? חייו שפרו עליו, ויתן לב לקנות לו את עולמו הזה בכל אשר היה לאל ידו.—דעת לנבון נקל כי כל אלה היו דברים שבצנעה וכל איש לא ידעם; ובפני אנשים התמם עם תמימים ויתחסד עם יראי ה׳, עד כי כבדוהו ויתנו תהלתו בקהל רב; ואם כי בשגגה התלמט פעם מפיו דבר אשר לא כן בעיני היראים, לא חשבו זאת לו לעון פלילי, אך גלו למוסר אזנו וחשבו תמיד „הוא עודנו רך בשנים וכאשר יוסיף ימים יוסיף גם יראת שדי".

מאז שב שמואל פלגותה כרת הבירזי אתו ברית שלום ורעות, ואף כי שונים היו שני הידידים האלה בתכונת נפשם, ברוחם, במדותיהם ובהגיוני לבם, בכל אלה אהבו איש את אחיו ובריתם נאמנה מאד. האנשים יתעו בשוא על דבר הידידות, על דבר הרגשות העדינות אשר בשם רעות תקראנה; רבים אומרים כי הידידות תך שרשה אך בלב אנשים אשר ישתוו בתכונתם ובהשקפותיהם, והוא ללא אמת. חוטי הרעות נארגים בכח נסתר ובסבות שונות אשר לא יתורו אחרי מדות הנאהבים; מלה אחת, תכונה כל-שהוא, או גם דבור־קל דים, לעתים לא רחוקות, לקשר לבות שני אנשים באהבה נצחת. שמואל ויוסף הבירזי רבו ויתוכחו בכל העת אשר היו יחדו: שמואל האמין בה׳ ובתורתו, והבירזי לעג שחק לכל דברי האמונה; שמואל לא עשה דבר טרם בואו חשבון אם זך וישר הדבר והבירזי היה פחז כמים; שמואל היה נהנה מיגיע כפו, והבירזי ישב בבית המדרש ומאכלו—לחם עוני על שלחן זר; לפני שמואל הלך מטרתו להנחותו הדרך, ומטרת הבירזי היתה אך אכל שתה וראה בטובה!—ואחרי כל אלה הנה נראה כי נקשרו לבות שניהם באהבה נצחת, וידידותם גברה מעת לעת.

גם ליוסף הבירזי נודע דבר השאלה אשר לקחה לב רבים מיושבי העיר, ויאמר לעמוד גם הוא לימין שמואל, לתת תקף ועז לדבריו למען יאמינו בו העם בקומו לריב את הרב התקיף ממנו. המון העם, אשר באזניהם דבר יוסף בעת את דבריו, הטו אזן ויקשיבו ממנו רב קשב, אך השמש הכה פעם ושתים

על שלחן הבמה ויהס את המדברים והחזן החל „לכו נרננה לה׳ נריעה לצור ישענו״ והם התפללו עמו תפלת הערב.

* * *

„שלום עליכם מלאכי השרת״ שר איש איש בלכתו אחת הנה ואחת הנה בביתו אחרי שובו מבית המדרש, „בואכם לשלום מלאכי השלום״ הוסיף לשור בהתבוננו כי אך שלום וחסד יביא לו יום המנוחה הזה: בביתו העלו נרות רבות, על השלחנות פרוסות מפות לבנות ונקיות, ואך אור, שלום ונחת יראה בכל אשר תשוטטנה עיניו; הוא גם הוא השליך מעליו את הבגדים הצואים אשר לבש בימי השבוע וילבש בגדי שבת לכבוד ולתפארת, השליך מעליו גם את עול הפרנסה הכבדה, השליך מעליו את דאגת הכסף, השליך מעליו גם את כל שברון רוחו ויגונו בימי החול, שבתה עת העבודה, ואנחות כלכלת ביתו עוד אינה, ואך מלאכי שלום וחן י׳ קרון בביתו. — „בואכם לשלום מלאכי השלום״ אמרו גם הרב גם שמואל בלב בטוח ונפש שקטה מבלי ידעם כי מלאכי ריב ומדון יביא להם יום השבת הזה, מלאכי ריב אשר ישביתו את שלומם על ימים לא מעטים; „בואכם לשלום מלאכי השלום״ אמר דניאל נשקע ברוב עשתנות נפשו, כמו על אפו וחמתו יעמוד הוא כמלאך משחית לגרש ביד חזקה את מלאכי השלום האלה אשר לרצון רב היו לו; „בואו נא בואו מלאכי השלום״ חשב זלמן יענטעס בלבבו אחרי אמרו גם הוא את החרוז הזה, — בואו, אולי תוכלו ותשקיטו את הריב אשר הסבותי אנכי ביום הזה? אולי תוכלו ותחברו את אשר הפרדתי אני? — אך לשוא, את אשר זלמן החי והמדבר יעשה לא ישביתו מלאכים בלתי נראים ואלמים אשר הוציא המשורר ברוח דמיונו . . . המה יריבו, גם אם עוד מלאכים כהנה וכהנה יבואו״; „בואכם לשלום מלאכי השלום״ אמר גם יוסף הבירזי בבית הגביר ר׳ שלמה תחכמוני אשר על שלחנו אכל מדי שבת בשבתו, וצחוק קל עבר על שפתותיו.

—למה זה צחקת? שאלתהו אנגעטע בעלת-הבית.

—צחוק עבר על שפתי בידעי כי מלאכי השלום האלה יהפכו למלאכי ריב ומצה בשבת הזה.

—חידות לי דבריך.

—הלא תדעי, גברתי, כי הזמר הכזה חֻבַּר לְקַדֵּם את פני המלאכים המביאים שלום לאיש בימי שַׁבַּתּוֹ; ומה יעשו המלאכים האלה בשבת הזה המעותד לריב וקטטה בעיר הזאת?

—אנכי אקבלם בביתי בתור אורחים-הגונים, אם מאכל שלחני יטעם להכם; אנכי אוהבת מאד מלאכי שלום.

—מה טוב לב גבירתי!

—ומה הוא דבר הריב? הלא לא שמעתי מאומה?

אדון הבית לא שמע את השיחה הזאת, וימלא את גביעו יין, ויחל לקדש עליו את קדושת היום.

—כשבתנו על יד השלחן, הוסיפה אננעטע בדממה, תספר נא לנו את הדבר אשר יסבב את הריב.

בעל-הבית וגם הבירזי קדשו על היין וירחצו את ידיהם וישבו סביב לשלחן.

עודם אוכלים ושותים ואנכי אמהר לספר לפני הקורא מי ומי אנשי הבית הזה.

שלמה תחכמוני הוא יליד עיר גדולה בארץ ליטא לא רחוקה מפלגות. אביו היה איש עשיר ויחנך את בנו על ברכי המסחור וילמדו גם לשון פולני, אשר היתה אז שפת הארץ ההיא. שלמה גדל ויהי לאיש משכיל, ויתהלך את השרים, אדוני הארץ, וימצא חן בעיניהם, וסחרו ואתננו פרץ בארץ, גם בשפת עברית גם בתלמוד היו ידיו רב, ובעתות מנוחתו קרא גם הספרים החדשים שהוציאו לאור משכילי ישראל בזמן האחרון וימצא בהם נועם. וזה כששה שנים אשר אדון העיר פלגות השכיר לו את משכורת („ארענדע״) של העיר הזאת ויצא הוא עם אשתו ובניו לגור בזה. ואף כי „האיש אשר בידו משכרת העיר הנה גם כל אנשי העיר בידו״ יאמרו האנשים, כי ידו בכל מושלת, ויד האדון והשר עומדת על ידו להטות את כלם לחפצו, אולם זה שלמה האיש לא אבה להשתרר על קהל עדת ישראל ולהתנשא להם לראש בכחו אשר במתניו ולא התערב מעודו בכל עסקי הקהל, וישים עין אך על עסקיו הרבים, על חנוך בניו ותהלוכות ביתו פנימה. בעתותיו הפנויות קרא בספרי חכמי ישראל או חכמי העמים ויהי למשכיל בכל דרכיו;—ובכל זאת היה נכבד בעירו וכלם נתנו כבוד לשמו כי מלבד ידיעתו הרבה בתלמוד לא סר גם במעשיו מדרכי כל היהודים, שמר את כל פקודי ה׳ בכל פרטיהם עד כי גם היראים שבעיר לא מצאו בו כל עון אשר חטא זולתי כי פאותיו ובגדיו הנם קצרים במעט, שולח בניו לבית הספר, וכי „בכלל הוא איש מדור החדש״ לפי מבטא שפתם. אשתו אננעטע היתה יפת תואר ומשכלת, טובת הלב ועקרת הבית מוצאת חן בעיני כל יודעיה. בנם הגדול—כבן שש עשרה שנה, הנהו בווילנא בבית-ספר הרבנים, אשר יתענגו לשמוע כי הוא נמנה בין התלמידים המצוינים שמה; בנם הקטן לומד „בחדר״ מלמד, ובתם היחידה אסתר צופיה הליכות הבית נוסף על חוק למודיה מדי יום. אסתר הזאת איננה ירקרקת ובכל זאת קו של חן משוך עליה! היא נערה כבת שבע עשרה שנה יפת תאר ויפת מראה, אביה חנכה על פי דרכו וילמדנה לשון וספר והם כללו את יפעתה. בית שלמה תחכמוני הוא הבית האחד בעיר פלגות אשר רוח העת החדשה (לפי מובן המלות האלה בעיר קטנה בארץ ליטא) יתנוסס בו.—

—השמעת, אישי? אמרה אננעטע אחרי אכלם את הדגים, והמרק טרם היה על השלחן.—כבר התפרץ ריב בעיר... הה, לא אוכל לרדת לסוף תכונת האנשים האלה—לא יחיו אם לא יריבו.

—ריב? שנה שלמה את דבריה בתמהון.—עוד הפעם בדבר שאר-בשרו של ר׳ קלונימוס בהר״ב אשר מסרוהו לצבא המלך.

—לא, ענה יוסף הבירזי, הם המירו עתה ריב שור-איש בריב שור-פר.

—מה זה?

—„פשוטו כמשמעו" ידיבו על דבר שור פר.

—בלי שפתי לצון לא יוכל לספר דבר, העירה אסתר.

—אין כל לצון בדברי אלה, ענה יוסף, הן להרב דין ודברים עם דניאל המוכס בדבר שלשה רו"כ לשבוע אשר דניאל מאן לתת לו מכסף המכס וכתלמוד-חכם גמור הנהו הרב נוקם ונוטר כנחש ויאמר להטריף לו את כל אשר ישחוט; והרב הלא הנהו ירא-אלהים וחללה לו לבלי שמור את מוצא שפתיו... ובכן אין לבני העיר בשר לאכול ביום השבת הזה.

—יען כי לדניאל נודע הדבר ולא שחט? שאלהו שלמה.

—לדניאל לא נודע הדבר וישחוט, והרב עמד בדבורו והטריף; הוסיף לשחוט והרב הוסיף להטריף! שחט עוד בשלישית פרה אחת רכה וטובה והרב לא החל חללה את דבריו גם עתה! אך אז ראה גם אברמיל הקצב כי „חומרא יתרה" נהג בה הרב ועל-כן הביא את הריאה לבית דניאל ויראה לשמואל אשר באין חשוב מאומה אמר כי היא כשרה, ועתה מתעתד דניאל לריב את הרב על עשותו כדברים האלה להטריף לו כשרות.

—לי לא יאמנו הדברים, אמרה אננעטע, כי יטריף הרב בהמה כשרה.

—ערעור דברים מצא בה, כדמות דבר־מה ראה השוחט וימצא הרב תואנה ויטריפה.

—ואולי היא אמנם טרפה?

—הלא שמואל אמר בפה מלא כי הוא כשרה.

השפחה הגישה את המרק על השלחן.

—האמנם יודע הוא שמואל לפסוק דין שאלה כהרב? שאלה אננעטע אחרי אכלם.

—הלא גם לו לעלות על כס רבנות לפי כתבי תעודותיו מרבנים רבים, ענה שלמה.

—ואם-כן הלא הנהו רב גם הוא... העירה אננעטע.

—הן לא תדעו אך לא תבינו מה רב ערך שמואל, אמר הבירזי עוד:— לו כשרונות נעלות, לב רגש ונפש זכה עד להפליא; אין מלים בפי להגיד באזניכם כל פרשת גדולת שמואל ורוהב לבבו.

אסתר לטשה עין על הבירזי בדברו את דבריו האחרונים.

—אמנם, כל יושבי העיר יגידו תהלתו, הוסיפה אננעטע.

—אף אחד אחוז ממאה לא ידעו יושבי העיר מגדולת נפשו, אמר הבירזי, שמואל הנהו בזה כספר החתום אשר מאתם כי איננו מכוסה בפז מחוץ על־כן לא יאבו לפתחו ולראות את אשר בתוכו! שמואל היה יהיה לאיש אשר מקצה תבל עד קצהו יגידו תהלתו.

—הנה שמעתי עליו לאמר, אמר שלמה בפנותו אל הבירזי: — כי גם בשפות רוסיא ואשכנז לו יד ושם, וגם ספרי חכמי ישראל למד בכל עת...

—כן כן הוא, החליט הבירזי, זה כארבעה שנה אשר יעסוק באלה וגם עשה חיל.

—ואם כן מדוע זה לא נתן את לבו לבוא בבית-הספר למען השג מטרה לימי חייו על האדמה?

—גם שניו קהות מהבוסר אשר אכלו אבותיו; הן עתה כבר עברו לו ימי-הלימוד, כבר בא בימיו ונאחז בסבך החיים, היוכל לבוא בבית-ספר וכבר הגיעה לו העת לעשות לביתו . . .

—כמה ישני הייו?

—עשרים ושתים או עשרים ושלש.

—ולאלה תקרא „בא בימים״? הן עוד זמנו לפניו . . .

—אבל כבר דעתו נתישבה עליו, שכלו התפתח, וימיו מבקשים בית ומנוחה, לא בית ספר ומורים . . . האדם נולד ל ח י ו ת וגם ל ל מ ו ד, אנחנו לא נוכל לבכר האחד על פני משנהו, ואם נבוא לבכר אז בטח יד החיים על העליונה; — ומדוע זה נגזור אומר כי א י ש יהיה פתאם ל נ ע ר, יפקור את הייו למען ישב בדד וילמוד?

—ועל-כן יותר טוב להיות מלמד בבית פלטיאל? . . . אמר שלמה בשפתי לצון: — לו ראיתיו חי בתור סוחר, לו היה ביתו ומטרתו נכון לפניו לו נשא אשה ויבנה לו בית כי אז אולי צדקת באמרי פיך; אולם טוב לשבת בבית-ספר ולהיות בתקות ימים יבואו מהיות מלמד בפלגות . . .

—משפטי פי ארני ישרים ונכוחים, ענהו יוסף, ואמנם גם שמואל נשא אשה לו הציעו לפניו שדוך הגון אשר יאות לפניו. לו ידעוהו כל האנשים כאשר אדעהו אני, כי אז כל הון ביתם נתנו לו, אנשים כשמואל מעטים המה עד מאד . . .

—ואמנם הוא עלם נפלא, הוסיפה גם אננעטע, הכרת פניו תענה בו על רוחו הכביר.

פני אסתר התאדמו כמעט, ותלטוש עוד הפעם עין זעמה על יוסף.

—ואנכי אחשוב, אמר הבירזי בפנותו אל שלמה: — כי טוב גם להיות מלמד מהיות תלמיד באחת הלשכות בבתי-הספר; הן עתה יכירנו מקומו, הוא בתור איש ולא בתור ילד.

—רוח העצלות דובר הפעם מפיך, ענהו שלמה, הדברים האלה הנם אך דברי רוח אשר העצל יבקשם וימצאם להצדיק את עצלות נפשו, ימצא מגרעות בהעבודה ימצא חסרונות בבתי הספר, למען ישכב הוא הוזה במטתו ולא יעשה כל מאום . . .

—אבל מדוע זה נפקיר את ימינו עתה אשר נחיה במו באין כל-ספק למען ימי הזקנה אשר עוד לא נדע אם נחיה במו? רוב האנשים ימותו טרם הגיעם לשנת הארבעים וחמש, ומדוע זה נואל להקריב קרבן ימים ודאים על מזבח הזקנה אשר אולי לא נראה גם בטובתה גם ברעתה? הלא נקרא מלא אחרי האיש המחליף כסף מזומן אשר בידו בשטרות אשר זמן פרעונם יהיה

אחרי עבור עשר שנים ולא ישאיר מאומה בידו ? . . . על המאבד עצמו לדעת אמרו רבותינו כי אין לו חלק לעולם-הבא ; ובמה יפלא האיש השולל חיים מימיו מן האיש אשר יביא מות להנה ? . . . לשבת בבית הספר, להיות תלמיד מקשיב לקח באחת השלכות בבית-ספר-היבנים, הננו מוכרחים לעזוב את נפשנו והיחנו בקרבנו ולאהוז מעשי נערות כי אך רק לנערים הוקמו הבתים האלה ולא לאנשים באי בימים . . . ואם אבותינו אכלו בוסר ולא נתננו לבוא שמה בעודנו צעירים לימים אז לנצח נצחים תקהינה שנינו — ומה נעשה ?

הבירזי אמר את דבריו אלה בחום לבבו, יען כי אמנם כן היתה דעתו בנוגע לו לעצמו, יען כי גם הוא חשב מחשבות אך לאבול ולשתות, לבלה את ימיו בהבלים—אשר „חיים" קרא למו — ולבלתי חשוב מאומה על עתידותיו. אננעטע ואסתר בתה שמעו גם הן את דבריו ברצון כי קלות דעת, אשר לב הנשים נוטה תמיד אחריה, מסוכה בם.

—הבריך עתה דברי נערות המה, ענה שלמה וינד בראשו : — אולם לא אובה להפריעך ממהשבותיך, אם נפשך חשקה בתורה—למוד, אבל אל נא תרחיב פה ולשון לדבר על אלה אשר יבקשו מסתרם עלי ארמות תועה.

הבירזי לעג על דברי אמת וצדק האלה בסתר לבבו, אך בפיו ובשפתיו לא ענה דבר.

—יתנו נא מים אחרונים, הוסיף שלמה, ונברך גם נשכב לנוח.

אסתר קמה ותגיש מעט מים בכלי, שלמה והבירזי רחצו את קצות אצבעותיהם ויברכו את ברכת המזון.

—לינו בטוב, אמר יוסף בצאתו, ליני בטוב גבירתי!

אנשי הבית נדו לו בראשם לאות על ברכתם והוא יצא.

—יוסף! קראה לו אסתר בצאתה גם היא אחרי רגעים מעטים.

—הנני ידידות נפשי. ענה הבירזי וישב אליה.

—הידעת כי המתי עליך ?

—לו ידעתי זאת כי אז ידעתי דבר פלא עד מאד . . . אנכי אחשוב לצדק כי נפש יקרה כמוך חמה אין לה.

— הוא אך יליץ . . . אך מדוע זה הרימות את קולך לפאר ולהלל את שמואל המלמד באזני אמי ?!. . . ד׳ט׳ם תדע כי זלמן יענטעם יפתה את לבה לקחת אותו לחתן לי . . . ואנכי לא אובה כי אהיה אשה למלמד . . .

—את שמואל לאיש לך ? — הנהמי, המרתי, בנערה עדינה כמוך לא ישלוט זלמן יענטעם . . . .

—אולם אתה הרף נא מדבר עוד דברים כאלה . . .

— לו ידעתי כי המה יכאיבו את נפשך היקרה לי לא הגדתים גם היום אמר הבירזי ובהפזה נשק את לחיה.

—הניחני, אמרה אסתר בנכלמת ותאמר לשוב הביתה.

—אסתר! קרא לה יוסף.

—מה לך ? אמרה הנערה ותסוב את ראשה לו.

—ריני בטוב, שאהבה נפשי!... בקשה קטנה אשאל מאתך הלויני נא שלשה רובל־כסף, המה נחוצים לי מאד....

—מחר יהיה האות הזה, אך אל נא תוסיף לדבר כאשר דברת היום.

—לו ידעתי דבר, או, חי נפשי! לא אמרתים גם הפעם...

„בעד כספך אשים גב יד׳ למו פי״ חשב יוסף בלכתו מאתה,—„פזרנה כסף, עלמות פלגות, כי הבירזי ישכון כבוד בבית מדרשכן״. כה חשב וילך בצעדי ענק עד בואו לבית מלונו לבית המדרש.

ז.

אַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה

—שמעו נא העברים! הנני לעכב את הקריאה בתורה עד אשר יחרץ דבר... אמר דניאל בעלותו על שלבי ארון-הקדש ביום השבת בבקר אחרי תפלת שחרית.

„לעכב את הקריאה״ היא העצה האחת אם יהפוץ איש בארץ ליטא—ובפרט בעיר קטנה—כי דעת-הקהל (או כפי אשר יקראו הם לה: „ה ע י ר״) תשים עין ולב על אשר עותו משפטו, או על הדבר אשר לא בנקל יוכל לבוא לידי פשר. איש—יהיה אף מי שיהיה, כי יעכב את הקריאה בתורה לא הורשה לא להגבאי גם לא להרב להורידו משם *); ופעמים לא מעטות יקרה כי יבטלו מקריאת התורה בשבת הזה, ורק האנשים פחותי הערך או אשר דבר הריב לא נגע אל לבם ילכו להם לבית מדרש אחר לשמוע קריאת התורה ויתפללו שמה „מוסף״, והאחרים בראותם כי הדבר ימשך זמן רב וכפי אשר יראו לא יבואו עוד לעמק השוה בשבת זה, יתפללו תפלת המוסף ב י ח י ד ו ת וישמטו אחד אחד וילכו לביתם; ובכן ידעו נאמנה כי גם בשבת הבא תעכב הקריאה אם לא יתפשר המעכב במשך ימי השבוע.— דעת לנבון נקל כי אם איש כדניאל העכיב את קריאת התורה אז בטח לא הרהיב כל איש למרות דעתו.

כל המתפללים בבית המדרש הזה, אף כי כבר ידעו על מה זה נעכבה הקריאה אהרי אשר ראו את דניאל עומד על שלבי ארון הקדש, בכל זאת עמדו כלם ממקומות מושבותם ויאספו אספה לפני ארון הקדש.

—אל נא יפול לבך עליך, לחש זלמן יענטעס דברים באזני שמואל:—כי הוא לכבודך ולכבוד התורה אשר במעיך.

—בשבוע זה, הוסיף דניאל לדבר, שחטתי שני שורים ופרה אחת, ושלשתם הטריף הרב אך מקצפו עלי; את כלם פסק לאסור, יען מה? יען כי על פי דבריו בעצמו ירצה להפסידי, מאה תחת השלשה רו״כ לשבוע אשר לא אביתי לגרוע מחית ביתם ולתתם לו... (ההמשך יבוא)

---

*) ראה שו״ע א״ח סי׳ נ״ד סעי׳ א׳ בהגה; סי׳ תקמ״ה, י״א; חו״מ סי׳ ה׳, ב׳.

גם אלה משלי מהללאל

א.

א. שֵׁבֶט דַּק וְיָחִיד אִישׁ אִישׁ לְבַדּוֹ זְרוֹעַ לֹא עֹז תַּשְׁחֶנּוּ וּבְאֶפֶס יַד יִשָּׁבֵר׃

ב. וְחֶבְרַת בְּנֵי אָדָם אֲגֻדַּת שְׁבָטִים עָבָה כָּל יַד חֲזָקָה עָלֶיהָ לֹא תִצְלָח׃

ג. אִישׁ עֹשֶׂה חֶסֶד חַסְדּוֹ כַּעֲנַן בֹּקֶר וְחֶבֶר אַנְשֵׁי חֶסֶד יִכּוֹן לָעַד׃

ד. אִישׁ חֶסֶד כִּי יָמוּת וָמֵת חַסְדּוֹ עִמּוֹ וְחֶבֶר פֹּעֲלֵי צֶדֶק לֹא יָמוּת לַשַּׁחַת׃

ה. עַל כֵּן מֵעוֹלָם הִשְׂכִּילוּ נְדִיבִים לָבוֹא בִּבְרִית יַחַד לְמַעַן עֲשׂוֹת טוֹב׃

ו. וּבְקִרְיַת מֶלֶךְ רַב נְדִיבֵי עַמִּי נֶאֱסָפוּ וַיִּהְיוּ אֲגֻדָּה אֶחָת לִזְרוֹעַ אוֹר בְּעַמָּם׃

ז. יָפִיצוּ מַעְיְנֵי דַעַת בְּקֶרֶב קָהָל וְעֵדָה דַּעַת שְׂפַת הָאָרֶץ וּשְׂפַת אֲבוֹתָם יָחַד׃

ח. לְהוֹרוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ לִהְיוֹת נֶאֱמָנִים לֵאלֹהֵיהֶם וּבָנִים לְאֶרֶץ מוֹלַדְתָּם׃

ט. וּנְדִיבֵי עַמִּי אֵלֶּה חֶבֶר זֹרְעֵי אוֹר לֹא לַשָּׁוְא עָמְלוּ וְלֹא זָרְעוּ אֶל קוֹצִים׃

י. וּבְהַחֲזִיקָם יְדֵי צְעִירִים דֹּרְשֵׁי דַעַת וּתְבוּנָה יָדָם עָשְׂתָה חַיִל לְרַפְּאוֹת שֶׁבֶר עַמָּם׃

יא. כִּי תִקְוַת עֵץ יֹנַקְתּוֹ וְעֵינֵי עָם לִצְעִירָיו הֵם שִׁבְטוֹ וּמִשְׁעַנְתּוֹ וּבָם יַחֲלִיף כֹּחַ׃

יב. לוּ חָכְמוּ הִשְׂכִּילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָתֵת זְרֹעָם לַחֶבְרָה וִימִינָם תִּתְמְכֶנָּה׃

יג. כִּי עַתָּה פָּרְחָה כַּגֶּפֶן וַיְהִי כַזַּיִת הוֹדָהּ וַתְּשַׁלַּח פֹּארוֹתֶיהָ לְכָל עֵבֶר וּפִנָּה׃

יד. הָיְתָה כָּאֳנִיַּת סוֹחֵר לְהָבִיא מִמֶּרְחָק עֶזְרָה וַתְּחַזֵּק יָדַיִם רָפוֹת לְהָבִיא לְבַב חָכְמָה׃

טו. אָכֵן חָצִיר הָעָם וְחַסְדּוֹ צִיץ הַשָּׂדֶה שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ וּבְטֶרֶם בֹּקֶר אֵינֶנּוּ׃

טז. עַמִּי בְּכַסְפּוֹ יִבְטַח וּבִזְהָבוֹ יָשִׂים כִּסְלוֹ טָחוּ מֵרְאוֹת עֵינָיו לֹא יָבִין לְאַחֲרִיתוֹ׃

יז. לַשָּׁוְא קָרְאָה הַחֶבְרָה לְעֶזְרַת עֲשִׁירֵי עָם הֵרִימָה כַּשּׁוֹפָר קוֹלָהּ וְשֹׁמֵעַ אֵין לָהּ׃

יח. אטומה אזן העם לא פתחה לשמוע איש לעברו יפנה לבצעו מקצהו :

יט. נואלו נטולי כסף נתעו אצרי הון לא יועיל כסף בצר והון ביום עברה :

כ. אמרי להון מחסי חסה בצל קיקיון שבן לילה היה ובן לילה אבד :

כא. רבים אצרו הון עתק ותבא שואה ממרחק ותציגם כלי ריק :

כב. עשרם אבד בענין רע גם חיל זרים בלעו ולא נודע כי בא אל קרבם :

כג. דל לא חננו לאביון לא נתנו וילוו ולא שלמו :

כד. ומה בצע בעמלם שעמלו תחת השמש ויכלו בהבל ימיהם :

כה. לכו חזו מפעלות חברת זרעי אור ראו דרכיה וחכמו ולמדו היטב :

כו. תנו לה עז ואמץ מכחכם שחרו בעדה אז תעז ידה לעשות גדולות ונצורות :

כז. תלך מחיל אל חיל להרים קרן עמה והיה מעשה הצדקה שלום על ישראל :

קול קורא !

אליכם אחי בני עמי, השוכנים בארץ רוסלאנד, אשר ברכם ה׳ בהון ועשר רב והנכם הורשים חכמה והשכלה בכל לבבכם ומאדכם, אשא עתה מדברותי, אתכם אשאל, אבקשכם, כי תשימו דברי אל לבכם, ואקוה כי תוכחו לדעת כי הצדק אתי —. הן רבים מבני ארצנו, אשר בני משפחתם השומרים הבלי שוא ואומרים מות בסיר החכמה, או סבות אחרות יעמדו להם לשטן לבל יוכלו הקדיש עתותם להשכלה ומדעים בארצם, ועל כן עוזבים את ארץ מולדתם והולכים לנוע על אדמת א ש כ נ ז לשאוב פה חכמה והשכלה מבאר הפרוה חכמי הארץ הזאת, וכמעט רובם ככלם אין ידם משגת להחיות את נפשם מהונם, ואף כי לשלם בעד המורה אשר ילמדם, ואלה, אשר כבר הוכשרו לבוא בבית ספר הכללי — אוניווערזיטעט לא יוכלו לשלם כחוק הכתוב על ספר משפטי בית הספר הזה, להמטרה הזאת נתיסדו פה חבורות שונות — אשר בעת אשא מדברותי על יהודי אשכנז אספר אחת לאחת בפרוטרוט עם כל דקדוקיהם ותנאיהם חקותיהם ומשפטיהם אכן עתה אין עת להאריך, כי אם אדבר על דבר החבורה הנקובה בשם „חבורת בחורים״ אשר העומד בראשה הוא ד״ר מעדעצין בלומענטהאל, והמוציא ומביא

את התלמידים הוא ד״ר קירשטיין. מטרת החבורה הזאת היא לתת
לכל איש ואיש הבא מארץ אחרת ללמוד שפת אשכנזית ולהכין את
עצמו לבוא לבית ספר הגמינאזיום עזר וסעד לבוא עד מטרתו, הבחור
הגר ישים פניו אל ה׳ ד״ר קירשטיין, והיה בראות ה׳ ד״ר קירשטיין
כי מבשר הוא ללמד דבר מה, יתן להתלמיד מורה או מורים כפי
אשר תדרוש ההבנה עד כי יבא לאחד בתי ספר, ואחרי עבור ירחים
אחדים וה׳ ד״ר קורשטיין רואה את שקידתו והתמדתו אז לא יחסר
לו כל מאום. כי ה׳ ד״ר קירשטיין יתן לו מכתב תעודה כי ברכה בו
ואז יעמדו נדיבי עיר בערלין לימינו ויתמכוהו בנדבת ידם, למען
מלאות מחסורו וידרוש חכמה ומדע ברוח נכון ולב שקט. ועוד
חברה שניה נתיסדה לאלה אם כבר באו בשערי האוניווערזיטעט
ולא השיגה ידם לשלם בעד הלימודים כחוק; העומד בראשה הוא
כבוד האדון פראפעססאר ד״ר לאצארוס, והחבורה תשלם בעדו,
גם תדאג עבורו למלאות מחסורו כפי אשר תמצא ידה —. עוד נוסף
בפה בית ספר גבוה — האכשולע, אלה התלמידים אשר יקשיבו
לקח בבית ספר הכללי חכמת הפלסופיא בכלל יבאו שמה ללמוד
חכמת פלסופיא ישראלית בפרט, ושמה נמצאו מורים לתלמוד
ופוסקים, לספרות העברית בכל קצותיה ופנותיה, האדון פראפע-
סאר ד״ר לאצרוס עומד בראש המנהלים, גם על בית הספר הזה
אביא עוד דברים בפרט. — התלמידים אשר יבאו שמה רובם ככלם
בני ארץ ליטא ופולין המה, רק המה ידרשו עזר וישע, כי לא הסכין
האשכנזי להגביה עוף למרום להתרומם על בני משפחתו או על יתר
בני גילו מנעוריו, והיה אם אבותיו לא יראו בטובה לא יבקר בית ספר
כללי כי אם בכלותו את בית ספר הנערים או הארבעה מדרגות
הראשונות בבית הגמינאזיום יבוא לבית מסחר, או ילמוד איזה
מלאכה, ואלה אשר ברכם ה׳ בהון ועושר רק המה יצעדו הלאה
על סלם ההשכלה, לא כן הרוסים והפולאנים, המה ירימו משפל
מצבם את עיניהם להתרומם עד השמים, רק המה יונקים משדי החסד
והחמלה אשר יושיטו להם ארץ אשכנז. גם אנכי כבואי הנה מקום
אשר אין לי אוהב מכיר ומודע, אין מי ידעני, אין מי יכירני פניתי
אל כבוד האדון ד״ר ריטטער, והוא נתן לי מכתב תעודה אל ה׳ ד״ר
קירשטיין, והוא ספחני אל יתר תלמידיו ונתן לי מורה ללמדני שפת
אשכנזית ויהי כאשר עברו שבועים ויראה השקדתי והתמדתי ונתן
לי מכתב תעודה אל האדון ה׳ Hermann Lask והלה פניו לדאג
עבורי, וזה האיש היקר וטוב הלב לא נח ולא שקט עד אשר נתן
לי מוצא למחיה עשרה ר״ט מדי חדש בחדשו — אכן אחרי אשר
עברו ירחים אחדים והעשרה ר״ט לירח לא מלאו את מחסורי פניתי
לכ׳ האדון פראפעססאר ד״ר לאצארוס והוא גם הוא לא השיב פני

ריקם גם האדון ד"ר ניימאנן לא עמד מנגדי להעניקני כפעם בפעם, וכמוני כן גם כמעט כל בני ליטא ופולין הבאים הנה לבקש לקח, רק מידי אנשי החסד האלה עזרתם נמצאה, כי רבו המתנדבים בעם ה' לעמוד לעזרה לכל המקשיבים לקחת בפה, ככל אשר השיגה ידם — ועתה אמרו נא אתם ברוכי ה' בארץ רוסלאנד אם לא לחרפה תחשב לכם אם לא תרימו גם אתם תרומת כסף לשלוח הנה מדי שנה בשנה לכבוד האדון פראפעססאר ד"ר לאצארוס ולכבוד ה' ד"ר קירשטיין עבור תלמידי ארץ רוסיא, הבאים הנה להשביע נפשם הרעבה לחכמה ודעת ולהשקיט רעבון גויתם בלחם ובשר? הלא אין גם אחד מיהודי ארץ אשכנז אשר יבא אליכם תחת שמי ארץ רוסיא לבקש מנחה ומתן? וזה כשנה אשר העירני ה' פראפעססער ד"ר לאצארוס על הדבר הזה, וכאלם לא יפתח פיו עמדתי משתומם בלי ענות דבר, כי לא ידעתי לענות אותו, בראותי את האמת והצדק יוצאים מפיו ערומים כיום הולדם. אנה אחינו אדירי הכסף אליכם אשים עתה פני ואשאל את השאלה ההוא, השיבו מענה פה בעלי „הבקר אור" ואם לא תדעו מה להשיב הלא מהראוי כי תשימו אל לבבכם, התקבצו והייתם לאגודה ושלחו הנה מדי שנה בשנה, למען לא יהיו בני עמכם בני ארצכם עזובים ונעזבים רק על ישועת נדיבי ארץ אשכנז אשר לחרפה יחשב זאת לכם.

ממעמקי לבבי אשיב התודה הנאותה לה' ד"ר קירשטיין אשר נתן לי מורה ללמדני שפת אשכנזית ולטאיין ולכבוד ה' הערמאנן לאסק על אשר לא עזבני בעת צר לי לדאוג עבורי להביא טרף לפי, והאחרון אשר הכרתיו לאחרונה הוא המורם מעם כבוד האדון הפראפעססאר ד"ר לאצארוס על שלשה העמודים האלה נוסד שבתי פה יברכם ה' כל אחד ואחד כרצונו וכן ירבו וכן יוסיפו לעשות טוב בעמם, ויראו פרי בעמלם — יברכם ה' במנוחה שאננה ושלות השקט בחמדת בני האדם וסגלת בני איש, כטל השמים ושמני הארץ.

נ. ה. דיסקין

הערת המו"ל. רגשי שמחה ותוגה גם יחד נולדו בקרבנו בתתנו היום את „קול הקורא" הזה לפני קהל הקוראים. מעבר מזה שמחנו מאד על מעשה הצדקה והחסד אשר פזר יתנו נדיבי עמנו בעיר ברלין הבירה, ולבבנו ירחש תודה כפולה לשלשת צנטרי הזהב אשר הכותב הנכבד יזכרם לטובה; ומעבר מזה בושת כסתה פנינו ותוגה חרישית קננה בסתר לבנו בשמענו כיום כי אין אף אחד מהנדיבים ברוסיא הגדולה אשר יחוש

לעזרת בני הענים האלה, אשר מהם תצא תורה וחכמה לתפארת עמנו והדרת לאומנו. הן ידענו כי לא מכלות או מרוע לבב ימנעו אחינו ברוסיא להמנות לדבר הגדול הזה, הן יד הנדיבים שמה פתוחה תמיד לרוחה לכל דבר טוב, אך מאין איש אשר יעירם למעשה הצדקה הגדולה הזאת, מאין איש אשר ידבר על לבם שכחו—או לא ידעו, ואשמו. והתקוה תשחק לפנינו כי עתה יתעוררו אלה ויתנו גם ידם לעזור ולתמוך בידי חוט המשלש הטהור אשר בברלין, וישחדו גם מהונם לעזרת בני ארצם אשר ינודו לבקש תורה וחכמה בארץ נכריה.

אגרות שלומים

(המשך מן חוברת ג׳)

תשובה

ב״ה ד״ג בסליו תר״ג קרעמניץ.

שלום לידידי הרבני המופלג המשכיל היקר המשורר הנפלא כבוד מ׳ א״ב גאטטלאבער נ״י!

מכתבך הכניס לי מיו״ד כסליו הגיעני לנכון, שמחתי מאוד בשמעי כי ה׳ יעריפך בכבוד, יואל ה׳ ויקיים בך והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאוד, כי אב לבנים אתה ועול קשה על צוארך. לכן תן תודה לה׳ על אשר היה הפעם בעזרתך וקוה לו על העתיד, כי כל קויו לא יבשו כלא, כן תורה לנו הדת וכן יורה לנו הנסיון היומי.—

ועתה אבוא אל תשובות שאלותיך שאלת בספרי ב״י, דע ידידי! שאלת שאלות אלה כבר שאלו אותי זה שלש שנים וכבר השיבותי עליהם בהתיקונים שמסרתי לדפוס נר׳ מוהר׳ ליב גאלדענבערג נ״י בעל כרם חמד והבטיח להדפיסן בכרך השביעי זה לו שלש שנים, וגם בווילנא כמאלו אלה התקונים זה שלש שנים. א) הֶנְחָה. ב) שמם ר׳ שמעון הוא בן יוחאי, ושאלה זו היא שאלת ר׳ יצחק רוכל מקרעמניץ ששאלני זה לי שלש שנים, ואמר לי שהוא אמר לך, והאמת אתי כי גרסא מוטעת הוא בתוספתא כאשר ברכתי שם נשם גדולי עולם.— ג) בְּשִׂרִים נאים (לא כמו שכתבת אתה בְּשִׂידִים נאים) והוא שאלת הגביר ר׳ יודל עפשטיין מבריסק דליטא ששאלני במכתבו כאשר קבל ספרי בית יהודא ממני; והשיבותיו לו, וכן תמצא בתיקונים שלי הנ״ל; כי נשמטה מידי המדפיסים מורה אחת מה שהעתקתי שם מן הרמב״ם על מאמר הזה ואז הכל שריר וקיים.—ועל יתר שאלותיך אשר באלתי הנוה באמת שאלותיך אשר כולדו על ברכיך אין זר אתך, על אלה השאלות אתן לך תשובה מודפסת אי״ה ביחד עם תשובות על שאלותיך בספרי בית האוצר ששלחת לי כבר, וכן

אשוב לכל שואל אשר שאלו אותי , כי רבים השואלים אשר כבדוני בשאלותיהם , והטעם שאביאם לדפוס למען יהיו התשובות הללו ביד כל אדם, פן ישאלו עוד אחרים השאלות הללו. על השאלות לדק בשאלוני אודה ולא אבוש ואתקן אשר עויתי—כי מי יתפאר חף אנכי מפשע, וביחוד איש כמוני חולה וככלב אשר לא יאמין בחיים, ונדדה שנתו מעיניו, ראשו ולבו אין עמדו , ועל אלה מלאכתי נעשתה מרחוק בדפוס— ואלה אשר שגו בשאלותיהם מטעם שלא ירדו לסוף כוונתי , מהיושר שאפרש דברי באר היטב למען הרים מכשול.—ולא אריב חלילה עם שום אדם ולא אפחת כבודו חלילה, כי ידיד אוהב אנכי לכל שואל וערבים עלי דבריו , ולכן אכבדהו ואדבר עמו שלום ואמת כיאות לאוהבים וידידים.—

בדבר נירון קיסר שכתבת שיש בידך נגד דעת התלמוד *) אגיד לך כי חכם קדמון מופלג מגדולי חכמי ישראל ובקי מופלג בהיסטאריע מביא מספרי ד"ה לנוצרים קדמונים שנירון קיסר עזב את דת אבותיו , ומחזק החכם הזה בזה דעת חז"ל . — ואם יש בידך דבר חדש , נראה . ואם יהיו דבריך תקופים נקבלם בסבר פנים יפות , ולך תהי' לתפארת , ואם ישלח לך ר' שלמה ליב הגאון נ"י תשובה הודיעני נא בחסדך.

מה שכתבת לי באגרתך הראשונה שזכית לשמש את האדם הגדול הרב הכולל אוהב עמו החכם השלם ליליענטהאל נ"י וכתבת עבורו לעירות כמה אגרות , חי נפשי ! כי זכית לדבר גדול ונכבד , כי האיש הזה הוא באמת מסגולת החכמים, וד' בחר בו להיות מושיע ורב לבני ישראל, כי אליו יאות הדבר הגדול הזה , ולו גם הכנה טבעית ביצירה , כמו שכתב הרמב"ם במורה על ענין הנבואה וכמבואר ברד"ק בפירושו לירמיה בפסוק בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך וגו'.—ואנכי קויתי שיהיה בקרעמניץ וכבר כתב לי מפ"ב שיהיה במכוון בקרעמניץ לראות את פני ולא נתקיים מן השמים כי הדרך המלך איננו על קרעמניץ כמו שלוה להגיד לי הרב הזה , אך בוא יבוא לכאן אי"ה בר"ח אייר הבע"ל.—גם אותי ביקשו לבוא לפ"ב לישב תוך האספה הנכבדה לטובת עם ישראל, אך מה אעשה כי שלא לרצוני הייתי מוכרח להשיב לשואלי ומבקשי שלא אוכל לנסוע כי תם כח הנני מאוד , ספר אפס דמים אשר בקשת, חי נפשי ! כי אף אחד אין עמדי. כי גם זה שהיה לי הייתי מוכרח בחוה"מ סכות העבר לשלוח לקיעף כי בא אלי אדון אחד בפקודת שולחו השר וואיעני גובערנאטאר מקיעף לתת לו הארבעה ספרים שחברתי , כי מוכרח להכניס לפ"ב והבטיח לי שאקבל אי"ה פענסיע מדי שנה בשנה חלף טובתי שעשיתי עם ספרי במה שנוגע לכלל ישראל .—

---

*) במחילת כבודו לא הבין כוונתי מפני שקצרתי במכתבי אליו, והרואה מכתבי ע"ד נירון קיסר יבין שאדרבה כונתי רק לדעת התלמוד . ואודות החכם העברי שמזכיר חכם נוצרי , עיין במכתבי ע"ד נירון קיסר מכתב ד' הערה לסי' ב'.—

על דבר ההערה שכתבת לפי׳ החכם ריגיי׳ , דע ידידי כי כבר אמרתי בטובה היא , ואתפלא עלי כי לא כתבתי לך אז תשובה , תדינני לזכות כי כמעט שאני חי , וזה שנה תמימה כוחותי הולכים ודלים , כאשר ידעת , ולשמור את ערשי ערש דוי , פעם בפעם , לא אדע מתי ירחם ה׳ עלי ויתר ידו אם לחיים ואם למות , כי לא אוכל יותר לשאת האושא כבד ממחלת גופי , וה׳ הטוב יכפר לי .

מהחכם ערטער לא קבלתי אגרתו תשובה על כל מכתבי אשר כתב כי אבד מכתבו אשר שלח לי בדרך מרהדיו״ל לקרעמכין . אודות המאסף החדש לא אוכל להגיד לך עדי אקבל מכתב אחר מידידנו הרב החכם ערטער שיחי׳ .

לכל בני ביתך שאל בשלום עבורי כו׳ ושלום וכל טוב למו סלה .

אלה דברי ידידך בלא לב ולב והחפץ בהצלחתך , וכל ימי לבאי הנני ידידך והונך , הכותב בידים רפות מוטה על לדו בפאת מטתו .

י״ב לעווינזאהן

מכתב ג

ב״ה יום ה׳ ך״ה שבט תר״ג פה מאהליב ענ״ד .

יהי נועם ה׳ עליך אוהבי הנכבד איש מלא אותו אלהים הכמה ודעת רוח בינה ויראת ה׳ ה״ה הרב השלם החכם המובהק המפורסם כלו אומר כבוד מוהר״ר י״ב לעויענזאהן נרו יהל ולפני שמש ינון שמו .

החרשתי עד כה ולא השיבותיך דבר על מכתבך מן ך״ג כסליו . הסבה היא מפני שלא הפלתי לנערך . כי האלהים החפץ דכאי החליא את אשתי עוד הפעם והיתה עיני מקור דמעה ומעי היה מעין בכות , ואילו הייתי כותב אליך אז הייתי שופך את לבי לפניך והסיבותי לך רגעים מרים כלענה . והנה ימים רבים היו חיי תלואים לי מנגד , וגם אחרי אשר שלח אלהים את מלאכו — הדאקטאר ס׳ לעוועגזאהן — לפני להקימה מערש דוי עוד מרירים שבעתי כי הי הייתי לריך לשמרה לבלתי תשלח ידה לאכול מכל מאכל אשר לוה הדאקטאר לבלתי אכול ממנו . כי היתה עליה פקודת ה־אקטאר חזקה לבלתי אכול דבר בלעדי ירק (פגולים הוא לה ולזרא באף־) והיא לא כן תדמה ולבבה לא כן יחשוב כי לאכול בלבה לא מעט ולהם כתרים יגעם לה והייתי מלא עינים לראות כל דבר הנעשה בחדרי חדרים , וגם הילדים עלי היו כלנה . ובתוך כך הייתי לריך לגלות החולה לעבות מלאכתי למען הביא טרף לביתי . קבור

הדברים בימים האלה כפשי ידעה מאוד שטוב לו לאדם שלא נברא משנברא .

בימי עניי ומרודי אלה הגיעני מכתבך היקר והנחמד . והנה מלבד אשר לא היה ביכלתי לענותך , לא אביתי ג"כ להודיעך צערי . עד אשר היה אלהים עמדי להחיותה והנה היא מתהלכת בבית, עתה קמתי בראש אשמורות , בזמן שכל בני ביתי ישנים לבי ער לאהבתך . ויקר לי הרגע הזה מהרבה ימים ושנים, כי מה חפצי בימים אין חפץ בהם אשר יכלו בהבל . טוב לי רגע ולהשתעשע עמך מגור באהלי כסיל שנות אלף .

השאלה (ג) אשר שאלתיך בדבר הֲלָכָה ע"מ הֲנָחָה וכן השאלה (ט) בְּשִׂרִים (אשר כתבתי. בטעות בְּשִׁירִים מפני שסברתי שבספרך נפל טעות בדפוס יען כי סוף סוף הוצאת מזה מנהג לשיר בְּשִׁירִים) ואתה אמרת כי כבר נשאלת ע"ז והשיבות · אי האמת כי לא שמעתי מזה דבר בלתי היום מפי כתבך . ובדבר השאלה (ח) ר' שמעון בן יוחאי אמת כי הדברים האלה כתבתים מפי ר"י רוכל , אפס השבע השביע אותי הנ"ל לבלתי הגיד לך משמו ע"כ התעלמתי ממנו כי כן צויתי ועתה תשואת חן לו כי הסיר המחסום מפי , וכן אמנם העירני עוד על איזה דברים שהיו כבר רשומים אצלי כאשר הראיתיו . ועכ"ז אין אני מתפאר בהם מפני שבלי זה אין ספק אצלי שתבטלם מהרה ולעולם לא יבואו לכלל השגותי , כי רק שאלות היו ואל האפס ישובו אחרי תשובתך אשר עליה אני מחכה .

על שאלה (ז) בדבר ר"ע ור"מ כמעט שאני מתחרט כל עיקר . יען כי כן כתוב ג"כ בס' שלשלת הקבלה . ואולי על פיו כתבת דבריך בדבר . כי אחד מנכבדי כותבי הדורות הוא אשר מפיהם אנו חיין . ונראה שגם יוצאי ירך גר צדק נקראים אצלו בשם גרי צדק . אחר שבהדיא אמר על ר' מאיר (ד' זאלקיווא תקמ"ד דף כ"ג ע"ב) ז"ל : בגטין פרק הנזקין נראה שר"י היה גר צדק מבני בניו של „נירון הקיסר" עכ"ל. וממקום שהביא ידוע (כפי הפי' המפורסם שאחריו נמשך גם בעל הסה"ק אע"פ שיש לי ראיות על ביטולו) שנירון נתגייר ונפק מני' ר"מ , ש"מ דקרי לבן גרים ג"צ. וזה ממש יש להשיב ג"כ על ר"ע באמרו (דף ב' ע"ב) „ר' עקיבא בן יוסף גר צדק היה מבני בניו של סיסרא ואמו ישראלית עכ"ל *) הנה רצונו שאביו היה ג"צ אחר שבפירוש אמר שאמו היתה ישראלית , ודו"ל . ולכן הגאון בעל סה"ד המדבר על הרוב בלשון הסה"ק מבלי הזכיר שמו אמר (ד' קאפוסט תק"ע דף ע"א ריש ע"ב) ר"ע בן יוסף (ויוסף אביו) היה גר צדק כו' עכ"ל . הוסיף בכונה שתי מלות בתוך מסגרת להוציא א"ע מידי ספק . ואם באמת היה לך לדקדק בלשונך כהר"ב הגאון הנ"ל בעל סה"ד עכ"ז יש לך על מי לסמוך אם עשית כהס"ק ושרה שאלתי בזה והותרה מאליה .

---

*) ואחר זמן ראיתי כדברים האלו ממש ביוחסין ובעקבותיו הלכו כלם .

פתח תקוה

יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר
כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ וָאָרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל.
(ישעיה כו , יט)

שנים עברו חלפו למאות וכמעט לאלפים מיום גלות ד׳ באפו את עמו שנית מעל אדמתו, ויפזרם כמוץ לפני רוח לכל קצוי הארץ ואיי הים הרחק מאדם ועיר. וממזרח שמש ועד מבואו שם תמצא קורא יקר זרע בני ישראל אשר פעם יעלו מעלה על במתי ההצלחה ובאדונים ימשלו, ופעם ירדו מטה עשר מעלות אחורנית לבור יגון ואנחה, פעם מהולל ופעם מחולל שמם לפי אשר יסובב רוח הזמן ללכת ולפי מעמד ומצב הדת והאמונה המוסר והצדק החכמה וההשכלה בתוך בני הגולה. ואם נשים עין בקירת על כל אשר נעשה בגלות המר והנמהר הזה נראה בהיר כשמש אשר אין חלקנו כחלק גויי הארצות וגורלנו כגורל כל משפחות העמים אשר יהיו זמן מה אם מעט ואם רב ויפעלו את אשר יפעלו לפי יכלתם אם טוב ואם רע וכעץ יעשו פרי או נחמד למראה וטוב להשכיל או פורה רוש ולענה ואחרי כן ימותו ויאבד מאנוש זכרם. לא כן אנחנו! הננו עומדים בְּתָוֶךְ בין המתים והחיים. שונאינו ומנדינו יהשבו ויאמרו אשר אבדה תקותנו ויקראו אחרינו בכל מקום אשר יפגשו אותנו בפה מלא: „מה—לכם יהודים פה בארצות החיים? רדו לקבר! הנה לא עוד שמכם ישראל כי אם בשם לא עמי נקראתם. אדמתכם אבדתם ואין לאל ידכם לכבוש אותה עוד הפעם בחזקה ולשוב אליה לשכון בתוכה. שממה היא כמהפכת זרים לא תזרע ולא תבנה עוד, קללת אלהים אתם עם בזוי ושקוץ ובכל מקום אשר תדרוך כף רגלכם יכסה קלון פניכם. לשונכם שכחתם ולא תדעו דבר בה. בשפת עלגים תביעו לשחוק ולקלס כל שומע, כצאן בלא רועה אתם עם מפוזר ומפורד בין העמים איש לדרכו יפנה רק לבצעו ילך ולא ישים עינו ולבו ומזמתו להצלחת האומה אשר היא אמו ואשו. תמם תהלוך. נתפרדה החבילה אין אהבה ואחוה ושלום ורעות ביניכם ולכן טוב לכם בפרט ולמין אנושי בכלל אם לא תוסיפו להיות כדומן על פני שרמות החיים למרות רוח העמים אשר אתם יושבים בקרבם ולדאבון לבכם גם אתם. ועתה רדו מהר לקבר אשר פתוח לפניכם זה כמה שנים ושם תישנו שנת עולם מבלי הקיץ עוד!“ כה ידברו קשות כל הקמים עלינו המבקשים ומצפים לכלותנו בכל דור ודור אשר אנחנו בעיניהם כקוץ מכאיב וסלון ממאיר, ומה נשיב אנחנו? הנשים יד לפה מבלי הגד דבר? האמת אתם אשר ידברו עתק על עם ד׳? הנפלה בתולת בת יהודה ולא תוסיף לקום עוד? חלילה וחלילה לחשוב כזאת! כל איש ואיש מישראל אשר מוח בראשו ולב בקרבו ידע ויבין וירגיש אשר שונאינו ומנדינו שקר הם דוברים ורוח עועים התעה אותם כי טח מראות עיניהם ומהשכיל לבותם ורק שנאת הדת

אלף

אשר היא רוש פתנים מדב"ת מתוך גרונם, שנאת הדת בת חי"שך וצלמות בת שאול תהתית בת עלוקה אשר דם לרוב שפכה ולא תשבע ממנו, ומעצמות ארם בנתה מזבחות שנאת הדת אשר הציתה אש המחלוקת עד אברון תאכל, שנאת הדת אשר הרבתה חללי חרב וחללי רעב אין מספר, שנאת הדת אשר הפרידה בין עם לעם בין אבות לבנים בין איש לרעהו, שנאת הדת אשר בפה חנף קראה ואהבת לרעך כמוך וביד מרצחת אם על בנים רטשה בלי חמלה וחרפה, שנאת הדת אשר סגרה שמי שמים מבלתי תת מוא שמה לכל איש מתנגד אליה ואשר פתחה שאול ואבדון לאלפי רבבות אנשים ישרים וצדיקים אשר מסרו נפשם על קדוש השם ב"ה, שנאת הדת אשר תאמין בעצמה ותחרץ משפטה רק לפי דעותה היש מהר בהשקפה ראשונה ולא תדרוש ולא תחקור אם בנים דבריה וישרים מעשיה אם תועבה היא ואת אשר תחשוב לתועבה אם לא, שנאת הדת אשר בחשך וזמן גלות אדום מידה ישתינו מציני את קבעת כוס התרעלה ואשר מלאה את כרסה מעדני בתולת בת ציון. אבל אנחנו מאמינים בני מאמינים נאמין ונקרא בחזקה אשר יש עוד תעודה לישראל והעשר יעודו הגדים אשר מהם דבר הנביא וקדוש דבריו מתחלת זמן בית שני אשר חוזק עודה והגשת מתי לשנות הורה בכף איש יהודי לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים, ואם לא באה עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה מפני אשר עונותינו הבדילו בין ד' ובינם וגם אנחנו נחשא המשיח ולכן הולך הלוך וגם אנחנו עד מתה, ונער הלכת הוה נצרך למען גמור בורו הקודש מחשבות האדם והבריאות לבבו ונשאר רק זהב חרוץ כי יבור ישינו יה והבות לא יחן בית ישראל לא בעת ולא בימים הבאים. והיה באחרית הימים כי יבצע ד' את מעשהו אז יראה לעין כל את אשר פעל אל על ידי עבדו מחוץ ישראל באלפי השנים אשר עברו על ראשנו כנחל שוטף וכזרם מים כבירים.

והנה במאמר הזה אשר קראנו שמו פתח תקוה חפצנו לבאר היטב על פי דרכי החקירה ההגיונית השואבת ממקור נסיון ובינה אשר האמת אתנו כי יש עוד תעודה לישראל ואשר כלנו עד היום נצבים חיים לפני ד' אשר בחר בנו בעת שם השפעת רוחו עלינו במעמד הר סיני ונתן משרת קודש על שכמנו להיות לו ממלכת כהנים וגוי קדוש, וזאת התקוה היא השני הוה נישים בחלון בית ישראל לשון רואה וגביא וגוזר את תעודתנו ולא נתנה עוד מן הדרך אשר צוה ד' מלאלהינו, שאול בשאל מתחלה את פי ד' וזאת פי נביאו וביחוד את פי הנביא ירמיהו אשר בושה יהודה יצבעה והיה תמיד מאהבת השם ב"ה לעמו וגם את ישעיהו תבוחו ושירו החמים יזיק אשר כל שומעו תצלנה אזניו גם אז הוא של הסדר נבוי מתוך דבריו. וחבה יתירה נודעת על שפתיו, שאול נשאל גם כן את פי דברי הימים לבני ישראל בימי בית ראשון ושני עד היום הזה ואת פי דברי הימים לכל עם ולשון מיום ברוא ד' אדם על הארץ ונטה אזנו להשובתם ונראה דבר מי יקום.

אם כל הנביאים השליכו את נפשם מנגד לטובת עמם בעת דברם בשם

ה׳ צבאות דברים הוודים חדרי בטן אם לשבט אם לחסד הנה הנביא ירמיהו הוא העולה על כלם כי מימי ילדותו עד עת זקנתו נשא עול משא הנבואה הכבד עד למאד על שכמו ולא פחד ולא חרד מפני כל; קולו כרעם ילך לשונו כברק התצוב להבות אש, מחשבותיו כעבים שחורים ירחפו על פני הררת מליצתו וכגשם שוטף אשר אין מעצור לו תזלנה מדברותיו וישחקו גם לב אבן. אך מחשבת ליל נבואתו בעננו ענן נהי ובכי על עמו יתראה גם הקיצת אות ברית אהבת ה׳ לבני ישראל ואם יתחיל להתנבאות בזעם ורוגז, בסוף דבריו ידבר תמיד ברכה ובתוך כל מלאכי ה׳ בלשון רכה אמרי נעם מלאים נחמה ותקוה. הנביא הקדוש הזה, הגבר אשר ראה עני בשבט עברתו, יקונן על ארצו באלה הדברים (ירמיה ט׳, ט—י׳): „על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה כי נצתו מבלי איש עובר ולא שמעו קול מקנה מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו. ונתתי את ירושלים לגלים מעון תנים ואת ערי יהודה אתן שממה מבלי יושב״.—והנה בתוך מן הצרות אשר תבאנה על ארצו ישאל פתאם בתוך הקינה, וישאל כפי הנראה שאלה גדולה ונפלאה מאד בעיניו: „מי האיש החכם ויבן את-זאת ואשר דבר פי ה׳ אליו ויגדה על-מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר?״ ועל השאלה הזאת ישיב הנביא מיד בעצמו: „ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה״.—ומי לא ירגיש כי דברי הנביא האלה הם תמוהים וכמעט אין להם שחר בדרך הפשט, בהתהלותו לדבר יבין את הקורא כי ישאל שאלה חזקה אשר אין לה פתרון וכל קורא דבריו יעמוד יתן לשמוע את השאלה הנפלאה, ואחרי כן יקשיב שאלתו: „על מה אבדה הארץ?״ אשר כמעט ילד היושב על ברכי הוריו אם רק ידע לדבר יוכל להשיב עליה. מה זאת נהיתה כרגע בפי הנביא הקדוש הזה? וביותר הגדיל התמיה עד למאד אם נשים לבינו דברי חז״ל על הפסוק הזה אשר יהלישו (נדרים דף פ״א): „דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו עד שפירשו הקב״ה בעצמו שנאמר ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי״—האם חכמים אשר לבם מקור התבונה ונביאים ומלאכי השרת העומדים לפני ה׳ ודבר ה׳ ידבר בם לא ידעו להשיב דבר קטן כזה? האם בינת נבונים תסתתר? ההיללו היחידים לחוות ומשרתי עליון דעה?—אין זאת! ועתה שמע נא, קורא יקר, ואחוך דעה בדברי הנביא ושאלתו ויצמח לך כי תורה אשר בה כל מלה ומלה בבינה מיוחדת ואשר היא באמת גדולה ונפלאה וחזקה ואין לאל יד החכמים הנביאים ומלאכי השרת לפרשה עד שבא הקב״ה בעצמו בתשובתו „על עזבם את תורתי״ והסיר המסוה מעל פני החידה הזאת.

הנה ידוע לכל חכמי התולדה אשר יחקרו על מהות וכחות הטבע איך ומדוע ולמה נולדה, כי לכל חי ודבר תכלית מיוחד אשר בעבורו נברא; והיה אם יגיע אל תכליתו ושלא העודתי בתבל אז יפסוק מלהיות וימות. דרך משל הפרח נברא להוציא הפרי מן הכח אל הפועל ולבשלו וכאשר יציץ ציץ אז יבשר ביאת הפרי, אך כאשר השיג הפרח תכליתו ויתראה הפרי יפול הפרח

כציץ נובל על הארץ ויבול ויהי לעפר; הפרי נברא לטמון זרע בקרבו וכילד בבטן אמו ישכון הזרע בתוך הפרי, וכאשר נתבשל הזרע די מהסיגו יפול גם הפרי ארצה והרוח ישאנו אל כל אשר יחפוץ. כל בעל-חי נברא להוליד בדמותו כצלמו, ויהיה זמן מה עד אשר מלא תעודתו ויזקן ויפסוק מלהוליד עוד וירד לקבר וישוב לאדמתו; ככה יעשה לכל איש ומין היצורים על פני תבל ומלואה. אך את אשר נביט יום יום בעין בשר בתולדה בחיי הטבע נראה גם כן תמיד בעין רוח הודרת בחיי נפש כל איש ואיש בפרט וכל עם ועם בכלל כי הטבע הוא אספקלריא מאירה אשר תַּרְאֶה לנו תהלוכות רוח האדם באשר הוא שם. וגם את זאת לעומת זאת עשה אלהים והטבע והרוח שתי אחיות הנה תאומים מלדה בצאתם מרחם הבריאה, וכן גם לכל נפש ונפש באנוש תכלית מיוחד אשר בעבורו נולד, ולכל רוח ורוח באומה מטרה פרטית אשר למענה נהיתה, ואם כל איש ואיש וכל עם ועם ימלא תעודתו ויבוא אל תכליתו וישיג מטרתו אז יפסוק מלהיות וימות לפי החקים אשר זכרנו למעלה אשר שָׂמָה יד ה׳ בתבל לכל יושבנו לעולם. ובאמת כן הוא כאשר יורו אותנו דברי הימים בכל עת ועת בקרב בני ישראל ובקרב העמים מאז עד היום הזה. העמים אשר היו לפנים בארצות שונות כמו למשל בארץ מצרים בארץ כנען צור וצידון, בארץ אשור בבל פרס ומדי, בארץ יון ואיטליא היה לכל אחד ואחד תכלית מיוחד זה בכה וזה בכה אם לעבוד את האדמה ולהרבות יבול הארץ לבנות בתים ועיר מסבנות ולכונן הישוב על פני תבל או לחבר הנפרדים על ידי מסחר וקנין ולהביאם בברית ע״י מיתרי מקח-וממכר, או ללמוד מלחמה להיות תופשי קשת הרב ורומח ולכבוש את כל הארץ ולתתה תחת יד לאום אחר, או ליסד דתות חדשות למען יכרעו צלמי עץ ואבן אשר יחשבו בני האדם לאלהים ויפלו מעל כסא מלכותם לעפר, או לדרוש ולהקור חדרי מדעים שונים לשיר שירים נעימים ולעשות בכל מלאכת מחשבת בחרושת אבן כסף וזהב וליפות חיי האדם בכל מיני יופי הוד והדר, או ליסד ממלכות בכל קצוי הארץ ולהפך מקום ציה ושממה לארץ נושבת, וכאשר מלא כל עם ועם את תעודתו ולא נשאר לו לעשות ולפעול עוד מאומה בקרב הארץ ואיננו כי לקח אותו אלהים, פעם פתאם בסופה וסערה, פעם לאט לאט בדממה דקה ורק מעשיהם נשארו בספרי דברי הימים ומפעלותיהם בתבל עומדות לברכה או לקללה לזכרון שמם — אבל בכל זאת הארצות אשר שכנו בהן העמים האלה כמלפנים נשארו ואם מתו העמים האדמה אשר ישבו בה לא נשתנה: ארץ מצרים עוד תוציא פריה כמקדם כגן אלהים, ארצות אשור בבל פרס ומדי יון ואיטליא עוד תפרחנה כמאז ורק יושביהן הנם אחרים. לא כן אדמת כנען ארץ ישראל אשר נחלו אבותינו אשר למראה עינינו שנתה את טבעה מיום גלות ה׳ אותנו מתוכה, תחת אשר לפנים אכלו בה אלפי רבבות יושביה את לחמם לשובע וישבו שלוים שאננים, שקטים וצלחים תחת גפנם ותאנתם יחסור כעת למתי מספר הגרים בתוכה די צרכם להחיות את נפשם, אם גם ביגון וצער. מדבר שממה הוא זה אלפים שנה, אבול תאבל אדמת קדש כאשר תאבל האם אשר בניה הלכו

בשבי לפני אויב ולא תעשה מאומה מבקר עד ערב רק תבכה ותתאונן על שברה. מה זאת נהיתה לארץ הזאת? ככה ישאל לב מבין בראותו חבל אדמתנו. ועתה, קורא נעים, נחזור נא לעניננו הראשון בהתחלת מאמרנו ותמצא פתרון להחידה הזאת ומרגוע לנפשך. שונאינו ומנדינו יאמרו בהחלט כי כבר עשינו את אשר לנו כשאר העמים אשר כבר מתו ואין לנו עוד מטרה על הארץ, ולכן לפי משפטם אין לנו הצדק גם להיות ולהיות ככל עם ועם פה בתבל, כפגרים פגרי לאום ישן נושן יחשבו אותנו אשר מקומם בשאול ואבדון, ואנחנו נחשוב כי נהפוך הוא כי עוד יש לנו תעודה בחיים ומטרה ותכלית עד עת קץ, ועדים נאמנים עומדים הכן לחזק את דברינו ולגלות את חרפת אויבנו שנאתם ורוע לבבם וקוצר שכלם. העדים הם פי ה׳ הקדוש והנורא אשר עיני השגחתו תמיד עלינו, ודבר הנביא ירמיהו בשם ה׳ בשאלתו: „על מה אבדה הארץ? מדוע נשתנה גורלה מגורל שאר הארצות אשר מתו יושביה עד תומם או הלכו בשבי ולא שבו עוד? מדוע רק אדמת ארץ ישראל לבד שאיה ושממה נשארה? הלא דבר הוא! ועל השאלה הגדולה הנפלאה והחזקה הזאת באמת אין לאל יד החכמים הנביאים ומלאכי השרת להשיב רק ה׳ בכבודו ובעצמו השיב עליה בדבריו: „על עזבם את תורתי" — לידע ולהודיע לפני כל כי יש עוד תעודה לישראל, ואם הם בגולה הוא בעבור חטאותיהם וחטאות אבותיהם לענוש אותם למען יחזרו לדרך הטוב ויגיעו אל תכליתם. ולאות ולמופת כי לא כחלק העמים חלקנו וכי עוד אנחנו בחיים, — תאבל ארצנו אתנו עד אשר ירים ה׳ את קרננו בכבוד ואז תרומם גם קרן אדמת קדש אשר אליה עמים ינהרו והר בית ה׳ נכון יהיה בראש ההרים ומציון תצא תורה תורת ה׳ ותורת האדם. — ועתה נחפשה ונחקורה מה הוא תעודתנו? הלא היא למלאות הארץ דעה כמים לים מכסים וללחום נגד השכלת רוח בני האדם אשר ימאסו חכמה ותבונה צדק ומוסר, להאמין בה׳ אשר הוא אחד פשוט לבדו ואין אלהים ואין כח ואין רוח זולתו ולהעביר על ידי האמונה החזקה הזאת האלילים מקרב הארץ מקרב לבות בני תמותה, לאהוב את תורת ה׳ ולהראות העמים והשרים את יפיה את שכלה ואת חפש רוחה לענוד עטרה בזה לבני ישראל אשר לא רצו להחליף דת בדת והקריבו דמם על מזבח אהבתם לאמונתם. סוף דבר תעודתנו לקים דברי הנביא אשר לא בחיל ולא בכח יגברו אנשים ולאומים כי אם ברוח ה׳ צבאות, אשר הוא רוח דעה בינה והשכל רוח אהבה ואחוה, רוח צדק ומשפט רוח החופש העולה קדימה רוח כל טוב וישר אשר לא ישתנה לעולם בזמן ובמקום. זאת תעודתנו ומטרת חפצנו וגורל חלקנו בחיים תמיד, ועל כל אחד ואחד מבני ישראל לעשות ככל יכלתו ולעזור את אחיו לבוא אל התכלית הנכבד הזה על ידי פתח התקוה אשר פתוח לרווחה ואשר כנשר יחדש נעורי בת ציון אשר „היתה כאלמנה ולא אלמנה ממש" כי עוד בעלה חי באמת ובצדקה.

ישׂשכר בער לעווענשטיין.

אורות מאפל

(המשך מחוברת ד')

ברכיה גרש את אשתו ביום השביעי לימי אבל יעבץ, ועד היום ההוא לא נודע דבר מכל אשר קרה לו בבית הו הנו לאיש מאנשי בית יעבץ, כי לא מצא ברכיה את לבבו לדבר דבר את אוהבו בימי אבל כבה, אם אמנם בא אל ביתו פעמים בכל יום. לבד אשכנזי ידע את כל אשר נעשה, כי גלה לו ברכיה את סודו.

כאשר בא אשכנזי לבית יעבץ ביום הראשון לאבלו, לנוד לו ולנחמו, מצא ישב כבר את ברכיה יושב לפניו ועיניו נוזלות דמע. אם אמנם לא ידע אשכנזי את ברכיה מתמול שלשום, לא כבד היה לו להכירו בסמנים אשר נתנו לו אויבי נפשו התם והפרוש בליל אמש. עיניו המאירות חן ושכל טוב אשר הוצק בשפתותיו, ואהבתו העזה ליעבץ — וגם הצי אהבה אשר כברק יצאו מאישון עיניו וילפתו ארחות דרכם אל מול פני מרים היושבת על יד אביה ועיניה מלאות דמע, אשר שחו לארץ; רומו פעם בפעם כנצבות בחפץ לבה למטרה להצים אלה, אשר לא יכלו הסתר מעיני אשכנזי ההודרות קרב ולב — על אלה יחד הגידו לאשכנזי מי הוא זה העלם ומה המהתכתמי הדמעות אשר ראה בלילה בספר אשר קראה מרים, על־מלות „הלב דופק". אשכנזי ראה וידע את כל הנעשה פה, וגם ידע את אשר אויביו החסידים מתלחשים עליו ומתנכלים להרע לו, ויגמור בלבו לגלות אזן ברכיה וגם להגיד לו כי נכון הוא לצאת לו לישע ולסוך לו באברתו מפני בני עולה. בהיות עוד יגון האבלים בעצם תקפו, המכה אשר הכו עוד לא חבשה, נקל היה לאשכנזי להטות את ברכיה הצדה, למען דבר אתו בלט ואיש לא ישמע את אשר הם מדברים. ברגעים אחדים הודיע אשכנזי לברכיה מי הוא ומה מעשהו פה, וכל אשר ראה ושמע בליל אמש ואת אשר נגזר על ברכיה מאת התם והפרוש, ויוסף אשכנזי ויאמר: ועתה, עול ימים, אשר שמעתי תהלותיך מפי מבקשי נפשך, ידוע תדע כי כחי ואוני רב בעיר הזאת; הן כביר מצאה ידי לי העיר ובנותיה סביב סביב, ובידי נפש כל העניים והאביונים האלה, לתת להם להם הקם או לעצור בעד פרנסתם. האנשים החטאים האלה אשר שלחו לשונם בך הדלי אישים המה, ואם אתן עיני בהם והיו לגל של עצמות, ועתה הנני להגן עליך לבלי תאונה אליך רעה, כי גם נפש הותנך בידי, ואם יטה אזן לדבת אנשי מצותך להרחיק מעל גבולו אתן את מכס היין לאיש אחר ואגרשהו מהסתפח בנחלתי. לא אתן את חותנך לאנוס אותך לתת ספר כריתות לאשת נעוריך אשר אהבת, ויהי מה! אם לא יאבה להחזיק בביתו, הנה מקום אתי למענך, אתן לך משרה כבודה בעסקי, וישבת אתה ואשתך באחד הצרותי... כאשר דבר אשכנזי את דבריו האחרונים האלה הביט בפני ברכיה בעינים הודרות—כי לא נכחדו מאשכנזי עשתנותיו. וידע כי נכון הוא

לעשות רצון הותנו ורצון החסידים בדי גיל וששון, אבל כחש לו ודבר בפיו את אשר ידע בלבבו כי לא כן הוא, למען יפתה את שפתי ברכיה וישמע מה בפיו.

ברכיה נתפש במצודת אשכנזי כככש אלוף אשר נאחז בסבך בקרניו או כצפור אשר נלכדו בפח רגליו, ולא ידע מה יענהו. אם יאמר לו כי חפץ הוא בכל לבו לגרש את אשתו, ויבקשהו לבלי עצור כעד הותנו לאנסו על דבר אשר בכל לבבו הוא דורש לעשותו; הנה ישאלהו מה חשב לבו לשנוא את אשתו? ואז אולי יגלה לו סודו, כי אהב את מרים, ואולי לא יישר הדבר בעיני אשכנזי, ותחת אשר קרבהו והראה לו אותות כבוד יבוזהו בלבו והיה לדראון.

בראות אשכנזי, כי ברכיה בא במצור ומענה אין בפיו ויוסף לדבר אליו כדברים האלה, למען הוציא מרשת רגליו ולהסיר המחסום מפיו ונגרה מעל דל שפתיו: לא יפלא בעיני כי מחשה אתה ולא תמהר לענני, כי עול ימים אתה ולא תדע לשות עצות בנפשך, לדעת מה לעשות ומה לחדול, ואני, על פי הנסיונות אשר נסיתי בהם בימי חיי, כי כבר אני אולי כאבך ימים, ושנים הרבה התהלכתי בארץ וקניתי לי ידיעות התבל ויושביה, בני אדם שונים ראו עיני וכל דרכיהם הסכנתי, על כן לא יכבד עלי מהבין מחשבותיך ואשר יהיה לבך כיום הזה. הן נבאשת בחותנך ובאנשי העיר, ותחת הכבוד אשר הבין הסבנת לנחול מיום בואך הנה תנחל בעת בוז וקלון, ועתה אולי סר גם לבך מאשת נעוריך אשר אהבת ממך ולא תאבה ללכת אחריך, ואנה אתה בא בלתה? ונפשך קשורה בנפשה.

לא אדוני—השיב ברכיה, אשר לא יכל עוד עצור במלים ולשמוע פעם בפעם כי עזה אהבתו לאשתו, אשר באמת היתה לו לזרא ובכל מאדו חפץ להפטר ממנה—לא אדוני! סלח נא אם אגיד לך, כי בכל המתק ובינתך ונסיונותיך הרבים לא באת עד חקר תהום לבי. לא אהבתי לאשתי הדביקה לשוני לחכי לבלי השיבך דבר, ולא יראתי את האנשים החטאים האלה, אשר כשחוק הם לי הכבידה אכפה עלי לשאת ולסבול ולהשות. האנשים האלה לעג וקלס הם בעיני, ואת אשתי לא אהבתי מיום ידעי אותה, ובלי רצוני היתה לי לאשה. בן שמנה עשרה שנה אנכי היום, וכבר זה חמש שנים אשר רגלי לנחשת הנשואין הוגשו ואת פי לא שאלו. הן זאת חטאת עמנו בארצנו, חטאת הקהל היא ולא על אבי, נוחו עדן, תלונתי. ואני בהיותי ילד כאלם לא פתחתי פי וכשה לטבח הובלתי; אף לא ידעתי לבחון בין טוב לרע. שקדתי על ספרי התלמוד וקצת ספרי חכמינו היקרים אשר נשאו חן בעיני, להמי נתן מימי נאמנים, והאשה אשר נתנו עמדי לא עלתה על לבי ולא מצאה מקום בנפשי וברוחי, לא לטוב ולא לרע, ותהי בעיני כדבר אשר יאמר עליו, ראה זה לא לעזר ולא להועיל כי אם למותר וגם לאפס ותהו, או כאשר יאמר המשל ההמוני, כאופן החמישי למרכבה. כה עברו לי חמש שנים, והנה הבשילו אשכלות הגיוני לבי ונפקחו עיני לראות טוב ורע, ואפן כה וכה לבקש נפש אשר

אתן את דודי לה ואהיה גם מדשן דודיה, כי צמאתי לאהבה, והנה לנגד עיני בול עץ בלי דעת ובינת אדם ולזאת יִקָּרֵא אשה, כי נְתָנָהּ אבי לי וארשתיה לי לעולם !—לעולם ?—לא אדוני ! אלהים ראה בעניי ויתן בלב הבוערים האלה להוציאני ממסגר, הן המה אינם יודעים מה הם עושים, הם יחשבו לרעה, אבל ה׳ חֲשָׁבָהּ לטובה !—ואנכי לא אדע הפעם מה לעשות ! כבודי ידרוש מידי להכות את התושים האלה שוק על ירך ולהראות להם כי הבל הם ומעשיהם תהו, אמנם תועלת עצמי דורשת מאתי להשות ולהתחפש, כאלו אנוס אני על פי גזרתם לגרש את אשתי ולעזוב את העיר הדלה והעניה הזאת, דלה מאנשי שם ועניה מדעת.

העזוב תעזוב, שאל אשכנזי, את אהבך יעבץ, אשר אם אשפוט למראה עיני ומשמע אזני, קשה לך להפרד ממנו?—את הדברים האלה הטעים אשכנזי ויבט בפני ברכיה.

אותו לא אעזוב, ענה ברכיה, כי אשמור אהבתו בלבי, ולעת קץ אשוב אליו אחר כי אשלים את נפשי בלמודים אשר דבקה נפשי אחריהם, וכאשר אגיע אל מטרתי טוב יהיה לשנינו גם יחד.

—ומה היא מטרתך ?

להשתלם בחכמות ובלשונות.

—ואחרי כן ?

אשא אשה אשר אהבתי ואהיה מאושר.

אשכנזי ראה והבין כי כמעט לא הכחיד ברכיה עוד דבר, ורק את שם האהובה לא נשא על שפתיו, כי צנוע הוא. ויאמר אליו אשכנזי : בנתי לרעך, ואנכי אהיה עמך. צלח ורכב על דבר אמת וישר, ואם ישלחו איבך בעולתה ידם תפנה אלי ואז יבשו ויכלמו כל הנחרים בך.

בעצם היום ההוא, ממחרת הלילה אשר שתה נחום הפרוש עם אחוזת מרעיו את יין ברכיה בביהמ״ד, בבקר השכם, הקים נחום את דברו אשר דבר, כי יכלה הציר בברכיה, תחת אשר לא יכל עוד לשלוח ידו ביעבץ להניח בתוך החי״ת ולקבור את אשתו קבורת חמור על יד הגדר. ויקח נחום את הספרים אשר גנב מארגז הספרים אשר נשלחו על ידו מדביר־בשת לברכיה, את ס׳ מגלה טמירין וס׳ תכונת הרבנים, וילך אל רב העיר, איש חנף ומקנא קנאת החסידים, ויספר לו את כל אשר עשה ברכיה, כי זנה אחר האפיקורסים ויאסף אל ביתו ספרי מינים ורעה גדולה נשקפת לכל צעירי הימים בעציון חבר לרגלי ברכיה. יען כי ברכיה ידיו רב לו בתורה, ובהדר פניו וחן שפתיו הוא מושך אליו כל נערי בני ישראל אשר בעיר, ומרה תהיה אחריתם, אם לא יתאזרו עוז אנשי קודש שומרי חומת ציון לבער הרע מקרבם, בטרם יכה שרש ופרה רוש ולענה. הרב ראה את הספרים אשר הביא לו נחום בידו, ויניע את ראשו כנוד הקנה במים, ויקלל את הספרים ואת מחבריהם קללה נמרצת, וימהר וישלח לקרוא אליו את נחמן המוכסן, ויאמר אליו לעיני נחום הפרוש,

כי סר חתנו ברכיה מאחרי אלהים ולבבו תעה אחר האפיקורסים, וירא לו את הספרים הפסולים, אשר הביט עליהם נחמן כאשר יביט התרנגול על סדר „בני אדם” בעת שהמסבב אותו סביב לראשו אוחז את סדר התפלה בידו, כי לא ידע נחמן קרא בספר, וירא און ולא התבונן, וידע ברור כי אפיקורס חתנו, אחר שגם הרב העיד עליו ויחזק את דברי נחום אשר כבר גלה את אזנו מזה, ויאנה נחמן בשברון מתנים ופרש ידיו כאשר יפרש השוחה לשחות, ויקלל את יומו וישאל את נפשו למות. כי אלף רובל כסף פזר נתן שלוחים לבתו, בקחתו לחתן לו את ברכיה זה, וזה חמש שנים הוא אוכל על שלחנו וישבע מטובו, ויקו לעשות רב ומורה הוראה ממנו ויעש אפיקורס! ועתה מר לו מר מה יעשה אם האפיקורס לא יאבה לתת ספר כריתות לבתו עד אם ישקול על כפיו עוד אלף רו״כ? אי ירצה ח״ו לעגן אותה?—או ח״ו ימיר דתו? הלא אפיקורס הוא, ומי יאמר לו מה תעשה?—

נחום הפרוש מלא נחוריו טאבאק ויפן אל נחמן ויאמר: הנחם נחמן! אם בקולנו תשמע ועצתנו תנחך לא יאנך רע ושלום יהיה לך. הנה הבת בתך והכסף כספך וכל אשר אתה רואה בבגדי ברכיה ובכל מלבושיו לך הוא, רק את הנער הזה הרחק מביתך ואל תשכן עולה באהליך, כי הנער הזה כקטב מרירי הוא, כדבר באפל יהלוך וכצפעוני יפריש, ואם תתן לו יד ושם בביתך ורבצה בך כל האלה הכתובה בספר התורה, ולכן הרחיקהו והסר את החרם מקרב מחנך והיה קודש. וזה הדבר אשר תעשה, מהר קח את בגדיו היקרים אשר עשית לו, הלא כספך הם, וסגרם על מסגר, ואותו תגרש מביתך, והיה כאשר יצר לו כי יחסר לו לחם חקו, ואמרת אליו, כי אם יתן ספר כריתות לבתך ונתת לו כפרה מאה רו״כ, ואנחנו והרב נעמוד על ימינך, ואם מאן ימאן נתן עליו בקולו ונכהו חרם, כי מי יריב ריבו? הן יתום נעזב הוא, אביו איננו ואמו אלמנה וגם רחוקה היא מעירנו, ובידנו לעשות עמו כטוב בעינינו.

נחום הפרוש „בקש למצוא חשבון מבלי שאול את פי בעל הבית” לא ידע את מי הוא נלהם ונגד מי יערוך קרב. כי מלבד אשר לא ידע את רוח הנער ברכיה, כי חזק הוא ממנו ומכל רעיו המתקוממים נגדו, מלבד אשר ברוחו הכביר יפיח בם ויסוערו כמוץ מגורן, עוד ידים עצומות, ידי אשכנזי שר העיר, תומכות אותו, ידים אשר כח להנה לשבר מלתעות אוילים ולגדע קרן כסילים המתימרים בגבורת ישע ימינם ולולא היה הדבר הזה, לתת ספר כריתות לבת נחמן, חפץ ברכיה ורצונו, לא גברה עליו יד אויביו לאנסו על זה נגד רצונו, ולא עצרו כח לעשות לו קטנה או גדולה.

גם נחמן, אשר הסכן הסכין לראות את חתנו יום יום זה חמש שנים, מבלי היות חכם ומבין דבר לאשורו, ידע יותר מנחום הפרוש ומכל הנלוים אליו, כי לא בריב ובתוכחות המה יגבר על ברכיה, כי אמיץ לב בגבורים הוא ולא יחת מפני מתקוממיו; על כן לא שמע לעצת נחום לדבר עמו קשות, כי יירא מפניו ללכת עמו בחמת קרי. ויצא נחמן מאת פני הרב וילך אל ביתו ולבו קרוע

לגורים. כן אמנם האמין לדברי אויבי ברכיה ובלבו גמר אמר לשלחו מעל פניו; אבל מה יעשה ואיך ישלחנו?—

כאשר בא נחמן לביתו בא גם ברכיה מבית אוהבו יעבץ, ותפוש ברוב שרעפיו הולך בחדרו אנה ואנה, ורוח נפעמה חרדת חותנו בא החדרה, וירא ברכיה בפניו והנם זועפים, ויבן ברכיה כי כבר הפיחו בו אויביו את כזביהם ויוליכוהו שולל להאמין בשוא, ולא דבר ברכיה דבר, כי חכה על חותנו, כי יפתח שפתיו עמו.

נחמן החריש התאפק רגעים אחדים, ויתן בבכי קולו ויאמר, למה היית לי הלך ותתן את בתך להשיא העולם את בתך יראי אלהים ללכת אחרי האפיקורסים? למה נתתני לחרפה ולשנינה בקהל עדת ישראל? ואנכי שמחתיך והביאתיך... ועתה... הפרד נא מעלי, כי נוגע אתה, ואנכי מה כי אסתירך בסתר אהלי? ויקומו עלי קהל גדול ויגדפו אותי בגללך, הנה הם אומרים כי טמאת את ביתי...

—מה הנבלה אשר עשיתי, ענה ברכיה, יקומו עדי שקר אלה ויעידו בי, אם לא על פניהם אכזיבם.

האנכי ארע את הקול אשר מצאו בך? ענה נחמן, הן ירא איש ספרים אנכי, ואני פי צדיק שמור, אם גם הרב בעצמו הגיד לי במו פיו כי אפיקורס אתה מה לי עוד לשאול שאלות? הידבר הרב שקר?—

ומה מני תחפוץ? שאל ברכיה.

—כי... כי...

דבר נא חותני, כי שומע אני.

—כי תתן ספר כריתות לבתי, ואנכי אשקול על ידיך...

אל תוסף דבר! קרא ברכיה, לא אקח מידך מחוט ועד שרוך נעל ולא תאמר אני העשרתי את ברכיה. הכסף קח לך ועשה סעודת מצוה להסידי עירך, וספר כריתות אתן לבתך הנם אין כסף.—

נחמן עמד משתאה—כי לא האמין ולא עלתה על דעתו, כי ברגע קטן ובלי עמל וכעס ישה זאת לב חתנו לגרש את בתו. כמעט שמע את דברי התנו האחרונים ורוח אחרת היתה אתו. רע ומר היה לו לגרש מביתו את העלם הזה, אשר היה לו עד הנה כאוצר נחמד וכל בני עירו קנאו בו על התנו זה יותר מעל עשרו, ועתה איכה יִפָּרֵד ממנו פתע פתאום?—אם היה ברכיה מסרב בדבר, אם היתה המלחמה כבדה בניהם, אם התערבו בזה החסידים והרב וברכיה התקומם נגדם ברוח חזק ובלשון מדברת גדולות ויחרפם ויגדפם והם הכוהו חרם, אז נקל היה לנחמן לעשות כדבר הרב ונחוש ולגרשה מביתו עד יתן ספר כריתות לאשתו. אולם כאשר מבלי כל ריב ומלחמה נתרצה ברכיה ברגע קטן לעשות כדבר נחמן, נהפך לבו ותפעם רוחו ויצר לו—ויבך.

ברכיה ראה כי מתנחם חותנו על דבריו ויך לבו, כי ירא פן ישוב אחור ואז אבדה תקותו, ויאמר ברכיה אל חותנו: אנכי מצדי לא אחפוץ

לגרש את אשתי, כי טובה היא בעיני, וכן אני בעיניה. אפס לא אתן כבודי לכלמה להתחנן על נפשי ולהתרפס לפני הנוכלים האלה אשר שנאה נפשי; הן אמת לא אכחד ממך אדוני, כי בחלה נפשי בהם ובצדיקיהם...

בצדיקיהם? קרא נחמן, ויקרע את בגדיו, בצדיקיהם? הכי באמת אפיקורס אתה? הוי לאזני ששמעו זאת!—אין זאת כי אם רוח רעה נכנסה בך! הוי ברכיה! אצוה לרתום המרכבה ונסע יחד אל הרבי מרוזין ויגרש את הקליפה מקרבך...

אנכי, ענה ברכיה ורוחו שבה אל קרבו, אנכי כבר מלתי אמורה כי מאסתי בחסידים ובר״בים, יהיה מרוזין או ממקום אחר, כי כלם תועבת נפשי הם, כלם, למקטנם ועד גדלם, מראשון ועד אחרון, ועתה למה אסע אתך אל הצדיק מרוזין והוא בעיני כנצר נתעב, כענן כלה וכרוח נושבת...

אוי לנפשי! קרא נחמן, אוי לנפשי ואוי לאזני! אמת, אמת דברו הרב ונחום! הס והחשה! כי לא אוכל לשמוע...

ביום ההוא נסע נחמן בעצמו, בלי התנו, להצדיק מרוזין, כי בכל אשר שמעה אזנו ובכל אשר נקרע לבו מדברי התנו, לא יכל למהר ולנתק את מוסרות הברית בין התנו ובתו מבלי שאול את פי רבו, האף אמנם ידע מראש את אשר יגיד לו הרב בשמעו את דבר התנו אשר שלח פיו בו ובכל הצדיקים. גם את נחום הפרוש לקח נחמן עמו ויסע רוזינה.

וברכיה הולך יום יום לבית אוהבו, אשר לא ידע דבר מכל אשר נעשה, שם מצא את אשכנזי תמיד ושם ידבר עמו, ויספר לו את כל אשר קרהו עם חותנו ואת אשר נסע חותנו אל הצדיק, וידע אשכנזי, כי קרוב לבא עת הפרד ברכיה מעל בית חותנו וישמור את הדבר בלבו.

ביום השביעי לאבל יעבץ שב נחמן מרוזין—ובעצם היום ההוא נתן ברכיה ספר כריתות לאשתו ויצא מבית נחמן.

י״א.

זבח משפחה

העיר עציון־חבר היתה כמרקחה והחדשות האחרונות השכיחו את הראשונות. חדלו אנשים ונשים לדבר מאשכנזי שר העיר ומיעבץ משנהו; אחרי כי לא בא אשכנזי ביום השבת לבית המדרש להתפלל, כסוכן בית ראטהשילד קונה ערי ארץ ישראל, גם לא נסע ביום השבת במרכבה, כאחד מל״ו צדיקים, למען הסתר צדקתו שלא יכירוהו, כי אם כאפיקורס פשוט התפלל בביתו או לא התפלל כלל. מי יודע? ויחדל העם השואף לחדשות בכל עת ובכל שעה לדבר אודותיו, כי כבר נתישן אצלם בשמנת ימים, ואף כי אחר אשר אנה ה׳ לידם חדשות מקרוב באו, חדשות נצורות נוראות ונפלאות. ברכיה

המושלם בכל המעלות—כאשר נקרא בפי כל אנשי העיר וביחוד בפי הנשים המקנאות בנחמן ובבתו—נהפך פתאום לאיש אחר, ואחרים אמרו כי דבוק נכנס בקרבו, ועל כן נטה מדרך הישר, והוגה בספרי מינים, ומפיו התמלטו מלים אין הבין בם, כי מי יבין את זאת שמושלם בכל המעלות כמוהו יוציא עתק מפיו על הצדיקים ועל החסידים? וזה האות שרוה עועים אהזתהו, כי אחר אשר חזקה עליו יד חותנו לגרש את אשתו, לא לקח כפר מידו ויתן ספר כריתות לאשתו הנם אין כסף, והלא היה יכול לקחת כסף הרבה מיד חותנו לבעבור תת חפשה לבתו, ובלי ספק השתגע.— הדשות מבהילות כאלה די בהנה להרעיש את כל העיר ולהרבות שיחה לכל הנשים השאננות בעצין חבר, אשר מנקיון שנים ומחסרון כל יודו לה' חסדו אם יתן להם ענין לדבר ולשוח בו מן הבקר עד הערב ולבלות זמנן בו.

גם שנת ברכיה לא ערבה בלילה ההוא, בצאתו מבית חותנו לבית מלון אורחים, לפנות ערב, אחרי תתו ספר כריתות לאשתו, מקור חדר מלונו ומקפאון אשר על חלונותיו נתקררה מעט מעט המית רוח הסוערה אשר בערה כאש כל היום העבר, וירא ויתבונן כי אמלל הוא. מפונק מנער בבית אבותיו ובבית חותנו, הסכן הסכין להפיק כל מאויו לבלי יחסר לו דבר, את כל אשר שאלה נפשו נתן לו, משרתים עמדו לעשות רצונו, לחמו נתן בעתו, לא לחם צר כי אם לשובע ולעונג—ועתה מה יעשה? כסף לא לקח, בידו אין מאומה, אביו מת ואמו נשארה בחסר כל, ואנה הוא בא ומאין יבא עזרו?— הן אהב ומודע אחד יש לו בעיר הזאת, הלא הוא אלעזר יעבץ, בחדרי לבו עמוק עמוק ידע ברכיה כי אהבתו ליעבץ יסודתה באהבתו לבתו, וזאת האהבה המסתרת, אשר לא עברה עוד משכיות לבבו ועודה התומה בצרור נפשו, היא היא אשר הגרה בעוז מתניו להסיר מעליו נחשתי הנשואין ולהתיר אגודות מוטה, למען יהיה חפשי משעבוד אשה, מבלי בקש חשבנות רבים, ומבלי הבט אל המצב הנורא אשר נשאר בו עתה אחרי הפרדו מהותנו ומביתו.
הפנה יפנה כעת אל אוהבו יעבץ לעזרה? הלא ישכב בבשתו ותכסהו כלמתו! הן זה האיש יעבץ היה עד הנה הדל והעני ויד ברכיה תמכתהו, כגמול אלי אמו כן יהל תמיד לחסדו בעת צרה כאשר אזל הלחם מביתו, וברוח נשברה ובנפש נענה לקח יעבץ ממנו אשר השיגה ידו לתת לו, ועתה נהפך הגלגל כי בין לילה היה יעבץ לראש, והנהו יושב בהיכלו עונג, ונגיד ומצוה הוא לכל המשכימים לפתחו, ואיכה יבא אליו כעת ולבקש עזרתו? ואיכה ישא עיניו לראות את הנערה אשר היתה נכבה לכל התהפוכות האלה מבלי אשר ידעה עד מה?—ומי יודע אם תשים לבה אליו, אם תאבה לדבר עמו?—רעיונות כאלה וכאלה הכבידו אכפם על ברכיה בלילה ההוא, ותדד שנתו מעיניו אף לא עלה על יצועו וילך הלוך בחדרו הנה והנה.

שמנת ימים עברו למן היום אשר עזב ברכיה את בית חותנו, ואשכנזי ויעבץ ידעו את כל אשר נעשה, ויחכו יום יום, כי בא יבא ברכיה אליהם לשכון

כבוד בחצר בחדר אשר הכינו לו, ואם אמנם תמהו תמה על בלתי בואו, לא מצאו שעה מוכשרת ללכת אליו ולהודע מדוע בושש הוא לבא, מרוב עבודתם כל הימים האלה לעשות סדרים נכונים בעסקיהם החדשים אשר דרשו שנויים ותקונים הרבה, ויאמרו בלבם, כי עוד לא קמה סערת רוחו ברכיה לדממה, ועל כן לא יאבה לראות פני אוהביו עד אשר תשכך רוחו ותנוח דעתו, ובין כה וכה יבואו גם הם אל המנוחה, והיה אם לא יבא אליהם בעוד ימים מעטים והלכו לבקש אותו ולהביאו אליהם „—וברכיה ישב בחדר מלונו כל הימים האלה, לא יצא החוצה, ויהמום מזמות ויפלס נתיב לרעיוניו למצוא את הדרך אשר ילך בו בימים יבואו להגיע אל מטרתו. הן אמנם לא אמר נואש לתשועת אוהבו הישן יעבץ ולעזרת אוהבו החדש אישכזי, אבל עוד לא מצא און בלבבו לדרוש עזר מהם ולהשליך עליהם יהבו, ועל כן לא מהר לבקרם בהיכלם.

(הסוף יבוא)

אל כבוד הרב המו"ל שלום.

כתולדות תבל ומלואה כן גם תולדות עיר ועיר לו גם יושביה מצער המה יתנשאו לפעמים בני איש הראוים להכתב לדור אחרון, ומה גם עירנו עיר דובנא, זאת העיר העתיקה, קריה הנכבדה, עיר ישבו בה מלפנים רוזנים וקצינים רבנים וחכמים, בה ישבו כסאות למשפט לומדים מופלגים, וינהלו את עדתה על מי מנוחות, מי התורה והחכמה, וישביעו את אחיהם מפרי עץ הדעת להורותם הדרך הטוב בו ילכו לבטח, ויסולו לפניהם המסלה, מסלת־החיים, גם נוטרים שתו מסביב לסקלה מכל אבני נגף וצורי מכשול לבל יכשלו בלכתם, עד כי היתה עדת דובנא אז למופת בין יתר הערים, בעבור מדותיה הישרות וחוקותיה הטובות ובצדק כנוה „דובנא רבתי", רבתי בתורה, רבתי בחכמה, אך לשמע אוזן נשמע כל אלה מפי זקנינו, את אשר הגידו להם זקניהם ספרו לנו, וכל תעודה ומקור נאמן לא היה לנו מכל אלה עד היום.

הפעם אודה ד', על ידי הישיש הנכבד הוא הגביר המשכיל ה' שומסקי נ"י הנודע מאז לאיש ישר העושה טוב לעדתו ואשר כל עמלו אך לטובת העיר ויושביה, והמקרה הביאתהו להוציא גם הפעם דבר טוב ומועיל, כי מעז יצא יצא מתוק, ומגלגלין זכות ע"י זכאי. . . וזה הוא: כי מאז לקח אחר כבוד ותהי לו משרת הגבאות בביהכ"נ הגדולה על שכמו, הרים ויפאר את בית-אלהים זה אשר נורא היה וגם זה לא כבר כדרכו תמיד אך לעסוק בצרכי תקוני הבית הזה, הצליח במעשהו לגלות לעינינו פנקס ישן נושן עתיק יומין אשר הי' טמור ונעלם עד הנה מעין רואה, ואיש לא שזפתו, במקום ארון מיוחד אשר לא אחד מלפניו בא על מהבואו, הוא האחד אשר הוציא מאפילה לאורה, ועל ידו נגלה לנו המטמון היקר הזה, כי לולי הוא, כי אז בלה מזוקן על משכבו, שן העת המכלה כל אכלו כדבר, ולא נודע קברתו עד היום הזה.

רבים המה הדברים אשר נקבצו ובאו אל תוכו זה יותר משתי מאות שנה אשר חלפו הלכו למו, דברים הראוים לפרסמם בזמננו עתה, בו חוקות וגבולים אשר גבלו לנו הראשונים לא יבושו גם עתה כי ידברו בשער, עתה עין בעין נראה את יפי העיר הבנויה וצלמה אשר היתה לה אז, וכי לא שקר הנחילו לנו אבותינו בשמיענו תמיד תהלתה בפיהם ויהללוה וישבחוה, כי אמנם לה נאוה תהלה.

ולדוגמא העתקתי איזה רשימות מגוף הכתב אות באות כאשר שמה, ואערוך אותן פה לעיני הקוראים למען יתבוננו גם המה על רב טוב הצפון בדורות קדומים, ואשר יוסיף לוית פאר לכל עם ישראל, ובכן יאבה נא כבוד המו"ל לספחן אל אחת מחוברות המכתב-עתי הזה, ולפנות להן מקום באשר יחפץ.

ג. רובל.

דברים עתיקים מפנקסי הקהלות.

א.) ב"ה יערסלאב תל"א

הקול ברמה נשמע לאזנינו, קול ענות, קול החובים והרופים בקהלות גלילות אשר קמים וגם נצבים אנשים נגדם, ועושים קנוניות וקשרים להרבות מחלוקת בישראל, וכן לא יעשה בישראל, ובודאי היה לנו לפנות מכל עסקים ולא לעסוק כי אם בעניים של האנשים ההם, אך מפני טרחא דמלתא ובעבור משאי שא"א לעמוד בו, והלוא עתה מלפקח על אודותם, והדבר יצא מפינו להכריז בחו דלמטה בכל בתי כנסיות ביומא דשוקא פה ובכל בתי כנסיות שבכל הארצות, והכרוז הוא בתוקף מס"ד על דקוטרי קשרים, ותוקף גזרותינו בהם שעברו הכרוז בכל בתי כנסיות שבכל הארצות בקנס מאה אדומים מכס כל המוחזק ומעכב ובהעברת הכרוז ועונש אשר לא יוכל שאת.

וזה לשון הכרוז.

ואלופים הקצינים ראשים מנהיגי הארצות יצ"ו לאזן מדיע, מאחר דז זך גיפונן האט, דז איין שטריזה אונ' מחלוקת האט זך דער וועקט אין גליל העלם, דז מעט האט גליל ווער צרק גנגון אונ' חרדה מחון גהוער מעמד ומצב הגליל שארית ישראל, אונ' איז פר קימט גיוואן ממה מהאלופים, אזו האבן הוני ר"א יצ"ו דיא זאך פר זך גנומן אונ' האבן גישטראפט דיא לייט דיא האבן אן גהויבן אונ' דיא דא האבן איין חלק דראן גיהאט, וועלכי דז מען ניט וויל פורט זיין מפני הכבוד, ומאחר דז זך וולבי זבן דרוועקן אין קהלות דז לייט מכין קנוניות וקשרים בעו"ה, דיא ניט זיין דהרוש גיוואן אונ' זיין עובר אויף חרמות קדמונים, אונ' זיין מחריב דיא קהלות, אונ' איבר וולבי

מעשים קאן מען ניט יוצא זיין ידי חובות כרגא דמלכא, אונ' קהלות וגלילות שולדיקן זיך אין דריבר ביי'א פריצים אונ' גלחת וואש אייטל סכנות נפשות איז, דיא זעלביגן זיין רודפים גמורים לא יאבה ה' סלוח להם, רוני ד"א יצ"ו העטין זיך איצונדרט פר זיך גנומן אונ' גישטראפט, נייערט זיא זיין טרוד הייצנדרט בסילוק כרגא דמלכא, אונ' גיבן ראשי יהוד קציני מנהיגי ד"א יצ"ו רשות ומקל ורצועה לראשי הגלילות ולראשי הקהלות דז זיא זאלין רודף זיין זולכי לייט אונ' שטראפן מיט הרפות אונ' קנסות ותפיסות אפי' בדיני גוים אונ' אל דיא הוצאות זאלן זיין מכח קשרי קשרים, אונ' וואש זולכי זכן וועון גוועזן ווערט מען געבן זיין פון זייער הויז אונ' אייער קליידר קין והוים, אונ' דיא זעלבגן לייט דיא זולכי זכן אין הובן זאלין כל ימיהם קין התמנות האבן אין איין קהלה אין גליל, אונ' קין חזקה האבן זיא נאך אזי קענטיש קומר אונ' דיא ווען זולכי זכן טאן אין ווען קנוניות וקשרים מכין זיין מוחרם ומנודה מנפיש מכל קיו, ותבוא בהם כל האלות הכתובות בתורה, מאחר דז זיא ניט האבן התמנות אויך זיך זעלבשט אונ' איבר דער קהלה אובר גליל אונ' אויף דעם כלל, כי קשה מחלוקת לפני המקום, אונ' זיא גידענקן ניט דז מיר זיין שפל אונ' מאוס ונמאס בעיני האומות מכין זולכי לייט נאך דז מיר בעו"ה זיין שפל ונבזה, אז ידוע איז דז שרים רבים רידן פון זולכי זכן, אונ' פון דעם מכין דז וואש איך גיט אונטר יהודים, ע"כ זאל איטליכר משים על לב זיין ניט צו גין אונ' זולכי דרכים דעם וילכו בדרך טוב, אונ' דער דורך איז איין גישריבן גיווארן בפינקס דד"א יצ"ו בתוקף פס"ד גמור.

עד כאן [illegible] הנ"ל

עוד נכרז כרוז זה בזה הלשון

אויך לאזט מען מודיע זיין אונ' מתרה זיין בזה הכרוז, וויאן דוא לייט דיא זיין עוסק בזיופים פון גאלדשמידן הן אין אנדרי עסקים, דז מען זולכי לייט ווערט מוסר זיין לשררות אונ' ווערט גילט אויך זיא לייגן לבער הקוצים מן הכרם כרם ה' צבאות, אויך דיא דא גנבות קויפן אונ' דיא דא זיין סרסורים בין גוי לגוי, אונ' דיא דא מגלה זיין מסתורים של ישראל בפני ערלים, אונ' דיא דא ווערן אונ' לערנען יודישי מדות לערלים און יהם ולמשמעותם, דער חרם הגדול והנורא בתקיעת שופר וכבוי נרות וואש געגבן איז גיווארן בלובלין וגראמ"יץ תל"ו ווערט חל זיין אויף דיא פושעים אונ' אויף דיא זיך התמנות אטמן פון שררות, אונ' דיא זיך מציל זיין ע"י שררות דז זיא קין מסים זאלן געבן, דיא זיין גורם הוצאות מרובות לא יאבה ה' סלוח להם, זולכי לייט זיין מנודה מיתתי עולמות אזו ממון איז הפקר, אונ' ווען איין מפלה ווערט אויף זיא קומן זאל מען זיא ניט העלפן ארבא מען זאל זיא מוסר זיין אין דער שאול תחתיה אונ' מפרש זיין מקהל הגולה.

שום שמש ושתדלן וסופר לא יתנו כתב מליצה לשום שילר ופריין

לעזור להם, כי דבר זה גורם מכשולות ופונה בהקהלות אשר באים לשם עם כתבי מליצה הנ״ל.

ב) איסור מגילות סתרים וביטולם

מגילות סתרים, דהיינו כל כתב דנוגע בשום אדם בעולם הן דבר שבממון אפי׳ פרוטה, או העדר כבוד או הלוקת כבוד או ישום ענין מכל מה שהפה יוכל לדבר והלב להשוב דמחבר בין שני צדדים, והצדדים ההם לא עמדו ביחד לדין הן בפני איזה רב או ב״ד או מנהיגים או רוזני ד״א או רבני מ״צ דד״א אשר לא נכתב בכתב ההוא לשון פסקיו, וכמבואר בדפים דקודמים אזי הכתב ההוא אשר לא נכתב בו נוסח פ״ד גמור הכתב ההוא בטל ומבוטל כחרס הנשבר, והכתב ההוא כאשר יגע בו הצד השני רשות לו לקרעו, ואם ירצה להוציא הכתב ההוא בדין מיד בעל הכתב ההוא מחויבין הב״ד להזדקק לדבריו ולהוציא הכתב בכפיות לקרעו, וככל המבואר בענין ביטול מגילת סתרים בדף גראמניץ תל״א ויערסיל ת״ל, וככל הדפים הקודמים להחמיר בביטול ההוא מאוד.

ג.) את חטאינו אנחנו מזכירים היום שנתפייסנו להמפייסים ומפתים אותנו להתוועד במקום הסכנה והמקולקל יערס״ל הע״ל לכל הסיבות והמבטלות, ויפה דברו ובזמנה דברו קדמונינו בוועדים העוברים לאסור באיסור גמור להתוועד ביערס״ל, בכן אנחנו תוהים על הראשונים אשר שמעו לקול מלחשים ומפתים אותנו לבא לכאן, וכדאי היינו לחוב בעצמינו שעברנו על החרם אשר החרימו הקצינים המנהיגים הרוזנים בוועדים שעברו, בכן קיימנו וקבלנו עלינו בחרם מה שקבלו עליהם הקדמונים שלא להתוועד עוד בעיר מקום סכנה הנ״ל, רק כעשרה פרסאות מיערס״ל ובוועד גראמניץ תל״ב יפקחו הדרצית באיזה מקום נתוועד, וכמה שבועות קודם יריד יערס״ל, ולשם לא נבוא להתוועד בשום ענין בעולם, וככל תוקף המבואר בדפים הקודמים בכל ההומרות.

כל דתקנות המפורשים בדפים הקודמים שאינם סותרים תקנות שבדף זה, כלם שרירים וקיימים כאלו יצאו מפינו היום, כ״ד האלופים דקצינים הגומרים בעצת ה׳ יום ה׳ ג׳ תשרי תל״ב בוועד קודש פה יערס״ל.

כ״ד אלופי קציני רוזני מנהיגי ד״א יצ״ו היום יום הנ״ל.

אני מנחם בא״א החסיד מוהר״ר בנימין זצ״ל מצודרניק
" " הקטן יששכר בער בלא״א הרב הגדול בדורו כמוהרר יהושע העשיל ז״ל מקראקא.
" " יעקב בלא״א הר״ר יואל ז״ל מפוזנא.
" " הקטן שמואל בא״א מוהר״ר צבי הירש זצ״ל ה״ר מקראקא
" " יצחק אייזיק במוהר״ר אלעזר זצלה״ה הנקרא אייזיק ראזנויש מלבוב
" " אשר בן לא״א הר״ר דוד איש מבית לוי מלבוב
" " מרדכי בלא״א הר״ר שמריה שמעקל זצ״ל מלובלין
" " הקטן משה יוסף יהודא בלא״א הר״ר מאיר זצ״ל מהורדנא

" " יוסף בן לא"א הר"ר משה ז"ל מלאדמיר
" " אביגדור בלא"א הר"ר אברהם כ"ץ זצ"ל מקראסניפולי פוזנא
" " יהודא ליב בן אה"ר ר' נפתלי יצחק ז"ל מפרעמשלא
" " הקטן חיים בהרב הגדול ומופלג מוהר"ר . . . צבי איש לאנדוי זצ"ל

ע"ב הועתק מפנקס ישן נושן אשר איזה דפים ממנו נמצאו בתוך הפנקס של עירנו דובנא.

ב.

העתקה מן גוף הפנקס

דף ל"ב ע"א.

ב"ה

אנחנו הה"מ יחד נתוועדנו, וגל המנין עמדנו, למיזל בתר רובא רוב דעות וזה יצא ראשונה לעשות שלש כתות אנשים שמאים נעלמים, דהיינו כת אחר כת, באופן אחר שיגמרו כת ראשונה יעשו כת שניה ואח"כ כת שלישית, והשמאים הנ"ל יעריכו את כל בתי הקהלה ויברר מכל כת וכת דעה הממוצעת ואח"ז לברר דעה הממוצעת משלשה רייסטר הממוצעים, ולהטיל בהרם על הנעלמים הנ"ל שיעשו מעשיהם לשם שמים ביושר ובתום לבב בלתי שום משא פנים שבעולם, ובכלל ההרם הנ"ל על הנעלמים שלא יגלה דעתו לשום אדם, רק כל א' וא' ישב לבדו במקום מיוחד לגמור הרייסטער שלו. וכל שלשה שמאים שבכל כת וכת לא יהיו קרובים זה לזה, והשמאים יעריכו א"ע ג"כ ויקום הדבר ג"כ ע"פ הרייסטרין הממוצעים וכל אחד וא' מבני הקהלה יכול לפטור עצמו מהערכה הנ"ל בשבועה עד כלות שני שבועות אחר גמר השמאות, ואחר שיוקח מהקלפי תשעה פתקאות מהשמאות הנ"ל יקחו תיכף מבעלי קלפי הנותרים שלשה פתקאות והם יהיו משביעין את האנשים מבני הקהלה האומרים שכבר מהם הערכה, ואין המשביעין הנ"ל רשאין לפשר עם האנשים הנ"ל, וכל איש אשר איננו פה יותן לו ארכא שני שבועות מיום בואו לפטור א"ע בשבועה, וקודם השמאו' הנ"ל יבחרו שלשה אנשים משגיחין רגירדש אנשי אמת על פיהם יצאו ויבואו כל הוצאות והכנסות הקהלה, גם נמנו וגמרו שחלילה לשום פ"ה ליטול שום שכר התימה מכל עניני עסקי הקהל, והפ"ה אין רשאי ליתן שום קוויט אף לאיזה דרשן או על משקה, רק רשות להקהל לשלוח ברגלים ללומדי תורה כתקנות הקודמין, והמשגיחין הנ"ל לא יהיו פסולי קורבה זה לזה, ומחויבים לרשום באר היטב כל הוצאות והכנסות בכתב כדי לקיים והייתם נקיים וכו', טקסי מו"מ יהי' עפ"י חרם כל הנ"ל עמדנו עפ"י החקירה ובחרנו רוב הדעות הנאמרות בהקהל האלופים ראשים רוזנים

בית

נגידים ושאר בעלי סכומות ובאנו עה"ח יום כ"ו ניסן תקך"ואו פה דובנא רבתי .

נאום הק' נפתלי הירץ הה' פק"ק הנ"ל

ונאום מאיר בהגאון מוה' יצחק ארי' גינצבורג

ונאום הק' יהושע העשיל ספרא

עניני שמאית דף ל"ז ע"ב

הנהגת נ ע ל מ י ם כבה יהי' ארבע פתקאות יקחו מהפתקאות השייכים לשמאים והשלשה הראשונים יהי' שמאים קבועים, והרביעי נקרא ק"ץ, וכל אחד מחויב לעשות הערכה על כל בני הקהלה לבד הפסולים שלו, וכן השונא שלו לא יערוך העלם .

סעיף א) השמאים מחויבים לישבע בפני השמש או בפני הנאמן שיתנהג עם כל א' וא' לשם שמים וכפי התקנה בפנקס זה ושלא יערוך הפסולים שלו ושלא יגלה א"ע לשום אדם . —

עניני שמאים גלוים דף ל"ט ע"ב

סעיף צ"ה) השמאים לא יותר משלשה אם לא שיהי' צריך שעה לפי ראות עיני אלופי הקהל להוסיף עוד שנים , ושלשה שמאים אלו יבחרו משלשה קלפות, היינו מי שסכומו עד גהול יעשו קלפי א', ומגדול ועד שני ג"ד ולא עד בכלל יעשו קלפי שניה, ומשני ג"ך ולמעלה יעשו ק. פי שלישית, ומכל קלפי יקחו איש אחד ושלשה אלו יהי' שמאים, וכן הדין לאובר שמאים :

סעיף ק"ב) השמאים לא ישבעו כפי הק התקנה עד שיקבלו על עצמם אלופי הקהל שלא להכניס ראשם ולא יזדקקו למעשיהם, השמאים יעריכו לכל בני הקהלה בסכום, והקהל אינם רשאים לפשר עם שום אדם, רק עם שתורתו אומנתו ויושב באהלה של תורה, והוקא שני שנים אחר החתונה שלו ולא יותר, ואם יהי' ספק בין השמאים. אחרי רבים להטות וכן יקום .

סעיף ק"ג) השמאים לא יאחרו מעשיהם יותר משני שבועות, ובעד שכר טרחתם עם ההוצאה יתן לכל א' וא' שישה והי' פ' לכל שבוע עם אבילה שתי', וכן הדין לאובר שמאים שיצה זה' לכל א', ומחויבים לגמור מעשיהם בשבוע זהת ולא יותר .

סעיף ק"ואו) השמאים יהי' עינהם פקוחות על כל איש מי שהוא. מטופל בבנים והוצאה שלו מרובה , או שיש לו הוצאות הכרחיות או יתומים מוטלים עליו , ועל איש כזה יעינו להקל מעליו סכומו .

סעיף ק"ז) השמאים אחר שיצאו מהקלפי תיכף ומיד מחויבים לילך אל הבית המיוחד להם, ולא יצאו מפתח ביתם אפילו בשבת עד שיגמרו כל השמאות, ויהיו עמהם שני נאמני הקהלה להשגיח עליהם שלא יבוא שום אדם

אליהם להמליץ בעד איש א׳ הן בכתב והן בע״פ, וע״ז מחויבים השמאים לישבע שיהי׳ מעשיהם באמת וביושר לטובת הקהלה, ואחר שיעלו השמאים מהקלפי מחויבים תיכף לישבע בבהכ״נ בפני שני נאמנים ופה״ח, שנים מהשמאים בגודל והנשארים יענו אמן. וכן הדין באובר שמאים.

סעיף ק״ח) מי שהי׳ לו שונא אצל השמאים יבוא לפני אלופי הקהל יצ״ו וכבוד הרב נרו, ויברר דבריו שהשמאי שונא לו. אזי יבוא לפני אובר השמאים.

סעיף ק״ב) שום אדם אין רשאי לכבד את השמאי או את בעל העברה כי יהי׳ לו ברית מילה אף שיהא השמאי מוהל, או שיהי׳ פה״ח, ואף שיהי׳ בעל ברית עמו פסול דאורייתא אינו רשאי לכבדו שום כיבוד שלא יצא מפתח בית השמאים, ואף שיהי׳ הפה״ח בעצמו שמאי או מעריך לא יצא להתעסק בעסקי הקהלה רק הבמקום שלו והוא יהי׳ עם השמאים.—

סוף

על דבר המלמדים דף ס״ח ע״א

בהיות כי נעשה מלאכת ד׳ רמיה בהני מקרי ומתני ינוקא דלא גריסי ולא דייקי שפיר, עושים הכל לשם ממון, עושים סלסול בעצמם להרבות בשכרם ולרבות תלמידים יותר מראי ואינם יוצאים ידי חובם נגדם, באין גדרין אין תישים מחמת תלמידים הנפישים, לכבוד עצמם דורשים, כי קא מפשי אדעתא דנפשייהו מגשי תלמידים לרבות שכרם, בכן באנו למגדר מלתא ועשינו מתקנא ביניהם, אותן מלמדים גמרא עם פי׳ התו׳ אין להרבות בתלמידים יותר מעשרה והלף עבודתו יהי׳ משכורתו המשה עשר אדומים לזמן ולא יותר, ואותן המלמדים גמרא לבד יהי׳ להם חמשה עשר תלמידים ומשכורתם יהי׳ שני מאות זהו׳ לא יותר, וסך מקרי דרדקי יהי׳ המשה ועשרים תלמידים ומשכורתו יהי׳ מאה וחמשים זהו׳ ולא יותר הלילה הולין למלמדים להרבות בתלמידים או בשכרם יותר מקצותא הנ״ל, וכל מלמד מחויב להביא רשום בכתב אמת התלמידים שלו להראש הפרנס חודש שבועתים תוך הזמן, ואם המצא ימצא איזה מלמד שעבר על התקנה, ובעט שקר ירשום רשימה שלו ענוש יענש בעונשים קשים כעובר על גזרתנו, ועל אביהם של התלמודים לשלם שכר למוד מדי חורש בחדשו ואם יעשוק השכר חודש א׳ רשות לדחות בנו מהדרו והלילה לשום מלמד למיעל לחדרו, כל הנ״ל מנויה וגמורה בחברה רוזני נגידי קציני מנהיגי הקהלה בצירוף כבוד הרב המאה״ג אב״ד ר״מ, חח״ס תק״אלף.

הק׳ יצחק משה כהנא חק״ק דובנא רבתא יע״א

יצחק דובער הלוי

הק׳ אברהם במוהר״ר יוסף זצ״ל

יוסף בלא״א כ״מ עזריאל זצ״ל

הק׳ מנחם מנס בהנגיד מוה׳ אבינדור זצ״ל

אב״ד והסבמוהר״ר יהודא ליב

דיני תכשיטין ובגדים דף צ"ג ע"א

עת צרה היא ליעקב צרה אל אחותה נגשת, נגששה כעורים באפלה ואנו הולכים ודלים, וכצאן לטבח מובלים נתננו מנוד ראש בלאומים, ידו עלינו גורל כהפקר במדבר, ומהראוי היה להוריד עדינו מעלינו ונלבושה שקים כורנו ולהעלות עפר על ראשינו על עם קדושי ד' כי נפלו בחרב, לזאת פקחנו עינינו ושקדנו על תקנת בני עירנו לבל יהיו לקנאה ולמראות עין בין האומות אשר אנחנו בתוכם בגלות המר והנמהר.

וזאת אשר יצא מאתנו הנבחרים מכל האלופים רוזני נגידי מנהיגי הקהלה הדשים וגם ישנים בצירוף כל רוזני נגידי יחידי סגולה כל הבעלי סכומות עד א' לא נעדר, קימו וקבלו כולם עליהם ועל זרעם לאשר ולקיים את כל היצא מאתנו בל יחול דבר.

א) חל איסורא על בנות עירנו ללבוש בימי החול שום בגד של משי כי אם ויסטין וברוסטיכר וליבקאטנישלך רשאים להיות של משי ושל פרטור ישן, רק לא יהי' מצופים כלל בזהב או בכסף ופשיטא שלא יהי' שום ציפוי כסף או זהב על שאר בגדי חול הן על היזפא והקליד ופרטוך בשום ענין אך ברוסטך של פאסמן שמעט חוטי כסף או זהב בתוכו מותרים לחול, ולסבב על הקליד של חול פעם א' בפאסימן הנ"ל מותרים.

ב) ולא ילבשו בחול שום שלאמין פוטר משועלים ולא שאר פוטר משועלים כי אם בבגדי שבת מותרים ליתן אותם תחת בגדיהם אותם פוטר הנ"ל שיש להם מכבר על בגדי חול, אך הדשים לעשות מהיום והלאה אין רשאים לעשות פוטר משועלים מהדש, כי אם שלא יהי' שוה יותר מארבעה אדומים, ובאופן שיהי' כל דפוטר הנ"ל שוה על כל הבגד מראש ועד רגל, ומכפנים יהי' שוה כבחוץ, והכל לא יהי' שוה יותר מארבעה אדומים לערך.

ג) בגדי שבת ויו"ט העושין מהדש רשות להן לעשות בגדי גרעדטור הלוק בלי שום ציפוי כסף או זהב כלל, אך דראייט ודמשק ופיטור ואטלוס וסמוט אסורין לעשות מהדש, אך מי שיש לדן מישן בגדי דראייט ודמשק מותרין לשבת ויו"ט אך לא יהי' מצופים כלל שום זהב וכסף ואטלוס וסמוט ופרטור אסורין אף חישנים אף לשבת ויו"ט אך וויסטין וליבקטנישלך וברוסטיכר מותרים אף מצופים לשבת ויו"ט ובחול לצורך סעודת ברית והתונה רשאין ללבוש בגדי שבת ויו"ט כנ"ל.

ד) אינם רשאים לילך בשום תכשיטי זהב ומרגליות ואבנים טובו' כלל כ"א שטערן טיכל שלא יהי' בו שום שטיקלך אף מזויפים ולא יהי' שוה יותר מחמשה אדומים, אוירינג קילטשש עם רובין מותר בלי שום בהענגליך כלל אף מרגליות א' אין רשאה לתלות, אלמוגים מותר רק לא יהי' תלוי עלי' שום נובל ולא שום שטיק ואף לא מזויפים.

ה) הבתולות מותרין ללבוש הכל ואינן בכלל הת קנה הנ"ל עד אחר נשואין, וזה יהי' תכשיטי בתולה, שלשלת א' ולא יהי' שוה יותר מחמשה

ועשרים אדומים ובינדא עם מרגליות ושטיק וקאניק ולא יותר, גם אורינג עם שטיק רשאה ומי שאין לו שלשלת ילבישה מרגליות ד׳ או ה׳ חוטים ולא יותר, וכל זה ביו״ט ובשבת שיך על חתונה, ובחול שוה דינם בתכשיטין כשאר נשים.

ואו) אנשים לא ילבשו בחול שום בגדי משי כלל ואף אויף שלעק אסורים לעשות מחדש של סמוט על חול, אך מי שיש לו מכבר רשאי אך לסעודת ב״מ וחתונה ולכבוד אורחים רשאי אז לילך עם אויף שלעק סמוט הנעשים מחדש, פיטר דין אנשים שוה כדין הנשים הנ״ל ואנשים מותרים בהם אף בחול כמו בשבת ויו״ט, אח״ז הותר מכללו הנ״ל לעשות אף מחדש אויף שלעק של סמוט לחול.

זיין) בגדי שבת אין רשאים ללבוש כ״א בגדי גרעדטור אף לעשות מחדש וכן לי״ט אף מי שיש לו מכבר בגדי אטלוס או דראייט רשאין ללבוש ביו״ט דווקא ובזופצא כלל אסור.

חית) אין רשאין לשלוח מהקהל לשום אורח ורב יין כלל, גם אינם רשאין הקהל לשתות יין אף במסיבה ממעות הקהל בשום ענין.

טית) שום בעה״ב אין רשאי לשלוח לשום אורח בעורם ולא לשלוח מ ות בכלי של כסף כלל, ולא יביא אתרוג לבהכ״נ בכלי של כסף.

יוד) כל התקנות הנ״ל חל על כל אנשי עירנו חוץ מכבוד הרב והרבנית וב״ב.

י״א) כיבודים לב״מ אין רשאים לכבד יותר משמונה אנשים חוץ מוהלים וקוואטיר וסנדק והעומד לפני הברכה והמביאו ללפני הברכה.

י״ב) שום יולדת לא ישלחו שום מרקחת לשום אדם כ״א להרבנית ולהמילדות.

י״ג) חל איסורא על בעל הבית שלא יחזיק בביתו שום ראש דוכנא שמגלח זקנו ופשיטא שחל האיסור על המלמד, גם משרת שמגלח זקנו לא יחזיק שום בעה״ב, ולא ילך שום ר״ד או משרת מנערים בארמילקי של סמוט וספאדיק מחופה סמוט או שאר מיני משי.

י״ד) העושה חתונה לבתו מחוץ לעיר אסור לו לבקש על החתונה בני העיר ע״י השמש ושליחו כ״א קרוביו פסולי דאורייתא, ומחויב ליתן מ״ע ה״א. אף שעושה החתונה במקום ישוב שאין שייך לפ״ק כאלו עושה פ״ק.

הדברים האלה חלים על כל בני עירנו כקטן כגדול, אף להבאים ממקומות אחרים לקבוע דירתן פה י״ב חודש בכלל התקנות המה וכל מי שיעבור דבר גדול או קטן מכל הכתוב בספר הנ״ל מעל״ד גדול עונו מנשוא ואיש בחטאו יומת ולא ניתן לערבון א׳ בעד חבירו אף על מי שיש בידו למחות אין אחד ערב בעד חבירו, כי אם איש בחטאו הוא לבד יומת, ולהשומע ינעם ויבא ברכת טוב, ויראה ד׳ בענינו ויאמר די לצרותינו, ויוליכנו במהרה קוממיות לארצנו, ע״י מבשר שלום ישמיע שלום בגבולינו.

כל הנ״ל נעשה מהיום דלמטה עד משך שלשה שנים רצופים, וחל על כל בני עירנו, ומי שנוסע מפה למקום אחר רשות לילך שמה כאוות נפש

ולא ניתן עליו חומרי המקום שיצא משם , הכ"ד הנבחרים מכבוד רוזני נגידי מנהיגי הקהלה חדשים וגם ישנים ובצירוף האלופים נגידי יחידי סגולה הנ"ל בצירוף כבוד מ' הרב המאה"ג המפורסם אב"ד דק"ק הדרוב נ"י היום יום ד"ב אלול תק"זיין לפ"ק .

נאום הק' ארי' ליב בהרב מוהר"ר שמואל זצ"ל .

ונאום יוסף בא"א כמוהר"ר עזריאל זצלה"ה .

ונאום מאיר במוהר"ר יואל ז"ל .

ונאום יצחק אייזיק בלא"א מוהר"ר אשר אנשיל זצלה"ה .

עד כאן העתקה מגוף הפנקס אשר בעיר דובנא .

רוח חמשין

(סוף מן חוברת ד')

אך מראה אחרת תגלה לנגד עינינו בעת אשר החמשין יצא ממסלתו התמידי ויפרוץ לו דרך ביד חזקה ובסופה וסערה יסול לו מסלה , כי אז נורא הוא על כל סביביו , וכל המראות האיומים אשר תבאונה לרגליו תתגדלנה גם כן בערכן אל גודל הרוח בעצמו , ורעה נשקפת אז על פני כל היקום אשר עליו ישפוך הרוח חמתו בלי חמלה. רוח כזה הגיח ממקומו ביום 30 אפריל שנת 1875 ויט כביר ידו על העיר קאירא . עוד יחרד לבי ויתר ממקומו—יוסיף לספר למו הנוסע הזה—בזכרי את אשר עולל לנו החמשין ביום הזה . הבוקר היה קר לא עבות והאויר נקי וצח כבכל פעם ולא עלה על לב איש כי נושא הוא את האסון בעצומיו . וגם מן האותות אשר יגידו לנו מקודם את ביאת החמשין לא ראינו מאומה , אות הוא כי האותיות האלו לא אותות הכרחיים הנה וכי בלעדיהם גם כן יסנה הרוח מסלה לו . פתאום בעת הצהרים נהפך האויר אשר היה עד כה זך ונקי לשחרחורת ובעוד רגעים מעטים והנה סער כתחולל על ראש העיר קאירא , אחרי כן והנה חזיון נפלא לנגד עינינו , השמים אשר לבשו קדרות לפתע האירו , אך לא באור בהיר וצח כאשר בתחלה כי אם באור איום ירקרק-גפרתי , ובכל רבע ורבע שעה התגדל האור הזה עד כי באחרונה הגדיל עד למאד , והעינים הרגישו כאב גדול בהבט אל האור . גם הרוח היה חזק מאד ובשעה השלישית לעת ערב נהפך לרוח זלעפות סועה וסער. מוסדות הבית אשר גרתי בה ואשר עמד על מקום פנוי החלו להתמוטט . אנכי עמדתי אז אצל החלון אשר התנועע הנה והנה ובכל רגע יגורתי כי עוד מעט וישבר לרסיסים . בלב מלא שממון ופחד הבטתי מחלוני על הרחוב וראיתי מראות הטבע אשר התהלכו אמים ונורא היתה על כל סביבי . התאנים הגדולים והרעננים השפילו ראשיהם ופארותיהם אשר מלמעלה עד הארץ הניעו . בתי הקיץ אשר על הגגות והמעקות אשר מסביבם נעתקו ממקומם ונמצו כמוץ לפני רוח , ועל

כולם יגיה את החשכה אור הגפרית אשר הפיל אימה גדולה על הרואה ופני כל אדם כפני החולה במחלת הירוק (געלבזוכט).

השמש עמדה על חוג השמים ופניה המזהירים לא היו לה עוד, אך מראיתה היתה כהה כלבנה וכמו עיפה מורדפת בלי כח—למרות רוח המספרים מעשי החמשין אשר כולם יתנו לשמש אך פנים אדומים מהול בצבע שחור. האויר היה מלא על פני כולו עלעקטריציטעט, אף כי ברקים לא הבריקו והרעמים לא נתנו את קולם בכה, אך לעתים שונות נראו רשפי אש נוטפים משמים ארצה. גם חכמי הטבע בזמן האחרון נמנו וגמרו אשר מראות העלעקטערי מלא את החמשין על דרכו, אך כדבר פלא היה לי אשר החום לא היה גדול כל כך כבימים הקדמים, ובעת הראות הרוח את ידו החזקה הגיע החום רק עד 25 מעלות; אך עלינו ג"כ להזכיר אשר הקור בהודש מארץ לשנה הזאת היה ג"כ יותר חזק מבשנים שלפניה.

בשעה התשיעית לעת הערב פתאום נח הסער מזעפו ואחר רגעים אחדים שקט גם הטבע. אך מהוץ לעיר, כאשר הוגד לי אחרי כן, עשה הרוח שמות ביום הזה: רבים מעצי ניל הגדולים אשר עמדו לצדי הדרך המוביל מגיזע Gecei לפיראמידען נשרשו ממקומם והדרכים נתקלקלו למאד ונתבעקו במקומות רבים. לאושר יושבי חבל הארץ הזאת שב היאור נילוס למקומו ימים רבים קודם המקרה הזה. ומי יוכל לצייר בדמיונו את האסון הגדול לו קרה כזאת בעת אשר היאור הזה יעזוב את מקומו וילך שטוף ועבור על כל גדותיו להשקות את הארץ. הכפרים הנפוזרים לרגלי הפיראמידין גם המה הרגישו על עצמם את כח הרוח ורבים מהבתים אשר הפַּלַּאהֿ'ס יגורו שמה נאבדו מתוך הקהל ולא נדע מקומם איהו. אך הפיראמידען מצבות עולמים האלו המה לבד נשארו על מכונם ולא שחו את גביהם לפני הרוח הזה, כי במשך כמה אלפים שנה אשר יעמודו רבות רעות וצרות יותר גדולות מאלו ראו, ובעת כי ישלח הזמן המכלה את כל את שניו בכל המקום וינרסם מבלי חמלה הזה לבד יעמדו מצוקים, ישחקו לשבר כי יבוא וילעגו לפיד כי יאתה ולא נפל משערותיהם ארצה, כהיום הזה!

למען צייר לפני הקורא את תכונת החמשין לכל חקותיו ומשפטיו עלינו להזכיר עוד כי חוץ מהחמשין אשר יבוא בסופה וסערה דרכו, ישנו עוד מחזה חמשין אחר אשר יבוא בגפו, דומם, מבלי לוית סער כאשר הסכין תמיד, אך לאט לאט מהלכו, גם האותיות מלפנים לא יגידו לנו את זמן בואו וכגנב יבוא במחתרת. השמש הצא אז על הארץ בפנים צהלים וצחים כאשר תצא כפעם בפעם על שמי קאירא והאויר טהור כראי מוצק, אך בעבור איזה שעות יתכסו פני השמים רק לא בענן אך בצעיף כהה-ירקרק אשר לא יסתיר את השמש כלו בחבו כי אם ישבר את קרניו, וכל היקום נראה אז עטוף במעטה שחרורת כמו לעת פנות הערב אשר הצללים לא יתגברו כל כך או יותר טוב כמו בעת לקוי החמה, ומבלי הבט על מנוחת האויר יתגדל החום חיש מהר כעשרה מעלות בכל שעה עד כי באחרונה יגדל עד 35-30 במעלות רעאמור.

אך בזאת נפלא החום הזה כי לא יעיק את החרם עד למכביר ולא יפול עליו למעמסה, והרגשתו אז כהרגשת אדם הבא אל חדר אשר חסיקוהו אותו למדי, ובבגדים קלים ומנוחת הגו יוכל לשאת אותו בנקל, ובפרט כי ישהה אך מששה עד שמונה שעות ולא יותר ומפני זה לא יפרוץ לבוא גם הביתה.

ואם נשים בזמן ההוא עין על פני המדבר אז מחזה יקר ונפלא תחזינה עינינו: לארכו ולרחבו עד מקום שהענן מגיע ישתרע המדבר לנגדנו במכסת צבעים מצבעים שונים; מצבע הירוק-הזך עד לצבע צהוב-כהה. העיט לאלפים ישוטט אז על פני הוג השמים והגמלים נושאי סבל כצללים זה אחר זה יהלכו אחד אחוז בעקב רעהו, דממת השקט ינוח על פני כלו ולפתאם יתנשא הרש רוח-אבק (שטויב ווירבעל) אשר מרגע לרגע יתגבר עד כי באחרונה יתנשא כענק ויהיה לעמוד-הול (ווינדהאזל) גדול ונורא. לעתים שונות כגדול העמוד הזה עד למאד ישבר לחציו והחצי העליונה תנשא על ככדור מעופף ותסע כעל בנפי נשרים מהלך איזה פרסאות ומראיתה אז כענן חול ופני כהה-ארגמן לה, ולפעמים יסעו עמודי חול כאלו שנים שניים או יותר מהם בפעם אחת, אך קומתם לא יגדל אז כל כך כחום לעמוד חול אשר יסע יחידי. לעת הערב יכסו עוד הפעם השמים את פניהם בצעיף ואת קצותיהם יעטפו בטלית של תכלת, אך במערבה במקום אשר תבוא השמש יפזרו הקרנים חוטי ארגמן בתוכה כמעשי שש משזר.

אחר החמשה עשר לחודש מאי ישוב החמשין למקומו המדברה ולא יוסיף לבוא עוד בארץ, רוח המדבר המנשב בעת ההיא יקרר את האויר מעט מעט, ולכן כל יושבי קאירא וגלילותיה יקבלו את פני האורח הזה בשמחה רבה, ובפרט כי התכונה האמיתית של רוח המדברי שלא יפיק חום גדול להעמים על האדם משא לעיפה.

אחרי עבור עת החמשין יבוא הקיץ בהדרו, קיץ—אשר עד יומו האחרון, הנופל בסוף הודש אקטאבער, לא יחדל מתת אור בהיר בשחקים ויפיץ על הארץ אור יקרות ואויר זך וטהור, וכל יום ויום ידמה איש לרעהו בלי שנוי ותמורה, עד כי גם בו תקוץ נפש האוראפי, ונפשו תערג אל ארצו ואל מולדתו, במקום אשר בעת ההיא הרוח ילבלב את האלנות וגשמי ברכה ירוקו על הארץ.

תקופת השנה היותר נעימה שם להאדם היא ראשית ימי החורף, ובעת אשר באוראפא יסוקו את התנור והכירים לחמם את הבשר, יחול בקאירא האביב להתהלך לרוח היום בהדר גאונו, ויעשה מטעמים להאדם, עצים רעננים ונאות דשא, כאשר אהב!

גרשון קארשון.

קץ לחשך.

בהוסד בתי ספר לבני ישראל בארצנו.

א

קול הקריה הומה, ברחבות סער,
המון עם נאספים, זקן ונער,
החיט במחטו הסנדלר במרצע,
ובפטיש בידו בא הולם הפעם,
יחד ישמיעו קול רעש ורעם,
זה יבין השמועה, זה יורה דע,
גם תפשי התורה, בקדש נאדרו,
כמתים באשמנים חיים קברו,
מלחמה כבדה מרחוק הריחו.
ומחוריהם כלמו הניחו.

ב

והמלחמה כסער מתחוללת,
מלחמת אור דעת בחשך אולת,
מלחמה נוראה זאת המלחמת,
כי זאת הדעת אוילים יראו,
מהביט אליה עיניהם כהו,
וינוסו מאורה כתנשמת,
והנה קול נשמע בקהלות ארצנו,
ליסד בתי ספר לבני עמנו,
ציר שלוח מקרית המלך,
הלך הלך וקרא בכל עיר ופלך.

ג

ובעמק בור־דות־שוא ברחבות קרת,
פנות שבטי ישרון קראו עצרת,
עם אלהי אברהם שם נאספו,
עד בא הציר הנה עצות יפליאו,

איך יקדמו פניו, איך אותו יודיעו,
כי בבתי הספר הם לא נכספו,
כי הנה בחשך, אוו לשבת,
קרני אור שמש לא נפשם אהבת,
ילכו כל העמים לבתי הספר,
ובניהם בחדר ישבו בתוך האפר.

ד.

ראש המדברים חיט, תפר מכנסים,
עור עין אחת ואטום האזנים,
מנחיריו יצא מיץ, רואיו יקאו;
הוא שפתיו יפתח, יטיף מליהו,
ולקולו הרצען יטה אזניהו,
הצרף והפחמי ראשם יניעו:
שם מעבר לגבול משל מרשיע,
ילדי עמנו לטבח הכריע,
אל בתי הספר ללכת צומו,
למען הפר דת אל חק נתן למו.

ה.

השמע שמענו בקולו אנחנו?
הלבתי הספר הלך הלכנו?
ארץ מולדתי היא ואני יודע.
לבלי ישא איש אשה גזר אמר,
עד ישמעו שניהם שפת מגוג וגמר,
ולשונות עוד הרבה, ככל איש פשע.
ונקח נשים ובנים הולדנו,
ותהלה לאל לשונות לא למדנו,
מה־לי ולשונות הגוים האלה?
המבלי זאת אינני חיט פלא?

ו.

לדבריו הסנדלר הקשיב רב קשב,

וּדְבָרִים נְכֹחִים אַף הוּא עָנָה וַיָּשָׁב ,
„רְאוּ זֶה הַנַּעַל , אֲנִי עֲשִׂיתִיהוּ ,
אֲנִי וַיְזָתָא , רַצְעָן אֵין כָּמוֹהוּ !
זֶה הַגֶּבֶר שָׁם , לֹא יוּכַל עֲשׂהוּ ,
וּמְדַבֵּר בִּלְשׁוֹנוֹת אֲנִי שְׁמַעְתִּיהוּ .״
הַגֶּבֶר שָׁם הָרְאָה מוֹרֶה הִנֵּהוּ ,
אַךְ לֹא עַל חִנָּם הָרַצְעָן שְׂנֵאָהוּ ,
כִּי נְעָלָיו יִבְזֶה וְעַל רַגְלָיו לֹא יַעַל .
הִתְמַהּ , כִּי מוֹרֶה לֹא יַעֲשֶׂה נָעַל .—

ז.

אַף גַּם הַצֹּרֵף בְּמַפּוּחוֹ הוֹפִיעַ ,
בְּחָכְמָה פָּתַח פִּיו וּתְבוּנוֹת הִבִּיעַ ,
וַיְקַלֵּל הַלְּשׁוֹנוֹת קְלָלָה נִמְרֶצֶת :
„מֵאָז הֶשְׁבִּיהָ פֹּה אִוָּה לָשֶׁבֶת ,
תִּשְׁבּוֹת תְּנוּחַ בִּידֵי הַמַּקֶּבֶת ;
לֹא אֶעֱשֶׂה טַבַּעַת אַף לֹא מִשְׁבֶּצֶת ;
כִּי דַבֵּר עִם אֲדוֹנִים הוּא יוֹדֵעַ ,
וַאֲנִי לַאֲדוֹנִים . אֲנִי אַךְ כֹּרֵעַ .
אָרוּר כָּל יוֹדֵעַ לָשׁוֹן וָסֵפֶר !
אַף תִּדְבַּק לְשׁוֹנוֹ לֶעָפָר וָאֵפֶר !״

ח.

עַל יַד בֵּית הַמִּדְרָשׁ מְקוֹם רָאוּי וְדָמָן ,
שָׁם יִקָּנְנוּ אַנְשֵׁי אֱמוּנָה אֹמֶן ,
מִקְטַרְתָּם בְּפִיהֶם יִתְרֹעֲעוּ יָשִׂיחוּ ,
שָׁם גַּן עֶדְנָם , שָׁם חֶבְיוֹן עֻזָּמוֹ ,
שָׁם צֵל יִשְׁאָפוּ , שָׁם יָנוּחוּ לָמוֹ ,
שָׁם יִתְהַלְּכוּ — אַף רַגְלֵיהֶם יָסִיכוּ ,
שָׁם רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים דָּן בַּעַל תֹּקֶעַ ,
הוּא חָרֵשׁ הַמְדַבֵּר וְאֵינוֹ שֹׁמֵעַ ,
כִּי עַל כֵּן לִדְבָרָיו אֵין קֵץ וָקֶצֶב ,

גם כי אין ענהו לא יקצוף קצף.

ט.

„בתי ספר! ימח שמם מן הארץ!
חבלי משיח הם, הוי, בא הקרץ:
אין רע בתבל מבתי הספר,
כה ישמעו אזני שפר של משיח,
כן ראיתי בספר „נחש בריח"
שחבר רבנו צלפחד בן־חפר,
בתי ספר הם סם מות ורעל,
משם יצאו לפנים נביאי הבעל,
ואלישע אחר, זאת מי לא יודע,
בבית ספר למד, ויהי פשע.

י.

בין כה וכה בא לילינטהאל העירה,
ארשת חן שפתיו כל פה הסגירה,
סביביו נאספו מתי בינה ושכל,
ואם מעט הם, ידם הנה עשתה חיל;
כן גם מעט האור יגרש חשכת ליל,
נאלם דומיה כל הבל וסכל;
וישב החיט אל המכנסים,
וישב הרצען על שלש הרגלים,
פחמי וצרף שבו אל המפוח.
ועל ערשו שכב החסיד סרוח.

יא.

ואנשי הדעת לא חבקו ידים;
שנים רבות חכו לאיש הבינים,
בינם ובין הממשלה יופיע;
להיות להם לפה לממשלה זרוע,
להרוס לנתוש ולנתוץ, לבנות לנטוע,
ואת חפצם הטוב למלך יודיע,

וְהִנֵּה זֶה בָּא, צִיר מִמֶּלֶךְ שָׁלוּחַ ;
סוֹבֵב סוֹבֵב הֹלֵךְ זֶה אִישׁ הָרוּחַ,
יָהוּץ אֹרַח כְּגִבּוֹר מַשְׂכִּיל יוֹדֵעַ,
וּמְדַבֵּר אֶל עַמּוֹ וְעַמּוֹ שֹׁמֵעַ.

יב.

„עַם סְכַל יִשְׂרָאֵל", שָׁוְא דְּבַר בּוֹזֵהוּ,
„לְמֵישַׁר אָרְחוֹתָיו לֹא יַט אָזְנֵהוּ".
אָמְנָם לְעֵצָה אָזְנוֹ קַשֶּׁבֶת ;
אֲבָל נַפְשׁוֹ תָּבִין וְלִבּוֹ יֵדַע,
כִּי יֵשׁ עֹקֵר וְאֹמֵר כִּי הוּא נֹטֵעַ,
וְתַחַת יַשֵּׁר אֹרַח נְתִיבוֹ אֶל מָוֶת,
אֵין נֶטַע שַׁעֲשֻׁעִים, אֵין גֶּפֶן אֵין זָיִת,
רַק קוֹץ וְדַרְדַּר יַעֲלֶה, שָׁמִיר וָשָׁיִת,
יֵדַע יִשְׂרָאֵל כִּי יֵשׁ רָעָה רוּחַ,
עַל כֵּן לֹא לְכָל קֹרֵא לִבּוֹ פָּתוּחַ.

יג.

אוּלָם אֶל הַקֹּרֵא בֶּאֱמֶת וּבְצֶדֶק,
לִבְנוֹת הֶהָרוּס וּלְחַזֵּק הַבֶּדֶק,
וּבְרוּחַ נָכוֹן אֶת עַמּוֹ יוֹכִיחַ.
אִם גַּם אֱוִילִים אָזְנֵיהֶם יַאֲטִימוּ,
אֶל לִבָּם הַמְּבִינִים דְּבָרָיו יָשִׂימוּ,
וּבְרוּחוֹ הַכַּבִּיר יֶשַׁע יַצְמִיחַ,
גַּם לֹא יַפְרִיעוּהוּ כָּל דִּבְרֵי בֶלַע,
הֵן זַרְעוֹ לֹא נָפַל עַל צְחִיחַ סָלַע,
כִּי אֹזֶן יִשְׂרָאֵל תִּבְחַן מִלֵּיהוּ,
גַּם לֵב הָעָם הַזֶּה יִבְחַן לִבֵּהוּ.

יד.

דִּבְרֵי פִּי לִילְיֶנְטַהאל רֵיקָם לֹא שָׁבוּ,
וּדְבָרָיו מַה־נָּעֲמוּ וּמַה־נִּשְׂגָּבוּ ;
בְּכָל עָרֵי הַמְּדִינָה פִּתְחוּ אָזְנַיִם.

לֹא הָיוּ בְּאַרְצֵנוּ לְזֶרַע בְּנֵי עֵבֶר,
כַּיָּמִים הָאֵלֶּה יְמֵי תִקְוָה וָשֶׁבֶר,
כִּי רִחַם אֶת עַמּוֹ אֱלֹהֵי שָׁמָיִם.
בְּכָל עֵבֶר וּפִנָּה מַשְׂכִּילִים צָצוּ,
מֵחוֹרִים הֶחְבָּאוּ לִקְרָאתוֹ רָצוּ,
סָר פַּחַד הַבְּעָרִים בָּהֶם מָשָׁלוּ,
יֵצְאוּ וַיֵּרָאוּ וַיָּגִלוּ.

טו.

כְּכָה יָצִיצוּ מִמְּשׁוֹאָה וָאֶמֶשׁ,
מִבֶּטֶן הָאֲדָמָה מוּל קַרְנֵי שֶׁמֶשׁ,
אַף רָאשָׁם יָרִימוּ כָּל צִיץ כָּל פֶּרַח,
מִשְּׁנָתָם בַּחֹרֶף הִנֵּה הֵקִיצוּ,
הִתְנַעֲרוּ מֵעָפָר קָמוּ וַיָּצִיצוּ,
נִתְּקוּ וַיַּשְׁלִיכוּ מוֹסְרוֹת הַקָּרַח,
יָרוּמוּ יִנָּשְׂאוּ יַחֲלִיפוּ כֹחַ,
יָשִׂימוּ קְטֹרָה בְּאַף לְרֵיחַ נִיחוֹחַ.
כֵּן לַמַּשְׂכִּילִים הַתּוֹר אָז הִגִּיעַ,
וְכֻלָּם הִזְהִירוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ.

טז.

מַצְפֻּנֵי הֶגְיוֹנֵי לֵב הִתְפַּתָּחוּ,
עִטֵּי הַסּוֹפְרִים לֹא שָׁקְטוּ לֹא נָחוּ,
אִישׁ אֶת רַעְיוֹנָיו כָּתַב עֲלֵי לוּחַ;
וַיִּפְנוּ כֻּלָּם אֶל אִישׁ הַבֵּינַיִם,
לוֹ הִטּוּ אֹזֶן, לוֹ נָשְׂאוּ עֵינַיִם,
וַתְּהִי נַפְשָׁם שְׂמֵחָה וְלִבָּם בָּטוּחַ,
הֵן אָמְנָם עוֹד שָׁנִים שֶׁבַע עָבָרוּ,
בְּטֶרֶם כָּל אַבְנֵי הַנֶּגֶף הוּסָרוּ,
כִּי לֹא פַעַם אַחַת חֲדָשָׁה צָמָחַת,
אַךְ לֹא אָבְדָה תִקְוָתָם וַיִּשְׂבְּעוּ נַחַת.

יז.

לילינמהאל עזב ארצנו וילך.
ובכל זאת לא הפרה עצת המלך,
ותקם ותחיה ותעש פרי.
מה רבו היהודים מאז עד עתה.
מפה האולת נפשם נמלטה,
ועוד את החכמה לא ילבו בקרי!
מה רבו המליצים מול צר נצבו,
למדו שפת ארצם וספרים כתבו,
ובאשר נגד עמם התחולל סער,
צדקת אחיהם הוכיחו בשער.

יח.

ושני בתי מדרש גבוהים נוסדו,
לרבנים ולמורים המה נועדו,
כשני צנתרות זהב נגה הפיקו.
כשני הזיתים במחזה נראו,
מכון המנורה ושמאלה יצאו,
שמן למאור מקרבם הריקו,
מקצות הארץ אליהם נהרו,
שם יחד תלמידים למאות חברו,
ומפי מורים אנשי שם ודעת,
החכמה ממקור לא אכזב נובעת.

יט.

אשרי העין כל אלה ראתה,
כי עשר מעלות היהדות עלתה,
ותקות עמנו עוד תפרח פרח;
כי החכמה תרומם גוי, דעת תעלהו,
מן המצר למרחב תוציאהו,
ובצל החכמה אז ימצא מנוח. —
מי פעל ועשה כל אלה גם יחד?

מִי הָפַךְ לִבֵּנוּ לְתִקְוָה מִפַּחַד?
וּמִטִּיט הַיָּוֵן מִי זֶה הֶעֱלָנוּ?
לֹא מִקִּרְבֵּנוּ קָם מוֹשִׁיעַ לָנוּ.

כ.

טָפַשׁ לֵב עַמֵּנוּ מִקֹּצֶר רוּחַ,
לְפַחַת בּוֹ חַיִּים נַהַר מַפּוּחַ,
כְּקֹרֵא בַּמִּדְבָּר קוֹל נְגִידִים נֶחְבָּאוּ.
עַם מְפֻזָּר וּמְפֹרָד מֵאָז עַמֵּנוּ,
כִּי יֶחְסְרוּן לְלָאוֹת לְחַבֵּר בֵּינֵינוּ,
מַרְבִּית הָעָם בַּקֵּשׁ טֶרֶף יִיגָעוּ,
אִם גַּם לִשְׁמֹעַ לֹא אָטְמוּ אָזְנָמוֹ?
אַךְ עֹמֵד בַּפֶּרֶץ מִי זֶה בֵּינֵימוֹ?
הֶעָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ נַפְשׁוֹ סֹעֶרֶת,
וְהֶחָכָם — בַּלֶּחֶם עִתּוֹ נִמְכֶּרֶת.

כא.

מֶלֶךְ חֶסֶד מֹשֵׁל כָּמוֹהוּ אָיִן,
עַל שֶׁבֶר בַּת עַמִּי פָּקַח הָעַיִן,
וַיַּרְא כִּי רַק בַּדַּעַת נִוָּשֵׁעַ;
אִם זָרִים לֹא נִהְיֶה בְּאֶרֶץ מוֹלֶדֶת.
וּשְׂפָתָהּ נַפְשֵׁנוּ תִּהְיֶה חֹמֶדֶת,
אָז נָרִים רֹאשֵׁנוּ וְלֹא יִכָּנַע,
כְּאַחַד הָאָדָם נִהְיֶה גַּם נָחְנוּ,
מֵעָמָל שְׁנוֹת אֵלֶּה נֵרָגֵעַ וְנָחְנוּ,
וּבָתֵּי הַסֵּפֶר יָדָיו נָטָעוּ,
הוּא אָמַר וַיִּהְיוּ, צִוָּה וְנִבְרָאוּ!

כב.

וּמֵאָז עַד עַתָּה פְּלָאִים עָלֵינוּ,
אֲבוֹתֵינוּ מֵעוֹלָם לֹא הֶאֱמִינוּ,
כִּי מִבְּנֵי בְנֵיהֶם לַמִּשְׁפָּט יָשֻׁרוּ;
אֶת מַלְכָּם וְאֶרֶץ מוֹלַדְתָּם יַעֲבֹדוּ,

וּבֶאֱמוּנַת אֲבוֹתָם לֹא יִמְרדוּ,
וִיהוּדִים הֵמָּה אָחוֹר לֹא נָזוֹרוּ.
הֲלֹא זֹאת הִיא פְּעֻלַּת הַשֵּׂכֶל וְיָדוּעַ,
אַשְׁרֵי הָאֱמוּנָה הַחָכְמָה לָהּ זְרוֹעַ!
וְזֹאת הִיא לֶאֱמוּנַת יִשְׂרָאֵל תִּפְאֶרֶת,
כִּי אֲחוֹתִי אַתְּ לַחָכְמָה אוֹמֶרֶת.

כג.

עֵת חָכְמָה וָדַעַת נָתִיב יְפַלֵּסוּ,
שָׁתוֹת אֱמוּנָתֵנוּ לֹא יֵהָרֵסוּ;
כִּי מַה שָּׁתוֹתֶיהָ? אַךְ דַּעַת וָחֵקֶר!
עַל כֵּן הַחָכְמָה אַל אַחַי תִּירָאוּ,
וּלְדִבְרֵי מַתְעֵיכֶם אַל נָא תִּשְׁמָעוּ,
שָׁוְא יְדַבֵּרוּ, יַחֲרִידוּכֶם עַל שֶׁקֶר,
לְכוּ בְּאוֹר הַדַּעַת וּבֶטַח תֵּלֵכוּ,
אִם אוּלַי הַיָּמִים עוֹד יִמָּשֵׁכוּ,
אַל יִפּוֹל לִבְּכֶם מִפַּחַד וּמִפַּחַת,
כִּי קֵץ לַחֹשֶׁךְ עֵת שֶׁמֶשׁ זוֹרַחַת.

א. ב. גאטטלאבער.

רצון יראיו יעשה

הקב״ה גוזר וצדיק מבטל, צדיק גוזר והקב״ה מקיים.

קושי הבנת שני המאמרים האלה לקרבם אל השכל נראה לעין כל; כי כל החכמים פרשום דברים כפשוטן על דרך מה שלמעלה מן הטבע, והוא ד״מ הקב״ה גוזר: ועתה הניחה לי ואכלה אותם כרגע – וצדיק מבטל, ויחל משה–ויאמר ה׳ סלחתי כדבריך. צדיק גוזר ד״מ יהושע אמר: השמש בגבעון דום—והקב״ה מקיים —ולא אין לבא. ולהפריז על המדה הא לך קורא נעים דעת המקובל מוה׳ אלימלך בספרו נועם אלימלך על מאמר זה. ואם קבלה היא נקבל: לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי. היות גבי פרעה שנה הקב״ה את הסדר דרך הסוסים מושכין כו׳ וכאן הקרון מושך כו׳ וזהו לסוסתי כמו הסוסים ברכבי פרעה היו בהפך הטבע כן דמיתיך רעיתי זאת אומרת כ״י להש״י כן דמיתיך,

גימל

כי הצדיקים עושים כן הקב"ה גוזר גזרה והצדיק מבטל, הצדיק גוזר והקב"ה מקיים, נמצא העולם מתנהג לפי רצון הצדיק.

אולם אם גם אמת הדבר שהש"י רצון יראיו יעשה, בכל זאת קשה להבין, שהצדיק יגזור אומר ויקם לו, כביכול שהקב"ה יעמוד לשרת בשמו של צדיק, והאומר ועושה יבטל רצונו מפני רצון הצדיקים? וזה אינו מתישב על הלב.

לפע"ד נחיתי ויברכני ה' לרדת לתוך עומק דעתם ז"ל, ומצאתי פירוש מספיק לשני המאמרים האלה אשר גם דעת השכל נוחה הימנו. כי באמת הצדיק יאזור כגבור מתניו ללחום נגד גזירותיו של הקב"ה על בני אדם ולבטלם ד"מ אם מן השמים נגזר על איש להיות נודד ללחם איו, ובביתו אין כל למחית אנשי ביתו הקרובים אליו, הצדיק פורס לרעב לחמו, ואם ראה ערום וכסהו. ואינו מתרשל בדבר עד כי הקים מעפר דל, ועי"ז הוא מבטל גזירות הש"ית. ואם אש יצאה מאת ה' ותאכל בתים רבים, והסיר מסוכתם והיו לבער, ואין לעניים האלה מקום לנוח שם ראשם, הצדיק קם לעזרתם, ויחגור בעוז מתניו לבטל גזירות הקב"ה, כי ביתו פתוח לרוחה, ועניים מרודים מביא בית; וכאשר יענה העוני את אחיו, כן ירבה תחבולותיו להתקומם על העכובים וילביש צדקה כשריון, ויתאמץ בכל כחו לריב ריבם להציל עשוק מיד עשקו, ועני ואביון מגוזלו, ועושה חסד של אמת להקיל על העמוסים מני בטן ולאמץ ברכים כושלות להיות להם לסעד ומשען, והקב"ה לא לבד שלא יחרה אפו בו, ולא יבער חמתו על כי הפר עצתו כי אדרבה יושב בשמים ישמח גם כמאמרם ז"ל א"ר כהנא משום ר' ישמעאל בר יוסי מ"ד למנצח מזמור לדוד, זמרו למי שמנצחין אותו ושמח. בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו וכו' ויאמר נצחוני בני נצחוני: ויקם גזירת ועצת הצדיקים אשר קימו וקבלו עליהם ועל זרעם, ויברך פועל כפם וירצה מעשי ידיהם, גדלו והצליחו וגם עשו פרי; כי בכל עיר ועיר נתהוו על ידי הצדיקים והתמימים בתי כנסיות ובתי מדרשים, ובתי חולים לבטל גזירותיו שהקב"ה ולהפכם לטובה. והשי"ת נחם על הרעה אשר דבר ומקיים מעשי הצדיקים לעו"ב ושם ינוחו יגיעי כח, ולדורות עולם תמיד יפעלו הצדיקים במועצות ודעת, וגם בניהם אשר יקומו יאכלו מפרים וישבעו מטובם אשר הכינו, ואחריהם בפיהם ירצו, ויתענגו מרוב שלום אשר עשו. והכלל העולה מדברינו: שחייב אדם להשתדל בכל כחו להניח אחריו ברכה שיאכל פירותיו בעוה"ז והקרן קימת לעוה"ב כמו שאמר הזקן לאדרינוס קיסר, כי הצדיק זורע שכר אמת, וזהו חסד של אמת שאינם מצפים לתשלום גמול, וכ"ש העוסק עם צרכי הצבור שיהיה עסקו לש"ש (ולא להנאת גופו או להנאת אנשי דורו לבד) כי צרכי הצבור מרובים עד אין מספר לא יעשם איש אחד ולא דור אחד אף אם יוספו אומץ. כי אנחנו אוכלים פרי העצים אשר נטעו אבותינו וכל ברכותם אשר השאירו אחריהם, והבנינים, והגשרים והדרכים אשר בנו, ארחות ברזל, אשר תשתרגנה דרכם על פני תבל, והבריכות והבארות והתעלות אשר חפרו הלא לנו הם ולבנינו: ואחרי אשר הקדימנו כ"ז נבא לבאר ג"כ מאמר המשנה:

בן גמליאל בשר״ה אומר : כל העוסקין עם הצבור יהיו עוסקין עמהם לש״ש
י זכות אבותם מסיעתן, כי כל מה שעשו אבותיהם הראשונים לטובת הכלל,
מסיעתן, והמה רק כננס על גבי ענק, יוסיפו לעשות את אשר כבר עשהו,
י צדקת ראשונים עומדת לעד, ומפרי מעשי ידיהם אשר עודנה קימים לטובתנו
שבעו. וזה השכר הרב אשר נתן להם מיד בזכות אבותם כי הם יאכלו מפרי
אבותיהם כאלו טרחו המה בעצמם לעשותם : ובזה יובן גם כונת המדרש :
אלהים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך. זה שאמר הכתוב : אמרו צדיק
י טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, אלו הצדיקים שהן מניחין לבניהם פרן
מעשיהן. הנה ד״מ אם יבנה איש בית והנבו וישב בו, הוא יאכל פרי מעלליו
ע״ד משפט, כי שכר וגמול הוא לו בעד יגיעתו וטרחו ; אבל בניו ובני בניו
אשר ישבו וירשוהו וישבו שם, המה יאכלו פרי יגיעת אבותם ע״ד צדקה ורק
זכות אבותם מסיעתן. וכן גבי דוד, שהלך בדרכי אל, וצדקת ה׳ עשה, היה
לו גדולתו וכסא מלכות לשכרו ע״פ משפט, ולפי זה אמר הכתוב : אלהים
משפטיך למלך תן, אבל וצדקתך לבן מלך כי לשלמה נִתַּן כתר מלכות בראשו
ע״ד צדקה בזכות אביו ובטוב טעם מפרש ואמר : זה שאמר הכתוב : אמרו
צדיק וגו׳.

מיכל וואלף

חק ומשפט

להבנת הכתובים שמות י״ח פסוק י״ז—כ״ז.

כל מי שעין הדרת לו וקורא בשום שכל השיחה שיצאה מפי שני
האנשים הגדולים : כמשה אשר לא קם כמוהו וכחתנו יתרו כהן בארץ
מדין בענין גדול ונכבד כזה, מאופן וסדר הנהגת דת ודין בין שש מאות אלף
איש, עשית משפט צדק ובחירת שופטים לעם ישראל, עומד ומתפלא על
הזרות היתור וכפל הלשון הנמצאים באלו הפסוקים המעטים, אשר לפי הענין
המדובר בהם אין כאן מקומם כי אין פה לנו שיר או מליצה . ואלו הן :
בפסוק י״ד לפי מובן הפשוט שהחותן יתרו חס רק על כח ובריאת גוו של
חתנו משה שיושב כל היום לבדו ושופט, ועל רגלי עם ישראל שעומדים נצבים
מבקר עד ערב די היה לספר כך : וירא חתן משה את אשר הוא עושה ויאמר
מדוע אתה יושב לבדך וכל העם וכו׳. בפסוק ט״ו—ט״ז התשובה שהשיב משה
ארוכה וכפולה ואינה מובנה. כי יבוא העם לדרוש אלהים. כי יהיה להם דבר
הוא שופט ומודיע את חקי האלהים ותורותיו מה ענין דרישת אלקים לעשות
משפט בין איש ורעהו, ומה ירמזו המלות כי יהיה להם דבר. ועל כל אלה מה
הוא התשובה כי הוא שופט את העם ? הלא את כל זה ראה יתרו בעצמו, ובלי
ספק חכם ויועץ כיתרו טרם שמעו את חתנו המלך מה הוא עושה ראה וידע
גם כן כי העם הנצב על חתנו הפץ משפט הוא ולא דבר אחר, בפסוק י״ח

נבול תבול וכו' כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשוהו לבדך, אחרי אמרו נבול תבול כי כבד הדבר למה הוסיף לא תוכל עשוהו לבדך? בפרק י"ט מה הוא פירוש דמלות ויהי אלהים עמך? דחיקת המפרשים בפירש המלות האלו ידועה לכל, כמו כן קשה להבין מה תוכן-חפצו של יתרו ב-יצתו שיעין למשה: א) להיות לעם מול האלהים ב) להביא את הדברים אל האלהים. ג) להזהיר אותם את החקים והתורות. ד) להודיע להם הדרך ילך בה והמעשה וכו'. ה) ואתה תחזה. בפסוק כ"ז והקל מעליך ונשאו את־. בפסוק כ"ג וצוך אלהים ויכלת עמוד וגם כל העם על מקומו יבוא בשלום.

והנה רחש לבי לישב את כל אלה אחרי הצעת ההקדמה הקטנה הזאת: גלוי וידוע לכל יודעי דבר תהלוכות והנהגות המדינה שדת ודין ועשית משפט בין אדם להברו במדינה (יוסטיצע) הוא אחד מהעמודים אשר עליהם נשענת ועומדת הממשלה וכסא של מלך כהחוקת אנשי צבא אסיפת מסים ותקון דברים וכדומה אשר בלעדם לא תכין שום ממשלה בארץ. לזאת מראש מקדם כל מלך מושל ומנהיג העם מתאמץ ג"כ לערוך ולסדר אופן הנהגת דת ודין ולעשות משפט במדינתו כפי העת המקום וטבעי אנשי מדינתו ואינו מניח ועוזב הענין הזה ביד העם לעשות בו כפי הישר בעיניו כי יקרת הממשלה אינה מאמנת דבר גדול ונכבד כזה אשר חיי הממשלה תלוים ליו ביד העם לבד כמו שאינה מאמנת לו קריאת מלחמה אסיפת מסים וכדומה. אך בזה יש אופנים שונים: יש שהמלך או המושל לוקח לעצמו כל ענין דת ודין במדינה בלי שום חלק והשתתפות מצד העם אם מגאות וזדון לבו או מחמת שהעם ואנשי מדינתו אינם ראוים לכך ממועט ידיעתם והבנתם בענין יקר הלזה. ויש שהמלך או המושל קורא ומבקש עזר וסייע מאנשי מדינתו הכל לפי ההרות וההפשית שמשתמשים בהן אנשי המדינה הנתונים להם מידי מלכם ומושלם וכל איש מבין בקראו ספר החוקים ודיני המדינה מאיזו עם, הוא יכול ממנו לשער ולמדוד כמות השכל וההפשית של אותו עם בארץ מדינתו מיד ממשלתו. חכמת המשפט (יוסטיצא) כוללת בתוכה. א' הגבלת חוקים בעד המדינה. ב' תורת המשפט היינו איך לסדר המשפט ואיך להבין כל ריב הנעשה בין איש לרעהו תחת החק הנגבל עלינו בספר החקים. ג' אופן וסדר מנוית ובהירת שופטים. ד' ההשגחה והזהרה על השופטים והעם ביחד לבלתי יסורו מדרך החוקים שנחקקו במדינה ששפטו משפט צדק. ה' ההשטרה הוא שיביאו השוטרים לפועל את המשפט שיצא מפי השופטים. וההכמה הזאת היא חכמה כשאר חכמות שבעולם העומדת בפני עצמה אשר כל הכם לב יכול לעסוק בה וללמדה מצד אהבת התורה והחכמה לבד אף כי איננו שופט או דין כחכמת ההגיון ותהלוכות המדינה וכדומה.

חוקי כל מדינה ומדינה יוצאים ונעשים על ידי מהוקקים בשני אופנים או מאתערותא דלעילא או מאתערותא דלתתא והוא: אופן הא', המחוקק היודע ובקי בכלל טבעי ויצרי לב אנשי מדינתו וגלוי לפניו החשבונות והסכסוכים שיצאו מתוך עסקיהם ומדבורם והדברים שהדור חשודים בהם ומה שהעת

צריכה לכך מתעורר מעצמו ומשים למו חק ומשפט וע"כ פקודתו הרמה נשמעה מפורש לכל המדינה מראש טרם שמבקשים ושואלים ממנו על זה , ואופן הב' הוא יען כפי שדברי ריבות וסכסוכים הנולדים בתבל ובין אנשי המדינה הדורשים חק ומשפט רבים ושונים המה למיניהם ואין מהיכולת אף בחללו של רשות לדעתם הבינם מראש להגביל ולתקן עליהם חוקים ודינים · לכן מהחכרח בעת הולדם ויצאם לאור להביאם ולהציגם לפני כס המחוקק שיחוה עליהם דעתו ורצונו ואשר יאמר עליהם נעשים לדורות חק ודין אשר יאמר עליהם כי קדושים המה . כעת נבין כל השיחה וחלוף דברים שיצאו משני האנשים הגדולים האלה בדבר הענין הנכבד הלז. האיש משה הכם שאין כמוהו בהנהגת וממשלת המדינה אשר חפץ לעשות את ישראל לעם אשר לו חוקים טובים וישרים להנהיגם בתור מלך בהנהגה מדינית בידעו את מזג העם אשר הוציא ממצרים ושפל ערך הבנתו בסדר תהלוכות המדינה ואשר אין אמון בו לא רצה להאמין לו שום דבר בהנהגה של משפט ודת במדינה ולקבל ממנו איזו עזר וסיוע בזה והחזיק בידו לבד כל הכבודה הזאת, אך יתרו התנו ראה והבין בכל זה השפלת כבוד של עם ישראל ומשה לא בצדק לקח לעצמו כל הכח והרשות על העם בזה והיושר הוא שגם העם יקח גם מצדו חלק מה בזה הענין , אך לבל תתמוטט עוז הממשלה של משה על העם נתן לו עצה איזו מהחלקים של היוסטיציע העקרים וגדולי הערך יעזוב תחת ידו ואיזו מהם יכול בלי שום פחד ולטובת העם להאמין לעם ישראל וממילא יקל הדבר עליו ולא יבול תחת עול משא הנהגת העם בשאר דברים. גם זאת ידע הקורא כי מלת אלהים בלה"ק פרושה כח ושלטון המשפט השורר במדינה (יוסטיציא) כמו עד אלהים יבוא דבר שניהם, אכן יש אלהים שופטנו בארץ. אלהים נצב בעדת אל. וכדומה . ועתה הכל נכון וישר: וירא התן משה את אשר הוא עושה לעם, היינו שראה כי משה מקטין ומשפיל ערך העם בזה שהוא לבדו בלי שום סייע מצדו אוחז רסן המשפט והנהגת דת ודין בידו לכן אמר לו מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצבים עליך. היינו אפילו מי שאין לו להגיש למשפט דברי ריבו עם רעהו. וע"ז השיבו שמצד שיקרים ונכבדים הדברים אשר בזה הענין אין מהיכולת מצדו להאמין כל זה להעם והושב ומספר אחד לאחד מהדברים הנמצאים ת"י והוא א' כי יבוא אלי העם לדרוש אלהים הוא שאנשי המעלה שבעם אף כי אין להם שום דברי ריב באים אך למען אהבת ההכמה והתורה לדרוש ממנו החכמה הנפלאה הזאת של אלהים (יוסטיצא) שיחוה למו דעתו וסברתו בעניני היוסטיציע , בתורת תלמידים צמאים לדברי רבם. והשנית כי יהיה להם דבר באו אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו, הוא שמותר העם באים בפשטות כאשר יש למו דבר ריב בין איש ובין רעהו שנצמח בפועל בינם מחמת עסקיהם שבינהם בתואר בעלי דינים הדורשים הריצת משפט בריב שנפל ביניהם כפי חקי אלהים שנגבלו עליו, וכלל ואמר שעליו ישני מיני עבודה א' בתור הכם ורב לתלמידים להודיע את חקי האלהים בכלל והב' בתורת שופט המורה משפט לעם הוא המביא כל

דבר תחת החק הנגבל לזה (וזה הוא החלוק וההבדל שבין חק לתורה כי חק הוא ההגבלה שמגביל המחוקק טרם שנעשה הדבר. ותורה הוא הדברים שמבאים תחת החק ונשפטים על ידו והעד יורו משפטיך ליעקב והבן) וזהו והודעתי את חקי האלקים ואת תורותיו הוא הטעאריע והפראקטע. ע"ז השיב לו יתרו כי בכל זאת לא טוב הדבר אשר הוא עושה כי מלבד שכבד הדבר בערו ובעד העם ונבל יבול הוא לא יוכל עשהו לבדו היינו אינו בכח והדעאה לעשות זה הדבר מצד זכות העם בזה הוץ מחלושת גופו ובקש ממנו שישמע בקולו ונתן לו עצה איך שיהי' האלהים ההנהגה של דת ודין במדינה (היכסטיצא) עמו בידו ורשותו וזהו ויהי אלהים עמך . והעצה היא שודבים העקרים וגדולי הערך שבהנהגה הזאת ישאיר בידו היינו : 1 שהוא יהי' לעם המחוקק שמוציא מפיו מפורש ומקדיש את החקים הנעשים מצדו מהתעוררת עצמו לפי חכמתו והכרתו ועניני העם והמדינה. 2 שהדברים והענינים הנולדים בכל עת אשר אי אפשר להוות דעה עליהם מראש להביאם ולערכם לפני האלהים (היוסטציע) לפני כסא שבלו והכמתו להגיד ולהגביל אותם ולשומם לחוק ומשפט חדש וקדוש לדורות לימים הבאים .3 הזהרת השופטים שילמו וישפטו את העם כפי החקים והתורות .4 ההשטרה הוא מנוי השוטרים שיבואו לידי קיום אמתי ולידי מעשה כל מה שנחרץ ע"י השופטים ; והמותר היינו בחירת שופטים תהיה ביד העם ומן העם (דברים א' פסוק י"ג) ובזה גם העם ישא אתו המשרה הנכבד הזה ואם את הדבר הזה יעשה יוכל להיות נגיד ומצוה בכחו של אלהים (היוסטיצא) ויעמוד בתוקף ממשלתו על העם וגם העם בכל עת על מקומו יתענג על רוב שלומו וזהו ונשאו אתך וצוך אלהים ויכלת עמוד וכו' והבחירה שבחר משה אנשי חיל לשופטים ה"ה אחרי בחירת העם מקרבו אנשים ידועים להם בצדקתם וישרם סכום רב יותר מכפי הנדרש למספרם לאלפיהם למאותיהם ועשרותיהם וקימם ואשרם לראשים על העם כמו שנראה מפ"ד ט מהפסוק הנ"ל שנאמר בו הבו לכם אנשים חכמים וכו'. וסדר כזה אנו רואים בממלכה גדולה הקרובה אלינו אשר לקחה לעצמה החוקים והקאסאציע הפראקאראטאריע והפאליציע והמותר בענינים לא גדולים וידועים עזבה לעמה לבחור להם שופטים כרצונם ולרגלי זה הסדר העם מתענגים על רוב שלומם בכל עת תמיד.

יוסף ראבינאוויץ.

הערה קטנה

במ"ע „השחר" חודש ניסן (שיצא לאור סוף חודש סיון) יצא אחד מסופריו, ר' אליעזר שולמאן שמו, ללחום בי בזרוע לא-עז, על אשר קנאתי להרמבמ"ן ונקמתי את נקמתו מיד ה' סמאלענסקי במאמרו „עת לעקור נטוע" (הבקר אור חוברת א' וב') והראיתי לדעת כי חנם שפך הרפ"ס עליו בוז וקלון וישימהו לעוכר ישראל, תחת כל הטוב אשר עשה בעמו. ולוא נלחם בי איש ריבי זה בכלי קרב של חכמים וסופרים, ר"ל בטענות ותשובות לבטל דברי כי

עתה חלקתי לו כבוד להשיב לו כהלכה, להזק טענותי או להודות לדבריו אם צדקו יחדו. אבל איש מלחמה זה לא כן עשה, לא בחרב מרוטה ולא בקשת גבורים יצא לנגדי, כי אם אבני התולים יקלע בי ולצון חמד לו, ויבחר לו איזה בטואים ממאמרי לצחק בם, כדרך כל ה א ו ב ד י ם בעולם הספרות ו ה נ ד ח י ם שמה בלי כשרון מלידה ומבטן, אשר יבחרו להם גאון נחלתם בשחוק ובקלות ראש ואין כחם אלא בפה מדבר התולים ובלשון מדברת נאצות וכל יסוד מוסר אין בדבריהם. כל יודעי ומכירי יודעים, כי יש באשפתי חצים שנונים להיות באנשי לצון כאלה ולהכותם שוק על ירך. אבל מה בצע במלחמה כזאת? ולמה אשחית דברי עם איש אשר אין בפיו תוכחות? הן בהתוליו לא נגרע מטענותי דבר, ולהשיב על גדופי איש כזה אחשוב למותר; כי לא תמול אני עלי ארץ, מכבדי לא ישימו לב לגדופי איש מתעבר על ריב לא לו, אשר רק קול דברי בוז הם שומעים מפיו וקול ענות נכונה אינם שומעים: ואולי עוד ימצאו אנשים אשר יקנאו לכבודי, או לדבר בלשונו הזהב של ר"א שולמאן „יבקשו לגאול את כבודי ממני", ובוזי—הלא בוזי הם גם טרם יצא איש מלחמה זה להקניטני, ומה מני יהלוך אם נוסף גם הוא עליהם ונלהם בי ועלה מן הארץ לצפצף כאוב? אהת אשאל מאת איש ריבי זה אותה אבקש, וזה דבר אברהם (אב"ג) אל אליעזר (שולמאן): שים נא ידך תחת ירכי והשבעה לי כיום, אם באמת ובתמים דברת דבריך ועודך מחזיק בדעת הרפ"ס, אחר אשר קראת את טענותי נגדו, כי היה הרמבמ"ן עוכר ישראל והוא הוריד כבוד עמו וישימהו לקלון? הבצדק אמרי פיך כי חרפתי וגדפתי את הרפ"ס, אחר אשר הודיתי בפה מלא כי רוב דבריו אמת וצדק, ולו נאוה תהלה עליהם, רק אמרתי שבדבריו דבר גם הרמבמ"ן ולדבר אחד נתכונו, ולא דנתי עמו כי אם על העזות היתירה שהטיח דברים נגד הרמבמ"ן כמו נגד אחד הריקים והפוחזים?—ישפטו הקוראים ביני ובינך. וא"כ לא אוסיף עוד להשיבך דבר כי הם אני על אבור זמני, ויש לי עבודות נחוצות מאלה.—

המו"ל.

חג היובל

ליום מלאת מאה שנה לחרות ארצות־הברית באמעריקא. *)

בשביעי לירח מארץ שנה זו ערך הרב המטיף לעדת ישרון בעיר וויען דר. א. יעליניק, מכתב לראיש חברת „כל ישראל חברים" אשר בפאריז השר המרומם אדון א. קרעמיע ואלה הם דבריו.

אדוני הנכבד נשיא החבורה!

אף כי גם בתוך העדה הזאת, עדת וויען, תתנוסס „חברת כל ישראל חברים" ואנכי עומד בראשה, בכל זאת אתערב להציע דבר לפני אדוני, איש

*) ממכ"ע „דיא נייצייט" נו' 26.

אשר רוחו עוד חדש אתו ולבבו עוד מלא עלומים להלחם בעד צדק ודרור , איש אשר מלאהו אלהים רוח חכמה לדעת תהלוכות עולם ולבא עד חקר מלכים , איש אשר בן עמו הוא , עם צרפת העדינה , עם עולם אשר שם נפשו בכפו וילחם בעד האדם ובעד משפט גאולתו !

בארבעה להודש יולי שנה זו , תחוג ארץ אמעריקא את חג היובל למלאת לה מאת-שנה מיום הוסר ממשל זרים מעליה ותהי לארץ חופש , על הארץ החדשה הזאת יציץ ויפרח ישראל, יעשה שורש למטה ופרי למעלה , שם שָׁמַן הלקו , שם בתים לאלהי ישראל בנוים לתלפיות ומשם תצא תורתו ותמצא מסלות לה בקרב ולב עם , רב יתר מאשר בארצנו הישנה ; לא בכח תגבור שם כי אם תצלח על דבר אמת וענוה צדק !

לזאת איפה אחשוב לצדק כי חוב קדש הוא על „חברת כל ישראל״ בפאריז לשא את ברכתה , ברכת שלום , לראש ארצות הברית באמעריקא ביום התקדיש לה החג הגדול , הוא חג היובל , ומאתה תצא הקריאה לשתי אחיותיה הצעירות , הלא הנה החברות אשר בלאנדאן ובוויען , כי גם הן תובלנה את ברכתן ברכת אהבה ושלום לאמעריקא .

ארץ צרפת אשר בכבוד אמעריקא תתימר , אשר לה יֵאָמֵר זה קרעמיע ילד שם והוא צבי עדיה , ארץ צרפת אשר משם לחברת „כל ישראל חברים״ תוצאות, לה משפט הבכורה לעלות בראש המברכים ואחריה בשמחות תבאנה גם החברות האחרות . —

לא רק לצעוק שוד וחמס על תועבת רומעניען וכדומה תעודת חברתנו כי אם גם להשמיע קול רנה וישועה , ובהמון חוגג נעלה ונבואה להאציל עתרת ברכות לארץ אמעריקא , ארץ שם יחיו אחינו חיי חופש ודרור ארץ שם ישגא ישראל ורא ימוש מעשות פרי .

כבודו ושלומו ידרוש בכל לב עבדו .

ד"ר אד. יעלינק.

באספה הכוללת לחברת „כל ישראל חברים״ בעשתי עשר לירח אפריל , נמנו וגמרו לעשות כעצת הרב ד"ר יעללעניק , וכמליצת התלמוד „קרינא דאגרתא איהו להוי פרונקא״ בקשה האספה מאת הרב הד"ר הנזכר להציע דעתו על דבר תוכן מכתב-הברכה ההוא ; והרב נשאל לשאלתם ויכתוב את ראשי הפרקים , ויישר הדבר לפני הועד ועל פי התכן ההוא ערכה החברה בחתימת ראשה השר המרומם ה' א. קרעמיע ובחתימת ראש החברה אשר בוויען ומבחר חבריה מכתב תודה וברכה למקום הנועד , וזה לשונו :

אדוני ראש ונשיא הבנסיה!

בימים האלה תחוגגנה ארצות הברית את חג היובל , למלואת להן מאת שנה לחפישותיהן , חג הוא ויהי לחג לגוי ואדם יחד , וביתיהם אל נא יִפָּקֵד גם מקום חברת „כל ישראל״ . החברה אשר אגודתה על ארץ יִסְּדָה להיות מגן

לישראל נגד עושקיהם כח , להציל עם רצוץ-משפט ולהחיש לו רוח והצלה נגד מורדי אור אשר ימרו פי העת ההיה בכל מקום אשר אור לא זרח שם ; החברה הזאת היא תעלה ותשא לארצות אמעריקא ברכות שלום ואהבה סלה !

פנה אחת אפים נקח אנחנו חלק בחג הגדול הזה בהעלותנו על לב כי בין כל גוי הארצות היתה אמעריקא הראשונה אשר התנדבה לקרא דרור לכל אחד אשר בשם אדם יכנה , מבלי הבדל בין דת לדת ובין עם לעם . בעת אשר בני ישראל היו עוד למשיסה בכל ארצות אייראפא ודתיהם שונות מכל עמי הארץ, בעת ההיא קראה אמעריקא להם לשלום ותתן להם חוקים צדיקים ומשפטי אזרחים !

בין תושבי ארץ אמעריקא אשר התילדו על אדמתה ראו אור ודרור גם אלה אשר באו מאפסי ימים ואיים רחוקים, שם מצאו להם מנוח ולא נכר גר לפני תושב—חקה אחת ומשפט אחד היו לכלם, כלם אכלו וישבעו מטוב הארץ .—

ובשלוח ארצות הברית את ציריהם לכל ממלכות אייראפא גם אז מצאו להם ידים להראות לעיני השמש כי לבבם נאמן לישראל ויתנו לנו אותות אהבתם אותות .—

אי לזאת, הואל נא אדונינו ראש בעלי ברית , וקח נא אתה , כל בעלי בריתך וכל תושבי ארצך עמך,—ברכת שלום ואהבה, ההובאת לכם מקרב ולב עמוק, מאת חברת „כל ישראל חברים״ .

הן על דגלכם יתנוססו כוכבים והמה אות הברכה בספר תורת ד׳ , וזאת הברכה הזה ילך לפניכם, יאיר לכם הדרך ללכת למעלה להשכיל הוא יתן עוז ועצמה לכם לעשות גדולות, לחזק ידים רפות ולהרבות אהבה, שלום אחוה ורעות בין כל יושבי תבל ארצה !״

הפעם הזאת הראו בני ישראל לעין השמש כי יכירו גם הטוב אשר יקבלו, ומקרב לב יודו לאנשי הסדם ואפיריון נמטיה להרב ד״ר א. יעללינעק אשר הרה את הרעיון הנכבד הזה .

* * *

שגיאה קלה

אמר אב״ן הכהן קראכמאל , במאמרי „סמן בהר״ד״ („הבקר אור״ חוברת ד׳) פלטה קולמסי טעות לאמר : „יש אשר השבו המולדות לאחור עד שנת היצירה ומולד תשרי משנה ההיא וי״ד היינו ביום הששי שעות עשר וארבעה הלקים מתתר״ף לשעה״, תחת כי הכרח הכרחתי לאמר : „ומולד תשרי משנה ההיא וי״ד היינו ביום הששי שעות ארבעה עשר״ . ועפ״ז באתי גם להלן לידי טעות לאמר : „מעתה אם נניח שבליל רביעי שעות ארבע שמונה מאות ושמונים הלקים היה המולד האמתי מהירה, הנה מזמן ההיא עד וי״ד הוא המספר בהר״ד היינו שני ימים והמיש

שעות ור"ד חלקים", תחת כי הצרכתי לאמר · „מעתה אם נניח שבליל רביעי שעות שמונה, שמונה מאות שבעים וששה חלקים היה המולד האמתי מהירח הנה מן הזמן ההוא עד וי"ד הוא המספר בהר"ד היינו שני ימים וחמש שעות ור"ד חלקים" . *)

אנא ידידי המאיר אור הבקר תן מקום לתקון זה, ויבואו כל דברי על מכונם, וכל ישראל יראו עין בעין כי במאמרי זה גליתי למו את סוד העבור בעצמותו ותכנו תחת כי לפנים (החלוץ חוברת א') גליתי למו את הסוד הזה אך בסבותיו . וענין „נולד קודם חצות נולד לאחר חצות" ג"כ אופן בחינה היה לבדוק את העדים על ידו, כי אם יאמרו, לדוגמא, אחרי חלוף שני ימים מזמן המולד האמתי שראו את הלבנה קודם חצות בזמן שהלילה פותח בשעה שביעית או שמינית אז אמרו להם הב"ד ששקר העידו, ודי בזה.

תנא דמסייע לר' יהודה.

הלא עוד יזכרו הקוראים את דברי בוז ונאצה אשר עברו על ראש המשורר הנעלה הר"ר יהודה ליב גארדאן בעד שירו הנפלא „בין שני אריות" (בספרו „שירי יהודה") . בשיר ההוא שוה לנגד עינינו את מצב העיר ירושלים, שנים אחדות לפני חורבנה השנית, כי איום ונורא הוא : מחוץ תשכל הרב הרומים אשר יצורו עליה ולא יתנו צאת ובוא, ומבית אימת הפרצים אשר בקרבה ; איש בשר זרועו יאכלו ואשה עולליה תקח לברות לה מחמת הרעב הנורא אשר שם ; בעת האיומה הזאת התאספו ראשי העיר בעלית חנניא בן גוריין . . . „הנשאו-ונתנו שם בדבר המלחמה האיומה ? ישאל המשורר, השמו לב ללמד בני יהודה קשת או גדודים יגדו להעמיד במערכת הקרב ?—לא ! „אין פולין ואין קוראין לאור הנר" נמנו וגמרו שם". זהו תוכן דברי החרוזים בשיר ההוא אשר הרעישו לב סופרים אחדים ובהרפות ונאצות קדמו פניו.— אולם מה ישתוממו, אם אֹמַר כי כל דבריו אלה המה תלמוד ערוך, אשר ברוח דרשותיו לטה ריב"ל את הדעה הזאת כמעט ככתבה וכלשונה ; וזה לשון הגמרא (מכות ט' א') : „אמר ר' יהושע בן לוי מה דכתיב עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם,— מי גרם לרגלינו שיהיו עומדין במלחמה ?— שעריך ירושלים שהיו עוסקין בתורה" · (וכ"ה במדרש תהלים) האם לא יפה אמרתי כי יהיה ר' יהושע בן לוי תנא דמסייע לר' יהודה ליב גארדאן ?

ראובן אבי"ב.

---

*) על השגיאה הקלה הזאת (אשר איננה נוגעת לגוף הענין) נתעוררתי מתחלה מאת מאהבי פה עירנו השוקדים בעת על התלמוד יותר ממני ואחרי כן גם מאת הרב החכם דאקטאר צוקערמאנן המורה במתיבתא רבתא בעיר ברעסלוי. תשואות חן חן להם !

—מי העיז לאמר כי כשרות היו „השאלות" אשר הטרפתי אני ? שאל הרב בחמה מסתרת.

—אני ! ענה שמואל בהציגו לפני כל העדה :—את שאלות שני השורים הראשונים לא ראיתי, אך שאלת הפרה היתה לנגד עיני והכשרתיה— יען כי כשרה היא !

שמואל הטעים את דבריו האחרונים, וישר להביט בפני הרב.

—ואיך העזות להכשירה, אחרי כי ידעת כי אנכי הטרפתיה ?

—הלא גם לו תעודות מרבנים רבים אשר סמכו את ידיהם עליו להורות ולדין ? אמר דניאל מעל שלבי ארון-הקדש אשר עמד עליהם.

—ולו גם לא סמכו, הוסיף שמואל ויעמד את פניו :—גם אז הרשות בידי להורות אם אך הצדק אתי ; הסמיכות הִנֶּה רק לאות כי זה האיש קרא ושנה ויודע לעשות כדת וכדין ; וממתמא—באין ערעור לנגדו, הנהו מוחזק לעושה כהלכה ; אולם אם יקום איש, יהיה מי שיהיה, וַיַּרְאֶה לעין-כל כי שגה הרב-המוסמך וכי הוציא מפיו תשובה שלא כהלכה אז הצדק את האיש, אף כי איננו מוסמך ;—כי האמנם תחזקנה סמיכות רבנים אחדים מדברי התלמוד וגדולי הראשונים אשר יעמדו לנגדו ? הכי לא תאמין הסכם חז"ל את דברי הבלתי-מוסמך יותר ממאה כתבי תעודות אשר ביד המוסמך ?... ומדוע אמנם לא נבקר אחרי מעשי רבנינו המוסמכים, פסקי שאלותיהם, חומרותיהם ואסוריהם ככל אשר לאל ידינו ? מדוע לא נשמע לדברי אמת וצדק מְיֻסָּדִים על אמרות טהורות אשר בתלמוד, אף כי הרב יאמר ההפך ?—התלמוד הנהו מוסמך ומוחזק יותר מאלף רבנים !...

שמואל אמר את דבריו אלה בקול גדול וחזק אשר העיד למדי כי מעומק לבו יצאו. כל העם החשו ויתבוננו בפני שמואל המדבר אשר התאדמו כמעט.

הרב היה יליד עיר קטנה, ואף כי כבר מלאו לו כששים שנה בכל זאת לא דרכו כפות פעמיו מעודו בעיר רבתי עם, לא בא מימיו בחברת אנשים שונים, לא שמע מעולם דברי איש דובר צחות ; ועל-כן הולידו דברי שמואל השתוממות רב בלבו ורגעים מעטים לטש עיניו על מנגדו, כמו רצה להבחינו בעפעפיו : הזה שמואל העלם אשר ידעהו מתמול שלשום ? מאין לקח לו דברים כאלה ? ונשמת-מי הדבר מתוך גרונו ?... אך פתאם התעורר, ומבטי עיניו שבו ויהיו למבטי זעם.

—ואם-כן, אמר בקומו גם הוא ממקום מושבו וינענע בידיו בחזקה :— אם-כן יוכל כל איש לפסוק לו שאלותיו... בני ישראל לא יבואו עוד עם השאלה לפני הרב, ואך איש איש הישר בעיניו יעשה ? !

—אמנם כל איש, אמר שמואל והלט את דבריו : — התורה הִנֶּהָ ירושת כל איש ישראל, וכל אשר קרא ושנה „ומלא כרסו" בתלמוד יוכל לפסוק השאלה אשר תבוא לפניו.

—„מלא כרסו בש"ס ופוסקים", שנה הרב את דברי שמואל ויעקם את שפתיו: — אבל גם הוא אם לא נסמך עוד...

—מדוע זה תריבו על לא-דבר? הפריע דניאל ממקום עמדו את דברי הרב:— הלא שמואל הנהו נסמך, ומה זה תרבו אמרים בדין האיש הבלתי נסמך?

—גם הנסמך, ענה הרב, לא יהין לדקדק אחרי השאלה אשר כבר הפסקתי את דינה; הלא אנכי הנני בזה „מרא דאתרא", ומי יעיז לאמר דבר, אחרי כי מפי יצא מפורש ההפך? ביד מי הרשות גם להרהר אחרי דברי ומעשי?—הן אם אנכי גזרתי אמר, הלא כן יקום!

פני הרב התאדמו, עיניו הפיצו אש-נקמה, וכל הכרת-פניו ענתה בו כי מלא הפעם את לבבו ברגשי איש תובע את כבודו ביד חזקה.

— ידעתי גם אנכי, ענה שמואל וקולו הלך וחזק:—ידעתי כי הרבנים כן ידמו ולבבם כן יחשוב; אך היצדקו במעשיהם ובמחשבות לבבם אלה? האמנם נִתְּנוּ כל עתותי העם בידם לעשות בהם ככל העולה על רוחם?—הָיֹה לא תהיה! משרת הרבנים היא רק להורות, אבל לא למשול!... הרב הנהו בא בכח התלמוד ועושה שליחות הרבנים הראשונים, אך מי הרשה לו לעבור על דברי התלמוד? מי נתן עוז ועצמה בימינו להפסיד כסף ישראל על לא-דבר? הבהמה אשר אנחנו נדונים עליה היתה כשרה, ומדוע זה חתר אדוני למצא חומרא יתרה ולהטריפה? התלמוד, אשר בכחו עלו הרבנים על כסא כבודם, מתיר, והם אוסרים, התורה חסה על ממונם של ישראל, ועיניהם רעה ויטריפו... וילבשו גם גאון לאסור לדקדק אחרי מעשיהם, לחסום פה המדבר נכונה!...

—הלא „חוצפה" הוא לאמר בפני כדברים האלה, אמר הרב וחמתו בערה בו מאד:— לו אמנם היתה הבהמה כשרה, לו אמנם טעיתי בדבר כי גם אז אין לך להתירה בפומביה, הלא כה דברי תורתנו כאש: „חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר"...

—גם אנכי אמרתי לו ביום אתמול את הדין הזה, אמר נחום השוחט:— הלא מפרש הוא בחכמת אדם...

—לו תחשה אתה והיתה לך לחכמה, ענה שמואל את השוחט קשות: - הן לך אשר רק את „חכמת אדם" תדע, לך נאה להשיבני כדברים האלה; אך חמתי על הרב כי גם הוא יוצא את הדבר הזה מפיו, הן הוא יודע כי המאמר הלזה נאמר רק במקום המחלוקת, בדין אשר לא הוכרע לאסור או להתיר, ואז אם חכם אחד אסר, אין חברו—אף כי דעתו להפך, רשאי להתיר את השאלה הזאת בעצמה; לא כן בזה אשר מפורש אמור כי כשרה הבהמה הזאת, ואם רב יאסרה יהיה „כטועה בדבר משנה", אשר לא רק כי החוב עלינו לשוב ולהתירה, כי אם על הרב המטריף לשלם את הכסף אשר הפסיד בהטריפו על לא-דבר, הלא ידוע הוא מאמר התלמוד „הלך חמורך, טרפון" בנוגע לדברים כמו אלה.

—לטועה בדבר משנה תתגני? נהם הרב בקול עז:—לטועה בדבר הלכה

מפורשת ? הבו את „שלחן הערוך" וַאַרְאֶה לעין כל כי חס-ושלום לא טעיתי בדבר הלכה. . . תהלה לאל זה כשלשים שנה אשר אנכי יושב על כס הוראה בישראל, ולא אשגה בדין ריאה . . . יביאו נא את „שלחן הערוך" וַאַרְאֶה לה א פ י ק ו ר ס הזה כי בעזרת השם הדין אתי . . .

—הֶרֶף מקצף, רבנו ! אמר שלמה התכמוני אשר באזנים קשובות שמע את דברי הריבות האלה, ואשר מלת „אפיקורס" היתה לו לזרא מאד :—חלילה לרב זקן ונכבד כמוך להיות כתלמידי-חכמים ה מ נ ג ח י ם זה את זה בהלכה.

– מה לי ולקצפו, ענה שמואל, „יביאו" אָמַר גם אני, יביאו ויראו כל הקהל הזה כי אך רסן מתעה שמו הרבנים האלה על לחיי היהודים, ויראו וְיִוָּכְחוּ כי שָׂמוּ עליהם אך מ ו ש ל י ם דתים, לא רבנים ! יראו כי הרועים האלה לא ידאגו לצאן אשר ינהו, ולא יתנו לב לאשרם ולהצלחתם, ומה טוב המשל אשר נשאו בעלי התלמוד על רבנים כאלה : „כד רגיז רעיה על ענא עביד לנגדא סמותא" כי הם בחשך ילכו ובחשך ינחו את כל העם הזה . . .

—דברי עז-פנים כמוהו לא שמעתי עוד, אמר הרב בחרקו שן — הלא תזכור, ר' נחום, את דבר השאלה ? הוסיף הרב אחרי דמית קצף מעטה.

— חסרון היה בריאה, ענה השוחט.

— חסרון ? אמר אברמל הקצב אחרי כי נדחק מבין קהל הנאספים אשר עמדו צפופים ויעמוד לפני הרב. — אך חסרון כל־שהוא . . . רצוני לאמר: כדמות הסרון . . . הן לא מְלֻמָּד אני, אך עוד אזכור החסרון היה קטן מאד, חסרון כזה (בדברו הושיט את ידו העבה וירא על קצה אצבעו).

— דום טבח ! גער בו השוחט : — הן אמרתי חסרון, הלא הוא חסרון.

— חסרון ? ! אמר עוד הפעם אברמל בקול־דממה, ולאט לאט שב אחורנית עד לאספת המון העם.

דממה נוראה שררה בבית־המדרש. הרב השפיל את עיניו לארץ, בידו השמאלית סלסל פעם את זקנו ופעם את פאותיו הארוכות, והכרת פניו ענתה כי חמה וקצף מלאו הפעם את כל מורשי לבבו ; שמואל עָמַד כאיש ערוך לקרב, עיניו הישירו להביט, פניו התאדמו כמעט, וקוי מצחו נקמטו כפעם בפעם ויתנו אותותם כי מחשבות רבות תעבורנה לעת כזאת בראשו ; דניאל עמד עוד על שלבי ארון־הקדש והיטב חרה לו פן לא תעז יד שמואל על הרב וירד גם הוא משם בְּמִנְצָח ; פלטיאל עמד כאיש נדהם, כי שמע הפעם את קול מלמדו הולך בגדולות ונפלאות ממנו, ורוח מבינתו לא עצר כח לתת לו חשבון־ נכון גם מעשתנותיו הוא. במצב כזה עמדו כל המון העם אשר עמדו שמה, כלם עמדו צפופים, כלם פערו פה, לטשו עיניהם ויעמדו כשקועים ברעיונות אין־קץ אף כי לא השבו מאומה כי לא הבינו עד מה בהלכה אשר סבבה את דברי ריבות אלה, ולא נועזו לחשוב את מי הצדק : בשמעם את דברי שמואל חם לבבם וירהיבו גם תודה-קלה לו, כמו לאיש אשר יריב בעדם להציל את כספם ; אך כאשר פתח הרב את פיו, זקנו הלבן ופאותיו הארכות וכל יצירי גוו

החלו לנוע, אז עטף לבם מעטה יראת־האלהים ויזכרו כי רב הוא — והצדק אתו . . . בין האספים האלה היו גם זלמן יענטעס והבירזי, אשר בכל חפץ לבבם להרחיב את הריב הזה לא הוציאו גם הם אף הגה משפתם; האחרון כי ירא מִדַּבֵּר פן תגלנה מחשבות נפשו לעין־כל ויגרשוהו מבית מדרשו, ולהם חקו יגזלו ממנו; והראשון חפץ להצדיק את כל אחד ואחד בביתו למען הגדל המדורה, ועל־כן החשה הפעם למען יוכל לדבר אחרי כן כחפצו, ותרמית לבו לא תגלה. — אך שלמה התחכמוני היה האחד אשר דבר הריב נגע אל נפשו, הוא הבין אל דרכי התלמוד והפוסקים אשר למד מהם בנעוריו רב, וגם ספרי חכמי ישראל הישנים וגם החדשים קרא, ודעותיהם החפשיות עשו פרי — אם מעט ואם הרבה — בלבבו, ואף כי לא פעלו עליו לשנות את דרכי חייו הוא, בכל זאת נכרו עקבותם בהנוך בניו אשר יחנכם לפי רוח הזמן, ולא לפלא יהיה בעינינו כי הדעות ההן שבו גם עתה ויחיו ברוח פי שמואל אשר גחלים בערו ממנו, וירחש לב שלמה כבוד לשמואל ויתאו מאד לדעת במה יגמר הריב הזה.

ברגעי הדממה האלה נשמע קול משק בינות העומדים, אין אֹמֶר ואין דברים נשמע, אפס כי הכרת פניהם, תנועות ידיהם וקמיטות קוי מצחם נתנו אותותם כי ידונו בדבר הריב — אם לשבט או לחסד. גם מעזרת־הנשים נשמע משק קול דברים ביתר עז, הן גלו את המסך המכסה את החלונות הקטנים אשר בקיר בית־המדרש מערבה ותלטשנה עיניהן על שמואל והרב אשר עמדו נכחן, ובקול גדול דברו כלן יחדו באין סדרים כדרכן.

פתאם שבה הדממה לאיתנה, והמון העם פנו מקום לנער אחד מן „הבחורים הענים" לעבור עם הספר — אמה ארכו וחצי אמה רחבו — אשר נשא תחת ארובות יד ימינו.

— הא לך, רבי, את החלק הראשון „שלחן ערוך יורה דעה" אמר הנער בגשתו עד לפני הרב ויניח את „יורה דעה" עם כל המפרשים דפוס לעמבערג על העמוד הקטן (שטענדער) אשר שם.

—הבאת? אמר הרב בהתעוררו: — הנה . . . בואו כלכם וראו . . . בואו נא הֵנָּה, ר' שלמה, ר' דניאל גשו נא הלום . . . ככם תבינו לדעת.

— אבל מדוע לא צוית להביא הנה את הגמרא? שאל שמואל בהתעוררו גם הוא. — מה לנו לגרש עצמות מעל השלחן הזה ולא נאכל „בשרא־דתורא" מעל התלמוד, מקור התורה שבעל־פה? מדוע נכוף ראשנו לשמוע את חומרות הרבנים האחרונים בעוד ספרי התלמוד לפנינו? — לך נא והביא את הגמרא מסכת חולין! כלה שמואל את דבריו בפקודה אל העלם אשר הביא את „שלחן הערוך" ואשר לא המרה פיו גם עתה, וילך.

—הא לכם את הדין מפרש: „אבל אם החסרון בכף כפופה מקרי חסרון וטרפה„. *)

הרב הביט בעינים הורדות בפני שלמה, דניאל ושאר האנשים המלמדים

*) הגהת הרמ"א לש"ע יו"ד סי' ל"ו סעיף ה'

אשר נגשו אליו ויביטו בתוך הספר,— כמו יאבה להכיר בתאר פניהם את המענה „אמנם צדקת” אשר לא שמע עוד מפיהם.

שמואל לא הכה אותם בדברים, בידעו נאמנה כי אלה אחרי אשר ראו את דברי הרמ״א נדפסים בשלחן ערוך באר היטב לא יעיזו עוד להרהר אחרי מעשה הרב, וימשך גם הוא את מִדְבָּרוֹ:

– אולם אנכי בשאלתי: מדוע תבקש למצוא אך את האחרון המחמיר והמוסיף טרפה על טרפה ואסר על אסר? מדוע נשמע לקולם ונעזוב בשאט נפש את המקור הראשון את דברי התלמוד אשר מימיו שתו גם הם? מדוע נגשש כעור באפלה ונלך בעינים עצומות אחרי מנהלנו אלה מבלי פנות בעצמנו אל הנקודה האחת אשר יתפארו כי ממנה יצאו כל הקוים האלה ואשר נשתומם לראות כי אך בארחות עקלקלות יוליכו אותנו בין הרים התלוים בשערה אשר חשך והקלקית דרכם? מדוע נטה לחיינו לכל איש שוגה ומשגה, לכל כותב ומחבר, לכל מחמיר ואוסר לשום רסן־מתעה עלימו? בעלי התלמוד אמרו בחכמתם לאנשים כאלה „וכי להוסיף על הטרפה באתם?” *) ורבני ישראל עד היום הזה מה עשו? — הן השמונה עשר טרפות שמנו חכמי התלמוד ואשר העידו כי אך המה קבל משה מסיני — היו לשבעים בפסקי הרמב״ם, ומאז ועד עתה פרו וישרצו וירבו ויעצמו מאד מאד, עד כי מלא „שולחן ערוך” אותם, ועוד ארבעים וששה שאלות הטריף הרמ״א גם את אשר בעל בית־יוסף מכשיר, ובעל „עצי לבונה” מונה מאה ועשרים טרפות אך בדין תרתי לרעותא לבד! . . . ומאין לקחו להם הכח לעשות בכפף ישראל כאיש העושה בתוך שלו? — התלמוד וכל הפוסקים „ושלחו הערוך” בכללם הכשירו בפרוש כל חסרון בפנים הריאה, ומי נתן רשות להרמ״א הזה לחלק בין כף פשוטה ובין כף כפופה ולהוסיף גם את זאת על כל הטרפות שהוסיף? מי ירה אבן פנה לכל החומרות האלה? האם מידי בעלי התלמוד. .

שמואל עוד לא כלה את דבריו ועיניו אשר הבריקו מרגשות נפשו הראו לו את הנער עומד לפניו והגמרא בידו.

—מסכת חולין? אמר שמואל, תנוה לידי.

שמואל הפך בהפזה את דפי אגדתה ובידים מהירות הפך את עליה, אין להראות לעין כל הנצבים עליו כי צדק בדבריו, וכי לא מלבו הוציא את כל הדברים אשר האנשים השתוממו עליהם, בראותם את דברי הרמ״א נדפסים.

—הביטו נא בזה, אמר שמואל אל האנשים אשר לא גרעו עוד עין מאת „שולחן הערוך”: — הביטו ותראו גם בזה דברים ברורים ומפורשים, דברים אשר על אדניהם הטבעו כל דברי, הביטו וראו ושפטו את מי הצדק.

האנשים נשאו ראשם ויביטו בגמרא אל המקום אשר הורם שמואל באצבעו.

— „לא דכולי עלמא חסרון דבפנים לא שמיה חסרון” **)

*) חולין דף נ״ז א׳.
**) חולין דף מ״ח ב׳.

קרא שמואל בקול רם : —„ חסרון דבפנים לא שמיה חסרון . . . ר' חנינא חלש על לגביא ר' נתן וכל גדולי הדור . . . ואכשרי" 1) הוסיף לקרוא בהפכו את העלה : — האם לא כדברי כן הוא . . .

האנשים ראו כן תמרו : „שלחן הערוך" הנהו מוחזק ועומד בקדושתו לבני ישראל — ומה גם בארץ ליטא — כקדושת התלמוד עצמו „שלחן הערוך" הוא קצור התלמוד, לפי דעת המון בית ישראל, אשר לא ירחיב הדברים ולא יחדר את השכל, רק יתן לפני הלומדים שלחן ערוך מכל טוב התלמוד והלכותיו הפסוקות . המשפט הזה לקח לב כל איש מבני היהודים ; ועתה הנה עיניהם הרואות סתירה גדולה בין „שלחן הערוך" ובין התלמוד, זה זה מתיר וזה אוסר, זה מטריף וזה מכשיר, ולא ידעו למי יתנו היתרון ; — ערכם, קדושתם, קבלתם וסמיכותם ישאו בד בבד , ומי יכריע את כף המאזנים . . . כנדהמים עמדו בין הרב ובין שמואל, העיפו עין מן „שלחן הערוך" אל הגמרא ולא ידעו פשר דבר .

חמת הרב בערה בו מאד . עיני האנשים העידו בם כי אמנם לבם יסיתם בשפק . . .

— האם מדברי הגמרא נאמר לפסוק את ההלכה ? שאל הרב בקול גערה וישם אל האנשים פניו.

— ומדוע לא ? ענהו שמואל, מאין לקחו הם את כל פסקי שאלותיהם , אם לא מן התלמוד ? היש לנו מקור אחר בלעדו ? — זאת שנית, הלא בדין שלפנינו הודו כל הפוסקים עד „השלחן ערוך„ בכלל להתיר , ואך הרמ"א הנהו האחד בזה לאסור ; ומדוע זה אך בקולו תשמעו ותעברו על דברי כל מי שקדמוהו.

— ואם כן טוב עשיתי לו בטלתי את דבריו, אמר הרב בהשתוממות : — הלא כל בר־בי־רב דחד יומא יודע כי „אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין 2), ואיך נקום אנחנו אשר לא הגענו אף לרועי בקר ונבטל את דברי הרמ"א האהרון בפוסקים ?

— מאפס דברים ומאין ראיות לבטל את טענותי הצודקות נסת גם אתה לעזרת המאמר הידוע הזה,— אף כי כלנו נדע שאין בו הכונה אשר יחלמו למצוא בו הרבנים האחרונים ; אך אחת אשאל, לו כדברי הרבנים כן הוא אם כונת המאמר כפשוטו ממש, אם כן איפוא איך בטלו הנביאים את דברי משה בעשרה דברים 3) ? הכי ב"ד שלהם היה גדול משל משה ? הלא מקרא מלא הוא „לא קם עוד כמשה" ? ומדוע בטל ר' יוחנן הודאת המעשר ומים המאררים 4) ? ומדוע כתבו התוס' כי „במקום שנראה טעם קצת יש כח ביד ב"ד לבטל אף דבר מן התורה" 5) ? ומדוע גם כתב הגאון ר' יוסף

1) שם מ"ז ב' ·
2) עדיות פ"א מ"ה.
3) מכות כ"ד א'.
4) מ"ש פ"ה מ"ד .
5) תוס' ע"ז די"ג דה"מ „אמר אביי" .

איתאס „דהרשות נתונה לותיקים שבכל דור ודור לבטל הלכה אפילו באסור דרבנן ואף על גב דרמיזא באורייתא" 1)?—
אולם מה לי להרבות דברים ולהרחיק עדותי ? הלא בדין שלפנינו עיני כל הקהל הזה רואות כי הגמרא וכל הפוסקים ראשונים ואחרונים מכשירים,—ואיך מצא לו הרמ"א ידים לבטל את דבריהם ולהטריף ? הגם ב"ד של רמ"א היה גדול מכל ההולכים לפניו ? האם היה גדול בחכמה ובמנין מן התלמוד וכל ראשוני הפוסקים ? . . . ועתה אם נבוא אנחנו לבלתי שמוע לו ולהעמיד הדין על מכונו, תאמר כי אין לנו לבטל את דבריו—ואיך בטל הוא את דברי התלמוד ? . . .

—כעס-הארץ גמור ידבר הפעם, אמר הרב ויניע בידיו בחזקה :— שמעו נא רבותי ! הרמ"א הקדוש הן לא בא לבטל הלכה, ורק הוסיף גדר וסיג, הוסיף לאסור ולהחמיר לבלתי נכשל, הס-וישלום, בספק טרפה . . .

—הה, עד כמה לא יהזישו הרבנים את משמרת עבודתם ואת מצב הצאן האלה אשר נִתְּנוּ בידם ! עד כמה לא יבינו לדעת את הדברים אשר יוציאו מפיהם או מפי עטם ואת המעשה אשר יעשון ! . . . נקל להם להחמיר מלהקל, להפסיד כסף ישראל מלהדול ! אמר שמואל באש לבבו וקולו העיד כי מקירות לבו יצאו הדברים :—הלא גם בהחמירם יבטלו את הכללים אשר שמו בעלי התלמוד בחכמתם וברוח קדשם : „אל תעשה את הגדר רבה על העקר" 2), „עשו משמרת למשמרתי ולא משמרת למשמרת" 3), „אין גוזרין גזרה לגזרה" 4) וכדומה כללים נעימים ונפלאים עד מאד. וביותר מאמרם ז"ל „התורה חסה על ממונם של ישראל" אשר ראוי הוא לכל רב ורב לשותו לנגד עיניו בישבו על כסא ההוראה . . . מה מאד עמקה מחשבת התלמוד באסרו על הרב להטיל את פרנסתו על הצבור ולקחת שכר מקופת הקהל ; כי אם אמנם יגיע כפיו יאכל, ובזעת אפים יעבוד בעד ככר לחם, כי אז ידע להוקיר את ממונם של ישראל, ידע את מצב העם ואת רוח העת, ידע את דרכי התבל ומסבותיהם, את העוני והמחסור ורעותיהם, ואך אז ידע להנהיג את העם העני והמדכה הזה, ידע להזהר בעמדו על כסף איש ישראל להפסיד או לקים . . . אך הרבנים חלפו חק, עברו תורת פי התלמוד, השליכו כל יהבם אך על קופת הקהל וכל מחסורם על העם, ועל כן לא ידעו את יקרת הכסף הבא בזעת אפים, לא יבינו לדעת כי הפסד כסף לאיש עני הוא הפסד נפשו ונפשות אנשי ביתו אשר למענם יעמול כל עוד כחו במתניו . . . הה, דם ישפכו הרבנים האלה, דם ישראל נמצאו בכנפיהם, כשה יובל לטבח יעמוד האיש לפניהם

---

1) שו"ת „דברי יוסף" סי' כ"ז.
2) אבות דר"ן פ"א.
3) ביצה פ"ג.
4) שם.

בשאלו מהם משפט כספי אשר למענו ישליך את נפשו מנגד ובלב קרוע לגזרים יצא מלפניהם בשמעו אומרים „טרפה" בקרת-רוח כגזר דין אשר לדמו יארב . . . אלה וכאלה יעשו הרבנים מבלתי ידעם את החיים ואת גורל העם , מבלתי ידעם כל עבודה וכל עמל כפים , ועוד ישתבחו בעיר כי כן עשו , כי החמירו , הטריפו , אסרו ואבדו את ממונם של ישראל . . .

שמואל אמר את דבריו אלה ברגש , כמדבר אל עצמו , ובכל זאת נגעו דבריו עד לב כל הנאספים וכמעט גם עד לב הרב .

—אבל הלא כל הפוסקים אסרו פה אחד לפסוק דין מדברי הגמרא , אמר הרב בתור מענה לדברי שמואל .

—„אסור לפסוק דין מדברי הגמרא" ?—ומאין לקחו המה את כל המון דיניהם אם לא על אדני התלמוד הטבעו ? הלהם הותרה הרצועה ולנו אסרו ? האם ביושר לבב גדרו בעדנו את הדרך אשר הם הלכו עליה ? הבצדק זרקו אבן לבאר התלמוד , אשר הם שתו ממנו לרויה ,—לבל נשתה גם אנחנו את המים הטהורים האלה ? . . . ואם לא במרד ובמעל עשו את הדבר הזה למען הכות אותנו בסנורים , פן נראה בעינינו ולבבנו יבן את אשר עוללו לנו , פן נוכח לדעת כי בארחות עקלקלות בחשך והלקלקות יוליכו את כל העם הזה , פן נראה ונדע כמונו היום כי סרו מהר מן דרך התלמוד , שהתו התורה הקדושה ותורה חדשה מאתם יצאה , תורה אשר לא שערו רבותינו מעולם . . .

—הה ! אוי לאזני שכך שומעות ! נהם הרב בקול עוז וישם את ראשי אצבעותיו לתוך אזניו :— הגאונים האלה אשר הופיע רוח הקדש בבית מדרשם, הצדיקים והחסידים קדושי עליון עבדי בית ישראל סרו מן דרך התורה ויתנו תורה חדשה ? . . . התי מהר שיניך געלך וקבל נזיפה כי סרה דברת במלאכי ה' . . . מותרם לשמים הנך בדברך כדברים האלה . . .

הנאספים לטשו עין וזעמה על שמואל , עד כי גם פניו נפלו כמעט .

—גם זאת למענה תחשב . . . החל שמואל לדבר , אך הרב הפריעו :

—לענות ? גער בו בקול צעקה והמולה רבה :— הה , עד כמה שגיתי כי עניתיך גם עד כה , אמת וקדוש הדין כי ל א פ י ק ו ר ס ישראל אסור לענות . . .

—שמעו נא כל בית ישראל ! החל שמואל . . .

—אפיקורס ! הגיעו לאזניו קול משק הנאספים בבית המדרש .

—אפיקורס ! צעקו גם הנשים מבין חלוני עזרתן .

שמואל נבהל מאד ,—„גם אלה אשר אלחם בעדם יגדילו עלי עקב" הרה מחשבה נוראה , „אך לא . . . לא אניח שבט הרב עלי , אלחם גם באנשים הבוערים האלה" . . . אך קול הרב הולך וחזק :

—מה הטאתי כי עניתיך . . . הנה חשבתיך לעלם למדן אשר יאבה

לפלפל אתי בהלכה, אך עתה אראה כי אפיקורס פשוט הנך, לא אובה לענות על דברי האפיקורסות אשר יצאו מפיך, אסור גם לשמעם... צא צא מזה פן תטמא את המקום הקדוש הזה... אל נא תדבר בי עוד דבר... גם על מפתן פתח ביתי לא אתנך לבוא... אסור להסתכל בפניך אסור לפתוח לך גם דלת הבית...

דברי הרב אלה אשר יצאו מפיו בהתלהבות נוראה, בתנועת הידים והראש ובעינים לטושות עצרו כח לאים את השומעים לזרוק מרה בהנאספים כי יראו לשמוע את דברי שמואל אשר אפקורסות מסוך בהמה. גם שמואל נדהם מאד לדברי הרב האחרונים, המלים: „גם על מפתן פתח ביתי לא אתנך לבוא" הוסיפו לשדד ממנו את מערכי לבו, את הגיונו וכל מחשבותיו; המה הזכירוהו את חנה ואת השיחה אשר דבר אתה ביום אתמול ולבבו נמס ויהי למים...

—אפיקורס! שנו וישלשו האנשים והנשים ובאזני שמואל הרעים עתה הקול הזה–נורא מאד; פניו הורו, עיניו השפיל לארץ ולא ענה דבר. כמעשה מכונה סמך את ראשו בשתי ידיו אשר נתנם על העמוד-הקטן אשר לפניו, וישרעפיו הנבוכים הראו אותותם על פניו. האנשים כרבם חשבו כי אמנם נפל לב שמואל לדברי הרב וכי יהרהר עתה בתשובה; שלמה וכל אלה אשר ידעו את לב שמואל כי הוא לא יחת לקול דברים, ומבלי ידעם את אהבתו לחנה התפלאו מאד מה היה לו פתאם? מדוע לא יהם את קול החרפות האלה, אך שמואל נשקע מאד במחשבותיו.

„הה, חשב בלבו, נלכדתי בפח אשר חנה הזהרתני כי אשמור צעדי מהלכד בו, הן גרשתי היום מבית הרב ומאת פני חנה אסתר, ואני אנה אני בא? אנה אשא מצוקות נפשי ותוגין לבבי?... וחנה, הה, הלא היא עלמה רכה וענוגה, היא הלא תנוע בצרות נפשה... הה, חנה!...

—אמנם אפקורסות הוא לבטל ברוח פה כל פסקי הגאונים אורות העולם, נוחי נפש, זכותם יגן עלינו! אמר גם המגיד ר' זאב גואלף בראותו כי אין מענה בפי שמואל:—הלא עזות והוצפה בלב האיש ההובר דברים כאלה.

—גם אנכי אמרתי לו אתמול בבית ר' דניאל כי אפיקורסות הם דבריו, אמר השוחט חלקו גם הוא.

שמואל לא ענה גם הפעם, וגם שלמה תחכמוני אשר אשר לא מצא דבריהם נכונים לא אבה לבוא בדברים אחרי כי איננו מבעלי הפלפול, ומה גם כי שמואל בעצמו נאנק דומיה.

—אמנם צדקתם, הוסיף הרב, כי אלה המה דברי אפקורסות להכשיר בהמה טרפה על פי. דין מפורש ברמ"א; הן לולי חסתי על כבוד משפחתו כי אז החרמתיו... שמעיה, צוה הרב אל השמש, הוציא את ספר-התורה...

שמואל לא ענה גם עתה דבר, וגם דניאל לא הרהיב עז בנפשו לעכב

עוד, בחשבו גם הוא את שתיקת שמואל להודאה כי דצדק את הרב וכי הוא נתעה בדרך לא-טוב. דממת אלהים שררה בבית המדרש בכל העת אשר קראו בתורה והתפללו מוסף, ובדממה יצאו מאת פני הבית.

ה.

גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה.

גם שמואל יצא בדממה מאת בית-המדרש. „התרפית ביום צרה צר כחך", אמר המלך החכם ודבריו נאמנים. רוח-כהה ביום צרה תכפיל רעתו על אחת שבע, היא תרפה את ידי האיש לבלתי עשות תושיה ולבלתי ישוב ויתרומם משפל מצבו אשר שם כרע נפל, היא תחזיקהו כמו במסמרות נטועים לעמוד תחתיו לבלתי יעיז לחשוב מחשבות ולכונן עצות להנצל מן הפח אשר נלכדו רגליו בו. בלב שמואל עשה העצב קן לו בשמעו את דברי הרב האחרונים —וידיו רפו, לא חשב מחשבות לגבר חילים על איש ריבו, לא בקש עצה ותושיה להכניע את הרב למען ישוב לחנה כגבור מלחמה וגם הנצוה בידו, אך נאנח בשברון מתנים...

„באה נבואת חנה, חשב בלבו, לא יכלתי להבליג על דעתי, לא יכלתי להתאפק לעיני כל הנצבים עלי ושחתי את נפשי ונפש חנה, שהתי את מספר הרגעים אשר לחיים, ענג ונחת חשבנום גם שנינו בעיר המצערה הזאת... מעי יהמו מאד לנפש חנה, ד' הוא יודע מתי נתראה פנים שנית, מתי נרוה עוד הפעם שיחת-דודים... אולם האם יכלתי לשבת דומם? אם לא הרעיתי לעשות לו הייתי עתה כאיש אשר אין מענה בפיו?— רגשותי בקרבי לא יתנוני החרש! מלחמת מצוה, מלחמת חובה היא לי המלחמה הזאת, מלחמה אשר תרתיח דמי לבבי גם עתה מדי אזכור את דברי הרב—ואיך אחריש? איככה אוכל וראיתי באסון אשר יקרה את בני עמי לרגלי מעשי רבניו?... אבל האם נשאתי פרי בריבי זה? הלא מלי נהבאו בפי באחרונה, הייתי כגבור לא יוכל הושיע, הלא הרב יצא צדיק בהשפטו וכל העם הלא ידמו בנפשם כי תוכחת הרב הוכחתני לדעת כי אמנם עויתי ופשעתי בדברי... הה, רבו מצוקות רוחי... מדוע נתת לי, ה' אלהים! לב רגש? מדוע פקחת את עיני לאסוני ולהותי?...

—מה לך, בני, להתעבר על ריב לא-לך? שאלתהו אמו בבואה מאחריו אחרי יצאה גם היא מעזרת-הנשים:— מדוע יצאת לדון את הרב? הלא עיניך הראות כי משנה קלון נחלת לרגלי הדבר הזה...

—הניחיני אמי, כי לא תדע את פצעי לבבי.

אמו הניעה אחריו ראש ובדממה הלכו לדרכם.

בעברם בחוצות העיר התבוננו האנשים בפני שמואל, אך הוא לא שם על לב, לא ראה את מבט עיניהם, לא שמע מוצא שפתותיהם אשר התלחשו, לא ראה ולא התבונן בכל אשר מסביב לא ראה גם את חנה אשר ישבה על פתח בית הרב והביטה אחריו בעינים מלאות אהבה וחן...

חנה היתה עצובת רוח מאד מאז נלקחה מכל מחמדי נפשה בווילנא רבתי עם, ואמה נתנה לה אב-זר אשר דרכי חייו ותהלוכות ביתו שונים, תכלית שנוי, מדרכי אביה ותהלוכות ביתו. היא ישבה בודדה כל היום, כלואה בחדר צר כל עתותיה, ויהי לבבה נדכה ורוחה כהה מאד מאד. העצב גבר על נפשה ותהי נדהמת. פעמים לא מעטות אמרה לריב ריב חפשה בפה מלא, אך כרגע שבה ותנחם; המוסר הטוב אשר אביה נטע על תלמי לבבה עודה בנעוריה, לא נתנה לעשות כדבר הזה אשר לעזות ותוצפה יחשב; היא חשבה דרכיה ותדע כי לא לפניה תומתה תלך אם ביד חזקה תקח לה חפשה בעיר קטנה; גם האהבה העזה אשר אהבה את אמה שמה מחסום לפיה לבלתי תדאיב את נפשה אשר לרבנית היתה בזה, ואך בקרב לבה העמיקה תוגיון נפשה, ואך שם מצאו מצוקותיה קבר למו. — אמה נסתה בראשונה לנחמה, אולם בידעה כי לא תוכל לתקן את המעות, החרישה גם היא למענה „אין דבר" אשר שמעה מפי בתה.

אך נחומי שמואל לא שבו ריקם. כל יום הששי אשר דִּבֶּר אז אִתָּה בבקר, היתה אך שמחה. „הוא הבטיחני לבוא בכל עת חשבה בלבבה, ועצבי לא יגדיל עלי עקב; מי יתן אבר לזמן כי ירוץ ויעוף במהלכו, כי לא יאריך את עת בואו אלי שנית! . . . מחר שבת, יום אשר לא ילמוד בבית פלטיאל, ולבי נכון ובטוח כי יבוא הנה וישחר את פני . . . דבריו אשר דבר אלי היום בבקר בערו כלפידים . . . ואולי אמנם יאהבני . . . הן שפת־חלקות רחקו ממנו" . . .
חנה העמיקה במחשבותיה אלה וכל היום ההוא עבר עליה ברעיונות נעימים והלילה בחלומות מפליאות לתאר לפניה את גן־הפרחים אשר בווילנא והיא תלך שם לשוח את מאהביה ומכיריה וגם שמואל בתוכם לנפשה ותשבע עדן ושמחות. ובנפש שומחת הקיצה בבקר והרעיון כי בוא יבוא שמואל גם היום לשחר את פניה הכה שרש בלבה. סדרה את מחלפות ראשו ותשם את מלבושי כבוד השבת עליה ותשב על מעקה פתח בית הרב לראות את שמואל יוצא מן בית־המדרש.

שמואל אמנם יצא אך לא הביט אליה; הוא הלך את אמו ראשו שחוח, עיניו לארץ ותוגה מרחפת על פניו. ותקנא חנה באם שמואל אשר תלך אתו על גפי מרומי קרת, מבלתי העיר דבת אנשי העיר הקטנה הזאת, המלאה לה חנפים וקנאים. בהביטה אחרי שמואל, וכמו ספרה צעדיו, לא ראתה כי בין כה ובין כה באו אל הבית הרב, המגיד, וגם השוחט לקדש את קדושת-היום כוס מלא.

בלי חמדה שבה גם חנה הביתה ותשמע את קול המגיד מדבר כדברים האלה:

— . . . הלא כה יאמרו האנשים, „אם אחוז השטן בשער אחד גם הראש וגם הזקן יספה אליו"; אם העיז את פניו לדבר דבריו בבית-המדרש לפני כל עם ועדה, אם מין ואפיקורס כזה הרהיב בנפשו עז להכחיש וגם לחרף ולגדף את כל דברי רבותינו הקדושים, — ואנחנו נחשה, הלא אז תרב הפרצה

ולאפקורסות אין קץ . . .

—אמנם צדקת, ר' וואלף, חי נפשי כי צדקת! ענה השוחט.

—אבל הן גם אנכי לא החשיתי, אמר הרב.

חנה שמעה את דבריהם אך לא ידעה אל מי ירמזון.

—הלא תשובו ותתפלאו, הוסיף הרב אחרי שתיתם מן היין ויקחו את עוגות־הדבש בידם: — הן את שמואל הזה (חנה נטתה אזן לשמוע) קרבתי בראשונה בימין צדקי; אחרי מות אביו ר' ליב המלמד, עליו־השלום—הוא היה ירא אלהים באמת ותמים—ישב שמואל בבית המדרש, הלא תזכר אותו ר' וואלף, אז ראיתי בו כשרונות טובות ואקרבהו; ואחשוב כי גם הוא הנהו ירא אלהים עתה, אולם בעת הנני רואה כי „נהפך" וכי קם תחת ר חיים מפיליפאויע למטה רשע, עתה הלא הגדתי בפני כל הקהל כי הנהו אפקורס גמור וגם צויתי עליו לבלתי יהין לבוא אל ביתי מהיום והלאה.

פני חנה הורו כשלג.

—כן, כן הוא, ענה השוחט כדרכו.

—אבל עוד לא מלאת, רבנו, את הסאה, אמר המגיד, לעונש־קל מאד יחשב לו הדבר הזה; איש אשר יעיז לדבר כאלה מצוה לרדוף עד חרמה לשבור לו מטה לחם להחרימו ולהבדילו מתוך העדה, למען ישמעו כל וייראו ונגע הצרעת הזאת לא תפשה בבשר היהודים.

—עוד ידי נטויה, ענה הרב, הלא על פי דין שולחן הערוך דינו כמין ישראל המורידים ולא מעלים.

—צדק הרב בדבריו, אמר השוחט ויגל את ארובות ידיו: — הוא מין ישראל, באין ספק מין ישראל הוא . . .

כחץ פתאם ירדו הדברים האלה בלב חנה, פניה השמחים נפלו, עיניה אשר הפיקו אהבה וחן חשכו, ולבה היה כים נגרש. משנה שברון השברה עתה: עד כה הֻכתה אך בעצבון, ואך באין־עונג בִּלְּתָה את ימיה, ועתה הרגישה גם יגון ונפשה דאבה עליה. היא לא שָׂמָה עתה אל לבה את דברי הרב כי לא יתן לשמואל מהלכים בביתו—אך המחשבות אשר יחשבו להרע לו מרדו את רוחה; ותחת אשר עד כה התאותה תאוה לראות את פניו ולדבר אתו למען הפק את עצבונה ותוגיון נפשה, תחת זאת ערגה נפשה כעת לראות את פניו למען תספר באזניו את המחשבות אשר „הזקן" (כן קראה תמיד את הרב) והמגיד הושבים עליו לרעה, למען כי יבקש לו עצות להנצל מפח יוקשים.

הרעות הנשקפות על פני שמואל הרעו גם לחנה, ותשב עוד הפעם לעשתנותיה הנוגות, אשר לעת כזאת גברו עליה מאד.—„בלתי לא ידע כל איש מחשבת שונאיו אלה ואם גם אנכי לא אזהירו וילך בטח וילכד ברשתם עלי תפול האשמה הזאת" . . . הרעיון הזה גבר עליה וכנדהמת ישבה על השלחן ללחם

הצהרים, לא אכלה מאומה וגם עיניה לא נשאה, פן יפגשו את עיני „הזקן" אשר שנאתה לו עשתה עתה פרי בלבה ותגדל על אחת שבע.

—ראשי יכאב עד מאד, ענתה לאמה על שאלתה : „מדוע לא תאכלי, בתי ?" ובהמענה הזאת מצאה גם תואנה לעזוב את השלחן וללכת לחדרה.

מראשית כזאת ידעתי, חשבה חנה בלבבה, והזהרתיו לבלתי יהרהר ריב את זקן־הקנאות הזה, אך טוב לבבו ורגשות נפשו הציתו בקרבו אש־אלהית נוראה אשר גם כל דברי לא עצרו כח לכבותם ועתה נוסף גם המגיד , השועל הערום הזה , על שונאיו, ומי יודע את אשר יעשו לו... הה , יהודים! התדעו על מי תשפכו בעת את זעמכם ? התחשבו דרכיכם למי תרעו, ואת מי תאמרו להקריב עולה כליל על מזבח סמל הקנאה אשר תאמרו לבנות?... אנכי ידעת את טוב לבבו, אהבתו לעמו ולדתו, הלא באזני דִּבֵּר דבריו אשר לו לנהול כבוד ויקר בעדם—ואתם תוציאוהו להורג? אתם תשימוהו למטרה לחצי זעמכם ?—הוי קנאים!...

גם שמואל ישב בדד בחדרו, ושרעפיו היו נבוכים עד מאד. אמו ראתה כי תוגיון נפשו גברה עליו ותאמר לנחמו, אך הוא בקש את פניה כי „לא תפזר מלח על פצעי לבבו" ותניע בראשה ותשכב על משכבה ותישן, ושמואל לא קם ולא זע מן המקום אשר ישב שם, תמך את ראשו בשתי ידיו—כמו כבד היה מכתפיו לבדם לשאתו מנטל הרעיונות הרבים אשר התפרצו בקרבו. לא התבונן בכל אשר מסביב לו, לא שמע גם כי הדלת סבבה על צירה, לאזניו לא הגיעו גם שעטות רגלי העלם אשר בא לחדרו, עיניו לא ראוהו גם בעמדו נכחו ובהביטו בפניו; אך העלם הבא נשא את ידו ויך על ערף שמואל מכה־קלה.

שמואל נבהל כמעט.

—מי זה?

העלם הסתתר כרגע אחרי כתפיו, ושמואל נטה ראשו ויקרא :

—יוסף, למה תשתגע ?

העלם הבא היה יוסף הבירזי.

—מדוע תעמיק עד מאד בעשתונות לבבך ? אמר הבירזי בשפתי לצון;— האמנם נפלו פניך לדברי הרב ויראת לנפשך פן יגרע הלקך בגן־העדן ובשר הלויתן לא יבוא לחכך ?—אל תירא ואל תחת, אנכי אנכי אתן לך במתנה, את כל אשר יפול בחלקי...

—רב לך להליץ, ענהו שמואל, הלא תדע כי לא אֶהֱב שפתי לצון בכל עת, ובה־גם עתה.

—רב גם לך לְהֵעָצֵב, הלא תדע גם אתה כי אשנא תכלית שנאה את העצבות. אולם הגידה נא לי, הוסיף הבירזי ויעמד את פניו :— מה זה היה לך

כי לשמע דברים נבזים אשר יצאו מפי הרב באחרונה נפלו פניך ונאלמת דומיה ועוד גם עתה תוגה על פניך ? האמנם הישב חרה לך כי נתנך לאפקורס בפני כל הקהל ? האמנם נחתה גערתו בך ?

—הגם אתה תחשוב כאלה ? אמר שמואל , הגם אתה תתנני לרפה כח , לחלש הרגש , לאיש אשר יחת לקול מחרף ומגדף הזה ?... הלא כה דברי אליך בכל עת : רגש אחד חי, דבר אחד אשר באמת יסודו לא יְבַטְּלוּ אף באלף דברי הבל ולהג הרבה; אלף שוטים והמון דבריהם יאבדו , והאמת הזאת תקום ותחי לעיני כל הקהל וכלם יכירו כי זרע אמת הֵנָּה , כלם יתנו לה כבוד כי חי־חי היא . ואיך יפלו פני לרגלי דברים קלים אשר הוציא הרב בסכלותו ,— אם האמת בפי ?...

—ומה זה היה לך?

—אחת אבקשך : אל תוסיף דַּבֵּר אלי בדבר הזה , למה תעורר את פצעי לבבי ?— ידעתי את כל, אך לא אוכל הושיע...

—מה המה פצעי לבבך ? ספר נא גם לי, ושנינו יחד אולי נמצא עצה ותושיה .

—את לבבי לא אוכל לגלות לך, כי דבר סתר יצוק בו .

—וממני יִסָּתֵר ? הטרם תדע כי מאז בואך הנה קנית את לבבי ואהי לך אוהב נאמן ... ספר נא לי ובכל נפשי אעבוד עד כי אסיר הקוצים מדרכך . המפעל אשר בפיך ובלבבך כעת לעשותו הוא נכבד ויקר עד מאד וצר לי כי יקטף מטע תפארה זה עודו באבו ובטרם הציץ ציץ ויעש פרי הלולים ישוה לך.

—ידעתי גם אנכי כי הריב הזה גדול ונכבד הנהו ... ה' נתן בלבי שלהבת־יה לצרף את דתנו הקדושה... וה' שלח גם שטן כי ירט הדרך לנגדי ... אוי לי אם אחדול, אך אוי לי גם אם אריב ... אמר שמואל ושפך נורא בעתהו .

—מי הוא השטן הזה ? לארץ ארמסנו ואפנה לך את הדרך למען תלך ותצליח...

שמואל לא ענה דבר .

—אנא גלה נא לי את מסתר , הוסיף הבירזי , ואם אין תביאני לגלותו בערמתי .

—אין כל צדקה לך לחפש סתרי רעך ולגלותם בערמה...

—ולך הצדקה להתעצל בדבר נכבד כזה בדבר אשֶר כל העם ? ענהו יוסף ברגש :— הידוע תדע כי לכל איש ישראל הצדקה להסיר את השטן המשחית...

—אנא, הרף מִדַּבֵּר, אמר שמואל בקול מתחנן .

—לא, לא ארף ממך, ידידי, ה' בחר בך להיות כמלאך מושיע לכל עדת בני ישראל מכל הלחץ אשר רבניהם לוחצים אותם ; כהן עליון הנך לראות

נגעי הדת, ולטהר את בית ישראל, ותהי קנין כל העם; כשרונות נפשך, לשונך הממהר לדבר צחות, רגשי לבך וכל אשר לך נתונים נתונים המה לכל קהל עדתך, ואתה אם תאמר לגזול את אלה מהם, אם תֶעצר מעשות את אשר בכחך, יען כי דבר־סתר יצוק בך,— התצדק?

—הה, אמנם צדקת; אולם...

—אל תאמר „אולם" ועשה את אשר לך לעשות...

—הן לא אחוש עוד לנפשי הממותה בין כה ובין כה, אמר שמואל כמעט בלי־צדיה וחשבון דבריו בהעמיקו במחשבותיו:— הן כבר אמרתי נואש לחיי... אך עוד נפש אחת אהרוג באפי, גם את נפש חנה בת אשת־הרב אטרוף מדי אריב בחזקה את אב־חורגה...

—בת אשת־הרב? שאל הבירזי בהשתוממות:— מה לה ולך?

—הה, לאסוני נגעה בי יד האהבה, ואך היא תגיש לנחושתים רגלי, אמר שמואל בהלך נפשו.

—האהבה?! הא־הא־הא! קרא הבירזי וימלא שחוק פיו:— חא־חא־חא...

—לשחוק מה זה עושה?

חא־חא־חא! קרא הבירזי שנית עד אשר נפל על הכסא אשר ישב עליו ובשתי ידיו החזיק את מתניו:— האהבה תגיש לנחושתים רגליך?! חא־חא־חא! שמואל הביט בתמהון בפני הבירזי, אשר לא יוכל להתאפק.

—למה זה צחקת? האם מוזרים לך רגשי האהבה?— ומה זה תתפלא כי אמרות פי הרב האחרונים שדדו את מזמותי וכחץ שנון פלחו כליותי? איפה אתראה אִתָּה פנים, פה בפלגות העיר, ומה גם בעת החרף—אם לא בבית הרב?...

—אם תראה שנית את חנה, אמר הבירזי אשר בכל מאמצי כחו עצר את שפתיו משחוק:— אם תראינה תן נא לה תודה וברכה בשמי; כי מעודי לא מלאתי שחוק פי כהיום הזה, מעולם לא התענגתי לשמע דברי איש כשמעי היום הזה מפיך כי אהבתה לא תתן לך ידים לריב את הרב.

—אנכי גם מראש ידעתי את לבך הרק מכל רגש, ול־כן לא אביתי לגלות לך מסתרי נפשי...

—אבל הגד נא, בעל הרגש, במה קנתה חנה את לבך? מדוע בחרת אך בה מכל בתולות ישראל? הרק אך מאשר לא תדע כל נערה זולתה, על־כן תחשוב כי אך בתולה אחת היא בעולם, כאשר חשבו בנות לוט כי אך זכר אחד נשאר אביהן עלי תבל?

על שאלת הבירזי הזאת— אף כי אמרה אך למען התלוצץ, לא מצא שמואל מענה, כי בלי צדיה כִּוֵּן הבירזי אל האמת בדבריו אלה; אמנם כן שמואל אהב את חנה על כי היתה האחת אשר בא בדברים אתה בהתגלות לב.

—הן אמנם לא אדע נערות זולתה, אמר שמואל אחרי דממה מעטה :— אך מה לי לבקש עוד, אחרי כי בה אמצא את־כל...

—ואנכי אנהגך אראך נערות יפות וטובות ממנה כפלים כיוצאי מצרים.

—ובעיני היא תעלה על כלנה.

—מדוע ?

—יען כי אהבתיה.

עוד הפעם „אהבה"; עשה עמי את החסד הזה לבלתי תזכיר בדברך אתי מלים אשר גם אתה לא תדע את פתרונם; הן אמרת כי תאהבנה, באר נא לי: מה היא אהבה? ואיך תאהבנה?

—לבאר לך את האהבה, הוא, כאשר יאמר משל הקדמוני, כמו לבאר לעור מבטן את חין ערך הציורים הנפלאים, אחרי כי לא תדע את הרגש הזה, ולא בא אל לבך...

—לא בא אל לבי? ומאין תדע כי לא בא? — שאל נא את פי עלמות פלגות ותגדנה לך כי אנכי יודע את האהבה עד מאד, הן את כלן אֶהָב וכלן תאהבנה גם אותי...

—אם כן לא את האהבה הטהורה תדע, אך ברמיה וכזב מלאת את לבבך. אולם שמע נא לי: בנפש כל איש יש רגשות עדינות, אשר מאד מאד יתענג האדם עליהם ורגש האהבה הוא העולה על כלם, כל עדן־רוחני נקבצו באו בו, לא יסולה בכתם אופיר ולא יֶעֶרְךְ בכל תענוגי ותפנוקי בשרים, נעלה הוא מהם בו במדה אשר הרוח נעלה על הגשם...

—הבל ורעות רוח! הפריעו הבירזי:— אך לו גם יהיה כדבריך, לו גם תצדק בהרימך עד לשמים שיא האהבה, גם אז לא תצדק במעשיך.

—גם אנכי ידעתי כי לא אנקה את מעשי באלה ואך אוסיף הוָה על הות נפשי.

—ועל כן אמרתי: גרש את הרעיון הזה, אשר יעוז בהבליו לשים קוצים על הדרך הטוב אשר נסית הצג כף פעמיך עליו; הָמֵת את הצרעה הרעה הזאת לבל תשוב תנקר את עיניך המישרים הבט.

—ועמה אמותת גם את כל לבבי בקרבי!... הה, יוסף, נפש חנה תקנן עמוק עמוק בלבי עד כי לא אשרישנה משם מבלי נַתֵּק גם את בשרו גם את דמו וגם את הייתו... הנה קנתה את לבי...

—עוד הפעם מלים מבלי הבין, אמר הבירזי וינד בראשו :— קנתה את לבך? האמנם אין עוד לב בחזך? האמנם לְקָחַתּו לה במחיר האהבה?

—אמנם כן, ההליט שמואל בשפה רפה.

—אך השכחת כי אין לך רשות למוכרו, „אין אדם מוכר דבר שאינו שלו" הורה לנו התלמוד, ולבך עם כל רגשותיך בקרבך נתונים המה לכל העם, ובכל עת ובכל שעה הרשות בידם לבקש מידך — אם ימצאו בסך, הרשות בידם לאסור עליך לתתם לאחר, אם תזיק בזה להעם בכללו.

—הלא אמרתי לך גם מראש כי ארע את כל אלה, אך מה אעשה, ובידי אין להושיע? אמר שמואל אשר דברי הבירזי נגעו עד נפשו ויעוררו את רעיוניו:—ידעתי כי הריב עם הרבנים, או לדבר משפה ברורה: עם מושלי הדת, קדוש הוא; ידעתי כי בדברי ריבות האלה יָוָשעו בני ישראל, יפקחו את עיניהם לראות כי חיים המה, ועל כן מדי דברי בם יהמו מעי, מדי זכרי את ענות עמי, את שפל מצבם ורוע חנוך בניהם—אשר יד הרבנים והמורים הביאו למו את אלה—יתגעשו מורשי לבבי, ירעשו ויסערו, יפתחו את פי ולשוני ולא יתנו מרגוע לי, ובכחם אדבר מבלי הבט על מה ומבלי דעת־כל; אולם אחרי כל אלה אשוב ואזכור כי חי הנני גם אני, אשוב ואזכור את חנה וכי נפש שנינו אתם לגוע בריבי זה, הרגשות ההפכים האלה ילחמו בלבי, יערכו קרב בקרבי ונפשי הִנֶה המטרה אשר אליה יכונו גם חצי שניהם... שניהם יבנו מזבחות בלבבי ועל מוקד אישם הנוראה תעלה נפשי עולה כליל!

—ואם כן הכנע יד אהבת חנה מפני אהבת כל העם...

—נקל לך לדבר, ענהו שמואל ויאנח בשברון מתנים:—כל עוד לא נגע הדבר אל לבך, כל עוד לא נשמע באזניך קול מלחמה כזה! אך אוי לי כי באתי עד הלום, כי נתן ד' לי נפש מרגשת אשר לא תתנני לנוח. ידעתי כי גם עתה לו תבוא לפני שאלה אשר הרב עִוֵת את דינה לא אחריש גם עתה לא אבליג על הֶמְיַת נפשי—ואקרא לריב;— אבל לא אוכל להשוב לחטאת לי באשר כי לא כליתי את דברי היום בבקר, יען כי גם על מזבח אהבת חנה תֻקד אש פלדות אש נוראה מאד!...

—ואנכי לא אמיש מזה עד אשר אכבה את האש הזרה הזאת, העיר הבירזי בשחוק.

—הה, נפש קרה! האמנם תדמה כי תשלג גם את לבי? שגית מאד... אולם לו גם תעצור כח לכבות את האש הבוער בלבי, לו תמית את רגש אהבתי לחנה, או אז הלא גם את הרב לא אריב עוד...

—ומדוע? שאל הבירזי בתמהון.

—יען כי נפש האדם אך אחת הִנֶה, וכל רגשותיו, כל מחשבות לבבו וכל הגיוניו אך בדרך אחד ילכו, יען כי מאחת לֻקָחוּ; קר־הרוח לא יתעורר לעשות כל דבר ברגש, כאשר איש הרגש לא יעשה מאומה בקרת־רוח; ולו אמנם יעלה בידך לקרר את נפשי בדבר אהבת חנה, לו תכבה את אש הבוערה באהבתה, אז את כל נפשי קררת, ואת כל רגשותי בקרבי הֵמַתָּ מבלי השאר מאומה. הרגשות הנם אך כטבעות מְשֻׁלָבוֹת בשרשרת הנפש, הנם אך כלולאות האחוזים בריעה, והיה כי אם תשמט את האחת אז תתפרדנה כֻלָן מבלי הִשָאר גם את הנחוצה לך, — אם תְשָרֵש את רגש האהבה לחנה אז גם רגש האהבה לעמי— אשר אך הוא יתן דברים בפי — שֵרַשְתָ, ומה יעלה איפוא בידך?

—לא קרב זה אל זה, ענה הבירזי אשר התעורר מאד לדברי שמואל אלה:—אהבת חנה אך בדמיון יסודו, ועל־כן לנגה ברק השכל תמס ילך וגם האהבה איננה, לא כן אהבת העם ומלחמת החיים את הדת, אשר כל עוד נעמוק בהגה נוסיף אמץ ועוז לעמוד במערכת הקרב.

—שגית, ידידי, במשפטי פיך, אנחנו לא נוכל להפריד בין הרגשות, האחים בני הנפש, חקה אחת ומשפט אחד לכלם: או כי קדושים המה גם רגשי האהבה, או כי נודה להחכמים הגוזרים אומר כי גם „הדתות אינן מתקימות כי אם עם הדמיון 1) וגם „האמת הוא דמיון בא בימים, והדמיון הוא אמת שנולד בו ביום" 2). אולם יהי איך שיהיה, לנו לדעת כי בל אשר בנפש יסודו „רגש" יִקָרא, והרגש הזה הנהו, כמליצת התלמוד, המלאך שעומד על־גב העשב שמכהו ואומר לו „גדל", המלאך הזה בעצמו ישכון כבוד בלב כל איש משכיל שמכהו ואומר לו „עשה!" ואך בכחו נעשה את כל המעשים האלה. ועתה אם אסיר את הרגש הזה מקרב לבי, מי יכריחני לצאת לישע עמי ולדון את התקיף ממני?—גם שנינו נדע כי אי־שלום ואי־מנוחה נשקף לי מדברי ריבות האלה, גם מבלעדי אהבת חנה, אנכי לא אקצר ברנה אלומות ריבי זה, ומי יצוה עלי להפקיר את נפשי בגלל טובת העם? מי יאמר לי להביא רעה אל נפשי, למען הביא ברכה אל הכלל? אם לא הרגש אשר יבני ויאמר לי „עשה!", אך הוא ירתיח דמי בקרבי, ישאני על כנפיו ואך בכחו אדבר גם אריב... ועתה אם תמית את הרגש בקרבי, אם תשלג את נפשי בקרה, הלא אז אחוש רקלנפשי ואהי ככל בהמות שדי וחיתו יער הדואגים אך בעדם וחברה זרה למו.

יוסף הבירזי לא ענה דבר. דברי שמואל אלה הביאו לו רעיונות מרעיונות שונים: הן הוא האיש אשר לא יחוש רק לנפשו, הוא האיש אשר יאמר כי לא נאות להפקיר גם ענג כל־שהוא בעד טובת אחרים, הוא האיש אשר שָׂם אהבת־עצמו לחק לו ולא יאבה לאבד אף רגע קטן בעד האמת והכלל, ועל־כן ישב דומם בְּדַבֵּר שמואל את דבריו האחרונים והמון רעיונות עלו בראשו.

—אמנם כן, הוסיף שמואל לדבר:—ד' נתן לי לב רַגָּשׁ שכם אחד על רעי, ותלאות רבות יסבב לי הרגש הזה. הנני נכוה מאד במסלה המלאה לה אש אשר אני הולך עליה, אולם אם אטה מן המסלה הזאת, אשמאילה ואמות את רגשותי... לא! לא אוכל גם לא אובה להיות קר־הרוח כגבר אין רגש לו, לא אוכל לראות באבדן לבי ונפשי, לא אובה לחיות חיי בהמת בין האנשים... פן אמות בקור וצנת שלג באין רוח הרגש להחיותני... אוי לי אם ארגיש, אולם אוי ואבוי לי גם אם אחדול...

---

1) „שבט יהודה" די"ב.
2) בערנע.

גם שמואל גם הבירזי נשקעו ברעיונות אין־קץ.
דממה שררה בבית רגעים אחדים.

ט.

שָׂפָה אֶחָת וְלִבּוֹת שְׁנָיִם.

בדבר שפתים ישאל איש, ואך לפי מחשבות לבו יַעֲנֶה.

את רגעי הדממה הפריעה הדלת בהפתחה, ואיש בא הביתה. האיש כבן
ארבעים, גבה הקומה ודל בשר, ראשו כפוף כאגמון ולחייו צנומות דקות, שערות
ראשו וזקנו — הגדול בארכו והצר ברחבו — צהובים וקשים, אין רביד על צוארו
אין נקיון וסדר לערך בגדיו, — כלו אומר „מלמד". אמנם מלמד הוא האיש ,
נודע בשם „המלמד המינסקי". השם הזה נודע בפלגות לתהלה ותפארת ,
כי ראש וראשון הוא לכל מלמדי העיר בידיעתו הגדולה והרחבה בתלמוד ופוסקים ,
בפלפול וסברא , כל דבר הקשה, לאלה הלומדים בבית־המדרש, יביאון אל
המלמד המינסקי" וכאשר יפתור כן יקום. גם בספרות העברית־הערבית היתה
לו יד, הוא למד גם את הספרים: „מורה נבוכים", „הכוזרי", „חובת הלבבות" ,
העקרים" ויתר ספרי הפלוסופיאה מעת ההיא, ודבריהם מצאו מסלות בלבו.
תמיד השב מחשבות , לא שם לב לערך בגדיו, ושערות ראשו לא ראו מסרק
מערב שבת לערב שבת , ועל כן כנוהו יתר המלמדים וכל אשר לא נחה רוחו
ממנו: „הפילוסוף" — לאמר: שלימזלניק.

הוא היה ירא אלהים באמת ותמים, צביעות ותרמית רחקו ממנו, ודברי
שקר שנאה נפשו , שמח תמיד בחלקו ופזר נתן גם לאביונים , עד כי
הללוהו רבים בעד פרשת צדקתו. — כאשר בא לידו ס' „הנרבוני", הפרוש על
מורה נבוכים", אמר כי מצא בו דעות הפשיות עד מאד ואסור ללמדו את בני
ישראל, — „ומדוע לא תדינהו בשרפה, כדין ספרי מנים?" שאלהו איש אחד, —
התחת האלהים אנכי לשפוט על מעשה בני אדם, ענהו , הלא תדע את מאמר
גמרא: „יבוא בעל הכרם ויכלה את קוציו". כמענה הזה ענה לכל איש
אשר בא אליו ויספר באזניו כי פלוני העלם יצא למינות , הוא הצטער עד
מאד, אך תמיד אמר: „לא לנו בני האדם להתערב במעשי ד', יבוא בעל הכרם
ויכלה את קוציו".

גם המלמד הזה היה בבית־המדרש בעת אשר הרב עם שמואל רבו ריבם.
הוא לא אבה להוות דעתו בזה, אך בלבו הרשיע גם את שניהם: את שמואל יען
כי לדעתו דבריו אמנם דברי אפקורסות המה, ואת הרב יען כי בא לכלל כעס
לא השיב תשובה כהלכה, ועל כן בא עתה לבית שמואל לנחמו וגם לדבר
אל לבו כי ישוב מדרכו הרעה אשר החל ללכת עליה.

— ד' עמכם! אמר בבואו.

—יעזרך ד'! ענהו שמואל ויקם לקראתו ויתן לו כסא לשבת. הדממה אשר שרתה שם טרם בואו, ואשר נפסקה כמעט בברכתו, שרתה רגעים אחדים גם אחרי אשר ישב האורח על הכסא. שמואל ויוסף לא ידעו מטרת בואו ועל כן החשו ולא דברו דבר, וגם „המלמד המינסקי' ישב דומם, אם מאשר מצא את הבירזי כאיש זר בבית, או מאשר לא מצא לו מפתח נאמן להחל את דבריו, ויחרישו שלשתם עת מצערה.

—מאד אשמח בבואך, ר' נחמן, הפריע שמואל את הדממה:— ובכל עת דברי את איש ישר ובר לבב כמוך אשבע נעם, אפס כי אדע נאמנה אשר עתותיך יקרות לך מאד ולא תצא מפתח ביתך לבקש לך שיחה בטלה, על־כן אחשוב כי דבר נחוץ הביאך גם הפעם לביתי.

—כן הוא, אמר נחמן המלמד המינסקי:—הדבר נחוץ.

—„פתח פיך ויאירו דבריך', ענהו שמואל, מן האיש הזה (ויורה באצבעו על הבירזי) אין לך להסתר כי ידידי הוא.

—אין כל סתר בדבר, אמר ר' נחמן בהעקמו שפתיו יחדו

—„כל מלתא דמתאמרה באפי מרא לית בה משום לשנא בישא", הורתנו הגמרא, הוסיף ר' נחמן הדבר:—הלא ידעת את טבעי ומנהגי להגיד לאיש ואיש את רחשי לבי בפניו, ועל־כן הנני אומר גם לך כי דברי מינות יצאו היום מפיך, שמואל.

—ההוא הדבר הנחוץ אשר למענו באת הנה? העיר הבירזי בשחוק.

—„הוכח לחכם ויאהבך', אמר המלך שלמה, ענה המלמד, לו יאמר כזאת איש אחר או לא שמתי לב לו ולדבריו, אך ידעתי כי איש תם וישר הנך, שמואל, ובאשר כי דבריך מצאו חן בעיני ובעיני רבים אשר ידעו את התורה, והעלמים 1) אשר ישבו בבית המדרש מלאו מאד אחרי דבריך ותהלות וברכות רבות עטרו לראשך אחרי צאתם מן בית המדרש...

—רב תודות לך, ר' נחמן, על כי השמעתני כאלה, אם אמנם דברי לא שבו ריקם—רב לי רב!

—הלא תראה... אמר הבירזי כמתמה על דבריו הראשונים.

—וגם בעיני מצאו ערך דבריך חן, הוסיף ר' נחמן:—ותמהתי על הרב על כי נתנך לבוז באזני כל הנאספים עמי־הארץ, אולם אין גם להכחיש כי לא נכון הדבר אשר אמרת לחלוק על כל הראשונים, בעלי „שלחן הערוך', הלא כל ישראל קבלום עליהם ועל זרעם, ואיך נעיז אנחנו לבטל את דבריהם?... איכות דבריך טובה מאד, אך מהותם לא מצאה חן בעיני.

—אם לא דים הם הדברים אשר אמרתי היום בבקר, ענהו שמואל.

---

1) הרבים מן „עלם", כמו "עלמות" מן „עלמה".

יש ויש אתי עוד מסות וראיות להוכיח כי הצדק אתי, וכי אין עקש ופתלתל בדברי. בכל לבי הוספתי כעת על דִּבְרֵי הראשונים, אך לדאבון לבי לא אוכל לדבר עתה כי ראשי סחרחר ולבי דוי.

—מאד מאד גרסה נפשי לשמוע דבריך, אמר נחמן, חפצתי להתוכח אתך בזה.

—הן לרגלי דברי אלה יפקחו עיניך ותראה נפלאות או גם זרות: זבובי-מות, יתושים ופרעושים תראה מסביב לך; יוכל-היות כי אלה אשר כאריות גבורי כח חשבתם עד כה, יהיו בעיניך כתולעים זחלי אדמה וככל שרץ הרומש על הארץ, ואולי גם צחנתם תעלה באושה באפיך, אולם אל נא תאמר לבוז את האיש אשר הראך את כל אלה כי יליד האמת הוא. — האדם הוא מלך הארץ ואדוניה, ובכל זאת יעזו זבובים ופרעושים רבים — בגשמים ברוחנים, כנראים ובבלתי-נראים — לעלות על גו המלך הגדול ההוא ועל פניו ולנשכו בשניהם... נפלאים מעשי רמש הגשמי ועוד נפלאים מהם מעשי רמש-הרוחני...

—לא אבינה לדעת את המשל הזה אשר נשאת, אמר נחמן המלמד, אנא, תן לי גם את הנמשל.

—תורת פי ולשוני לא אמנע מכל איש, ואף כי להבר נכבד כמוך; אולם שדי ה׳ במרומים והבידו פה בארץ כי הנני נבוך עתה מאד, עד כי לא ארע נפשי.

אֵם־שמואל יצאה מן החדר השני, ובעיניה בחנה את האורחים השנים האלה ותקח לה את „צאנה וראינה" ותשב במקצוע הבית על יד החלון, ויהי כי בקשה לקרוא בקול באזני האנשים, ותכא בו בדממה.

—בוא בעת אחרת, הוסיף שמואל, ואז בכל נפשי אענה לך על כל שאלותיך.

—טוב הדבר, אבוא, אמר ר׳ נחמן ויקם ויואל ללכת.

—מדוע תמהר הרבך, ר׳ נחמן? שב נא ונשתה המין; אמי, תני נא לנו טהע אם יש בתנורך.

—יש ויש, ענתה אמו.

היא פתחה את דלת פתי-הברזל אשר לחור התנור וביתה ותוציא משם נבל חרש, הסתום בניר קמוט ותציגהו על השלחן.

—עוד רותח הוא, אמרה בקול דממה: — התנור יחזיק את חומו בקרבו עד להפליא.

גם שלשה צנצנות ופתתי נופת (סֻקָּרָה) אחדים הציגה על השלחן, ותאמר למלא את הצנצנות.

—הניחני אמי, אמר שמואל, אנכי אמלאם.

—„המין בבוצאי-שבת מלוגמא" אמרו חכמינו, אמר ר׳ נחמן בקחתו את צנצנתו בידו: — ומה גם בשבת.

—ואני תפלה, העיר הבירזי, ישמרני ה' מעגולת-הדבש בבקר ומטהע בצהרים ביום השבת.

—מדוע? ענתה אם שמואל ממקום שבתה על יד החלון:— עגולת-הדבש יטעם מאד להכי, וגם הטהע לעת כזאת הוא פקוח נפש.

שמואל וגם ר' נחמן שתו את הטהע בדממה.

—כן, אמר ר' נחמן בכלותו לשתות:— אבוא עוד... אבל, הלא שכר-יום אני, כל היום הנני כלוא בחדרי, וגם עתותיך הלא בידיך הנה, ומתי נמצא עת להועד יחד?

—ביום השבת, העיר הבירזי.

—צדקת, ענה המלמד, בשבת הבא, אם-ירצה-ה', אבוא לביתך ונשתאה יחד.

—טוב הדבר, בוא נא אלי ונדבר דברינו.

—וגם אנכי אביא, אמר הבירזי.

—בוא גם אתה.

—ואנכי אבוא לך את יעקב חתן ר' אברהם יהודה, הוסיף ר' נחמן, הוא עלם יקר מאד, למדן מופלג בתורה ושלם במעלות נכבדות; דבריך היום בבקר פעלו עליו פעולה נמרצה ויאבה ללכת אתי עתה אך אנכי הניעותיו, אך בשבת הבא יבוא.

—יבוא, ענה שמואל, ביתי, פי ולבבי פתוחים תמיד לכל איש ישר הולך.

—ואם-כן, אמר הבירזי, נשימה נא לנו לחק כי מדי שבת בשבתו נאסוף אספה לביתך ונרהיב הדברים הנוגעים לשאלת הדת, אשר העירות היום, נחקור בדבר וְנִתְוַכֵּחַ עד כי יצא כאור פתרון השאלה הזאת.

העצה שפרה על שמואל וגם ר' נחמן מצאה נכונה.

—לו יהיה כדבריך, ענה שמואל.

—וגם אנכי חלילה לי למנוע רגלי מבוא באספה נכבדה כמוה, אמר ר' נחמן, גם אנכי וגם יעקב נבוא.

—ובדבר הזה, הוסיף הבירזי, גם כל שטן ופגע רע לא תמצא; לבך ינוח, רנשותיך ישקטו, והדבר יצא לאור מבלתי עורר את השטן העומד על ימינך לשטנך, ומבלי סבב לך צרות הנפש...

אף כי נחמן לא הבין אל דברי הבירזי האחרונים, בכל זאת הסכים דבריו.

—כן יקום, אמר כמחליט.

—כן יקום, אמר גם שמואל ויעמיק במחשבותיו.

שמואל מלא את צנצנתו וצנצנת ר' נחמן בפעם השניה, אך הבירזי הניע בראשו.

—לא אשתה עוד, אמר ויצג את הצנצנת באמצע השלחן.

(ההמשך יבוא)

מרבה דעת—מרבה שלום!

הא לכם, משכימי בבקר, את שני המכתבים אשר הבטחתי להופיע עלידם נהרה *), הלא הם מכתבי אהבה וכבוד, מעשה ידי הרב ר׳ חייקל הלוי הורוויץ מעיר אומן, שהריץ בשנת תקס״ז (1807) לשני קראים נכבדים—יצחק ואברהם כבוד שמם, וז״ל:

מכתב א׳.

יום ד׳ כ״ג תמוז תקס״ז מעיר אומן.

מראש צורים אצ״ח לשלום ה״ה הגביר המהולל נזר התלמידים כש״ת נודע בשערים מו׳ אברהם נרו יאיר כאור הבהיר.

הנה זה ימים רבים נכספה וגם כלתה נפשי הקשורה בנפש שר וגדול הקראים יצחק נר״ו לשלוח לו תשורה היאותה למעלתו הגבוהה כהררי אל כי אהבת עולם אהבתיהו כאשר יעיד עלי מכתבי אשר כוננתי למעלתו, האם כי לא נעלם ממני כי איש כמוני נמשל כבהמות או כ:פל אישת אשר אור יקרות לא חזו עיניו נגד חכמתו הגדולה ואיך יפצה פה אזוב אשר בקיר נגד הארז אשר בלבנון, וגם נפשי יודעת מאד כי לא איש דובר צחות אני ולשוני לשון עלגים נגד מליצי עמי אף נגד חכמי הקראים אשר מאז להם יד ושם בלשון עבר ושפתותיהם ברור מללו ולשונם תדבר צחות (?), אך גודל אהבתו התקועה בלבי אלצני לשאת כפי ולברך בשמו, והנה כעת אצלתי ברכה להרב נר״ו שני ספרים יקרים ס׳ השארת הנפש להרב ר׳ משה מדעסוי וספר אחד דוד מרדכי להכם מבני הקראים, ועוד לי ספר נכבד הנקרא ספר הברית וכעת הוא שאול לאחד מבני גילי, גם אותו הקדשתיהו למנחה, ובבואו לידי לא אאחר לשלחו להרב נר״ו, ואני ידעתי כי יתאמץ מעלתו לשלוח מנחתי להרב הנ״ל כי שלום הרב נפשי הפצה, ע״כ אין לי להעתיר אותו על זה. כ״ד איש שלומו עליו תשוקתו ונאמן באדבתו.

חייקל הלוי הורוויץ.

מכתב ב׳

יום ד׳ כ״ג תמוז תקס״ז מעיר אומן.

שפעת שלומי משלה לגבר הוקם על ומשרת המדע על שכמו ומלתה (!) על לשונו, מעליתיו נוראים (!), נזר הקראים, כש״ת מהו׳ יצחק נרו יהל כשהם ויהלם וכירה ינן עולם.

*) הבקר אור, חברת ג׳, דף 220. ויש להתקן בבאמרי עם: בהבורו „כפר לעם, „זו״ תורה אשר וכו׳. ג׳.

הא

מעת הוסר מכוה האולת מעל פני ותפקחנה עיני לראות בנגה האמת, אחרי אשר הכו בסנורי הדת בדי (!) שוא ומדוחים המתלבשים באדר האמונה ולא אמון בם ובאשר עמדתי משמים על כל רעתם ומן החמס אשר בכפיהם אז שאלתי מנהמת לבי אהה חרב קנאת דת עד אן לא תשקטי, האספי אל תערך, הרגעי ודמי סלה, ומה לי לבקר אחרי הדת כל הלבבות דורש ה', והנה זה ימים רבים נשמע בשערין שמו הגדול וכל משכילי תבל עת כי ישאו שמו על שפתם יענו ויאמרו הראיתם את איש אשר בו בחר הזמן כי אין כמוהו בזה, וכאשר שמעו מהללו עלה באזני אז אמרתי אערך שר התעודה אשר אין כמוך (?) מ.ת סור אפרים מעל יאודא (כן!) ואשרי אנשיך העומדים לפניך לדלות פניני מדע מבאר חכמתך, אויה מי יעלה לי אבר כנשר אעופה לרוות נפשי השוקקת למים חיים נוזלים ממקור רעיוניו ותהי זאת נחמתי על כל תלאותי, איך מה אעשה כי אין כחי כרצוני ותשוקתי יותר מיכלתי, כי הזמן גדר בעדי ולא אבוא, ורב שרעפי נפוצו על הרי טרף, אך במה אכף ואקדמה פניו למען אמצא חן בעיניו ותשורה אשר יאתה לשר וגדול כמוהו אין בידי מוצאת, אמרתי אני בלבי הנה נמצא בידי שני ספרים יקרי ערך, אחד ספר תפארת הנפש לחכם דודנו ר' משה מרעפוי וס' אהל דוד מרדכי לחכם אחד מחכמי הקראים, נא יערבו נא לו כמנחת תודה ולמזכרת ברית אהבת מעלתו כאש בוערת על מזבח לבי עד עולם תוקד. אלה דברי עבדו אחוז בחבלי אהבתו שואף אל מע"תו ונאמן בבריתו.

חייקיל הלוי הורוויץ.

והיה כי תשאלני, קורא נבון, מי הוא ואיזה ראש הקראים ר' יצחק אשר יתפאר ויתרומם בפי אנשי דורו ואשר לכבוד מעלתו מקטרה מגשה המנחה הספרית מידי איש מבית לוי באומן? אשיבך דבר גם אני, *) כי האיש יצחק נולד בעיר קלעא בחצי אי קרים בשנת התקמ"ז ובהיותו עוד בן שבע עשרה שנה היה נער משרת להשר בנימין אגא, גזבר על אוצר המלך הקרימי שהאן גראי כאן, וילך עם אדונו פטרבורגה, ובשובו מדרכו הקימוהו אנשי העדה לרב ומורה הוראה עליהם וימצא חן בעיניהם; ויהי בשנת התקנ"ה נבחר מאת כלל קהלות בני מקרא, ביחד עם השר בנימין והחכם שלמה בן נחמו בבוויץ, ללכת שליחים בתור שלוחים לעיר המלוכה, לראות את פני הקסרית יעקאטערינה ולהמליץ טוב לפניה על בני מקרא בקרים בענין המס והתשלומים לאוצר המדינה, ובמשך שבתו פה כששה חדשים שמע לקח בחכמת התכונה וישתלם בה למעלה למשכיל, כאשר יראה כחו וגבורתו במקצוע זה בספרו הנודע אור הלבנה (זיטאמיר תרכ"ב), אשר עליו חוה את משפטו החכם הז"ס **) לאמר: „הספר הזה יקר מאד בערכו מצד ענין חדש הנוגע

*) לפי ההקדמה בראש הספר אוה"ל, מאת נחמו בבוויץ, עיי"ש.
**) עיין הכרמל שנת תרל"א ותמצא דבריו בארוכה.—

לקורות הקראים ומהלקותם עם הרבנים, כי בו יצא המחבר כמו מתקן (רעפארמאטאר) בדור להחדיש דעה חדשה בסדר חשבון הראיה וקביעת המועדים לקראים והוכיח לחכמי זמנו רב הקלקולים והמבוכות שנסתבכו בהם עד היום" וכו׳. ועוד הצטין ר׳ יצחק כרופא מומחה ויעל מזור ותעלה לבני עמו ולשכניהם מבני הגוים בקלעא ובבחצסראי חנם אין כסף, ובכלל—„כל הדבר הקשה הביאו לפני קהלות בני מקרא בקרים ובפולין, לתורתו חכו ובכבוד גדול התנהגו עמו" (מדברי ההקדמה); בשנת תקס"ה הדפיס דרב סדורי תפלות לבני מקרא, בעיר קלעא, בשנוי התפלות והזמירות שהיו לפניו ובתוספת פיוטים פרי שירתו, ויחבר שני ספרים (אור לבנה ופנת יקרת), וימת ויאסף אל עמיו בן שבעים ואחת שנה בשנת התקפ"ו (1826) ויקבר בכבוד גדול בעיר מולדתו בעמק יהושפט, כאשר חרותה על מצבת קבורתו לזכר עולם *), ובאמת ראוי האיש הזה לכל הכבוד הגדול שחלקו לו בני עמו ובני עמנו, אשר הרב מאומן בראש מוקיריו יתחשב, גם יחד.—

לעומת זה, צר לנו מאד כי נסתר מעינינו משפט הרב ר׳ חייקל הורוויץ, כי לא שמענו שמעו עד עתה: ולכן בקשתנו שטוחה לפני ההוקרים להורנו דבר גם על־אדותיו, חלף הדברים שהודעתי ע"ד ר׳ יצחק ומשפטו, ואולי יתעורר אחד מבני עירו להקים נפיש בישראל, נפש איש משכיל ואוהב הבריות, ויעשה חסד של אמת עם המת והח"י

גורלאנד.

מה נאמנו הדברים הנאמרים בראש: מרבה דעת מרבה שלום!—

הערת המו"ל. הרב החכם הר"ר חז"ג נ"י, ששלח לנו את שתי אגרותיו של הר"ר חייקל הורוויץ לשומן במ"ע „הבקר אור" מבקש לדעת מי הוא זה האיש ר"ח הורוויץ, ויש בידינו למלאות שאלתו בקצרה, ר׳ חייקל זה הוא האיש הנכבד בעדתו שהעתיק ללשון יהודית־אשכנזית את ספר „ענטדעקונג פאן אמעריקא" ונדפס בברדישוב אל תבנית 4 עם הסכמת הרב המגיד מזעלווא. והיה מגדולי היחס ממשפחת השל"ה, ובנו הרב החכם הגדול ר׳ הירש בער הורוויץ היה מפורסם גדול בדורו והיה סוחר גדול ופירמא שלו H. B. Hurwitz נודע בעולם המסחר לשם ולתהלה, ואחר שבגד בו הזמן הלך ללונדן והיה פראפעסאר בקימברייש והעתיק את ס׳ יד החזקה להרמב"ם ללשון אנגלית, הוא היה חתן הגביר השוע המפורסם בעת ההיא ר׳ נחמן נתן רפאפורט באומאן, וגיסו (ג"כ חתן הגביר רנ"נ הנ"ל היה הרב החכם והישר באדם ר׳ משה סג"ל לנדויא ז"ל בן בנו של הרב הגאון בעל נודע ביהודה, אלה הדברים אמרתי להעיר בקצרה. ר׳ חייקל הורוויטץ בהיותו ראש המשכילים בזמנו ונשבע לדגל החכמה והדעת היה כקוץ ממאיר בעיני הפאנאטיקים הרבים בימים ההם, עד שאחרי מותו הוציאו עליו קול שהוא הולך ותועה בעולם התהו,

---

*) עיין ס׳ אבני זכרון לאבן רשף אות 556 (דף 192) ותמצא הקינה בעצם תמה.—

וספרו ממנו ספורים כדויים שנראה פה ושם וזה האות שהיה להם לאבן נגף בחייו והם יראו וחרדו מפיו ונקמו ממנו את נקמתם אחר מותו.

אגרות שלומים

(המשך מן חוברת ד׳)

ולעיר את ועלת כבודך הכבגג על קטירה אחת במלאתי בקברך בית האוצר (לד 209) אמרת שם בהערה, ז״ל: „וכבר זכר הרמב״ם מהרבה ספרים ואנשי „הלאבה שהיו בזמן אברהם״ ע״כ לשונך. ואתה אדכי מחזיק בדעה הזאת ובלית להבין ע״ז נ״ה שאמרו חז״ל „מסכת ע״ז של א״א היתה של ד׳ מאות פרקים״. וזה קותר למה שבנית בספרך ב״י פרק ל״ב שלא היה שום ספר קודם תורת משה. וגם שם הבאת דברי חז״ל אלה ואמרת עליהם שהם דברי הגדה. והחלטת בני הפכים נאמת בהקימות שוכות לא ילנעדק באחת מקנות הקטירה והפך שזכר הרמב״ם בהקדמתו לס׳ המורה.

במקום אחד מספריך (איכני זוכר כעת איה כמדומה לי בספרך ב״י) דבית בגנזעכיום לאמור כי לא ידע בין ימינו לשמאלו באמרו שמואל הרואה היה כהן גדול ליהודים. וראיתי אני וכהון אל לבי כי לא רבה כ״כ אשמת גנזעכיום ואין מעוהו מעות יושבי קרנות וגם אמונה לא מבטנו ילאו הדברים ולא על ברכיו הולידם וכבר בקשו רבים להביא את דנחס רעה על איש אלהים זה לאמור שהיתה בכהונה גדולה אע״פ שלא היה מזרע אהרן והכל יודעים שאפרתי ה״ה. ועל כלם החכם הצרפתי Volney אשר כתב ספר שלם ע״ד שמואל וקרא שם ספרו „Samuel inventeur du sacze deschois" וזה לא כביר התקומם נגדו החכם בן בריתנו Salvador להראות כי שקר נחל והכהיל. וכי לא שמש שמואל בכהונה כלל והעיד אשר דבר: כי הנזירות של שמואל כמפורש נקרא „כל הימים אשר הוא חי יהיה שאול לה׳״ הבוה אותו בכמה דברים אל הלוי. אבל מה ענין נזירות אצל כהונה? וכי איש לבית לוי ישמש בכהונה. עיין בספרו (טאָם II ספר VI קאפיטעל II) ועל דבר הזבח אשר הקריב שמואל אומר החכם הנ״ל במשפט ולדק, כי הן אמת הקריב קרבן, אבל לא בידיו כ״א ע״י אחר וזה האחר היה הכהן גדול. כי הנה בלשון עברית אין הבדל בין אמרך (un homme sacrifie) לאמרך (ilordonne qu'on) בשניהם ישמש העברי בפעל הקריב. והעיד לו עד כאמן יאזעפוס פלאוויכס המספר לנו כי לא זזה הכהונה מתחת ידי בני אהרן. וזה הביא את החכם הנ״ל לאמור (ברשם קאפיטעל II הנ״ל) בזה״ל les idees generanelement repandues sur le compte de Samuel sant fasses, L'ceudre de volney intitule Samuel

cedenteur du sacre des Mois est un contr sens (perpétuel והוא מדבר בפרק שלם מזה להצדיק לד״ק ולהרשיע הדוברים עליו עתק בגאוה ובודל לבב. סוף דבר געזעניוס לא כחולם חלום ידבר ולא כמתנבא אשר לא ידע כי שמואל היה אפרתי ולא כהן מלידה ומבטן. רק הוא לדרכי עשה ולשטתו אזל.

ועתה הנני להציע לפניך, אלופי ומיודעי, הדברים אשר נתעוררתי עליהם מדי קראי בספריך:

א) דבריך היקרים (ערשי לבנון לד 18 בהערה) באוכן בן יהודה נקרא כן ע״ש האגאני (אע״פ שרבים חשבו שהיה הענין בהפך הצירופי על דבר הדם אשר אגים כיום לפני כם משפטך, והוא:

אע״פ שאין לבקש בשמות משקל ובנין, יען לא נמצא להם שווי בגזרה ובנין עם היות קצת להיותם נקראים כך ולא בשם אחר, כמו שנקרא נה ע״ש זה ינחמנו, וכדומה הרבה; אעפ״כ נראה לי שזה השם ר״ל אונן הוא תואר מעם והוא ביכוי פועל שדינו שם כשאין הפעול ממנו נראה במקרא (עיין רלב״ע שמות יוד פסוק יוד) ויען ש־דך גזרת נע״ו לכפול הל״פ כשבאה בבנין הכבד, וזה הנקרא אצל המדקדקים בנין מרובע, לכן גם כאן הל״פ כפולה. וקצת היות שם זה בבנין הכבד היא בעבור היות בנין זה מורה על הפך הפעולה כמו: בכל תבואתו תְּשָׁרֵשׁ, וְדִשְּׁנוּ את המזבח, סִקְּלוּ פאיה במבדלה, ויתר המשלים שהביאו המדקדקים בספריהם, וכן גם כאן בהיות שרש און הנרדף עם כח וגבורה מורה על כח גברא וגבורת אנשים לאיתו ומעשה כמו כחי וראשית אוני בהביאות לכן בא השם הזה בתמונת כינוי פועל בבנין הכבד להורות על הפך הכח והגבורה (ענטקרעפטעטן) בשביל שפועל המגונה ההוא מחלים הגוף נוסף על מה שמחלים הנפש שהיתה ראויה להוליד אדם ועכשיו היא נבטלה. ומחלים גם כוחות הנפש והשכל כידוע שהאנשים הנשאים האלה לנפשותם הם בעלי שכל עב ונפש נמוכה.

והנה זה ימים רבים התבוננתי שמדרך ל״ע לכפול אות להקטין ולהחלים איזה ענין כמו שנאמר ומן אל על עלבי הגוים אליל. ונמצא ג״כ להיפך, כפילת א״ת להגדיל הענין כמו תאר העז שבא אצל הש״י: ה׳ עזוז וגבור. ולא ידעתי פשר דבר על מה הגיע להם ככה? למה כפילות האותיות יגדילו ויקטינו בבת אחת? ולא עיד אלא דהא גופא קשיא, מדוע הבנין הכבד שעיקר הנהגו להורות על התוקף הפעולה הפך מזה שהוא בקל יורה לפעמים על הפך הפעולה שהוא חלושתה? ואולם אחר הבחינה והחקירה זהו אשר עלה בידי:

בהיות ידוע שהשלמות האמתי עד קצה האחרון היותר אפשרי אינו מגיע כ״א להשם ית׳ הבלתי בעל תכלית, אבל הנבראים בעלי גבול ותכלית א״א להם השלמות הזאת ולהם ראוי רק הענין הממוצע בכל דבר; ע״כ גם שתי הקצוות אללם לא ישובח, וכל יתרון הוא חסרון

בחיקם. כמו שאמר הרמב״ם על תאר חסיד שהכונה לאחת משתי הקצוות נקרא חסיד, עיין פירושו לאבות. והנה כל ימי הייתי מתפלא על פירוש זה. עד כי בינותי בדבר ומצאתי דאית חסיד ואית חסיד. כי בהיות שמהראוי לנו לדבוק בו ית׳ ובמדותיו אין ספק שהיות חסיד הוא אות לטובה בהיות החסידות מדתו של הקב״ה דכתיב בי׳ וחסיד בכל מעשיו; אבל מהראוי שתהיה החסידות ידועה רק להבוחן כליות ולב ובהיות האדם מתחסד עם קונו דייקא. וזה מדה טובה באמת אבל כשאדם מתחסד הרבה לעיני הבריות, הרי זה מגונה וזה המכונה בלשונם (ביגאָט פיינהייליגער). וכן הוא בכל המדות שהם טובות אפילו עד קצה האחרון רק כשהם בהצנע וזה הנקרא בלשון הכתוב „התהלך את הי״ הנאמר אצל הצדיקים אבל ביחס אל בני אדם מהראוי להתנהג במדה ממוצעת מלבד שפלת הרוח שאפילו בירק אל בני אדם אמרו חכמים „מאוד מאוד הוי שפל רוח״ כי לפני הבע״ת אין ספק שחייב האדם להיות שפל רוח כי במה נחשב החומר ביחס אל יוצרו ובפרט שיוצרו אין קצה לגדולתו.

זכינו לדין שטוב וישר ונכון הוא שהבנין הכבד עצמו המורה על חוזק הפעולה יורה ג״כ ההפך וחולשת הפעולה, מפני שבכל יתרון הוא חסרון. עד״מ האיש המתאמץ לעשות דבר יותר מכפי כוחו בלי ספק חלש.

ומזה שערתי שגם אל הוא ג״כ מנע״ו, ושרשו א ו ל וע״כ כמלא ממנו כגבר אין איל ביוד כמה ת׳ הו׳ כמה כיזו מן ביר בֵּיר יען ששתי האותיות האלו י׳ ו׳ דרכן לשמש אחת רעותה וכן באה הו׳ תמורת י׳ בשרש י כ ח בהפעיל ונפעל והתפעל. וע״כ בא ממנו גם א ל י ל בכפילת לה״פ לשון בנין הכבד (שלדעתי זהו עצמו טעם כפילת לה״פ בנע״ו לשון הבנין לפי שאין שם ע״פ לקבל הדגש ויבוא אות כפיל במקומו, כמו שימלא הדגש מקום האות הכפול) להורות הקטנה והחלושה —
לא כן התוארים הבאים אצל השם י״ת בזה הבנין ואת הגורה, מורים רק על המעלה, לפי שבו יתכן קצה האחרון במעלה, כמו עזוז וגבור, הציר תמים פעלו (מן עוז תום). אמנם כשיבואו התארים האלו אצל בני אדם לא ישובחו רק כשיהיו ביחס אל ה׳ (ואפילו הבע״ח לא יקרא תמים רק כשהוא נבחר לקרבן, כמו שה תמים כי רק אז יתכן שיקרא בשם תמים בהייתו עולה לה׳ אחר שלפי האמת אין תמימות בעולם בלי חסרון) וכשכתבתב יעקב אבינו לפי עמו שהיה ציד בפיו, נאמר בו איש תם ולא תמים אחר שאין תמימות יתירה מעגה ביחס אל העולם (וכמו שמועתי כד הוינא טליא, בשם חכם קדמון שע״כ נאמר אצל הברכות לישראל: „והיית אך למעלה! ואצל התוכחות נאמר והגר אשר בקרבך יעלה מעלה מעלה, וד״ל) ובכח שנאמר הצלו איש צדיק תמים באמת יש דורשין לגנאי נזאת השבה עצמה בהיות תמימותו לדעתם מהיחס אל בני אדם ע״כ אמרו שרק

בדורותיו היה תמים ולא היה בדורו של אברהם כו'. ואולם לדעת היש דורשין לשבח אמונתו ומתיחס על הש"י כדמוכח ומכיפלא דקרא „את אלהים התהלך נח" והנה דברי חז"ל לדקו יחדו למבינים בעומק הלשון ודקדוקים.

ואולי לטעם זה (רצוני מה שאמרתי למעלה שאונן הוא הבינוני מבנין הכבד המורה תוקף הפעולה) נקרא האבל ביום הראשון אונן (מענין ואנו ואבלו פתחיה בישעיה) לרוב האבילות.

ואם השואל ישאל דבר היוצא מן הכלל הזה הנה תשובתי על זה תשובה כללית: שכל חוקר בלשון הרוצה להכניס כל הפרטים הנמצאים, תחת כנפי הכללים שהניח, הרי זה רודף אחר צלו ופעלו אין ידים לו. כי בהיות הלשון כלי אומנתם של כל העם כקטן כגדול זה תולש ומשניאה ומשתמש בלתי ראוי, ויחזור הדבר ומפי ההמון לפי המשכיל אחר ההרגל וישמש בו כשמוש ההמון אע"פ שהוא מתנגד לאמתת המובן במלה אחר שפוט אותה בענין משפט. וזה הנקרא מנהג בלתי ראוי, שאין שומעין לו. וכמו שיש מנהגים בלתי ראויים ([illegible]) בעולם ובאומנה כן יש ג"כ מנהגים כאלה בלשון ועל החוקר להיות רק מקור הדברים ויעזוב הבאר למנהג הלשון. וזה אשר רציתי לבאר.

ב) בהערה ב' לצד 208 בספרך כרמי שבנין אמרת שכיומק הרמב"ם אחרי דעת האוצרים שהגלגלים הם בעלי חיה ע"כ לבונך בם. לא אוכל התאפק מהודיעך אדוני, דבר אחד שהתעוררתי עליו מכאן. והוא שהרב הרמב"ם ז"ל נמשך בדברים רבים אחר כת הסטאָיקער שהיה הראשון שבהם Zeno בערך 362 קודם חשבון הנוצרים. הוא היה מאמין בחומר קדום בקדמות העולם הבב"ה הנקרא אצלו die active intelligenz והחומר נקרא die passive materie (ואע"פ שחלוק גדול בין חומר ההיולי בדעת הרמב"ם ובין אותו החומר קדום של הסטאיקער מכל מקום משם רועה אבן החומר ההוא) וכן תואר אצלו במתק פעולות בני האדם לפעולות ראויות (geziemende) מחויבות (volkommen) (schickliche) מוּתָּרוֹת (erlaubte) ואסורות (Sünder) וכעין זה תמצא להרמב"ם בפירושו למסכת אבות שמחלק הדבור לחלקים כאלה. והסבה שהקריבה את הרמב"ם ז"ל לפילוסופיאה זאת היא אחדות השם שהיה אצלם לעיקר גדול. ועוד שמור לדורות שיר Hymnus יקר ונכבד מאוד, לאלהי הכבוד ה' אחד מאת החכם Kleanth תלמידי של Zeno הנ"ל והוא בלשון לאטיין ונעתק לל"א ע"י Gedicke. — תלמידו של זה Kleanet הנזכר היה Chrisipp von Soli הוא הרחיב בנין הלאגיק והדיאלעקטיק (אשר בנו רבותיו הנ"ל) והראה ע"י חכמת הטבע (Physik die nothwendigen Lausalverbältenese der Dinge oder das Schiksal.) כי הכרח הדברים ההוים בעולם ע"פ חקות הקבה והמקובב אינו קושר לרצון השם ולהשגחתו ולידיעתו וגם אינו

מתנגד לבחירת האדם החפשית. ובדרך זה דרך הרמב"ם ז"ל בכמה מקומות וביחוד בפרק ד' (כמדומה לי) מ"ח פרקיו שהקדים לאבות · הרבה דברים ראיתי שדעתו דעתם ממש, ולא רציתי להאריך. ומאוד צריך דבריך שנמשך אחרי חכמי האומות בענין חיות הגלגלים.—

ג) שם לד 221 אמרת בשם מגידי חדשות מע"מ פעטערסבורג: „שבני הרכבים מתפארים שנע"ה אחת ממשפחתם השקתה כוס רעל את מחמד נביא הישמעאלים" ע"כ. ומצאתי אני עד נאמן על זה סופר מסיר במלאכתו החכם Florian בספרו Gonzalve de cordoue ou, Grenade reconquise Poge 29 ז"ל: „ויהי בדרך בלכתו (ר"ל „מחמד) לפלח נגד Heraclius וימת במעדיכע בשנת שם המות אשר „נתנה לו עבריה אחת מקאיבאר Koibar בשנת 11 להעגירא 639 „למספר הנוצרים. "ע"כ ובאריכות יותר היא מספר בהע-ות לס' הנ"ל „לד 228, וז"ל: „שם המות אשר שם קץ לימי נביא הישמעאלים, נתן „לו, איזה שנים קודם מותו, ע"י עבריה אחת ושמה Zaileb אשר אחיה „נהרג בידי Ali. האשה הנוקמת ונוטרת הזאת האכילה סם המות את „שה אחד מן הצאן ותעם מטעמים למחמד כאשר אהב, ויהי אך נגע „הנביא אל שפתיו חתיכת בשר מן השה הזה וידע הנביא כי מות בקרבו „וישליכהו ארצה. והולם אם אמנם מהר להוציא בלעו מפיו ויעש רפואות „לו עכ"ז סבל יסורים וחלאים רעים כל ימי חייו, כי היה הרעל חזק „מאד, וימת בשבותו מקץ ארבע שנים בשנת ששים ושלש לימי חייו." עכ"ל.

ד) הדבר אשר דברת בפרק מ"ו וס"פ מספרך הנכבד ב י ת י ה ו ד ה ובאבני מלואים לבית האוצר בהערה ללד 83 לס' ב"י, הרהיב בנפשי עז להעתיק לך הנה דברים אחדים מדברי החכם החוקר המפורסם Saloador (חלק 2. ספר 4. קאפיטיל 1. לד 6.) למען אשר תראה וייטב לבך כי משפל מלבך בארץ תלאובות בירכתי הרי קרעמניץ ראית המראה הגדול אשר ראה החכם הזה העומד על במתי תבל בארץ אשר נשיה קופרות ומילדיה תחלוב מחברים, היא הארץ לרפת המלאה לה ספרים כאבני גיר ואין קצה לקופריה. שא נא עיניך וראה ובין בדברים אשר אני נותן לפניך היום מועתקים מדברי החכם הנ"ל; (כי רק למענך שלחתי ידי להוריד עדים מעליהם, לשון הזהב שפת לרפת, להוריקם מכלי מחזיק הרבה אל כלי קודש לשונינו אשר לא יכילו המים היולאים ממעיני איירלפע) ותדמה אותם לדבריך בספריך אשר רשמתי ותראה איך הם עולים בקנה אחד ממש ותאומים הם כאלו אב אחד לשניהם ומעט אחד יכנו. ואגב אומר לך בדרך כלל שהרבה מדבריך בספרך ב"י מתאומים עם דברי החכם הנ"ל ומאוד שמחתי ע"ז. וגם הלום ראיתי שכנים ואומתים דברי אשר דברתי עם לבי כבר, וגם הנה גליתי אזנך, כי רק עם חכם ונבון אחרון על עפר ארץ מולדתנו יקום, המה יבינו וישכילו אחרי כונתך בספרך הנכבד ב"י, ובעת עוד מעט המשכילים בו. והנה כן הוא אחרי רואי כי גם החכם הנ"ל נתכוון לדבר אחד עמך. (סוף יבוא):

אל הקוראים הנכבדים

בצאת השנה.

החדש הזה לנו בני ישראל אחרית השנה, אחרון הוא לשנת תרל"ז ושנה חדשה אחריו תבוא: ושנה חדשה תבוא גם לבקר אור. שש החוברות הראשונות לשנה ראשונה תחשבנה וראשית שנת תרל"ז תהיה ראשית לשנה השניה. ידענו מאד כי הבדל השנים לא יבדיל עד־מה את מעשי האנשים ותהלוכותיהם, בעולם המעשה והמסחר שנה ושנה נפגשו ויום ויום נשקו, וחשבון השנים אך חשבון הנהו: להקוראים וההותמים אין דבר בהתחדש שנה חדשה לבקר אור, אלה אשר התמו ידיהם על שנה תמימה יקבלו את החוברות עד ר"ח ניסן הבא, ואלה אשר אך לחצי שנה היתה התימתם בטח יוסיפו לאמין את ידינו ולא יתנו לנו כתף סוררת גם הלאה. גם עבודת מכתב־חדשי הזה לא תשבת עדי רגע, בכל כחנו נעמול להפיק רצון הקוראים לעשות להם מטעמים כאשר אהבה נפשם; אך אנכי אעיד כעת על מפתן השנה החדשה ובלב פחד ורחב אביט מאחרית לראשית לדעת מה פעלתי לישראל, לשפתו, ולבקר אשר הולך ואור לבני עמי. התקוה משחקת לפני, כי עשיתי פרי הלולים, דברתי דבר בעתו, ודברי לא שבו ריקם, עדים כי הקוראים וההותמים אשר יתרבו מיום ליום כי פעולתי שפרה עליהם, ומעשי מצאו חן בעיניהם, — כן אוסיף עוז ועצמה גם לימים הבאים להגדיל את תפארת הבקר אור ולהשגיא פעלו כיד המאמרים הרבים אשר עתידו לבוא בשנה השניה וכיד הסופרים המהוללים אשר נתנו ידם לי בעבודה הזאת. החוברות תצאנה במועדן כאשר יצאו, ותאצרנה ספורים ומאמרים טובים נעימים ומועילים כאשר עד הנה, והקוראים הלא נסוני בחנוני גם ראו פעלי.

לא תציתו, קוראים נכבדים! להני בללא הבייל סמאלענסקי „לאוהבי השחר" (שנה זו חוברת ה') כי רק אם נמלא קדים

אל

החוברות נוכל לשמור צעדיהן כי בעתן ובזמנן תצאנה ותבואנה לפני העם, הלא עיניכם הרואות כי שקר העיד בבקר אור ואף עלילה הוציא על בת הספרות הזאת, פרשו נא לפניכם את החוברות ותוכחו לדעת כי רק רוח קנאה ושנאה מדברת מתוך גרונו, ושחר כי יקנא באור הבקר והיו מדברותיו דברי נאצה, ומאמריו כתבי פלסתר והבקר ילך הלוך ואור עד נכון היום. אנכי בקראי את דבריו אלה אשר דבר „לאוהבי השחר" האנחתי בשברון מתנים, ואמרתי: סמאלענסקי שפקח היה מה ראה לשטות זה? הטרם ידע כי גם ממני לא יפלא לדבר לצון וגם עמדי התולים, כי לו אמנם על פי דברי רוח ולצון יֶחֱרַץ דבר כי אז גם ממני לא יפלא לאמר: „אוי לך מענדעלזאהן כי סמאלענסקי דן דינך, ואוי לך סמאלענסקי כי א. שולמאנן יצא לישע לך; או בנוסחא אחרינא: אוי לך שולמאנן שיצאת לעזרת איש בלתי דובר נכחה, ואוי לך סמאלענסקי שיצאת לריב את איש מורם־מעם דובר נכחה בהשכל ודעת; או: אי לך ספרות שמבקרך... אך הקץ לדברי רוח? האמנם יתפאר הרפ"ס כי פטפטי מלים כאלה ולהג הרבה באין אמר — אמרים נכוחים, ובאין דברים — דברי אמת וצדק, יחשבו לתשובה על מאמרי „עת לעקור נטוע" („הבקר אור" חוברות א — ב) ונוספות (חוברת ג׳)? — ישפטו נא הקוראים בינינו!

ואני תפלה: יתן נא ה׳ בינה ודעת בלב עם בני ישראל כי יבינו משפט, וכי יוציאו כאור אמרי אמת ודעת ובדעת יבדילו בין אמת ושקר.

ועליכם הקוראים תבוא ברכתי ושאלתי: לשנה הבאה תִכָּתבו ותֵחָתמו בספר החיים אשר לפני ה׳, ותִכָּתבו ותֵחָתמו בספר החותמים לבקר אור אשר לפני היום.

חמו"ל

מכתב אשמדי אל בעל־זבוב.

העתיק מלשון התופת לשפת פולניא אחד הכומרים
ומשפת פולניא לשפת עבר ח. י. פרין

הקדמת המעתיק (העברי)

קנא קנאתי בכבוד סופרי ישראל כי רב ובתהלתם העוברת בכל מחנה העברים, ואמרתי אף כי נער אנכי לא אחדל מהסתפח בנחלת ד', כי לא אחת ושתים הרפיסו נערים מעשה נערות ואל מטרתם הגיעו בעשותם להם יד ושם בעולם הספרות ובעולם השדוכים וימצאו כלות נאות והסידות עם נדה רב. אבל זאת ראיתי כי הסופרים הכותבים מחזות החיים ותהלכותיהם חלקם לא בנעימים: החיים מרים כלענה, כל המביט בם בעין חודרת נעשה כלו מרור ודבריו מרורת פתנים והקורא ישליך אחר גוו את הספר אף בליל שמורים אשר המרור אכילת מצוה הוא.

על כן גמרתי אֹמֶר בלבי שלא אכתוב לא ראמאנען מהחיים ולא כתבי בקרת על מחברים חיים וקימים, (אף כי עדים כל מיודעי כי לי כשרונות רבים לזאת) כי אם: „חקרי קדמוניות" —

„חוקר קדמוניות" ! כצלצל פעמוני הכהן הגדול כן יערב לאזני השם הזה! בַּעֲרָבוֹת קול החזן מעיר מולדתי „ונסלח" בליל יום כפורים כן יִנְעַם, וכלביבות-המן יטעם לחכי.

חוקר הקדמוניות לא יחת מאנשים רעים וחטאים, אשר ישערו בנפשם החוטאת כי החובה על הסופר, מלבד הַבְדֵּל בין לשון זכר ונקבה, יחיד ורבים, עבר ועתיד... לדעת גם את אשר הוא כותב ולהביא איזה תועלת להמון קוראיו; האומרים כי על המבקר להבין ראשונה את הספר המְבֻקר, על המעתיק את הנעתק ועל המשורר כי רוח השיר יצוק בו; החושבים... אבל אין קץ לדברי רוח ולחפץ לב המבקרים, אשר מקרוב באו, וחפצם אך לזרות ולהבר"; אין גבול למו, רב לי כי חוקר הקדמוניות לא יחת מכל אלה ולא יפחד, דין ודברים אין לו עם החיים וטוב לו זְנַב כלב מת מראש אריה חי; כי המתים, אינם יודעים מאומה ואם גם שפתותיהם דובבות בקבר אין כל בריה שומעת הבל פיהם ומנוחת החוקר אין מפריע.

החוקר, המבקש בין ספרים בלים, קרועים ומטולאים, מכוסים באבקת-עש וסס, שקרים אשר מרוב ימים היו לאמת, הבלים אשר מזוקן לחכמות נהפכו — הוא איש חפשי ומְאֻשר! אנכי אהיה חוקר קדמוניות! כמדומה לי כי לכך נוצרתי! אבל, למרות הקול המתהלך בלבבי: „על חצר המות תנחל כבוד! נזר תפארתך בין הקברים יצמח!" לא כתבתי עד כה מטוב ועד רע!

קוראי היקרים! ידעתי כי צר לכם מאד על הזמן אשר אבדתי חנם, על המאמרים אשר לא כתבתי ואתם לא קראתם ולא שבעתם עונג כאשר ישבע

איש יהודי באמת מן השוק בלילי שבת, אבל אל תשומו אשם נפשי, לא בי החטא!

בעיר קטנה אנכי יושב, בעיר קטנה וצעירה לימים, מצבות חצר המות עוד בארץ לא הטבעו ולא הֻקְדְשׁוּ לָבֹא בדפוס. והקברים עוד חמים ואינם ראוים לעמוד בשער הספרות! בבית הכנסת אין קורי עכביש ולא אוכל לחקור אם גולם תחתיהם או לא, בבית המדרש ספרים חדשים וכל כתבי יד אָין, ועל מי אדברה ואעידה? על מי אטיף מלתי? איפוא ארבה שגיאות למען תַקן, אעיר למען קרא כל חכמי ארץ בשם: מיודעים אוהבים? ואיככה אבשר בשורות חדשים לבקרים מהספרים אשר בעה״ש אוציא לאור? לו היתה פה ביבליאטעק של הארון Zamojski או של אדון אחר מה טוב ומה נעים! לו גם סגרו דלתותיה בעדי, לא גם קרוא לא יכולתי בספר-לא-עברי מה ממני הלך? בדפוס אוכל לבדות מלבי: את זאת ראיתי, את זאת תקנתי וכדומה ומדוע לא? הן כה יעשו רוב המבקרים וחוקרי הקדמוניות אחי! ואם מותר לבדות ספורים מספורים שונים למען יצחקו או יבכו הקוראים, ולבדות ספורים אשר מלבד כי לא היו ולא נבראו אינם גם בכח להיות במציאות עד אשר יברא ד׳ בריאה חדשה ומשטרים חדשים וחקים חדשים ישים בארץ, מדוע לא אוכל אנכי, אנכי חוקר הקדמוניות לעשות מלאכתי רמיה? האם אין תועלת במאמר אחד שלי (דוקא שלי) מבכל הכבירים הבדוים אשר עד כה נכתבו ועד עולם יכתבו בשפת עבר ומה גם בכל השפות?

אבל בעירנו אין לנו לא ביבליאטעק ולא נושנות, לא עיבים עולים ממצבות ולא ספרי זכרונות ואנכי איש אהל, תם כיעקב אבינו ויושב תחת התנור והכירים בבית המדרש החדש! —

אבל כל עוד נשמת רוח חיים באף האדם עליו לקוות, אף כי חרב שלופה על צוארו לא ימנע את עצמו מיחל — ואני, אף כי אוהב מתים ודברים בלים אנכי — הי עודני חי, ובתור אדם קויתי ותקותי לא נשארה מעל — שמעו ואספרה:

פתאום בעיר מולדתי מת כומר, כומר בן שבעים שנה ויותר אחריו בית עקד ספרים מאבותיו אשר מאבות אבותיהם ירשוהו והספרים נמכרו בפומביה, בפרהסיא. שמה היו ספרים עבים כַעֲבי ספרי קדם, ספרים מלאים חקירות ודרישות על כל החכמות והמדעים למשל: חכמת הפרצוף, חכמת הכישוף, חכמת החוזים בכוכבים וכדומה. אבל זאת רעה חולה — עני ואביון אנכי ככל סופרי ישראל, ואם לא נדפסו ממני עוד מאמרים ומכתבים, אצל בן ישראל מחשבה כמעשה וכבר קבלתי „שכר בטלה" את הדלות! ואיככה זה אקנה בלא מחיר? לבבי נגזר ונקרע בעמדי על הליציטאציע (במקום אחר אעיר על מקור המלה הזאת) ובראותי כי רבים קונים מסביב ולי הָרָש אין כל! וכבר יצאתי במפח נפש וכבר קללתי כאיוב את יום צאתי מרחם, את יום הולדי להיות סופר ישראל וחוקר קדמוניות — והנה — והנה מציאה כשרה אני מוצא על המפתן! סבותי את עיני כה וכה ואראה כי אין רואה מבלעדי אלהים והוא יודע כי בכל

מציאותינו אין שוה פרוטה, תפשתי בגליון, במציאתי הכשרה ואשוב הביתה — והנה האח! לא אָח בוער בתנור כי עצים להשיק בם לא היו לי מעולם, אבל „אח" היה בכל הדרי לבי: שני מכתבים מאשמדאי אל בעל זבוב! על שני המכתבים שמחתי כמוצא שלל! ושמחתי היתה גדולה יותר הרבה מאד לולא נכתבו בשפת פולאניא, כי מיד הכומר, כאשר הראתה הכתובת מלמעלה, נעתקו מלשון התופת אל שפת פולאניא; אך מה לא יעשה האדם למען יבא שמו בדפוס? וְלָמָּה יֶחֱשְׁבוּ כל ימי היגיעות והתלאות כל שנות העמל והיגון מול הרגע כבא אליך מכתב עתי ומאמרך נדפס ושמך חתום תחתיו? כל הימים וכל הלילות למדתי שפת פולניא — שלש שנים עברו ואני יכולתי הָבֵן גם העתיק המכתבים לשפת עבר. אבל לא את שני המכתבים אנכי מדפיס כעת; המכתב הראשון מחזיק כחצי בויגען, ואני שמתי עליו הערות כארבעים ושמנה בויגען ויהי לספר גדול, בהערות אלה גליתי דברים רבים גדולים ונכבדים ויקרי הערך. שמה חשפתי זרוע עֻזִּי והראיתי לדעת כי גם על פי הטבע יוכלו לְלַקֵּק התישים עוד כיום את נציב המלח מאשת לוט, כי נבוכדנאצר כאשר נהפך לדוב לא טרף טרף ככל הדֻבים, כי אם כבקר אכל עשב; שם מצאתי אלף וחמש מאות וששים נוטריקן בתנ"ך, ופעמים טעותים במדרשים וכו' וכו' — את הספר הזה אדפיס בימים הבאים ועתה אך את המכתב השני אני נותן לפני הקוראים למען יראו וישפטו על מלאכתי ויחישו וימהרו לשלוח לי כסף קדומים על הספר.

הנני מקצר את הקדמתי, אף כי לבי בטוח כי כדבש למתוק היא, מפחד בעלי הבקרת אשר ההקדמות והשערים כקוצים וכצנינים בעיניהם.

המכתב:

ת"ר"ת"ר"ת"ק לפ"ק. השטן עמך גבור החיל!

בני אדם, כאשר שמעה אזני, יכתבו ספרים הרבה ומכתבים אין קץ. הרעים מדי חדש בחדשו והנאהבים מדי יום ביומו, אם גם רחבי ארץ וימים דחוקים יבדילום, יתראו פנים במכתביהם, ורעיונות ושרעפים ישפכו על לוח; אף כי מחצית המכתבים חנף ושקר ואיש את אחיו או את אחותו יונה במליצות, בכל זאת נעימים להם המכתבים ועל נקלה יכתבום. ואנכי כותב לך פעם באלפים שנה ובכל זאת, חי נפשי, יום כתוב המכתב יום עמל ואנחה הוא לי. זעת אפי יורדת על לחיי וידי כבדות כנטל ברזל ועופרת.

במכתבי הראשון הודעתיך מנצוח שלמה המלך עלי ומהרות אף השטן בי גם הודעתיך כי גורשתי מפקדתי לשוט בין בני האדם ולשטות להם חרמים; באמרו כי טח מחלב לבי, ומוג כשפן אנכי; ותצא עלי הרעה לשבת בגיא ההנום בדד, לשוח באחד הדריו ותחתי ירכאו מתי מעט אנשי רמיה!

אנשי רמיה לפני אלפים שנה לא היה המין הזה בתבל ארצה! לא

רָמָּה איש את אחיו, לא הונה בסתר; לעיני השמש שדד הונו, לעיני השמש פלח כבד עמיתו, על דרכים ארבו ככפירים ומכפם לא נמלט טרף — אז לא היו אנשי רמיה אך נחמסים והומסים נהרגים והורגים; הנהרגים והנחמסים עלו אל גבוהים, החומסים וההורגים בצל חשטן הסיו, אפרתים מלכי ארץ ורוזנים גם יחד, ואני בדד ישבתי ואדום, נשכתי בשרי בשיני כי נטל עלי —

לשוא הרביתי תהנונים לפני השטן, לשוא שפכתי דמעות כאש וגפרית והוא לא שמע בקולי. אחת היתה שאלתי: „מה זאת אנשי רמיה?" והוא באחת השיב פני: „ימים יבאו ויגידו ודיך לא תמצא ליסרם בשוטים ועקרבים" קויתי לדבריו קויתי יחיל ודומם.

בעל-זבוב ידידי! התזכר את ההג אשר עשה לנו השטן, יחי לעולם, בהיכל תפארתו.

אז נגש אלי, בפעם הראשונה אחרי נפלי, ויאר אלי פניו:

— עוד מעט ולא תטמון יד בצלחת, אמר אלי בטוב לבו ודבריו — נאמנו!

לא אוכל להגיד לך באיזה יום הדש ושנה, כי אז, כהולך בקרב צרה מואס בחיים לא ידעתי את כל אלה, מורה השעות נצב, וללוה הזמן (קאלענדאר) לא שמתי לב, אבל אחרי עבור זמן כביר, אחרי ההלותי להסתפק באמתת דברי השטן ודמיתי כי אך צחוק עשה לי הוד מלכותו — והנה — אנשים רעים וחטאים, אסורים בזקים ונהשת, הובאו אלי —

משמחה כמעט נפלתי מלא קומתי ארצה — אף כי מעט היו האנשים, מעט מזעיר אבל „כל ההתחלות קשות" דמיתי —

— מי אתם? שאלת את המובאים אלי ואוכלם בעיני —

— עברים אנחנו.

— ומה מעשיכם?

— מסחר וקנין.

— ומדוע שלחתם הנה?

— אנשי רמיה היינו, שלהגו בעולתה ידינו, לקחנו נשך ומרבית, נשבענו לשוא, חתמנו זרים תחת שטרות שקר, כזבנו צוואות שכיב מְרַע, בכחש סבבנו את הקונה והמוכר, אבן ואבן איפה ואיפה היו לנו...

— אבן ואבן, איפה ואיפה! צעקתי בקול גדול ואתכם בצלמות להפחיד את האמללים; העד כה נפתל לב האדם, קראתי, ואוציא מפי נחלי אש וגפרית — חיש יכון הדוד, חיש תהי אש בוערה!

— שמע ישראל! שמע ישראל! קראו האמללים בקול אחד ויעמדו חמשים לפני בטוטפות וציצית.

כהמן כאשר פתאום שפכה בהו עליו את... 1) כהלום רעם חזק ונורא, כחוזי הכבבים בעבור הככב בשבטו הנורא ואדמה לא הכתה לרסיסים — כן השתוממתי גם אני, סמרו שערות בשרי, סורגו כל גידי, ודמי עלה אל קדקדי!

—הוטאים ופושעים איככה תרהיבו בנפשכם עוז לקרא בשם זה אשר שכחתם במעלליכם בתבל ארצה, איך לא תחתי לזכור את השם אשר חללתם!

אנכי הרביתי מלים כאחד הנביאים, רוח כביר פרץ מפי — אך המה אך הנעו בראשם, את הטוטפות והציצית לא הניחו מידיהם ושפתותיהם עוד נעות

—שמע ישראל, שמע ישראל!

ומה יכולתי עשה? כמדקרות חרב חדרו דבריהם אל חדרי בטני, הטוטפות והציצית דקרוני, עברו ויטפחו על פני, עורו את עיני — ומה יכולתי עשה?

וצו־סתר נתן ממרומים לבלתי רצוץ אותם יותר מדאי — כי העברים האלה לפני כס המשפט היה להם מלאך מליץ —

דברי המליץ אלי הגיעו:

„מה חטאת יעקב, קרא המלאך המליץ, הלך בגולה, מרוהו שטמוהו, בתי הספר סגוו בעדו על בריח ודלתים, כל פקדה מבניו נמנעה, גם כל עבודה גם כל מסחר כשר, „בזפת הסחרו, יצא חוק, בבלויי סחבות תמצאו פרנסתכם, כספם ורכושם היה למלט נפשם מיד חרב ואבדון, בכסף קנו רגעי מנוחה, ימי מרגוע בזהב רב; אדמה לא נתנה ליעקב, ועבודה ומלאכה רחקה מישראל: ויונה למען החיות את נפשו, עשה איפה ואיפה בל ימות ברעב"

כה ועוד רבות כאלה דבר המליץ ואנכי משני השיך טרף...

כל העת ההיא לא כתבתי אליך כי נפשי עלי מרה היתה כלענה וכל מורשי לבבי נתקו, על דרכים ישבתי כעוטה, לראות מי יובל בשערי שאול— ראיתי המון מרצחים, המון שופכי דם, שכורים ומשגעים, שרים ואדונים כלם הובאו אל השטן והוא משל במו ולי „יהודים" הובאו! יהודים בטוטפות וציצית הם משלו בי ביד חזקה ויתנו עלי חתיתם! הפצתי לשלוח יד בנפשי! כי מרוב חבוק ידים ובטלה החילותי לקרא ספרים, והשטן אנה את הארטמאנן לידי והוא השגיא עלי פערו בהוציאו לאור משפט כי כל הוה בבואו עד תכלית ישוב לאין! וכל חי משכיל ישלח יד בנפשו! אך לאשרי אמר לי לבי כי שקר דבריו — ומדוע לא ישלח הוא בעצמו בנפשו יד? הוא הן משכיל באמת ואבי ההמצאה! והעברים האלה מלבד כי לא יכולתי קום לפניהם ולשלח בם חמת אפי עוד גרשוני ממעוני, כל היום התפללו, קראו שמע ישראל, צעקו, התנועעו, רמסו ברגליהם, קורצי בעיניהם ויהיו לי למפח נפש.

החילותי לדבר עמהם בטובה ונחת, הפצתי לבקש מאתם כי ישומו לי שלום: אנכי אשבע להם בשם השטן כי לא אגע בם לרעה ודם ישבעו לי לבל יפחידוני עוד בק"ש ציצית ותפלין. אבל שפת העברים לא יכולתי להבין, כי לא שפה היא אך קבוצת מלים נשחתות מכל שפה ולשון והם לא חפצו ללמוד את לשון התופת. אח"כ נודע לי הטעם: העברים נגזרו על השפה משום הספרים ועל הספרים משום אפוקרסים ואף כי בתפת אין ספרים ואין אף

אפיקורס אחד ובטל טעם הגזירה בכל זאת הגזרה בעצמה עודה בעצם תקפה. כי, כאשר שמעתי אח"כ, ספר גדול לעברים ש"ע שמו על פיו יחיו כלם והוא כלו מלא גזרות אשר כבר בטל טעמם ומרביתם לא היה להם טעם לעולם ובכל זאת העובר על הש"ע ככופר גדול נחשב. ע"כ שפה אחת היתה שפת עבר, אשר אף כי גם אותה שנאו מאד וככל השפות נחשבה מיום יצאו בה ספרי חול מליצה ושיר, עוד יזכרו ויבינו אותה יותר ממני ואתה יודע כי שונא אנכי את השפה הזאת תכלית שנאה בגלל הספר האחד, התנ"ך אשר בה! וע"כ לא יכולתי לדבר אתם מלבד כי הם בלי ספק לא היו מאמינים לשבועתי כאשר אני לשבועתם. —

כה חלפו ימים כבירים חלפו ימים רבים עד אשר נחלפו העתים נשתנו הזמנים ויבואו אלי אורחים אחרים, אורחים אשר אם בני ישראל צור מחצבתם, הם לבשו כגויי הארץ, דברו בשפות חיות ושם יהודה גם בעיניהם היה לבוז. מטוטפות וציצית לא ידעו, שמע ישראל שכחו, בנגוע בם שבטי קראו בכל לשון בשם הנורא אך לא בשפת עבר —

—מיין גאט! מאן דיע! מיי גאד! מאָי באזע! האספאדי! שמעתי מכל עבר —

אך בנגוע בהם השבט שנית שכחו כל לשונות אירופא! איי, ווייא! קראו ככל עברי: איי, ווייא! איי, ווייא!

עתה הניחותי מעט מעצבי ורגזי, את חצי זעמי בם כליתי וחמתי שתה רוחם מרבה להכיל! שבעתים ביום ברכתי את המסחר המוליד אנשי רמיה ואת ההשכלה המשביחה שם ישראל. האשכנזים האלה, (בשם אשכנזים יקראו העברים את ההולכים קדימה במלבושיהם ושפתם) שכחו את אלהים כל עקר! בגודלה בנו להם בית מקדש חדש „בערזע" שמו וימליכו שם לא עגל זהב כ"א: זהב, כסף ושטרות! להם הם עובדים, בעדם יקדישו את כל חייהם וימיהם, בעד האלילים האלה ימכרו גם את נשיהם ובניהם ואת עצמם! נפלא הדבר איך היה הכסף למושל בכיפה! אבל עוד לא נח לבי! פחדתי תמיד מצל בלהות כי ראיתי כי העברים בחדרי החלו להכיר איש אחיו וכבר נראתה רעות בין אחד החסידים (ארוכי הפאות אורחי הראשונים) או המתנגדים את אחד האשכנזים, ואירא פן יגלה לו סוד ק"ש ציצית ותפלין!

אך האח! ההשכלה אשר מגרה לידי את האורחים האלה חשבה עלי עוד טובות אחרות — הוא שמה בריח ודלתים לרוח האפרתים וגדעה זרועות הכהנים, לא מצאו עוד כפרים ואדמות בכח, ומזיעת אכרים לא שבעה נפשם ויתנו ידם בגנבה גם הם, היו לגזברי צדקה, למתקני חברות לבטחון החיים והמתים, עשו מסלות ברזל ורבים בהם שכחו את גאותם ויהיו לסוחרים פשוטים, מעצמו מובן גם לגנבים פשוטים. אלה מכסף הצדקה שמו בכליהם, אלה ברחו חוצה לארץ בטוחים, אלה בגדו בכל ארצם ואלה גנבו ככל עברי פשוט ומהיום ההוא והלאה חובאו אלי גם כהנים, אפרתים ואצילים —

צחוק עשו לי האמללים האלה. אנכי מכה אותם מכת בלתי סרה, חם

ישאו ויסבלו, אצלם נא בתנור, הם לא ידברו דבר כי ידעו שכלתה הרעה ודבר אשמדאי אין להשיב אבל אם אגיש אליהם „ואתה" אומר להם חיש תבער כאש המתם.

מן התנור יקרא אלי צלי: „הניף את מצנפתך נבל כי בן אצילים אני!" „קדוש מרחם אמור," מן צואה רותחות יקרא שני „כי בן קדושים אנכי!"

חי נפשי ונפשך ונפש השטן גם יחד כי מאֻשר אני אתם!

לאט לאט גם האכרים הנתפשים מסבלות ארניהם החלו לסחר וישלחו אחד אחוז לעשרה משאת אכר אלי, כפי הנראה אין כל מסחר בלי רמיה.

סוף דבר ידידי כעת הנני מאשר וצולח. נחפז אנכי להפריד ממך ולכלות את מכתבי כי מתנה חדשה נשלחה אלי מחבל החיים!! התדע את מי? ראה זה דבר חדש! את זאת לא תוכל להאמין! מחברים אנשי רמיה הובאו אלי! מספר רב! אחדים מהם מכרו את עטם בכסף ויכתבו למען בצוע בצע או למען תפוש את לב עמם בנכליהם ולהתרצות גם אל המפלגה האחרת... בין האנשים יש מפלגות שונות ולכל מפלגה ומפלגה סופרים מיוחדים אשר למענה יכתבו; אבל מחברים בעלי-הרמיה מוכרים את עטם לכל מפלגה ומפלגה אשר תיטיב במחיר והיה האור אשר יאמרו להאיר נתיב על דרכי בני עמם היום, יהיה להשך בעטם למחר ויאמר כי הוא בעכריהם... ורב גם אלה כאשר גנבו ספרי אחרים ויוציאו בשמם לאור, הן לא חדש הוא בעיני לראות מחברים-גנבים, אבל ראה זה הדש הוא היום הובאו לפני שני מחברים והם גנב אחד! ואף כי בכל הרמיות והגנבות אין שוה פרוטה — — — — — — — — — — — — — — —

....

אמר המעתיק! עד הנה מכתב אשמדאי, לא אוכל לדעת אם ברוב חפזו לא כלה אז מכתביו או כלה וחבל על דאבדין והנני מחלה את פני דורשי הקדמוניות כי יענו על השאלות אשר אציע לפניהם:

1) מה היא לשון התופת? — האיננה השפה אשר בה יכתבו מחברים אחדים בעת הזאת בשפת עברית?

2) מה הוא הפרט אשר בראש המכתב ואיזה המנין מונים שם בגיהנום.

3) מי הם המחברים המוכרים את עטם והגנבים, למען ישמעו וייראו.

4) ומה הוא המלה אשר תחסר בכתב היד במקום אשר תחסר הערה 1.

והנני מוקירם ומכבדם

ח. י. פרץ

אורות מאפל

(סוף)

ויהי ביום השמיני, כשבת ברכיה בדד בחדרו באישון לילה ומורשי לבבו רצים ושבים כברקים, ועצות מעצות שונות תבאנה ותחלופנה, תולדנה וַתֵּאָסֵפְנָה כרגע, כגלים על פני המים אשר איש את אחיו ידחקון ובלדת השני יכריע את הראשון תחתיו לרדת תהומה, עד כי כלם גם יחד יֵאָסֵפוּ. בהניח הים מַזְעַפּוֹ ולא נודע כי באו אל קרבו—והנה מבלי שים לב פגעו עיניו ארגז קטן אשר · בו אצורות אגרות שונות אשר כתב אליו אביו המנוח בעודו בחיים, וביניהן גם איזה כתבי יד מאביו ועוד מכתבים שונים אשר לא שם ברכיה לבו עליהם עד הנה, ולמען הניח מעט ממחשבותיו פתח את הארגז ויחל לקרוא את האגרות אחת אחת. ויהי אחרי קראו שתים שלש אגרות והנה לפניו אגרת אחת כתובה באצבע איש אשר לא ידע ולא שמע ממנו דבר עד היום,— והאיש ההוא אח הוא לאביו! והאגרת הזאת כתובה לפני עשרים שנה בערך, את שם האח ההוא לא נשא אביו על שפתיו ולא הודיע דרכיו לבנו יחידו, והאגרת כתובה מפאריז! כל הדברים האלה פליאות גדולות ועצומות אשר לא ידע ברכיה להן שחר, ועוד יותר נפלאו בעיניו הדברים, בהיות אביו מתפרנס בדוחק כל ימיו והון ועשר לא היה בביתו, ואחיו, כפי הנראה מאגרתו, היה עשיר גדול — אחר כל התמיהות האלה אשר לא מצא ברכיה תחבולה למצוא להן פשר, זכר כי אשכנזי בא הנה מפאריז, ומחשבה עלתה על לבו, אולי ידע אשכנזי את האח ההוא הנקוב שָׁם בשמו, ויוכל להגיד לו פשר החידה הסתומה הזאת. ובכן גמר ברכיה בלבו, ללכת בבקר השכם אל החצר ולבקר את אשכנזי ואת יעבץ ולהועץ עמם על עתידותיו, וביחוד לדבר את אשכנזי על דבר האיש ההוא, אחי אביו, אשר היה בעיניו כחלום בלי פתרון. בלב מלא הגות שכב ברכיה על משכבו בלילה ההוא, וישכם בבקר ויעזוב את חדרו וילך החצרה והאגרת בידו.

כאשר בא ברכיה בבקר אל חדר אשכנזי מצאהו יושב ביחד עם יעבץ, שניהם קוראים במגלת ספר כתוב עברית ואיש אל אחיו יתמהו.

התבה הרקה אשר עמדה בבית יעבץ במעונו הצר, ואשר כמעט היתה לו למעמסה לולא מלאה לו מקום מִטָּה לבתו מרים, הובאה גם היא הֵנָּה למעונו החדש והמהודר אשר בחצר, כי חסה עליה עין מרים בהיותה נחלת אמה אשר מתה עליה בנעוריה ולא נשאר לבתה ממנה מאומה זולת התבה הזאת לנחלה.— וביום הזה בבקר השכם הלך הלכה מרים להניח בגדיה החדשים אשר עשה לה אביה בתבה הזאת, ויהי בפתחה אותה וי׳שָׁמֵט המכסה מידה ויפול על התבה בכח, ובנפלו נפל כפים מן הקיר הפנימי — כי כפול היה — וַיִּקּוֹב חור בדלתו, והנה מגלה קטנה סגורה שם, וַתִּקָּחֶהָ מרים וַתִּשָּׂאֶהָ אל אביה, ותספר לו את אשר קרה, כי מצאה את המגלה הזאת סגורה בתבה, כי איש לא ידע עד הֵנָּה כי המכסה כפול. ויהי כאשר קרא יעבץ במגלה שתים ושלש דלתות

ויתמה מאד וימהר ללכת לחדר אשכנזי להראות לו את המציאה אשר מצאה בתו ואשר תפרוש אור חדש על כל המציאות אותו. כמעט החלו לקרוא שניהם יחד ותמיהתם הלכה וגברה מרגע לרגע, והנה ברכיה בא גם הוא בחדרה להוסיף הפליא אותם הפלא ופלא. בדברים קצרים ברכו אשכנזי ויעבץ את בואו, ובמעט מלים הודיעוהו את אשר קרה ואת האור החדש אשר נגלה נגלה להם, ואשר על כן לא יוכלו דבר עמו מעסקו עד אשר יקראו את הכתוב בספר, ויבקשוהו לשבת ולקרוא עמם יחד. וישבו שלשתם, ואשכנזי קורא לפניהם במגלה את הדברים האלה:

„מגלת יוחסין"

„איש היה בארץ עלזאם בעיר מֵיץ, ושמו פנחס הלוי איש הורוויטץ. ויולד שני בנים, שם הבכור אליהו ושם הצעיר אלישע. וישא אליהו אשה מבנות עירו ותלד לו את יונה ואת יהודה ואת שפ־ה אחותם. וילך יהודה ויקח לו אשה מעיר עבטיט אשר בארץ רוסיא וישב שמה עד היום הזה, ויִקרא בשם יהודה הלוי, ושפרה אחותו היתה לאיש בעיר מיץ ושמו . . . אשכנזי, אולם יונה הבכור רוח אחרת היתה אתו וילך ארחות עקלקלות ויהלל את שם משפחתו ואבותיו הקדושים אשר בארץ, כי לא אבה בדרכם הלוך, ללמוד לעשות ולקיים את כל דברי התורה, וישם אל הממון פניו וכל מעינו בו, ויעזוב את ארצו וילך מארץ אל ארץ וממלכה אל עם אחר לבקש הון ועושר עקבותיו לא נודעו. ואלישע אחי אליהו בן פנחס הצעיר נשא גם הוא אשה מארץ רוסיא מעיר דביר-בשת, את עכסה בת שלמה לבית יעבץ ותלד לו אשתו בן ויקרא את שמו יעקב כשם הגאון ר׳ יעקב עמדן אבי משפחת יעבץ, ויהי כאשר לא היה לשלמה אבי עכסה בן, גם בת לא היתה לו זולתי עכסה היחידה וַיַּסֵּב את שם בנה יעקב למשפחת יעבץ על שמו, הוא יעקב יעבץ כותב המגלה הזאת לזכרון לדורותיו, הוא יעבץ לבית אמו והוא הורוויץ לבית אבותיו . . ."

ולא יכל אשכנזי להתאפק עוד ויפול על צוארי אליעזר יעבץ ויקרא: אכן לא רק תלמידי אתה, כי אם שארי ובשרי! בן דודי אלישע אחִי אבי זקני אליהו אבי אמי שפרה!...

ואני — קרא ברכיה בנפלו על צוארי אשכנזי — בן דודך י ה ו ד ה ה ל ו י מ ע י ר ע ב ט י ט, ויגש אליו אליעזר יעבץ ויחבקהו ויאמר: אכן עצמי ובשרי אתה ידיד נפשי! בן יהודה בן אליהו אחי אבי זקני אלישע אֲבִי אבי יעקב! נפלאים מעשי ד׳! כלנו אנשים אחים אנחנו! — וַיּוֹצֵא ברכיה מחיקו את האגרת אשר מצא בארגז כתבי אביו וַיִּתְּנֶהָ על יד אשכנזי ויקרא אשכנזי באזניהם את דברי האגרת הזאת:

אחי, מחמד נפשי!

מכנף הארץ משמיע ישועות מבשר שלום אנכי לך ולכל בני משפחתי

האהובה לי. ידעתי את קצפכם ואת התרגזכם עלי, ואתכם הצדקה ולי בשת הפנים, כי במעשי המקולקלים שמתי את משפחתי הרמה והנשאה לתועבה וזריתי פרש על פניה, ואתם תשאו מוסר כלמתי. אולם אחי אהוב לבי! דעה איפוא, כי שבתי מדרכי, וכאשר עזבתי את ארצי הישנה עזבתי גם את אמונתי החדשה, ובארץ החדשה—אמעריקה—שבתי אל אמונת אבותי באמת ובתמים. וד׳ היה עמי ויברכני, עשיתי עושר במשפט וצדק והון עתק אצרתי. ולמי אני עמל? הן אשה לא נשאתי ובנים לא הולדתי, ולמי כל העושר הזה? הלא רק לך אחי יקירי ולאחותנו (תהי לאלפי רבבה!) שפרה תחיה, לכן אח יקר! הואילה ופנה בי? ענני אחי ענני! שים נא סוף וקץ ליגון לבי השבור בקרבי כשבר נבל יוצרים, חמול על אחיך השב אליך ואל אלהיך אלהי אבותינו בכל לבו, אל נא באפך תהדפני ואל תשליכני מלפניך בתוכחות חמה, רחמני כאשר רחמני ד׳, כי אל רחום הוא!

סבותי אני את הארץ לארכה ולרחבה, שכנתי קדר, גרתי עם פראי ערב בעקבות זאהארא, עברתי ימים וכמעט הייתי בכל רע, בים האטלאנטי חשבה אניתי להשבר ובסורת דוגה שחתי על פני המים ונצלתי, פראים במדבר צוד צדוני כצפור, ויאמרו לצלותי באש ולאכול את בשרי כבשר בהמה ושרץ וד׳ רצילני מידם ואמלט על נפשי, באתי באש ובמים, אבל לא נם ולא ישן שומרני, האש לא אכלתני ונהרות לא שטפוני, ובריא אולם באתי לאמעריקא, ובעמל כפי שבעתי טוב, ועתה הייתי לשני מחנות, המחנה האחת היא אמונתי בקהל קדושים אשר לא אחליף ולא אמיר עוד כי ימי חיי ולא אקח סגור תחתיה, והמחנה השנית היא אוצרי הגדול אוצר רב כסף וזהב וסגלות מלכים אשר אין ערוך אליהם עצמו מִסַּפֵּר. ואתם אחי ואחותי! בואו אלי, עשו אתי ברכה והיתם ורביתם עמי יחד, וכל אשר אתם רואים באוצרותי לכם הוא, כי ידכם כידי ואתם תמשלו בי, כי לכם תשוקתי.— בתקותי לתשובתך היקרה הנני אחיך דורש שלומך ומחבקך באהבה הכותב והותם בעיר פאריז בירת צרפת, אשר אותי למושב לי בשובי לאייראפא.

יונה הלוי הורוויץ.

פאריז בירח האיתנים
בשנת תק״ע לפ״ק.

כבד מאד לתאר בחרט אנוש את שמחת שלשת האנשים האלה, אשכנזי יעבץ וברכיה, אחרי קראם את שתי המגלות, אשר לפתע פתאום יצאו לאור מאפל וממחשך ובהגלותן גלו צפונות ותעלומות מני חשך ויהי אור, אור חדש הופיע על אשכנזי, בְּהִוָּדַע לו האיש אשר הוא מבקש, על פי צואת דודו יונה, אשר חשאיר לו כל הונו ורכושו לנחלה, ויצוהו בכתב מפורש לחקור ולדרוש אחרי אָחִיו יהודה הלוי בעיר עבטיט ברוסיא, או יוצאי חלציו אם כבר עזב את הארץ, ולחלוק עמו או עמם את נחלתו אשר הנחיל לו חלק וכחלק, ועתה מצא את האיש ההוא, הוא ברכיה בן דודו יהודה, וימצאה

בישימון, בעיר עציון חבר, עיר אפל וצלמות, נרדף על צוארו מאנשי און ומרמה, מאמיני הבלי שוא ושטי כזב, נרדף תחת רדפו טוב ובקשו חכמה ודעת, ועל פי המגלית האלה נגלה נגלה, כי ברכיה הוא יורש עצר ליונה דודו, שוה בשוה עם אשכנזי, והלק ונהלה לו בעיר עציון חבר ובכל כפריה וחצריה אשר סביב לה, אשר קנה אשכנזי מאת השר על עשרים שנה.— אור בהיר בשחק חלדו ראה אליעזר יעבין, בחלד אשר קם לו מצהרים, אחר אשר שבע עוני ועמל נורא, אחר אשר דְּאָה לארץ חיתו וכל הש ך טמון לעתידותיו, כי במות עליו אשתו האהובה כשושנה נקטפה בטרם עתה, השכה לו השמש בצהרים והשבו הרואות בארבות. ותפל עליו אימתה ופחד, פן יהיה גם הוא לברות לשִׂנֵי הצרות אשר הקיפוהו ונשארה בתו יתומה גלמודה שדודה ועזובה— ועתה זרחה עליו שמש צדקה ומרפא בכנפיה, שמש האשר והעשר, כי לא לבד בחסדי איש טוב והסד האדון אשכנזי יחיה, לא איש זר ומוזר קרבהו לעבודתו, הכי אחיו הוא, גואלו הקרוב אליו, ובאורו יראה אור. אור יקר הולך, אור גדול והזק ראה ברכיה, אשר זה שתים עשרה שעות לפנים הלך השכים ואין נוגה לו, עוד בליל אמש הדל עצות היה ותושיה נדחה ממנו דאגה בלבו השחתהו וימש השך; עתה אור נגה עליו אור יקרות ההולך ואור בכל הדרי לבו, לתת תקוה טובה לאהבתו, כי הרכוש הגדול והעצום אשר נפל להבל לו פתאם נתן עוז ותעצומות לנפשו לגלות סתרי לבבו, להגיד לאוהביו, אישכנזי ויעבין, כי אהב את מרים, ותבא תקוה בלבו כי לא תקין מרים באהבתו ותתן את הודיה לו.— גם למרים, אשר ישבה בחדר השני ושמעה את כל אשר נעשה, זרח אור, ולבה המלא אהבה על כל גדותיו חש עתידות לה, כי לא יארכו הימים והיתה נפשה קשורה בנפש אהובה בקשר אמיץ אשר לא יִנָּתֵק ולא יֻתַּר עד עולם, דמעות גיל פרצו ממקור עיניה, שמחה והוב לבה נִפְתַּח פָּתְפַּתַּח גביע השושנה לנוכח קרני השמש. לבה נבא לה, כי עוד לא תם החזון הזה, ומלאכי אלהים, הסבות והמסובבות המובילות את האדם אל המקום אשר נועד לו, מבלי אשר ידע אנה פניו מועדות, ואשר בעבור היותן סתומות והתומות ונסתרות מנגד עיניו יקרא אותן בשם מקרים, מלאכי אל אלה עוד לא כלו מעשיהם, ותשב דומם וַתָּחִל על קץ הפלאות האלה, אשר עיני רוחה חזו לה, כי עוד תוספנה להפליא את כלם הפלא ופלא.

מי האיש, אשר לא קרה לו בחייו דבר, אשר מבלתי ידעו אי-זה הדרך עבר מסבה לסבה עד הגלותו, יאמר עליו: ראה זה פלא! יש דברים אשר אך בפשע בינם ובין סבתם הראשונה והיחידה; אשר על כן כל עין תחזמו מישרים ולא יפלאו בעינינו. ויש דברים אשר רב המרחק בין הגלותם למקורם הראשון, והמה ילפתו ארחות דרכם ארחות עקלקלות, נתיב לא תשורנו עין, כמו תחת שואה יתגלגלו בטרם יאתיו, ולעינינו יֵרָאוּ כאלו כחתף באו והיו לפתע פתאום, והיו בעינינו לפלא. המאמין לא יחיש, ימהר ויחליט כי יד ד׳ עשתה זאת היא נפלאת בעינינו, והבלתי מאמין ישים מפלט לו את המקרה

ויאמר מקרה הוא!— והוא את פי שכלו לא שאל, כי לו, הכם השכיל כי עתה ידע שאין מקרה בתבל, כי אין דבר בלי סבה. אמנם צדק ממנו המאמין, אם רק ישקול דבריו בפלס השכל, עושה נפלאות אלה ד׳ לבדו הוא; כי לא יעשה ד׳ אלהים דבר בלתי אם גלה סודו לעבדו הטבע, הוא המושל בכל מעשה ד׳ ועל פיו יִשַּׁק כל העם הזה והם תֻּכּוּ לרגליו. הוא מסבות יתהפך בתחבולות שונות, יעשה מלאכתו על האבנים ואיש לא יראנו, הוא יקשור מערגות הסבות והמסובבות כאשר יהיה האופן בתוך האופן ויוליך את מפעליו קוממיות עד כי איש על מקומו יבא בשלום, ואת אשר רֻקַּם בבטן הסבה הראשונה יגלה ויראה, אם בקרוב או לקץ הימין, איש לא נעדר, כן רקמה כל הבריאה בחשך תהו ובהו עדי אמר אלהים: יהי אור! ויהי אור.—

עברו רגעים אחדים. ויהי אחרי החבק איש את אחיו ואחרי שבעם גיל וששון בהגלות נגלות להם כי בני משפחה אחת הם ואב זקן אחד — הר״ר פנחס הלוי איש הורוויץ — להם, ויזכור אשכנזי, כי עוד לא תמה המגלה וכי לא כלה לקרוא אותה עד תֻּמָּהּ, ויאמר: שבו אחי איש אל מקומו ונראה אחרית דבר המגלה הזאת, כי עוד מלים בפיה. ויקרא:

„אנכי יעקב יעבץ כתבתי את המגלה הזאת לזכרון, ויהי כאשר ילדה דינה כלתי בת לבני, ואני אז בעיר עציון חבר, כי באתי לבקר את בני ואשתי, ואשים את המגלה בתבה אשר נתתי לכלתי ביום התונתה, ואניחה למשמרת בין המכסה ובין הדף הכפול תחתיו, אשר ידעתי רק אני לבדי, למען תעמוד שם ימים רבים, עד יגדל בני והיה לאיש, ועל ה׳ השלכתי יהבי כי ברוב ימים תגלה ותראה לנגד עיניו, כי לא מצאתי את לבבי למסור לו הדברים בעודו נער, פן לא ישים לבו עליהם ונשכחו מלבו. את המגלה שמתי בתבה ביום אשר ילדה דינה אשת בני אליעזר את בתה מרים, ברביעי לחדש שבט שנת תקע״ג לפ״ק.

„היום יום רביעי לחדש שבט!״ קרא ברכיה וימחא כף. ליום טוב באתי! יום הולדת את מרים!— לכן, אמר אשכנזי, נלכה נא כלנו יחד לברכה, ונגלה את אזנה מכל אשר נגלה לנו, וידעה גם היא כי אחים אנחנו בני משפחה אחת.— ואני, אמר אליעזר יעבץ, אצוה לטבוח טבח והכן לעת הצהרים ואבקש אתכם לאכול אתי היום, כי זבח משפחה לנו היום הזה, יום הולדת את בתי.

מדי דברם, מהרה מרים לקום ממקום שבתה ותגש אל הדלת. כמעט שלח אשכנזי את ידו לפתות דלת חדרו, והנה מרים לנגד עיניהם, אור פניה קרן כשמש בצאתה ממזרח, ותעמוד על מפתן החדר ותבט הנה והנה, ויהי כאשר פגשו עיניה את עיני ברכיה, אשר לא יכול התאפק מהביט בפניה, אדמו לחיה כתולע ועיניה שחו לארץ — אל תאיצו לבשרני, אמרה מרים, חדשות ונצורות ואל תיגעו לריק לספר לי את כל אשר ידעתם, כי אזני הקשיבו את כל אשר דברתם וקראתם, ע״כ באתי לקדם פניכם ולשוש אתכם יחד, כי גם אני פארה אחת מענפי העץ השתול על פלגי מי התורה והחכמה, גם

אותי הצליח אלהים להיות מבנות המשפחה הרמה והנשאה הזאת, אשר מחלציה יצא אבי היקר, הארון אשכנזי אשר חכמתו תהל אור והאברך ברכיה אשר...

„אשר אָהַבְתְּ!„ קרא אשכנזי, ופני מרים האדימו והלבינו חליפות. — „אשר אָהַבְתְּ" שָׁנָה אשכנזי, כאשר אָהֲבָה בת שר פלך קאמישאטקא את גראף בעניאוסקי! הלא?

יעבץ וברכיה לא הבינו דבר מדברי אשכנזי, וברכיה נסה להוציא מלים מפיו ולא יכל כי נסגרו שפתיו, ומרים עמדה בגאון תפארתה ותאזר חיל לבלי מוט תתמוטט כאילה אשר חץ פתאום פלח כבדה. וירא אשכנזי, כי הביא את כל אוהביו במבוכה גדולה, ויקרא: שבו אהובי! שבו ושמעו! מחצתי ואני ארפא.

לא אחרו אוהבי אשכנזי אלה לעשות כאשר צוה, ואשכנזי פתח את פיו ויספר להם את כל אשר ראה והבין בלילה הראשון, כבואו פעם ראשונה אל בית יעבץ הדל והצר, ואת נטפי הדמעה אשר ראו עיניו על ספר גראף בעניאווסקי, על מלות „הלב דופק", ואז ידע והבין, כי אהבה מרים. אך לא ידע את מי, ומי הוא הגבר אשר לכד את מצודת לבה, אולם כאשר ידע אחרי כן את ברכיה, וידע מפיו כי אהב גם הוא, לבו ראה כי את מרים אהב והיא אהבתהו, לכן, כה כלה אשכנזי את דבריו, כאשר הראה לנו ד' את אותותיו ביום הזה, כי חפץ שלומנו הוא, וברכתו חופפת על ראשנו, ממרחק קרא אותי לבא הנה ולמצוא אהובי נפשי, את אליעזר תלמידי, את בתו אילת אהבים ויעלת חן, חטר מגזע משפחתי, וגם את האיש היקר אשר אנכי מבקש, את בן דודי יהודה, לחלק עמו את נחלת דודנו יונה כאשר צוני, והדבר נודע ברור לכלנו, כי ברכיה ומרים שתו ורוו מכוס האהבה, ועתה מה יעצור בעדנו מקשור מעדנות האהבה הזאת במסורות הברית ולהרימה קדש לד'?

יעבץ הביט בפני בתו בעינים חודרות, לדעת אם ישר הדבר בעיניה לבוא במסורות הברית את אהוב נפשו ברכיה. בלי אומר ודברים, כי אם בעינים מפיקות נגה ברק האהבה, ענתה לו בתו, ולבבו הבין את אשר דברו עיניה. אז קם יעבץ ויושט את ידו לברכיה, וימהר ברכיה ויחזק בידו ויפול על צואריו ויקרא: אבי! — בני! בני! קרא יעבץ ויחבקהו. ונחל דמעה פרץ מעיני מרים, ובאנחה משברת לב קראה בבכי: אהה, אמי! מה זה מהרת לעזוב אותנו, וְאַתְּ יָדַעַתְּ את רגשות לב בִּתֵּךְ ותתני תקוה בלבי, ועתה כאשר באה תקותך, ואני מאושרת — ואינֵךְ! —

החשי! קרא אשכנזי, אל יתערב יגון בשמחתנו! לא לנו לסול מסלה לדרכי ה' ומשפטיו, אלהים הבין דרכיו, ואנחנו מה? —

ויגש ברכיה אל מרים וישק לה.

עתה, קרא אשכנזי, הִכּוֹנוּ אהובַי למשתה הצהרים, ויכתבו בספר דברי הברית והתנאים, ושמח ורחב לבנו, כי זבח משפחה לנו היום.

יב.

חתימה

יום שאון וראש ומבוכה היה היום ההוא לבית רחל היפה, ותהיינה ידיה מלאות עבודה ופיה מלא אלות וקללות ונאצות, ותקלל את אמתה, ותקלל את בעלה, ותקלל את האכרים הבאים לשתות, ותרץ אל השוחט, ותרץ אל בית המבשלים, ותרץ הנה והנה, ותצנח המטפחת מעל צוארה, ויצנח הצעיף מעל ראשה, ותהמה כהמות ים ביום סער— כי השר האדון הגדול אשכנזי נתן לה צו לעשות כרה גדולה ביום ההוא, יום משתה ושמחה יום זבח משפחה. יוסף אחי דינה, אשר הביא לה את הפקודה הזאת, ספר לה את כל אשר קרה, איך היו אשכנזי ויעבץ וברכיה לבני משפחה אחת, איך יארוש היום ברכיה את מרים בת אחותו, ואיך עלה ברכיה לגדולה גדולה ויהי לאיש עשיר ורב אוצרות וכמו האדון אשכנזי כן גם ברכיה שר ומושל לכל אחוזות נחלת שר העיר הזאת על עשרים שנה.

יוסף, אשר כל הימים האלה לא היה בעיר, כי נסע בפקידת אשכנזי עם הפקיד אל ההצרות והכפרים אשר קנה אשכנזי, לעשות שם סדרים נכונים, לא ידע דבר מכל אשר נעשה פה, גם לא מאהבת ברכיה למרים, גם כי נותן ספר כריתות לאשתו, ואף כי מכל החדשות אשר נגלו ביום ההוא, כי ביום ההוא שב מדרכו ופתאום ספרו לו יעבץ ומרים את כל הדברים האלה ויהי כחולם חלום, ויהי במלאת לבו על כל גדותיו ולא יכל להתאפק ויספר לרחל היפה, בבואו אליה לְצַוֺתָהּ בפקודת אשכנזי על דבר הכרה אשר תעשה, את כל הדברים האלה אשר מלאו את לבבו שמחה וגיל, כי לא בזה ולא שקץ יוסף את רחל, אשר לבבתהו בעיניה ויפק רצון ממנה.—

לא עברו שתי שעות והקול נשמע בכל העיר עציון-הבר, ויהי רעש גדול וקול המולה גדולה בבית המדרש, ויגהו מהדת התנור וכרים אשר בקרן מערבית צפונית ישראליק בעל תוקע וזנוויל שוחט ושפטיה הסופר ערל שפתים, וירוצו עד הכותל המזרחי אשר שם מקום יעקב דתם, לשמוע מפיו החדשות אשר כל השומע אותן תצלינה שתי אזניו.

גם בבית נחמן בעל המכס נודע הדבר ויקלל את יומו, ויקלל את נחום הפרוש ואת רב העיר, גם את הרבי הגדול קלל במדעיו ובחדרי לבו, ויהי אבל גדול בביתו, ויבך הוא ואשתו, ותבך בתו ותגז צעיפה מעל ראשה ותשליכהו ארצה, כי גדול הכאב — ברכיה, אשר להצו ואנסו אותו לגרש את אשתו, היה לשר ולאדון, ומרים בת אליעזר המלמד הדל תהיה לו לאשה! אין כהה לשבר בית נחמן, גדול כים שברו!

ונחום הפרוש, אשר נשארה עוד עד היום זיק תקוה בלבו, כי ברוב ימים תעשינה ידיו תושיה להניח את ברכיה בתוך החי״ת, התהלך היום קודר בלחץ מהשבותיו אשר הֻפרו וימס לבו ויהי למים, כי אפסה

כל תקוה, גברה יד הקלפה בעו״ה וברכיה המק עבר מתוך החי״ת ולא יבא אל קרבה לעולם, כי שר וגדול הוא, והשרים הגדולים לא יגורו אימות ופחד החי״ת לא תבא עליהם! וילך הלך ושב בביהמ״ד הנה והנה מבלי דַבֵּר דבר עם איש וימלא חורי נחוריו את אבק הטאבאק פעם בפעם. ויעקב התם, כאשר כלה להשיב דבר את כל השואלים הסובבים אותו, רצה להראות את נחום הפרוש, כי יודע ומבין הוא את אשר בלבבו, ויתן לו אות — כי נקה את חטמו ויקנח בכנף בגדו.

אחר תפלת הבקר ואחר השיחות הבטלות והתמהון וההשתוממות על דבר החדשות האלה הלכו העם איש לביתו, וחובשי ביהמ״ד הבטלנים שבו אל תחת התנור להתחמם שם ולעשן טאבאק, רק התם והפרוש נשארו שניהם יחד וישבו על הספסל אשר בכותל המזרחי.

„שמע יעקב את אשר אגיד לך, אמר נחום, הן ידעת כי איש תבונות אני, וב״ה יש לי שכל ישר, כאשר העיד עלי רבנו שיחיה, והנה ידענו מפי חז״ל ומפי צדיקים וחסידים, שהקב״ה מקמץ בנסים, ואין נס נעשה אלא להסיד וקדוש בדורו, וא״כ קשה איך נעשה לרשעים אלה נס גדול כזה שהוא חוץ לדרך הטבע שיעלו אנשים גסי השכל ובעלי מוחות משוקעים לגדולה כזאת פתאום, והלא עם אנשים כאלה הקב״ה מתנהג בודאי רק ע״פ דרך הטבע ?— לכן אני אומר, ויכול אני להִשָּׁבֵעַ על זאת בנקיטת חפץ, שהכל נעשה ע״י ש מ ו ת ה ט ו מ א ה; כי זה האיש ברכיה ימ״ש טמא גדול, ובודאי היה עוסק בשמות הטומאה, וידע ע״י השבעות שדים ורוחות ולילין ר״ל, שבחצר השר יש שם טמון אוצר בלום, כסף וזהב ואבנים יקרות ומרגליות וכל מיני עושר, וידע ג״כ ע״י שמות הטומאה שבארץ רחוקה יש טמא כמוהו גלוח זקן אשכנזי ימ״ש שיש לו ממון הרבה, וגלה ברכיה סודו אל איש בריתו הטמא כמוהו ליזיריל מלמד ויוא כתב לגיסו הרשע יוסף שהיה ג״כ בעיר ששם ישב אשכנזי, שידבר עמו ויהיה סרסור שיקנה הוא את נהלת השר, כדי שיחפרו אח״כ בחצרו וימצאו האוצר, וכן היה, וכאשר מצאו האוצר נעשו כלם שותפים. דאם לא תימא הכי, מה היה לו לאשכנזי וליוסף לרוץ תיכף בלילה, כאשר באו לביתך, אל ליזיריל מלמד? — ולמה מתה אשת ליזיריל דוקא בלילה ההוא, אם לא הזיקו אותה השדים שבאו שמה ע״י ההשבעות ?—

„במקום שיש תורה שם יש חכמה" ענה יעקב התם וינקה את חוטמו. מי כמוך איש שיוכל להסביר כל דבר ע״פ השכל הישר ולקרבו אל הטבע, טובים דבריך מאד ואין בם כל נפתל ועקש, וא״ה כאשר אסע לרבנו אספר לו את חכמתך ובודאי יסכים רבנו שכדבריך כן הוא.

ישראליק בעל תוקע שמע את אשר דברו התם והפרוש וייטב הדבר גם בעיניו ויגח ממקומו ויתרע אליהם. בעצם היום ההוא תקע ישראליק בשופר גדול, בלשונו המדברת גדולות והמספרת נפלאות צדיקים, בכל העיר עציון חבר, כי כל דברי אשכנזי ויעבץ וברכיה, אשר נפלאו בעיני כל יושבי העיר ויהיו

לנם, לא מעשה נסים ונפלאות הם, כי אם פשוט בדרך הטבע, כי הכל נעשה ע"י שמות הטומאה!

ארבעים ושבע שנים עברו למן היום ההוא ועד עתה (שנת תרל"ז) ועוד היום מספרים בעיר ציון חבר, ואב לבניו יודיע, כי זה שנים הרבה, כחמשים שנה, היה בעיר ההיא איש עשיר מהזיק המכס מיין שרף ושמו נחמן, ויתן את בתו לאיש צעיר לימים מעיר עבטיט ושמו ברכיה, והיה הנער ברכיה בתחלה מושלם בכל המעלות, אבל נתחבר אח"כ עם מלמד אחד ששמו ליזריל וילמדו שניהם שמות הטומאה וישביעו שדים ורוחות ר"ל וכמעט ש־פכו את העולם (ר"ל העיר ציון חבר), ותכבד יד נחמן על חתנו בפקודת הצדיק הגדול מרוזען ויאנסהו לתת ספר כריתות לבתו, ואח"כ הלך ברכיה לארץ צרפת ללמוד שם השטותים שהאפיקורסים קוראים חכמות.—

וכן היה באמת.

אחר אשר כרתו ברכיה ומרים ברית ויכתבו התנאים, זכר אשכנזי אשר הגיד לו ברכיה זה כשמנת ימים, כי נפשו חשקה בחכמה ורוצה הוא להשתלם במדעים, וישלחהו אשכנזי ארצה צרפת לפאריז הבירה, ויוסף אחי דינה, אשר ידע את כל מובאי ומוצאי העיר ההיא, הלך עמו לשלחו ולשבת עמו שם עד אשר יכלה חוק למודו.— ויהי מקץ חמש שנים וישב ברכיה אל ארצו ואל מולדתו שלם בגופו שלם בתורתו ובחכמתו, וישא את מרים בת אליעזר יעבץ ותהי לו לאשה עד היום הזה.—

א. ב. גאטטלאבער

תם

מכתבים מפרוזאני (פלך גראדנא).

רבים אומרים, כי ליהודים היתה אורה בכל מושבותם ברוסיא, כי התנערו כבר מעפר מנהגיהם הישנים אשר אבד עליהם כלח, כי שמו פעמיהם לדרך חדשה דרך ההשכלה, וכי יש תקוה, כי יצאו בקרב הימים מעבדות הבערות להרות ויהיו אזרחים נאורים נאמנים לארצם לעמם ולדתם. אף על פי שהדברים האלה מקצתם אמת, כי היהודים יושבי הערים הגדולות ברוסיא הפסיעו פסיעות גסות באה"ח ההשכלה, כי כבר התעוררו מתרדמת הסכלות אשר נסכו על עם ישראל קורותיו ודברי ימיו מעת נאבדה ממשלתו המדינית ויהי נודד בגוים, כי העת החיה הפיחה בהם רוח חדש וחיים חדשים;— אולם אם נשים עין על מצב השכלת היהודים בערים הקטנות אז נוכח לדעת, כי לא ככל דבריהם כן הוא: בערים האלה יתהלכו עוד היהודים בחשכה, ישכבו למעצבה וקפאו על שמריהם, מנהגי שטות למכביר ימ־לו בקרבם ממשל רב, עבדים נרצעים המה למנהגים נשחתים והרי הם ובניהם ובני בניה

משעבדים להזיות הבל ולאמונות תפלות המעצמות עיניהם מראות אור בהיר בשחקים, אור הציוויליזאציאן המאיר לאירופא ולדרים עליה, והמאטמות אזניהם משמוע אל מצות הזמן הזה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם.

גם עירנו פרוזאני, עיר קטנה ואנשים בה מעט, תצטין בהבליה בהזיותיה ובמנהגיה, מנהגי דור ישן נושן, כיתר הערים הקטנות. גם בה יפרעו פרעות בהחנוך ומצבו גרוע עד מאד. אין איש מתעורר בקרבה להנך את בניו לפי משאלות העת החדשה ולגדלם על ברכי המדעים והחכמות, אשר אך עליהם יחיה האדם בימינו אלה. מרבית בני הנעורים יבלו מבחר עתותיהם בחדרי המלמדים הנבערים אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם ואשר לבם השמן מהבין את חובותיהם לחניכיהם בתור מורים ומדריכים. שפת עבר זרה לנערי פרוזאני ולבחוריה כשפת נכר, ועל אחת כמה וכמה שפת רוסיא או שפות אחרות; על דלתות התלמוד ישקדו ובו יהגו כל היום, ולא יתנו לב לדעת ולהבין, כי יש גם עולם אחר חוץ מארבע אמות של הלכה שהם שקועים בו. ובעבור ימי הילדות לנער והתפילין יראו על ראשו, והנה בקהל „החתנים" תחד כבודו, הוריו ימהרו להביאהו במסורת ברית הנשואים, למען יראה זרע, יפרה וירבה ויגדיל את מין האנושי, כי לא לתהו בראה, לשבת יצרה.

מדי דברי מהשכלת יושבי עירי בפרט, לא אמנע גם לדבר דברים אחדים על אודות מונע אחד העומד לשטן להשכלה בקרב יהודי רוסיא בכלל— על אודות השדכנים. השדכנים המה כצרעת ממארת בקרב בית ישראל בליטא ופולין וקשים הם לנו כספחת, הם ישחיתו כל חלקה טובה בין אחינו ואך בהם האשם, כי רבים צעירים לימים יעמיסו רחים של אשה ובנים על צואריהם וילכו שחוח תחת משא העני והמחסור כל ימי חייהם על ארץ רבה. „הנחשונים" האלה, „המקריבים הר גריזים והר עיבל למען הבצע", בשומם להם למטרה לזוג זוגים בישראל (כלומר, למלאות כיסם כסף), יחדרו בכל בית אשר ימצא בו נער או נערה, עלם או עלמה, יפתו בחלקת שפתיהם את האבות, יערכו לפניהם שדוכים משדוכים שונים, ישאו מדברותיהם בטוב טעמם ודעתם כיד הערמה הטובה עליהם, כי נאה ויאה להם (לאבות) להתחתן עם פלוני הגביר, עם פלוני המיוחס, עם פלוני הלמדן, וכי הזווג הזה יעלה ליפה ויהיה הטוב שבטובים, מרבית האבות ישו אזן קשבת לדברי הערומים האלה, יאמרו לדבק טוב, ישיאו את יוצאי חלציהם עם „הגבירים, המיוחסים, הלמדנים" אשר מלא מהם פי השדכנים, וכן יתלו קולר של אשה ובנים, של צרות ויסורים, של חיים רעים ומרים, על צוארי הבנים האמללים הנאלצים בחזקת היד לשמוע בקול אבותיהם הדיספוטים.

תהו ואי-סדרים בבהמד"ר דפה. הבתים הקדושים האלה מלאים חלאה ואי-נקיון על כל גדותם, עב הענן ישתרע על קירותיהם קורותיהם ספוניהם ורצפותיהם וכל הבא בהם יסתום חוטמו מרבוי היסוד החנקי אשר יעלה באפו; בטלנים נמאסים מעוררי זועה וגועל נפש בקרב הרואה ישימו להם למעון את הבתים האלה ותחת התנור והכירים יעשו שמה מעשיהם זר מעשיהם. דומיה

ושקט לא ישררו בעת התפלה, המתפללים לא ישפכו שיחם לפני אל עליון בצקון לחש ובקול דממה דקה: אלה ירבו להג ועל שפתם שיח ושיג זר, אלה ימלאו שחוק פיהם וירימו כשופר קולם, אלה יהוגו וינועו אל כל רוח כנוע עצי יער מפני רוח, אלה יקרצו עיניהם ואלה יספקו כפיהם. הילדים והתנוקות של בית רבן המובאים על ידי הוריהם ומוריהם לבית התפלה להחנך במצות עוד יגדילו את השערריה ורבה העזובה. השובבים האלה יריבו ינצו איש באחיו יתקוטטו, יערכו קרבות יקראו למהלומות וינדבו איש לרעהו מכות-לחי וקרא זה אל זה ואמר: בן כלב, מכה שחין, יקחך אופל, יכנס הרוח באבי אביך! אז ינוע השמש לקול הקורא, יתנשא כארי מסבכו, בישצף קצף ביד הזקה ובזרוע נטויה יתנפל על הנערים הפוחזים, יריע אף יצריח, על לוהמיו יתגבר, והבית ימלא מהומה ומבוכה, שאון והמולה רבה.

גם בבית הת"ת שמה ושערוריה. הנערים המבקרים את הבית הזה בתלמוד יתחילו ובתלמוד יתמו, כספרי קודש התנ"ך כמו זר נחשבו להם, אין להם חלק בשפת עבר ולא נחלה בשפת רוסיא; בגדיהם ומלבושיהם קרועים בלים ומטלאים ומראיהם יעיר גועל נפש בקרב הרואה, אך יחד עם הרגש הזה יתעורר בלבו גם רגש רחמים וחמלה על העניים האובדים האלה, העתידים להרבות את מספר האביונים והבטלנים בישראל. מורי דת"ת כשאר אחיהם המלמדים נבערים מדעת ועולם ההשכלה חשך בעדם, לא ידעו ולא יבינו מה הוא החנוך והפדגוגיק להם כספר החתום; „רבי לא שנה רב היא מנין ?" : איככה יש תקוה, כי התלמידים יעשו פרי בלמודיהם וכי כשרונותיהם יתפתחו, אם הרכיבו לראשם מְלַמְּדים, או טוב מזה, עגלים לא מְלֻמָּדים כאלה? התצא מבני העניים האלה תורה, אם מוריהם יוליכם בחשכה ולא אורה? היהיו ילדי עוני אלה לאנשים הרוצים, אם זרו להם הדיעות והלמודים הנחוצים? לעומת זה עלינו לשבח ולפאר את בית החולים הבנוי לתלפיות אשר יתנוסס פה לתהלה ולתפארת, סדרים נכונים ומשטרים יפים שוררים בכל הבית, בעין פקוחה יפקח המשגיח על הליכותיו ויעשה באמונה מעשהו, להם החולים נתן, מימיהם נאמנים, כל דבר אשר ידרשו, אם אך אין דרכו להזיק לבריאותם, לא ימנע מהם, נקיון ואויר צח וטהור בכל החדרים, הרופא יבקר בבית הזה מדי יום ביומו. באחת אדבר: בית החולים ימ"א את תעודתו על צד היותר טוב ויפה. ועל כל אלה עלינו להודות ולהלל להרב מטעם הממשלה, ה' פ—קי, אשר כל עמל וטורח לא יקרו לו ולא נח ולא שקט עד אשר הכין בחסד את בית החולים ויתקן בו את כל אשר עותו מנהיגיו הראשונים.

אם גם גמר הסיד מקרב העיר הזאת ויד המתנגדים בה רוממה, בכל זאת עוד לא פסו מקרבה מורדי אור ורבו בה כמו רבו משמרי הבלי שוא, מקנאי קנאות ד' צבאות היורדים להיי כל איש משכיל דורש הכמה והמשכילים שקוצים על כל אלה אשר בחלה נפשם בהנהגת אבותיהם ואבות אבותיהם ואחרי רוח העת ההיה לבם הולך. אם יראה בחוצות העיר איש מקצר בעליונים ומאריך בתחתונים, כתונת טהורה ילבש וכובע נקי על ראשו, והביטו עליו

בשבע עינים מכל עברים וקראו אחריו מלא: מין, קוצץ בנטיעות, מחלל קודש, מומר, וקללוהו על מעלו מעל בבגדי היהודים קללה נמרצת וענו ואמרו: ארור האיש הזה, יקחהו איפל, ילך למיתה וגו'. אם יתבונן בחור על בתולה ונבר ועלמה יצאו לשוח בשוקים וברחובות, ורגנו אחריהם הרואים ודברו עליהם סרה, כי רוח זנונים בקרבם וזמה ונבלה הם עושים והיו לחרפה למשל ולשנינה בפי כל. אם ירהיב איש בנפשו עוז לבוא בדברים עם מהבילי פרוזאני, להוכיח דרכם על פניהם וליסרם על משובת הנהגתם, לשים דופי בתהלוכותיהם ולגלות למוכר אזנם, כי לא ילכו אחרי ההבל ויעשו אזנם כאפרכסת לשמוע בקול הזמן, וצעקו השומעים חמס על המוכיח, ונתנו עליו קולם, קול רעם בגלגל, וחרפוהו וגדפוהו ימלאו פניו כלימות ורוק, עד אשר ידום המשכיל ויכלא את רוחו וישים לו להוק לבלי יריב עוד את ריב ההשכלה עם שונאיה ומנדיה, אחרי אשר אמריו לא יעשו פרי וקול דבריו כקול קורא במדבר.

בתוקף העבר התעוררו אנשים אחדים בעירנו לכונן פה בית עקר ספרים למקרא (ביבליאטהעק) — כי לא אלמנה עירנו מאנשים שוחרי מדע והוגים בחכמה, אך יחסרו להם הספרים הנחוצים, וההסרון הזה חצצו למנות מיסדי הביבליאטהעק — ויהי כאשר ההלו האנשים האלה להוציא מחשבתם אל הפועל ויקבצו ספרים ויתנום למקרא בעד מחיר קצוב, ויגיע הדבר לאזני . . .
ויתקצף ויעל עשן באפו ויתן צו למשרתו עושה רצונו כי יקרא את ראשי הקהל לבית הרב להוכיחם על פניהם ולהשמיעם מוסר כלימתם על אשר לא שמו לב אל הנבלה (?) אשר נעשתה בעיר; אך טרם באו ראשי הקהל להצטדק לפני הרב על אשר נתנו לעשות התועבה (sic) הזאת, לא יכול להתאפק ולכלא את רוחו וזעמו ובבהמ"ד הגדול, בליל שבת קודש אחר התפלה הרים כשופר קולו וישא מדברותיו ויאמר: הה, ימים רעים באים על בית ישראל, בנינו אשר טפחנו ורבינו על ברכי האמונה יפנו לה עורף, בוז יבוזו לה וישליכו עליה שקוצים, הה, מעי כחלילים יהמיו, אתם חפצים לכונן פה יאטיקא, פיפלאטיקא, רעפובליקא (כן נשא על שפתיו את השם המוזר לו ביבליאטעק) הה, נערינו יקראו ספרי עבר, וישליכו אחרי גום את הגמרא, הה, קירות לבי הומה לי, את הגמרא יזנחו ובספרי עבר יהגו, ועתה שמעו נא בקולי, הנני מצוה עליכם בגזרת עירין פתגמא, כי תבערו את הרע מקרבנו, והיאטיקא לא תקום ולא תהיה, כי אין חפץ לנו בפיפליוטיקות, ובפרט כי יקראו עוד בהרעפובליקא הזאת ספרי עבר, אשר דרכם להזיק לאמונתנו עוד יותר מספרי דייטשעריש ורוסיש וכל הקורא בהם מין גמור הוא ומותר לקרעו כדג.

הגד נא לי, קורא יקר, התאמין לשמועתך כי באירופא במאה הי"ט יצאו מפי איש דברים זרים כאלה? חי נפשי, גם אנכי לא האמנתי, לולא נוכחתי למנינת לבי, כי הדברים האלה נאמרו ב א מ ת.

אך מיסדי הביבליאטהעק לא נבהלו מחרון אפו ולא רהו ולא פחדו משצף קצפו, והביבליאטהעק (אם מספר לא רב ספרים עברים ורוסים בלי

משטר וסדר יוכל להקרא בשם הזה) עודנה קימה עד היום הזה , תקבל מ״ע אחד , וברבות הימים עוד תעשה חיל ותביא את התועלת הדרושה. —

אם גם ינעם לנו לראות פה ובמחוזותינו , כי מרבית בני הנעורים באות נפשם ישאפו רוח הזמן הזה ומגמת פניהם קדימה , בכל זאת יכאב לב כל איש אוהב עמו ונפשו עליו תאבל בראותו איך נטל על הצעירים האלה לצאת למרות חפצם בעקבות הדור הישן ולבחור באשר ימאסו , כי אבותיהם המחזיקים בנושנות , שונאי ההשכלה ומואסי דעת , יכבידו עליהם אכפם וישוכו דרכיהם בסירים ויכפו עליהם הר כגיגית ללכת בדרכם ולעשות כמעשיהם המה . ובאמת היש לאל ידנו להוציא אל הפועל את כל מחשבותנו ולהגיע אל מטרתנו , אם הורינו יתנגדו לנו וכל האמצעים כשרים להם לבטל רצוננו ולהתעמר בנו ולהשיאנו אשה בעל כרחנו ? יודעים אנחנו , כי לא נכון לאדם לשאת אשה טרם ירכוש איזה ידיעות ומדעים או יקנה איזה חכמה או מלאכה ואומנות המחיה את בעליה , יודעים אנחנו כי נחוץ לכל איש ואיש לפתח כשרונותיו וכחותיו הרוחנים אשר חלקה לו הטבע , יודעים אנחנו כי לא נולד האדם לבלות ימי נעוריו „בהחדרים" או בבתי מדרשות ואחר כך לשאת אשה , לאכול לחם הקלקול על שלחן אביו או אבי אשתו , לפרות ולרבות ולחיות חיים של עוני של צער , של פזור הנפש ודאגת פרנסה , כי אדם לעמל יֻלָּד , וחובה קדושה מוטלת על הוריו לחנכו ולגדלו כראוי , למען יהיה ברבות הימים לאיש מועיל לעצמו ולחברת האדם , יודעים אנחנו את כל אלה באר היטב , אך האם נעצור כח לעשות ולפעול כרצוננו ולהשלים חפצנו אם צורי מכשול ואבני נגף יסבונו מכל צד ועבר ואבותנו הדורשים טובתנו (לפי דבריהם) ישימו מועקה במתנינו במהרם להשיאנו אשה ולהביאנו ברעה אשר לא נמיש ממנה צוראתנו ? מה נוכל אנחנו הצעירים לעשות אם אבותנו יכבידו עלינו את עולם הקשה ויעבידונו בסבלותם וכל ישעם וחפצם כי אך סוחרים נהיה „ובהעסקים" נחזיק ולא נרפה , כי (לפי דעתם) אך עליהם יחיה האדם ועץ חיים הם למחזיקים בם , ולמען היות סוחר הלא לא נחוצים המדעים , והלמודים אין כל חפץ בהם , והידיעות והחכמות כלא היו ומותר חכם מן בער אין , שהרי פלוני ר׳ חצקלא לא ידע קרוא ספר ואין לאל ידו לחתום גם את שמו , ובכל זאת כסף תועפות לו וגביר אדיר הוא , ופלמוני ר׳ בעריל בער גמור הוא , נלעג לשון ואין בינה , ובכל זאת בין קהל העשירים תחד כבודו ויתן לבנו נדוניא איזה אלפים רו״כ ? ולמה זה ועל מה זה (יוסיפו המה לחזק דבריהם) למלא ראש בנינו בדברים אשר אין להם שחר ואשר לא יביאו כל תועלת ואך משחתם בם לעקור את האמונה ולטעת בלב הנערים מינות ואפיקורסת ? מוטב שיתחנכו הנערים על ברכי המלמדים ויתחממו כנגד אורן כאשר עשו זאת אבותינו ואבות אבותינו ובל ישקדו על דלתות הספרים החצונים אשר כל יודעיהם יאבדו בענים ורעב וחוסר- כל מנת גורלם , מוטב שיקחו אשה ויולידו בנים ויסחרו ורויחו כסף הרבה ויתעשרו ויתברכו בהם הבריות. —

אך אשימה קנצי למלים . הן אני יצאתי מד׳ אמות של מכתבי , אשר

בו חפצתי לתאר לפני הקוראים את מצב המוסרי של יושבי עירנו, ונגעתי בשאלת החנוך ויחס האבות אל הבנים בעמנו בימים האלה, שאלה אשר כל סופרינו ישאו ויתנו בה וילאו למצוא פתרונה, והנני מבקש סליחה מאת עדת הקוראים על פשעי הקל הזה ואצא מאת פניהם.

רזיאל.

S. P. ידעתי גם ידעתי כי אם יקראו מהבילי עירי את דברי אלה יעלה הרון באפם על אשר הרהבתי עוז בנפשי לבוא עמם במשפט על דרכיהם ועל אשר גלותי חרפתם לעיני קהל הקוראים, ולכן הנני מוסר פה מודעה, כי אבטה ולא אפחד מכעסם, כי לא להרף שמם יצאתי במכתבי זה, כי אם להעירם ולעוררם, כי לא תפארתם על הדרך אשר המה הולכים עליה, וכי ישנו הנהגתם לטוב להם והיה שמם מבורך בפי כל.

הנ״ל.

תודה

דאמבראווא. (מחוז סאקאלקא גוב. גראד.) י״ז תמוז התרל״ו.

חסדי החברה הנכבדה „מרבי השכלה בישראל" נזכיר הפעם לפני קהל ועדה, כי עשתה אתנו צדקה, והבט עלינו בעין המלה, ובנדבת רוחה שלחה לנו ספרים ומכתבי-עתים למקרא ולשעשועים. אין די מלים בפינו לצייר על הגליון את רב הטוב וההסד אשר גמלה אתנו בזה בנתנה נתיבה בעירנו האפלה מדעת והנעורה מכל חכמה ומדע, לספרים טובים ומועילים, ולמכתבי-עתים טובים, אשר יאירו נתיב על דרכי היינו; אלו פינו מלא שירה כים, גם אז אין די כח בפי עטנו הרפה והדלה לתאר לה על הגליון את רב התודה והברכה אשר ירחש לבנו לה, לכן יהיו דברינו מעטים, כי לה דומיה תהלה.

נפשנו מאד יודעות כי קצור קצרה ידינו להשיב לההברה הרוממה הזאת ככל תגמוליה עלינו, כי מה מידינו תקח? לכן, אחרי אשר לא נכחד מאתנו אהבתם העזה והנאמנה לבני עכב האובדים והנדהים בערים הקטנות, וחפצים לראותם בתפארת אדם, נבטיח להם כי בכל עוז נתאמץ כי הספרים אשר תזרע על ארץ עיפה במקום השך ואמש, יעשו פרי ויצמיחו נטעי נעמנים— בנים נאמנים וישרים לארצם ומולדתם.

נקוה כי אלופני הנכבדים לא יבקשו מאתנו יותר, וארשת שפתינו ירצה לפניהם מאלפי זהב וכסף.

ובזה הננו להודיע כי עשינו משטר וסדר ישר את הספרים אשר העניקתם אותנו במובכם, ותודות לאל דצליה בידינו לכונן הכל על צד היותר טוב, באופנים נאותים, איך יתנהגו הקוראים עם הספרים לכען יעמדו ימים רבים, ובשמירה מעולה, והכל על מקומו יבוא בשלום.

אם יהיה ד׳ עמנו אז נדפיס את החקים והמשפטים אשר שמנו לנו לטוב

חברתנו, ועל פיהם ישק בית הקריאה, ולא נסור מהם ימין ושמאל, כי מהם לנו תוצאות הסדר הישר, והמשטר הנכון, אשר המה העמודים הנכונים למען יעמוד הבית על תלו ימים רבים, ונשלחם לכל דורש ומבקש, ואז יראו ונוכחו כי לא טמנו ידינו בצלחת, ועשינו הכל בזריזות למען תעמוד חברתנו לאורך ימים.

שמנו לנו לחוק, להודיע להחברה הנכבדה, בכל שנה ושנה חשבון פרטי מכל הנעשה והנשמע בעידנו בנוגע לבית אוצר הספרים, ושמה נודיעם כל פרטי הדברים, דבר דבור על אפניו, ערך בטוב טעם ודעת.

וכן עלינו החובה להודיע רגשי תודתנו וברכתנו לא.ה היקרים בנפשותם, אשר יעמדו לימינו ויושיעו אותנו ברב או במעט, הן במשען כסף לקנות ספרים נחוצים ומועילים, הן בשלוח ספרים לנו למנחה, לא נהיה שוכחי טובה, ונפקדם בכל עת במכתבי תודה וברכה; לבד הברכה אשר נאציל להם גלוי במכתבי—העתים. לא יסוף זכרם לטוב מאתנו, ויתנוססו כאבני נזר לזכרון עולם בספר הנדבות אשר פנינו להמתנדבים בעם.

עתה נפרוש כפינו אל המחברים הנכבדים, מוציאי לאור מכתבי־עתים לבני ישראל, והסופרים הנכבדים היודעים בינה לעתים, ונבקש מהם לעשות אתנו הסד של אמת; חסד, אשר בנקל לכם לעשותו, ורב טוב יביא בכנפיו לנו אחיכם הנדחים בעיר מצער; אנא, אחים אהובים, אל תמנעו הטוב ממנו, ואם על לבכם טוב וחפצים אתם להאציל מהודכם עלינו, שלחו נא לנו איש איש את מחברתו ואת ספרו, או מכתב-עתו (לבד המכתבי-עתים הצפירה, השחר, הבקר אור, אשר נקבלם במועדם על חשבון החברה הנכבדה „מרבי השכלה") ובזה תרוו נפשות נענות אשר ישתו בצמא את דבריכם, וילכו לאור השכלתכם, ושמכם ישאר חרות בלב כל אחד מאתנו כבצפורן שמיר עד עולם.

בקצה דברינו, עלינו להודות ולשבח את ידידנו ואוהבנו בכל לב, המשתדל בכל עת לטובת עירנו באמת ובתמים ה"ר מרדכי יצחק קורלאנסקי, על אשר השתדל בעדנו לפני החברה הרוממה „מרבי השכלה" במשך ימי שבתו בקרית המלוכה, ונקוה כי גם יעשה לימים יוצרו רב מאד לטובתנו, ולהרמת קרננו, וכן ברכתנו ערוכה להמשכיל היקר והנכבד, יקר הערך ובעל נפש עדינה ה"ר יצחק אנדרעס מהוראדנא, על אשר הואיל בטובו לקחת חבל בגורלנו, והחיש לנו למושעות כן בפרי עטו הטובה עלינו, בתבונתו ונדבת רוחו, והשתדלותו הנמרצה. זכרה נא לו אלוה לטובה.

הכותב בשם כל הקוראים הממונה על הספרים.

ישראל חיים וויינבערג.

| מקום החותם |

האדרעססע אלינו:

ה' מ. י. קורלאנסקי דורך סאקאלקי (גראנדנער גוב.)

אין דאמבראווא

עם עולם

בָּדָד בַּלַּיִל בְּחֲדָרִי יָשַׁבְתִּי
וּבְעַד הַחַלּוֹן יַאֲהִיל הַיָּרֵחַ;
וּפִתְאֹם קוֹל דּוֹפֵק הִקְשַׁבְתִּי
הַחַלּוֹן נִפְתָּח וַיֵּאת אוֹרֵחַ—
צִפּוֹר נוֹרָאָה עוֹרֵב אַכְזָרִי
נִבְהַלְתִּי, הָהּ, תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי.

כְּשַׂלְמָה עוֹטֶה נוֹצוֹת שְׁחוֹרוֹת
מִמַּשַׁק כְּנָפָיו תְּצַלֶּנָה אָזְנַיִם;
עֵינָיו כַּדּוּרֵי אֵשׁ יַבְרִיקוּ מְאוֹרוֹת
חֲצָצִים יִתְהַלָּכוּ יָזוֹקוּ קַרְנַיִם
וַיָּעַט וַיִּצְעַד גַּאֲוַת לָבֵשׁ
וּבְפִיהוּ כַּבַּרְזֶל עֶצֶם יָבֵשׁ.

הָעֶצֶם הִנִּיחַ עֲלֵי שֻׁלְחָנִי
וּבְעַד הַחַלּוֹן נָשָׂא אֵבֶר;
כְּאֶבֶן דּוּמָם יָשַׁבְתִּי אָנִי
בַּלָּהוֹת תַּשִּׂיגֵנִי מִכָּל עֵבֶר;
וְהִנֵּה הַצִּפּוֹר בַּחַלּוֹן אוֹרֵב
וְעֶצֶם שֵׁנִי הֵבִיא הָעוֹרֵב.

וּכְמְעַט הֵקִים פַּעֲמַיִם צָרָה
הִגְבִּיהַּ עוּף יָלִיד בָּטֶן הַנְּשִׁיָּה;
וְהִנֵּה זֶה יָשׁוּב בְּחִתַּת גְּעָרָה
וּמִפִּיו הִשְׁלִיךְ עֶצֶם שְׁלִישִׁיָּה;
וּפִתְאוֹם הִשְׁמִיַע קוֹלוֹ כְּאוֹב
וְהָעוֹרֵב לַחַלּוֹן חִישׁ רָצוֹא וָשׁוֹב.

שִׁנַּי דָא לְדָא מֶקָרֵח יִשְׁתַּקְשְׁקוּן
שַׂעֲרוֹתַי כֶּהָרָרִים קָמוּ נִצָּבוּ;
הָעֲצָמוֹת בְּרַעַשׁ זֶה אֶת זֶה יִדְחָקוּן
וְעֶצֶם אֶל עֶצֶם יַחְדָּו קָרָבוּ;

הַפַּעֲמוֹן נוֹרָא יְצַלְצֵל שְׁנֵים־עָשָׂר
וַיִּקְרַם עָלֵימוֹ עוֹר וּבָשָׂר.

וּתְמוּנָה תְשַׂגְשֵׂג מֵעֶצֶם הָרִאשׁוֹן
עֲטֶרֶת פָּז בְּרֹאשָׁהּ מִתְנוֹצֶצֶת;
חִצִּים וָמָוֶת יַבְרִיקוּ מֵאִישׁוֹן
וְהֶרֶב בִּימִינָהּ בְּדָמִים רוֹחֶצֶת
בְּגָדֶיהָ מְתֻלָּעִים כְּאוֹדֶם יָהֵלּוּ
וְקַשְׂקַשֵּׂי זָהָב מִשִּׁרְיוֹן יְצַלְצֵלוּ.

„מוֹשֵׁל הָיִיתִי בְּיָמִים קְדוּמִים
וּדְמֵי אָדָם כַּמַּיִם שָׁפַכְתִּי;
אֶרֶץ הִרְעַשְׁתִּי הִרְגַּזְתִּי לְאֻמִּים
וְעָרִים נוֹשָׁבוֹת לַחֳרָבוֹת הָפַכְתִּי,
עַמִּים הֶעֱלֵיתִי בְּחַכָּה וָרֶשֶׁת
מִשְׁכְּנוֹת לֹא־לִי שָׁאַפְתִּי לָרֶשֶׁת.

„גַּם הַבַּת יְהוּדָה לַטֶּבַח הִכְרַעְתִּי
שָׂרַפְתִּי הַהֵיכָל בִּירוּשָׁלָיִם.
קֶרֶן יִשְׂרָאֵל בָּחֳרִי־אַף גִּדַּעְתִּי
אָמַרְתִּי: נִגְזַר מֵאֶרֶץ הַחַיִּים.
אוּלָם נֵצַח יִשְׂרָאֵל וַעֲמִי הָבֶל
נְבוּכַדְנֶאצַּר אָנֹכִי מֶלֶךְ בָּבֶל".

וּמֵעֶצֶם הַשֵּׁנִי תְּמוּנָה עָלָתָה
כֶּתֶר מַלְכוּת בְּרֹאשָׁהּ יִתְנוֹצֵץ.
פָּנֶיהָ אֲיוּמִים כְּשֵׁד עֵיפָתָה
וּבְרַק־רֶצַח מֵעֵינֶיהָ יְרוֹצֵץ.
אַדֶּרֶת אַרְגָּמָן הִיא עֲטוּפָה
וְזֹבַת־דָּמִים חַרְבָּהּ הַשְּׁלוּפָה.

„עָרִיץ הָיִיתִי מֶלֶךְ בַּלָּהוֹת
חֵילַי בְּתֵבֵל נָתְנוּ חִתִּיתָם;

גִּבּוֹרֵי לְבָאִים, יְמִינָם נוֹרָאוֹת
עַל רִבְבוֹת חָלָל עוֹרְרוּ חֲנִיתָם.
לְגִיזוֹנִי רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא
אָז יִקְהַת עַמִּים חָרְדָה, נָסָה.

גַּם גִּבּוֹרֵי צִיּוֹן בְּאֶרֶץ קֶדֶם
לְמַלְתְּעוֹת כְּפִירֵי לְבָרוֹת הָיוּ.
שָׂרַפְתִּי מְעוֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם
וּדְמֵי יְהוּדָה כַּנְּחָלִים נִטָּיו.
בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם יָזוּבוּ מִדְקָרִים
וְדָמִים שָׁתִיתִי כַּמַּיִם קָרִים.

וּשְׁבוּיֵי צִיּוֹן הֲנַקְתִּי רָצַחְתִּי
מֵהֶם לַעֲבָדִים לִשְׁפָחוֹת מָכַרְתִּי.
מֵהֶם לָאֲרָיוֹת טֶרֶף הִשְׁלַכְתִּי —
אִבַּדְתִּי יִשְׂרָאֵל בְּלִבִּי אָמַרְתִּי,
אַךְ נֶצַח יִשְׂרָאֵל וְעַמִּי יָרַד פְּלָאִים
טִיטוּס אָנֹכִי מֶלֶךְ הָרוֹמָאִים״. —

וּמֵעֶצֶם הַשְּׁלִישִׁי תְּמוּנָה עוֹלָה
נֵזֶר סַפִּירִים בְּרֹאשָׁהּ שַׁלְהֶבֶת.
בְּגָדֶיהָ שָׁנִי יַאְדִּימוּ כְּתוֹלָע
אֲיֻמָּה נוֹרָאָה כִּבְכוֹר־מָוֶת
תְּוֹר־תָּפְתָּה הָיְתָה לָהּ עַל מֶצַח
וְחַרְבָּהּ נוֹטֶפֶת דָּמִים וָרֶצַח.

״רָחַצְתִּי פְּעָמַי בְּדַם הַיְּהוּדִים
מִגְוִיּוֹת אָדָם חוֹמָה בָּנִיתִי;
טָבַחְתִּי, רָצַחְתִּי, גְּדוּדִים גְּדוּדִים
לַאֲלָפִים לְרִבְבוֹת קֶבֶר כָּרִיתִי.
נָסַכְתִּי נֶסֶךְ מִדְּמֵי נְקִיִּים
נָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלַיִם לְעִיִּים.

„הָרַגְתִּי יִשְׂרָאֵל, אַרְצוֹ שִׁחַתִּי
גַּם עַל אֵשׁ־דָּתוֹ בָּאֵשׁ בָּאתִי.
אָמַרְתִּי זִכְרוֹ מֵאֱנוֹשׁ הִשְׁבַּתִּי
גַּם: אֱמוּנָתוֹ הַשְׁמֵד! קָרָאתִי.
אוּלָם נֵצַח יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי נִשְׁכַּחְתִּי
אַנְדְּרִיָּנוּס אָנֹכִי בְּרוּמִי מָלַכְתִּי".

הַתְּמוּנוֹת דִּבֵּרוּ, עָפוּ בַּסַּעַר
וַעֲצָמוֹת יְבֵשׁוֹת לְפָנַי נִשְׁאָרוּ.
שָׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ חָשַׁךְ הַסַּהַר
וְסוּפוֹת נוֹרָאוֹת יֶהֱמוּ יִסְעָרוּ.
פַּחַד קְרָאַנִי מֵרְעָדָה נֶאֱלַמְתִּי
וָאִיקָץ — וְהִנֵּה חֲלוֹם חָלַמְתִּי.—

יעקב צבי שפערלינג

....

אתא בקר

הָקִיצָה עִבְרִי! שַׁחַר יִבָּקַע
וִילֵל לֵילְךָ גַּם לֹא עוֹד יִשָּׁמַע
לֹא עוֹד תֵּרֵד מַטָּה תֵּשֵׁב בַּשָּׁפָל
בַּחֲלוֹף אֲפֵלָתְךָ אוֹרְךָ יִכָּפֵל.

שִׁמְעָה קוֹל הַמְבַשֵּׂר כִּי אָתָא בֹקֶר
יִשְׁוֶה כָּל אָדָם כָּל אִישׁ יֶהֱדַר יוֹקֶר
אָתָא הַבֹּקֶר — בּוֹ צֶדֶק יֵחָקֵר
הַבֹּקֶר הַמְבַקֵּר בֵּין קֹשֶׁט לַשָּׁקֶר —.

וּלְאוֹר בֹּקֶר זֶה אַחֲרָיו יִזְרַח שֶׁמֶשׁ
לֹא עוֹד כַּעֲטַלֵּף הַשֹּׁאֵף אֶל אֶמֶשׁ
לֹא עוֹד אֲחוֹרַנִּית תִּרְקֹד כְּמוֹהוּ
לֹא עוֹד בָּאוֹר תִּמְרֹד תֵּלֵךְ בַּתֹּהוּ —.

וְלְאוֹר בֹּקֶר זֶה, גַּם אַתָּה הָעִירָה
מִשְּׁנַת לֵיל הָאָרוֹךְ עֵינְךָ הַסְגִּירָה
הָעֵת לָקוּם בָּאָה אַל עוֹד תָּנוּחַ
קוּם וֶאֱזֹר־חַיִל יִדְגֹּל בְּךָ הָרוּחַ!—.

וּלְתוֹרָה גַּם חָכְמָה שִׂים בַּחֹבֶרֶת
וּשְׁתֵּיהֶן יַחַד תְּעַנּוֹד לְךָ עֲטֶרֶת
כִּי מִידֵי אֱלֹהַּ רֻתְּקוּ בְּקֶשֶׁר
אִם תִּרְדֹּף לָדַעַת תֵּדַע הַפֵּשֶׁר.

הָעַמִּים בָּזוּ לְךָ לָמוֹ יֶהְבַּל
וְאֻמּוֹת לָמוֹ תוֹכַח קִנְאָתָם הָבֶל
הַשֶּׁקֶר יִקְפֹּץ פִּיו נִצָּב כַּפֶּסֶל
וְזָדוֹן שָׁוְא אֶפֶס כָּלָה רֶשַׁע כֶּסֶל—

שִׁמְעָה קוֹל הָעֵת! וּבְטַעְמָהּ תֵּן פְּרִי
וּבְדוֹר דּוֹר עִם רוּחָהּ אַל תֵּלֵךְ קֶרִי
וְדֵעָה עֵת לְהַרְחִיק חֹק גַּם לִגְדֹּר פֶּרֶץ
וְלֶאֱמוּנַת־הֶבֶל כָּלִיל שִׂים קֵץ—.

הִנֵּה בָּאָה עֵת — הָחָכְמָה מִשָּׁמַיִם
לָבִין וּלְהַבִּיט פָּקְחָה כָּל עֵינַיִם
כִּי דָתוֹת לֹא יִפְלוּ וּפְרוּת—יָשִׁימוּ
בִּבְנֵי אֵל אֶחָד בִּלְבָבָם יִתְאִימוּ—

כֵּן נוֹכְחוּ עַמִּים בַּשַּׁעַר יָשִׂיחוּ
כִּי עִבְרִי נָגוּעַ חִנָּם הִדִּיחוּ
חִנָּם גָּדְרוּ אָרְחוֹ בְּפִיד וָנֵכֶר
וּלְשֶׁטֶף רוּחוֹ הֵם חַיִץ וָשֶׁבֶר—

עַתָּה יַשְׂכִּילוּ כִּי כָל שֹׁד וָרֶצַח
לֹא יַכְחִיד מִיהוּדִי קִימוֹ לָנֶצַח
כָּל עוֹל עַל צַוָּארוֹ חֶבֶל מִשָּׁמֶן
כִּימֵי שָׁמַיִם עֶמְדָּתוֹ תֵּאָמֵן —

רָאוּ כִּי הָעִבְרִי כָּאֵל הוּא פֶּלֶא
לֹא הוּא הַמֻּכֶּה אַךְ מַכֵּהוּ יִלְאֶה
אֱלֹהַּ בִּקְשׁוּ נַפְשׁוֹ עָלוּ בַתֹּהוּ
הוּא נִצָּב נֵצַח – פֶּלֶא אֵין כָּמֹהוּ! –

כֵּן רָאוּ תָמְהוּ גֵּוֹו פָּצוּעַ
וּבְשָׂרוֹ כָּעוֹף לִקְרָעִים קָרוּעַ
דָּמוֹ כַּמַּיִם זוֹרֵם אֶל כָּל רוּחַ
הוּא בָּאָרֶץ חַי יִתְהַלֵּךְ כָּרוּחַ –.

„כִּי נֶהֱדוֹף אָחִינוּ" יֹאמְרוּ „מַה בֶּצַע!"
„טוֹב נֵיטִיב לוֹ נֵגָהּ נַחֲבוֹשׁ הַפֶּצַע"
„נִשָּׂא פָּנָיו מִמּוּם מִכָּל מִגְרַעַת"
„הֵם כַּצֵּל יָנוּסוּ מֵאוֹר הַדַּעַת –"

„וּבְהֵיכַל הַחָכְמָה נִפְתַּח לוֹ שַׁעַר"
„שָׁם יָבוֹא גּוֹי צַדִּיק שָׁם רוּחוֹ יָעַר"
„בִּמְקוֹם שָׂרִים יַעֲמוֹד וּבְאַרְמוֹן מֶלֶךְ"
„וּבְשֵׁם אֱלֹהָיו וּבְשֵׁם דָּתוֹ יֵלֶךְ –."

כֵּן נִשָּׂא הָעִבְרִי מוּבוֹ יֵחָקֵר
לֹא עוֹד נֶחְשַׁב כַּגֵּר בַּקָּר כָּעֵקֶר
לֹא עוֹד יִשָּׂנֵא וִינֹּאָץ כָּעֶבֶד
בַּאֲרָצוֹת לֹא לוֹ כְּאֶזְרָח יְכֻבָּד –.

כֵּן תַּעֲלֹז עִבְרִי! רוּחֲךָ נִהֶרֶת
לִרְאוֹת כָּל עַם וָעָם בֶּן־דַּת אַחֶרֶת
כָּאָה מִבֶּטֶן בֶּאֱמוּנָה וָקֹשֶׁט
וּכְבֶן־אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ יָדוֹ לְךָ יוֹשֵׁט.

וּבְאַרְצֵנוּ מַלְכָּה יִמְלוֹךְ לְחֶסֶד
טוּבָתְךָ מִטּוּבוֹ לָעַד תִּוָּסֵד
וּלְאֵמֻן לִבְּךָ אַהֲבַת אָב לְךָ יָשֵׁב
בֵּן כִּבְנֵי אַרְצוֹ גַּם אַתָּה תֵּחָשֵׁב

גַּם אַתָּה תָּשִׁיב לוֹ אָמֵן כִּפְלַיִם
לוֹ וּלְאַרְצוֹ תַּגֵּר דִּמְעֲךָ כַּמַּיִם
בִּמְקוֹם יִצְלַח עַם בְּנוֹ וּבְרוּהֵהוּ
שָׁם אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ מַלְכָּה הוֹרֵהוּ —.

אַל תֶּחֱרֶה כִּי תִשְׁמַע אִם שָׁם בַּשַּׁעַר
עוֹד זֵד יְנָאֶצְךָ בִּלְשׁוֹנוֹ כַּתַּעַר
אִישׁ נָבוּב חֶרְפְּךָ אָהֵב הָרַע
לֹא לָמַד כַּפֶּרֶא מוּסָר פּוֹרֵעַ.

וּבְדִבְרֵי רוּחַ אִם יִשְּׁךָ שָׁם צֶפַע
אַתָּה לֹא נָשׁוּךְ כִּי מִלָּיו מֵאָפַע
גִּדּוּפָיו יַחַד אִם תִּשְׁקוֹל בַּפֶּלֶס
כָּל בּוּז מְשַׂחֵק לְךָ תִּתְקַלֵּס בַּקֶּלֶס —,

וַאֲצִילֵי אֶרֶץ הֵם יַטּוּ לְךָ חֶסֶד
מֵהֶם לֹא עוֹד תִּקַּח בָּשְׁנָה וָחֶסֶד
כָּבוֹד וָיֶשַׁע יַלְבִּישׁוּךָ בֶּגֶד
גֶּשׁ חִישׁ אֲלֵימוֹ אַל תַּעֲמֹד מִנֶּגֶד

חוּשָׁה וּגְשָׁה וּנְשֵׂא שִׂנְאָה נוֹשֶׁנֶת
תֵּן גַּם לָמוֹ יָד וּבְרוּחַ נֶאֱמֶנֶת
בִּינָה מַה עַתָּה וּלְיָמִים יֻצָּרוּ
וּשְׁכַח כַּמֵּת מִלֵּב יָמִים עָבָרוּ.

כֵּן לֵךְ הָעִבְרִי! מִבְּלִי כָל מוֹרֶךְ
הָאָרֶץ כֻּלָּהּ לָרוֹחַב וּלְאֹרֶךְ
בִּמְקוֹם שָׁם תָּבוֹא שִׁמְךָ יִוָּדֵעַ
וִיחַדּוּ פָּנֶיךָ כָּאָח וָרֵעַ —

לֵךְ, — וּזְכוֹר דָּתְךָ בִּמְקוֹם תִּצְעַד צַעַד
עַל כָּל אוֹתוֹת כָּבוֹד עַל לִבְּךָ תַּעַד
הִיא כַּנֵּס תִּתְנוֹסֵס תָּרוּם גָּבֹהַּ
כִּי אוֹת כָּבוֹד הִיא לְךָ מִימִין אֱלֹהַּ.

לִבְּךָ כִּי יִשְׁאַל מִי יָלַד לִי אֵלֶּה?!
מִי זֶה הִפְלִיאַנִי הַפְלֵא וָפֶלֶא?
חֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר יַד מִי לִי גִּלָּה?
תִּתְבָּרַךְ וְתִתְבָּרֵךְ אֵל גֹּאֲלֵךְ סֶלָה!! —

ישכר בעריש הלוי איש הורויץ

הוראדנא בירח זיו לשנת תרכ"א *)

ר' ברוך ווערבער
מו"ל מכ"ע „עברי אנכי" — איננו!

אין עושים נפשות לצדיקים — דבריהם הם הם זכרונם! (ירושלמי פאה).

בימים האלה גוע ויאסף אל עמיו פה לעמבערג הרב החכם והחוקר ר' **ברוך ווערבער** — זכרו לברכה! אבדה גדולה אבדו בני ישראל בארץ גאליציען במות האיש הנכבד דלזה, בשנת תרכ"ה בעוד החשך כסה פני הארץ הזאת, בעוד האולת ישבה לכס בין היהודים, בעת ההיא החל להוציא לאור מכ"ע בשפת עבר; ולמרות כל מונעיו ומפריעיו, למרות החסידים מעבר מזה ובוזי עמם ושפתם גם יחד מעבר מזה צלחה לו מסלה באמצע הדרכים ושתים עשרה שנה הוציאו לאור. הוא לא הלך לקראת המתקנים ואף אל מחזיקי הישנות שם פניו ובכל זאת יצלה במלאכתו לשלוח גם שמה קרנים אחדים משמש ההשכלה, ולהפיץ בין בני החשוכים האלה מעט אור ודעת, וכמליצת חז"ל נאמר גם אנחנו: „אין עושים נפשות לר' ברוך ווערבער — דבריו ומאמריו הרבים הם הם זכרונו!"

וה' פקד את ר' ברוך בבן חכם ומשכיל ויאבה בדרכי אביו להלוך ויהי לו לעזר בהערכת מכ"ע „עברי אנכי" עודו בחייו, וגם אחרי מותו לא הניח ידו וכבר הגיעו לידנו שני עלים ממכ"ע הזה נערכים ומסדרים מבנו זה, וגם הם לא נופלים מהעלים אשר קדמום — יתן ה' ניר לברוך ובנו יעמוד תחתיו לשרת במכ"ע, ויגדל ויעשה פרי הלולים, והעברי ילך הלוך וגדול. —

---

*) השיר הזה הוא ערוך ושמור בכתובים בין המון כל שירי מכבר הימים. ובו אמרתי היום לשמור מוצא שפתי אשר הבטחתי להרב החכם המשורר הנעלה ידידי המו"ל שליט"א להעניק לו מפרי עשתנותי, במכתב עתו הבקר אור אשר מהללו ממנו יצא, ובהרתי לי השיר הזה לצאת ראשונה כי שמו וגם מעט מרעיון לבי בו, יתאימו יחד עם מכתב עתו המעיר את עמו ומאיר להם כאחד —. המשורר

הדת והחיים (המשך מן חוברת ה׳)

כמעט כלו שמואל והמלמד לשתות, והדלת סבבה עוד הפעם על צירה ועלם לבוש בגדי־שבת מְהֻדרים התפרץ אל תוך הבית, הכרת פניו ענתה בו כי פחד ותמהון מלאו הפעם את לבבו וכי דבר־ערמה יצוק בו, וכמו יאבה להסתיר מבוכת נפשו מעין הרואים, אך לא יעצר כח.

— דוב בן־המגיד ? ! התלחשו שלשתם בתמהון וימשכו את כתפם.

— ה׳ עִמכם ! אמר דוב בקול רועד מאד.

— כן יקום כאשר נדברנו, אמר ר׳ נחמן ויקם מעל מושבו, ואחרי ברכת־השבת הנהוגה יצא מן הבית.

—שב נא, אמר שמואל בראותו את מבוכת דוב.

— באתי הנה לשלם תודה וברכה לך שמואל, אמר דוב אחרי דממה ממשכה ואחרי אשר שב החזו אליו ויאזר כגבר חלציו : — צדקת מאד מאה, שמואל, בכל דבריך היום בבקה, ובשם כל הקהלה אשיב תודה לך.

— וגם בשם אביך ? שאלהו הבירזי בשחוק־קל.

— אבי . . . ענה דוב ופניו אדמו כתולע : — הן אבי הנהו מבני דור הישן, אשר לא יבן לעת החדש . . . ובכל זאת . . .

— ומי המה כל אנשי הקהלה אשר בשמם תדבר ? הוסיף הבירזי לשאול בלעגי שפה.

— מה לך לדברים האלה, אמר שמואל אשר לא נחה דעתו משיחה הזאת.

— אבל אנכי בלא שפתי הנני אומר לך, שמואל, כי דבריך המזוקקים הכו שרש בלב כלנו, אמר הדוב בתור מענה לדברי שמואל : — כלנו ראינו כי מאד צדקת במשפטי פיך, ועל כן נפלאת זאת בעינינו מדוע החשית ולא שלמת חרפת „זקן נבער" כמוהו אל חקו.

— רב לך! הפריעו שמואה, איך מלאת את לבך לקרוא „זקן נבער" לרב היושב זה כשלשים שנה על כס ההוראה בישראל ?

דוב הֻכה בתמהון, על דעתו לא עלה כי אחרי אשר הרב חרף את שמואל וילבן את פניו ברבים, יריב שמואל את ריב כבודו.

— אבל לזרא היה לשמוע את הגדופים הרבים אשר גדפך על כל דברי אמת וצדק אשר הגו שפתותיך . . .

— ומי בקש זאת להתערב על ריבי ? גם ידי רב לי ; ובכל זאת לא אומר „זקן נבער" לרב זקן מרא דאתרא.

— אנכי הגדתי לך את רחשי לבנו, ואם לא תאבה . . .

שמואל לא ענה דבר.

— אך אם יָדע לאביך כי אתה באת הֵנה לברך את שמואל, הלא־קלל הוא גם אותך גם את שמואל על כל הברכה הזאת ? העיר הבירזי.

— שגית מאד, ראשונה הן גם אבי לא יקלל ; אך לו גם לא מצא אבי

גימר

את דבריו נכונים , הלא מלתי אמורה כי לא אחוש לדבריו , בדברים כאלה אך ללב לשפוט לא לשאת פנים ולהדר פני רב או גם אב .

— ללב אמנם לשפוט, ענהו הבירזי בשפה רפה : — אולם האם לנו לשמוע משפטי לבנו ? עד כמה פעמים נרבר דברים למרות משפטי לבנו ?

פני דוב התאמדו, כמו הרגיש בנפשו כי אך אליו הסב המהתלה הזאת .

— רב גם לך ! אמר שמואל בקצתו בדבריהם : הלא אתה ידעת את לבי . . . כבר הגיעה עת־מנחה , נלכה נא לבית המדרש .

— היה שלום , אמר דוב בראותו כי יתעדתו לצאת ! — אנכי את רחשי לבי הגדתי לך . . .

— לך לשלום , ענהו שמואל .

— ראות פניו בביתי לא פללתי , אמר שמואל אל הבירזי אחרי אשר יצא דוב : — ומה גם היום . . .

גם שמואל ויוסף יצאו מן הבית , והן עלם כבן שש עשרה שנה אדמוני ויפי פנים בא לקראתם .

— אך כי לא תרגני , לחש באזני שמואל, בכל זאת את טובתך אדרוש ... אל תאבה ואל תשמע לדברי גיסי דוב בן המגיד אשר אמר אליך ; הוא , אביו וגם הרב ועוד אנשים דורשים להרע לך . . . השמר נא מפניהם . . . ובחפזה פנה וילך לו .

— מי הוא ? שאל שמואל את הבירזי כלו משתומם .

— הוא גד בן נפתלי הכספי , ענהו הבירזי ושניהם נשקעו בהמון רעיונות .

ז.

זַרְזִיר וְעוֹרֵב

אם בעיני הקורא יפלא לאמר : הלא שפה אחת לר׳ נחמן המלמד ולדוב בן המגיד , שניהם באו להגיד לשמואל כי דברי מצאו מפלות בלב העלמים יושבי העיר, והשני עוד הגדיל ; ואם כן איפוא מדוע זה קבל שמואל את המלמד בפנים שמחים ונפש חפצה ויבקש את פניו לבוא גם שנית , ואת בן־המגיד ענה שמואל „ראלו כפאו שד״ , והבירזי פזר התולים להרעימו ולקנטרו בדברים ?

אם יש את נפש הקורא לדעת פשר הדברים האלה, ישוב נא אתנו צעד גדול לאחור , נשובה נא לאחרית המאה הששית לאלף הששי למנינו , לעת אשר דרכיה היו שונים מאד מדרכי המאה הזאת , לעת אשר יד ישראל היתה עוד תקיפה בעניניה הפנימים , פרנסי חדשים עמדו בכל עיר ועיר ושבט מושל היה בידם ליסר ההוטאים כחפץ לבם , מן הרבנים של ד׳ הארצות יצאו תורות וחקים , תקנות וגדרים ; לעת אשר אצל פתח בית־הכנסת־הגדול אשר בכל עיר ועיר הוכנה מהפכת אשר בשם „קונא״ קראוה ליסר עושי רשעה ועוזבי־ הדת ; בגדי העברי היו מוזרים ומובדלים מבגדי העם אשר בקרבו

הוא יושב ואשר גם הבגדים האלה היו נחלקים לאיש ואיש כפי מעלתו וכפי תארו. איש מדלת-העם אשר בתאר „חבר" נקרא בעלותו לתורה, לא העיז ללבוש כבגדים אשר לאיש בעל תאר „מורנו", וגם שניהם — כבגדי ראשי העיר אלופיה ורבניה, ואם לבש— ויֻקם שבעתים. מקיר היהדות וחוצה לא נודע לעמים דבר מתהלוכותיהם ביתה יען כי בו במדה אשר היהודים לא אבו לגלות דרכיהם ומעלליהם, — בו במדה לא אבו העמים לשמוע דבריהם כי נבזים ושפלים עד מאד היו היהודים בעיניהם, ולא היה את נפשם גם לדעתם. — באחד הימים האלה עמד איש צעיר לימים גבה הקומה ובריא אולם אָסור על-יד הַקוּנא אשר לבית-הכנסת-הגדול בעיר בקעת-אלונים. נערים שובבים עומדים סביבו ומתגרים בו מלחמה, זה ידה אבן-יד בו וזה יעפר לעומתו בעפר, זה ישחק בלצון על משבתו זאת וזה יצעק בקול גדול: „עבריין, אוכל טרפות" גם אנשים באים-בימים והנשים מדי עברם על פניו ינידו ראש, יחרקו שן, אף חלקו לו מנה אחת אפים מריר פיהם וירק ירקו בפניו ;— והוא עומד ידיו אסורים בחבלי ברזל, ורגליו לנחושתים הֻגשו, ראשו כפוף ואין אומר דבר.

האיש הזה נודע בעיר בשם „בעל הגיר" *) יען כי מצא חית ידו ממעשה הגיר אשר לא התפרץ את ממכרו ומעשיהו כבימנו עתה. את המלאכה הזאת למד מאיש אשכנזי אשר עבר דרך עירו, ויעש לו תבת עץ קטנה וימלאנה בגיר וישאנה תמיד על כתפו למכור את מעשה ידיו. התבה הזאת נתנה לו מהלכים בין ראשי העיר וגביריה, (כי להמון העם אשר אך מנעלים וסנדלים שמו על רגלם לא יתכן הדבר הזה), ומה גם בין אצילי פולין ובין בעלי-הפקודות, אשר מדי בואו אל ביתם התמהמה שם זמן רב,— האצילים מצאו למו איש לצחק בו, ולהתעולל בעד בצע כסף, ובעלי-הפקודות קרבוהו כמו נגיד על כי היה למו לפה בפני העם, לסרסר בקחת שחד, וכמו אלה.

בערב יום אחד באו שני אנשים אל בית פרנס-החדש ויעידו לאמר: „בשעה החמישית הלכנו לפני בית פקיד-אוצרות-המלך, החלון היה פתוח ובעינינו ראינו את נפתלי בעל הגיר יושב בגלוי הראש ושותה טהע מכליו של הנוצרי".

ואמנם כן היה. הסוכן קרבו מאד ביד נדיבה, על כי פעמים לא מעטות מצאוהו נכון למעשי תרמיתו.

פרנס-החדש מהר לקרוא את האיש.

—מדוע התגאלת בפת-בג הסוכן הנוצרי? שאלהו בגערה בבואו לפניו.

—לא טעמתי שמה כל מאומה, ענה נפתלי בנפול יראת פרנס החדש עליו.

—עוד תדבר כזבים בפני? הרעים הפרנס עליו בקול נגיד: — בבית הקהל ילין הלילה ומחר בבקר יאסר לקונא עד עת הצהרים.

---

*) שוהוואכם— סוף פ"ק דביצה.

—הוסה נא אדוני על אשתי ובני, התחנן נפתלי ודמעות נזלו עיניו.

—אסור לרחם על עושי רשעה, ענה הפרנס ממרום שבתו: — שמשים! כרגע באו שלשה שמשים גבהי הקומה, ובריאי הבשר ויאסרו את ידי נפתלי בחבלים ויוציאוהו מן הבית.

—דע שאתי עליך הרפה, אמר נפתלי בצאתו להפשי אל הפקיד: — מן אמיש בלילה עד עתה ישבתי במהפכת עַל כי שתיתי טהע בביתך.

—מי נועז לעשות כדבר הרע הזה? נהם השר בקולו: — אל בור תחתיות אורידנו.

—הרף נא אדוני, התחנן נפתלי: — אנא, אל תתגר בם מלחמה כי תרע לנפשי.

—הוי יהודי נבזה! קרא הסוכן וילך להדרו.

עברו שלשה ירחים ופקודת המלך באה לקחת אנשים לצבא. ההק הזה היה עוד הדש לישראל ולא לפלא יהיה כי נפל פחדו על העם, חשבוהו אז לגזרה קשה עד מאד קראו צום בכל פעם, אף עשו מעשים אשר לא יֵעָשׂה להנצל מכפו· אנשים רבים כרתו בצדיה אחת מאצבעותיהם, עִוְּרוּ עינם האחת, עד כי איש אשר מום בו מלדה ומבטן למְאֻשָׁר נחשב בעת ההיא; ואלה אשר לבם לא נתנם לעשות כאלה ברחו מן העיר ויסתתרו בסתר היער בבתי הכפרים בנקיקי הסלעים, עד כי לא נותרו בעיר כי אם הזקנים, הנשים והטף. ויד הפקידה על ראשי העיר „בקעת אלונים" הוקה לאמר כי אם לא ישלימו מכסת הנפשות עד עת מועד יענשו עד מאד, ויקראו נכבדי העיר וראשיה עצרה לדעת מה יעשו. חקרו דרשו אף בא זכר בעל הגיר לפניהם.

—הלא אין טוב לנו ממנו, אמר אחד מן הנאספים, ומה גם כי אנשים העידו עליו כי אכל טרפות בבית נוצרי . . .

—אבל, איהו? שאל השני, במה יתחבא בסתר יער אם עוד אין מום בו אשר לא יֵרָצֶה.

—גם מום אין בו, גם לא יתחבא, ענה המצביא צבא היהודים, לבו נכון ובטוח בי י ה י ד הנהו לאבותיו.

—הבל ורעות רוח! ענו כלם, תפשוהו והביאוהו.

לאשרו לא מצאוהו התופשים בביתו, כי הלך לבית הפקיד למכור מרכלתו.

—איה אישך? שאלו את אשתו.

—לא אדע, ענתה בהכירה את האנשים.

—שקר אַתְּ דֹבֶרֶת! נתנו עליה בקול: — תני את אישך ואם אין . . .

—עשו ככל אשר לאל ידכם לעשות, אמרה אשתו בדמעות שליש: — בקשוהו הפשוהו . . . זה כשלשה ימים הלך מאתי ולא אדע אנה נפזרו עצמותיו . . . הלא תדעו את העת הרעה הזאת . . .

האנשים אחרי חפשם בכל פנה ולא מצאו את אשר יבקשו הלכו לדרכם ואשתו מהרה לבית הסוכן.

—הה, הננו אומללים! הננו אבודים! צעקה במר קולה שמה.

— הסי, עבריה פתיה ! אמר השר בחמלו על בני הנעורים האלה : — בביתי ישב אישך עד אשר יעבור המועד .

—יגדל נא חסד אדוני ! אמרו שניהם בדמעות שליש .

—אַךְ השמרי בנפשך לבלתי תבוא הנה כל הזמן ההוא, הוסיף השר, פן ירגישו היהודים הארורים כי בביתי הוא נחבא .

בתודות ודמעות יצאה האשה מן הבית .

כירח ימים עברו והקול נשמע בעיר כי נפתלי בעל־הגיד נוסע למדינות רחוקות לקצוי ארץ במצות והוצאות השר הפקיד ההוא, ואמנם כן הדבר, בשבת נפתלי בבית הפקיד וישרתהו מצא חן מאד בעיניו, לאט לאט בא הפקיד בדברים אתו וימצאהו לאיש בן־דעת, אביר הלב ונפש עזה, עד כי לא יפלא ממני כל דבר ועל־כן שלחהו לעיר לאנדן בפקודתו. מטרת נסיעתו לא ידע כל איש, אך זאת ראו כלם כי למן היום ההוא הלך מצב נפתלי הלוך וטוב עד כי הוטב מאד .

המסעות בימים ההם הלכו לאט לאט : מסלות הברזל לא נעשו עוד בארץ, ועקבות אניות-קטור לא נודעו, אלה בסוסים ואלה ברכב נסעו ויתנהלו לאטם לרגלי הרכב אשר לפניהם. בימים ההם מעטים עד מאד היו הולכי דרך רחוקה כזאת ומסע מעיר „עמק האלונים" לעיר לאנדן בצדק נוכל להחשבה להמסעות היותר גדולות .

יותר משנה תמימה עברה, ונפתלי בכל אשר היה אין בדרכו לא עצר כח לשוב בדרך הזאת אך פעמים. הדשות רבות ושונות באו בבית נפתלי לרגלי דרכו הכפולה הזאת. אנשי העיר ראו כי נתעשר עושר רב במסעיו אלה, אשתו קנתה לה עדי־עדים כלי בית יקרים, כלי כסף וזהב, וכל יקר אשר ראתה עינה. בשובו הביתה שנית קנה לו בית-חומה בתוך העיר וכסף משחק לו — ויהי לפלא. בני העיר דרשו וחקרו איה לו מוצא לכסף רב כזה, וכל עמלם לשוא היתה, אחדים אמרו כי יגנוב ויַתֵּר מכסף השר אשר במלאכותו הוא הולך, ואחרים החליטו כי שטרות מְזֻיָּפוֹת יביא הנה מחוץ למדינה ויתנו אותותם אותות כי גם השר הפקיד נתעשר מיום החל נפתלי לנסוע במסעיו. . . אך כל אלה היו ה ש ע ר ו ת, ואין איש יודע לרביא אות ומופת על דבריו. ככל האנשים המתעשרים קנה לו גם נפתלי (אשר עתה נודע גם בכנויו „הכספי") רעים וידידים רבים אשר השכימו לפתחו, וגם מקנאים ואויבים אשר חללו שמו ויבזוהו .

אך גם אהבת אנה וגם שנאת אלה היו כאין מול השנאה אשר ראשי העיר ורבניה ו י ר א י ה שנאוהו וגם רדפוהו .

הנסיעות אשר נסע הכספי לערים הגדולות באירפא ושבתו בלאנדן ימים לא-מעטים פעלו מאד על תכונת נפשו ועל הנהגת ביתו , בעמק-אלונים היה נרדף מראשי היהודים שמה, זה ימים לא כבירים עמד אסור על יד הקינא, ואחרי כן אמרו גם למסרהו לעבודת הצבא, כל אלה הולידו שנאה מסתרת בלבו ליהודים בכלל ולראשי עדת ישראל בעיר הזאת בפרט, ועל כן בשובו

הביתה וכסף תועפות בידו, זנח את דרכי בני ישראל וילמוד לעשות כמעשי העמים אשר ראה בימי מסעיו. לבש בגדים קצרים, וכבוע „צרפתי" על ראשו, הסיר את העטרה (שטענענטיכעל) מעל ראש אשתו ושערותיה נראו לעין מדי יצאה החוצה. הדברים האלה היו דים בימים ההם להעלות חמת היהודים עליו, עד כי לכופר גם ב א ל ה י ישראל נחשב בעיניהם: רבים אמרו כי ראוהו בביתו בגלוי הראש, ואחרים טפלו עליו גם שקרים לאמר כי אכל טרפות וכדומה. — „שָׁמֵן נפתלי, אמרו כלם פה אחד, ויבעט בדת אבותיו, מצא לו כסף, ויִבָּדֵל מקהל עדת ישראל". שנים ממשכילי ישראל אשר היו אז בעיר אמרו למצוא בו סעד ועזר ותקותם לא כזבה למו. „הכספי" קבלם באהבה ורצון וגם תמך בימינם בכסף. ויחר מאד אף ראשי העיר עליו ועל מעשיו, הם ראו כי אמנם נתעשר עשר רב ולא יכלו עוד הציגו לעין העדה בקונא, ואת „בית הקהל" לא יירא, כי הפקיד ושר העיר עומדים עתה על ימינו וירע בעיניהם מאד כי נבדל מהם ויאמרו לשית עצות לספחהו אליהם ביד חזקה.

—ידענו את גבהות לבב נפתלי כי גא מאד, אמר אחד הפרנסים באזני האספה: — ועל כן בזאת נלחם בו ונוכל.

עצתו שפרה על אנשי העיר ויאמרו למנוע כבוד ממנו, להבדילו מתוך העדה רב יתר מאשר נבדל הוא מהם, ולהכעיסוהו כפלים מאשר כעסתם הוא. שם „בעל הגיר" לא יצא מפיהם ושמו „הכספי" לא נודע כי לו הוא. בבית הכנסת לא אבו לתת לו מקום בקיר מזרחה אף כי הרבה במחירו, לא נתנו את אשתו להטבל במקוה, לא קראוהו לעלות לתורה, והדברים האלה הכאיבו את רוחו מאד מאד. נפתלי בקש למצוא לו כבוד וחברת עשירי העיר, אך מחשבתו עלתה בתהו, אשתו בכתה עליו רב בכי, כי אין לה את מי להתרועע, „ומה בצע בכספנו, אמרה לא אחת, אם לא נכּר עשרנו בין עשירי העיר?" בחברת הנוצרים לא יכלו בוא, וגם העברים גרשום מחברתם ובית נפתלי נשאר בדד וגלמוד ועצוב רוח מאד. עד כי גם אף נפתלי חרה: מדוע היה יהיה נפרד בהיות לאל ידו לקחת ראש בקהל.

פעם בערב יום בא אליו „המגיד דמתא" לשחרהו בביתו. נפתלי חרד מאד לקראתו, אשתו מהרה להציג על השלחן יין טוב וכל ממתקים, אך המגיד לא אבה לגעת בהם יד.

—לא אטעם מאומה, ענם המגיד, בבית אשר אנשיו „כחצי גוים" הנם.

פני נפתלי ואשתו נפלו ולא ענו דבר.

—שמעו נא אלי, הוסיף המגיד, „הזרו בתשובה שלמה" לפני ה' ואז גם אנחנו נסלח לכם והייתם כמונו, את מבחר המקומות בבית הכנסת נתן לכם, ר' נפתלי יעלה לתורה יחוה גם דעו בבית הקהל ושלום יהיה לנו... אתם לא תבוזו את שם ישראל ואנחנו לא נבוז לכם...

דברי המגיד לא החטיאו את המטרה.

—נעשה כדבריך, רבי ! ענתה אשת נפתלי ראשונה: — אך לו ישמע גם הקהל למוצא שפתיך.

עוד דברים מעטים עברו בינם, ושובע שמחות יצא המגיד מן הבית וגם נפתלי ואשתו היו עליזים ושמחים ובביתם נעשה השנוי הגדול, כי „חצי הגוים" האלה היו ל ע ב ר י ם .

דעת לקורא נקל כי לא באמונה ובתם לב שב נפתלי. דברים כאלה לא יעצרו כח לקחת לב איש ויהתה בינה ודעת נקיבו למען יבין את אשר יעשה. אמנם כן נפתלי גרש את המשכילים הישנים מביתו , פשט את בגדי „הגוים" וילבש בגדי היהודים התהדם , ויארח לחברה את יראי ה' אשר בעיר ובדרכיהם הלך,— אולם כל אלה היו רק בפני קהל ועדה ובסתר אהלו לעג שחק להם ולהמונם ; דברי המגיד ללא אמת וללא צדק פעלו, המה למדוהו לאחוז בכחש ולבדי הנה ידו מרמה, המה הורוהו לעשות חנף. המה שנו את בגדיו, דבריו, מעשיו הגלוים אך לא את לבו. — אולם גם הרמיה לא הביאתהו אל מטרתו: שם „בעל הגיר" עוד לא חדל מפי רעם, והכבוד אשר אמר למצוא— בקש ולא מצא ; ועל כן גזר אמר לעזוב את העיר אשר אנשיה יודעים אותו מאז ומקדם ללכת לגור בעיר מצערה, ושם יעוז בכספו ויהיה מאנשי עליה. דבר אף עשה ויסע מעמק אלונים ויחנה בפלגות.

גם בפלגות לא סר מדרך הרמיה אשר עמד עליה, ותמימתו עמדה לו שם וינחל כבוד ויקר בעיר הזאת , עד כי שמו יצא לתהלה גם בכל הערים מסביב. בשכר אוחות אחהית אשר נדב לאיש עני אשר דפק על פתחו ויבקש עזרה בצר לו ובעד נדריו הרבים בעלותו לתורה— נחל לו את השם „בעל צדקה" אף כי קמצן מאד בנדבות כסף ומעודו לא שלם את הנדרים, אחרי כי הוא היה גם הגבאי— ומי יגבע מידו ?... היה לחבר וגם לגבאי בחברות „קדישא", „מעות חטים", „לחם אביונים" ויקנה לו התארים : „עוסק במצות", „אוהב את התורה ולומדיה"—אף כי שהר מכספו לכל אלה אך מעט ; ובגלל כל מעשיו הצבועים היה לירא שמים ובפי אחדים גם לצדיק .

בירדפו אחרי הכבוד בקש להתחבר אל אנשים מְכֻבָּדִים בעיר למען יאצילו מכבודם גם עליו, ובין אלה היה גם ה מ ג י ד. המגיד אשר ב פ ל ג ו ת נודע בשמו ר' וואלף רהל'עס על שם רהל המותו אשר שמה היה לכבוד ולתהלה בפי כל בני העיר. היא היתה אשה אלמנה ורבת פעלים, נהלה את בית מסחרה במועצות ודעת; יראתה את ה' וצדקת פזרונה הוסיפו על תהלתה שבע, כי באמת ובאמונה היו דרכיה ; ובהגיע תור כלילת בתה בקשה לה עלם אחד מבני הישיבה אשר יִצְטַיֵּן בלמודו, „למען תביא אשר נצחי והצלחה אמתית לבתה שאהבה נפשה", ובכן היה וואלף להתן לה. הוא נתקבל בכבוד גדול בעיר בעבור מעלותיו הרבות, דעתו, ולשונו אשר מהר לדבר צחות; ומה גם בהיותו חתן לרהל הנדיבה. שנים אחדות עברו, וואלף ישב בבית המדרש וילמוד ובבית המותו — ויאכל. צחות לשונו הביא בקרבו את התשוקה לדרוש ברבים ויחל להגות בספרי הדרשנים, במדרשים ובאגדות התלמוד וימצא בם חפץ, ויהי כאשר רוב

הימים ותבקש המותו את הגבאי כי יתנהו לדרוש בבית-המדרש וַיִּתֵּן לו ומאָז נתפרסם שמו גם בין המון העם ויאהבוהו. אך בית המותו הלך הלוך וחסר. ההצלחה פנתה לה עורף עד כי במיתה לא נשאר לחתנה זה במה להחיות את נפשו; אחת היא אשר עמדה לו בצרתו אז — היא ת ר מ י ת לבו, ואמנם בה מצא את כל. המקרה אנה להאיש הזה שם אשר ישתוה עד מאד עם תכונות נפשו ומנהג חיתו, — „וואלף רחל'ס" מה נאה ומה טוב לו השם הזה! נפלאים מעשי המקרה! . . . אמנם כן, גם ז א ב טורף גם כ ב ש ה תמימה היה האיש הזה, כ ז א ב ערבות שדד וחמס את כל הקרוב אליו, ו כ ר ח ל לפני גוזזה היה תמיד בעיני האנשים, עוד כ ב ש לבש עליו, ולב ה ז א ב ושִׁנֵּי החדות לא משו מקרבו. לפנים בישראל תלו הצבועים קלא־אילן בבגדיהם ויקראו לו „תכלת" והצבועים בימינו אלה יביאו בלבם חניפה, תרמית, ראש כפוף ובגדים ארוכים ויקרא למו „יראת שמים"; יזעקו בתפלתם, יטבלו במקוה מים, ויאריכו פאותיהם ויקראו למו בשם „חסידות"; הדברים האלה הנם כשוחד לְעַוֵּר עיני העם לבלתי יראו מעשיהם הרעים ולסלף גם דברי הנבונים האחרים אשר יאבו לגלות את זדון לבם ולהסיר פני המסכה הנסוכה על פניהם. וכאחד האנשים הצבועים האלה היה גם וואלף רחל'ס הזה, הוא ידע עד מאד את טיב הדברים האלה ולא זו מחבבם עד שנעשו לו כטבע שני וגם לקח את לב העם. במות עליו המותו, ובהשארו בלא משען לחם מנוהו הקהל עליהם למגיד ודרשן. אז גברה עליו יד הצביעות, תרמית לבו והתחסדות היו לו למנהלים בכל דבריו הליכותיו ומעשיו, בבית המדרש היה ר' וואלף הדורש, ובחוץ היה לזאב דורס חומס וטורף באין אומר השב. אם משלי החכמים המשילו את האיש אשר נאה דורש ואינו מקים לעִוֵּר נושא מנורה בידו להאיר לאחרים דרכם והוא בחשכה יהלך,— נוכל אנחנו למשול את הדורש הזה לפקח המעצם את עיני האנשים למען יוליכם שולל ויכשילם . . . אבל לא ארבה עוד דברים לתאר את תהלוכות „המגיד" הזה כי כל איש אשר בעיניו ראה את המגידים בארץ ליטא וידע את תהלוכותיהם ישוה לנגד עיניו גם את המגיד הזה, והקוראים יראו מעשיו ויבינו לתכונתו.

את וואלף רחל'ס הזה מצא נפתלי הכספי נכון לפניו ויכרות ברית אתו. „לא להנם הלך הזרזיר אצל העורב, יאמר המשל הקדמוני, „אלא מפני שהוא מינו", ועל כן לא לפלא יהיה כי גם שני הרמאים הצבועים האלה כרתו ברית ואגודתם בתרמית נוסדה, קרבת המגיד לבית נפתלי הלכה הלוך וחזק ויהי איש סודו, ושניהם העריםו סוד למען כחש. נפתלי הגבאי הוסיף על משכרת המגיד, המציא לו הכנסות רבות, והמגיד הלל את הכספי פרשת צדקתו ויראת שדי אשר בלבו בכל עת מצוא. —

שנים אחדות עברו ולנפתלי בָּגְרָה בת. הוא ידע עד מאד כי „היחוס" הנהו עמוד הימני בכבוד איש ישראל, וכאשר בקש לו עד הנה את הכבוד בתרמית לבו ומעשיו הצבועים, כן רבה תשוקתו עתה לקנות את הכבוד בכסף מלא, ויאמר להתחתן במשפחה אשר כבוד יחוסה מתנוסס לתפארת ותהיה לחוטר גאוה גם לו, ותחפיא גם על משפחתו הבזויה. אולם עתה נוכח לדעת

כי לא כאשר יחשוב כן הוא, ולא כאשר יאמרו תמיד האנשים בפניו יאמרו גם שלא בפניו: הן הסכן הסכן נפתלי לשמוע תהלתו ותפארתו מכל איש, הסכן לעמוד בראש העדה וכלם פוזו חניפות לרגליו, והדברים האלה הכו שרש בלבו ויאמן כם כי באמנה הם אומרים את הדברים,—„ומדוע לא יהללוני שבע ? חשב בלבו, האם לא אתחסד ואֶתַמֵם בפני כל אנשי העיר ? האם לא זכו גם מעשי כמעשי כל הגבירים הנכבדים?״— אכן עתה כאשר לבנו השיאו להתחתן את אחד הגבירים המיוחסים בעיר נ. נוכח לדעת כי האנשים יזנו אותו על אחת שבע מאשר יִרְמֶה הוא אתהם; אז בא שנית לפניו השם „בעל הגיר״ אשר לא שמע שמעו מאז נסעו מעירו, ואשר שמח מאד בחשבו כי האנשים לא ידעוהו. מאד מאד נעצב אל לבו לשמע דברים כאלה, מאד מאד חרה אפו על השדכן אשר בפה מלא אמר לו, כי האיש אשר נמצא גם רב אחד במשפחתו, ואם גם דין או מורה-הוראה „רביעי ברביעי״ *) לו, לא יתחתן עמו, כי זוכרים עוד את מצבו בעיר „עמק האלונים״ . . . הדברים האלה יהיו כחין בלב נפתלי, ויאמר להוציא את השדכן הזה מביתו בחרפות, ויזכור כי עוד בנים לו וכי לא שדכן אחד יצטרך להביא עוד אל ביתו ברבות הימים— ויחדל מקצוף ולא העיר עליו כל חמתו.

—יהי מה, ואנכי אך ב מ י ו ח ס אתחתן, אמר אליו נפתלי בנפש דחבה: — ועל כספי אבטח כי חפצי יצליח בידי, ועל כן אחת אבקשך : אל תוסף דבר בי עוד ולא תשוב לראות את פני, אם אין יחוס להאיש אין פני הולכים אתו . . .

לזלמן יענטעס נודע הדבר, ויבוא גם הוא ביתה נפתלי.

– בדבר „נכבדות״ באתי הפעם לאדוני, אמר זלמן.

נפתלי צוה כי בתו תגיש לפניו יין ומגדנות, כי מנהג ישראל הוא, אשר „הבתולה המְדֻבֶּרֶת״ תגיש את הממתקים לשלחן אשר שדכן — ומה גם אחד המחֻתָּנִים, מוסבים עליו למען יתבוננו בה בינה מדי לכתה.

„הבתולה המדֻבֶּרֶת״ עשתה כאשר צֻוְּתָה ובפני להבים מבושת שבה לחדר השני.

—עלמה כלילה בהדרה היא, העיר זלמן בצאתה.

—היא עלמה אשר בגלילות שבע לא תמצא כמוה לטוב, הוסיף נפתלי על דבריו.

—ועל-כן הנני לתת לה גם חתן כלול בהדרו.

—אם אך מ י ו ח ס הנהו, ענהו נפתלי ויטעם את המלה „מ י ו ח ס״ בפיו. — כי אך באלה חפצתי.

---

*) יהודי ליטא יחשבו את כבוד יחוס משפחתם עד הדור העשרים לגאו ועד הדור החמישי לכל איש נשוא פנים, וכך הם מונים : שני בשני שני בשלישי, שלישי בשלישי, שלישי ברביעי, רביעי ברביעי, רביעי בחמישי, חמישי בחמישי.

—נקל לאדוני לדעת כי לא ארהיב בנפשי עז להציע לפניו שדוך את אחד העם; הנה כבוד אדוני נודע להתהלה בכל הארץ . . .

דבריו מצאו חן בעיני הכספי.

– ומי הוא האיש? שאל נפתלי, שתה נא, ר׳ זלמן, מן היין ותן לפיך מן המטעמים, הוסיף נפתלי לאות כי ישרו דבריו בעיניו, אף כי גם מראש לא טמן זלמן ידו בצלחתו ולא התעצל להשיבה אל פיו כפעם בפעם.

—על שלשה דברים השדוך עומד, אמר זלמן: —על הכסף. על היחוס ועל „הקרן" *). אולם שלש אלה לא יֵעָשֶׂה לאיש בשדוכו הראשון, ומאשר כי לאדוני כסף רב, אחשוב לצדק כי יאות לגרוע את „הכסף" משדוכו, ויחוס רב „וקרן" נבחר מאד יעמדו לו.

נפתלי העמיק במחשבותיו, וזלמן שתה את כוסו ויוסיף:

—ובדבר שדוך נעלה ונפלא כזה באתי דפעם לאדוני; היחוס הוא שלשלת רבנים וגאוני ארץ, וגם הבחור החתן הנהו „עלוי", אחד בעיר, נוסף על יפי פניו והדרת תוארו.

—ומי הוא האיש?

—בן המגיד ר׳ וואלף רוזי׳ס, ענה זלמן ויבחן בעפעפיו את נפתלי אשר לא ענה מאומה ויקמוט מאד את מצחו.

—ואם-ירצה-השם כאשר תבוא עת דודים לבנו לגד, הוסיף זלמן בראותו כי עוד לבב נפתלי יפון בקרבו: — הרימותי ידי אם לא בת רב אתן לו... הלא לאדוני לדעת כי „החל׳ע הנדיבה" היתה אחת המיוחסות הגדולות באר״ץ, וגם ר׳ וואלף מלבד יחוס עצמו הוא נכד הגאון אשר היה אב״ד בעיר „עמק אלונים" . . . ולאדוני הוא השדוך הראשון . . .

עוד האריך זלמן את לשונו, עד כי על פי דבריו היה דוב בן המגיד להתן נפתלי הכספי.

העלם הזה ישב בבית-המדרש ויתגאה מאד בכסף חותנו, ואוהבי נפתלי והנשבעים לדגל כספו הללוהו מאד וירממוהו בתוך קהל ועדה, בידעם כי באלה יחפוץ חותנו ובאלה יצליח למו להטות לב הכספי לכל אשר יחפצו, ובכן היה דוב הזה לאחד מבני העליה אשר בעיר. הוא למד מדרכי אביו הצבוע ויצטבע גם הוא ויתחסד בעיני האנשים, וזאת הרבה תהלתו בפי דלת-העם, והרבה שנאתו בלב האנשים היודעים להבדיל בין אמת לשקר בין צבוע לבר-הלבב. המון העם נשאו את שמו בכבוד, והעלמים הלומדים בבית-המדרש וכל איש אשר לב טהור בקרבו שנאוהו ויבזו את עמו ולא באו בחברה אתו. מאז בא שמואל פלגותה נדעך אור תהלת דוב בן המגיד גם בלב ההמון, כלם הכירו כי נעלה שמואל על חתן נפתלי הזה, וכלם העידו כי כיתרון אור שמש על אור הנר יתרון שמואל על דוב. אף נפתלי היה מאד על הדבר ויטר איבה לשמואל,

*) בשם „קרן" יכנו את החתן או את הכלה בשדוך.

גם המגיד היה צָרו; ואת השנאה הזאת העמיק הרהיב זלמן יענטעס כי שמואל נגע גם באשר לו.

הקורא הן לא יחשוד את שמואל לגנב, לנוגע בנחלת זרים, או ליורד בפרנסת זלמן הלץ, — ומה נגע באשר לזלמן? יאבה לדעת.

— את הנה, אשיבו מלים.

הנה אמנם לזלמן היתה ושמואל אמר לקחתה מידו. גד בן נפתלי הגיע כבר לעת השדוכים, בקרב הימים ימלאו לו שבע עשרה שנה, והללה לזלמן יענטעס לשנות את דבריו אשר אמר כי בת רב יעיד למענו. נפתלי אמר בפה מלא כי אם יקים זלמן את דבריו יפתח את ידו ויעניק לו מטובו ביד נדיבה, אפס כי לא מצא זלמן את אשר יבקש, מי הוא הרב אשר לו בת יפת תאר וטובת שכל והוא יאבה לתתה לבן עם-הארץ ואשר גם הבן לא יתעלה בלמודו? הן ידע זלמן גם מראש כי אם לא יתן אביה הרב שלוחים לבתו יאבה נפתלי כי הבת תתעלה ביפיה ושכל מליה, ובת רב כזו איפה תמצא? איה מקום כבודה? — אחת היא אשר מצא זלמן נכונה לפניו, אחת היא אשר תאות לו, וגם את האחת הזאת חפץ שמואל לגזול מידו . . . את הנה ראה זלמן כי טובת מראה היא, ובטוב טעם דבריה גם למודה היא בכתב ולשון — כאחת מבנות האצילים ולא כבנות הרבנים אשר קָרְבָּן כן משחת מאיש תארן ולא תדענה לדבר כן גם בשפת-יהודית, — ובכל זאת כבוד הרב הופף עלי הנה: „אבי״ תקרא להרב, והוא גם הוא „בתי״ ישיב אמריו לה, היא אך היא תהיה לנד לאשה, החליט זלמן בלבו.

גם המחתנים השנים נתרצו לדבר הזה, ומה השדוך חסר? אפס כי לאה אשת הרב אמרה כי היא לא תאבה, וכי החתן לא ישר בעיניה, זלמן וגם הרב דברו על לבה ויאמרו לפתותה, אך היא באחת כי לא תאבה, ויהי כאשר הציקו אותה בדבריהם אמרה בפה מלא כי גם בתה הנה גלתה את אזנה כי לא תאות לדבר הזה, והיא לא תוכל להכריחה, יען כי יתומה היא, הדברים האחרונים האלה פעלו גם על הרב.

— אם-כן, אמר אז, נוחיל אולי תאות.

זלמן ראה כי שמואל בוא יבוא לבית הרב בכל עת וישב שמה שעות אחדות גם בעת אשר הרב איננו בבית, ויבן לדעת כי דברים בין שמואל וחנה, ואשר אך לזאת לא תאבה ללכת אחריו להיות כלה בבית נפתלי, ויעץ את הכספי כי ירדפנו בגלל הדבר הזה, ויהי נפתלי עוין את שמואל למן היום ההוא, וגם המגיד ובנו דוב חשבו על שמואל רעות לבזות את שמו, ויבקשו תאנות לתתו לבוז וקלסה, — אך לא מצאו בו ערות דבר אשר יאמרו כי הוא זה. זלמן יענטעס גם הוא ארב לו בסתר, אך לא בזה את שמו, יען כי גם שמואל אלמן מאשתו, ומי יודע אם לא ישיב לו את הגזלה אשר גזל — כסף השדכנות מיד נפתלי, פי שנים עת ישא הוא את בת שלמה תחכמוני על פיו לאשה? ואך בכל עז השתדל להפריד בין שמואל וחנה, למען יעלו גם שני השדוכים בידו — אך לא מצא עצה ותושיה איך לסבב את פני הדבר.

כשמוע זלמן את דבר השאלה מפי אברמל הקצב ביום הששי בבקר
וכי שמואל הלך לבית הרב לריב אתו, מצא את הדבר הזה נכון לפניו, ויאמ
להרחיב את הפרץ ולגדיל את המהומה הזאת, ויחזה לו בזה פתח תקוה ג
לפרוד בין שמואל ובין חנה. ומה מאד רבה שמחתו בשמעו היום בבקר כי השע
שחקה לו, וכי אמנם יצא שמואל לריב את הרב בפני כל עם ועדה, וכי ג
הרב לא טמן ידו ויחרפהו ויקללהו ויגרשהו מביתו. שמח וטוב לב יצ
מן בית־המדרש,—„באה מחשבתי, חשב בלבו, ולא ארפה את ידי ממנה ע
כי כל דברי יקומו". ויטה רגליו באילות ויחיש פעמיו לבוא לבית נפתל
ויספר באזני אשתו את כל החדשות אשר נעשו. פני אשת נפתלי נהר
באשר כי לבבה נחה מאד אחרי השדוך הזה, ותתן לפניו מן מבחרי היי
והמגדנות; בין כה ובה בא גם נפתלי וחתנו ובנו הביתה.

—ומדוע לא בא גם ר' וואלף הנה? שאלוהו זלמן.

—הוא הלך לבית הרב, ענהו נפתלי.

—שמע נא לי, ר' נפתלי, אמר זלמן ויעמיק במחשבותיו: — הן שמואל
ראה עתה כי אין איש אשר עמד על ימינו, וגם שרעפיו נבוכו באחרונה ולא
ענה על דברי הרב האחרונים מאומה, גם לא קבב עוד את השמש להוציא את
התורה ואירא לנפשי פן יתרפס שמואל לפני הרב, וגם הרב יעתר לו, ואז תשוב
חנה ותהי לו . . .

—ואם-כן מה לנו לעשות? החסר עצות אתה? שאלה אשת נפתל
בנפש מבהלת.

זלמן שתה את כוסו במתון ויעביר את ידו על מצחו.

—תהלה לאל לא אובד עצות אנכי, „עוד מוח קדקדי לא יבש כחרס"...
אך מי יקים את דבר העצה היעוצה? . . .

—אנחנו, ענתה גברת הבית, מיד אישי לא יפלא כל דבר, השמיענו
נא ונדעה.

—לנו לשלוח איש חרש לשמואל לאמץ את לבו, ולחזק את ידיו
הרפות, לאמר לו כי לא יפחד מחמת הרב ולבבו לא יערץ מגערתו. . .

—הנני שלחוני, ענה דוב.

—אבל . . . החל זלמן כמו לבבו יפון אם יצליח במלאכתו.

—בטחו בי כי לא תבושו מתוחלתכם, ענה דוב בלב אמיץ: — אנכי
אלך וגם אצליח . . .

ועל כן השתוממו שמואל, הבידוי וגם נחמן המלמד על בוא דוב לבית
שמואל: הן המה לא ידעו מכל אשר נעשה בבית נפתלי, ויהי בואו לפלא
בעיניהם, אחרי כי ישנאו שנאת-מות איש את רעהו; על כן מהר ר' נחמן
לצאת מן הבית כי שקר הנופה וצביעות שנאה נפשו; על כן החזו שמואל
בשתי ידיו והבידוי פזר התולים להרעימו, כי הבינו למדי כי בשקר ותרמית יונה
אותם, ועל-כן מצא שמואל תאנה לצאת מן הבית . . . הוא הדבר אשר
אמרתי גם מראש: „בדבר שפתים ישאל איש ואך לפי מהשבות לבו יענה".

יא.

בְּרֹב עַם הַדְרַת „מַגִּיד".

וגר ?

הן שמענו מפי ר' נחמן „המלמד המינסקי" כי דברי שמואל אמנם פעלו
על לב בני הנעורים הלומדים בבית המדרש, ר' נחמן הזה, אשר ידענוהו לאיש
דובר אמת ומרמה רחקה ממנו, העיד גם הוא כי „דברי שמואל מצאו חן בעיני
רבים אשר ידעו את התורה ותהלות וברכות עטרו לראשו", — היתכן ? ישאל
הקורא, היתכן אשר בעיר קטנה כפלגות, בעיר אשר כל אנשיה חסידים ויראי א ים
המה, בעיר אשר מגיד כר' וואלף ידרוש בה בכל שבת, בעיר אשר בית־המדרש
לא ידום יומם ולילה מ־ב הוגי התורה אשר בו, בעיר אשר שלמה תחכמוני
נחשב לאפיקורס בגלל כי בגדיו קצרים כמעט ובגלל כי יקרא מכתבי־עתים
עברים, היתכן אשר בעיר כזאת ימצאו חן דברי האומר כי כל פוסקי ישראל
נטו מן המסלה וילכו ארחות עקלקלות ? היתכן כי בעיר כזאת ימצאון אנשים
אשר ישמעו לקול העלם אשר העיז פניו לאמר כי „שלחן הערוך" איננו מוסמך
ומחוק, וכי אין אנו נזקקים לשמוע לכל דבריו ? היתכן כי . . .

—יתכן ויתכן, קוראים נכבדים ! העלם בית־המדרשי אשר גָדֵל מנעוריו
על הלמוד, אשר תמיד שמע מפי רבו : „הסכת ושמע, בין ודעה !", אשר
להקשות קושיה היא תהלתו, וכל היום שומה בפיו הדברים : „ורמינהו", „קשיא
אדרי", „מתקיף לה", „מתבי", ומעולם לא נחה דעתו באמור לו : „בטח ידעו
הראשונים ואין להרהר אחרי דבריהם", רק ידרוש ויחקר שגם הוא ידע וגם הוא
בן; — איש כזה מְקֻבָּל מאד לחכמה והשכלה אחרי אשר על הדעת והשכל
זָקֵן מנעוריו; הוא איננו חסר רק סבה אחת קטנה, רק דברי איש משכיל, או
ספר־השכלה אחד, אשר יפקחו את עיניו ויורו לו הדרך, אשר יקחהו מאחרי
הענינים המוזרים לו אשר ילמוד בתלמודו ואשר לא יבינם בדעת צלולה, ויתנו
לפניו מושגים חדשים ונוחים, בקרת ישרה, ורעיונות נכוחות, או אז ינהה מאד
אחריהם ולבבו יט לשכל מליהם. ובכן ראיתי רבים מבני הנעורים מאלה היושבים
לפני התלמוד והפוסקים בבית־מדרשם, אשר יד למו בשפת עברית אשר קראו
ספרים רבים מסופריה החדשים ואשר לאט לאט בסתר אהלם יהגו וילמדו גם
בשפות אחרות למרות רוח הזקנים אשר יתחרו בכל עז לעצור בעד „מי
הזדונים" האלה וישתדלו לבנות גדר והיץ לבלתי נתון את ההשכלה בוא בעירם;
פעולת הזקנים האלה שוא, וכל עמלם להבל וריק; דמיונם כאיש אשר יגדור
את הפרצה בקיר רפת־הבקר אשר לו, אחרי אשר הזאב עומד כבר בתוכה; — רוח־
סערת מדברת מתוך קרב ולב העלמים, ומה יועיל למו כל הגדרים והשמירות
אשר מבחוץ ? . . . פטר מים אחד יהיה לנהר גדול אשר ישטוף שטוף ועבור
על כל גדותיו, ויהרוס בשטף עזו את כל גדריו, רשף־אש אחד יהיה לשלהבת

נוראה אשר תשקף ותגלה כל אשר לו מסביב, וקו-אור אחד יהדור גם בעד חרכים דקים ויבוא בלב בני נעורינו אשר גם חומה מיסות יהושע בן־נון לא תעצור כח לעצר בעדו . . . וקו האחד הזה ימצא בכל עיר ועיר קהלה וקהלה באופנים מאופנים שונים, ומבלי מישים יתגנב לבוא בלב נערינו הלומדים בבתי מדרשות, וגם עיני הזקנים העומדים על המשמר לא יתבוננו בו . —

האם לא ראית, קורא, כי דבר־מה יסתיר העלם בצלחתו מדי לכתו בית־המדרש ? האם לא התבוננת כי כדמות ספר קטן מונח תחת הגמרא הגדולה הפתוחה לפניו ? האם לא הרהבת בנפשך עז לגשת אליו ולראות מה הוא, מה שמו ומה כתוב בו ? — הבה, אלך רכיל ואגלה לך סודו : הוא ספר אחד מספרי השכלה בשפת עבר, או אחד מן ספרי הלמוד בשפת רוסיא . . . האמנם תתפלא, אכן הלא תשוב ותתפלא, הפלא ופלא, כי בחצי מספר הלומדים שמה יראה וימצא דבר־מה כזה תחת גמראותיהם . . . בית־המדרש נועד להיות בית־למוד בישראל ואמנם למד ילמד גם דעת ומזמה לבני הנעורים השוקדים על דלתותיו מבלתי אשר יחושו גם הזקנים באלה .

גם בזאת העיר פלגות, גם בה נמצא הניצוץ האחד הזה, גם בקרבה התגנב קו אור אחד אשר יאמר להאיר לבות בני נעוריה, והוא — „הַגָּלוּחַ". לא לשוא פחדו הזקנים בבוא „הגלוח" להיות מורה בבית־הספר אשר לעברים מאת הממשלה בפלגות, לא לשוא הגידו האותיות לאחור כי הוא יפיץ אפקורסות בתוך בני העיר הזאת ולא לשוא אמרו כי ידיעתו את השפה העבריה וגם את אשר הוא ידע את התורה שבעל־פה, הוא התלמוד, כל אלה „ירעו וישחיתו" עד מאד ויתנו לדבריו מהלכים בלב העלמים ;— אך לשוא היה כל עמלם לגרשהו משם, לשוא גזרו על בניהם כי לא ילמדו ממנו כל דבר ולא יבואו גם בדברים אתו ; גם קל לותיהם כי יתוש „טיטוס הרשע" יבוא באפו וכי כקיץ ירבעם בן־נבט יהיה קצו — לא באו לה, וגם כונתיהם בתפלת „ולמלשינים" כי גם להגלוח הזה יהיה אחרית „ככל רשעי עמך ישראל" שבה דקם ; היתוש לא בא בחוטמו, והכלבים עזי־הנפש לא העיזו ללקק את דמו ; גם ה' לא עקרו, לא שברו, לא מגרו ולא הכניעו — והוא הלך ומשך הזרע בידו ויזרע דעת ותבונה בלבות צעירי פלגות ; מידו באו כל הספרים הקטנים אשר נראה תחת הגמראות ללומדי בית המדרש, מידו החלו האנשים האלה ללמוד גם שפת רוסיא במסתרים, ואך מידו זאת להם כי התעוררו גם הפעם לקול דברי שמואל ויחש לבם תודה לו, ואך פעולתו עשתה כי גם גד בא להזהיר את שמואל מרעתו.

גד בן נפתלי היה טוב לבב עד מאד, חמל מעודו על הענים והאביונים אשר יבואו לבית אביו, ויבקש תמיד מאת הוריו לחמלה עליהם ולרחמם. בלמדו בחדר לא הִצְטַיֵּן בלמודו שכלו ודעתו, אך גם שם התפלאו על טוב לבבו ועל נדיבות רוחו. מן האכל אשר הביאו לו, חלק לרעיו התלמידים ובאהבו

ותום לב התרועע אתם. בידיו נתן אכל להחתול אשר בבית ולכלבים אשר בחצר וירב את האמהות, אם נגעו בהם יד להכותם . . .

—גד, אמר אליו פעם נפתלי בשחוק: — הנה שממית טורפת זבוב!

גד נבהל למראה עיניו וברגלים ממהרות קפץ כאיל על השלחן ויציל את הזבוב וַיַּתֵּר בידיו את קורי העכביש מעל רגליו.

—עתה, הוסיף אביו לצחק בו: — עתה תן נא את פניך לְהֵעָקֵץ מבעלי חיים כאלה . . .

גד נכלם בְּדַבֵּר אביו את הדברים האלה, אך התאושש ויאמר:

—הזבוב הזה יכיר לי טובה ולא תעקץ את פני.

—נער אין־לב, התל בו אביו.

אשת נפתלי שמחה מאד למעשי בנה זה ותחזה עתידות לו י יהיה צדיק תמים בדורותיו, ונפתלי לעג שחק לו ויקרא לו שפן מוג לב.

במלאות לו חמש עשרה שנה ויחדל ללכת אל החדר מלמד, וילך לשמוע לקח מפי „פרוש" בבית המדרש ושם ישב כל היום. וגם את הגלות, המורה היהודי אשר בעיר, שכר אביו כי יבוא על שעה ביום לביתו וילמדנו שפת רוסיא. נפתלי לא אבה כי בנו יהיה בטלן, ובלתי שפת רוסיא הוא לא יהיה כאחד הבחורים הגדולים אשר בארץ, ובלתי הגלוה אין מורה בעיר אשר ייטיב ללמד השפה הזאת, ועל כן עבר ביום על דעת היראים — אשר „בטלנים" קראו למו בשעה הזאת—ייעד את הגלוה להיות מורה לבנו שאדבה נפשו המתעתד להיות סוחר בישראל. בבוא גד ביתה—המדרש מצא שם נערים רבים מעולם זר ומוזר לו, מעולם אשר תמיד הרגיש גם פחד גם חנינה לזכרו, הוא עולם העניות. ויארח גד לחברה עם „הבחורים העניים" אשר ילמדו שם, ברגש שמע את ספוריהם, מצבם ומצב בית אבותם; זה ספר לו כי בבית אביו אין לחם ומזון ועל כן נסע הוא משם למען המעט את מספר האוכלים, ומשנהו יספר כי אם־הורגתו הכתהו כפעם בפעם ויברח מפניה וילך יחידי בדרך ויתעה ביערים עד בואו אל עיר מושב וילמוד בבית מדרשה . . . גד שמע את דבריהם ברצון ובלבו מלא חנינה השתתף בצרתם ויחננם במתנת כסף ויבקש גם מאת אמו כי תתן על ידו מן הבגדים הישנים אשר לו למענם. המורה הגלוה גם הוא עזר על יד רוחו הנדיבה הזאת, ויטע בלבו גם זרע דעת והשכל, ובינה ומדות טובות גם יחד שתל על תלמי לב הנער הזה, ויהי לאיש המודות. ויאהב גד את מורהו וכל דברי „הגלות" היה קדוש בעיניו, ועל־כן שנא מאד את המגיד ובנו בשמעו כי בפיהם מְנֻאָץ כל היום שם מורו־היקר לו, אך הוא לא העיז להגות את הדברים בפיו, ורק בלבו שמר את הדבר.

כשמוע גד את דברי הריבות בין שמואל ובין הרב, וכי שמואל נעצב באחרונה מאד על כי הכלימו הרב בפומביה, חם לבו בקרבו וירחם את שמואל הנעלב הזה. גד לא דבר את שמואל אף פעם אחת אך תמיד שמע תהלתו בבית המדרש, וכעת ראה את גדולתו, ואפו חרה על כי הרב נתנוהו לבוז בפני כ

ל

עם ועדה ; — ומה נבהל לשמוע מפי זלמן יענטעס בשובו הביתה כי הוא וגם אביו יחפצו רעתו וכי גם גיסו דוב קם לשטן לו ויאמר ללכת אל בית שמואל ולהסיתו בחלקות למען ילך ויכשל . . . גד , אף כי ידע כי זלמן הזה ישדך בעדו את הנה בת אשת-הרב, אך לא עלה על דעתו כי בעדו ובעד השדוך הזה יאמרו להרע לשמואל , ועל כן גמר בדעתו ללכת גם הוא לבית שמואל ובמסתרים יגלה את אזנו כי ישמור נפשו לבלתי הלכד בפח אשר זלמן וגם אביו יכינו לרגליו , ולכן בא אל שמואל , אחרי הפרד דוב מעליהם וילחש באזניו את הדברים ההם .

לשמואל נודע הדבר כי האנשים ההם יבקשו להרע לו ורעיונותיו הנוגות הוסיפו לְאַיֵם את נפשו , גם הבירזי נבהל מאד לשמע הדברים האלה , ובדממה הלכו שניהם עד גשתם לפני פתח בית-המדרש .

שניהם פתחו את הדלת וישתוממו לראות את המון העם הנקבצים שמה .

—המגיד ידרוש , אמר שמואל בשפה רפה : — צר לי איפוא כי יצאתי מביתי . . . .

—טוב לשמוע הבלי המגיד מהטות אזן אל מרמת בנו, ענהו הבירזי .

שמואל פתח את דלת ארון-הספרים העומד בבית המדרש במקצוע דרומית מערבית, ויקח משם אחד הספרים וילך לו אל החדר הקטן הבנוי שמה ; והבירזי נגש אל חבר העלמים אשר יעמדו אחורי הבמה ובשפתי לצון יפטירו אחרי דברי המגיד.

גם הבירזי נטה אזן וישמע את קול המגיד מדבר כדברים האלה :

—„כלבים אומרים שיר : בואו נשתחוה ונכרעה , נִבְרְכָה לפני ה׳ עושנו“ — המאמר הקדוש הזה הוא כלו מקשה , הלא קושית-עולם היא : מדוע זכו הכלבים עזי הנפש משתני הקיר לאמר שירה נפלאה כזו ? במה כחם גדול כי המה ישתחוו ויברכו לפני ה׳ אדון כל הארץ ?

—אך זאת היא קושיא ! העיר הבירזי בקול דממה דקה באזני העלמים הנצבים עליו .

—הלא תשמעו הלא תבינו , הוסיף יעקב החתן ר׳ אברהם יהודה , הנה לא ידע כי נִבְרְכָה הוא מלשון בֶּרֶךְ ובאורו השתחויה , והוא יתרגמהו כמו „נְבָרְכָה“ מלשון ברכה .

—כאלה וכאלה נשמע בכל פעם מפי הדרשנים ומגידים , ענה עוד אחד , ומה זה תתפלא ? החסר שגעון המה המגידים ?

אך קול המגיד נהם פתאם לאמר :

—האר״י הקדוש אמר כי האיש אשר ילגלג על דברי חכמינו הקדושים, על הגמרא הקדושה , על הרבנים והגאונים עמודי בית ישראל, ועל כל מה שתלמיד ותיק חִדֵּשׁ ועתיד לחדש — אחת דתו, שמעו נא רבותי ! אחת דתו כי יגלגל ב כ ל ב, בכלב עז פנים כמוהו , רבותי ! . . .

—הה , אוי נא לנו, כי בכלבים נגלגל . . . העיר הבירזי בצחוק : —

אולם אם גם אנכי אהיה כלב לאחר מותי , אז אאחוז בראשונה באזני מפרים פרסה הזה , גם מקברו אוציאנו , וגם אנכי אדרוש אז עליו את הפסוק : „ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב" . . .

—הה , הפריעה אנחת המגיד את לצנות הבירזי :—הה , רבתה בנו תרבית אנשים חטאים , בדור פרוץ הזה רבו כמו רבו המינים והאפקורסים אשר לא יאמינו לדברי רבותינו הקדושים — זכותם יגן עלינו ! רבו מלגלגים על דברי חכמים . . . הוי ואבוי ! בכה נבכה , רבותי ! על חלול התורה , על חלול קדושת ה׳ , על האפקורסות אשר נתפשטה בתוכנו . . . אל תבכו למת, בכו בכה להולך בשרירות לבו , כי לא ישוב עוד לה׳ . . . ואף כי החוצפה יסגי כמו בעקבא דמשיחא, אך מעינם כי רב עדין בן-דוד לא בא , ומחטאתם כי כבדה עול הגלות יכביד עוד אכפו על שכמנו ואנחנו לא נושענו . . .

— בכו בכה , אמר הבירזי בקול בוכים מעורר צחוק : — נבכה בדמעות שליש , מדוע תחשו ?

—עוד תרהיב להליץ ? ענהו אחד העלמים : — הלא גם אבן מקיר יבכה לשמע קול תוכחות זה .

—רבו מאד החוטאים האלה בקרבנו , הוסף המגיד לצעוק בקול גדול : — המה ימותו ונשמותיהם לכלבים אלמים יָשֻׁבוּ , ימותו עוד ואך בצרור הכלבים תצרנה נפשותיהם . . . אולם , הה ליום ! מספר הכלבים הולך ודל ומספר נשמות הרשעים האלה יתרבו מיום ליום . . . עוד כלבים , רבותי ! אין , ונשמות אין־קץ מאנשים רעים וחטאים יביאו מלאכי החבלה דבר יום ביומו . — „מה נעשה ? " שאלו המחבלים האלה . — שני נשמות בכלב אחד ! גזר בית־הדין של מעלה—וישנו ; אולם עוד מעט מוער מספר הכלבים , ונפשות החטאות עוד נשארו בידי המלאכים המחבלים האלה , „שָׁלֵישׁוּ" יצאה הדת מפלמיא של מעלה , וישלישו . . . וכן הולכות ומתרבות הנשמות בכלב אחד עד כי יקבצו עשרה נשמות בגוף כלב אחד . . . „מנין" נשמות , רבותי , בכלב אחד ! או אז ירום הכלב את ראשו , ויאמר : „נִבְרְכָה לפני ה׳ עושנו" כבר יש בי מנין נשמות ואוכל לאמר גם „ברכו" . . .

—תורה נפלאה , אמר יעקב , אך גם המגיד בעצמו אמר תוך־כדי דבור :

—זאת היא „על דרך ההלצה" ; אולם האיש הבלתי מאמין בדברי האר"י הקדוש אשר זכרתי , כי המלגלג אפילו על דבר אחד מתורתינו הקדושה הכתובה בספרים הקדושים על הרבנים והגאונים פארי דור ודור , — יְגֻלְגַל בכלב , האיש הזה בעצמו יגלגל בכלב , רבותי . . .

עוד הרבה המגיד להג הרבה , וחבר העלמים הוסיפו להליץ ולהעיר על דבריו בדממה .

פתאום צעק המגיד בקול גדול מאד :

—כפי האנשים שומה כי אין רע בעולם מאיש צבוע , אולם , שמעו נא רבותי ! גם לצבע מחיר , וגם בעד דברים צבועים ישלמו כסף רב ו
דלת

—מבשרו יחזה זאת, אמר הבירזי בלעגי שפה: — כי מי כמוהו צבוע וכסף רב יצבור במעשי צביעותיו.

—אבל הוא הנהו צבוע לאחר שבע שנים, שכבר נעשה נחש, הוסיף יעקב.

וקול המגיד הולך וחזק:

—גם הצבע במחיר יָקָה, רבותי! טוב לו לאדם שיעשה כל מעשיו הרעים בחדרי חדרים ובפני האנשים תהיה יראת ה' על פניו, מאשר יעשה את כל עלילותיו הרעים ביד רמה! . . . הוי ואבוי! מעולם נמצאו בתוכנו אפקורסים, מעולם היו אנשים אשר לא אבו ללכת בדרכי ה' ותורתו . . . אך אלה היו אפקורסים נסתרים, ולמראה עין לא הכרנום. ועתה, עתה, הה, עתה לא יבוש איש ישראל לעשות את מעשיו הרעים לעיני קהל ועדה, עתה יעיז אחד הצעירים להכחיש בפרהסיא בפומביה בבית המדרש לעת התפלה ביום השבת את כל התורה כלה . . .

המגיד מישך בפיו את דבריו האחרונים למען ידעו הנאספים ויבינו על מי ומה הוא מרמז.

—הלא על שמואל ירמז! אמר הבירזי בהתעוררות: — הן גם הוא בקושרים . . .

—ננקום נא נקמת שמואל ממנו, אחים! אמר יעקב ברגש.

—צדקת, ננקום! ענו כלם פה אחד בקול יותר חזק מאשר דברו עד הנה.

—כן, רבותי! הוסיף המגיד לצעוק בקול גדול: — בפרהסיא יכחישו וילעגו על דברי הרבנים, נוחי עדן, זכותם יעמוד לנו . . .

אך פתאם נשמע קול המולה גדולה מאחורי הבמה, קול העלמים הומיה; לשוא הכה השמש בדף של עור אשר בידו על שלחן הבמה, לשוא הכה המגיד בכבודו ובעצמו בידו על „השטענדער" אשר לפניו במרום מעלות ארון־הקדש, אשר שם יקח עמדתו, — הכל הבל! הקול הולך והומה הולך וחזק . . .

הגבאי רמז אל השמש, והוא החזיר פניו לצד מע ובקול מְצַוֶּה אמר:

—החשו! מה הקולות האלה?

—הלא נעבור זמן תפלת המנחה?! ענו העלמים בקול גדול: — הלא שבת היום, ולנו עוד לבצוע על הסעודה השלישית בעוד יום . . .

—אבל גם הרב איננו עוד, ענם השמש בדממה.

הם חפצו לענות, אך לאשרם נראה גם הרב על פתח בית־המדרש.

—הנה גם הרב, צעקו כלם, מנחה! מנחה! ויחלו להכות בידם בקיר מכה רבה.

הרב לא ידע מה זה, ובקול יראת־שמים אמר בדממה:

—אמנם זמן מנחה הוא. אך מדוע זה תצעקו בקול גדול? . . .

המגיד ראה כי כן ויאמר גם הוא לשים קץ לדבריו.

—יתן ה׳ לנו לב בשר ורוח נמוכה , אמר בקול אשר יורה למדי כי יִסַּיֵּם את דרשתו : — נעבוד את ה׳ בנפש חפצה , ולא נעיז לדבר תועה על גדולי ישראל ורבניו , וִיקֻיַּם בנו דברי הפרשה אשר קראו היום בתורה „ויקרא—א׳ זעירא", „מאן דאיהו זעיר איהו רב" ובזכות זה ובא לציון גואל—ונאמר אמן !

כל הקהל ענו „אמן" בכונת הלב , והחזן ממקום שבתו פתח לאמר „אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה" והעם התפללו תפלת המנחה.

—קץ דבריו היה טוב מאד , אמר הבירזי אל חבר העלמים אשר החלו להפרד ולשבת איש איש על מקומו.

—ומה הטוב אשר מצאת בדבריו ?

—יען כי היה קוֹץ דרשתו והם סגרו את פיו לבלתי ידבר עוד הבלים . . .

ענה הבירזי וילך לו גם הוא לשבת על אחד המקומות.

אחרי אשר כלו היתומים את „הקדיש" שאחר „עלינו" וכל העם החל לשום את פניו ולשאת את רגליו בחפזה אל הדלת לצאת , — הפכו פתאם את פניהם קדימה לראות מי המה האנשים אשר קול דבריהם הגיע לאזניהם מאת פני כותל מזרחי.

שם עמד הבירזי, ובקול שואל ובפנים מלאות תמימות שאל את המגיד לאמר :

—רבי , „תורה היא וללמוד אני צריך", — הן פרשת את הכתוב : „נברכה לפני ה׳ עושנו" מלשון ברכה, והלא „רש"י והמצודות" יפרשוהו מלשון „וַיַּבְרֵךְ את הגמלים" ?

ובדברו פתח את ספר תהלים לפניו.

—בדרך דרש, ענה המגיד אשר לא הבין כי להלץ בא ויקמט את מצחו : — נוכל לפרש פסוק גם לא כרש"י .

—הן אמרת כי טוב צבוע מן אפקירס בגלוי , פנה גם יעקב אל המגיד בשאלה : — והלא בספר „חובת הלבבות" מפריש אמור : כי „יש יתרון לעובדי גלולים על הצבוע בארבעה פנים, ?

ויפתח גם הוא את ספר „חובת הלבבות" לפניו .

—מדוע זה באתם לקפחני בדברים ? אמר המגיד וירעם את פניו : — הן אחת אמרתי , אין משיבים על הדרוש , על דרך המוסר נוכל להגיד גם לא כבעל „חובת הלבבות" אם השעה צריכה לכך . . .

— ואנכי איש פשוט הנני , העיר זלמן יענטעס : — ולא אבינה לדעת : הן על דרך הפשט נוכל לפרש לא כרש"י, ע׳ דרך המוסר נוכל לאמר לא כבעל „חובת הלבבות" והאיש אשר לא יאמין בקבלת האר"י יגלגל בכלב ?

המגיד הפיק לענות דבר, אך יעקב הפריעו.

— ולי ידעתי, אמר בקול רם : — הכי גם הרמב"ם וכל גדולי ישראל עד הגאון בעל „נודע ביהודה" בימינו אלה אשר כלם לא האמינו בקבלה ויאמרו להרחיקה מגבול ישראל—הכי גם כלם יגלגלו, חלילה-וחס , בכלב ?

המגיד ראה כי נפל בפח, וכי העלמים האלה באו להבאיש ריחו בעיני העם, פנה גם הוא אל התשובה האחת אשר היתה ואשר תהיה תמיד ככלי-קיב לכל איש מתוכח בעניני אמונה, בעת כי לא ימצא לו מענה נכונה:

— כלכם תריבו אלי, כלכם הנכם אפקירסים! צעק בקול גדול.

העם הנשאר בבית-המדרש לטש עין-זועמה על העלמים האחדים אשר עמדו שמה.

„אלה מחריבך ישראל! חשבו בלבם, אך אלה האפקירסים יעכבו את ביאת הגואל״.— שלמה תחכמוני היה האחד אשר שם לב להבין את הדבר, הוא ראה ויתבונן כי דברי שמואל עשו פרי בלב בני הנעורים, ואך על כן יאמרו כעת לנקום את נקמתו מאת „המגיד״ אשר רמז עליו בדבריו.

— אל נא תריבו, אמר בתום לבו: — המשפט לאלהים הוא.

העלמים לא ענו דבר, כי יראו מחמת המון העם, אשר בניהם היו גם אבותיהם וחותניהם. אך זלמן הביט בלעג בפני המגיד.

— אחשוב לצדק כי גם על דרך הדרש, גם על דרך המוסר „הכעס מדה מגונה היא״, אמר אליו בצחוק גלוי: — שן-זאב יועיל אך לילדים קטנים לא לאנשים כמונו היום...

המגיד לא ענה דבר, ויפן וילך לו.

— הנני ללכת אתך, רבי! אמר זלמן בצאתו גם הוא אל הרב: — לבצע בביתך על הסעודה-השלישית.

— בוא ואקרבך כאורח-הגון, ענהו הרב.

יב.

שדוכים לשיטת השדכנים.

האמנם כי צחוק-קל יעבור על שפתי הקורא בשמעו הפעם מפי: „שיטת השדכנים״, — היש שיטה גם לאלה? ישאל לתומו, הכי גם אלה אשר „יקרבו קיר אל קיר״ על דברת העם, אשר אבן-הפלוסופיא בידם להפוך כרגע אשה בלה-נאופים לעלמה רכה בשנים ורבת החן, או ללמד לנער בור את כל התורה כלה על רגל אחת, הכי גם אלה יעשו את מעשיהם — זר מעשיהם, בשיטה? — כן כן הוא, אענה; „הדבר אשר יֵעָשה בלי סדר ומשטר לא יִגָּמר בכי-טוב״ גזרו אֹמֶר חכמי דור ודור, ואם עינינו הרואות כי רוב האנשים יחיו את נשותיהם „בסמן טוב ומזל טוב״ אך על פי דברי השדכנים, — הלא גם סדר וגם שיטה למעשיהם.

ראשית שיטתם היא: כי אין כל שיטה בשדוכים, והיא לבדה דיה להסיר כל המעקשים מדרכם. אולם גם בלעדי השטה הכוללת הזאת ישנם גם כללים אחרים וחקים מעטים אשר ישמרו לרגלי עבודתם: חק הוא לאיש זקן ועשיר כי „ישא למזל-טוב״ בתולה ענוה ממשפחה נכבדה (ואיה

המשפחה הבלתי נכבדה בפיהם ?) , ומשפט הוא כי בתולה בת „נגיד״ *) אשר מום בה : עורת עינה האחת, חרומה, פסחה, או גבנונה, כי תנשא לאחד מן „הבחורים-העניים״ אשר יתעלה בלמודו ואשר יהיה בפיהם „לעלוי מאד נעלה״; וחק וגם משפט הוא כי לא יתחתן יחסן ביחסן ולמדן בלמדן . הן אך מעניים תצא תורה ויחוס באביונים ימצא , — ומה יעלה ביד המזוג זוגים כאלה ? עני בעני כי יתחתן והיה כסף השדכנות חמשה שקל כסף ולעמל אין-קץ, על-כן חק ומשפט שמו להם לתת את המיוחסת לעשיר בן-בוז-משפחות, ואת בן-התורה לבת נגיד ועם-הארץ, ויהיה „גם הזאב שבע גם הכבשה תמימה״.

השיטה הזאת לא נכחדה גם מאת זלמן יענטעס וישם לדרך השדכנות פעמיו על-פיה. הוא ידע כי דברים בין חנה ובין שמואל, ידע כי שמואל מצא חן בעיני הרב ואשתו (בטרם עוד התפרץ הריב הזה) , ואם-כן נקל יהיה לו לחבר את הצעירים האלה, ולהביאם בברית ; אולם מה יתן לו שדוך כזה ? על-כן פרד בין הדבקים האלה ויאמר לתת את חנה לגד בן נפתלי לאשה, ואת שמואל לאיש לאסתר בת שלמה תחכמוני. הן אמנם מצא לו מכשולים קטנים בדרכו : לאה אם חנה ושלמה אבי אסתר שניהם אמרו בשם בנותיהם כי ההתנים לא מצאו חן בעיניהן . . . אך איש אשר יטה אזן לדברים כמו אלה לא עוד „שדכן״ יקרא , וזלמן חפץ להיות שדכן גבור ציד בארץ .

והלא עיניכם הרואות, קוראים נכבדים, אשר תמאנו לתת צדק לפעולות זלמן , כי השעה שחקה לו וכי שמואל בא בריב-גלוי את הרב, וגם זלמן לא טמן ידו בצלחתו ולא עבר על המקרה הזה כבלי-משים, בבקר שלח איש עתי כי יקשה את לב שמואל , ובערב הוא בא לבית הרב להזק גם את לבו בריב הזה למען לא תעוז עוד חנה להמרות את שיטתו ולקחת את לב שמואל.

*　　*
*

הנה ישבה בחדר-המטות אשר בבית הרב בודדה וגלמודה. אור הערב לא עצר כח להאיר את החדר באור בהיר ונראה אך כמו מלאהו ענן וערפל אשר יביא גם עצב עמו. לבנת השלג , הנראה בעד החלון, נִדמה גְדָמָה כתכריכי-מת ומראיתו הלבן עוררה תוגה ויגון עתה,למרות תעודתה להיות אות היקר והשמחה. חנה ישבה וראשה תמכה בשתי כפות ידיה אשר נתנתן על השלחן הקטן העומד שמה, מחשכת הנשף לא נראה תמונתה ואך כפסל מעשה חרש,סמל דמות האבל והיגון, היתה תבניתה.

נורא מאד היה המחזה , אך נורא ממנו היה לב חנה. מלחמה כבדה התפרצה כעת בקרבה, מלחמה אשר עז בידה להכות לרסיסים לב עלמה רכה

---

*) התואר „נגיד״ יתנו יהודי רוסיא לאיש אשר רכושו לא-רב והוא כמו ממוצע בין עשיר גדול—אשר „גביר״ יקראו לו, ובין „בעל-בית״ — איש אשר מסחרו יתן לו לחם לשבעה.

וענוגה כחנה ; שני רגשות מתנגדים התאבקו ויתרוצצו בלבה : מעבר מזה אהבת-אם ויראת כבוד אב-חורג רב זקן ונשוא פנים, ומעבר מזה הצלת נפש ידידה ואוהבה שמואל , אשר יאהבנה כנפשו וגם היא לא מצאה לה ידידים ורעים בפלגות בלתו.

„הה, השבה בלבבה, לא אוכל לשות עצות בנפשי מה לעשות . הנני יודעת מאד כי עלי עתה להציל נפש שמואל מרעתו , וכי טובו בידי, אך עלי לשמור גם כבוד אמי ואישה . . . הדברים אשר שמעתי היום מפי הזקן והמגיד יצוו עלי במפגיע ללכת לבית שמואל ולספר לו את אשר יחשבו עליו ; אך אם אעשה את הדבר הזה, והיה כי יראוני אנשי העיר וסקלוני באבנים וגם את שם אבי המת ואמי החיה יבזו ויקללו . . . יקר אתה לי שמואל מכל הון, נפשי אתן תחתיך, אבל כבוד אמי ידרוש ממני בחזקה כי לא אנבל גם את שְׁמָהּ • • • אם כה ואם כה צר לי מאד" . . .

ברגעים האלה באה אמה החדרה.

— מה לך, הה, בתי ?

— אין דבר, ענתה חנה בשפה רפה : — יד העצב גבר עלי . . .

— בואי נא הביתה, וסעדי את לבך . . . שם גם זלמן יענטעס , הוא הלא איש אשר לצון המד לו ובחברתו יפוג העצב מלבך .

— לא אלך, אמי, ראשי יכאב מאד . . .

— הלא גם בבקר לא אכלת כל־מאום ? . . בואי , בתי , בואי נא , אמרה לאה בתחנונים : — מדוע תחללי לי גם את שבותי ומועדי ?

הנה לא ענתה דבר גם לא קמה ולא זזה ממקומה.

— מדוע לא תסבי גם אַתְּ לאה לאכול אתנו ? אמר הרב בבואו החדרה גם הוא :— וגם אַתְּ חנה תשבי כל היום בודדה ועצובת הרוח . . . הלא שבת היום גה' . . . בואי ושבי על יד השלחן .

— בואי, בואי, בתי ! אמרה גם לאה אחרי אישה בקול אהבת-אם .

— הכי נאספתם כלכם בחדר ההוא להערים סוד עלי, צעק זלמן יענטעס מן הבית : — אם כן שבו לכם שם ואנכי לא איעף ולא איגע לאכול גם לבדי את כל אשר על השלחן . . .

צחוק עבר על שפתי הרב ואשתו,אך לא על שפתי הנה.

— השאיר לנו כזית להם לברך עליו , אמר הרב בלצון וישב אל הבית : — לכנה גם אתנה, לאה וחנה , נשמע קולו מבית .

לאה אחזה ביד בתה אשר הלכה אחריה בלי חמדה.

— רוח מבינתי צר להבין את תולדות הימים האלה , אמר זלמן בעת האוכל אל הרב : — הנערים והעלמים המה עזי נפש והזקי מצה עד כי תסמר שערות איש לשמוע גם את דבריהם.

— הלא כבר אמרו התנאים הקדושים ברוח קדשם : „בעקבא דמשיחא

הוצפא יסגי", והאותות הכתובים שמה כתומם באו בימים האלה... הלא כבר הגיע „ערב שבת בין השמשות" *).

— אפס כי גם בעיר קטנה כפלגות, אשר בעזרת ד' עוד תורה בה, ואנשיה המה יראים ושלמים, וכי גם בה ימצא עז-פנים אשר יעיז לדבר כאשר דבר שמואל היום בבקר,— הלא גם על דעת התנא לא יכל לבוא...

לחנה אשר ישבה על השלחן כנדהמת, לא אכלה מאומה רק העמיקה בתוגיון נפשה, לה היו הדברים האלה כגרגרי מלח הנפזרים על מהץ מכה רבה. נפשה התחלחלה מאד וכל עצמותיה רעדו מזעם, מעיניה, אשר לטשה בקצף על זלמן המדבר, התמלט מבט-אש עד כי גם זלמן נבהל כמעט.

— הטרם תדע כי יד הגלוה בכל אלה, ענהו הרב ויאנח כאיש המשתתף בצרות הכלל: — לא לשוא נהמתי בבואו, לא לשוא נבאתי להם כי מינות רב יביא בעיר...

— צדקת, רבי!... אולם הידע רבנו כי גם „הגוי" הזה יגלח את זקנו על פי דין תורה?— הוא יגלחנו בסם...

— בסם? היתכן?

—בְּתַם־לֵב הנני אומר, ענה זלמן בצחוק גדול אשר הבריח כמעט גם את הרב גם את לאה (אף כי לא הבינה את ההדוד הזה) לצחוק אתו.

— הה, אך הגלוה הזה היה בעוכרי נערינו, אמר הרב בקול יראת האלהים אחרי עת מצערה: — אמת בפי הגמרא הקדושה „לשמ־ך מאשה זרה — זו מינות", כי גם צעדיה שאול יתמכו, ובכל זאת ינהו בני הנעורים אחריה... הה, הרבה הגלוה להשחית את לב עלמינו, הרבה להלך כפרי מליצה לכל איש ותרב הפרצה בעיר ולאפקורסות אין קץ...

— מי הוא הגלוה הזה? שאלה לאה בתמימות.

— הוא הגלוה... האפקורס... דבר הרב בכבדות.

— מה מעשיהו ומה שמו?

— ימה שמו וזכרו, ענה שנית הרב ויניע בידיו בחזקה.

— הוא הנהו מעיר ווילנא, ענה זלמן בראותו כי מענה הרב לא הפיק רצון מאת לאה: — הוא כלה שמה הק למודו בבית-מדרש-הרבנים ושלוה הנה — זה כשתי שנה, להיות מורה בבית-הספר בזה.

— ומה שמו?

— הרשעים האלה יַחְתִּי [illegible] יחלה, ובחפצם כי לא ירקב שמם, על כן יסתירוהו [illegible]

---

*) לרגלי המאמר האגדי: „ש[illegible]
השנים האלה אשר המה ד[illegible]
אשר יומו אלף שנים, ערבו[illegible]
„חד חריב" — שבת שבתון ל[illegible]

משפחתם , — בבטחונם כי החסידים והצדיקים אשר היה בה לא יתנו שמם להִמָּחוֹת . . .

— הלא טוב תדרוש, אמר הרב בצחוק-קל.

— ומה שם משפחתו ? שאלה לאה אשר קצה נפשה בדרשה אשר הללה הרב.

— מה לך, אשתי, ולשם הרשע הזה, אמר הרב בקול יראת-שמי : — הלא מְלֻמֶּדֶת אַתְּ וידעת כי „שם רשעים ירקב" . . .

פני לאה הביעו אי-רצון

— שם משפחתו הוא אחד המשפחות הגדולות בישראל, אמר זלמן: — שם משפחתו הוא : „אפרת".

— אפרת ? שנתה חנה באזני אמה בתמהון והשתוממות רב , גם לאה התעוררה לשמע השם הזה וכאמה כבתה נשקעו בהמון רעיונות.

אך זלמן זכר פתאם כי לא בא הנה לעורר זכרונות נשכחות ללאה וחנה, רק חדשות אשר יהיו ברוח פיו בימים יוצרו יאמר לבצע , על כן הפריע את הדממה הקטנה אשר שררה על השלחן.

— דבר לי אליך, רבי, בעזרת ה' שמתי כל המעקשים למישור . . .

— הנה, אמר הרב בתור מענה על דברי זלמן : — בואי נא להחדר אמך על רגעים מעטים, כי דבר לי עם האיש הזה .

דעת לקורא נקל כי הנה לא המרתה את פי הרב, וכהין מקשת התפטרה מאת השלחן אשר ישבה עליו שלא-ברצונה, ותשב לחדר השני בלוית מחשבות חדשות.

לא לשקר הבטיחה אמה כי על שלחן-האוכל בחברת „זלמן הליץ" תפוג העצבת מקרב לבה. אמנם כן היה, ואם כי לא נוכל לדעת אם לצנות זלמן או שנוי מקומה וחברת האנשים בכלל פעלו עליה, אבל נודע כי תוגתה הראשונה נחה מעט, ומחשבותיה הרבות אשר מטורפות ומסובכות עלו אז בראשה, שבו עתה ותהיינה לרעיונות איש-מחשב-הרכו ובנחת בסדר ובמשטר היו עתה. אפס כי באחרונה שנה גם זלמן להומו את כל מהשבותיה על דבר שמואל, ובלי-צדיה עורר לה זכרון איש אחד אשר חשבה כעת אך על אודותו.

לשם „אפרת" היה אמנם [illegible] כרגע את כל מחשבותיה
[illegible] הלך אתה וישאירו תֹּר-נִפְּר
[illegible] טוב רואי, וכיפי פניו כן
[illegible] מבחרי התלמידים בבית-
[illegible] בווילנא, ותמיד קבלוהו
[illegible] הלוכותיו, דברה אתו בלב
[illegible] השתעשעה בחברתו מאד
[illegible] הוא על ידה למקרא מכל
[illegible] ת חמש-עשרה שנה ותיף
[illegible] כי האנשים ותדע גם

א ה ב ה. בכל לבה ונפשה אהבה את נַעֲוָה את אפרת. בלכתה פעם בנשף בערב יום־קיץ לשוח אתו בגן־הפרחים הסבה היא את דבריה על דבר האהבה בכלל, למען תבוא על־ידה לספר באזניו את עזוז אהבתה לו; — ומה נבהלה פתאם בשמעה מפיו כי הוא יריב את האהבה, כי „חסר דעת הוא האיש את באחרית המאה התשע־עשרה הזאת יהגה אהבים", וכי אין בדעתו לקחת לו אשה כל הימים... הנה נדהמה מאד לשמע דבריו אלה, וכמעט נפשה יצאה בדברו אליה ותשב הביתה עצבה ומרת־רוח מאד. כשמוע אפרת את הדבר הוקיר רגליו מבית אביה, למען לא יוסיף להדאיב את לבה אשר „רוח הילדות משחקת לפניה". אפס כי הדאיב את לבה בכפלים במנעו רגליו מביתה; הנה הגתה נכאים כל היום, שאלה את כל רעיו כי יספרו לו את האהבה העזה אשר תאהבהו, וישאלוהו מדוע זה חדל לבוא? ואפרת ענה כי באשר הימים ימי־נסיון בבית־הספר, ובקרב הימים האלה גם לו לעמוד למבחן־בולל בלשבה השמינית, לכן אין עתותיו בידו לשחר את פניה; הנה קבלה את המענה הזאת באמונה וכתום־לב. כירח ימים עבר ואפרת כלה את נסיונותיו ונבחר להיות מורה בבית־הספר אשר בפלגות, ויסע אפרת מווילנא מבלי קחת ברכת־הפרידה מאת בית אבי־חנה, אשר קָבַע התהלך שמה, למען לא ישוב ויעורר רגשות הנה אשר השכבם לדמיונות. הנה לא ידעה בנסעו, ותמיד כל הימים הכתה על בואו בכליון עינים. בין כה וכה חלה אביה ויפול למשכב, מחלתו גברה עליו מיום ליום, ועוד ימים אחדים — ויגוע ויאסף אל עמיו. הימים האלה לא נתנו להנה להגות אהבים, או לבקש את מאהבה אפרת. אחרי עבור ימי אבל אביה שמעה כי אפרת נסע מזה, ולא ראה את פניה טרם דפרדו מאתה ותתקצף מאד, אך בכל זאת לא מתה אהבתה בלבה ופעמים לא־מעטות חשבה כי לו ישוב אפרת אליה כי אז סלחה לו גם על חטאו זה. ברבות הימים באה גם הנה פלגותה, ואז בשבתה בדד בחדרה זכרה את אפרת ותתאו מאד לראותו, אך לא ידעה כי גם הוא בפלגות, ומה השתוממה לשמוע מפי זלמן כי הוא המורה בזאת העיר.

„גם אפרת פה!" חשבה עתה הנה בשובה להדר־ה, — „מה מאד ישמח לבי מדי אראהו ואשמע שנית צלצל קולו הערב! נפלאים מעשי המקרה הזה. בפלגות אשר אמרתי: מי לי פה? אשר דמיתי כי אין אף נפש אחת אשר תישר לפני ואשר תהויש גם הותי — פה בפלגות מצאתי את שמואל וגם את אפרת... החי בין החיים לא יקר ערכו, חשבה עוד אחרי אשר עברו רגעים אחדים בהמון מחשבות מבלבלות, — אולם אם בחצר־מות בין קברי מתים יצעד גבר חי, או יֵקַר מאד ואז נודע חין ערכו; פה בפלגות אם אקנה לי חיים נעימים בין אוהבי ומכירי אלה, אך פה ארגיש נעימות החיים ועדניהם...

לאזניה הגיעו פתאם דברי זלמן בחדר־האוכל, והקול העיד כי ידבר גדולות ונפלאות; ובאשר כי ידעה מאד כי בדבר שדוך למענה יאריך שנו זלמן בלשונו, כי הלא אך לזאת ישלחה הרב מאת השלחן, כנהוג, על־בן הטתה אזן ותשמע את קול זלמן אומר בכל פה:

— הלא כבר מלתי אמורה כי הישרתי כל המעקשים ו ה ג ב י ר התרצה לכל דברי . . .

— אבל הן גם אנכי כבר אמרתי , שמעה קול אמה עונה : — כי בתי תמאן , היא ראתה את פני החתן בהיותו בזה ותאמר כי תכלית שנאה תשנאהו .

— רב לך, לאה, הפריעה קול הרב :— רב לך לשנות דברי נערה אין-לב. אהבה ושנאה שייך רק במאכל ומשתה, אנכי אוהב בשר מבושל והשני יאהב צלי, או כי אנכי אשנא מעורי את החמאה והשני יאהבה ; — לא כן , החתן וכלה, מה להם ולאהבה ? יתחתנו יהיו לבשר אחד ויהיו כאשר יהיו כל בני האדם על הארץ . . .

„הא לך משפט ישר על האהבה ! חשבה חנה אשר התאפקה משחוק,— משפט והגיון נחמד מאד ! . . . ובכח המשפט הזה יאבו לתת איש לי כחפץ לבבם — לא , היה לא תהיה !

— אמת בפי הרב, שמעה את קול זלמן מדבר שנית :— תהיה נא לו לאשה ותאהבהו. ואם־כן הדבר נגמר, ועל-כן אלך ואגיד לר׳ נפתלי כי יתעתד לליל-התנאים . . .

„לא תקום ולא תהיה ! החליטה חנה ברעתה, — בדבר הזה אאסוף שארית כחי ואלחם בעד חָפְשִׁי . . .

— חנה ! הגיע פתאם לאזניה קול הרב בקראו לה :

„על דבר החתן הנני קרואה, השבה בלבה בקימה ממושבה, להגיד דעתי אם מצא חן בעיני . . . אגיד ולא אבוש , אגיד למו בפה מלא כי לא אובה . . .

— תני לנו מים אחרונים ונברך, אמר הרב, כבר אתא ליל , תני מהר .

לא אלאה עוד את הקוראים ללכת ברגלי זלמן הלץ , אשר הלך אחרי צאתו מבית־המדרש אחרי תפלת „מערב״ לשתות טהע בבית שלמה תחכמוני , לא אוסיף להשמיעו את דבריו אשר הלל על אחת שבע ונשא עד לשמים שיא ערך שמואל , כי אין על עפר משלו וכי אין טוב ממנו להיות איש לאסתר . . . כי הלא ידענו את כל אלה זה כבר , אך זאת אגיד כי בעת אשר זלמן דבר טוב על שמואל בבית תחכמוני , בה-בשעה הגה עוד איש אחד טוב על אדותי לא בפה כי אם במכתב .

חנה חשבה אחת לאחת את כל החדשות אשר שמעו אזניה ביום הזה : זלמן גמר את דברי השדוך בינה ובין גד, שמואל רב את הרב ויגרש מבוא הנה ועוד יחשבו עליו מחשבות לשבור לו מטה לחם ולהחרימו, גם אפרת הנה פה , וכאשר שמעה יאמרו לעשות גם לו רעה. ותחשוב מחשבות גם היא להציל אותם, ולסבב את פני הדבר כי תתראה פנים את אפרת. אחרי אשר העלו נר בבית לקחה לו גליון גדול ותערוך מכתב, אשר אמרה להסגירנו ליד שמואל.

תם החלק הראשון.

משפט ספרים חדשים

„נתיבות ציון וירושלים. יפלם נתיב לכל אחינו הנפוצים בארבע קצות הארץ בדרכי ציון וירושלים ויראה לכל איש את תואר ותבונת העיר וסביבותיה מצבה ומעמדה ומצב העם היושב עליה החמרי והמוסרי ככל חקי הטאפאגראפיע כו' מאת אברהם משה לינץ. חלק ראשון. ירושלים תרל"ו.

בעת הזאת אשר אנשים רבים התעוררו לנחם אבלות ציון, ולשום מושבות בערי יהודה לבני ישראל, בעת הזאת אשר נדיבי עם אלהי אברהם ישתדלו בכל עוז לחונן ולכונן את עפר ארץ ישראל הנעזבה, בעת הזאת נעים לנו לראות מעשי המחבר הזה, בספרו נתן לנו ידיעה ברורה ושלמה ממצב ירושלים ההרים והעמקים הסובבים אותה לכל פרטיהם. ראוי ונכון לכל איש מבני עמנו לתמוך ביד המחבר הזה (החפצים בספר הזה יכתבו עלו שם המחבר בירושלים) בכדי שיהיו לאל ידו להוציא גם את החלק השני מספרו זה, וראוי ונכון למחבר כי יטיף אמריו גם על מצב אחינו בני ישראל בירושלים בפרט, דרכי חייהם, מצב עשרם, מצבם הרוחני, סדר חלוקת הכסף וכדומה אשר כל אלה חמה בעתם ובזמנם להגלות כהיום. נקוה כי בחלק השני ידבר על אודות הדברים האלה.

„הפחד בלילות. שני שירים ליל יום־הכפורים וליל הושענה רבה. מאת יצחק בן־מאיר גאלדמאן. ווארשא תרל"ו.

(מחירו 30 קא"פ — להשיגו אצל ה' א. י. שאפירא בווארשא).

שני השירים האלה נכתבו בשפה ברורה ונעימה. גם המה על השירים ההולכים לרגל הזמן יחשבו, לתאר את דרכי בני ישראל המתנגדים והחסידים למיניהם. רב עונג שבענו בקראנו אותם כי השכיל המחבר לעשות. מי יתן ויוציא המחבר הזה לאור גם יתר שיריו כאשר הבטיח לעשות.

לא למותר נחשוב להזכיר כי גם פני הספר יפים עד למאד. זה כבר לא ראינו ספר נדפס בכליל יופי כמוהו גם הדפוס גם הניר נפלאים ומהדרים עד למאד.

אגרת אוכרת נפש

לבוב יום ג׳ פ׳ עקב לסדר ואהבך וברכך וירבך שנת תרל״ו לפ״ק.

אגרת שלוחה לאחי השלם במעלות ובמדות תרומיות איש יקר הערך הכם ומשכיל תורני ומופלג בכל תושיה לו עשר ידות מוה׳ יהושיע דארנצוויג נ״י לעד, בעת נסע לבקר קבר אבי המנוח הרב המופלג תם וישר ירא אלהים ספיר גזרתו מוה׳ אברהם יואל דארנצווייג ז״ל. אשר זה עשר שנים הנך לאור באור החיים במדינת בעהמען ומנוחתו כבוד בעיר קעניגסבערג תנצב״ה. —

אחי מחמדי ! פה עמוד אתי והתבונן איך נפשי עלי תשתפך, החרש ממני ואדברה במר נפשי , מעי רתחו בקרבי לשוני לחכי דבקה מרוב המכאוב אשר יציק רוח בטני וימלא חדרי לבבי . — והנה מצאנו בתכונת הנפש אשר אם מלאה דבר עצב או דבר פלא אז יקישה על האדם בעל הנפש לפרט מהות הדבר איך ומתי היה , רק יתפוש הרעיון הראישי הכולל הכל ועליו יסוב ענין ועצם הדבר , אך בהרגיעו מעט תחלש הפעולה הזאת , אז ילוו אל הרעיון הראשי רעיונות אחרים הבאים מכח ההשקפה שבנפש ואז יוכל לפרוט הענינים באר היטב באמצעות דבור השכלי כידוע לחכמי הנפש. לכן הסכת ושמע אחי אדברה וירוח לי . —

אומרה לנפשי שעו ממני שעיפי שמחה ! הכו שרעפי ששון ! אל תשימו מעצור לרוחי מלשפוך יגוני עלי גליון, אל תדמו כי אלכה לי על שדי חמד וגני עדנים להתעלס בטבע העדינה , מנועמה להתענג , ומדבשה להניק , לא אל נוה שאנן תדרוך רגלי לראות המנוחה עם שכיות המדתה , לשבוע מרגעי חמד ועתותי מרגוע , לא אשים פעמי אל ארץ רוכלת עמים אשר כנעניה נכבדי ארץ המה , והיי עושר ואושר יהיו , על חיל והון תועפות הכסף וזהב שבא אשר צברו כחול ימים , רק אחרי אחי מחמד נפשי , אשר ענות חן ותפארת אדם יעטרוהו אלכה ארוצה הפעם , ההולך מעיר לבוב להתנודד בארץ בעהמען , רגליו יכתת לנסוע הנגבה , יסע מביתו ואהלו לארץ רחבת ידים, אל מקום לא נודע לו מתמול שלשום ומה זאת אם תשאלני נפשי ? אנה פניו מועדות ? למה יעיף כעב קל על רכב ברזל כיום תמים בלי השקט ומנוחה ? האם לעשות מקנה וקנין ומסחרו לסחור נפשו ערגה ? או לשמוח עם חברת מרעים אלי גיל ? אכן למה זה פניו חורו ? איך ברגע צעדו צעד בגבול ארץ בעהמען המבורכת שפתותיו הלבינו ? לחייו אשר אדמו מאודם עתה כלבנת הלבנה מראיהן ? למה הוריד ראשו לארץ ולבו סחרחר ? למה גוו ידכה ישוח מעוצר רעה ויגון בעת

יביט מרחוק כר נרחב כב״ת ארץ פראנצינסבאדה ? מדוע קמו עמדו דמעותיו בגלת העינים ? מה זאת ראה ? מה זאת הקשיב ? הן התולדה בעטרתה שעטרה לה אמה יראה שמה , שושנים ופרחים אדמו פניהם מפנינים , דשאים וצמחים נחפו בירקרק חרוץ יכסו המקום אשר עיניו צופיות לבוא , ולמה רוחו נכאה ? ואגלי דמע כחרוזים יתגלגלו מעל לחייו ? אך את נפשי למה ממני תעלימי עין ולא תתבונני על פלג דמעותי אשר יפרוץ כזרם מים כבירים ? למה תתמהי על אחי וזעקת שברי לא תבוא באזנך ? האם כידו לא נגע ללבבי פנימה ? ויגונו לא יגוני ? ראי נפשי אח יקיר לי לאט לאט אל מקום הקברות יהלוך , שמה ישים פניו נוכח אבן המצבה אשר מעמק הרפאים מתוך האלונים נשקפת , תחת גדישה נזר זהב ינוח מישבץ במשבצות זהב ראמות וגביש ; ועליהם זוחלי עפר ירחשו , וחשבת אדמה עוממת זהרם , הנזר ! הוא אבי צפירת תפארתי הודי והדרי אשר מצא מרגוע שמה מתלאות ופגעי חייו , זה עשר שנים אשר השליך מעטה חומרו בארץ נכריה נעזב מבניו מהמדי עיניו קרוביו ואוהביו , בין אנשים זרים נפישו הפיח , לא ספדו על אב יקר מיקר ויהלום, לא עוררו עליו קינה ונהי , זה עשר שנים חלפו מעת גוע ואיננו , איננו ? הן אראה בהצר מות תמונת אבי חמדת חייתי , אחזה פניו כפני מלאך אלהים , מן שחת-בלי עלה יעלה , עיניו כעין הבדולח לטוהר, כשן צחר גלילי אצבעותיו, אראה איך ממחשכי ערפל ישלח ידו לשאול לשלום לבנו בכורו , אשמע איך אחי מדבר ממלל עמו , בוא אלי אבי ! אחבקך אנשק עפר רגליך , אסגרך תחת סגור לבבי , אענדך עטרה לי כבודי ומרים ראשי , חי חי הנך אבי פנים אל פנים אחזה אותך — אך היהיה ? הילבש עור וגידים עצמות ובשר אחרי בלותו ? האם גם יתר הרפאים מתי עולם מאדמת עפרם הקיצו ? מה זה דברתי חלמתי חזיתי שוא , אך רוח דמיוני מלל עד כה בקרבי , איכה אבי הן בקבר בבדי שאול שכת מנוחתך, שמה תשתרע עד רובי עפרך , על אדמתך יבקיעך בנך ראשית אונך, דמעותיו ימהל ברסיסי טל אשר כפנינים נהרזו על גבעות השושנים, בין שקתות גזעם תמסנה כדונג ותשפכנה כמים , גם בכי בנך בן זקונים הביא בידו לשפוך אותו על אדמתך , להשקותה ולרוותה למען תוציא פרח חמד וכוסו כום יגון יהי ולבכות לפניך עד קץ הימין, לאות כי בניך יזכרוך עד ישובון אליך . — אחי אחי ! אשר תדרוך על רגבי קברת אבינו עמך אדדה להונן לרצות עפרות הגל אשר לעצבון נפשנו תחת רגביו ינוח הדרנו , להשתחוות עמך על אדמת קודש ולשפוך צקון לחשי לפני נפש אדוננו . אעורר אתך אבל כתנים על ראש מחצבתנו , אספוד לספיר ויהלום אשר אספו ננהם ואורם נדעך במשאון ; עלי חוטי ועורקי הצמחים מאירות כספירים מדותיו הנחמדות , בכום השושנה ובגביע הדודאים אהבתו לאלהיו תתראה, בצמחי האדמה אשר כאגמון ראשם לארץ יורידו ענותו ויראתו לאל אלים יחזה העובר , האוכל התאפק ? האוכל תת פוגת לבכי בת עיני לבל תעשש בעת זכור אזכור עתותי קודש אשר הקדשתם אותם לי אבי ? לנהלני לנהני במעגלי צדק, להעלותינו על במתי החכמה . ההה ! קפאו דמעותי בהמבוע והשליכו קרחם

לחדרי לבבי והיה לנציב קיח ולא יוכל למוש ממקומו — — מדי אזכרך אבי ! מעי חמרמרו, נפשי עלי תהמה בהעלותיך על זכרוני, עורי נפשי ! סעי עם אחי, עלי לדרוש שלום נפש אבי אתך אתרועע ואם לא ברגלי, בעשתונותי עלי ועמם נהי נהיה, הנה יום אחד בשנה אשר בו אבדתי כל חייתי ואיך אהי כמחריש ? — אך מה אעשה, אם ממרום קול קורא אלי נַחֵם נַחֵם מ׳נ׳ח׳ם ! גם לאחיך תטיף מלתך ותנחם אותו מרגזו ויגונו, כוס נחמה תשפוך ללבה הבוער בלבו — לכן אחי הט אזניך לדברי אזון מלי אולי יעלו לך תרופה, מְנַע נפשך מתוגה ויגונך שכח ; הן זאת מפעלות שדי ! מי יוכל לעלות במתי שחקים ולהוכיח עמו על פעולותיו אשר יפעל עלי תבל ? אם יצוה מי יעמוד לנגדו ? אם יחלוף מי יאמר לו מה תעשה ? כי היוכל אנוש אנוש לבוא בסוד אלוה להבין מעשיו ותחבולותיו עלי אדמות ? הבט וראה איך חמל בחמלתו עלי בן אדם בנטעו בלבו פרחים נעימים הנותנים ריח ויקרא אתם בשמותם ״חכמה״ ״בינה״ ״ויראת אלהים״ למען יהיו לו עזר בצרתו ורפאות תעלה לפצעי לבבו. ״אחי ! אחי ! גע גם אתה בקצה מטך בשלשת האחיות האלה טעם מדבשן ותאורנה עיניך ותרפא ותשוב לאיתנך הראשון הלא ״חכמתך״ תאלפך כי המות האיום והנורא את פני שֵׂבָה לא יהדר, מראשית היצירה עד ימינו אלה ידו שולפת חרב נוקמת, ויפיל חללים חללים, ולא ישא פני איש כהן ונביא צדיק ותום דרך הם לברות למלתעותיו, רחם לא ידע, כוס דמי אדם בעודם חמים ישתה, לא ישית לבו לרעם ורעש לבות אומללים אשר ירוצצו בקרבם כאיש הזוקדת בהרי השרפה, לכן גם אנחת לבך לא תועיל לא תפיח חיים חדשים בעצמות היבשות המות לא יפליט אשר בלע בשכבר הימים, רק מבטנו אל יורישנו ! גם הוא יפול שדוד לקץ הימין בעת יקיצו ישני אדמת עפר מתרדמתם. ואם ״בינה״ עמוד והתבונן ; מה יתרון לאדם אם אלף שנים יחיה ? הן עמלו ויגיעו רק לבניו. לדור אחרון יקום ממנו, ואם אל שדי הננו ונתן לו נטעי נעמנים פרי הדר נחמד לאלהים ואנשים, אז בחייו מאושר בתבל וגם נפשו בטוב תלין בצל שדי, וגם אבינו זצ״ל במעט שנותיו אשר חיה עלי אדמות נטע כרם חמד ויעזקהו ויסקלהו והשקהו מימיו והיה לגפן אדרת תאוה לעינים ; ואם נפיק רצון אבינו לשמור תורת אלהים ונלך בדרכיו אז ישבע שובע שמחות בין אראלי שחקים עד נצח. ומה יעשו אלה הילדים אם בילדות ימיהם בבוסר שנותיהם ימות אביהם ? היבחרו מחנק נפשם וחיתם יתנו לממיתים ? גם המה ידומו ויתחוללו לאל מושיע ויושיע להם. לכן ״יראת אלהים״ היא תנחמך, הן הקיתיו ומצותיו צפנת אחי בלבבך, אדע כי אותו תירא כל אשר צוך לעשות תעשה, ואם הוא נזר אומר על אבינו היקר מחמד נפשנו עלה למרום— ויעל ; ועלינו יצוה לאמר הזו ו׳נ׳ח׳ה׳, האם נריב אתו, ולא נודה לו על גודל טובתו ?, לכן חיה אחי יקירי בנעימים לאורך ימים והתענג על רוב שלום עד זקנה ושֵׂיבָה לשמחת נפש אחיך המכבדך בלב ונפש. —

מנחם מענדיל דארנצוויג

אגרות שלומים

(סוף)

והנה זה לשונו במקום הנזכר :

„התחבולה הזאת להקיל בחמרות דאורייתא ע"י פירושים ודחוקים
„ היא נפש התורה והמשפט של העברים. דון קאלמעט (Don Calmet)
„ אשר על הרוב ימלא עונג לנפשו להיות מלגלג לדברי חכמי התלמוד ,
„ יתן להם עדותו בענין זה שלא לרצונו ברגע שהוא חושב למלוא עונש
„ לשנוא „מלומדי משפט (Le jurzisconsultes) של העברים„ —
„ „ אלו דבריו — בענין עונש בן סורר ומורה קלקלו ועותו את המשפט
„ „ והדין, כאשר הם עושים בשאר משפטים אשר לא מלאו חן בעיניהם
„ „ אספו כעמיר גורנה כל כך קלות ותנאים כל כך „הם מילי" „וזאת
„ „ דברים אמורים" עד שכמעט הוא דבר נמנע שיקרה לפעמים דבר זה
„ „ אע"פ שהוא מפורש בתורה *) „ . —

„ ומוסיף אני עליו יותר : מלומדי משפט אלה עצמם , כבר נפקחו
„ עיניהם לראות באור האמתיות הנכבדות אשר בחכמה נפלאה למדה
„ אותנו הפילוסופיא דדורות האחרונים בעסקי דיני נפשות „סנהדרין
„ המחייבת מיתה אחת לשבע שנים נקראת חבלנית (Sanguinaire)
„ ולדעת ר' אליעזר בן עזריה יאות לה שם זה כשפוסקת דין כזה אחת
„ לשבעים שנה. אלו היינו בסנהדרין, הוסיפו הרבנים טרפון ועקיבא, לא
„ היה נהרג אדם מעולם . על זה השיב להם ר' שמעון בן גמליאל הלא
„ הייתם מתירחים להרבות ע"ז שופכי דמים בישראל ? *) „

„לא ! בלי ספק כי לא לבד שעונש מיתה איננו ממעיט ממפר שופכי
„ דמים אדרבא כאשר ימיתו אותם כן ירבו וכן יפרצו , בהיות חומר
„ שעונש הזה מכביד את לב אנשי דמים (כי יסיך את דרכם בשירים
„ לבלתי השב) ומקשה ערפם לשום נפשם בכפם להתקומם נגד כל מונע .
„ וכמה מבעלי נפש המשכילים כעת דעתם כדעת ר' עקיבא ור' טרפון
„ כמה בעלי יושר עתה לא יאבו בשום פנים לתת הסכמתם לשפוך דם
„ אדם ! כי הנה הדם ההוא הנשפך כמים , ההמון הנמשך אחרי המומתים
„ ע"י תשוקה בלתי עצורה לחזות במחזה הנוראה הזאת ; הקרבן הזה
„ אשר יקחבוהו בהרועה להעלותו על המזבח המגואל ; המעוות אשר לא
„ יוכל לתקון אם שגיאה יצאה מלפני השליט העלול להיות שוגה ככל בני
„ האדם ; הפחד הגדול לראות באחרית הימים רוח אים עולה מן הארץ
„ וקולו אל בני אדם : „הם הייתי ויעקשני! חף היתי והנם שפכו דמי
„ כמים" האפשרות בימינו לגרש מעל פני אדמתנו ומחוץ גבולות הארץ את

*) Disert. sur la police des anciens Hebreux a la fin•

**) Michna Tome IV. Tractatus de poenis Cap. 1. §. 1.

„ האיש אשר עשה עלה התועבה; אמנם כל העם אשר נפשעים לכל
„ מעליהם ילמדו את החוטא לעשות תועבות גדולות; סוף דבר המתנגדות
„ אשר בין עדה שלמה, מזקם, בעלת דעת ומזוינת אבר תקם להרשיע
„ אומלל אחד אשר השחית דרכו בקבת דוחקו, תאוהו או הבדר השכלתו,
„ ואין העדה כלה מולאת תחבולה אחרת לרפאות את קדר אללם ההרוס
„ כי אם להקשיח לבם ולהתאכזר על האומלל ההוא עוד יותר ממנו: כל
„ הדברים האלה ועוד הרבה יותר העמיקו חדרו כל כך תוך לבות כל כתות
„ בני האדם, עד כי עוד מעט וכמעט ונראה איך תחזק יד המוסר והחסד
„ על מדת הדין והמשפט: יען כי המשפטים ישתנו ע"י זאת הקבה
„ עלמה מבלתי יאלה איש יתן ידו להוליאם אל הפועל. „ולמשפחתך
„ שני בנים, אמרה אל המלך דוד האלמנה התקועית אשר לפי הנראה
„ כוכה במשל הזה לחברה האנושית בכלל, וינלו שניהם וימית האחד את
„ אחיו. והנה קמה כל המשפחה להמית את הרולח אתה! אנכי אשר אין
„ בי אשם, אני לבדי אשא את העונש וכבו את גחלתי ושכלתי גם את
„ שני בני יום אחד! " "

לעשות רלונך אדני הפלתי להעתיק לך הנה דברי ע"ד בירון קיסר
אבל בהיות נדרבו הדברים, יען שהמשכיל השלם הר"ר לה"ג המתדלל
לבטל דעתי ודכי השיבותיו בטוב טעם ודעת כפי הנראה לי והגיע
הענין לקאריקאאדענן שלם, ואני משתוקק מאוד לשמוע דעתך אחר
שתראה כל טענותיו. ע"כ הואלתי לסדר כל המכתבים הנ"ל ואח"כ אשלחם
אליך ואניחם לפני הדום רגליך ולמשפטיך אחל.

לר לי מאוד כי הם כחך ולא יכלת ללכת לפ"ב לבקשת השיכים
להמתיק סוד עמם לטובת עמנו יחד עם ראשי אלופי ישראל הנבררים,
יען ידעתי כי אוהב עמך אתה ואך טוב והסד תדרוש למענם. ועוד יותר
אני מלטער כי לא דעת את החכם המובדל ל"ע פנים אל פנים ולא
תוכל לשפוט אותו רק ע"פ מעשיו.

את החכם הנולרי אשר הודעתיך דבר בשמו באחד מכתבי קראת
במכתבך „דעלעטאש" ולא ידעתי בשלתי השגיאה הזאת, אם אני טעיתי
במכתבי אליך להחליף שם דעליטש בדעלעטאש או אתה אדני שגית ברואה
יהי מה שבת השגיאה היא שם ר' ילחק דעלעטאש בעל הפסק לס' הזוהר.
אבל החכם הנולרי ההוא שמו Frantz Delitzsch ושם חיבורו:
Zur Geschichte der jüdischen Poesie, vom Abschluss der heiligen Schriften alten Bundes bis auf die naueste Zeit וכמלא אלי החלק הראשון ממנו ונדפס בלייפליג 1836.

ויען שערתי כי המחבר הזה וספרו לא נודעו לך ע"כ אמרתי
להעתיק לך הנה איזה מדבריו על ישראל ומליצותם (והעתקתי הדברים
ללה"ק למען יבינו גם אלה אשר לא ידעו לשון אשכנזית):

בהקדמתו לד VII אלו דבריו : „מליצת לשון עבר היא מטע קדש
„שתול בכל ארצות תבל. והנה המטע ההוא הצליח ויעש פרי בכל מקום
„מבלי אשר לא יכר כי תולדותיו מקדם. ויהי בְּגָלוּת המזרח הלוך וגלה
„בקרב המערב, עיניו אשר תכלינה לארצו ולמולדתו היו מקורי דמעה
„ומהם ילאו מימי המליצה העברית. ממזרח שמש עד מבואו הביאו עִמָּם
„היהודים את עַצְמוּת עַמָּם וּסְפָרֵיהֶם (ihr Folks-und Schriftsthum)
„ביסוד מוסד בקרבם ברית מלח עולם ולא יופר. ואנחנו אמנם כעתה
„את אשר לנוכח עינינו למען הבט מרחוק, ונואל לדעת את זכרון כתב
„סאנסקריט (Sanscrit) שבטי מדי ופרס, קוריים וערבים יואלו יחד
„שם וחדלנו מדעת פתשגן כתב היהודים וספריהם כו' כו'. ועכ"ז לא
„לא יכחיש שום אדם שהאומה הזאת נפלאים דרכיה מאוד מכל אשר
„אומות העולם ולאחר קורות הַכְּנֵסִיָּה (nach der kirchlichen
„Geschichte) מהראוי לשום עין על קורות תולדותיה וספריה. המליצה
„היא חלק גדול מספרים ההם וממנה נדע על נכון את קורות האומה
„הזאת במה שמתיחס אל נפשה (die psichologische Geschichte)
„נדות ומוסר עם מפוזר ומפורד זה בכל ארצות מושבותיו, מדרגתו
„במדעים בארצות ההם אשר מלבו המדיני שם לא נודע לנו, ועוד אלף
„שאלות אחרות הנוגעות לידיעת מעמד המוסרי של האומה, הנה נמצא
„תשובתם בספרי מליצותם. שירי אבל וקינות עם זו יפרשו נגד עינינו
„המון הצרות אין ספורות למו יקר גם אלהים את הגולים האלה ואת
„הרועים אשר השאו הצרות האלה בלב האומה„ עכ"ל.

כשמגיע לר' אליעזר הקליר (שם לד 51) אלה הדברים ידבר:
„מליצת הקלירי דמיונה להרי Naraxa מלבות עולם של ארץ מולדתו
„(sardinien) הסלעים הגבוהים האלה, עֲדֵי עַד דְּשִׁיבַת ימי קדם אשר
„פגהם תולדותם, יעמדו מוצקים מבלי נוע ממקומם. בסדר וערך לא נבנו
„ועכ"ז בפועלות ודעת קרבו זה אל זה. אין חמר ואין סיד, כאלו אחד
„הענקים הניף עליהם ידו למען אחד באחד יגשו ויהיו לנס עד היום
„הזה" עכ"ל. —

והצינה נא לעיניך את דבריו אודות היהודים אשר בחינא, יען
אֲבַטְּחָה כי הדברים האלה יהיו חדשים בעיניך ותמצא בהם נועם לנפשך.
אלו דבריו (לד 58) „לפי דברי הסופרים היותר נאמנים באו היהודים
„לגור בחינא תחת ממשלת משפחת תְּשֶׁאוּאוֹ (Tcheou-Dynastie)
„[1122—249 קודם לידת יה"כ] ובאו שמה מן סִי־יוּ (Sy-iu) [ר"ל
„פרס] לפי דבריהם. ההם ממשלת משפחת הַן (Han-Dinastie) [מן
„205 קודם יה"כ עד 220 אחריו] אחזו בארץ ונשרשו שם, ובשנת
„73 אחר יה"כ שתי שנים קודם מות מִינְג־טִי (Ming-ti) [שמלך 58
„קודם יה"כ ומת 75 אחריו] שנטה עליהם חסד פרצו שם עד שנאחזו
„בה שבעים משפחות (Sing's) כפי הנראה מילדי ארץ פרס (Si-yu).

„היונים אשר הלין לין אשכלות ספריהם כבר חלפו ועברו ונשתרה
„חכמת חכמיהם; לפנים היו להם חכמים גדולים אשר הוקעו על מטעם
„המלך ותהי המשרה על שכמם; יען שרוצם קימו וקבלו דת חכמה עליהם
„ורבים מהם ובכללם תושבי העיר פעקינג (Peking) קבלו דת מחמד
(Islam)„ ע"כ לא ניכר בהם שומרי דת יהודית כ"א אלה היושבים
„בקאי־פָנְגְ־פאו (Coi-fong-fou) והם בכל אשר יעבור עליהם מן הצרות
„הם שומרים מדית עמם (ihre Nationalität) כפי היכולת לפי מצבם.
„הסינים יקראו אותם כאשר יקראו את מאמיני מחמד בשם הוֹאֶאי Hoei
„או לַן־מַאוֹ־הָאֶאי־הָאֶאי (Lan-mao-hoei-hoei) ונגזר השם הזה מן
„הכובע הירוק (צלויא) שעל ראשם לעת תפלתם. בית הכנסת שלהם
„נקראת בשם לִי־פַּאי־זֶע (Li-pai-se) והיא קרובה בתבניתה יותר משאר
„בתי כנסיות למקדש שהיה בירושלים (עיין הערה א').
„אין להם כל ספרי התנ"ך (עיין הערה ב) אפס אלה הספרים
„אשר יש להם דומים אחד לאלה שבידינו בענין בסדר ובנקוד הנקרא
„אללם סִימַן (Siman) זולתי שינוים מועטים, סימני הפתוחין והסתומין
„שלנו אין להם. הספרים שבבית הכנסת (Ta-Kings) הם בלי נקוד
„כמו באורות המערב. לשונם בלולה מלשון סינא ומלשון עברית. גם העברית
„הם מבטאים לפי מבטא לשון סינא (Ping-chan-kin-ge) והאות על
„זה דף אחד הכתוב מלורף לס' בראשית (Pieleschitze) (עיין
„הערה ג'). "
„סדר התפלה של היהודים שבסינא נקרא אצלם לִי־פַּי (Li-pai)
„ויש בו חמשים או חמשים ושני ספרים, אבל הם קטנים, כי כן נקרא
„אצלם גם כל סדרא מסדרות שבחמוש ספר. — הספר הראשון מסדר
„התפלה הנ"ל כולל התפלות של שבתות השנה והמועדים. לפי מה שיספרו
„לנו המיסיאנערען (הם הכומרים הקובצים בעולם לפרסם דתם ולהכניס
„תחת אמונתם בעלי דתות אחרות) רוב התפלות האלה הם מחוברים
„ומורכבים מפסוקי תנ"ך ומס' תהלים. על הספר הראשון הזה כתוב עליו
„סובת תביד. (Gozani) שמע רנתם בבית הכנסת ונדמה אותה לקול
„רנת העבריים שבאיטליא. בעת קריאת התורה עומד הקורא על במת
„משה (מָאזע־קאטהעדער) על ראשו כובע תכלת מכוסה בטלית מלמטה גפן
„על לדו עומד המתורגמן ועל לד המתורגמן מתורגמן שני. הרב נושא על
„כתפו חגירה (שערפע) אדומה החוגרת אותה משכמו הימיני עד תחת
„זרועו השמאלי וקשורה לפנים. אינם לובשים בגדי יו"ט בבית הכנסת,
„בימי הקיץ החמים ערום ילכו בלי לבוש בבתי הכנסיות כמו בבתיהם ורק
„חגורה על מתניהם בעת תפלתם פניהם ימה; שומרים את השבת כפי
„התורה ומלים ביום שמיני ללידתם. אינם בקיאים בלשון עברית, והם
„מתכללים לאמר שאבדו מהם ספרי הדקדוק (Ton-King-puon) ושאל
„ראו זה מאתים שנה את אחיהם שבארץ פֶּרְס (פרס) חכמיהם מחזיקים

"בדת קאנפוציים (Con-fu tsee) בקעה מגילתם מעת באנדוקפריהם
"ביחוד בימול שהיה בשנת אחד עשר ליגג־טסנג (Yng tsong) 1446)
"למספר הנוצרים). — "

הערה א) „אורך בית הכנסת מן 300 עד 400 רגל ורחבה
„150 , ויש בה ארבעה מחלקות . המחלקה הראשונה נגד מזרח יש בו
"קשת־עז (טרוימפף בייגען ובלשון סינה (Dai-Leou וכתוב עליו בלשון
"סינה Kim-Tien (קֹדֶשׁ לֵאלֹהִים) וסביב לו אלנות נטועות. למחלקה
"השנית יש דלת אחת גדולה ושתי דלתות קטנות. לצפון ולדרום שני החדרים
"לשני השוערים או שמשים. למחלקה השלישית גם כן דלת אחת גדולה
"(Ul-men) ושתי דלתות קטנות. פה ג"כ מגדול עז (טרוימפף באגען)
"ותחת האילנות הנטועות שמה יש שני לוחות אבני שיש (מארמאר) כתובים
"בלשון סינה (משנות 1444. 1515. 1663. 1642.) מקצתם כוללים
"דברי הימים לבית הכנסת ומקצתם מאורעות היהודים במדינה והעתיקות
"אמונתם ודתם (אשר היא באמת ממש דת הארץ) למשה אברהם ואדם .
"נגד צפון הוא החדר (Tse-thang) לכבוד הנגיד והלוה (Mandarin)
„העברי טְחַאאוֹ (Tchao) אשר חזר ויסד את בית הכנסת אחר שנשרפה
„בחדר הזה חוגגים בכל שנה יום אחד לזכרונו. למפתן הפתח מונחת תבנית
"חיה אחת על מלבנת אבן. נגד צפון חדר שני בנוי לכבוד נגיד אחר עברי
"שהיה בופטע (קרימינאל ריכטער) בעיר Tcheu שבנה את בית
"הכנסת. מעל לחדרים האלה הם בתי הכנסיה והאספה ובתים לאורחים.
"במחלקה הרביעית עומדת מחתה נחשת (איינע עהערנע רייכערפפאנע)
"(Hiang lou) ועל צדה שני אריות אבן שיש (מארמאר) ועליהם ימה
"שני כדי נחשת עם לילים ופרחים. לפונה המנבשת (Tiao-King)
"לאורך נקור הגבר והלמעה נגדי צפון ודרום הם בתי האבות (דיא אהנענ-
"זעלע) (Su-tam) אשר שם יחוגו באביב ובבציר חג זכרון אבות תאומה
"הנקובים בשמותם בספרי הקודש וגם המאוחרים אשר לא באה זכרם שמה.
"בתוך הבתים האלה באמצעותם ירום ראש המקדש או בית התפלה רחבו
"בערך ארבעים רגל וארכו ששים ברגל, וסביב לו מלאכת מעקה (באלוסטר-
"ראדע) ודרך עמודים (קאלאנאדע) כפול. על המגרש הגדול שני
"המקדש יעשו בחג הסכות אוהל גדול לשבת. המקדש כשמן מלפנים על
"טור עמודים כפול ובמת משה בתוך וחופת כבוד עליה ; אחריה לוח
המלך (דיא קייזער־טאפעל) (Van soui-pai) וכתוב עליו שם הקיסר
"באותיות של זהב בכתב סינה משונה בקאראקטרים ויאלוזיען כפולים. ועליו
"מלמעלה כתוב הדר בכתב עברי מרובע באותיות זהב : שמע ישראל
"יהוה אלהינו יהוה אחד : ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד .
"מתחת הלוח הזה קשת משולש (דרייאפפאך געוועלבטער באגען) ועליו

"כתוב באותיות זהב בין ביהוה (ביני ביהוה) אלהי האלהים ואדוני
„האל הגדול הגבור והנורא . ומתחת לקשת שלחן ג־ול שעליו חנית
"(הענקעל־פאן) בעל שלשה רגלים אלא מכי קטרת הנותנים תמיד ריח
"ניחוח וסביב לו שתי מנורות עם לפידים (פאקעלן) שתים עם נרות
"(קערלען) ושתים עם עששות (לאטערנען) מסולסות. ועל יד השלחן
"סיר יחלה . מעבר השלחן פנימה קודם הקדשים הנקרא בלשון עברית
"בית־אל ובלשון סינא (Tien-tong) ושמה לא יקרב זר מלבד כהנים
"בית הכנסת (דער פארבעטעהער דער קינאגוגע) (Tchang-Kiao)
"על שלשה עשר שלחנות נלבים ש־שה עשר ספרי תורה (Ta-kings)
"מחולקת מפי שתים עשרה למספר שבטי יה ואחת לכבוד משה איש האלהים.
"ממול פני בית־אל מפלת ימה נחלנית לוחות העדות כתובות באותיות
"זהב בכתב עברי , ומשני עבריהן שתי תיבות (שרענקען) מלאות ספרים
"יקרים ולפני כל אחת שלחן שעליו מנורה (ארם לייכטער , קאנדעלאבער)
"בין שני בדים (יואזען) המקדש הוא המקום אשר שם יתאספו לעבוד את
"ה' ורק יחף הלילי כעל יבואו שמה ; לְבַמַּת ישה גדר מזה וגדר מזה
"מעשה שבכה (גיטטערווערק) . "

הערה ב) „ואלה הם ספרי הקודש למחלקותיהם : א) תּוֹרָה בלשונם
"(King) או (Thaulaha) והם חמשי חומשי תורה בחמשים ושלשה
"ספרים לכל אחד מגלה בפני עצמו . ב) (Sang Zo) הם יתר הספרים :
"המשלימים (קופפלעמענט ביכער) יְהוֹשֻׁעַ , שׁוֹפְטִים אשר אין להם בשלמות
"(Schemueul) שְׁמוּאֵל, מְלָכִים (חסר) Tacite דָּוִד . ג) (L pai)
"ספרי דינים ומנהגים (ריטואל ביכער) : (Ischaha) יְשַׁעְיָה (Jale-
"(meioheng) יִרְמְיָה אשר יקראו ג"כ (Tiveli) דִּבְרֵי. מספר יחזקאל אין
"להם מאומה, ומספר דניאל רק מעט מהתחלתו אבל יש להם ספר
"(Juonaha) יוֹנָה , ואלה הספרים אשר ישנם אללם אבל מקולקלים ואלו
"הם : (Micaha) מִיכָה , (Nahnarg) נַחוּם (Hapacuke) חֲבַקּוּק
"(Sefanejoha) צְפַנְיָה , (Hocavi) חַגַּי , (Sekalejo) זְכַרְיָה, וכמה
"קאפיטיל כאשרו לכם מספר (Tiveliha jamiim) דִּבְרֵי הַיָּמִים . ד)
"(Hafuchala) הַפְטָרוֹת והם : (jssetinl) אסתר [כי זה לאת אשר
"קראו לה (jssetha Mama) דיא גראסע מוטטער] עזרא נחמיה
"(מקולקלים וחסרים) בכי ספרים הראשונים מן המסבביים (מאקקאבעער)
"אשר יקראו אותם (Manthiiohum) מַתִּתְיָה . ויש אללם גם פירושים
"(Kiang tschang) ובין הספרים הקודמים יַחְשְׁבוּ גם הם. כל ספריהם
"העבריים הם בבית הכנסת וכל שיש לו ספר קודש בביתו הרי זה מחלל
"את הקודש . „

הערה ג) :

"דר במדינת באול בין ליגנן שהר כודאי אומר
"אסמאן תורה פוגאה סה פרשה חמה ישראל

"סיחון "א"מ"ן ניושת אול תורה צולי אלף תשעה
"מאה שלשים שלש מתהי אב הדא בשבא
"שלש רוזי ∴ ניושת תורה תאמם צלי אלף
"תשע מאה שלשים שבע מאהי אייר ערבעה
"בשבא עשר שני רוזי ∴ מרינו רבינו רבי יעקב
"בן רבי אבישי בן רבי אלדד הספר המלמד
"השליהי ∴ השליה רבי שאדי בר רבי יעקב ∴
"ניושאו צלי רבי מורדכי בר שמעון בגישת רבי
"עקיבה בר אהרן בן עזרא נדר נדבה הבחור
"שמחה בר יהשני בן יוסף ∴ גואה רבי יעקב בר
"ראובן בן בוזי ∴ מורדכי בר בנימין בון בוי ∴
"ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך
"בבד 'מ'א'ד מאד במקניה בבסף לישועתך קויתי יהוה"

....

כ"ד 95 כםמדבר מזמן ירידת לםוכינו אמר בזה הלשון : „זכרון
"אדמתם לא יעיר ולא יעורר עוד בקרבם את האהבה ויםכרו מעינות
"התשוקה אשר היתה בארץ םוביהם מקור כאמן כא יכזבו מימי דמעותיהם
"וקינותיהם ; והיו כַשָׂרִים כַשִׂירִים יחד חֲמִשָׁה יבקשו ואחר משפט עמי
"הארץ ירדושו , ואם כמשפט הזה יעשה למלילה וחדלה להיות מלילת לשון
"עבר ושבה והיתה לנער. לפנים בים-אל (בזמן האמלטי , מיטטעלאלטער)
"היתה להם מלילתם םפר חַיּוּת בקבוצותם לבית עבידתם , והיום הזה היא
"םפר םבלות ועבדות יהָיָם חפשים. מי יתן וימים יבואו והיתה להם מלילתם
"התבנית םייפם רוח חפשי בהיותם חפשים . „

מי לא יתפלא איפוא לשמוע דברים עוזים דברים כחומים כאלא
דברים של אהבה ואחוה יולאים מפי בן הככר אם- לא מבני ישראל הוא !

וזה הדבר אשר דִבֵּר מהרב הרמבמ"ן ז"ל בספְּרוֹ תהלות החכם ר'
כפתלי ה"ו ודביקתו בתורת ה' : „עב"ז אין לתמוה עליו (על רכה"ו)
"כי כרת ברית אהבה את החכם מ' מענדעלםזאהן אשר היו עיניו בראשו
"(כמו בראשו יאכום) *) לראות אחור וקדם עבר ועתיד יחד . הוא
"משה האיש אשר גרש מלפניו את םאלאמאן מיימאן יען זכה לבבו אחר
"הפילוםופיא , הוא משה אשר היתה אמונת עמו חוםן ישועה לו בכתבו
"עברית . הוא הוא אשר בחר לו בדרך האמונה את הדרך הישר והממוצע
"(Juste milieu)" .

*) אליבא הזמן או הםכה מליור בפנים שְׁנַיִם לםורות כי ראה יראה גם את
העבר גם את קעתיד.

ולו הואלתי להעתיק לך הנה רק מקלת דבריו על דבר האלילה העברית יקלו שלש יריעות. ואולם זאת אודיעך כי זה האיש דעליעם הוא תלמידו של החכם העברי יוליק פירקע אשר ידעתהו מפיו כתביו. ומביא החכם הנ"ל בספרו הנ"ל לד 124 ששמו העברי של יוליס פירקע הוא יוסף אלזארי והוא מתיחס למשפחות היהודים הא'ספאניים אשר גרשו משם והגלו עם הגולה לארצות הפלאווען, והוא נולד בעיר (Cerkow) [העומד על הגבול בין ארץ פרייסען לארץ פולין אשר לרוסיא תחשב היום גם היא] בשנת 1804 ושם אביו יעקב אלזארי ומספר ממנו עוד כמה ענינים השייכים לקורות ימי חייו.

עתה אשים קנצי למלין אחר בקשת הסליחה מכבוד תורתך על אשר הוגעתיך בדברי עד הנה כו' והנני נכנע אוהבך מבקש שלמתך כל הימים.

א. ב. גאטטלאבער

תוכן המאמרים

אשר באו „בבקר אור" שנה ראשונה (שש חוברות).

א

ספרים וספורים שלמים

ב

שירים :

ג.

מאמרים קטנים, דברי בקרת, ומכתבים מחכמי לב.

ד.

מאמרים בידיעות הטבע.

ה.

באורים בתנ"ך ובתלמוד

ו.

משפט ספרים חדשים

ספר

פְּרִי קַיִץ

כולל

באורים אשר יפרשו אור חדש על כמה מקראות סתומות בתנ"ך שלא נתבארו כל צרכם, ע"פ בקרת והקירות הלשון המתחדשות בכל עת, וכמה הערות מועילות בדברי המפרשים והמבארים ועוד כמה ענינים הנוגעים לנחלת הבאור והבאים בדרך אגב.

מאת

אברהם בער בלא"א הרב מוהר"ר חיים הכהן גאטטלאבער

אחד מראשי המורים לדת ולספרות יש אל אשר בבית מדרש הרבנים בזיטאמיר.

דבר אל הקוראים

הנה נא ידעתי, כי אנחנו חיים היום בדור דעה, דור בקרת, דור שאין לך קורא מקרא אשר לא מלא חצנו באורים חדשים, כפי העולה על רוח חקירתו, זה אומר בכה וזה בכה וכל אחד רואה דבריו מדברי כולם ואומר אני מצאתיה הכונה האמתית, ואדם קרוב אצל עצמו, ומי יאמר לחברו: הנה סברתך וקבל דעתי! על כן יצאתי היום לשחר פניכם, קוראים משכילים, אם מהמבינים במקרא אתם ויש לכם פירושים שונים מפירושי אשר אשים לפניכם יהי נא לכם אשר לכם, רק אל תשימו אשם נפשי כי לא כונתי לדעתכם, ושימו נא אל לבכם, כי גם אתם לא כונתם לדעתי ואעפ״כ אני סולח לכם ועוד אני מבקש מחילתכם.

ולעומת זה, אם כונתי לדעתכם, אל נא יחר אפכם בי, כי קדמתי להוציא דברי לאור, בטרם יצאו הדברים מפיכם ומפי ספריכם, למען יקרא שמכם עליהם; כי כן גם אני לא הרה אפי באחרים אשר קדמוני והגידו אשר היה לי להגיד וימהרו ויחלטו הממני, כי מי יודע אם לא ממני הגיעו הדברים אליהם ועוף השמים הוליך את הקול, הלא המה האנשים אשר כעוף נודד קן משולח הם נודדים בארץ לארכה ולרחבה, ועל כל פתח מהבר וסופר יארבו ויינקו משוד ספריהם כתבי יד וכל רז לא אנוס להם, ואת אשר ישמעו או יקראו פה יגידו שם (כדאמדי אינשי: ממהדורי מילי מסמרטוטי כרמי) ולא בשם אומרם, כ״א בשם עצמם, והשומע דבר מפיהם פעמים שהוא מפרסמו בשמם ופעמים הוא נמלך ומורה היתר לעצמו להיות גונב אחר הגנב ומוציאו בשם עצמו, והיוצא כל הדעות כותב „שמעתי״. יהיה איך שיהיה, לא עליהם תלונתי, אע״פ שהפסדתי על זה הדרך יותר מחצי ספרי, שכבר מצאתי דברי מודפסים בשם אחרים, ולא עלי תלונותיהם אם ימצאו פה מה שאולי כבר שמו בכליהם וקנו במשיכה.

זאת ועוד אחרת: אל נא תבקשו בספרי זה דרך הבקרת החדשה המכה בעברתה כל בכורי המפרשים ובהלמת עמלים תכה לרסיסים כל הנמצא כתוב בידינו ע״פ המסרת, ובנתה במת התופת על עמודי התרגומים ליון ולכשדים ומסיליה ממצרים ומשומרון, להוציא פירושים מתוכם לחרות עולם. ראיתי דרכי הבקרת הזאת ובקי אני בספרי ההולכים בנתיבותיה. אבל לא נמשכתי אחריהם, כי דבריהם מעטי התועלת ורבי ההיזק. והשתמשתי בהם רק במקום שאין דרך לנטות, כי גם זה מהדברים שמעוטם יפה ורובם קשה. ובדרך כלל אבקש מהקורא: הוה דן אותי לכף זכות!

המחבר

א׳

וְהָיָה לְבָעֵר קָיִן

להבנת הכתובים בראשית ד׳, מן פסוק ו׳ עד סוף פסוק ט״ו, בענין קללת ה׳ לקין ותשובתו, ופסוק כ״ג וכ״ד דברי למך לנשיו *).

בטרם נבוא אל באור הכתובים נקדים באור פעל נָקַם לכל בניניו, כי לא בא הפעל ההוא כ״א בד׳ בנינים. קל, נפעל, הָפְעַל והתפעל, ובטעות חשבו כמה מהפרשים ובעלי השרשים (ביחוד ב״ז בשרשיו) לבנין פִּעֵל וְנִקַּמְתִּי את דמי עבדי הנביאים גו׳ מיד איזבל (מ״ב ט׳, ז׳), וְנִקַּמְתִּי את נקמתך (ירמיה כ״א, ל״ו), שׁשניהם נפעל, והכונה אֶנָּקֵם, וכמו שיתבאר במה שיבא. ובא להם זה בעבור שאין הבדל בעבר מחפ״נ בין נפעל לפִעֵל. והאות על אמתת דברי, שלא נמצא מפעל נָקַם הַפִּעֵל בעתיד (אֲנַקֵּם כו׳) כ״א בנפעל (אֶנָּקֵם כו׳), ואנו למדין מן העתיד על העבר, שגם הוא נפעל ולא פִּעֵל. והנה הוראת ההתפעל ידוע, שהוא כמו שתרגם הרמב״ן ז״ל בפסוק ומפני אויב ומתנקם (תהלים ח׳, ד׳) דער ראכע שנויבט, והחכם פהילִיפזאהן תרגם ראכזיכטיג, ראכגיריג, והר״ש בן מלך פירש, „שמראה עצמו ברצותו להרע כאלו לוקח נקמה ומשלם גמול,״ וכן כוונו ג״כ גזעניוס, בן זאב ופירסט בספרי שרשיהם. ויותר נראה שהוראתו חזרת הפעולה, הייני פעולת הנקמה, פעמים הרבה, כטעם זה הבנין ע״פ הרוב (עיין קלור דקדוק לשון עבר בשפת רוסיא להפיאפעקטאר פאוואקי, מאסקווא 1822 לד 49) ואולם בהוראות שלשת הבנינים קל, נפעל וָהָפְעַל לא קלעו המפרשים והמבארים אל השערה ויחטיאו המטרה. ויש להתבונן על מה באו בפעל זה שני בנינים מקבלים, נפעל וְהָפְעַל, על בנין פועל אחד, שהוא הקל? ואחר החקירה מצאתי, שיש נפעל זה שני מיני קבלת הפעולה בלשון עבריה, האחת תשוב על הפועל עצמו, שבנקמו את נקמתו הוא מקבל פעולת

*) המאמר הזה בצרוף השיר „קין״ נדפס כבר בדוספה למ״ע „המבשר״ ובמ״ע „עברי אנכי״ (בשניהם לא אוכל לרשום באיזה מקום כי לא נמצא תחת ידי), אבל יען שניתי והוספתי דברים בו לא חדלתי מתתו עוד הפעם מתוקן ומקובל לעיני הקוראים.

המחבר.

הכחמה (גענוגטוהוונג) , ועל זה הוכח בבנין נפעל בכל מקום , וכמו שמפורש בישעיה (א , כ"ד) . „הוי אֶנָּחֵם מצרי וְאִנָּקְמָה מאויבי" הָיָה אומר, זו נחמה זו נקמה , ובא על הרוב בקשור השמוש אחריו כזה דישעיה וכמו ונקמתי דמי עבדי גו' מיד איזבל דמלכים, ולפעמים בב' כמו : כי אם נקמתי בכם (שופטים ט"ו , ז') שחשב ב"ז עצמו לנפעל (ולפי שיטתו היה לו יותר לחשוב את זה לפִּעֵל והאי דירמיה לנפעל , אלא דלא דק ושניהם נפעל ואין לפרש זה פִּעֵל כלל) , וענינו כמו מִכֶּם , שאותיות היחס מתחלפות לפעמים , והכונה : אשביע נפשי ואקבל תענוג מהנקמה שאקח מכם (איך ווערדע מיר גענוגטוהונג פערשאפפען) , ולפעמים לא יבא אחריו שום יחס כלל והוא מובן מאליו , כהאי דמלכים ב' . והקבלה הטבית תשוב על הפעול עצמו המקבל פעולת הנקמה מיד הנוקם בו , ועל זה הוכח בבנין הָפְעַל (והאות שאין לו הִפְעִיל והוא מקבל מן הקל) , וזה ענין שבעתים יֻקַּם שנאמר אצל קין , שהכונה, תֵּעָשֶׂה בו נקמה (עס זאלל אן איהן ראכע אויסגעאיבט ווערדען), וכמוהו כשאר הפעלים מבנין הָפְעַל מגזרה זו, כמו יֻכֶּה, תֵּעָשֶׂה בו פעולת ההכאה וכדומה *) ,

---

*) ואתה תחזה , הקורא המשכיל, שהנפעל מפעל זה , מלבד קושרו עם מ' או ב' הבאה במקום מ' , יש לו סוד קשור אמיץ עם יחס הפעול היינו מלת „את" מפורשת או מובנת מאליה, ויהיה א"כ בעל שני יחסים גם יחד, וכמו ונקמתי את דמי עבדי גו' מיד איזבל, כמובא למעלה וכדומה, והנה נתבאר ענינו במה שמתיחס אל המ' , ויש לנו עוד להבין ענינו ביחוסו אל הפעול , ועתה דע , שביחוסו אל הפעול יש לו הוראת הקל , כהרבה נפעלים משאר הפעלים , וכאן ענינו כמעט כמובן „בעבור" ר"ל בעבור דמי עבדי אנקם מידי איזבל , וכך היא ג"כ הוראת הקל . ולמען העמידך על באור הדבר הזה אעתיק לך הנה מה שכתבתי במקום אחר בבאור „לא תקום ולא תטור" וזהו לשוני . „לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט , י"ח) , פירוש , לא תקום נקמת בני עמך באיש אחר אשר לא מבני עמך הוא , בעבור הרעות שעשו בני עמו להם , אם אמנם יהיה ביכלתך לשלם רעה ליוצאי חלציהם , וכן לא תטור שנאה ליוצאי חלצי אלה שהרעו לבני עמך אם אין לאל ידך לעשות להם רעה בפועל, כי אם תאהב לרעך , היינו לכל איש , יהיה מאיזה עם שיהיה , כמוך , כאלו היה מעמך בני בריתך , ולכלם יש בהם חלק באהבתך ובחמלתך . — ויש בכתוב זה ענין נשגב ונשא מאד , הראוי למי שאמרו יתברך ויתעלה , שאין לפניו משא פנים לעם זולת עם , וגבהו מחשבותיו ממחשבות בו"ד כגבוה שמים מעל הארץ , והוא בידעו הסבב"ת המקפת את כל העולמים , את אשר יקרה את עמו באחרית הימים וכל העמל והתלאה אשר תמלא אותם בגזרת חי וקים לעד , למען הוליא אל הפועל כונתו הרוממה , להאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים , לזה להם מקודם ע"י נאמן ביתו מקודם , שלא תהיה בלבם שום מחשבת נקמה ונטירת שנאה לבניהם ולבני בניהם של מעניהם מבקשי נפשם (והדבר נפלא הוא , שנויסד דה"כ בקש ג"כ שלא לעשות נקמה במעניו , שמנקודת הראות שלו ראה טובה לכל באי עולם מענוי זה ובדרך כלל נמלא דמיון רב בין קורות

ועי"ז יובנו היטב המקראות (שמות כ"א , כ' כ"א) : וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם יִנָּקֵם אך אם יום או יומים יעמד לא יֻקַּם כי כספו הוא," שלכאורה אין טעם לדבר , שאמר בפסוק כ' לשון נפעל ובפסוק כ"א לשון הֻפְעַל ושתי הלשונות נמשכות לפי'

כלל האומה לקורות הפרט הזה , אשר על כן לדקו יחדו המפרשים פ' נ"ג בישעיה , אלה מזה על הכלל , ואלה מזה על הפרט , איש איש מנקודת הראות שלו , והדברים עתיקים (אכ"מ) , כי כן ידע אדון הכל ב"ה ג"כ , שעתידים אלה לשוב מדרכי אבותיהם ולשום עין לחמלה על עם ממושך ומורט על לא חמס , כ"א ברצון ה' לתכלית נרצה מאתו , ורצה שיסכה מפי בני ישראל ומלבם ומלב זרעיהם עד עולם כל אשר נעשה להם בדורות הקודמים , לא יזכר ולא יפקד ולא יעלה על לבם לעולם ולא יהיה עוד שום הבדל באהבתם את כל אדם מאהבת עצמם ובשרם, כי זה כל האדם הישראלי וזאת תכלית יצירתו , להראות העמים והשרים מה גדול כחה של תורה אמת ואמונה רמה ונשגבה' המלמדת לאדם דעת קדושים ובכל תבואת המדות הרעות כנקימה ונטירה תשרש עד בלי השאיר להם שארית ופליטה . כי מי גוי גדול וקדוש כעם בני ישראל , אשר ישא עליו חרפת כל העמים וגדופותם , יתן למכהו לחי ישבע בחרפה (כדברי מיסד דה"נ , מתיאה , ל"ט) ולא יתרום עליהם רעה ונשא ישא להם ? אין זה כי אם דבר ה' אשר הכה שרש בלב העם כלו מן העולם ועד העולם ותורתו היא לא תמוש מלבם עד בלתי שמים ."

„והאות על הפי' הזה כי נכון הוא, יען אשר לא נמצא שום מקום פעל נקם וקשר עם יחס"פ להוראת עשיית נקמה באותו הפעול (מלבד כשהוא בא בבנין הֻפְעַל כמבואר למעלה בטעמו) , כ"א להוראת עשיית נקמה באחר בעבור הפעול הזה , כי דם עבדיו יקום (דברים ל"ב , מ"ג) יעשה נקמה בצריו בעבור דם עבדיו השפוך . ישפוט ה' ביני ובינך ונקמני ה' ממך (ש"א כ"ד , י"ג) יקח נקמתו בך ויעשה בך נקמה בעבורי . וזה ג"כ הוראת הנפעל (הבא בעבור זה ביחס הפעול בעבור היות הוראתו דומה להוראת הקל) וְנִקַּמְתִּי דמי עבדי הנביאים (מ"ב ט' , ז') כמו דם עבדיו יקום כנ"ל ונקמתי את נקמתך (ירמיה נ"א , ל"ו) הוא בנין אב לכולם שאין יחס"פ מורה כאן על עשיית הנקמה בפעול , שהרי אין נוקמין בנקמה כ"א עושים נקמה באחר , וזה פשוט· רק פעם אחת נמצא כתוב : עד כי יקום גוי אויביו (יהושע כ"ו י"ג) , שנראה לכאורה שאויביו מקבלים פעולת הנקמה והוא מתיחד ביחס הפעול , אבל באמת אין הדבר כן , המפרשים הרגשו שחסר כאן מ' היחס כמו שפירש הרד"ק והביאו המבאר וז"ל : אויביו כמו מאויביו , וכן השמרו לכם עלות בהר ." ע"כ . וכן תרגם הכשדים : „עד דאפרע עמא ישראל מבעלי דבבוהון ." (ולי נראה לדקדק עוד , שמלת גוי נאמר כאן ביחס הפעול , והפועל הוא הש"י המובן בענין , ור"ל עד יקום ה' את גוי , היינו בעבור גוי ישראל מאויביו) , כי כן נמצא באמת כל עשיית נקמה באיזה פעול בקשור ב' ל' או מ' : להנקם באויבי המלך (ש"א י"ח , כ"ה), ונקמו בהן (יחזקאל כ"ה , י"ב) , ואנקמה מאויבי (ישעיה א' , כ"ד) , הנקם לי מרודפי (ירמיה ט"ו , ט"ו) , וכן היה לו לומר כאן : לא תקום ולא תטור בבני , לבני או מבני עמך , כי לא תטור נמשך אל לא תקום.

המפרשים על המת (העבד או האמה) ולמה אם כן שנה הכתוב לומר פעם לשון נפעל ופעם לשון הָפְעַל? אבל באמת אינו כן, ורק הנפעל נמשך אל המת, אבל ה„הָפְעַל" נמשך אל האדון, הן רמז בכנוי של „כספו". ולהבין הענין על בוריו יש לנו להעיר, שזה העבד או האמה המתים בדבר ההכאה שהכה אותם אדונם, יש לנו להשקיף עליהם מפני בחינות

כאומר לא תטור קנאה ונקמה בלבך. ולא עוד אלא שאם נאמר כפי' המפרשים שלא תקום את בני עמך היינו לבוש גם נקמה, הא בבני עם אחר מותר לעשות נקמה ולנטור להם שנאה, א"כ במה אני מקיים ואהבת לרעך כמוך שבשיפא דקרא? שזה ודאי מוסב לכל הדעות על כל בני אדם מאיזה עם שיהיו, ומפרש בזה הלל הזקן: „מה דעלך סני לחברך לא תעבד", ואיך יתכן זה עם נטירת שנאה וקנאה לעמי הארץ בעבור הרע שעשו לנו אבותיהם? והנחלו אנגם דורשים מהם שיסירו מלבם נטירת שנאה נושנת שהיתה לזקניהם לקנאת מזקנינו, בעבור מריבות וקטטות שאין לנו כבר חלק ונחלה בהם ולא עלינו יהיה הקצף? אלא ודאי ברור הדבר כמו בפרשתי, שלא תקום היינו לא תקח נקמה ולא תטור היינו לא תשמור בלבבך שום שנאה ותאות נקמה לבני עם אחר בעבור בני עמך שנרדפו על צואריהם מאבותיהם של אלו, אלא תאהב את כל בני אדם כאחיך בני בריתך, וכמדומה לי שלא קדמני אדם בזה הפירוש, ועכ"פ אנכי לא ראיתי מי שמפרש כך, ורק ב"ז בשרשיו שרש נקם הרגיש בסתירת הפירוש הרגיל ואמר אילו היה כפירושם היה צריך להיות לבני עמך, ולכן פירש באופן אחר, לא תקום נקמת איש בבני עמך מאחיו, ולא התנשא אל הרעיון הנשגב הזה, המליץ ומשמן את עם היהודים מכל העמים, והוא להם סגולה מיוחדת, ועל זאת יתפלל כל אוהב עמו, שיכירו וידעו זאת חכמי יועצי העמים המתוקנים שבזמננו ואז יבינו, שאם גם נואלו קצת צעירי עמנו, כוואלים מן הכלל, נאדה לחברה את פועלי-און המתפרצים מפני אדון הארץ יר"ה, וזה באמת עון פלילי, ובצדק ובמשפט נכאו את עונם, בכל זאת מקור חטאתם אינו מקיר משחת, חטאת מרי ומרד, כ"א ע"י שנטעה ליהודים בטבע שני לשכוח רעת מעניהם רודפיהם ועושקיהם ולהיות להם עזר בצרה נמצא מאד ולשום טובה תחת רעה. ואם לחורשי רעתם כך, למלכנו החסיד ושריו הנאמנים הרבה טוב וחסד על אחת כמה וכמה."

עד הנה הדברים שהעתקתי מדברי עצמי במקום אחר עודנו בכתובים אתי. ושם האמור מודעה כללית, שאם ימצא הקורא פירוש מפירושי אלה או אחרים, שכבר קדמני בו אחר, אל נא יחשבני לגונב דברים חלילה, רק ידע נאמנה, שאין כל פירושי המפרשים לנגד עיני תמיד, וזולת פי' רש"י והבאור אין לי בביתי, ואי אפשר לאדם לעמוד על כל הפירושים ולהעלותם על זכרונו. ואם גדול ממני זה האחר שקדמני, הנני כשניק אליו ודי לי שכונתי לדבריו ומניה ומני תסתיים שמעתתא, וסוף סוף כונתי רצויה לפרוש אור על מקראי קודש הסתומים כיד ה' הטובה עלי. ועל הדברים הנאמרים בהמשך הענין אגב אורחא, כמדומה לי שלא יתלונן עלי הקורא המשכיל, ואם ימצאו מתלוננים לא עלי לבד תלונתם, כי זה כלל גדול, שאין מחבר את ואלי תאות הקוראים בידו! —

בבחינת היותם בני אדם נבראים בצלם בשוה עם אדוניהם הקשה שלח בם ידו, ומלבד זה הם ראוים להנקם בעבורם, והאדון הזה ראוי בעבור זה שתעשה בו נקמה. אפס יש להם עוד בחינה אחרת, והיא היותם קנין כסף אדונם והרי הם ככל דבר הנמכר והנקנה, שיד אדוניו שולטת בו לעשות בו כחפציו, ומלבד השקפה זו, אם נניח איזה אופן שלא תתכן הנקמה בעבורם, הנה האדון מצד עצמו אינו ראוי לעונש ונקמה כלל, שהרי קנין כספו הם כשאר קניניו, ודי לו שאבד כספו בענין רע. והנה אופן כזה אנו מוצאים אם חיה יחיו אחר ההכאה יום או יומים, שאז יש לנו לומר שלא מחמת ההכאה מתו ואינו מן הדין להנקם בקמתם וגם האדון לא יקם; פי' לא תעשה בו נקמה ועונש, אחר שכספו הם, כאמור, ודי לו באבדת כספו, ולזה אמר בפסוק כי לשון נפעל, נמשך אל המת שבעבורו הנקמה נעשית, ובפסוק כ"א לשון הפעל, מוסב אל האדון, שבו הנקמה נעשית, והבן זה. —

ובשוב לבאור המקראות דבראשית: הש"י ענש את קין בתחלה, שתהיה קללתו מן האדמה עצמה, אשר פצתה את פיה וגו', לא תוסף תת כחה לו ויהיה נע ונד עליה לבקש אכל לנפשו, וה' אמר שיספיק לו עונש זה בצרוף אל העונש שבקרבו, שיהיה מבול עונו נגד עיניו תמיד ודם אחיו אשר שפך לא יתנו השקט עד שובו אל האדמה, וזה עונש יותר גדול ממיתה, כי במות המת הכל נשכח, וכמה רשעים שורפים נפשם בכפם למען העביר מנגד עיניהם התמונות המבהילות אותם, תמונות חטאותיהם לכל פשעיהם, וכחלום מהקיץ צלמם יבזו. ומלבד זה מרחמי האל הוא להספיק לחוטא לעשות תשובה ולהתחרט. והנה מלכי חסד ההולכים בתורת ה' ודבקים במדותיו, לא יענשו עונש מיתה כ"א לפעמים רחוקים לבער הרע מקרב העם במקום שאין ברירה, ועל הרוב יתנו יד לפושעים שיוכלו לשוב מדרכם הרעה לבלתי יאבדו משני עולמות. ואולם קין, אשר כבר החרטה הרימה עליו שבט עבירה, ולבו כים נגרש על עשותו הדבר הרע הזה (שהריגה בימינו ימי הברזל, אשר כבר השחית האדם את דרכו, לא יגיע העושה רע בפעם ראשונה עד קצה האחרון מן הרעה, כי אם מעט מעט ירד שאול הרשע, ממדרגה למדרגה, ואף כי הרוצח הראשון לא יתכן שנתקלקל ונשחת כל כך בפעם אחת עד בלתי השב אל לבו כי עשה הרע ונפשו לא תנחם), וכבר האדמה הזאת אדמת עדן מקדם, כל מקום אשר נתן עיניו בו הזכירהו חטאתו: פה ראה את אחיו יושב לבטח עמו והוא (קין) חורש עליו רעה, ושם ראהו משתעשע עם צאנו שעשועי נער חף מפשע מבלי העלות על לבו זדון לב אחיו הבכור השונא אותו ומתנכל עליו להמיתו על לא חמס בכפו, על מבוע מים זה השקה את עדרו שמח וטוב לב, תחת העץ ההוא נשען בחום לבו נושא עיניו השמימה מתענג מזיו קרני השמש ביום וירח

בלילה, אשר לא יוסיפו את אורם לו באשמת אחיו הרוצח. כאלה וכאלה
חזיונות הרבה ראה קין, אשר יבואו כחתף בלב חוטא ומתחרט, להפריע
מנוחה ולהשבית שלום מקרב לבו סלה. כי החרטה הולכת תמיד בעקבות
החטא, כל עוד לא נעשה האדם ברוב פשעיו כחיות השדה לבלי דעת
חרטה ונחם יסתר מעיניו. הנה קין זה כמעט שמח על כי גרש אותו
ה' מעל פני האדמה הזאת, מטעם שאמרנו, ונוסף על זה עוד לבלתי יהיה
נוכח ה' תמיד, כי חשב קין, אשר לא ראה עוד מעולם אדמה אחרת
ולא דבר ה' עמו כי אם במקום הזה, שאין אלהים נראה ומדבר עם בני
אדם כ"א בזה, ורק זאת היא האדמה אשר עיניו ולבו שם כל הימים,
והיה כאשר יגרש מזה ויסתר מעיני ה', אשר הוא ירא מפניו ואימתו
יבעתהו מאז הרג את אחיו ולא יכיל זעמו, ולא עוד שלמחה לו עוד תקוה
ע"י הגרוש הזה, שלקץ ימים, בהיותו נע ונד בארץ, ישליך מעליו את עול צרת
נפשו המעיק תחתיו, כי תמצא אותו אחת מחיות השדה ותשים קץ לכל עמלו
ויגונו, ע"י שתכה אותו נפש תחת נפש. וזה ענין אמרו אל ה': גדול עוני מנשוא,
ר"ל כבוד ממני פשעי לא אוכל שאתו ולטובה גדולה היא לי שגרשת אותי
היום (אחר שנהפך לי העונש לנגע) מעל פני האדמה (ר"ל הזאת), וע"י
הגרוש גם מפניך אֶסָּתֵר. ויהיה פירוש הנגרשת הודיה על עשותו טוב וישר
במה שגרש אותי, כמו הן קצפת ונחטא (ישעיה ס"ד ד') ר"ל הן אתה
עשית טוב וישר שקצפת, יען שחטאנו, וכן כאן, הן גרשת, יישר חילך
שגרשת אותי, וע"כ ומפניך אסתר, ועוד טובה אחרת תצמח לי מזה:
שאהיה נע ונד בארץ ויש לי תקוה, „כל מוצאי יהרגני" (ואין הכונה על
בני אדם שלא היו עוד בעולם, אלא על חיות השדה). והנה על דבריו
הראשונים לא ענה אותו ה', לפי שידע היטב שקין אינו אלא טוען
פני אחיו לא יסורו מנגד עיניו בכל מקום שיהיה וגם מפני ה' לא יסתר,
ולשוא יבקש מנוס ומפלט מפני חמת המציק, ואיה חמת המציק? הלא
בנפשו הוא ובקרבו ישים ארבו. אולם לדבריו האחרונים „והיה כל מוצאי
יהרגני", שהיא באמת דבר אפשרי, נתעורר ה' ב"ה להשיבו, שגם בדבר
הזה שוא תקותו. וזה שאמר, לכן ר"ל אם כך אתה אומר, ולזה אתה נושא
נפשך, לכן כל הורג קין! . . . (כפירוש רש"י ז"ל שהוא מקרא קצר,
והכונה יהיה לו כך וכך), כי אם שבעתים יֻקָּם ומספר שבעה בא על
ההפלגה כנודע, והכונה, נקמה גדולה ועצומה תֵּעָשֶׂה בקין, והיא שלא
ישלטו בו אריות ודבים וכל חיתו יער להמית אותו ולשום קץ וסוף ליגונו
הקשה, כי אם ינוד וינוע בארץ ומכאובו נגדו תמיד, ולזה נתן לו אות
לבלתי הכות אותו כל מוצאו וייראו מפניו כל חיות השדה, וכי יקרב
אליהם באַוַּת נפשו למען מצוא מכהו נפש, ונסו מפניו כי אלהים התוה
תיו במצאו, תיו חיים מרים ממות, וזה העונש היותר גדול למר נפש.
לבלתי ימצא נוחם גם במות, אשר הוא מבקש להסתר בצל כנפיו מכל צרותיו, עד
יערה עליו רוח ממרום והאל בחסדו ישלח את מלאכו המות לפדותו ממר ממותו'

והנה סלותי לי דרך לפירוש זה בעבור הקושיא העצומה, מדוע עשה אלהים ככה, שיהיה עונש הרוצח הראשון, שהורה עון שפיכות דמים לכל באי עולם עונש קל כזה? ולא עוד אלא שעזרהו רצון ככה, להיות מתלונן בצל שדי וה' מחסהו להגן עליו מפני המזיקין ואות נתן לו לבלתי הרוג אותו כל מוצאו וההורג אותו עוד ענשו גדול מהורג איש אחר תם ונקי כפים ויקום ה' ממנו שבעתים? אבל לפי דרכי נכון מאד, שהנקמה הגדולה הזאת (שבעתים) נעשית בקין עצמו, וזאת היא הנקמה שיהיה בוחר במות ורודף אחריו ולא ימצאהו. ובאמת לא מצאנו בכתוב זכר ממיתת קין כלל.

ועתה אחרי הודיעי אותך את כל זאת, קורא משכיל, בין תבין גם את דברי השירה (והוא שיר מזמור, כי תקנתי לו נגון מיוחד — לַחַן — וכבר הוא מתהלך בארץ ורבים מנגנים אותו) אשר שרתי על הענין הזה אחר שנתעוררה על זה הפירוש, וקראתיו על שם נושאו „קַיִן", אשר תארתי אותי בשרד השלילה כהולך נע ונד נצח זה אלפי שנים ואין מות במגורו, והוא מתאונן על קשי יומו ומבקש על נפשו לספותה, כי קנאתי בהוללים, אשר בדו להם מלבם „יהודי נצחי" ההולך הלוך נע ונד בארץ אשר לא היה ולא נברא. ואמרתי ראו זה מצאתי, רב אשר אתנו מאשר אתם כי ק י ן ה ו א ה נ ד נ צ ח, כי חיה יחיה בחטאו ונע ונד הוא בארץ.

ואלה הם דברי השירה

קַיִן

מִצִּפּוֹר נוֹדֵד מִקִּנּוֹ
נָע וָנָד הֵן אָנִי
כִּי גַם עֹרֵב יֵשׁ לוֹ מִינוֹ
וַאֲנִי מִינִי אָנִי

אֲנִי צֶלֶם אָדָם צַלְמִי,
אֶבֶן אוֹת עַל מֵצַח
עַל מִי שָׂם אֱלֹהִים, עַל מִי
לִהְיוֹת נוֹדֵד נֶצַח?

נֶצַח קוֹל דַּם אָחִי צוֹעֵק,
וּלְפָנַי יַז נִצְחוֹ;
וּבְאָזְנַי קוֹל נוֹרָא שׁוֹאֵג,
אָבַד, אָבַד נִצְחוֹ.

אָבֵד, גָּלָה מִמְּקוֹמֵהוּ
עַד בְּלִי יָרֵחַ
מִקְצֵה תֵבֵל עַד קָצֵהוּ,
מִצִּלּוֹ בֹּרֵחַ.

בֹּרֵחַ, אֵין רֹדֵף אוֹתוֹ,
רֹדֵף בִּלְעָדֵהוּ
הָלֹךְ הָלוֹךְ בַּקֵּשׁ מוֹתוֹ,
אַךְ לֹא יִמְצָאֵהוּ;

מֹצֵא אֲנִי מַר הַמָּוֶת

מֶעֶרֶב עַד עֶרֶב,
וּמִשְּׁנָיו גֵּיא צַלְמָוֶת
אוֹתִי יַשְׁלִיךְ טֶרֶף.

טֶרֶף חָפֵץ אֲרִי טוֹרֵף,
וְאֶקְרַב אֶל לוֹעוֹ;
אַךְ אֵלַי הוּא יִפְנֶה עֹרֶף,
שָׁוְא אֶשְׂמַח עַל בּוֹאוֹ.

שָׁמָּה אֶעֱבוֹר בָּאָרֶץ,
אֲשֶׁר שָׁם הַדֶּבֶר;
אוּלַי בָּא עָלַי הַקֶּרֶץ,
אֶמְצָא שָׁם לִי קֶבֶר.

קֶבֶר מָצְאוּ אֹהֲבֵי חַיִּים,
חָתָן וַחֲשׁוּקָתוֹ;
טוֹב רֹאִי וִיפֵה עֵינַיִם,
רַעֲנָנָה כַּפָּתוֹ;

רַעֲנָן שַׁאֲנָן אֲנִי עֹבֵר,
וּמְבַקֵּשׁ אֶת מוֹתִי;
כָּל הַמֵּתִים אֲנִי קֹבֵר,
אַךְ אֵין קֹבֵר אוֹתִי.

קֶבֶר יִפְתַּח גֵּיא הַהֲרֵגָה
אֶל אַנְשֵׁי מִלְחָמָה,
הַשִּׂנְאָה כַּצֹּאן נֹהֲגָה
זִבְחֵי אָדָם שָׁמָּה,

זִבְחֵי חֶרֶב הַנֹּקֶמֶת,
לָאֶלֶף וּרְבָבָה;
תְּבַלַּע אֶרֶץ בַּמִּלְחֶמֶת.
עֲדֵי בִטְנָהּ צָבָה.

בֶּטֶן הַשְּׁאוֹל שָׁם פְּתוּחָה
אֶל כָּל עֹבֵר אֹרַח;
מִמַּסָּעָיו יִמְצָא מְנוּחָה
נִלְאָה לִנְשׂוֹא הַטֹּרַח.

לָשֵׂאת טֹרַח עוֹד הַגָּלוּת
וּבְמַר חַיַּי קַצְתִּי,
אֶל מוּל אוֹיְבַי רַב אֱיָלוּת
כִּצְבִי כֵּן רַצְתִּי.

רָץ לָבוֹז בָּז, לִשְׁלוֹל שָׁלָל,
אָמַר הוֹן מָצָאתִי,
אַךְ בָּא שָׁמָּה נָפַל חָלָל,
וַאֲנִי חַי יָצָאתִי.

יָצָאתִי מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ,
מִמָּקוֹם שָׁם נוֹלַדְתִּי*);
מִפַּח טָמְנוּ לִי שׁוֹכְנֵי אֶמֶשׁ
כַּצִּפּוֹר נִמְלַטְתִּי.

נִמְלַטְתִּי מִידֵי שְׂעִירִים,
שָׁם עָלַי נוֹעָדוּ;
אֲחָזוּנִי חֶבֶל וְצִירִים,
לְעֻמָּתִי רָקָדוּ.

רָקְדוּ כָּאֵילִים וְיִשְׂמָחוּ,
וַיֵּצְאוּ לִקְרָאתִי;
דַּלְתֵי אֲבַדּוֹן נִפְתָּחוּ,

*) ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן גו' (בראשית ג' כ"ד)

אַךְ יָצֹא יָצָאתִי.

מִגַּן עֵדֶן לְגֵיא צַלְמָוֶת
אַךְ כְּפֶשַׂע שָׁמָּה,
מֵעֵץ חַיִּים לְשַׁעֲרֵי מָוֶת
אַךְ זֶרֶת אֲדָמָה*).

מֵאַדְמַת קֹדֶשׁ גֹּרַשְׁתִּי,
וּשְׂעִירִים סַבּוּנִי,
וְהִנֵּה כִּמְעַט קָט נִתְפַּשְׂתִּי,
כְּצִפּוֹר צְדוּנִי.

עֵינַי אֶל הַגַּן נָשָׂאתִי
מֵרֹאשׁ מְקוֹם אֲבוֹתַי;
עַל יַד שְׁעָרָיו אֲנִי חָטָאתִי,
עָצְמוּ עֲוֹנוֹתַי!

לַשָּׁוְא נִכְסַפְתִּי, אִוִּיתִי,
אַצְתִּי לָשׁוּב שָׁמָּה;
וּבְרַק הַחֶרֶב רָאִיתִי,
וּצְחוֹק בְּאָזְנַי הָמָה.

צְחוֹק שֵׁדִים מִבֶּטֶן תֹּפֶת ;
„פֹּה עֲמוֹד עִמָּנוּ!"
„וּבְמִצְחֲךָ אוֹת וּמוֹפֵת,
„כִּי לָנוּ אַתָּה, לָנוּ!"

---

*) במדרש קהלת אמרו: מפני מה ברא הקב"ה גיהנם וג"ע (זה אצל זה)? בכדי שתהיה זו מצלת על זו. וכמה רָוַח ביניהם? ר' יוחנן אומר כותל ור' אחא אומר טפח ורבנן אמרו שתי אצבעות. ע"כ:

„לָנוּ שֹׁפֵךְ דַּם־בָּאָדָם,
„לָנוּ אַנְשֵׁי רֶצַח;
„הֲלֹא לָנוּ נְשׂוּאֵי יָדָם,
„לִהְיוֹת לָנוּ נֶצַח.

„לָנוּ אַתָּה, סוּרָה! סוּרָה!
„הֶאָרוּר לָנוּ בָּרוּךְ;
„אַל תַּעֲמוֹד פֹּה, עוּרָה! עוּרָה
„תָּפְתֶּה מֵאֶתְמוֹל עָרוּךְ.

„עָרוּךְ הַשֻּׁלְחָן! כְּאַב יְחַלִּי
„נְהִי כַּעַס וּמֶמֶר;
„מִבְּשַׂר אָחִיךָ תֹּאכַל צָלִי,
„וְדַם הֶבֶל תִּשְׁתֶּה חָמֶר."

„דַּם הֶבֶל! אָזְנַי שָׁמֵעָה,
אָחִי, אֲשֶׁר לֹא חַסְתִּי!
נִבְהֲלָה נַפְשִׁי, לִבִּי תָּעָה,
וְכַצְּבִי מִפַּח נַסְתִּי,

„נַסְתִּי! — אַךְ אָנָה אָנוּסָה?
אָנָה אֶשָּׂא יְגוֹנִי?
נוֹצֵר אָדָם! חוּסָה! חוּסָה!
גָּדוֹל מִנְּשׂוֹא עֲוֹנִי,

נָשׂוֹא מִקְצֵה תֵבֵל עַד קְצֵהוּ
חַיִּים אֵין בָּם חֵפֶץ;
נָשׂוֹא אֵשׁ אוֹכְלָה בְּלִבֵּהוּ,
וְעָלָיו זֶרֶם וָנֶפֶץ.

זֶרֶם מַיִם הַזֵּדוֹנִים,
זֶרֶם דַּם אָחִיהוּ,

שְׁעוּ אֵלַי נְחָשִׁים, צִפְעוֹנִים!
עַד מָוֶת נִשָּׂכוּהוּ!

מָוֶת? ! אֵין חַרְצֻבּוֹת לְמוֹתִי!
אֱלֹהִים אָמַר: „חָיֵה"!
מֵעַל פָּנָיו גֵּרַשׁ אוֹתִי,
וַיְצַו: „נָע וָנָד הֱיֵה!"

נוֹד אָנוּד עַל פְּנֵי הָאָרֶץ,
קִרְאוֹת שֹׁד וָשֶׁבֶר;
עַד מְלֹא תֵבֵל כְּבוֹא הַקֵּרֶץ
אֶמְצָא גַּם לִי קָבֶר.

ועתה נתבונן על דברי למך לנשיו. וגם פה נקדים, כי מלות איש וילד האמורים בענין הם מורים על הקטון, בדין שם עלם בלי ה' הידיעה, וכמו שפי' רש"י ז"ל על פסוק ויהי לי שור וחמור (בראשית ל"ב י"ו) „ד"א לומר על שורים הרבה שור", ומלבד זה גם כפילת שם איש וילד (שהוא רק כפול במלות שונות) יורה על הרבוי וההפלגה (תל"ע ש"ג). והנה למך היה מבני בניו של קין והיה ונלטער בלרות אבי אבותיו ומספר לנשיו את קורותיו תמיד כדרך כל הארץ, ויהי כאשר היה בנו תובל קין לוטש כל חורש נחשת וברזל, והוא היה הראשון שהוציא והכין כלי מות להלחם בם (ולדעת הרמב"ן למד זאת מאביו למך) ואולי נאנחו ע"ז זרע קין, כדי לעמוד על נפשם ולהתקומם נגד זרע שת, שהיו גואלי הדם של הבל, כדברי הכתוב (בראשית ד' כ"ה): „כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל", ראה למך שתגיע ע"ז רעה גדולה ויתרבו הרליחות ושפיכת דמים, ונלטער מאד ע"ז, ואמר פעם אחת לנשיו כשהיה מדבר עמהן ומלמד אותן מה שהיה ומה שיקרה באחרית הימים ע"פ ידיעותיו ונסיונותיו, כאשר עשו אנשי השם אבות העולם ביוני קדם מעולם, בטרם ידעו בני אדם ספר והיה כל ידיעתם ולמודם מפי אבות המשפחה, ויאמר: עדה וצלה שמען קולי וגו' כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי, כלומר כמה וכמה אנשים רואה אני כאילו כבר נהרגו ונרצחו על ידי, ואמר לפצעי ולחבורתי, כאילו הוא בעצמו עשה בהם פצע וחבורה, ע"י שהשקים לבנו (או למדו בעצמו לפי' הרמב"ן) לתת ביד בני אדם חרב להרוג איש את רעהו; ועתה אם קין אשר הרג רק איש אחד הפליא ה' את מכתו והפליג ענשו כל כך ואחר שתעשה בו נקמה על אחת שבעה, הנה אני, אשר על ידי באה ניתה כפולה ומכופלת לכל באי עולם, על אחת כמה וכמה שתעשה בי נקמה שבעים ושבעה.

ועוד לי דרך אחרת לבאור כתובים אלו, לפי דעת המפרשים שמלת יקם בהפעל הוראה קרובה להוראת הנפעל והכונה שנקמת קין תלקה שבעתים מדה שיהרוג אותו (קין זאלל זיעבענפאך געראכען ווערדען),

וכן תעשה נקמה שבעים ושבעה בהורג את למך , ע"פ הדברים האלה .

כבר העירותי על זה למעלה, ששת באה לאדם במקום הבל הנרצח ע"י קין, כדבר הכתוב , כי שת לי אלהים גו', והיו בניו של שת מבקשים לנקום נקמת הבל מבני בניו של קין ומתקוטטים ומריבים עמהם תמיד, והיו בני שת , גואלי הדם של הבל, צדיקים בריבם ושמו כסלם ומבטחם בה' שיעמוד לימין צדקם וע"כ נתחזקה רוחם וגברה ידם, ויהיה זה עצמו כונת הכתוב (שם ד' כ"ו), „אז הוחל לקרא בשם ה'", היינו שהתחיל הריב והמלחמה, ואנוש קרא בשם ה' מלחמה על בני קין לדור דור, ובני קין , אשר לא היה להם עוז ומחסה בה', כי כשלה רוחם בעון אביהם אשר נגאלו ידיו בדם אחיו ונתיאשו מרחמי ה' והצטרכו לבטוח רק על זרועם לבלתי יהיו כצאן טבחה (ואולי נשתען מזה שקראו באחרונה זרע שת את עמם „בני אלהים" וזרע קין נקבו בשם „בני אדם" לחרפה ולדראון , ויתבארו עי"ז הכתובים בפרשה ו', ואולי נמשכו מזה לדור אחרון הפאטריאך והפוליאך והפטריציוס והפלעבייס לעם ועם , כפי שנתגלגלו אליו ההגדות שמתולתן בערפלי משלי המיתולוגיא) , התחילו לבקש עצות ותחבולות למלחמה בהיות זה טבע קבוע נטוע אלהים בכל אדם , לעמוד על נפשו , ונמשכו הדברים כן עד למך , בימיו המציא בנו תובל קין כלי זיין מברזל ונחשת, כחרב וחנית, קשת וחצים, שבאמצעותם הגבור יאמר גבור אני ולא יירא החזק ממנו. ויהי היום ויהי ריב ומלחמה בין יוצאי ירך שת ואנוש ובין למך ומשפחתו כפעם בפעם , ויצא למך פעם ראשונה להלחם בזרוע נטויה וחרבו שלופה בידו וקשת נחושה בזרועותיו , ויך למך שני אנשים בפעם אחת, איש לפצעו , היינו בחרבו , עד שפך דם , וילד לחבורתו, הן פתאום היתה מכתו , כי אין לוחמים עם הילדים . ויהיה ילד קטן כמשמעו. וישב למך אל ביתו שמח וטוב לב , כגבור מתרונן מיין נקם , ויתפאר לפני נשיו אשר יצאו לקראתו לקדם פניו , ורוח השירה , ההולכת תמיד בעקב הגבורה והעוז , לבשה אותו (ואולי גם הנה שוררו לקראתו בדרך בנות קדם, וענה גם הוא אותן בשיר , ולא זכר הכתוב שיר הנשים) , ויספר להן בדברי שיר בקצרה את מעשה תקפו וגבורתו , אשר הפליא לעשות בחרבו ובקשתו , וכי זרועו מוצלה לו אחר שעלה בידו להמציא כלי למעשהו . ויוסף עוד למך ויאמר : הפעם באה העת אשר אמר ה' להנקם שבעתים נקמת קין מידי הורגו, והיה האיש אשר ירים ידו לעשות עמו רעה (כי גם לפי המדרש הידוע קין היה עוד חי בימים ההם) תנקם נקמת קין מידו על אחת שבע , כי באמצעות כלי מלחמתם של בני קין יוכלו להפליג נקמתם ; ואף כי למך , אשר בנו תובל קין הוא עצמו לוטש נחשת וברזל , ולמך עצמו עודנו איש חיל רב פעלים ונחתה קשת נחושה זרועותיו, אינו דין שתלקה נקמתו מיד כל מתקוממיו שבעים ושבעה !

אפס לפי' זה הקושיא במקומה עומדת, מדוע עשה ה' ככה, שיהיה ענש הרוצח הראשון, אשר הורה לכל בני אדם עון שפיכת דמים, עונש קל כזה? ולא עוד אלא שיתלונן בגלל השגחת הש"י ואות יתן לו לבלתי יכה אותו כל מוצאו, והמכהו כפש ענשו גדול יותר מאד מהורג איש תם ונקי כפים? אשר על כן נראה לי עיקר הפירוש הראשון, והמשפט ולקוראים ולמבקרים לדיקים לבחור באשר יבחרו.

וגם לפירוש הראשון, שהוא לדעתי העיקר, שמלת יקם בהפעל הוראתה על עשיית נקמה בפעול, והיינו במקום הזה קין ולמך, יתכן ג"כ שספר למך לנשיו, שהרג ב' אנשים, איש לפצעו וילד לחבורתו, וע"כ הוא מתירא מאד שתעשה בו נקמה שבעים ושבעה, הרבה יותר מקין שהרג רק איש אחד. והטעם ליראתו זאת היא לדעתי, מפני שיולדי ירך קין, בסבת עון אביהם הראשון, כבר הרגלו להתרפס ולהיות עפר תחת רגלי בני שת גואלי הדם, והחזיקו אותם בני אלהים ואת עצמם לנבזים ושפלים (כמנהג הפאריאס בהודו נגד הבראמינים עוד היום); ורק מלד טבע האנושי היו נלחמים נגדם להציל ממות נפשם והיתה מלחמתם רק מלחמת הצלה, לעמוד על נפשם (Dofensie) ולא מלחמת תנופה להניף יד על אויבם בעים הזה (Ofonsie), והדבות הימים נעשה אצלם טבע להשוגלעון גדול גם בעיניהם להמית ח"ו איש מאנשי השם אלה בני אלהים (היודע רוח בני אדם היורדת היא למטה, עד כמה תרד עד תהום רבה ונפלה ולא תוסיף קום; כמו שבהיפך, בעלותה למעלה, אין קץ לגאותה וגאוה ותחשוב להיות כאלהים, בעיניו לא יפלא כל דברי למך אלה, שבכל דור ודור ימצא שפלי רוח כאוהו, יראים מכל עובד, ואת האדם להבל דמה יעריצו ויקדישו ויאמרוהו אלוף לראשם, בעבור שנתעלה וישב על כסא קדשו והיה כאלהים); וע"כ אחר שהמציא למך, או תובל קין בנו, את כלי המלחמה, בעצם ורחבונה רק להציל את נפשם ממות ומיד רודפיהם אלה ולא ח"ו לנגוע בם לרעה, היה נחשב לו לעון גדול כשקרה לו לתומו, בעמדו על נפשו, להרוג איש בחרבו וילד בקשתו (כמבואר למעלה) ויירא מאד לנפשו ויתאונן על זה באזני נשיו לאמור: אם על קין גזר הש"י נקמה שבעתים, אע"פ שהרג איש אחד, היינו הבל אחיו, שהיה שוה עמו במעלה ולא גרע ממנו, הנה למך זה, השפל והחוטא בעיני עצמו כפאריאס), שהרג שני בני אלהים קדושים, אינו דין שתעשה בו נקמה שבעים ושבעה.—

ב.

וירח ה׳ את ריח הניחוח ויאמר ה׳ אל־לבו לא אוסיף לקלל עוד את־האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעוריו ולא אוסיף עוד להכות את־כל־חי כאשר עשיתי. (בראשית ח׳ כ״א)

האדם עשוי בטבעו להגיע מעט מעט אל השלמות, כן בפרט וכן בכלל. איש איש ממין האנושי נולד חסר בתכלית החסרון אם יחסר לו חלב אמו, ובדרך כלל אם תחסר לו האם, או אשה אחרת להניקו לרחצו ולכסתו, אלא ימות לשחת ביום הולדו ומבטן לקבר יובל, וכל עוד שהוא הולך וגדול כחותיו גדלים עמו והוא הולך ומתקרב אל התכלית ובידו ויכלתו להיות מתקרב והולך אל תכליתו עד קצה האחרון מן האפשרות, אם ישתמש בכשרונותיו כראוי. וכן מין האנושי בכלל, כל עוד תרבינה שנותיו מתקרב יותר אל התכלית והשלמה, כמו שעינינו רואות דור דור במדעים ובכל מלאכת מחשבת ומלאכת חרש: מי האמין בדורות הראשונים כי יקיפר נהם, ימים יבואו ושטה אניה בלב ים, לא במשוט תגרש ולא ברוח המרחפת על פני כסה, כי אד עולה מנענה מוליכה בדרך תלך, והלכה ולא ירא, ושטה ולא תפחד, כי דרכה נכון לפניה ורגליה לא תכשלנה. מי מלל לאירופה לפני שנות אלף, הנה ימים באים והיו ארחותיך ברזל וקוסי מרכבותיך עשן ורוח, ועפו כברק אופניהם וגלגליהם כסופה. מי נבא בימי קדם, כי דור אחרון על עפר יקום וימתח חוטי ברזל בכל אפסי ארץ ואיים רחוקים, בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם, חוט מתוח יוליך את הקול ומכנף הארץ חדשות ישמיעו ברגע קטן יפרוש כנפיו לרחבי תבל. ועוד רבו המפלאות, חדשות אשר אין ספורות למו, וכן הפרוגרסה בכל דור ודור, עד כי יגיע המין האנושי עד קץ תכליתו המבוקש ממנו, אשר עודנו נסתר מנגד עינינו ולא ידענו מה הוא.

ולכן כשהריח אלהים את ריח הניחוח, הוא ריח הקרבן, אשר יעלה האדם לאות על הרגשת תודתו, לאלהים והכרתו אותו, וירא אלהים כי נכון האדם להטיב דרכו כל עוד ירבו ימיו, וסופו מוכיח על תחלתו, שחסרונותיו הולכים ומתמעטים ברבות ימיו ושנותיו, אמר: לא אוסיף עוד לקלל את האדמה בעבור האדם, כי אין כל יצר מחשבות לבו רק רע (ר״ל כלו רע) כאשר אמרתי (שם ו׳ י״ה) „וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום", אין הדבר כן, כי אם „יצר לב האדם (בפרט ובכלל) רע מנעוריו" וכל עוד יזקין יתוקן על כן לא אוסיף עוד להכות וגו׳ וכל ימי הארץ זרע וקציר

לא ישבותו , ויהיה העולם כמנהגו נוהג עד יגיע האדם , שהוא עיקר העולם אל תכלית שלמותו , שהיא התכלית המרוצה מכל הבריאה .

ג.

ויהי כל הארץ שפה אחת וגו'
(בראשית י"א, א' סוף הפרשה).

ידוע לבקיאים בדברי הימים לדורות עולם , כי בטרם המציאו בני אדם תחבולת המכתב וגם אחרי כן עד לא עמדה להם חכמתם להפיץ קרני רעיונותיהם כפולות ומכופלות ולהחיותם לפלטה גדולה ע"י המלאכת הדפוס , היתה רק מלאכת הבנין התחבולה היחידה והגבר להעביר רעיון כמגג או מקרה יקר מדור לדור , בתחלה ע"י אבנים פשוטות, אשר לא עלה עליהם ברזל , ככל המצבות אשר הציבו אבות העולם ומשה ויהושע והבאים אחריהם , אשר יקשר בהן זכר מלחמה או נס . ויש הפרש בין הראשונות והאחרונות , במה שהראשונות היו אבנים פשוטות ו י ח י ד ו ת , ושל האחרונות מ ר כ ב ו ת , כשתים עשרה אבנים דגלגל וכדומה . ערך הראשונות על האחרונות כערך האותיות אל ההברות והמלות, כי ע"י קשור והרכבת האבנים כבר הקלו לקשור ולהרכיב רעיון ברעיון על אופן מה , אם אמנם לא הגיע אלינו באור ההרכבה הזאת, כאשר לא נדע קשור החוטים והפתילים שעשו יושבי פערו בימי קדם והיו משתמשים בזה כאשר נשתמש אנחנו באותיות הכתב (ועיין באור לכתיבות השלם במדבר ט"ו, ל"ט הערת המתרגם על ענין חוטי הציצת וקשוריהן) . וע"כ מלאכו לבעל ספר יצירה , שקורא לאותיות א ב נ י ם ולמלות ב ת י ם : „ש ת י אבנים בונות שתי בתים" וכו' , ומכנה הכתיבה ב נ י ן : וכאשר החל האדם לרוב במנין וחכמה הגיעו להשלמה יותר גדולה בבנין , היא מלאכת הארכיטעקטור הגדולה והרחבה , אשר נוסדה בעלם והאמונה לא רק ליפות הבתים והארמונות הנעשים לדירה ולעונג העיניים , כי איכותם ומהותם של המגדלים הגדולים כללו בקרבם רעיונות ומקריים גדולים ועצומים שנמסרו על ידם מדור לדור . עיין מה שכתב מענין זה בקבורה החכם הצרפתי הנודע לתפארת בספרו: Victor Hugo „Notre dome de Poris" cop. XIII חכמי המכתב ההוא והיודעים לפתור אותו המה אנשי השם , אשר מעולם נקראו בשם. ב ו נ י ם (Maurer, Masons) כמו שפותרי הציורים והחרוטים נקראו חרטומים , ונמצא גם בתלמוד „תלמידי חכמים נקראים ב ו נ י ם" , „אל תקרא בניך אלא ב ו נ י ך :" וידוע ומפורסים שהבונים האלה יקדשם בהררי שלום והאהבה ומרבים

שלום בעולם (כמו שדרשו רז"ל ע"פ ורב שלום בניך) וריב אין להם עם
אדם ועם עם ודת. ועוד תדע שבעלי החברה הזאת אומרים, שהמלך
החכם שלמה ע"ה היה ראש הבונים ובבנינו המפואר והנשגב עד להפליא
היו סתומים וחתומים סודות גדולים ועלומים ועוד היום ישתמשו בבית
נמוריהם (Logen) בשמות יכין ובועז ועוד הרבה כדומה לסמן בהסי
סודותיהם (גם חכמי הקבלה מכנים שתי ספירות נצח והוד בשמות יכין
ובועז, וידוע שמענין המקובלים בבנין עולמות עליונים ע"י צרופי
אותיות). ויתכן מאד, שעוד בימים הקדמונים בבקעת שנער התחילו
בני אדם לבנות כמו בבנין מגדל כזה, שיכלול בקרבו קורות הדורות
הראשונים, ואולי גם קצת מחכמתם וידיעותיהם ונסיונותיהם. וזה אמרם
„ונעשה לנו שם פן נפוץ על כל הארץ", שרצו על ידי התחבולה הזאת
לקשר ביניהם, כמו ע"י תחבולת הדפוס שבימינו, ולבוא שם ושארית
לזכר חכמתם. אולם לא עלתה מחשבתם בידם; אולי בעבור שלא הגיעו
עוד אל השלמות בהרכבות אלה, וכשנתרבה ההרכבה נתבלבלה שפתם
הכללית, עד שלא הבינו איש כונת רעהו; לפי שלא היו להם עדין
כללים מיוחדים וברורים להרכבת הרעיונות ע"י הרכבת האבנים, וכל
איש עושה כפי העולה על רוחו, ודבר פשוט הוא, שהרכבה כזאת דורשת
הסכמה כללית וכל עוד תתרבה ההרכבה לפי דעת כל אחד ואחד תשנה
מכל וכל ואיש לא ידע לפתור אותה. ואולי מאת ה' היתה זאת, לבלול
שפתם, בעבור שהיתה כונתם בלתי רצויה לפניו, אם בהיותם עדין חקרי
ההשגות הנשגבות ולא ידעו את ה', או בהיות ומדותיהם מקולקלות, ולא
אבה ה' לתתם לבצע את מעשיהם אשר זמו לעשות, ויאמר ה' הבה
נרדה ונבלה שם שפתם, ר"ל הלשון המשותפת ההיא, ויחדלו לבנות
העיר.

ימים רבים אחרי כתבי הדברים האלה מצאתי און לי בדברי חכם
אחד, הלא הוא חד מחכמי דור שלפנינו, הר"ר יהודה הלוי איש הורוויץ
אסיא דק"ק ווילנא, בספרו „עמודי בית יהודה" שנדפס באמסטרדם
בשנת ה' תקכ"ו, וזה לשונו בסירוגין בשער הפניני ויכוח ל"ה, אחר
שדבר תחלה מדור המבול אמר: אבל בדור הפלגה לא הרעו ולא השחיתו
בטבע המדינה ונראה שהיה ביניהם אהבה ואחוה וריעות, ואף שהאהבה
היא גברת ומלכת המדות ובה התקים המדינה כמבואר בשער הקילון,
אך כל כנסיה שאינה לשם שמים אין סופה להתקים כו' ואלהים הבין
דרכם וראה שיצא מהם כליון חרוץ עד שיתגאו ויעלה רוחם דמיונות
כוזבות, כי הבנינים מורים על הדמיונות וכו', לכן
הפר ה' את מחשבתם ובלבל את לשונם עד שלא הסכימו על
סמני הכלים והמשולשים אשר בבנין כו'. ומי יודע אם
לא כוונו בוני המגדל בהאבנתם אל כוונת בוני העמודים והברחם,

ובלי ספק גם הוא לבשו איזה תמונה לוריית במחשבתם לעלות השמים במגדל פורח באויר ואת פי ה' לא קראו ולא דרשו בבית מדרשו של שם ועבר זקניהם, אך בדו מלבם איזה מחשבה ערומה ולבשו אותה במקום הבנין והחברה, ואין כל חדש תחת השמש אמר ראש המשכילים, ומעשה אבות ירשו הבני"ם, וכבני פלג ורע"ו כן בני יקט"ן רעו, בני פלג היו בדברים אחדים, ובני יקט"ן ישתוו עמהם בקיומים, עד שהלרפאים והיונים אלו לאלו משכילים. בני פלג ואמרו איש אל רעהו ויקט"ן ככה תדעהו; הללו אמרו נעשה לנו שם, כן המלאה שם; הללו אמרו הבה נבנה לנו וכן המלאים בזמננו." עד כאן לשונו. וכונתו באמרו בוני העמודים על עמודי יכין ובועז שהמה יסודי בניניהם. וכן אמר בויכוח נ"ו, אחר שקרא תגר על חברת הבונים, וז"ל: „ואם תאמר שהמה בעלי סודות ובונים את היסודות באבני מדות המודות ובעמדי יכין ובועז יכינו את הבנין כו', זה קשה ומרשבוכה כו' ראה גני והבן איך העמידו את יסוד בנינם על אבני מרמה עד שהראה אחד מני אלף ילפלף מעט בחכמה והשאר אין להם יתרון על הבהמה, עד כי רבים מהם ימותו זקנים ואינם יודעים את הבנינים זולת הקימונים שמסרו להם ראשי הבונים כו' ולמה תבחנום על העלימם את הנסתרים, כי אין אומר ואין דברים, עכ"ל. וסוף דבריו יתכן על בוני עולמות שבאומתו, שזכרתי למעלה שגם להם סודות סתרים ומלבושים; אשר אין להם פתרונים ומאד שמה לבי כי לדבר אחד נתכונתי עם חכם גדול מוסכם ומפורסם בזמנו, שהיה גאוני דורו הסכימו על ספרו הנ"ל ובתוכם גם החכם הגדול היקר בדורו הרינזנא"ן ז"ל, ועיין מה שכתב אודותיו החכם דעליטש בספרו צור געשיכטע דער יידישען פאעזיע (לייפציג 1836 לד 85). —

ד.

וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן בְּכֹל אֲשֶׁר־יֵיטִיב אֶת־יִשְׂרָאֵל׃

(שמואל א' ב', ל"ב).

[illegible]

ובהשתנות אות ריחת ישהנה הענין בלשון עברית, וכבר דברתי מזה (פרחי האביב חלק המכתבים מכתב ג') בענין רֵעִים וְרָעִים כו' בהשתנות תנועה אחת. וכן בענין נקבה נקראה האשה הגבירה שרה והעפלה לרה,

ונשקתה לרתה (שם א׳ י״ו), בעבור היותה מכירה לגבירתה כמשמעות הכתוב שם; או בעבור היותה ב ל ר ה ונשנה תחת יד גברתה (בראשית ט״ז), והעיקר על היות שם ל ר ה קרוב לשם ש ר ה רק בחלוף אות אחת. ובמות כאלה, אשר בהשתנות איזה תנועה או אות ישתנה המכוון ממוב לרע מכבוד לבזיון, וממדה טובה לרעה רבו בכל הלשונות ובפרט בלשוננו, וכראה מהשמות שכתבו חז״ל לאקומות מע״ז, שהפכו איזה אותיות משמות כבוד לבזיון, וכמו שכהלכה בש׳ יהושע בית און תחת בית אל וכדומה.

ובכל אשר יעיב מושב אל ה׳, שכן דרך ספרי הנביאים לדבר ונן ה׳ פעם בלשון מ״ב ופעם בלשון נסתר, והכונה, באמור ה׳ לשני: אתה לר המעון ור״ל לורר בית ד׳ וממען קדשו תרחיק ותביא בעיניך בכל אשר ייטיב ה׳ את ישראל, אבל לך לא יהיה זקן ונשיא פנים בביתך אשר יושבו על הבית הזה, בעבור רשעת בניך שאין אתה מוחה בם.—

ויתכן ג״כ בעבור שבניו גזלו הקרבנות נראה כאילו הם לרים ומקנאים (נעבענבוהלער) לבית המוקדש והומדים במה שאות לו מן הכבוד והקרבנות, וקרא הש״י מעשה בניו על שם אביהם ל ר מ ע ו ן (נעבענבוהלער דעק מעמפעלס), בעבור שם בידו למחות לתיות עיניו על דרכיהם. והנה אע״פ שרש״י וחז״ל כבר הרגישו שמלת ל ר כאן הוראתו כמו ת ל ר ה בל״כ (היינו נעבענבוהלער), אבל פירשו באופן אחר.

ונראה שגם אסתר המלכה, באמרה לאחשורוש על המן: איש ל ר ואויב וגו׳ (אסתר ז׳, ו׳) כיוונה ג״כ לענין זה, היינו שלדה עינו באהבת אדוניו ומתאוה לה; אשר על כן נבעת המן מלפני המלך והמלכה, והמלך קם בחמתו, דאל״כ לא היה לו למלך לחרות אפו, שבכם שהוא עלמו נתן נפשו להשמיד היהודים, מבלי ידעו כי עם אסתר הם, כך לא ידע גם המן, והמן שנבעת מפני המלכה, מפני שנודע לו שהיא חוטר ומגזע העם ההוא שבקש להשמיד, ומפני המלך לא היה לו להבעת כלל, רק למחול על רצונו ולבעלו מפני רלון המלך והמלכה, אחר שנשהנו הענינים לטובת היהודים, ואז גם חמת המלכה שככה. ולכן נראה כי בשבת פחדו של המן ובעבו של אחשורוש היא, מה שגלתה אסתר על עונו של המן והאותו הרעה; שבלי ספק בקש המן לעשות נבלה ולהטות לב המלכה בעבור יפיה, והיותר מפחה בלתי נודעת ובמקרה הגיעה למלכות הרבה עוז בנפשו לנכות דבר אליה, בעבור שחשב שהיא מקטני הארץ ומדלת העם ולבה פתוח למחשבות זמה; וע״כ כשבא המלך מגנת הביתן וראה המן נופל על המטה אשר אסתר עליה נתחזקו בלבו דברי אסתר ויזעק בחמתו: הגם לכבוש את המלכה עמי בבית! ויאמר המלך בלבו שמכוב תאותו, ובעבור היותו שכור חשב לכבוש אותה ולא זכר אשה היא הוא.

ועל כן שפך חמתו עליו וילו לתלותו על העץ.

ה.

— — וַיָּשֶׂם לִפְנֵי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַנִּשְׁאָר שִׂים־לְפָנֶיךָ וֶאֱכוֹל כִּי לַמּוֹעֵד שָׁמוּר־לְךָ לֵאמֹר הָעָם קָרָאתִי — —

(ש"א ט, כ"ד).

פירוש: וישם שמואל ולא הטבח (רד"ק) ויאמר: עתה אכול אתה הנשאר, כי האחרון באת; אבל שמור לך מועד אשר אתה תאמר „העם קראתי" והרצון בזה, כי תהיה מלך על ישראל ואז תהיה הראשון ואתה תקרא את כל העם לאכול מן הזבח. ויתורגם:

— — זהע דאס איזט דאס צוריקגעבליעבענע איינעס אונד איסס; דען דיך ערווארטעט איינע צייט, ווא דו ווירסט זאגען קעננען איך האבע דאס פאלק געלאדען.

והולי תתפרש כאן מלת למועד כמו כעת חיה (איבער איין יאהר אום דיעזע צייט).

ו.

וְלֹא אִם עוֹדֶנִּי חָי וְלֹא תַעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד ה' וְלֹא אָמוּת: וְלֹא תַכְרִית אֶת־חַסְדְּךָ מֵעִם בֵּיתִי עַד־עוֹלָם: וְלֹא בְּהַכְרִית ה' אֶת־אֹיְבֵי דָוִד אִישׁ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן עִם בֵּית דָּוִד וּבִקֵּשׁ ה' מִיַּד אוֹיְבֵי דָוִד:

(ש"א כ', י"ד—ט"ז).

לדעתי התחלת המאמר מן ולא תכרית גו', כי אחרי אשר אמר יהונתן לדוד: ויהי ה' עמך כאשר היה עם אבי, הנה כבר נגמר בדעתו שדוד ימליך בלי ספק, ורצה לבקשו שלא יקום אז את נקמתו מבית שאול, (עכ"פ מזרעו של יהונתן, והתחיל תיכף ולא—לאמור ולא תכרית גו'. אולם לא הספיק להשלים דבריו עד שהפסיקוהו רעיונות אחרים, והוא התפשרות שיהיה הוא בעצמו עוד בחיים, ואז בלי ספק תהיה האהבה שבינו ובין דוד כתרים בפני הפרעניות והנקמה, והרעיון הזה הסב לו לשאת על שפתיו מלות התשוקה: אם עודני חי! (אַ ווערע איך דאַן נאָך אם לעבען!), ואחר כן התחיל שנית: ולא—כדי להשלים את דבריו הפעם ולומר: ולא תכרית וגו'. אבל גם הפעם רמתהו רוחו המלאה עוד על כל גרותיה התפעליות, ותשתפך עוד הפעם על ידי המלות: תעשה עמדי חסד ה' ולא אמות! (ערלייגע מיר דיזה גנאדע, אַ הערר, דאסס איך ניכט שטערבע.), ומלת ה' כאן בזמן הקריאה,

כלומר: אהה ה', עשה עמי החסד הזה שלא אמות ואחיה עוד בימי ומלוך דוד על ישראל, למען אהיה למגן ומחסה על ביתי. ואך אז, אחר שסככה רוחו מעט מעט השלים דב־יו, ואחרי שובו לאמר עוד הפעם מלת ולא, ויהי למאמר שלום: „ולא תכרית את חסדך מעם בתי עד עולם, והיתה בקשתו, שאפילו כשינקום ה' את נקמתו ויעשה שפטים בכל אויביו, עכ"ז הוא בעצמו לא ירע ולא ישמית בכל בית יהונתן, שהם זרע שאול אויביו, ויכול להיות שירשו גם הם השנאה משאול, כדרך בני המלכים השונאים את היושב על כסא אביהם ואיכנו מזרעו. ולזה קיים הכתוב: ויכרות יהונתן עם בית דוד, ר"ל לא רק עמו בנגד כרת ברית כי אם עם כל ביתו היושבים אחריו על כסאו (זיינע דינאסטיע). „ובקש ה' מיד אויבי דוד„ ר"ל באמת היה כן, שהברית היתה כרותה ביניהם וה' בקש את נקמת דוד מיד אויביו. וזה תרגום הכתובים:

14. אונד ניכט — א ווערע איך דאנן נאך אם לעבען! — אונד ניכט — ערצייגע מיר דיא גיעטע, א עוויגער, דאס איך זא לאנג ניכט שטערבע! —

15. אונד ניכט זאללסט דוא דיינע גיעטע מיינעם הויזע ענטציעהען אין עוויג מיט, אויך דאנן ניכט וועז דער עוויגע אוים ראטטען ווירד דיא פיינדע דאווידס איינען יעדען פאן דער אבערפלעכע דער ערדע.

16. אונד יאנאטהאן שלאסס איינען באנד מיט דעם הויזע דאווידס אונד דער עוויגע פאדערטע פאן דען פיינדען דאווידס.

ז.

וַיַּעַן דָּוִד אֶת־הַכֹּהֵן וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי־אִם אִשָּׁה עֲצֻרָה־לָנוּ כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם בְּצֵאתִי וַיִּהְיוּ כְלֵי־הַנְּעָרִים קֹדֶשׁ וְהוּא דֶּרֶךְ חֹל וְאַף כִּי־הַיּוֹם יִקְדַּשׁ בַּכֶּלִי.

(ש"א כ"א, ו').

הכהן שאל את דוד (שבקש ממנו לחם ולא היה לו זולתי לחם קדש) אם נשמרו הנערים מאשה ורחוייס נאכול קודש, ולא שאל על דוד עצמו מפני כבודו, ודוד השיב לו, שתמיד כן מנהגו ומנהג האנשים ההולכים אתו, שאשה עצורה להם, כלומר שהם פרושים מאשה בטרם ישימו לדרך פעמיהם (למען יוכלו לאכול קודש אם לא ימצאו לחם חול), ועי"כ כלאתו לדרך תמיד כלי הנערים קודש, ואם אמנם ילכו לדרך חול, ר"ל למקום שאין שם כהני ה' ולחם קודש כלל, כי מי יודע מה יקרה אותם בדרך, ואולי יקנו בלכתם ממקום חול למקום קדוש, ובפרט היום שהיה דרכם למקום קדוש ועוד קודם לאתם עלה על דעתם שאפשר לא ימצאו

שם רק לחם קודש, בלי ספק כל אחד מאנשיו היה מתקדש בכליו ומכין עצמו שיהיה הכל קודש, כדי שיהיה ראוי לאכול לחם קודש, וע"פ זה יתורגם הכתוב:

6. דאוויד אנטוואָרטעטע דעם פּריסטער אונד שפּראך צו איהם: וואָר-האפטיג! איינע פרויא איזט פאן אונז איינגעשלאָססען, וויא אללע מאהל ווען איך צו רייזען אים בעגריפפע בין ווּנד דיא געראָטהע דער באָישען אימער זיין, אב שאן דיא רייזע נאך איינעם רייפע נאך איינעם געמיינעם אָרטע געהט; אונד בעזאָנדערס בעאבאכטעטן יעצט איין יעדער דיא ריינליכ-קייט אין זיינער גערעטשאפט.

ח.

וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ וַאֲנָשָׁיו יְרוּשָׁלַםִ אֶל־הַיְבֻסִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר לְדָוִד לֵאמֹר לֹא־תָבוֹא הֵנָּה כִּי אִם־הֱסִירְךָ הַעִוְרִים וְהַפִּסְחִים לֵאמֹר לֹא־יָבוֹא דָוִד הֵנָּה׃ וַיִּלְכֹּד דָּוִד אֵת מְצֻדַת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא כָּל־מַכֵּה יְבֻסִי וְיִגַּע בַּצִּנּוֹר וְאֶת־הַפִּסְחִים וְאֶת־הַעִוְרִים שְׂנֻאֵי נֶפֶשׁ דָּוִד עַל־כֵּן יֹאמְרוּ עִוֵּר וּפִסֵּחַ לֹא יָבוֹא אֶל הַבָּיִת.

(שמואל ב׳, ה׳—ו׳, ז׳, ח׳).

עיין במאסף לחדש תשרי ומרחשון שנת תק"כ, ומה שהעירו על אלו הכתובים החכמים ר׳ אהרן האללי ור׳ יואל ברי"ל ז"ל בשם קענניקאָט ומה שהוסיף כל אחד מהם משלו *); ובכל זאת מבוכת הכתובים ההם לא זזה ממקומה לכל איש אשר לא יוכו את עין בחינתו הכינויים הנופלים מאלה רומיה. ולי נראה ליסבם על אפנם ואין בם כפתל:

דוד המלך איקענכים היה ותועבת נפשו היה לראות עורים ופסחים,

---

*) והדברים כלולים בדברי רש"י ז"ל במקומם וברים בראשית ע"פ לכן כל הורג קין וגו׳, ואמנם הביא ר"י ברי"ל בשם קענניקאָט מה שהיה לו לומר בשם רש"י. וכן דרך המבארים בכמה מקומות, מבלי שום לב אל ראשונים הקדמונים, להביא עלות מרחוק, מחכמי העמים, ועלת אחיהם, ... היא הקום לעיניהם הרואות למרחוק הדשים מקרוב באו. לדוגמא עיין מה שהביא המבאר מפראג על פסוק כנלותם לבגוד (ישעיה ל"ג-א׳) בשם געזעניוס והם ממש דברי רש"י, ובאיוב (ט׳-כ"ט) ע"פ לא יטה לארץ מנלם גו׳ אומר ג"כ המבאר (ד׳ פ"ב ווילנא תרי"ג) „לדעת מבאר אחד הוא בכלותך" ולא זכר את רש"י. ואגב יש להעיר כי שם באיוב נמלא ברש"י „והנו"ן שבו יסוד נופל" וזה שבוש ול"ל והמ"ם שבי כו׳ כמו שהוא בישעיה ל"ג. —

וזה שהכתוב עצמו הולך ומזכיר בסוף „את הפסחים ואת העורים (כמו הפסחים והעורים, כי תבוא מלת את לפני הפעולים גם כשהם נושאי המאמר, כידוע בדקדוק) שנואי נפש דוד." ולא יהיה זה לפלא לכל יודע דרכי הנפש היפה כנפש דוד נעים זמירות, כי נפש כזאת תקוץ בכל דבר מאוס הזרם כמו זה, ורק להתענג על היפה והנעים תשתוקק תמיד. ועל כן היה למשל בימים ההם: „עִוֵּר וּפִסֵּחַ לֹא יָבוֹא אֶל הַבָּיִת;" כי ידוע ג"כ דרכי בני אדם בכל הזמנים להיות תאות נפש המלך והשרים הגבוהים לחוק לכל יושב הארץ, ועל פי הגדולים יחנה ועל פיהם יסע כל הנופל תחת גדר היפה והבלתי יפה. ויען שהמלך שנא עורים ופסחים, ע"כ היה מורגל בפי כל איש לאמור, עור ופסח יעמוד בחוץ בבואו לבקש לחם, ואל הבית לא יבוא. והנה היבוסים שלחו לדוד לאמור לו שלא יבוא אל העיר עד אשר יסיר משם העורים והפסחים שהציגו בשער, וזה היה בדרך התול ושחוק, לאמור, ר"ל ספק איקטנוס כזה ישוב אחור בראותו עורים ופסחים תועבת נפשו, ובודאי לא יבוא דוד הנה בידעו כי עורים ופסחים יבואו נגדו, אשר קצה נפשו בם; ומלת לאמור לא יבוא דוד הנה היא כמו „כלומר" הנהוג אצלנו (נעהמליך), ויש הרבה כמהו במקרא. והנה על ההתול הזה חרה לדוד, כי כהתל באשה יהתלו בו, והוא הגבור אשר הכה את הארי ואת הדוב ואת הפלשתי מבני הענק. ולהנקם מאויביו נקמת גבור עריץ אשר חמתו שותה רוח כדיבתו ולא ידע רחם, נתן דת בלכדו את מצודת ציון („היא עיר דוד" מאמר מוסגר, כי בעת יאמר לה עיר דוד): „כל מכה יבוסי" כמעט יעשה בו חבילה קטנה ויקטע אחד מאבריו (כי פעל הכאה יצדק גם על עשיית מום, כמו: „וכי יכה איש את עין עבדו" שמות כ"א כ"ו. וכמו שהעיר בן־זאב בשרשיו בפעל הכאה בהפעיל כולל כל מיני הכאה ביד או בשבט או בחרב לפצע או למיתה), לא יתנהו עוד להשאר על פני האדמה, לבלתי יפגעו המלך הם לא רק עשי אברים, לכן יִגַּע בַּצִּנּוֹר, ר"ל ישליכהו אל הצנור הידוע שם, היא החפירה המושכת מים ממקום למקום, ועל הרוב עושים חפירה כזאת בעיר מצודה שעומדת על שפת נהר רחב ידים ומכין המים לתוך העיר ע"י הצנור, וזה הנקרא בל"א קאנאל, ולוה דוד להשליך כל מוכה ומקוטע אברים לתוך הצנור. וזה תשובה מספקת על ההתול שהתילו בו! — ועל פי הדברים האלה תרגמתי:

דער קעניג דאוויד אונד זיינע לייטע גינגען נאך יערוזאלעם ווידער דיא יעבוזיטער, דיא אים לאנדע וואהנטען. דיעזע אבער ליעסען דען דאוויד זאגען: דוא ווירסט ניכט היהער קאממען ביז דוא ניכט אויס דעם וועגע גע־שאפפט דיא בלינדען אונד לאהמען, דאס הייסט: דאוויד ווירד זיכער ניכט קאממען: אלס אבער דאוויד דיא בורג ציאן, דיא יעצט זאגענאנטע דאווידשטאדט, עראבערטע, ערטהיילטע ער דען בעפעהל. ווער איינען

יובעזיטער פערשטיממעלט , דער ווערפע איהן זאגלייך אין דען קאנאל*) .—
דיא לאהמען אונד בלינדען ווארען דען דאוויד צוא ווידער ; דאהער דאס
(דאמאלם איבליכע) שפריכווארט :
„ווער עס קאן ניכט געהען ניכט זעהן , דער בלייבע דרויסען שטעהען. “

ט.

הבנת הכתובים בשמואל ב׳ י״ד מפסוק ט׳ עד סוף פסוק י״ז בענין האשה התקועית.

במשל האשה התקועית, המלך , שהוא אבי שני האחים הרולח והנרלח, הוא כדמות האשה עלמה המתחננת על נפש בנה הבכי , לב תי יבוו אותי כל המשפחה , שהם גואלי הדם הקמים עליו . ובזאת השכילה האשה שהמלך דוד מלד היותו אבי הבנים השנים לא יחפוץ במות השני ושכל גם שניהם . אבל מלד היותו מלך ושופט כל הארץ לא נכון לו להטות מדין אמת בעבור היותו נוגע בדבר ולמחלת לנו הוא מוכרח לענוש את בנו עונש מיתה להעלותו על מזבח המשפט , קרבן חטאתו אשר חטא , לריח ניחוח לעם הארץ הדורשים משפט לדק מאת המלך גם בהיות הנענש עלם מעלמו ובשר מבשרו , וחלילה לשופט כל הארץ לבלתי עשות משפט בבניו ובני ביתו . ותעם גם הוא בערימה לתוכו ברשת המשל אשר פרשה לו , להראותו כי כאשר בלתי ראוי למלך להטות משפט להקל בדבר הנוגע לו , כן בלתי ראוי ג״כ להיות מחמיר לעלמו יותר מאחר רק מקפת חפלי ללאת ידי חובתו , שלא יחשדוהו למיקל בו . ולכן הערימה להגיע לפניו משפט כזה שקרה בביתו בתמונה אחרת , באופן שלא יהיה המלך נוגע בדבר , והנה כאשר הוליאה מפיו דבר משפט שלא יפול משערת בנה ארלה , שבה לטעון נגדו , שבהיות המשפט כן לאיש אחר הלא אשם הוא לבלתי ישוב המלך את נדחו ואמרה „כאשם״ ולא „אשם״ לכבוד המלך.—

והנה שמה את העם במשפט המלך נגד המשפחה, גואלי הדם שבמשפחה ; ויען שבהיות המלך אבי כל עמו וארלו מ.ראוי שיחשב כל העם למשפחה אחת ; וההבדל ביניהם במשפט זה הוא רק במה שבמשפחה המשפחה קמה ויאמרו תני וגומר , ובמשפט הדבר מובן שהמשפחה , היינו העם , שמים יד לפה ואינם מעיזים פניהם לתבוע דם אבישלום , כי יראת מלכם עליהם , ולכן המלך עלמו , בהיותו אוהב מישרים ושופט לדק חושב בלבו שהעם בלדק דורש את דם אבישלום מידו לנקום נקמת אמנון אחיהם הנרלח על ידו , והם שותקים רק לכבודו , וע״כ הוא בעלמו

*) ווערטליך : דעריעניגע (יעבוזיטער) זאלל דען קאנאל בעריהרען .

רוצה לתת להם שאלתם אשר הוא מבין בלי אומר ודברים, בחשבו שהדין עמהם. ולכן אחר שהוציאה האשה התקועית מפיו כי המשפט עמה ולא עם המשפחה הרחבה בנפשה עוז לשאול את המלך לא לבד שאין לך לשום לב לתביעת העם אפילו אם היו תובעים בפה, יען שאין הדין עמהם ואינו ראוי לך להחמיר בדבר הנוגע לך יותר משל אחר; אלא עוד יותר מזה "למה חשבת כזאת על עם ד'?" הלא העם לא בקשו מתוך דבר לעשות נקמה באבשלום. ורק אתה חשבת בלבך שזה רצונם. ועתה אחרי אשר התבעת שאין הדין נותן להמית את בני השני לא היה לחשוב על עם ד' שיבקשו מתוך דבר בלתי ראוי אפילו לאחד השבט, ואינו דומה משפחתי, שהוא משפחה קטנה אשר קנאת ביחס אכלתם ובקנאתם ידרשו דבר בלתי ראוי לכלל העם שיש אצלהם חכמים ושרים המבינים דבר משפט אמת ולא יעלה על לבם דבר זר כזה. ועל המלך להבין כי לא יבקש כלל האומה דבר כזה, שהראוי לחשוב מחשבות לבלתי ידח וגו':

שהרי אם אלהים לא ישא נפש ולא יקבל עון ולא יחשוב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח הנה אנחנו גם כלנו מות נמות והיה כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו כי מי מאתנו יצדק לפני ד'? ואיה האיש אשר יעשה טוב ולא יחטא לאלהים, ובלי ספק ראוי לעם ד' לדבק בדרכיו ובמדותיו ולעשות כמהו לישא נפש ולמחול במקום שהספק מרובה ובפרט בשני בני מלך, ואחר אשר הודיעה אותו את כל זאת שבה בערמה עוד יותר עמוקה ויותר חזקה לרמוז לו דבר סתר, שלא זה בלבד השב את לבה לבוא אל המלך לבקותו בחידות ולמשל לו משלים, ולא הצלת אבשלום בלבד נגע עד לבה, כי אם דבר גדול מזה הנוגע אל המלך עצמו גרם לה להכניס ראשה בדבר ולזה רמזה לו בתחלת דבריה, כאשר השיב לה פעם ראשונה "לכי לביתך ואני אצוה עליך" התחילה תיכף להכנס עמו בדברים ותאמר: "עלי אדני המלך העון ועל בית אבי והמלך וכסאו נקי" שהיה רצונה לומר, שיש לה לגלות דבר סתר אל המלך שאם לא תגלה והיה העון עליה ועל בית אביה, יען שהמלך וכסאו נקי מכל חטא ואשמה ואינו מהראוי לכל איש ואשה היודע מנזק שיוכל להגיע למלך מאחרים, אבל המלך לא הבין ראש דבריה וחשב שדרך נשים לא לדבר ולבקש הרבה, ולא נתן אותה להשלים את דבריה ויאמר "המדבר אליך וגומר" ונתגלגלו הדברים בדרך אחר להראות לו שאין הדין נותן להרוג את אבשלום ולא עוד אלא שאפילו אין למלך לחשוד את העם שהם חפצים בדבר. וכיון שהגיעה לדבר מן העם חזרה למחשבתה הראשונה, לגלות למלך עיקר הסבה שבאה לפניו במרמה. והוא שנודע לה שזה העם אשר המלך חפץ להקריב את בנו על מזבח משפטם, בחשבו שזה רצונם, לא לבד שאין מחשבתם מחשבת המלך, אלא שרוח אחרת עמם והם מתרעמים על המלך על אשר לא ישיב את חמתו מאבשלום וברצונו להשמידו (והנה במשפט המעוקל הזה העם והמלך שניהם טועים אים.

ברעהו, המלך חושב שרצון העם הוא להמית את בנו אבישלום והוא רוצה למלאות רצונם בלב נשבר ונדכה; והעם סוברים שרצון המלך הוא כי אהב את אמנון ורוצה לנקום נקמתו וע"כ חרה להם כי אמנון עשה נבלה ואבישלום בצדק לקח נקמתו ממנו, ולפי האמת גם המלך גם העם לא יחפצו במות אבישלום), ולע"ע הם מתלחשים בסתר אהלם. ואם חלילה ימית המלך אבישלום מי יודע אם לא יקימו נגדו וימרדו בו וזהו שאמרה: "כי יראני העם" כלומר העם מסבבים לו יראה וסכנה אל המלך: (איך פירכטע געפאהר פאן זייטען דעם פאלקעס).

והנה התגלות דבר חדש כזה בלי ספק עושה רושם גדול בנפש השומע, אשר פתאום נודע לו שטעה במחשבתו מן הקצה אל הקצה. וזה העם עצמו, אשר בשבילו חשב המלך להמית את בנו לבעבור עשות משפט עמו הנה העם הזה לא כן ידמה. כי לנקום נקמת אבישלום מאת המלך בלבו! ולמען תסוב לב המלך ותשיבו אחור מרעיונות מבהילות כאלה שבה האשה בחכמתה לדבריה הראשונים לאמר: ותאמר שפחתך וכו' להגיד לו הסבה שבחרה במשל זה, יען שכאשר ישמע המלך להציל את בנה יהיה לו המשפט הזה למנוחה, לפי שמשפט זה בעצמו סובב סובב הולך גם על בנו:— ובזה השכילה לקשור דבריה האחרונים כדבריה הראשונים אשר חתמה "לבלתי ידח ממני נדח" ודבריה האמצעים "אשר יראני העם" נבלעו באמצע והיו כלא היו, כי מדברים כאלו מדברים רק בקצרה וברמז ולתת יותר חזוק ויפוי כח לדבריה חתמה "כי כמלאך אלהים כן אדני המלך לשמוע הטוב והרעה" ר"ל גם כדברים הטובים שהשמעתיך גם את הדברים הרעים — וד' אלקים יהי עמך! ורצוי לקורא משכיל ומבין להתבונן בפירושי זה המכוון לעומק פשט המקראות.

ו.

עֲלֵה אֶל־חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְיַתֵּם אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית ה' — (מ"ב כ"ב, ד').

כבר התירו לעצמם מפרשים הרבה להגיה ספרי קדש במקום שהטעות מוכח, כמו שעשה החכם המפורסם מוהר"ר שד"ל בכתוב ואפי על תבליתם (ישעיה י', כ"ה) שחלק מלת תבליתם לשנים: ואפי על תבל יתם, וכן בפסוק טובם כחדק ישר ממסוכה (מיכה ז', ד') קורא יְשָׁרָם מסוכה*) ע"ד טֹובָם. בעים רוחו (ישעיה י"א, ט"ו) קורא בְּעֹצֶם, יען שהי' והצ' שוות כמעט במכתב הקדמון שנשאר אצל השמרונים. למען

*) כן הוא בירושלמי תענית

שדי כעוריך (יחזקאל כ"ג, כ"א) קורא לְמַעַן ע ד שמה מעכו שדיהם שכתוב מקודם . ופניו מפני לפונה (ירמיה א', י"ג) קורא מִפְּנֵים . ועיין כרם חמד ח"ב לד 430 . וכן הפליא לעשות החכם הגדול יש"ר באגרותיו. ומצינו גם למפרשים הקדמונים שהגיהו במקום ההכרח , וז"ל רש"י ראש המפרשים ע"פ ככלותך לבגוד (ישעיה ל"ג כ"א) „ככלתך לשון ככלותך" (והנזכר מפראג הביא זה בשם געזעניוס ישניהם לא ראו שכבר קדמם רש"י ז"ל . וגם החכם ב"ז בפרשיו אמר שהוא כמו ככלותך ואת רש"י לא זכר וישכחהו) וכן פי' ע"פ לא יעה לארץ מנלם (איוב ט"ו, כ"ט) „לשון ככלותך לבגוד כו' לשון תכלית" וכונתי שהוא כמו מִנְלָם מהכפרד מִנְלָה כמו מן שְׁנָה מִשְׁנֶה (ובפירושו לישעיה ל"ג באר יותר דבריו ואמר „מנלם כליון הנגזר עליהם) וכזו זה נמלא כ"פ בדבריו במקום ההכרח ולפעמים הבליע הדברים במתק לשונו ועשה בחכמה שלא להוציא הדברים בלשון שיבוש , דבר שלא היה דורו יכול לשמע , עד"מ (דה"ב כ"ב י) : ותקם ו ת ד ב ר את כל זרע המלוכה" פרש"י ז"ל בזה"ל : „לשון דֶּבֶר במלכים כ' י"א כתיב ו ת א ב ד" וכל מי שעיניו לו בראשו יראה בכוונות שכונתו על דמיון אלת ותדבר לאלת ותאבד שאם תִּחְסַר במכתב חלק התחתון של אות א (כדי שנכתב בלי ספר בדורות הראשונים) ותעקם הכתף של הד' יצא לך ותדבר, ומקרה בזה היה נקל מאד שיארע בכתבי יד ישנים . וכענין זה העירני ידידי הנכבד הרב החכם הר"ר יוסף הכהן לדק כ"י ווילנא מדי השתעשעי עמו , בכתוב קרוב יום מהומה ו ל א ה ד הרים (יחזקאל ז') אשר לאלות ו ל א ה ד אין שחר ולפי דעתו הוא כמו ולוהט הרים ע"ד הכתוב ולהבה תלהט הרים ודפח"ח . והמתאן בשערה זאת עכ"פ יודה לדברי החכם הנ"ל בהערתו על פיוט אל אדון „ראה והתקין לורת הלבנה" שבודאי ל"ל ו ה ק ט י ן ע"פ מאמר חז"ל בחלון דף ס' ע"ב „הביאו עלי כפרה על שמעטתי את הירח" . ע"כ ארשה לעצמי גם אני להגיה במקום טעות דמוכח ואומר שבמקום וַיַּתִּם את הכסף ראוי להיות וַיַּתֵּךְ , וזה לך אות אמת שהרי בפסוק בו' מקרא מלא דבר הכתוב :

וַיָּבֹא שָׁפָן הַסֹּפֵר אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיָּשֶׁב אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר הִתִּיכוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־הַכֶּסֶף — —

ונפלאת היא בעיני שלא קדמני אדם בזה ומקום הניחו לי להתגדר בו *)

תם החלק הראשון

*) ימים רבים אחרי כתבי זאת מצאתי עוד במקום אחד טעות דמוכח שלא קדמני בו אדם אע"פ שכבר הרגישו המבארים בדוחק הכתוב שם ,

אמר המו״ל, באשר כי בחוברת הזו שמתי קץ לשנה הראשונה וכל המאמרים נשלמו, כדי שלא לתת מקום להמשבים משנה שעברה לשנה הבאה לטובת החותמים החדשים, ע״כ שמתי קץ גם לחלק הראשון מספרי „פרי קיץ" בסוף נביאים ראשונים ומן החוברת הראשונה לשנה שניה -- תרל״ז — יתחיל החלק השני מספרי הנ״ל על נביאים אחרונים וכתובים, ואקוה כי הקוראים ירוו נחת מהלק ההוא אשר הדשות רבות, שלא קדמני אדם, יבואו בו.

והוא בשופטים (ח׳ ט״ז): „ויקח את זקני העיר ואת קוצי המדבר ואת הברקנים וַיֹּדַע, רש״י פירש כתרגומו: ותבר בהון, ולשון התרגום: „וְתַבַּר עליהון" מבלי הגד טעם וקשה לפי זה. הרד״ק אמר שהודיע להם פשעם עם הקוצים, וזה דוחק. ולדעת אח״ים הוא מענין הרגשה (פיהלען לאססען), ומביא המחבר ר׳ יאיר אבערליק שם קוראים וַיָּדַע, כמו תֵּדַע לאותים (תהלים מ ד) ר״ל תרלן. ואמר ע״ז „ואולי זאת כוונת יונתן". ואומר אני אם לשבש המקרא באנו יותר נוכח לקרוא כאן „וַיָּדָשׁ בהם" ע״ד שאומר הכתוב למעלה ז״ל. ויאמר גדעון לכן בתת ה׳ את זבח ואת צלמנע בידי וְדַשְׁתִּי את בשרכם את קוצי המדבר ואת הברקנים. וגם מהתרגום קצת ראיה אע״פ שלמעלה תירגם: „וְאָדוּשׁ ית בסריכון על כובי מדברא ועל ברקניא וכאן תרגם: וְתַבַּר עליהון" הנה ענין שני הפעלים שוה ובשניהם משתמש ביחס „על"; ובחבקוק (ג׳, י״ב) בזעם תצעד ארץ באף תָּדוּשׁ גוים, תרגם יונתן: באיתיותך לוט על סנאי עמך באתגליותך למתבר רשיעי ארעא וכו׳" ואע״פ שתרגם שם רק הענין עכ״ז נראה שכוון במלת למתבר על תדוש. וטעות זה נקל נולד, כי אם נמחק הראש השמאלי מן השׁ בנקל נעשה מן וידש וידע, וכבר אמר הראב״ע שהאותיות הדומות במכתב מתחלפות. — אמר המחבר: אחרי ימים רבים יצאו לאור ס׳ כרמי שומרון וס׳ ההלוץ ומצאתי שם כדברי האלה בש׳ אחד באור התיבו ובאחד ויודע ואינו זוכר במי זה מהם זה או זה.

...קציא נמצאים למכור ספרי המו״ל :

...ן החכם,	מהירו 1 רו״ב 30 קאפ.		או — 2 פל.
תפארת לבני בינה,	"	50 "	80
אגרת צער בעל חיים,	،	50 "	80
מזמור לתודה,	"	15 "	25
קול רנה וישועה,	"	25 "	40

... ועוד ספור מאת ר. א. ברודס (המכונה ראובן אבי״ב)
... קאפ. (30 גרייצער) עם פארטא ולמו״ס ראבאט כנהוג

למדפיסים ומוכרי ספרים בישראל!

... המה אשר שאלו ודרשו ממני את יתר ספרי אשר הוצאתי לאור
... נים ולאשר כי אין נידי אף אחד (כי כלם נמכרו) ע״כ אודיע בזה
... סים ומוכרי ספרים: מי האיש החפץ להדפיס הוצאה שניה
... וכרים למטה יפנה אלי ע״ש הרדקציאן או לסוכני ה׳ שאפירא
... ווארשא, ולא ארנה גם אנכי במחיר זכותי זה.

ואלה המה ספרי הנדפסים

... (יוזעפאף תקצ״ז) — אגרת בקרת (ווילנא תרכ״ו)
... נא תרי״א) — ירושלים (זיטאמיר תרכ״ו)
... ת (ווילנא תרי״ה) — שיר השירים (לעמבערג תרכ״ב)
... (וויען תרכ״ב) — תולדות הקבלה והחסידות (זיט׳ תר״ל)
... ת הקראים (וויל׳ תרכ״ד)

... ני ספרים אשר הוצאתי בשפה המדברת—א) דער קוגעל
... 186) ב), דער סעים (זיטאמיר 1869)

... ז תחת ידי שלשה ספרים בכ״י אשר בדעתי למוכרם למדפיס או
...

... י מהללאל (כל השירים שנדפסו במכ״ע שונים ועוד חדשים
... ישנים ... נתי שם).

... רת זהב טהור (שבעה דרשות נעתקות מדרשות המטיף
... דר. יעללעניק).

... הזכרון זה ספר שבת הקיסר ניקולאי הראשון על כסא
... במצות המלך ע״י באראן קארף ונעתק ללה״ק על ידי.

ובשפת יהודית המדברת

... ד בלומען (פערשיידענע געדיכטע).
עו... ם הפוך אדער דיא פארקערטע וועלט.
... דעקטוך אדער צוויי הופות אין איין נאכט (אשר בהדפסתו
... שא—שלא בידיעתי נלקה בחסר ויתיר וטעותים רבים—ובידי
... וקן ל):

HABOKER OR

(Der Tag bricht an)

Und er ist wie am lichten Morgen, wenn
die Sonne aufgeht, am unbewölkten Morgen.
(Das 2te Buch Samuel 23, 4).

Hebräisches Organ

für

Wissenschaft, Poesie und Literatur

herausgegeben

von

A. B. Gottlober.

Erscheint in 12 Heften à 5 Bogen monatlich

Preis in Oesterreich 6 fl., in England, Dänemark, Schweden, Rumänien und Türkei 7 fl., Deutschland 4 Thaler, in Amerika 4 Dollar Gold, in Frankreich 22 Franks, in Rußland 5 Rubel.

I. Jahrgang.

VI. Heft.

Lemberg 1876.

Druck v. M. F. Poremba.